csontos
gábor

időzavar

1927-ben született hajdúnánási parasztcsaládban, s miután szülővárosában 1946-ban elvégezte a gimnáziumot, majd Debrecenben az egyetemet, történelem—magyar szakos tanári oklevelet szerzett. Már egyetemista korában dolgozott újságíróként, s előbb a debreceni *Néplap*, majd a *Szabad Nép* munkatársa volt. Később fölhagyott az újságírással, és kilenc évig tanárként dolgozott fővárosi iskolákban. 1965 óta csak irodalmi munkásságot folytat.

Időzavar című regénye a Szépirodalmi Könyvkiadó nagyregénypályázatán 1975-ben második díjat nyert.

Eddig megjelent művei: *Fából vaskarika* (elbeszélések; 1960); *Szemben hegyek* (kisregények; 1965); *Száraz ér* (elbeszélések; 1968); *Latinka* (drámák; 1969); *Kishúgom, Nofretéte* (elbeszélések; 1971); *Megyek az orom után* (regény; 1971); *A kőfaragó* (regény; 1972); *Galambsziget* (regény; 1973); *Pléhlovasok* (regény; 1973); *Mese a tűztolvajról* (regény; 1975).

időzavar

CSONTOS GÁBOR

IDŐZAVAR

REGÉNY

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

Csepel Művek Munkásotthona
157366

© CSONTOS GÁBOR, 1976

ELSŐ RÉSZ

357366

I

A sugarak majdnem vízszintesen zuhognak be a szobába, csak egészen az ajtónál érik el a padlót; rikító sárga és fényes a parkettnak ez a keskeny csíkja, az ajtó fehér mázán betükröződik a kert, a nagy gesztenyefa, ha akarná, kihámozhatná a tornyos virágok alakját is, de ennyire nem bír koncentrálni, tesz-vesz, pedig már fel van öltözve, egy bőröndbe pakolgat. Hogy is? — kérdezi magától. — Hogy is van ez, mi a fenének pakolok én? Mintha el akarnék utazni.

Később a fotelban ül, és próbálja összeszedni magát; jó volna, ha elmennél egy időre, igazán csak magad miatt, mi majd megleszünk valahogy; tegnap, meg tegnapelőtt többször is elmondta ezt a felesége, épp ezekkel a szavakkal és mindig ugyanolyan hangsúllyal (a jól szerkesztett mondatok tökéletes hangsúlyt kívánnak), a felesége szavaiból közömbösség sugárzott, az az évek óta felgyűlt közöny, mely betöltötte közöttük a teret puhán és tapadósan. Igaz is, határozta el válaszul, el fogok utazni, bent csak szólnom kell, elengednek, de ha nem szólnék is, oda mehetek, ahova akarok, talán csak egy lapot kell bedobnom, tudomásul veszik, és kész.

A falat nézi, a tapéta függőleges csíkjait, amelyeket finom pihékből állított össze a tervező, ettől a tapéta olyan, mintha valami laza anyagból volna szőve, nem fényes; még az erős napfény sem hozza ki valódi anya-

gát, a sima műanyag hidegségét, meleg tőle a fal, a kis cirmozás teszi ezt a csíkokban; nagyszerű, gondolja, mire képes a vonal, a kis kétdimenziós vonalkák háromdimenzióssá teszik... istenem, hogy micsoda őrültségekkel foglalkozom, a fenébe a tapétával, a vonalakkal! Tenyerébe temeti az arcát, és igyekszik összekaparni magában valami kis szomorúságot, kétségbeesést, de hamarosan érzi, nincs benne semmi ezekből az érzésekből, sőt semmiféle érzés nem moccan a lelkében, úgy látszik, az egészet elsírta, kiszórta magából, csak a nagy üresség, csak a nagy sötétség. A siratóének! Érdekes, hogy ez eddig nem jutott eszembe, és hogy épp most bukkan föl bennem, amikor már minek, hiszen utána vagyok... vagy talán éppen azért, mert utána? Előtte nem lett volna értelme, ugyebár... Dühödten kel föl a fotelból, hogy ilyen ökörségeket süt ki, teljesen értelmetlenül, nem is értelmetlenül, inkább fonákul, helyzethez nem illő módon; ez az, gondolja, így már adekvát a kifejezés. Valóban el kell utaznom, hiszen teljesen kikészültem.

Kimegy a konyhába. A felesége éppen kihúzza a kávéfőző zsinórját; kéred a kávéd? Kérem; délutános vagy? Leül a hokedlire, de nem figyel oda, mit válaszol a felesége, a rutinkérdéseket mindig felteszi, a választ azonban annyira mellékesnek tartja, hogy meg sem hallja. Az írásbeli kezdődik, mondja a felesége közömbösen; ő is tudja, hogy semmi jelentősége nincs a válasznak, viszont pedáns alkat, és úgy érzi, minden kérdésre választ kell adni, ha ez nem történik meg, csonka lesz a világ. (Az iskolában megszokta a teljességnek ezt a válfaját, minden kérdésre legyen valami válasz, függetlenül attól, mennyire unott a kérdés és mennyire szabvány, vagy akár helytelen is a felelet.) Elutazol? — he-

lyezi eléje a kávéscsészét; el; mennyire? Minél messzebbre; jó, nem így értettem; de nem kérdez megint.

A felesége kezét bámulja. Úgy van jelen ez a kéz az asztal fölött, mintha nem is volna mögötte a meglehetősen elhízott test, a még formás kéz, váll, a kecses nyak (még így telten is szép, állapíthatta volna meg máskor, de most csak a kéz köti le), valami szokatlant fedez fel az ujjak végén, a pici táblákra töredezett bőrön, a feléje forduló körömhegyeken, amelyek inkább fűrészesek, mint simák, mintha rágná a körmét, horgad föl benne az önkéntelen nevetés; érdekes, eddig sosem vettem észre, bár lehetséges, hogy azelőtt is rágta. A fölfedezés elégedetté teszi, hirtelen még a kávé ízét is megérzi, a szemlélődés pillanataira, úgy látszik, magára talált, kiegyensúlyozott lett, érzékei és logikája összhangba kerültek egymással, mohón szemlélődik hát tovább, s mindjárt azt is megállapítja, hogy a bőr apró repedései az ujjak végén a kiszáradás jegyei, ami talán korai; más mégsem lehet, a bőr ilyen módon árulója a test valóságos vénülésének, ha látszatra az öregedés még nem lépett is fel; idegi alapon van, szögezi le magában, tehát ő is emésztődik, ennek egy kicsit örül, de mindjárt meg is szánja az asszonyt; nincsenek emésztési zavaraid?

A felesége egy pillanatra mozdulatlanná dermed, a keze abban a helyzetben marad, ahogy az asztal és a szája között tartotta a csészét, majd moccan a kéz, s a csészét lehelyezi az asztalra majdnem koppanás nélkül. Mért kérded? Csak úgy; furcsa, az orvos azt mondja, nincsenek rendben az idegeim, neurotikus dolog, mindjárt gondoltam.

A kéz megrezzen, látszik, menekülni szeretne, hiszen felfogta, csak ő lehet az áruló, ennek a személyes kérdésnek az okozója, de aztán meggondolja magát, a hü-

velyk- és a mutatóujj könnyedén rászorul a csésze vékony fülére, a hegyük kifehéredik. (Ő közben megérti, hogy valamiféle indulatot idézett föl a kérdésével, s azt is sejti, mifélét, de már nem szívhatja vissza, amit mondott.) Végül a fülébe jutnak a felesége higgadt szavai: különben mellékes, van neked elég bajod; nem kell miattam is aggódnod; persze, motyogja ő, ne haragudj, valahogy eszembe jutott, az orvos szerint a korral jár, aztán majd elmúlik.

A hangsúly világosan az *aztánon* van, s ő mindjárt megérti, hogy a felesége a változás korába érkezett; máris? — hökken meg, bár még nem fogta fel, miféle kapcsolatban van önmagával ez a bejelentés, csak lassan irányul a gondolata az egyszerű következtetés felé, amit ki is mond: hja, telik az idő; de mindjárt meg is rémül, mert azonnal megérti, hogy őfölötte is telik az idő, ő is öregszik, sőt, ha ez egyáltalán fontos, akkor csakis a saját öregedése a fontos, a másiké, aki vele, mellette öregszik (talán miatta is), az tulajdonképpen hidegen hagyja, de az övé! ez a rémes.

A felesége, mintha követné a gondolatait, halványan elmosolyodik: te igazán fiatalos vagy, nem lehet egy szavad se; ne ugrass! Kellemetlenül érinti a mosoly, amelyet elmosódottan lát, hiszen nem a felesége arcába néz, hanem valahova mögéje, a zöld kredencajtóra (jó ideje nem néz a másik arcába), szégyenlős félszegséggel kerüli el, hogy lássa (még ha odanéz is) az arc szenvedését, a magányosságot és az időt, igen, a vénülést sejtette volna meg vele, ezért nem mer ránézni a másikra. (Homályosan azt is érzi, hogy önmaga bűneit látná meg, ez a nyomasztó bűntudat folyton zavarja, kíséri erőszakosan és kitartóan, végül hát lemondott arról, hogy elűzze, számításba veszi, igyekszik mindig behódolni előtte, nehogy még inkább maga ellen lázítsa.)

Fiatalos? A szó kifejezetten dühíti, de mindjárt le is hűti, elvégre így igaz, sőt talán tapintatos és hízelgő is rá nézve. Azt azért nem mered mondani, hogy fiatal vagyok, csikorog a hangja, pedig nem volt erőltetett a mondat, inkább önkéntelen, a felesége erre feláll, a mosogatóba rakja a csészéjét, és háttal állva válaszol. A férfiak tovább maradnak fiatalok, ha ezt akartad, hallhatod, de hogy ki viseli a férfiak hosszas fiatalságának a következményeit..? — elfullad a hangja, mindjárt sír, rémül meg, és arra gondol, veszi a zakóját, s indul máris, de a zakója bent van a szobában, azért tehát be kell mennie, meg a bőröndért is, de akkor előbb valahogy innen föl kell állnia, viszont egyik tevékenységet sem végezheti el úgy, hogy emezt be ne fejezné, válaszolnia kell, egyáltalán: a másikban felzaklatott indulatokat vissza kell juttatnia előbbi háborgásmentes állapotukba, addig innen nem mehet ki...

De a felesége ekkor feléje fordul, és szokott közönyös hangján megkérdezi: az útra nincs szükséged valamire? Nincs, mondja megkönnyebbülten, s közben megállapítja: erős asszony, igazán kemény jellem, nem könnyű felsérteni, akár a márvány, azt hiszem, hetekig elleszek, viszem magammal a céduláimat is. (Hirtelen jött az ötlet, bár eddig sem volt másról szó, mint hogy dolgozni vonul el, a munka leköti majd, s természetesen a környezet, a park és a hegyek, de igazából csak most gondolt rá komolyan, hogy dolgozhat is, az elmúlt hét teljesen kiűzte agyából a munkáját, lehet, hogy volt róla szó, de csak szó, elhatározás nélkül.) Dolgoznom kell, annyi szent, most ez hiányzik nekem a legjobban; dobj be néha egy lapot, búcsúzik sietve a felesége, s miközben ő kétoldalról arcon csókolja, valósággal kituszkolja a konyhából.

Berakodik a kocsiba, háromszor is önindítózik, mire a motor beugrik; mégis a generátorral van baj, gondolja, be kell mennem a szervizállomásra, mielőtt nekivágnék az útnak; pislog az ellenőrző lámpa (ok nélkül nem pislog), nehezen indul a motor, valami tehát nincs rendben, a nyavalya törje ki! Kihátrál a garázsból, és akkor eszébe jut, hogy nem látta a gyerekeket. Napok óta nem láttam őket; ez nem jelenti azt, hogy nem voltak a közelemben, de hát nem voltam eszemnél, érthető módon... Felnéz az ablakra, de a felesége nincs ott, már jó ideje nincs a felesége az ablakban, ha ő elindul valahova; a Wartburg idején még utánaintett; ez jó, csikordítja össze a fogát, már az időszámításomat is a kocsikhoz mérem, pontosan tudom, hány évig használtam a Wartburgot, mennyi idős a Zsiga, de azt nem tudom, mit csináltak tegnap meg tegnapelőtt a gyerekeim. Pedig az egybemosódó arcok közül, amelyek a rendőrségen, később a kórházban, majd pedig a temetésen körbevették, most így utólag ki tudja emelni az arcukat, mint egy rosszul sikerült amatőr fényképen, felismeri őket; a képek benne maradtak tehát, de mozdulatlanul és élettelenül. Legalább megkérdeztem volna, hogy mikor mentek el és hova, bár nyilvánvaló, hogy az iskolába, ha ugyan az írásbeli érettségi miatt el nem marad a tanítás, igencsak elmarad, régebben legalábbis elmaradt, nem valószínű, hogy ez megváltozott volna. Még egy pillantást vet a ház kihalt homlokzatára, aztán kihajt a kapun.

Áthalad a városon, fülledt meleg ül az utakon, párállik az aszfalt, már elmúlt a reggeli csúcsforgalom, de azért meglehetősen sok kocsi gyűlik fel a forgalmi lámpák előtt; rápillant a műszerfalra, megint ég a generátorlámpa; hohó, hiszen előbb a szervizállomásra akarok

menni, jut az eszébe, és a következő lámpáig azon töpreng, hol forduljon vissza, ha már a kocsit meg akarja nézetni.

Az ismerős próbamester azonnal átveszi tőle a kocsit (a kapunál véletlenül elcsípte); várjon, doktor úr, mondja, negyed óra múlva kiszólok, lehet, hogy cserélni kell valamit; el akarok utazni, motyogja tétován, nem szeretném, ha túl soká tartana; megmondom pontosan, ha vár, ismétli a próbamester, és máris viszi a kocsit. Egy darabig a kapuban ácsorog, egy kék kocsit visznek be éppen, rá az emelőre, a szerelő és az autó gazdája hosszan nézeget valamit, az első kerekeket mozgatják, később a tulajdonos kijön, megáll mellette, cigarettát szed elő; látja, uram, még egyéves sincs, s máris cserélni kell a gömbcsuklókat, az arcán kétségbeesés honol, mély pórusaiba fekete pontokként ette be magát a füst (nyilván olyan helyen dolgozik, gondolja ő, ahol erős a szennyeződés), melós, összekuporgatta a pénzt a kocsira, és most úgy áll itt, mintha a gyereke feküdne bent a kórteremben. Nekem is cserém lesz, mondja barátságosan (hogy gondolatait ellensúlyozza); a férfi ránéz: legalább garanciális? Persze az enyém is, szív mélyet a férfi, miközben behorpadt arcán a kapkodó borotválkozás után ott maradt néhány erős szőrszál komikusan meredezik, de tudja, a gömbcsuklókat nem szívesen cserélik, s ha nincs eredeti alkatrész, megfizettetik az emberrel.

Egy darabig szótlanul álldogálnak, majd bemennek a várószobába, ahol a műbőr székeken szótlanul kuporognak az ügyfelek, az üvegkalickában egy fiatalember telefonál, valami gumikról kérdezősködik, nem lehet pontosan érteni a szavát, mert túl hangosan és hadarva beszél; doktor úr, baj van, figyel fel a próbamesterre,

aki épp most lépett melléje; igen? — örül meg, mert egyelőre csak azt fogja fel, hogy máris visszajött a próbamester, s nem azt, amit mond; a forgórészt kell cserélnünk, természetesen garanciában van a doktor úr; természetesen, bólint; nem tart soká, tessék csak nyugodt lenni; mégis mennyi; két óra múlva nézzen be a doktor úr; köszönöm, nyúl a pénztárcájáért, s miközben kilépnek a várószobából, egy ötvenest emel ki, és zavartan átnyújtja a másiknak, úgy, mintha csak kezet akarna fogni vele, az nagy gyakorlattal zárja össze a markát a kézfogás után, villámgyors pillantással megállapítja, hogy milyen színű a pénz, aztán barna szerelőköpenye zsebébe süllyeszti a kezét, és mosolyog; talán már másfél óra múlva megleszünk, nézzen vissza a doktor úr...

Az utcán tétován megindul a trafik felé, hogy villamosjegyet vesz, ha most el akar menni, kell a jegy, egy oda és egy vissza, igen ám, de hova is mehetne, másfél óra borzasztó hosszú, persze, ha úgy vesszük, rövid, mert mehetnék Margóhoz például, ilyenkor még otthon van, de Margóra a másfél óra kevés, mindegy, legfeljebb kérek tőle egy kávét, arra elég.

Furcsa, hogy Margó napok óta nem jutott eszébe, de még csak futólag sem, mintha nem is Margó volna az egyetlen, aki valamilyen szállal kötődik a lelkéhez, vagy lehet, hogy csak az érzékek világában foglal helyet, s az afféle érzékek, amelyekre Margónál szükség van, nem működtek mostanában? Ha egzisztenciális kérdések nyomulnak elő az embernél, úgy látszik, nem működik a nemi ösztön; még jó, mosolyodik el, hogy nem fajfenntartást mondtam, a trafikos nő kérdőn néz rá, és felvont szemöldökkel vár, nem érti a mosolyt, a szórakozott csendet; villamosjegyet kérek, és buszjegyet is, teszi mindjárt hozzá (hiszen Margóhoz busszal is kell

menni), öt van egy levélen? Akkor annyit, igen, mind a kettőből, fizet, és megindul a villamosmegálló felé.

Amikor felszáll, s előrenyomakszik, hogy megkeresse a lyukasztót, eszébe ötlik: tulajdonképpen bemehetne az üzembe is, mindjárt elintézhetné a dolgot, természetes, hogy megkapja a szabadságot, Lacikám, csak akkor gyere be, ha gondolod, maradj otthon nyugodtan, akarom mondani, rád bízom, motyogta a mondat végére meglehetősen zavartan Pető (kollégája és félig-meddig főnöke) a temetés után, amikor a kocsihoz kísérte őket. Zsókát besegítette hátulra, s amikor ő tovább is tétován állt ott, Pető akaratlan cinkossággal a kocsi első ajtaját nyitotta meg, a sofőr mellett, parancsolj, tudom, hogy te elöl szeretsz ülni, Zsóka arcát ő a tükörben látta, az asszony már felhajtotta a fátylat az arcáról, kifejezéstelen szemmel nézett a tükörbe, nem adta tanújelét, hogy elfogta a pillantását, duzzadt volt a szeme, más nem látszott rajta, nem tudott volna most mellette ülni, vigasztaló szavakat mondani. Pető szállt be Zsóka mellé; elsőnek hazavisszük Zsófia asszonyt, mondta; Zsóka mintha nem is hallotta volna, aztán az út további részén Pető a sofőrrel beszélgetett közömbös dolgokról.

Ilyenkor már túl vannak az első kávézáson, Pető azonban még mindig csak szorongatja nikotinos ujjai között a poharat, ő hidegen szereti; nem tudjátok ti, mi a jó, fekete csak hidegen, a szőke viszont melegen, mondja, és Ilonka felé nézeget, aki néhány hónapos asszony, és nagyon szereti a férjét, ül a tesztlapocskái mellett, és többnyire csak elnéző mosollyal nyugtázza Pető idétlen humorát, aki nem nyugszik bele, hogy egy nőt más kapjon meg, és Ilonkának sem bocsátana meg, ha nem reménykedne egyre, hogy Ilonka egyszer még

eléje dobja magát. Pető reggelenként azzal szokta fogadni Ilonkát, no, hogy múlt el az éjszaka, kiscsillag, remélem, összevesztek; azt maga lesheti, nevet Ilonka ilyenkor, és nem sejti, hogy Pető személyében egy vadász áll lesen vele szemben, akinek ő örökké potenciális préda csupán.

Bemehettem volna, gondolja, s azonnal megállapítja, hogy a feltételes múlt eldöntötte a kérdést: ezek szerint nem megy be; bedobok majd egy lapot Petőnek, és megkérem, szóljon a személyzetin, hogy a lelkiállapotomra tekintettel egy időre... bizonytalan időre, talán azt is oda kell írnom, orvosi tanácsra, ez így teljesen elfogadható lesz, és különben sincs olyan helyzet, amit Pető simán el ne fogadtatna bárkivel, jobb lesz így, már csak azért sem akarok odamenni, hogy ne faggassanak, azt most nem viselném el. Ez végképp megerősíti döntése helyességében, s átszáll a buszra, régen utazott buszon, ha olykor szervizre viszi a kocsit, legfeljebb villamossal megy két sarkot a presszóig, és ott eltölt egy órácskát, annyi elég, neki mindig soron kívül csinálják meg az olajcserét, mosást, effélét. Ahogy a kapaszkodót fogja, s kinéz hátrafelé a busz ablakán, régi szorongásai lepik meg, a kocsikat figyeli, amint a busz mögött haladnak, rózsaszín inges férfi ül egy Polskiban, mellette az inghez illő nő, nyúlánk, meztelen karja az üléstámlán, dús szőrcsomó a hóna alatt, érzéki nő lehet, gondolja, az erős szőrzet érzéki típusra vall, állapítja meg önkéntelenül, a rózsaszín csíkos pasas arcát nézi, amint indít, olyan közel vannak most, hogy látja a nő combját is, miniben ül, szétvetett lábbal, s őbenne még élesebb a nyomorúságérzés: mikor lesz ilyen kocsim és ilyen nőm? Tökéletesen kikapcsolódott tudatából a saját kocsija és az a nemegyszer ismétlődött szituáció, amikor

mellette ült így valamelyik miniszoknyás alkalmi ismerőse, valóságos emlékezetkieséssel sóvárog a látvány és a szituáció után, amelyet másfél óra múlva megteremthet magának, ha éppen úgy akarja.

Az érzéssel még eljátszadozik egy darabig, a Polski a nővel és a rózsaszín csíkos fiúval szerencsére sokáig halad a busz nyomában (a külső sávok lassabban haladnak, mert zsúfoltak), a nő most észreveszi a pillantását, elmosolyodik, majd egy idő múlva mond valamit a fiúnak, nyilvánvalóan róla mond valamit, mert a fiú is ránéz, aztán legyint, majd a megálló előtt hirtelen balra indexel, és kiugrik a busz mögül. Hát ezek is jól elmentek, gondolja, úgy kell nekik, ha nem vállalták a szerepet, amelyet néhány percre tőlem kaptak, s próbál kifogni egy másik autót, amit éppúgy megkívánhatna a benne ülő nővel együtt, mint a Polskit, de nem sikerül ismét felduzzasztani magában a szorongó sóvárgást. És különben is le kell szállnia.

Margó az ablak előtt ül, a széles, nyitott ablakon vakító fény árad be, a formás, kemény női hús szinte izzik, a pórusokban álldogáló selymes szőrszálak között a test finom párái megtapadnak, majd könnyedén harmonikázva megindulnak fölfelé, az alig látható, alig fénylő krémréteg megdúsítja a test páráit, nekifeszül a napsugaraknak, amelyek vesztenek ezáltal erőszakosságukból, gyöngédekké válnak, így hívják a bőr felszíne alá a barna testecskéket, szinte percről percre szaporítva számukat. Te vagy az, Totyi, miért jöttél vissza? Margó ki sem nyitja a szemét, mindig ez a hülye bizalom és nyíltság, a villa kapuja sarkig tárva, s nyitva a bejárati ajtó is, az jön be, aki akar, féltené Margót, ha végig tudná gon-

Cs. M. Munkásotthona
Szakcs. Könyvtár

dolni, kiféle alakok bejöhetnének; csak én vagyok, mondja halkan, már egészen mellette állva; ó, istenem! — próbálja felnyitni a szemét Margó, de a fény vakítja, leveszi hát lábát a puffról, és felül, orráról lepottyan a nagy zöld levél, öröm és együttérző szomorúság vegyül a tekintetében, ahogy felnéz rá; már vártalak, suttogja, és átfogja a derekát. Jó, hogy jöttél. Adjak valamit?

Meghatottság szorongatja a torkát: az első igazán együttérző szó, ez a könnyű ölelés, az önkéntelen eggyéválás a másikkal, mintha saját magát dédelgetné, nincs benne semmi mesterkéltség! Az a sok kézfogás, a laza és irtózó tenyerek, az álszent fájdalommal megtűzdelt arcok! (Mert ugyan miért volna rajtuk igazi gyász, ha valami fájhat nekik, csak az, hogy magukra gondolnak, egy temetés mindig csak annyiban szomorú, amennyiben önmagát képzeli a szituációba az ember.) Margó más, ő átérzi a fájdalmát.

Visszanyomja a fotelba a vállánál fogva. Ne kelj fel, kérlek, igazán semmire sincs szükségem, maradj így, és hunyd be a szemed, én is élvezem a napot, s ne szóljunk most semmit. Görcsösen szorítja Margó kezét, a nő könnyű ujjal simogatja a keze fejét, érzik egymást, és nagyon jó, hogy így le tudják vezetni egymásba feldúltságukat és keserűségüket, amelyet a másik fájdalma miatt éreznek; igen, gondolja, az igazán felkavaró nem a veszteség, ami az embert éri, hanem az, ha valaki átveszi tőle a fájdalmat, Margó helyette, érte szenved most, s ő azért szenved, hogy Margó úgy érez, ahogy érez; kedves, suttogja, nagyon hiányoztál. Te is, válaszolja Margó.

Rámelegszik a zakó, forró kis csíkok indulnak el a homlokán meg a hátán, de nem mozdulhat, Margó ke-

zét fogja. Ébren vagy? — kérdi egy idő múlva; természetesen, emeli meg Margó a fejét; de talán mégis jólesne egy kávé, elutazom egy időre, hozzád sem akartam feljönni, csak el, minél messzebb; megértelek, suttogja Margó, s indul, hogy kávét főz, de ő folytatja: a kocsi szervizen van, kevés az időm, talán egy óra; örülök, hogy rám gondoltál, ha később megtudom, hogy ezt az órát nem nekem adtad, meg is sértődtem volna. Aranyos vagy. Hallja, hogy Margó a kávéfőzővel zörög, nyitja a kávétartó bádogtetejét, innen a szobából is látja a jól ismert mozdulatokat (behunyt szemmel, a homlokán bizsergető izzadtságcsöppekkel), kiskanállal rakja a kávét, s gyerekesen mozog a szája, amint számolja, pedig a számolásnak semmi jelentősége, hiszen a végén úgyis jól teletömi a szűrőt, mosolyog, ahogy erre gondol, aha, most dugja be a zsinórt, s mindjárt bejön, csak előbb még aláteszi a bögrét; Palit kizárták a pártból, hallja tompán maga mellett Margó hangját.

Tessék? — bámul el, s közben arra gondol, nem valószínű, hogy Pali ezért hazajött, ezt elújságolni, persze mástól is tudhatja Margó, hogy volt férje, az egykori miniszter és (mondhatni) főideológus már megint csinált vagy mondott valamit. Margó aprót kuncog, a Szabad Európa mondta be, onnan tudom. (Mindig megérzi, mit kell mondania, kérdés nélkül is felel, csodálatos ez az összhang közöttük, még a gondolataik is egy ütemre járnak.) Megnyugszik, a kizárás hidegen hagyja, de annak örül, hogy Pali nem járt itt, nem azért, mintha féltékeny volna, hanem egyszerűen zavarja, ha Margó és Pali találkozik, rossz hatással van Margóra, ha Pali megfellebbezhetetlen ítéleteivel (majdnemhogy utasításaival) igyekszik bepótolni fia nevelését, vagy éppen parancsszerű tanácsaival elrendezni volt családja sorsát;

megint aláírt valamit? — kérdezi egy kis rosszmájúsággal; nem tudom, nem értettem, olyan zagyván ágált a bemondó, tudod, az a furcsa nevű, meg aztán én soha nem is értettem a Pali dolgait. Én sem, vagy ha értettem is, nem értettem egyet vele, válaszolja; tudom, indul kifelé Margó, mert már szuszog a kávé.

Pali egyetemi társa volt, egy kollégiumban laktak, egy szakra jártak, forma-formán gondolkodtak, de éppen az a kevés, amiben eltért a világról alkotott képük, volt későbbi torzsalkodásaik oka, igazán ellentétes nézetekből békén kikerülhetnek a vitapartnerek, de ahol már csak az iótáról folyik a vita, ott kard feszül kardnak, és előbb-utóbb vér folyik. Palival pedig kezdettől fogva ilyen alapon folyt a mérkőzés, talán csak akkor békéltek meg kis időre, amikor Pali éppen őrá bízta Margót, mert Pali összeköltözött egy fiatal nővel (talán orvosnő az illető, sohasem látta), s Pali tudta, hogy ő nem közömbös Margó iránt, talán éppen azért bízta rá Margót, megnyugtatta őt, hogy jó kezekbe kerül Margó sorsa, nem közömbös személyébe, hanem olyanéba, aki sokra képes Margóért, még tán férje helyettesítésére is. Pali magatartását annak idején meghányta-vetette magában, és eléggé utálatosnak tartotta (így adnak túl a megunt szeretőn!), de megtagadni nem tudta, mivel borzongató gyöngédséggel imádta Margót, és remélte, hogy Margó is szeretni fogja őt.

A zakóját rég levetette, most az ingét is kigombolja, odatartva melle egy darabkáját is a napnak; a forró nyilak jólesőn csipkedik a bőrét; a társadalom aztán jól elrendezi a dolgokat, szögezi le sebtében (mert rájön, hogy itt érzi otthon magát, hiszen mi más az otthon, mint az efféle jóleső elengedettség); a rend szentesíti a bevált formákat: a házasság, a család és a gyermeknevelés hár-

massága, ez az ódon, de felmagasztalt sejtformáció az egyént óhatatlanul belenyomorítja az egyetlen törvényesített viszony kalodájába. Érthető persze, tépelődik, melyik társadalom érzi jól magát, ha sejtjei bizonytalan körvonalúak? meg aztán a szabályok szerint ki lehet lépni a család sejtjéből, az eredmény mégis siralmas. Mert végül is hiába nyilvánítja jog és törvény erkölcsös megoldásnak a válást, ha az emberek többsége (ma még?) erkölcstelensége leplezésére használja, hiszen nemcsak házastársát hagyja ott, hanem a gyerekeit is (az egyik fél legalább), egy családi közösség és egy otthon romjait rázza le magáról, mint szőréről kutya a vizet, amikor továbblép, azzal a hipokrita öntudattal, hogy törvényesen búvt ki a nyakörvből, melyet szentnek hirdetnek, és ezek szerint szent is maradt. A látszólagos rend borzasztó zűrzavart rejt a felszín alatt, mert nézzük csak! — biztatja magát, itt vagyok én, volt egy Zsókám, egy fiunk (ő csakugyan: volt, de a friss fájdalom túlkergeti a részletezésen), Zsókának van férje, nekem van Margó, neki én éppen hogy, Pali volt az övé, Palinak most van egy kis nőcije (talán már el is vette), én azért csak *éppen hogy* vagyok Margónak, mert Edit az érvényes feleségem, Editnek pedig... vajon van Editnek valakije? Meglepődik, hogy eddig ez soha nem jutott eszébe; remélem, van neki, legyint akasztófahumorral, elvégre szerelem és együttélés, az kettő. Az együttélés leleplez, a szerelem pedig illúziókat táplál az emberben. Úgy látszik, az illúziókra mindenképpen szüksége van a léleknek.

Margó az asztalra koppintja a két tányérkát, jöhetsz! hű, de kimelegedtél! isteni a nap, igaz? Persze, motyogja, s azt gondolja, hogy Margóban illúzióktól függetlenül együtt van annyi jó, ami neki éppen elég. De vajon

ő mit talál bennem, ami neki megfelel? Bennem van-e elegendő jó vagy legalább a jónak az illúziója... ? Elhessenti magától a kérdést, szürcsöli a kávét; minek problémázni ezen, a tények azt bizonyítják, hogy Margónak ő megfelel, Paliról viszont Margó rég lehámlasztott minden illúziót, ahogy őróla a felesége; hát nem hülye helyzet? — mormogja a kávéspohárba; szóltál? — törleszkedik hozzá fürdőruhás meztelenségével Margó, csak sopánkodom, hogy nincs most idő arra; kár, súgja Margó ugyancsak a kávéspohárnak, de a kávé jó; igaz? S mint annyiszor, most is csodálatos érzékkel kisegíti dilemmájából: szeretem, hogy ilyen vagy, Pali hasonló helyzetben bőgne, elnyúlna a fájdalomtól, hogy sajnáljam, de mindjárt utána, mint valami gusztustalan állat, belém mászna, s elvárná, hogy én teljes odaadással kielégítsem, csak azért, mert ő vigasztalhatatlan.

Erre nem tud válaszolni, csak átöleli Margó vállát, az arcát a nő arcához szorítja, s tudja, hogy jól cselekedett, amikor nem tett úgy, ahogy Margó szerint Pali tett volna, igazság szerint, ha megkívánta is egy pillanatra Margót, a másikban már félt, hogy nem tudná igazán feltüzelni saját vágyát, és szégyenben maradna, mert az elmúlt napokban valami valóban kiégett a lelkében, nem ért ugyan még rá végiggondolni az egészet, de biztos, hogy belül teljesen átrendeződtek a dolgok.

A forgalmi dugó észrevétlenül keletkezett. Megáll, mint mindig, ha az előtte haladó járművön felvillan a féklámpa, gépiesen visszakapcsol, és továbbfűzné gondolatait, de már maga sem emlékszik rájuk, csapongó és kapkodó kuszaságok voltak, s még mielőtt képpé válhattak volna, belecsobbantak valami békalencsés híná-

ros tóba. Mire felfigyel, mögötte is egész kocsisor és szemben, a sorompó túloldalán is beláthatatlan oszlopokban állnak a járművek.

Már kívül van a városon; tudja, ha elhagyja a sorompót, kinyílik előtte a vidék, megművelt táblákat láthat, bal kéz felől még néhány telepet, raktárfélét, aprócska gyárat, egy-egy házcsoportot is, de aztán csak szántót és mezőt. A motorzaj közben hangversennyé szerveződik, kékes bűz telepszik az autókra, egy erőszakos motoros előrehajt a sorompóig, és valamit kiált, ő éppen rálát a sorompó közepén levő táblára, amely azt adja hírül, hogy ez a sorompó tíz percen túl is zárva tartható, az órájára pillant, de nem tudja, mióta áll itt, és hogy meddig kell még itt állnia; lecsavarja az ablakot, kikönyököl, sőt a fejét is kidugja a kocsiból, de egyre súlyosabban üli meg tüdejét a forró benzinpára, ismét felcsavarja hát az ablakot, de most meg a nap tűz rá elviselhetetlenül (kissé balról és szemből süt be a nap a kocsiba), a karját szörnyen égeti, önkéntelenül figyelni kezdi az apró szőrszálakat, hogy vajon mikor kezdenek kunkorodni s elégni, gyors, gyapjúbűzös lánggal, de mindjárt megkönnyebbül, mert a pórusokban felfedezi a növekvő izzadtságcsöppeket; mégsem jó megoldás, állapítja meg nyomban, mert az izzadtságcsöppek mind külön-külön nagyítóként működnek, egybesűrítik a fényt. Diákkorában szemüveglencsével fekete lyukakat égettek a füzetükre, vagy hangos kiáltásra késztették az előttük ülőt. (Ezt aztán rettentő skandalum követte.)

Az egyenletes búgás, a bűz és a hőség elviselhetetlenné válik, kikapcsolja a motort, és megnyitja az ajtót, de ha akarna, sem szállhatna ki, közvetlenül mellette áll egy kék kisbusz, az oldalára óriási fagylalttölcsér van

festve, bodoran habos fagylaltgömbbel, s bár a festék erősen megkopott, káprázó szeme előtt mégis megjelenik az igazi fagylalt, és ő megnyalja cserepes ajkát. Ekkor zúg el a vonat a sorompó mögött, port, falevelet, olajbűzt sodorva magával, meg édeskés húgyszagot: ez a távolsági vonatok velejárója.

A zaj most felfokozódik (ő is bekapcsolja a motort), a kipufogó gáz még sűrűbb körülötte, jószerint azt sem látja, hogy felemelkedik a sorompó, az előtte levő kocsi mozgása vonja maga után, a síneken találkoznak a túloldalról jövőkkel, egy emeletnyi magas teherautóból valaki lekiabál, az előtte haladó kocsiból egy férfi visszakiált, aztán ismét csak a gépzaj. Megvadult, fújó csordaként halad el egymás mellett a kétirányú folyam; akár az elefántok, gondolja, emitt meg egy orrszarvúcsorda. (Nemrég látott a tévében két állatcsordát elzúgni egymás mellett, az állatvilág eme két óriás faja jobbnak látta elkerülni a frontális összeütközést; vajon mi dühítette őket egymás ellen?)

Aztán lassan magára talál, a kocsik megritkulnak, és szembe sem jön több jármű a megszokottnál, a teherautók, amint elhúznak mellette, valóságosan is terhet hordó alkalmatossággá válnak, jóviális emberekkel a nyergükben, akik jóindulatúan mosolyognak le rá, amikor pedig kamiont előz, a nála talán méterekkel magasabban trónoló sofőr széles gesztussal int ki az ablakon, hogy most mehet! (Fentről jobban látni, mi jön szemben az úton, s ő bizalommal gyorsít, hisz a kamionosnak, hogy valóban nem fog előzés közben váratlanul összeütközni szembejövővel.) Egy picit megemeli a kezét, köszönetül; természetesen a kamionos sofőr ezt nem láthatja, de nyilván tudja, hogy az apró járműben, amely fürgén elrohan mellette, az a másik ember most

köszönetet int. Megnyugtatja a tudat, hogy jól beleilleszkedik a forgalomba, hogy a gépek, akár ő előz, akár őt előzik (vagy szemben jönnek vele), nem pusztán gépek, képes felfedezni bennük az embert, nem csupán úgy, hogy egy villanásra meglátja az arcukat, gesztusukat, hanem úgy is, hogy érti cselekedeteiket, tudja, mit miért csinálnak, s ő saját cselekvésével kapcsolódik ehhez az összehangolt tevékenységhez. Ekkor útépítésre utaló táblát pillant meg. Lassít, s anélkül hogy a kitérő rajzát áttekintené, letér az útról.

Keskeny úton halad, jobbról és balról végtelen búzatáblákat lát, a méregzöld növényzet nedves és hűs illattal legyinti meg, mélyeket lélegzik, sok száz hold lehet, gondolja, ekkora táblákat még nem is látott, szép egyenletes a növény, nem kopasz búza, állapítja meg, de nem is bánkúti fajta, az magasabb volna, olasz búza lehet, jó erős fajta, ezt nem egykönnyen döngöli le a szél. Azon kapja magát, hogy a keskeny út közepén halad, s mindjárt azt is megállapítja, hogy eddig még nem jött szembe semmiféle jármű, pedig nem rossz az út, csak keskeny; ha szembe jön valaki, le kell lassítania, de nem jön szembe senki, és a búzatáblának sem akar vége szakadni.

Hirtelen elhatározással kikapcsolja a motort, fék nélkül lassul a kocsi, hagyja magától megállni, aztán kinyitja az ajtót. Furcsa csend lepi meg, a motor megszokott duruzsolása, a levegő könnyű dobolása, suhogása az autó fényes bádogján egyszeriben megszűnt, távolról mintha békazenét hallana, de nem biztos benne, hogy valóban azt hall-e; semmi más hang sem közel, sem távol, kiszáll, a lába érzéketlenül mozog, úgy látszik, elzsibbadt egy kicsit, gondolja, de mégsem zsibbadást érez, hanem olyanféle könnyedséget, mint álmában szo-

kott, mielőtt felröpül; átlépdel az út túloldalára, leszakít egy szál búzát, megtapintja a kalászt, megszámolja a szemeket (persze csak a nagyjából), s mivel negyvennél is többet számol, elégedetten állapítja meg, hogy jó termést fog hozni az óriási tábla. Surranó neszre figyel fel, de hiába keresi a nesz okozóját, nem lát semmit, valami hörcsög lehetett (vagy ürge), aztán az eget kémleli, de madarat sem fedez föl a tág és szikrázó kékségben, sőt fát sem lát a közelben, csak a búzatábla messzeségébe veszve egy fasor hegyét. Akár valami zöld csipke (vagy inkább bojt) a hatalmas szőnyeg szélén.

Megmagyarázhatatlan hiányérzet keríti hatalmába, izgatottan kutat a tekintete előre és hátra, észreveszi, hogy az út két oldalán sűrű és erős porcsinfű nőtte be a talajt, néhol fel lehet fedezni egykori kerekek nyomát, keskeny, mély árkokat, amilyet szekér kereke nyom az esőáztatta agyagba, de a fű lassan elfedi ezeket a nyomokat is. Miféle kihalt útra kerültem? — üt belé a gondolat, eltévedtem volna? Na és ha eltévedtem? Ez az út is csak vezet valahova! Mit akarok egy terelőúttól? Elvégre ki is volt írva, hogy terelőút, a terelőutak effélék szoktak lenni, keskeny és alig használtak, persze, hogy belepi a fű az útpadkát! Mégis! Sem állat, sem madár! És senki! Most döbben rá, hogy az ember hiánya zavarja; elviselhetetlen, hogy sehol egy ember, amióta ezen az úton megy, azóta nem látott embert, sem az úton, sem az úttól távolabb; ilyet még nem pipáltam! Igaz, búzatáblában mi a csodát dolgozhatna bárki is! Amíg ezt aratni nem kell, addig nincs itt szükség senkire.

A kocsit veszi most szemügyre. Egy kissé oldalról és szemben látja, a két kerek lámpa, akár valami értelmes lény szeme, szegeződik rá; aha, mosolyog, legelgetsz

szépen, rendes kis állat vagy, nem mégy tilosba, megfelel neked az út menti fű is, tudod-e, hogy egy tehén nem maradna meg ott, ahova állítottalak, de még a ló is lépne néhányat, hogy elérje a búzát, pedig a ló okos állat, a ló sejti, hogy a búzát nem szabad bezabálni, rám pislogna, és ha nem néznék oda, mégis belegázolna a búzába, annyit venne a pofájába, amennyit csak bír, mert tudná, hogy ha észreveszem, azonnal kikergetném onnan. Melegség önti el, ahogy a kocsit nézi, két első kereke kissé kifelé fordulva áll, épp úgy, hogy egyetlen mozdulattal elérhesse a búzatáblát (az a semmi kis árok meg sem kottyanna neki), de nem, ő nem megy oda, ahova nem szabad, szót fogad, nem akar kellemetlenséget okozni a gazdájának; szép okos szemed van, motyogja, s valami megmagyarázhatatlan gyengédséggel eltelve odalép a motorházhoz, ráfekszik a forró bádogra, és kitör belőle a sírás.

Csak tudnám, hogy mi ez, kérdezi magától, amikor rájön, hogy ő tulajdonképpen sír. A kocsi bádogja jólesően süti, tenyere rátapad a sima felületre; akár a cserépkályha, gondolja, hideg vagyok egészben, s a meleg jólesik; a könnye apró, kanyargó csíkokat húz a vékony porrétegen, közelről látja a csíkok különös alakját, olyanok, mint a szúrágás, motyogja, viszont ez most nagyon jó, ez az egész nagyon jó! A fia hangját hallja hirtelen, a vékonyka gyerekhangot, amikor leszálltak a vonatról, és kívül kerültek az állomáson, a fia akkor járt először otthon (az apjának értve otthon), még nyaralni sem volt addig sehol, az emeleti párkányra szálló vadgalambon kívül más állatot nem ismert, hacsak a mesekönyvből nem, a fia azt kérdezte a poros utcán haladva, mi ez, és a disznótrágyára mutatott (arra járt haza a csürhe régen is a legelőről); disznószar, fiam, nevetett, és

jólesett, hogy ez a nyers kifejezés az első, amit városivá született fiának először kimondhat szülőfalujában. A gyerek a szó második tagjáról tudta, hogy illetlenség kimondani, kerek szemmel felnézett az apja arcába, aztán cinkosan elmosolyodott. Két hónapig élt akkor a kis Laci a nagyapjával és nagyanyjával, ő akarta, hogy legyen faluélménye, s lett is, nem is kevés, ebben megbizonyosodott. Amikor aztán a kisfiú visszatért a pesti lakásba, és körülvette a család, de a rokonság és a szomszédság is (középkorú asszonyok koszorúja), kórusban kérdezték: mit láttál nagyapádnál, drága? Mesélj már valamit! Mondd hát, mit láttál? A gyerek előbb őrá nézett, a cinkos fény felvillant a szemében, aztán egyetlen szóval fejezte ki mérhetetlen nagy élményét, hogy mit látott: disznószart.

A számtalanszor elmesélt családi anekdota most a szívébe markol, s még erősebben tör rá a zokogás. Pedig ezen mindenki nevetett, még a prűd szomszédok és nagynénik is, maga Laci is nevetett évek múlva, dünnyögő kamasznevetéssel, valahol a háttérben meghúzódva, amikor pedig nem lehetett szóra bírni társaságban, mert zavart volt ha szóltak hozzá, és dacos, s hiába parancsoltak rá: feleljen becsületesen, inkább kiment a szobából.

A hirtelen jött sírógörcs váratlanul elhagyja. Üresen és báván egyenesedik fel a kocsi motorházáról, tétova ujjakkal elmaszatolja a porrétegen könnye csíkjait, az árokhoz lép, vizel, majd gépiesen visszamászik a kormány mögé, és továbbindul.

Egy idő múlva kifut a búzatáblák közül, itt zsombékos, szittyós árkok szegélyezik az utat, beljebb legelőt lát, távol egy juhhodályt, feltűnik az út mentén néhány szikár fa, oldalt, jó messze délibáb emeli meg és

fordítja fejre valami apró falu tornyát; arra valahol mégis vannak emberek, suttogja maga elé, majd csak lesz falu az út mentén is, ott majd megkérdezem valakitől, jó felé megyek-e, végül is nem történt semmi, eltévedtem egy kicsit, majd csak kijutok a jó útra, és akkor aztán nyomás...!

Egy ideig kukoricatáblák között halad, majd ismét legelők, laposok váltogatják egymást, nem messze víztükör csillog; aha, gondolja, szittyósok, tó, mégiscsak békák kuruttyolását hallottam az imént; gyorsan hajt, egészen az út közepén, ha most jönne egy rendőrkocsi! De még az is jobb volna, mint így, sehol egy lélek. Ha más mondja, el sem hiszi, hogy tíz és tíz kilométer hosszan haladhat egy úton, egy nagyon egyszerű kis utacskán, és nem találkozik senkivel, hiába mindenütt az ember nyoma, ember sehol, igaz, nem is embernyomok ezek, amit lát, inkább gépnyomok, hiszen a sok egybefolyó búzatábla, az egyenes sorú kukorica (nem látni benne gyomot, legfeljebb a gumikerekű traktorok nyomát, mint valami ősvilági hüllő talpának lenyomatát) ember nélkül fejlődik. S bár tudja, hogy az ember intézte így a növények sorsát, a kihalt táj, az embernélküliség mégis nyomasztja és elszomorítja.

Végre házakat lát, új és csinos házak bukkannak fel az út mentén, drótkerítés övezi őket, tetejükön piros cserép vagy szürke pala árulkodik a jómódról, de senki nem mutatkozik a házak körül, sehol egy istálló, sehol tyúk, malac, mint régen; elgondolja, ez is a modern technika következménye, mindenki dolgozik valahol, a gyerekek napköziben, iskolában vannak, az öregeket szociális otthonba dugják, de legalábbis az öregek nap-

közijébe, nincs tehát, aki az állatokkal bajlódjon, de még melléképület sincs, az új házakat már a nélkül építik, talán majd a falu túlsó végén lesznek régi házak is, vagy a központban valami bolt, templom, efféle, ott mégiscsak fog találni embert. Azonban mire észbe kap, már ki is futott a házak közül, nem volt sem központ, sem bolt, sem régi ház, sem templom. Tanyaközpont lehetett, gondolja, új település, nem baj, majd a következő faluban megállok.

Ismét sokáig hajt, végre facsoportot fedez föl egy domboldalon, hamarosan megállapítja, hogy barackos, a fák katonásan sorakozó gyerekhadat idéznek az eszébe; permetező traktor közeledik a sorok közt, ő leáll az út mellett, épp ott, ahol a traktornak majd ki kell bukkannia a barackfák közül, a magas kerekű gép gyorsan közeledik, sárga testével úgy araszol előre, mint egy óriási állat, mögötte a kék tartálykocsi fehéreskék felhőt fúj kétoldalra, két legyezőszerű csápként nyúlik ki a fák koronája fölé a permetköd, akár a pillangó két szétterjesztett szárnya, a traktor két szeme tudálékosan csillog, mint sokdioptriás óriás szemüveg, fölötte pedig egy barnás marslakó, ugyancsak nagy kerek szemüveggel a csuklyáján, a gépkezelő.

Int a marslakónak, az egy picit megemeli kezét a kormányon, majd fordultában leállítja a szórófejet, aztán valami fogantyún még állít, többször is előre-hátra húzza a kart, látszik, hogy valami nem stimmel; ő aggódni kezd: nehogy elromoljon a masina, olyan szépen dolgozott, igazán kár volna, de úgy látszik, minden rendbe jött, a barna műanyag csuklyás ember most feléje fordítja két ablakszemét, a csuklya alól beszédhez hasonló hangot bocsát ki, ő köszön, igyekszik túlharsogni a motorok hangját, megkérdezi, hova ér ezen az úton, mu-

tatja, hogy melyik irányban gondolja a haladást, a csuklyás vegyszeres kesztyűs kezével szintén arra int, valamit válaszol is, aztán ismét a karok között matat, de ő csak tovább kérdez, vajon jó irányban halad-e, ha el akar jutni úticéljához; a gépkezelő mintha rá figyelne (lehet, hogy meg is értette, amit kérdez), ismét mutogatni kezd nyitott tenyérrel előre, majd egy keresztező mozdulattal mintegy elvágja az addigi irányt; tehát keresztezés lesz? — kiáltja, a vegyszertől mocskos tenyér ekkor bezáródik, csak a mutatóujj marad szabadon, az lefelé fordul, és apró kört ír le (ahogy megkever az ember valamit egy ujjal); város, értem, bólint ő, s örül, hogy azonnal megértette a mozdulatot; tehát egy városba érek? Köszönöm, onnan már tudom. Ha más nem, a térképen megnézem, ezt az utóbbit már csak magában gondolja, a térképen biztosan megtalálja a várost, az a fontos, hogy valami táblát lásson végre, ráírva egy nevet, amit majd megkeres a térképen; köszönöm! — ordítja ismét, mire a műanyagba burkolt ember bólint, aztán ismét a gép részévé válik, keze bekúszik a fogantyúk közé, valamelyikre ráfonódik, a gép megrezzen, majd nagyot rántva megindul, befordul a sorok közé, csápjait felnyújtva ismét kinyitja páraszárnyait, eltakarva vele az ember alakját, a barnás műanyagba burkolt, gömbfejű figurát, akit inkább nézhet valaki a gép részének, semmint eleven embernek.

Fél óra múlva még mindig nem éri el az útkereszteződést, sem a várost, nem érti az egészet, valahol bal kéz felől már meg kellett volna pillantanom a hegyeket; aggódik, képzeletben maga elé állítja a térképet, próbálja kiszámítani, mióta jön, és mennyit kellett megtennie eddig, de hát hegyek sehol, csupa síkság, lapos alföldi vidék, nem is hasonlít ahhoz, amelyen neki haladnia

kell, amelyet már hegyek határolnak, s ebben a pillanatban meglátja a tornyot. Gyorsan közeledik a torony, rettentő ismerősnek találja, majd megdöbbenve ismeri fel, hiszen ez...! Tehát valóban eltévedt (amikor az útjavítást jelző táblánál jobbra tért), elindult egy úton, amelyikre most nem szándékozott rátérni, de amely mégis elvezette valahova; öt éve is megvan, hogy itthon jártam, mormogja maga elé, úgy látszik, ideje volt hazajönni. Ha már így alakult...

Ahogy közeledik szülőfalujához, szűnik benne a tétovaság; úgy érzi, hogy semmi mást nem akart, mint hazajönni, haza, ahol már két és fél évtizede nincs itthon (máshol van otthon), azok közé vágyik, akik egykor mindent jelentettek neki, a véletlen, amely erre az útra kormányozta, most törvényszerűnek tűnik számára, és természetesnek veszi, hogy ő most térben és időben alászáll (majd fölemelkedik jeleléhez), mintha szellemmé változott volna, a motor most a képzeletét szolgálja, mert gyorsaságával egyre közelebb röpíti egykori valójához, elvesztett énjéhez. Egyszeriben kiterebélyesedik benne a világ, élővé válik kisfiú volta, élővé a kamasz, az ifjú, azonosul elmúlt önmagával, léte kinyílik, ahogy már régen nem nyílhatott ki, mert sem idő, sem hely nem adódott a lelkében az évek mélyére húzódott képek megpillantására.

Mint egy megőrült kompjúter, olyan vagyok, hallgatózik gondolatai közé, első csizmáját érzi a lábán, pontosan látja a sarat, amelyikbe bele kellęt lépnie, a másik pillanatban anyja ódon vaslábasába mártja a lábát (ott állt ez a berakott tűzhely mellett a padon, még régebben lekvárt főztek az efféle öntöttvas monstrumokban, de amióta ő az eszét tudja, ez szolgál lavórnak), markában ficánkol a megkopott háziszappandarab (mosásból maradtak ezek a hegyes végű, csúszós és elugrós

apróságok, de mosakodni még jók voltak), orrában érzi a szappan nyers és tiszta illatát, nincs az az illatosított szappan, amelyet ilyen mélyen szívhatna be a tüdő. Máris Zsóka van előtte, aki kuncogva ült a földre helyezett lábosban, mézeshetük második napján (a kis szobában töltötték el itthoni hetüket); akár fel is főzhetsz, mondta Zsóka, s szép ívű lábszára fölött meztelen térdére hajtotta az arcát; nevettek mindketten, nagyon tudtak nevetni még akkor, Edit már nem az a fajta volt, aki értékelni tudta volna az effélét, irtózva locsolta arcára a vizet mosakodáskor, később pedig odasúgta neki: szeretne már egyszer rendesen, kádban lezuhanyozni, de Edit ettől volt számára nagyszerű (ettől is!), hogy igényelte és természetesnek vette mindazt, amit a technika nyújtani tud, képtelen volt elfogadni a szegényes dolgokat. Edit az összkomfort igényét égette a lelkébe, sokáig úgy érezte, ennél többet nem is kaphatott volna tőle; vajon megvan-e még az a csorba fülű vaslábas ott a tűzhely mellett? Vagy már a tűzhely sincs meg? Legutóbb mintha nem látta volna. Már nem emlékszik pontosan.

A sublótot látja, apja csizmáját a sarokban, anyja ölbe eresztett, tenyérrel fölfelé fordított kezét, a rongyos kalendáriumot az ablak mellett, felakasztva a falból kijárós szögre (ez a szög mindig kijárt a falból, amióta csak beverte valaki, talán az apja, bár a bátyja is lehetett, az anyja nemigen foglalkozott effélével), Laci ül a sámlin, az ajtó mellett, magától telepedett oda, ez volt az első zug, ahol jól találta magát ebben az idegen és különleges házban, ahol minden más, mint az ő pesti lakásukban, és annyi a furcsa holmi, látta a szemén, hogyan próbálja megérteni és megszokni a sok idegen és ismeretlen rendeltetésű tárgy alakját, értelmét, hiszen

köztük kell élnie egy darabig, ő egy zacskó kakaót pakolt ki a bőröndből, és azt magyarázta az anyjának, hogyan kell elkészíteni a kakaót, mennyi tej kell hozzá és mennyi cukor; Laci ezt jobban szereti a tejeskávénál, és táplálóbb is, az anyja csak bólogatott, de tétova idegenkedéssel gyürkölte ujjai közt a ropogós zacskó behajtott száját, mintha attól tartana, hogy kibújik belőle, ami belül van; apa, mi mért nem szoktunk imádkozni, hallja Laci hangját már a pesti lakásban, miközben Edit mosott, ő pedig valami könyvbe temetkezve ült az íróasztallámpa fénykörében, már nem is emlékszik rá, hogy mit felelt, csak arra, hogy mit gondolt; lám, nem egészen úgy sikerült fiának a nyaralás, ahogy elgondolták, nem csupán edződött, nemcsak megismerte a falusi életet, hanem ostoba kérdéseket is hozott magával, a búza között gyommagvak is belehulltak a lelkébe, effélét gondolt, s ma már tudja is, hogy nemhiába.

Itt elereszti a gondolatláncot, az utat figyeli, a fák közül kibukkanó ismerős templomtornyot, az első faluvégi házakat, amelyek közt az újakat idegenül veszi tudomásul, mint egy ismert és szeretett női mosolyban az idegen fogakat, legyenek akármilyen fehérek, a régieket szerette, szokta meg...

Az ő házuk alig változott, csak megviselt lett, mégis szívszorongatóan ugyanaz. Az egyik pillanatban mosolyog, hogy milyen kicsi, a másikban ő maga zsugorodik össze mezítlábas gyerekké, és akkor már nagy a ház, mint régen is volt, s nem egyszerűen volt, hanem annak számított. A nagy ház az újabb, emlékszik, amikor építették, s bár ez is vályogból épült, alul már tégla van, s azon fekete kátránypapír szigetelőnek, a tornác oszlopai is téglából vannak, a tető pedig szürke cserép. A kis ház még a régi nádfedelet viseli, faoszlop övezi az

elejét és az egyik végét, a nagyapja ebben a házban élt és halt, az ő ízlése és kívánsága volt, hogy a ház végén is legyen tornác, valahol Erdélyben látta, rokonoknál, de a tornácot már nem padlóztatta le, ahogy a székely házaknál szokás, a nádfedél most borzas, zöld mohagubancok lepik el, a megfeketedett nád az ereszcsorgóban ziláltan és bizonytalanul meredezik, mintha egy-egy szála hullni akarna. Ez a ház fehérre van meszelve, a sokrétegű mész pikkelyesedik a ház utcai végén, kékre meszelt tövét pedig bevájta a víz, látszik a vályog sárga agyagja és az emberöltők előtt erősítőnek belekevert török sok összevissza szála. A kis ház vége az utcára ér, a nagy házé drótkerítés mögé húzódik, méternyire az utcától, a régi virágágyak formája még felfedezhető, de a virágok helyét (anyja kedvencének, az éjjeli violának a helyét is) magas dudva és paréj lepi el. Az ablakok magasan vannak, az utcáról a nagy házba nem lehet belátni, s az árok fölött a feljáróhíd is megemelkedik, a kapu zárt függőleges deszkákból van, a drótkerítés csak a nagy ház elején engedi a belátást, a kapu másik oldalán vízszintes deszkákból összerótt kerítés húzódik a kis ház doblott végéig, most barnán és romlottan töredezik. Régen az apja évente feketére mázolta kátránnyal.

A kátrány szagát mégis érzi. A hídon áll meg, és vár egy kicsit, de belül nincs mozgás, kiszáll, és megnyitja a kisajtót. A járda régi vörös téglái között tanyát vert a szívós porcsinfű, mintha nem is járnának rajta, régi a járda, régi lábak járták le gömbölyűre ezeket a téglákat, már csak az apja és az anyja jön erre néha, talán ha postást várnak, hogy ha rájuk zörget véletlenül ismerős, szomszéd.

Hirtelen gombóc szorul a torkába, hátha már nem is élnek? Felőlem meg is halhattak. Az önvád belémar,

mint egy hamis kutya, rohanni szeretne, de nem bírja a lábát, ólom húzza le minden tagját, úgy lép, mint álmában, ha rosszat álmodik, az ajtó kilincsén kaparász, a kulcs benne a zárban, veszi észre, rá van fordítva, mert az ajtó nem nyílik, tehát hátul vannak, érti meg, a hátsó házban, ha már nem kell tüzelni, ott szoktak lenni, ez nyilvánvaló, lódul hát gyorsan, s megpillantja az apját.

Úgy ül a háromlábú széken, ahogy mindig is ült estefelé; fájront, mondta, mielőtt letelepedett a fényessé kopott, homorú székre, a fáradhatatlan munka szobra volt olyankor, épp amikor pihenni ült le, mindig csodálta, milyen méltósággal tud pihenni, de igazából nem is pihenés volt ez, hanem egy másfajta tevékenység, a holnapra készülés, a terv megszületése, amely az éjszaka után szigorú rendbe fogja majd a munkájukat, az egész családét. S most olyan törődötten és kicsivé váltan, esetten ül ott, hogy elrémül a látványtól (ha álmodik vele, még nem ilyen, álmában olyan, mint régen volt); jó napot, apám, nyújtja feléje a kezét; te vagy az, fiam? A hangja színe nem változott, de tétova bizonytalanság bujkál benne, bajusza teljesen fehér, és erőtlenül lefelé csüng; anyád örülni fog, hallja ismét apja szavát; hát apám nem örül? — bukik ki belőle a méltatlankodás; én már, fiam, semminek sem tudok örülni. Ne vedd sértésnek, s túlnéz rajta, valahova messze mögéje.

Anyám hol van? — lépi át a közéjük vetemedett gátat; lepihent, nehezen bírja már magát, int maga mögé az öreg, az ajtó nyitva, a rovar ellen felakasztott vászonfüggöny eltakarja a régi tűzhelyet és a dikót, ahol az anyja most alszik, félve emeli meg a függönyt, anyja töpörödött sárga arcát látja a fekete kendő keretében, meg összefont inas kezét, olyan, mint egy halott, rémül el, s tanácstalanságában az apjára néz; az, anélkül hogy fel-

pillantana, bólint: alszik, nappal tud csak aludni, ilyenkor nehezen ébred, de azért csak szóljál neki; nem, nem fontos, motyogja, hadd aludjon, örülni fog később is, ha majd felébred. Anyja arcvonásait megnyújtja az álom önkívülete, álla mélyen lehull, igazi halott, kínozza magát a látvánnyal, erővel ott tartja a szemét, a homlokán sűrű, vízszintes ráncok, az orr két oldalán majdnem függőleges, mély barázdák, szája alatt, az állán pedig darabokra szabdalt félköríves gyűrődések, csupa dudor és mélyedés, akár valami modern szobron, megöregedett, nyugtázza az apja, amit a fia lát, anélkül hogy felnézne (mert lefelé néz a földre), de sejti, mi mehet végbe a másikban. Aztán hozzáteszi: megvénült velem együtt.

Elereszti a függönyt, s borzongva lép kissé oldalt. Papó ravatala itt bent állt valamikor, megnézhette gyerekként ő is, de elrémült a mozdulatlan fekvő testtől, kiszaladt az ajtó elé, ide, ahol most áll, távolabb nem ment, mert nem mondta az apja, hogy mehet, maradnia kellett tehát, de hátat sem mert fordítani az ajtónak, így állt akkor is, féloldalasan, hogy lássa, ha kijön Papó a fehér ingben, de persze, Papó nem mozdult, a két gyertya halványan pislákolt fejtől, az arcán pedig izzadtságcseppeket látott innen, mint az előbb anyja viasszerű arcán; félek, állapítja meg magában, el kellene mennem, teszi mindjárt utána, de tudja, hogy nem akar elmenni innen. Azért jött, hogy itt legyen, és megtörténjék vele, aminek csak itt lehet megtörténnie, egyelőre nem tudja pontosan, mi lesz az, de akarja, hogy minden menjen a maga útján, hogy jelen legyen, mert őneki most sehol nincs dolga, csak itt, és ez mindennél fontosabb.

Anyja erőtlen hangját hallja, motoszkálást, majd lép-

tek neszét, irtózva nézi, hogy lebben a függöny, az anyja szemét érzékeli elsőnek, furcsa közönyös köd lepi el a tekintetét, de aztán felvillan benne a felismerés, kitisztul a nézése, s azonnal könnyek törnek elő a ráncok közül, ő átfogja esett vállát, magához szorítja a semmi kis testet, a mozdulat elkergeti irtózását, zokogás tör fel a melléből, majd sokára megszólal: hazajöttem, anyám...

Hányszor jött haza az utóbbi két évtizedben? Egy kezén meg tudná számolni: betegség, halál, csak a végső ok mozdította útra. Amikor anyai nagyanyja halt meg (utolsónak a nagyszülők közül), akkor három napot töltött itthon, ha nem volt is éppen felemelő és kikapcsolódást nyújtó az a három nap. Edittől született gyerekei akkor még kicsik voltak, Kisedit tán hétéves, Dani meg öt, Edit nem is jöhetett el a temetésre, de meg minek is, ő maga beszélte volna le, ha jönni akart volna, nagyanyja neki magának is majdnemhogy ismeretlen volt, az anyai ági rokonság sosem került igazán közel az életükhöz (az apai ág élt együtt, három generáció többnyire), nem volt hát túl mély a gyásza, kikapcsolódni jött a temetésre, s hogy a harmadik nap mégis keservesre fordult, annak nem a gyász volt az oka.

Az apja hátravitte a műhelybe, mert a műhely megmaradt, onnan soha egy szöget nem engedett ki az öreg még azokban az években sem, amikor rá nem verhetett az üllőre, és szürkésfekete por ülte meg a fújtató bőrráncait; nézd meg, mit újítottam, bazsalygott titokzatosan és rejtett büszkeséggel, elismerést várva (már akkor is nyugdíjas volt); mi az a kétszer kettő hatvan? Még szerencse, hogy anyád is kijárt a kertbe, utána is

kapjuk, de most majd! S a gyerekesen egybetákolt és semmire sem hasonlító masinához vezette őt, karokat mozgatott meg rajta, nyikorogva, rozsdát pöffentve billentek meg a gép alkatrészei, csőr formájú csápjait belenyomta a poros talajba; na, mit szólsz? — fürkészte tekintetét az apja. Valami vetőgép? — bizonytalankodott idétlenül; hogyhogy valami? — sértődött meg az apja; persze, látom, hogy vetőgép, mondta erre ő nagy igyekezettel, hogy helyre üsse a hibát; annyit valóban meg tudott állapítani, hogy leginkább vetőgéphez hasonlít az alkotmány, de valahogy olyan nyomorúságosan torz alakja volt, mintha rossz rajzoló karikatúrát akart volna készíteni egy igazi vetőgépről, de maga a karikatúra sem sikerült volna (kétszeresen volt nevetséges!), alig állta meg nevetés nélkül; hát ez az, ezt még megcsináltam nekik, húzta ki magát az apja; így mondta, hogy *nekik*, a téeszt leginkább csak így emlegette, soha nem tudta teljesen azonosítani magát a többiekkel, ezért aztán ki kell fizetniük a nagy pénzt. Mert ez ám nagy pénzt ér!

Apja öntudatos állítása még inkább ingerelte, de most már nem a nevetés kaparászta a torkát, hanem valami szokatlan dac is; mi a lényege apám találmányának? — kérdezte; hogyhogy mi? Hát az, hogy egyes szemet vet, láthatod: amék kukoricát ezzel vetik, azt nem kell egyelni, úgysincs soha elég kéz a kapanyélhez, rangján aluli a kapanyél az asszonyoknak; aha, bólintott ő, értem, s visszanyelte a mondatot, hogy ezt a találmányt már réges-régen feltalálták, csak áldozni kell rá, és vehetnek négyzetes vetőgépet, és fognak is venni belátható időn belül, mert anélkül ma már nem megy, ez meg, ez a korcs kis masina nem lehet jó semmire, még ha apja újra fel is találta a szemenként vetés elvét, nem

lehet az tökéletes, legalábbis olyan nem, mint amit mérnökök gyárakban hoznak létre. De végül nem mondta ezt meg, csak bólogatott. Nem vitte rá a lelke, hogy megmondja.

Az apja pedig újra és újra produkáltatta a gépet, gyorsan belemorzsolt egy cső kukoricát a szerkezet tartályába (ha jól emlékszik, egy régi vederből készült a tartály), aztán vonszolni kezdte a gépet, rángatta a karjait, s győzelemittasan mutogatta a porban elhullajtott néhány kukoricaszemet; látod-e, így csinálja. Látom, mondta fanyarul, de az apja nem vette észre a lelkesedés teljes hiányát, rácsapott tenyerével a gép hiányos küllőjű szekérkerekére, ahogy csak jó ló farára szokott csapni az ember, hát ezért nem tagadhatják meg tőlem a préniumot (*n*-nel mondta!), az észt meg kell fizetniök, és ha akarják, ha nem, mindegyik fizetni fog, a többi téesz is, mert meg fogják venni! Enélkül nem boldogulnak. Mi meg kimászunk az örök szegénységből.

Mondta végtelen áradatban a jövő lehetőségeit. Megsajnálta (nem először életében), összefacsarodott szívvel gondolta el, hány emberben veszett el a mérnök, a tudós, az orvos, a tehetség valami többre, mint amihez a sors módot nyújtott nekik, apja is világéletében fel akart szökkenni a földről, amelyikre rápottyantotta a sorsa, ki akarta ragadni magát a földtúró bogár szerepéből, de nem sikerült sohasem. S nem is ő volt az oka soha. Meghatotta apja erőlködése és illuzórikus fantaziálása a már feltalált gép mellett, hiszen valóban feltalálhatta volna ő is ezt a szerkezetet, ha másként alakul a sorsa. Ez a torz masina nem a képességeinek volt tükörképe, hanem a sosem volt, mert soha meg nem kapott lehetőségeknek, ez a szekérkereken nyikorgó és rozzant vederrel ellátott alkotmány nemcsak egy földbe

csökött tehetséget adott hírül, hanem olyan mérhetetlen emberi energiát, amit csak csodálni lehet.

Igen, akkor még az apja nem volt öreg ember (lehetett éveken át megtört, megalázott, de igazában öreg nem), ő azóta csak futólag járt itthon kétszer vagy háromszor, nem vette észre, amit most, hogy az apja nem az, aki volt, vénember, olyan Papó-szerű. Igen, Papó volt ilyen (ő már csak ilyennek látta Papót), vénember volt, s az most már az apja is.

Az anyja csirkét kopaszt. (Hiába mondta: ugyan, anyám, mért vágna most csirkét, jó lesz nekem vacsorára egy falat szalonna is, rá is vágytam igazság szerint, tudják, városon nem lehet jó szalonnát enni; ránk meg ránk avasodik, mormogta az apja; nem úgy van az, fiam, a vendégnek kijár a jó falat; de hát mért mondja anyám, hogy vendég vagyok? Mert az vagy, még meg ritka vendég, komorult el az anyja arca, s erre nem tudott mit mondani, még inkább a szívéig ért, hogy milyen természetesen mondják őt vendégnek itt, ahol valójában otthon van, legalábbis otthon szeretne lenni.)

Az apja a pipáját szortyongatja. Ez a tevékenység feloldja az alól a kötelezettség alól, hogy beszéljen. Metsző pontossággal érzékeli a helyzetet, igen, az apja nem tud neki mit mondani, de legalább ő tudna megszólalni, legalább neki volna valami mondanivalója; de mi? Talán a családot említhetné, de azt sem szedheti elő csak úgy, kérdezni illenék: hát a család? A gyerekek? A feleséged? De az anyja nem kérdezi, az apja hát miért kérdezné? Az efféle családi kérdéseknek asszonyi szájból kell kijönniük, talán ha azt mondtam volna, tipródik, hogy csókolják őket a gyerekek meg az asszony, akkor talán megkérdezték volna, amit ilyenkor kérdezni lehet, de hát nem erről van szó! Ha mindezt ki-

mondják, és megkérdezik is, akkor sincs tovább mit beszélniük egymással, valami dermedt közöny kocsonyásodik körülöttük, mintha ő nem volna vér a vérükből (de még az idegenek sem ilyen közönyösek egymással szemben), az a meghatott csók az anyja arcára, a kiszikkadt szemből szivárgó néhány könnycsepp alig több annál, mint ahogy két idegen üdvözli egymást, a csirkepaprikás a vendégnek kijár (minden vendégnek!); hát lehet az, hogy még sincs már ő itt itthon? hogy megcsalták érzései és emlékei, amelyek otthoniassá tették lépteit és mozdulatát, amellyel megnyitotta a kisajtót?

A gép jut eszébe, s mindjárt meg is kérdezi: mi van a géppel, apám, mi lett vele? Miféle géppel? Hát a vetőgéppel, amit a téesznek csinált; ugyan, legyint az apja, mi volna? Semmi! — s hallgatva néz tovább maga elé, mint aki már a gondolatot is elvetette magától, azonnal, mihelyst megtermett, mert hát oktalan gondolat ez, de azért egy idő múlva mégis utánateszi: nem kellett. Biztosan vettek gyárit — próbálkozik tovább élesztení a beszédet, mert hiszen csak ez történhetett, de az apja már nem is legyint, csak alig észrevehetően megvonja a vállát; lehet, úgy lehet, hogy gyárit vettek, nem látta? — faggatja tovább (talán kicsalhatna néhány szót belőle); nem láttam, mormogja az öreg, hírlik, hogy vettek, de én meg nem néztem. Nem járok feléjük.

Ismét csend és idegenség lepi el őket. Az anyja bent motoz a tűzhely körül, csörren néha a kés, amint vagdalja a csirkét, a fanyelű kés csobban a vízben, és picit csörren a vájdling oldalán, anélkül hogy odanézne is, tudja, mi történik bent, kitépi a beleket, gondolja, hallja a roppanó kis szakadást, leválasztja a májat és a

zúzát, aha, a kés újra a kezében van, az epét csípi le vele, ki tudja hány ezredszer ugyanazzal a mozdulattal és ügyességgel, hogy az epe fel ne szakadjon, és azonnal szétterjedve kékre fesse a májat, és megkeserítse a legjobb falatot. A vérét a levesbe fogja főzni, gondolja tovább, a vér a kis tányéron vékony koronggá dermed, s a zuborgó vízben egy pillanat alatt megbarnul, és szivacsossá válik, a levesben aztán törékeny lebenyként úszkál, míg kanállal elmetszve a fogak közé nem kerül (furcsán rugalmas, s mégis szétomlik), egy pillanatra összeragasztja az ember fogsorát, de a másik pillanatban már szét is ereszti, likacsaiból jó ízeket enged az ínyre, összefut szájában a nyál az emlékre, amely újra születőben hamarosan ismét átélhető lesz. Kár, hogy nincs szavunk egymáshoz, gondolja ismét, de mindjárt félre is tolja a kellemetlen gondolatot. Hallgat inkább, és emlékezik.

Az anyja szalmát visz be s a karján apróra vágott gallyat; kialudt ez a nyavalyás, motyogja, miközben elhalad előttük, aztán hallani, amint fújja a tüzet, öreges zsörtölődéssel szipog közben, erőt gyűjt, aztán sípolva jó sok levegőt szív be, s mindjárt ki is fújja, szinte látja, hogy púposodik fel az arca (épp eleget látta gyerekkorában a tűzhely mellett ülve, könyvével a kezében vagy valami játékával); azért se kapsz gyufát, fúj ismét nagyot az anyja, s hallani a fellobbanó szalma tompa robbanását; most kilőtt a füst, mondja ő magában, ilyenkor azt csinálja, a láng egy pillanat alatt betölti a tűzhely égésterét, s a sűrű barna füstöt körben kilövi, jön elöl is, ahol fújták, félre kell előle kapni az embernek az arcát, tódul a platt résein, a cső hasítékain, de utána

óriási tiszta lángok loholnak fölfelé a kéménybe, galylyat kell rá dobni azonnal, hogy idejében átvegye a tüzet, a kéményből aztán pilinckázva megindulnak a fekete koromszálacskák; ehol ni, mosolyintja el magát, máris a kezére hullott egy, már nem éget (mire leért a levegőből, kihunyt belőle a tűz), a hajára is leszáll egy szálacska puha érintéssel, finoman ellegyezi onnan, anélkül hogy hozzáérne (ahogy a szúnyogot, legyet kell elkergetni), s megnyugodva látja, hogy leszáll a fekete koromszál mellette a földre. Még rá is tapos.

A zsír sercegni kezd a lábasban, egy pillanat múlva megcsapja a tiszta házizsír illata, más ez, mint a préselt zsír szaga, ez nem édeskés és nem súlyos, ez könnyű, tiszta illat, az ember étvágyát nem elveszi, inkább meghozza. A disznóvágás minden esztendő legemlékezetesebb eseménye volt, gyermekkora igazi ünnepnapjai közé tartozott, a vasárnapok csöndes tétlensége s ismétlődő főtt marhahúsa (paradicsommártással) vagy levesből elszopogatott csirkehúsa korántsem jelentett élményt a hétköznapokkal szemben, a disznótor azonban áhítva várt nap volt, csakúgy, mint a pünkösd és az István király (jól beosztva, egy tavaszi és egy nyári ünnep) meg aztán télen a disznótor, többnyire karácsony előtt. Magára karácsony napjára már csak a toros maradékok töltötték meg a tálat, nagyon lecsökkentve ezzel az ünnep jelentőségét.

Az igazi ünnep az ölés napja volt. Már jókor elkezdődött a mozgolódás, Papó, akit hajnalban már amúgy is elkerült az álom, dörmögve botorkált és rakosgatott, a sózódézsát kereste meg a szakajtót, hozzá a kendőt, hogy elmorzsolja belé a sót; minek az még, apám? Ráér még vele, mondta az apja felülve az ágyon, nagyot nyögve nyújtózkodott, az kell legutoljára, inkább seperje el

a havat, annyi kis porhó van; nem kell azt, mondta Papó, de azért ment és seperte, behallatszott a nyírág seprű egyenletes surrogása, az apja is kiment hamarosan, utána az anyja kelt, ők meg maradtak még a takaró alatt, két bátyja ébren ugyan, mint ő maga, de erőltetve az alvást, hogy amíg csak ki lehet húzni a melegben, ne kelljen kimászni innen, ők már feladatot kaptak a szikrázó hajnali hidegben, nemegyszer gémberedett el az ujjuk a vízhúzásban, szalmahúzásban, ő meg, aki csak néző volt addig, már mászott volna ki az ágyból, az öccse mellől. (Kettesével aludtak a szoba belső falánál elhelyezett két ágyon, anyja a magas támlájú díványon aludt, apja meg a dikón, mióta ők elfoglalták a házastársi ágyakat, persze nyáron az apja nem hált idebent, az istállóból nyílt egy kis kamra, ott szeretett nyáron aludni.)

Megcsapja a hagyma illata, a fakanál sűrűn forog az anyja kezében (mert a hagymának nem szabad megpörkölődnie, üvegesre kell puhulnia, akkor jó a paprikás szaft, ha a hagyma szinte feloldódik a zsírban, persze igazából a hús leve fogja eltüntetni a hagyma kis fehér kockáit), már hallja is, hogy anyja belerakja a zsírba a combokat, a kettébe vágott melle húsát, szárnya tövét, meg ami még a paprikásba jár, csak az aprólékjából lesz leves, rövidke sercegés után a piros paprikával megszórt hús finoman rotyogni kezd, s most már a hús illatát is magával hordozza az a könnyű pára, amely a fedő alól kicsap.

Hagymában megforgatott vér volt a reggeli disznótorkor. Ahogy megszámítja, négy-öt liter vére biztosan van egy kétmázsás állatnak, de inkább több (hiszen az embernek is van ennyi), abból a kisebbik rész került a hajnali vérpörköltbe, míg a nagyobbik megmaradt a véres hurkához, de rengeteg volt az a fele is, amelyik a

nagy lábosban főtt. Anyja a lilás, remegő kocsonyává vált vérből késsel szelte, s galuskaszaggató deszkával emelte ki a jókora darabokat, finoman csúsztatta a hagymás zsírba, hogy ne törődjön a vér, amikor aztán a zsír összekapta a ragacsos masszát (megfordításukkor is egyben maradtak, mint valami hússzelet), egymásra tolta őket, s újabb szeleteket rakott be a zsírba. A felpúpozódó s hagymaszálakkal ellepett vérdarabokat aztán néhány óvatos mozdulattal megforgatta, néhány percre le is fedte, majd a nagyobb darabokat két-három felé vágta a fakanállal, hogy szivacsos belsejüket is járja át a szaft, de akkor már szalajtotta is valamelyik kéznél levő gyereket, hogy lehet jönni reggelizni.

Már az első disznótoros étkezés is ünnepélyes volt, hiszen mind asztalnál ültek, aki a családhoz tartozott, a négy fiú, apja, anyja, Papó és a Papó testvére, aki a böllérkedést végezte (egyetlen fiánál lakott ugyan, de mivel azok idő előtt eljussolták tőle a földet és a házat, alig beszélt velük, egy kis kamrában lakott a ház végében, és többnyire őnáluk töltötte napjait, mindenhez értett, nem csak a böllérkedéshez, szerszámokat faragott, élezett, kast font, gödröt ásott, kerítést, aklot épített, javított, de a nagyobb mezei munkáknál megfogta a szerszámnyelet is). Öreglaci, így hívta mindenki a családban. Még ők, gyerekek is így szólították, megengedte, még talán örült is neki, hogy ragaszkodnak hozzá.

Vajon mi van Öreglacival, ötlik eszébe, miközben hátramegy a kis faalkotmány mögé, hogy dolgát elintézze, a tyúkok ott ólálkodnak a lába mellett, egyáltalán nem félnek tőle, vörös leghorn, gondolja, most már mindenfelé ez a fajta járja, nagyobb testű és jobb tojó, mint gyermekkora apró parlagi tyúkjai, de azoknak most mégis jobban örülne, aztán felfedez egy pucér nya-

kút a trágyadomb lomposan terpeszkedő halma mellett, sőt néhány iromba parlagit is, megnyugszik, lám, anyám is szereti ezeket, ültet ebből is legalább egy kotlóaljnyit, aztán visszatér a kis ház elé; mi van Öreglacival? — kérdezi az apját, s visszaül a gorombán zöldre mázolt székre, Öreglaci, fiam? — ingatja a fejét az apja, az jó helyen van. Nem a legjobb helyen még, de annak is eljön az ideje; mi az a hely? — kérdezi ő csodálkozva; szociális otthonnak mondják, szól ki az anyja, mert figyeli bentről a szavukat; szegényház, oda juttatta a fia, mordul az apja, már nem tűrhették, hát bedugták oda. Az anyja kijön, és megáll az ajtóban, kötényébe törli a kezét, mintha postás jött volna vagy más fognivaló várna rá, pedig csak a szó buzdul fel belőle (úgy látszik, az efféle beszéd még indulatba tudja hozni); hiszen annyiban igazságuk volt Mátyáséknak, mondja, hogy jobb helyen van ott egy magatehetetlen vénember, ahol gondozzák, mert az a dolguk, de hát mégis, fiam, csak gondold meg, Öreglacié volt ott minden, föld, ház, az egész vagyon, s öregségére még hely sincs neki a saját házában.

Meglátogatom majd, mondja ő hirtelen támadt felbuzdulással; istenem, Öreglaci! Jól megvoltunk vele, szerettük; viszek neki valamit, egy üveg bort meg dohányt; megteheted, mondja az apja, biztosan örülni fog neked, hisz épp eleget emlegetett, ha néha bementünk hozzá, de már mi se megyünk, nem megy ahhoz senki, mi már nem vagyunk olyan erőben, hogy csak úgy menjünk, ha kedvünk tartja, de te még mehetsz, fiatal vagy.

Kesernyésen elmosolyodik: fiatal? Apámnak az vagyok, mert nem akarja észrevenni az ősz hajszálamat, s oldalt fordítva mutatja a fejét, a halántékán már teljesen fehér a haja; az öreg oda is néz, aztán bólint: te se fiatalodsz, fiam, ez az élet sorja, de azért te még fiatal

vagy, amikor én annyi voltam, mint te... S nem mondja tovább, csak maga elé réved, mint aki hirtelenében már vissza sem tudja idézni valójában azt a kort, amelyikben még fiatalnak számított.

Nagytermészetű, erős ember volt az apja. Keményen tudott dolgozni, emlékszik rá, amikor fogadásból két zsák búzát vett a vállára, s bevitte a hombárba, be az ajtón, egészen a hombárig, ott csak azért kellett segíteni, mert nem tudta megoldani a zsák száját, szívós és akarnok volt, mellette senkinek nem lehetett szava (csak Papónak, amíg az túl vén nem volt), emlékszik arra a néhány évre, amikor a háború előtti időkben Papó megrokkant, önmaga árnyékává változott, akkor csúszott át teljesen az apja kezébe a család fölötti parancsnoklás feladata, Papó pedig szótlan és határozatlan lett egyszeriben, csak óvatosan kérdezni mert, nem tanácsot adni, nekik pedig, fiúknak feltételes módban adta tudtukra, ha valamit elvégzendőnek tartott, ezt vagy azt meg kéne csinálni, így mondta, általánosságban, persze ők értették, hogy Papó parancsol (az apjuk helyett, apjuk távollétében), s rendszerint meg is fogadták, hiszen Papó tudta mindennek a sorját.

Az illatok már teljesen meglepik a konyhából, edény csörren, evőeszköz koccan, készíti ínyét a régi ízekre, végre kezd kioldódni belőle a tartózkodás és az idegenség érzése, halvány örömet fedez föl magában, mégiscsak itthon vagyok, gondolja, aztán elmosolyodik Papón, mert eszébe jut, hogy mindig ott tiblábolt az apja mögött, ha az valamit megemelt, arrébb tett, vagy ha éppen megmagyarázott vagy parancsolt nekik, fiúknak, s szaporán bólogatva helyeselt, úgy, úgy, jól mondod, fiam, menni fog az, már jól is lesz tán, még ha pálcázta őket az apjuk, erre is csak efféléket tudott mondani,

higgyétek meg, hasznotokra lesz, fáj ugye? Hát majd máskor gondoljátok meg, jó is lesz már, fiam, elég lesz tán, ennyiből már az állat is ért; az igen, de ezek a büdösek nem! — kiabált az apja, de aztán abbahagyta a verést, mire Papó fejcsóválva morgolódott, jól van na, ez is megvolt. Mintha a világ legfontosabb ténykedése zajlott volna le a szeme előtt.

Az anyja adta be este a hurkát, kolbászt, így volt ez minden toron, amire csak vissza bír emlékezni, mindenki az asztalnál ült ekkor, Sándor bácsiék is, apja öccse a családjával együtt, mert a disznótoros vacsorára ők mindig hivatalosak voltak, a hurka és a kolbász úgy jó, hogy sercegjen alatta a zsír, amikor behozzák, egyenesen a kemencéből kivéve, a hosszúra kihúzott és ropogós abroszokkal leterített asztal mellett késsel és villával a kezében várt az egész család, nézte a szertartást, anyja lehelyezte az első tepsit a kemencepadkára, sógorasszonya keze ügyébe tartotta a nagy porcelán tálat, amelyre anyja kiemelte a kunkori hurkákat, véreset, májasat és tüdőset, villámgyors mozdulatokkal darabokra szelte a nagy hegyes késsel, s máris indult a tál útjára az asztalon, apja elé, akinek tiszte volt elsőnek venni belőle. Közben a másik tepsire került a sor, a kolbászra, az másik tálon indult el az asztalon, jobban mondva kézről kézre adták, hogy mindenki vegyen a vörösen izzó s apró paprikás gyöngyöket verejtékező kolbászdarabokból is. Anyja rendszerint még le sem ült az apjával átellenes asztalvégre, amikor apja már felhasította a hurkákat, egyetlen mozdulattal mindegyiket, s villahegyre tűzve sorra ízlelte őket, ekkor még senki nem evett, mindenki a családfőt figyelte, aki aztán megfellebbezhetetlenül kimondta az ítéletet: a májas éppen el van találva; az anyja úgy tett, mint aki nem hallja, de látszott

rajta a boldogság, s ugyanakkor valami rejtett szorongás, hogy hiszen ezzel még nincs vége, mint ahogy nem is volt, mert apja már mondta is tovább, a tüdős *sajtalan*, a véres meg sós egy kicsit, de a véresnek úgy is kell...

Az anyja erre kapta fel a fejét (valamelyik mindig sótlannak ítéltetett), hurkát, kolbászt tányéron nem lehet sózni, az elsózottat meg nem lehet sótlanabbá tenni, anyja hát nagyon érzékeny volt apja ítéletére; *sajtalan* ám az esze tokja, hát mondják meg, Sándor sógor, igazán *sajtalan-e*. Sándor sógor persze nem mondott semmit, az apja is teljesen az evésnek adta magát, a befőttes tányérkából egyben rakta a bajusza alá a nagy vörös szem szilvákat, minden villa hurkához egy szem szilvát, bezzeg Papó, az helyeselt, de nem az asszonynépnek természetesen: sajtalan bizony, az ám, úgy, ahogy mondod, fiam, kerepelte vékony hangján, micsoda beszéd az, hogy nem sajtalan? Tán meg se eszi, maga vén tökéletlen, mondta erre kissé engedve sértettségéből az anyja; hogy én nem eszem meg? Tán nem ment el az eszem, de megeszem ám, mormogta Papó bele a tányérba, s ettől olyan lett, mint a kutya, ha morog a csontnak; erre aztán mind nevettek, még az apja is mosolygott, elvégre ő megmondta, s a többi nem fontos, most már más is mondhatta, hogy sótlan vagy nem sótlan, a felnőttektől hallatszott is ilyen vagy olyan megjegyzés, aminek azonban apja véleményéhez képest semmiféle jelentősége nem volt.

Így volt, áll fel az emlékein mosolyogva. Rágyújt egy cigarettára, annyi ideje még lesz evésig, hogy ezt elszívja.

Hozd ki a bort, fiam, mondja az apja, s ő indul, ahogy harminc éve is indult az apja szavára, egy pillanat alatt eltűnik közülük az a sok-sok év, amit ő már nem itt töltött itthon, úgy lép a piros téglákon, apró léptekkel, ahogy mindig is annak előtte (egyszer régen kiszámította: két keresztben fekvő tégla után kettő hosszában van, s ha egyik lábbal a bal oldali hosszantira lép, akkor a másikkal a következő pár jobb oldali téglájára kell lépnie, a mértani szabályossággal lerakott téglák kényszerítették, hogy így lépdeljen rajtuk, nem is emlékszik rá, mekkora volt, amikor ezt fölfedezte), a téglák most is szabályosan alkalmazkodnak a lépteihez, legföljebb egy kicsit apróznia kell a lépést a tornácig. Még a léptek számát is tudja, tizenkilenc, emlékszik rá pontosan.

A kulcsot elfordítja a zárban, s megcsapja a pitvar aludttejszagú, almaszagú és enyhén füstös lehelete, ugyanaz az illat, mint régen is, a nagy üveges kredenc rávillogtatja homályos szemeit, s mellette lent a döngölt padlón, a kulina és a kredenc közötti kis zugban pontosan érzékeli a recsegő fülű, barnára érett fűzfonatú demizsont, még mielőtt megpillantaná, úgy nyúl le érte, mintha csak tegnap maga tette volna oda, meglöttyinti, félignél feljebb van, állapítja meg, karcos rózsaszín bor, az apja az ilyet szereti, de meg az a kevéske szőlő, ami a gyümölcsösben van, három-négyféle vesszőiről egy hordónyi rózsaszín bort eredményez, amiből mindig fent áll itt a kredenc mellett egy demizsonnal. Apja csak evés előtt szokott inni egy pohárkával, főleg este (soha máskor nem ivott és másféle italt sem, még azt sem szívesen fogadta, ha máshol megkínálták), visszafelé is leszámolja magában a tizenkilenc lépést; furcsa, gondolja, soha senkinek nem mondtam, hogy a lépéseket számolom, igencsak bolondnak tartottak volna.

Míg koccintanak, és a bort ízlelik, eszébe jut, hogy mindig voltak efféle apró titkai (vagy inkább szokásai), ma már kényszerképzetnek nevezné őket, mosolyogni való apróságok persze, senkire sem veszélyesek, mint ez a lépésszámolás. Eszébe jutott valami szörnyűség, s miután tüzetesen végiggondolta, elégedetten ejtette el a gondolatot azzal, ha ilyen alaposan végiggondolta, már nem következhet be, egyfajta valósággá lépett elő a fantazmagória, amely végiggondolása révén erősebbé vált, mint megtörténésének lehetősége, így élte át, ki tudja hányszor, azoknak a halálát, akiket szeretett, de talán a sajátját még többször (betegségei mindig borzasztó álmokkal gyötörték, könnyen belázasodó fajta volt világéletében, s a lázálmokat szörnyű fantázia tüzelte, majd éberen meg is toldotta), de az a képessége, amellyel mintegy megtörténtté tette az átgondolt eseményeket, mindig megnyugtatta afelől, hogy sem ez, sem az a szörnyűség vele nem történhet meg, babonásan bűvölte a környező világot, legyőzve saját démonait. Igen, mormogja, ez volt a szerencsém, ha erre képtelen vagyok, már sehol sem volnék.

Ahogy félelmekbe sodorta fölös fantáziája, ugyanez a képessége emelte is ki a félelmekből. Itt a kertben történt, jut eszébe a gyerekkori emlék (ahogy a virágágyak csupasz kis vetemedésein túlnéz, most is látja a poros porcsinfűben akkori mezítlábja nyomait, akár ha tegnap este történt volna vele), az apja rászólt, amint ott a pitvarban ültek a viaszosvászonnal borított asztalnál, méregzöld friss paprikák és szalonna mellett: ejnye, fiam, nézd már meg, bezártuk-e a kisajtót; bezártuk, vágta rá ő gyorsan (de még akkor iskolás sem volt, az apja addig sosem bántotta, legföljebb az anyja csapott oda neki, csak iskolás korban nő fel apja keze alá a gyerek, a báty-

jait már aztán inkább megütötte, de őt ekkor még sosem); nézd meg, ha mondom, erősködött az apja: én zártam be még világoson, mondta ő megint, nem mozdulva, pedig nem volt benne biztos, csak hát félt nagyon a sötéttől. A sötét a jól ismert udvar és kert minden zugát különleges lényekkel népesítette be, jól tudta, hogy az est leszálltával a veremben vackolódik el az Árgyélus királyfi elől menekülő sárkány, a kútágason leskelődik pisla szemével a rézfülű bagoly, az akol tövében pedig, az állatok melegébe húzódva szunnyadoznak a gonosz törpék, akik a gyereknél is kisebbek, de irtóztató erősek, és ha valakit megfognak egyszer, annak kitépik a fogait (valójában Papó idétlen és önkényes, átabotában szerkesztett meséinek lényei voltak ezek), most mind fenyegetve várakoztak arra, hogy ő kilépjen a sötétségbe.

Az apja letette a kést, és látszott rajta, hogy fel fog állni (akkor nagyobbat tud sújtani); érezte, hogy rossz vége lesz a dolognak, de az apja előbb még mondott valamit. Kimégy a kert végébe, hozol egy kis levelet a pöszmétebokorról, de most aztán szedd a lábad! Neki a feladattól égnek meredt a haja, úgy érezte, ott fog elpusztulni a sötétségben, de legalábbis fog nélkül tér vissza, mert a táltos törpéknek minden gyerek foga kell, mégis felállt, és engedelmesen megindult a kert irányába. Előbb a virágágyak között haladt el, érezte az éjjeli viola émelyítő illatát, a pitvarajtó négyszög alakú fénye azonban itt még elkísérte (a fény négyszöge a virágágyakon túl egészen kiszélesedett), a porcsinfű azonban már sötét bársonyként simult a talpa alá. Nappal élvezet volt a fű puhasága, most hideg borzongással töltötte el, az utcáról a szekerek fölverte por megült a füvön, s amint lépteivel felkavarta a finom port, érezte édeskés szagát; a kútágast nem rajzolta ki az ég, mert

felhők voltak az égen, de ő mégis látta a baglyot, két hegyesen villogó kis rézfülét; hirtelen daccal hangtalanul odakiáltott neki: legyünk barátok, rézfülű bagoly, s meglásd, akkor minden jó lesz; a bagoly azonnal bólintott, és nem rikoltott (ahogy pedig sokszor hallotta rikoltani), amikor pedig az aklok közelében ment el, nagyon akarta, hogy a törpék megértsék a gondolatát: ne vegyétek el a táltosfogamat, komék, inkább közétek állok, nem jártok velem rosszul; a törpék megértették a gondolatát, sűrűn bólogattak óriás fejükkel, hogy így rendben lesz a dolog; a verem mögött haladtában pedig már semmiség volt a dolga, csak odaintett a sárkánynak: vigyázz magadra, hékás, Árgyélus királyfi a barátom, s megkért, hogy elintézzelek, ha sokat ugrálsz; a sárkány persze kushadt, de még a fogát sem merte összevicsorítani.

Apja jól kitalálta ezt a pöszmételombot. Mivel pöszmétebokor egyedül a kert leghátulján állott, neki odáig el kellett mennie, ha levelet akart tépni, de már nem volt baj, nyugodtan haladt a kertben előre, balról a krumpli villogtatta apró virágait (ezt a sötétben is meglátta), jobbról meg az uborka növelte csillag alakú leveleit (igazság szerint ezt nem látta, de tudta, hogy ezt látná, ha láthatna többet), s elhaladva a két diófa között, amelynek alkalmas ágain oly sokszor kucorgott lopott édességgel, gyümölccsel, máris ott volt a pöszmétebokornál. Itt laknak a békák, mormogta maga elé, de ez egyáltalán nem ijesztette, a békák valóban barátai voltak, a bokrok nedves, árnyas tövén gyakran elcsípte őket, s megfogva két hosszú hátsó lábukat, élvezte, mint kalimpálnak emberkéz formájú, úszóhártyás mellső végtagjukkal, miközben fehér pocakjuk egészen felfúvódik az erőlködéstől. Néhány béka most is puhán tottyant a lába körül;

csak rátok ne lépjek, óvakodott, s letépte a kis lombot, aztán visszatért az előbbi úton, de nem ment be mindjárt, hanem megnézte a kisajtót előbb, jól megrázta a kilincset, hadd hallja bent az apja, hogy ő ezt is elintézte, úgy tért vissza az asztalhoz. Letette a szalonnástányér mellé az ágat, s mindjárt ugyanazzal a mozdulattal elvett egy zöldpaprikát, kézbe fogta a kést, és szelni kezdte a kenyerét, katonát csinált; a vörös mundéros katona hetykén lovagolt a kenyérlovon, s a rászelt paprikadarab volt a katona hátán a mente. Szó nélkül evett, de nem kerülte el figyelmét apja elégedett mosolygása. Azóta ő nem fél, mert a félelem ellen éppúgy kitalál valamit, ahogy a félelemre a fantáziája sarkallja, saját démonaival mindjárt szövetséget köt, s akkor nincs tovább mért félni tőlük.

Amikor a kollégiumban megülték a lakodalmat, s a jókedv úgy éjfél felé a tetőfokára hágott, Zsóka egyszer csak elsírta magát. Mi az ördög lelt, csodálkozott ő, s megfogta Zsóka kezét, közel hajolt, hogy Zsóka megsúgja a baját, de a szilaj nótázásnak hirtelen vége lett, mindenki őt figyelte, s a dermedt csöndben látta az arcokon, hogy valami rossz dolog történt, és hogy erről már tud mindenki, legfőként Zsóka, csak éppen ő nem; reggel kaptam a levelet, mondta Zsóka, de a lányok azt mondták, ne szóljak neked; de hát miről? — mordult fel dühösen; mert akkor te biztosan nem akartad volna az esküvőt, miattam nem, egészen biztos; mondd már, hogy mi történt? Meghalt az apám.

Körbevitte tekintetét az arcokon; volt, aki bólintott, hogy így igaz, más lesütötte a pillantását, mintegy restelkedve, hogy így becsapták őt, valaki el is motyogta mentegetőzve, tudod, nem akartuk elvenni a kedved, az öregnek meg már úgyis mindegy, neki ettől nevetés kú-

szott a torkába, persze hogy mindegy, ha a lányának mindegy, de nem mondta ki a gondolatát, csak nézte Zsókát, és ekkor találta először idegennek. Hogy tudta végigcsinálni ezt a napot, s az estét mosollyal az arcán, miért csak a bor oldó hatására sírta el magát? Nem lett volna mindegy, ha csak hetek vagy hónapok múlva lesz meg az esküvő? De ekkor Matykó, az igazgató, feltolva orráról a szemüveget a homlokára, orra nyergét szorongatva, mint mindig, ha kissé tudálékosan meg kívánt magyarázni valamit, azt mondta: a kollégiumi tanács határozott így, nem lehetett elhalasztani ezt a micsodát, mert már elkönyveltük az extrakaját és a bort is.

Hát igen, motyogta ő, s még utánatette: így már érthető; néhányan erre kuncogtak, Zsóka meg ismét sírni kezdett (most szabadult elő minden fojtott fájdalma), hiszen beteg volt, várható volt, simogatta ő félnapos felesége haját (saját apjára gondolt), és elviselhetetlen fájdalmat érzett azért a sosem látott öregemberért, akit a szilikózis már fél évtizede ágyhoz láncolt, s akit meglátogatni mindeddig viszolygott; gondolta, az esküvő után úgyis oda kell menniük, hát majd akkor. Különben is úgy voltak ők ezzel a kollégiumban, görcsösen igyekezvén óvni önálló döntési jogukat immár életük minden fontos dolgában, hogy a szülő már csak statisztája lehet életüknek, s helyeslője bármilyen cselekedetüknek, hiszen öntudatukat mesterségesen is úgy igyekeztek felfokozni, hogy semmiféle szokás, túlhaladottnak ítélt nézet ne befolyásolja őket döntéseikben.

Még azon a hajnalon vonatra ültek, a néptelen fülkében egymáshoz bújtak (hidegtől, álmatlanságtól és bánattól megborzongva), aztán átszálltak, de ez a vonat még sokáig nem indult, áporodott füstszag szorította őket egy homályos fülke sarkába, Zsóka veszett hévvel

fogadta gyöngédnek induló csókjait, s azon vették észre, hogy megoldva egymás ruháit, ügyetlenül és kapkodva egymásé lettek, hosszan és feldúltan szeretkeznek. Szerencsére éppen rendbe szedték magukat, mire a néhány utas felszállt, és a vonat elindult. Ők nyomban elaludtak.

Zsóka anyja az udvaron fogadta őket, a nyári konyha fekete drapériás ajtajában (vele már találkozott, amikor fél évvel azelőtt Zsókát meglátogatta); hát igen, motyogta békés bólogatással, miután megölelte őket, megtörtént, megnyugodott, jobb neki is, sokkal jobb így. Hogy még kinek másnak jobb, azt nem mondta, de érteni lehetett, hogy neki jobb, nyilván sok baja volt a tehetetlen beteggel, aki jól megemelt fejjel feküdt a ravatalon, díszes párnácskán, nagy orra alatt nagy bajusszal, beesett orcával, színtelen alsó ajkán szederjes babszemnyi daganattal, amit a pipa csutorája okozhatott. (Ezt abból sejtette meg, hogy a halott fejénél, közvetlen a párna mellett, a koporsó megcsordult festékű deszkájának támasztva másfél araszos szárú, narancssárga csutorájú pipa állott.) Anyósa észrevette furcsálló tekintetét, gyorsan bólintott: odatettem neki, hadd legyen vele odalent, hiszen már csak azt szerette, csak vele volt kibékülve, se én, se más, se a világ őtet már nem érdekelte, csak az egy pipája, hadd vigye magával. Sírt egy sort, aztán betessékelte őket az alacsony, hosszúkás munkásház udvarra nyíló kisebbik szobájába, ahol káposztaszag volt (a sparhelten főtt a töltött káposzta, nektek főztem, mondta az anyósa); a levelet még elolvasta, hogy megesküsztök, azt mondta, most már ő elmehet, te már nem vagy ezután egyedül; Zsóka nyakába borult, aztán őt is átölelte ismét: gratulálok, gyermekeim, legyetek boldogok, tudta, hogy jösztök haza, szerette volna

látni a férjed, de már nem győzte kivárni; istenem, kértek egy kis káposztát?

Zsóka azt felelte, kezet mosnak, és kérnek. Nem csupán jóízűen, hanem felszabadultan, majdnem jókedvűen ettek, a régimódi sparhelt megbízhatóan álldogált daxlilábain a sarokban, s kellemes meleget sugárzott feléjük, hátán a fazék ínycsiklandó illatokat pöffentett, majd a tányérban előttük gőzölgött az étel, széles karaj kenyereket szelt az anyósa, őrölt borsot tett eléjük kis üvegtányérban (jócskán szórtak belőle a káposztára); Zsóka, amikor az anyja kiment, lenyalta az ő ajkáról a káposzta sárga szaftját, kuncogott; jó volt ott a vonaton, igaz? Jól megizéltelek, szörtyögte a kanalába, mert kanállal ette a töltött káposztát, ő egy kicsit viszolygott a témától, restellte magát, nem a történtek miatt, hanem, hogy itt és most így emlegeti Zsóka lopott örömüket. Amikor sírnia kellene...

Később a városban mászkáltak, összekapaszkodva felmásztak a hegyre is, egy apró vendéglőben sört ittak, és kiflit ettek, aztán éppen a temetés idejére otthon voltak. A temetésen dalárda énekelt (zörgős hangú munkások), óriási ádámcsutkák és vékony beesett orcák remegő rezonátorként duzzasztották fel a komor éneket, aztán a pap is megjött, szokatlan palástban és még szokatlanabb ceremóniával elbúcsúztatta a halottat; ő súgva megkérdezte Zsókát: miféle vallás ez? Evangélikus, mondta Zsóka, én is evangélikus vagyok; csak voltál, súgta vissza neki; persze, hümmögött Zsóka, de szép vallás, puritán és unalmas; ezen mosolyogtak, aztán a sírig elballagtak, ott is volt még valami beszéd és szertartás, de kapkodva csinált mindenki mindent, mert esni kezdett az eső, s meglehetős sötét volt, mire hazaértek. Ismét töltött káposztát ettek, utána valami lila, timsóízű

bort ittak (neki meglehetősen a fejébe szállt az ital), Zsóka pedig hol pityergett, hol kacagott, az öregaszszony, mert hiszen magában ekkor is és valójában később is mindig csak így nevezte az anyósát, hol a dalárda költségeiről, hol az egyéb kiadásokról végzett fejben számadást, később füge- és meggyborkészítési terveit sorolta elő, s megmutatta a jókora bödönöket és üvegfazekakat is, amelyekben már erjedt a massza. Aztán ők bent a nagyszobában lefeküdtek.

Amilyen nagyszoba az volt! Tenyérnyi, de talán valamicskével mégis nagyobb, mint a konyha, benne csipkékkel, huzatokkal borított apró fotelok, sublód és asztal, meg a nagy rézágy a keményített habfehér ágyneművel, amelyikről Zsóka megmondta, hogy ez apja ágya volt. Ő irtózva fogta meg a szidolszagú rácsot, de nem tehetett mást, belefeküdt, a hideg és síkosan kemény lepedő, a nehéz dunna azt a képzetet keltette benne, hogy mellette fekszik a halott, a duzzadt párnán majdnem függőlegesen feküdt a feje, csakúgy, mint a ravatalon a halottnak, oldalt nézett, nincs-e ott is egy pipa, rózsaszín csutorával, de aztán melléje csusszant Zsóka, forró és bolyhos ágyékát nekifeszítette, erőszakos ujjaival felingerelte (benne nem csupán izgalom támadt, de valami fojtott és remegő düh is); szinte kegyetlen keménységgel ölelte meg akkor Zsókát, mint később is mindig, ha előtte összevesztek, s ekkor is (ahogy később is az erőszakossággal) a végsőkig felfokozta Zsóka gyönyörét. Zsóka ujjai belevájtak a hátába, karjába, kitikkadt száját lila borral nedvesítette meg időnként, miközben ő egyre a halottra gondolt, aki itt feküdt még tegnap ebben az ágyban, reggel meg a nyári konyhában tartotta magasra a fejét, s épp errefelé bámult, át a gyomos kis udvaron. Na és? — dühödött meg kínzó kép-

zelmeitől, ha az ő ágya volt is ez, ha itt feküdt is még délelőtt, most már a hegy gyomrában nyugszik, és nyilván azt akarja, hogy ők szeressék egymást! Ha hinne benne, hogy van lélek (mint ahogy nem hisz), azt képzelhetné, hogy a Zsóka lemberdzsekejével letakart kis lámpa mögött, az alacsony fotel csipketerítős háttámlájára pöckolva a fejét, helyeslőn figyeli a nászukat, áldását adja rájuk, s békén behunyja a szemét, hogy ne zavarjon szellemtekintetével.

Végül kikergette agyából az öreg képét, békélten hullt Zsóka ajkára, újra meg újra bejárta csókjaival a testét, s csak nagyon mélyen és határozatlanul motoszkált benne az érzés, hogy ő egy idegen és ismeretlen nővel szeretkezik itt, hogy furcsa hidegség kúszik közéjük időről időre, hullámokban, mint a dagály, hogy végül elsodorja őket egymástól.

Aztán nem sokkal később ismét megérezte ezt az ürességet és idegenséget, de akkor már meg is fogalmazta magának: Zsóka más, mint ő, idegen marad neki örökre, s nem is kellett volna elvennie; na, akkor igyunk! — hallja apja hangját, bugyog a demizson, ők kortyolnak, majd anyja sürgető szavára leülnek az asztal mellé.

Tündér-Nagy, jut eszébe, így hívták a szikvizest, szép név, a szódásüveg oldalára rá volt maratva félkörben a név és a cím, tőlük nem messze, egy kis utcában volt a szikvizes háza, s bent az udvaron egy alacsony téglaépületben a gyára (mert gyárnak nevezték), valami gép volt ott, széles hajtószíját megborzongva csodálták bátyjával, ha pünkösdvasárnap ebéd előtt (vagy más nagyobb ünnepen) elküldte őket apjuk szódavízért. Tudták, hogy a gép valamelyik magas palackból szívja ki és fújja be

az üvegekbe a burokékokat; szisszent a gép, zuborgott az üvegben a víz, ahogy szétfutottak benne a buborékok. (A szikvizes a lábával taposta a pedált, amire először szétnyílt egy drótháló́ból levő kosárka, ebbe tette a vízzel töltött üveget, csőrére rácsatolta a cső végét, egy picit feljebb ugrott a drótkosár az üveggel, valami kattant, szisszent, s máris kész volt a szódavíz.) Egy-egy ünnepen öt-hat üveg szódát vittek el, a bor jobb volt vele, s fröccsként még ők is ihattak belőle.

Az ablakban fakult kék szódavizes szifon áll (erről jutott eszébe Tündér-Nagy üzeme, s arról, hogy jó volna a borhoz egy kis szóda, mert a bor nem oltja a szomjat); mikor vették a szifont, kérdezi; hogy mit? — néz rá az anyja; hát a kék szódásüveget, mordul a tudatlan asszonyra az apja; ja vagy úgy, nem vettük; diót adtál érte, szól bele ismét az apja, az a kis dió mit számít? Sanyiék újat vettek, de még ez is jó volt, hát ideadták. Patron is van? Ott van mellette, ha akarsz, csinálhatsz, mi nem babrálunk vele, jó nekünk a víz is; csinálok, ugrik fel, mert egyre szomjasabb; legszívesebben Tündér-Nagy-szódát innék, mondja, miközben lecsavarja a szifon nyakát; Tündér-Nagy, hümmög az apja, hol van az már szegény? Alig jött haza a fogságból, meghalt; az anyja nokedlit hörböl a kanálból, s megtoldja: azért kár volt neki hazajönni; de legalább itthon van eltemetve! — morran az apja; micsoda beszéd ez már megint? Az anyja ijedten elhallgat, szaporán pislog, bánja, hogy megint tapintatlan volt, fogságról, halálról, effélérő́l nem szabad az ura előtt beszélni, hiszen a legnagyobb testvér, Mihály odamaradt, legalábbis mindeddig nem jött még haza, haláláról sem papír, sem újsághír (a háború után sokan újságból tudták meg, ki jön haza, ki halt meg), Mihályról soha semmi, az apja mindig azt mondta: ak-

kor pedig nem halhatott meg, él az valahol, a fogoly is csak ember, elvett valami fehérnépet, és megvan véle, tán még családja is van, hány muszka itt maradt nálunk is a másik háború után, Mászló meg ez a Kiszel vagy hogy hívják, aki boltos is volt egy időben, mindnek családja van ennek! Úgy látszik, apám még most sem hajlandó elhinni Mihályról, hogy nincs az élők sorában, gondolja, s miközben rácsavarja a patront a szifonra, s meg-megrázza a zubogó szerkezetet, lopva apja makacs arcát nézi. Az étel fölé hajlik, magasra tolódott homlokán kéken feszülnek az erek (mint aki nagyon uralkodni kíván indulatain, s ez rémes erőfeszítésébe kerül), csak nehogy sírjon, gondolja ő, mert azt végképp nem bírná nézni, öregembernél az efféle ellágyulás elképzelhető, bármilyen férfias, kemény jellem is volt annak előtte, az apját mégsem szeretné annyira gyengének látni, hogy könnyet fedezzen föl a szeme sarkában; kér szódát apám? — igyekszik áthidalni a kínos helyzetet; ég tőle a gyomrom, mormogja az öreg, de azért tartja a poharát, kicsit adj, meg bort hozzá, nemcsak a hal, a csirke is szeret úszkálni, igaz, csak a halála után.

Ők már nem esznek, amikor az anyja még mindig kotorgatja tányérja aljáról a vörös szaftot, ujjával tolja kanalára a virgonc nokedlit (anyja kanállal szaggatott nokedlijéből egy darab volt mindig is egy falat, akkorák, mint az ember hüvelykujja), cigarettája füstje mögül figyeli, hogyan igyekszik szájába csúsztatni az ételt az anyja, az alaktalan vörös szakadékba, amelyben fehér fogak híján csak néhány barna csonk meredezik, nyelvével cuppogtatva próbálja a fogcsonkok közé irányítani a nokedlit, majd mammogva továbbítja a torkába, nyakán a lebernyeges bőr ilyenkor erősen megrebben, szája széléről állára csorog a vörös zsír, miközben a szeme

már mohón kutat újabb falat után, s remegő kanalával ügyeskedve próbálja zsákmányul ejteni. Az apja is odanéz, aztán elkapja az ő tekintetét, böffentésféle nevetés bukik ki belőle: látod, milyen malac módon eszik az anyád? nem lehet ránézni, de hát, fiam, a vénség kipusztítja az embert. Az anyja, mintha nem is hallaná a beszédet, elmerülten habzsol tovább, ő pedig tölt még bort, és szódát is spriccel hozzá.

Autóval jöttél? — kérdezi egy idő múlva az apja; azzal; be kéne hozni, áll fel az öreg; a gépek még mindig érdeklik, gondolja, mert az apja fürgén nyitja a kaput, elrugdossa a támasztó köveket, őt hívja segítségül a szárnyakat megemelni, mert megszálltak alaposan, különben sem igen nyitogatja senki őket, meglehetősen sötét van, hát a lámpát felgyújtja, és beáll a keskeny útra, amelyen a szekérnyomokat rég ellepte a fű. Itt jól ellesz, simítja meg apja a kocsi orrát; ez már megint másik? — kérdezi, nem ez volt legutóbb; jól el tudtam még adni, s ezt vettem, kevesebb véle a baj; hát hiszen, akinek pénze van; ne higgye, hogy felvet, mondja ő röstelkedve; anyád már ágyal bent, néz apja a világos ablakra, a nagy szobában ég a villany, ritkán hál ott valaki, sóhajt az apja, s a hangsúly és a sóhaj hosszú panaszt pótol, ő megérti (ritkán járnak haza a fiai, unokái, magukra maradtak, s hát minek is akkor a tisztaszoba, mert őnekik ugyan fölösleges már, nekik a dikó is megteszi, meg a kis házban a régi tornyos ágy); ismét elfogja a lelkiismeret-furdalás, ezután többször fog hazajönni, határozza el, s hogy ne maradhasson a gondolat üres elhatározás, ki is mondja: ne féljen apám, ezután gyakrabban hazajövök.

Kiszedi a bőröndjét a kocsiból, s mindjárt, ott, a sötét udvaron, a szobából kihulló gyér fényben felnyitja

a bőrönd tetejét, s kiveszi a konyakot (hirtelen tette be pakolás közben, hogy jó lesz majd az a kellemetlen magányos estéken), az apja kezébe nyomja; hát ez? — fogja körül két tenyérrel apja az üveget; maguknak hoztam, hazudja (bár ha ez hazugság, hazugság az is, hogy hazajött, hiszen az is csak véletlen); egy kis meghatottság rezeg az apja hangjában: nem kellett vóna, fiam, majd mindjárt megkérdezi: bor van benne? Nem bor, hanem konyak, tudja, amilyet a temetéskor hoztam, kiskanállal kell inni éhomra, jól beosztani, hogy soká tartson; hiszen abban nem lesz hiba, mormogja az öreg, ilyen drága italt nem iszik meg az ember egy ültében; nem, mosolyog ő befelé, ha tudná, hány ilyen elfogy egy-egy baráti összejövetelen (mind sok százast érő külföldi konyak), néhányadmagával egy este leeresztik a torkukon apja egész évi jövedelmét, ha tudnád, szegény öregem! Keserű öngúnnyal még a fejét is megcsóválja, s megindul befelé.

Apja a pitvarban toporog egy kicsit, az ajtó felé néz, aztán cinkos mosollyal beteszi a konyakot a kredencbe a butéliák mögé; itt majd megtaláljuk, mondja, rájárunk, anyád úgyse iszik, teszi utána, de az anyja a megnyitott ajtón át hallhatott valamit, mert előbukkan; mit dugdos már megint, tökéletlen vénember? Aztán őt firtatja: tán hoztál neki italt? Nem tesz jót neki, az orvos megmondta, semmi alkohol; nincs itt szó alkoholról, legyint az apja, teneked csak ne legyen effélére gondod, kész az ágy? Azon járjon az eszed! Kész hát, kitárja az ajtót, jó éjszakát, fiam, ne felejtsd el bezárni az ajtót, mert annyi a rossz ember; bezárom, mondja ő, s jó éjszakát kívánva rákulcsolja mögöttük az ajtót.

A pitvar tulajdonképpen előszobának szolgál, hiszen kicsi gyermekkora óta itt tűzhely nem állott. A kis házban éltek, a kis ház egyetlen terjedelmes szobájában, legalábbis Papó halála óta és a háború alatt. (Akkor itt bent katonák laktak, előbb magyarok, aztán németek, végül oroszok, szovjet katonák, helyesbít magában, csak hát itt, ezek közt a falak közt orosz katonát mond a száj, ruszkit esetleg, ha nagyon jóindulatúan akarja említeni őket, a ruszki szónak van valami becéző íze, többnyire eléje járul az is, hogy: kis, járt erre sok kisruszki, barátságba keveredtek a népekkel, etették, itatták őket, s ennek fejében ezt vagy azt szereztek; volt olyan, aki lovát is, az elsőt a háború után, a ruszkiknak köszönhette.) Aztán, hogy ő iskolákra járt, be a városba, János bátyja pedig megnősült, neki már itt, a nagy házban vetett ágyat az anyja, amíg még hazajárt. Mert évekig bizony nem járt ő haza.

Az emlékek súlya ránehezedik; nem, motyogja, erre most gondolni sem akarok, kiragadja magát a tolakvó képek hatalma alól, s mielőtt bemenne a szobába, benyit a kisebbik szobába. Sötét és nyirkos dohszag csapja meg, a pitvar árva villanykörtéje a halom ócska zsákot, a falra akasztott, babbal, borsóval, tarhonyával telt fehér vászonzacskók sorát világítja meg, néhány veder, vájdling, a vörösre rozsdásodott üstház (régi nagymosások és disznótorok legfontosabb kelléke), füzérben paprika lóg a gerendán, egy pár ócska csizma, apró szemű, vetni való csemegekukorica csuhéjánál fogva felfűzve, s szintén fellógatva a gerendára, meg egy fokhagymafüzér. Most is kamra, motyogja, aztán behúzza az ajtót.

A pitvar közepén álló asztalon a bőröndje, tétován felnyitja, de aztán nem vesz ki semmit, hanem körbenéz, egy kicsit szorongva keresi a régi tárgyakat, képeket,

vajon megvannak-e még, a rikító foltokkal festett vásári kép kastéllyal és vízeséssel, idétlenül kicirkalmazott sziklákkal, a házi áldás, szirupos kékjével és galambjaival, a mérleg és a mákdaráló a kredenc tetején, alsó lapján pedig anyja bibliája, a kamraajtó mellett, fekete lapocskán az ezüst betűkkel villogó ige: „Ha beengedtek, házatok az Úrnak háza lészen." Igen, minden olyan, mint régen, állapítja meg apró borzongással, mindez, amit lát, kedves emlék és egyben utált és megvetett parlagiasság, az elmaradott és nyomorúságos élet tükörképe, a primitív lelkek vigasza, mint bent (s már be is lép a szobába) az ovális fára festett Krisztusfej, rajta valódi tüskekoszorúval, vékony fakeretbe foglalva Papó gyászjelentése: „Élt 76 évet" — olvassa el a fakult tintájú sort legközépen, megvan Papó háborús emléklapja Ferenc Jóska fehér szakállú képével, és az apjáé, amelyen Horthy Miklós táncoltatja fehér lovát, Mihály újonckori fényképe (ezt egy vándorfényképész nagyította ki egy apró amatőrképről, többen álltak rajta katonatársak, de csak Mihálynak az arcát és vállát másolta ki a mester, ovális buborékba foszlik a kép kontúrja), a száraz levendulacsokor is ott porlik a tükrös szekrény tetején, a tükör ferdén előredőlve mutogatja, ami alatta van a komódon, a csuprok garmadáját, csecsebecséket, orvosságosüvegeket és a régi petróleumlámpát, amely biztonság okáért még mindig meg van töltve petróleummal, az öreg ingaóra komoran mutatja valamelyik éjszaka vagy délután félháromját, ernyedten csüng a széles rézinga, s teljesen leereszkedve lógnak láncukon a hengeres súlyok, hát ez az, mormogja csüggedten, innen indultam, s most megint itt vagyok. Nagy és új eszmékkel tömött fejjel gyűlölni kezdte mindezt, pusztulásra ítélte magában, s íme, elhomályosuló szemmel érzi, hogy

a gyűlölet mája pattogva oszlik el a naiv és egyszerű tárgyakról, az ízléstelen képekről; most ismét szeret itt mindent.

A két festett, faragott homlokú szekrény egy picit ferdén, egymásnak dőlve áll, a döngölt padlón romlást fedez föl, a szekrények egymás melletti lába alatt feldoblott a talaj, talán a nedvesség, talán a bútorok megmozdítása miatt gödör keletkezett, amelybe apja egy vörös kukoricacsutkát dugott, s amely a szekrény súlya alatt megroppanva engedi le a nehéz bútort. Megnyitja a szekrényajtót, itt is levendulaillat, ez a polcos szekrény, felében fehérnemű és az akasztós részben anyja néhány ruhája, alul pedig egész sor zacskót fedez fel, cukor és rizs, állapítja meg, a háború alatt is itt állott a nehezen beszerezhető cukor és só, rizs is, meg más fontos bolti fűszer, de akkor érthető volt, úgy látszik, anyja nem vett tudomást az idő múlásáról. A másik szekrényből naftalin, dohányfüst és bőr egybekeveredett nehéz szaga csapja meg, apja rövid télikabátját látja (feléjük rövid télikabátban járnak a férfiak), neki is volt ilyen kabátja, csak egyetemista korában vett hosszú kabátot magának, itt van Mihály bátyja kabátja, megismeri (ez itt áll harminc éve, számít utána hirtelen, legalább harminc éve ezt senki nem öltötte magára), apja és Mihály öltözékei, feketék többnyire vagy szürkék, s a csizmák alul. A fekete száras cipő is megvan, azt ő vette az apjának első keresetéből, apja akkor kovácsmestersége rabságában és szenvedélyében élt, iparosembernek cipő dukál, mondta ő, amikor átadta a cipőt, apja megköszönte, meg is hatódott, de aztán sosem látta rajta ezt a lábbelit, nem tudott a csizmáról lemondani. Nadrágom sincs hozzá, mondta később indoklásul, s ezzel lezárult az ügy.

A város főterén volt az az üzlet, ahol első télikabátját

vette magának. Ismerte az üzletet, mert apjával, anyjával ő is járt már ott néhány őszön, amikor a termés betakarítása után volt pénz ruházkodásra. Eleinte valamelyik bátyját vitték magukkal, Mihály és János éveken át nagyjából hasonló termetűek voltak (mint ő az öccsével, amazoknál talán egy számmal kisebbek), a ruhavásárlásnál hát egyikük is elég volt mintának. Amikor őt vitték (a háború alatt), már nyúlánk kezű és lábú nagydiák volt, Mihály éppen sor alatt, sőt amikor aztán előbb az apja, majd Mihály katona lett, az anyjával ők kettesben vásárolták meg a szükséges holmikat az ismerős üzletben. Amikor egyetemista korában megkapta első gyakornoki fizetését és egyedül indult kabátot venni (ez úgy január táján lehetett), óhatatlanul ugyanabba az üzletbe vitte a lába, persze a régi tulajdonost akkor már nem találta ott (államosították a nagy üzleteket akkorra), de amúgy az üzlet a régi volt, s megfelelő kabátot kapott. És olcsón, telt az apja számára egy cipőre is...

Edittel Berlinben jártak valamelyik évben, akkor ő még az akadémiai intézetben volt kutató (ösztöndíjat kapott a Humboldt Egyetemre néhány hétre, olyan témát kutatott, amelyhez szüksége volt erre a búvárkodásra); Edit azt mondta, kérjék meg a vízumot Nyugat-Berlinre is, ha már ott járnak, isten ellen való vétek át nem rándulni néhány napra, legalább vásárolnak valamit (nem elég neked Kelet-Berlin? — morgolódott ő, nemigen volt ideje a vízumnak utánajárni, és a kiadást is sajnálta, de Edit magára vállalta az intézkedést), így aztán egy régi ismerősüknél vendégeskedtek kint töltött idejük utolsó négy napján, Nyugat-Berlinben. Rudi kocsival hurcolta őket, megcsodálták a Ku-Dammot, a romosan meredező régi templomtornyot, amelyet a német humor „a jóisten gázórájának" nevezett el, talán a

csonka torony alakja miatt, de főleg az áruházakat járták. Sok praktikus holmit vettek, műanyag tárgyakat, alsóneműt, de cipőket is Editnek. Ott, Berlin legnagyobb áruházában, Neckermann-nál jutott eszébe az az első kabátvásárlás (mint most is), a frissen államosított, akkor tágasnak tetsző, de a berlini méretekhez képest nevetségesen szűk kisvárosi boltban. Edit nem értette, miért nem néz magának cipőt, miért nem kotorászik a toronymagas halomba rakott cipők, alsóneműk és pulóverek között (leértékelt árukat lehetett vásárolni), dühöngött és fújt rá; idétlen alak vagy, sziszegte neki, úgy állsz itt, mintha birkákat őriznél a Hortobágyon; őt a nyilvánvaló sértésre még jobban elővette a nevethetnék, de csak magában kuncogott, elfordult, és egyáltalán nem érdekelte Neckermann árubősége, sem Edit, aki remegő orrcimpákkal rángatta ki a ruhakupacból a fekete csipkeszegélyű kombinékat, a szivacsbélésű melltartókat, bundanadrágokat, szégyentelenül illesztgetve egyiket is másikat is testének illetékes helyéhez, megfelelő-e a nagyság, hogy végül ideges és remegő szipogással ismét csak nekitámadjon: legalább segítenél, hogy melyiket válasszam, hisz láthatod, azt sem tudom, melyiket vegyem, hát nem borzasztó? Fenséges mulatsága volt ez a vásárlás, Edit szenvedélyes kutakodása, turkálása, számolgatása, még az ajkát is mozgatta hozzá (mint az öregasszonyok, ha olvasnak), s közben az istennek sem tűnt el lelki szeme elől az a régi üzlet, ahol ő az első ráadott télikabátot megvette, és hordta, amíg csak az egyetemre járt, sőt még újságíróskodása első éveiben is.

De hát ezt akartad! Vagy nem ezt akartad? — teszi fel magának a csúfondáros kérdést, ami addigi életed volt, megtagadtad, a földes szobát (amelyet lóganéval kevert agyaggal tapasztottatok ki, ha a földje feldob-

lott), a giccses képeket és a bibliai igéket a falon, apád patriarchális uralmát, a földet, a kovácsműhelyt, a petróleum- és kocsikenőcsszagú vegyesboltokat, a középre helyezett hasas vaskályhával terpeszkedő kisvárosi ruhaüzletet, modern világra és életre vágytál, megkaptad! Csak nem maradt végül is idegen a lelkedtől? Hogy most ezt, ami itt van, megint jóérzéssel és megnyugvással szívd magadba?!

Az ágyhoz lép, megtapintja a súlyos dunnát, a damaszthuzatot a párnán; anyám legszebb ágyhuzata, érzékenyül el, az egész ágy levendulaszagú, de átérezni a virágillaton a nedves ház és az áporodottság csípős szagát is, meg a háziszappan tiszta illatát, főleg ez az illat kísérti meg, hiszen ha tiszta ágyat húzott gyermekkorukban az anyja, a háziszappan illata ringatta őket álomba, mélyet, szakadozottat lélegzik az ismerős illatkeverékből, s ebben a pillanatban nem érti, miért tagadta ő meg ezt a világot, miért akart mást, jobbat, jobbat? — válik azonnal kérdéssé a kijelentés, hiszen most úgy érzi, jó ez, legalábbis megnyugtató, meghitt és... igen, megszokott. Valójában egyedül ezt szokta meg, soha mást, ami utána következett, valójában csak itt érzi az otthon ízét és hangulatát, lebilincselő nyugalmát, minden későbbi otthonában volt valami idegen és felkavaró, akár társakkal lakott kollégiumban (minden napja harc volt, védekezés), akár asszonyával, Zsókával, majd később Edittel. Sosem voltak ezek igazán az övéi, soha annyira nem tartoztak hozzá, mint azok, akik ez alatt a fedél alatt laknak.

Becsapom magam, dühödik fel hirtelen (maga sem érti pontosan, miért), önáltatás, mormogja maga elé, miközben leveti ruháját, hiszen itt már nem lehetek más, mint vendég, visszakövetel az a másik élet, a későbbi,

ez itt csupán emlék, vagy inkább csak emlékeim színtere, nyafogós elvágyódásom, gyengeségem lépesméze, hiszen a napok számát is pontosan tudom, ameddig én ebben az ágyban alhatok, nem baj, határozza el komoran, ha már benne vagyok, végigcsinálom, lássuk, mire megyünk! Én és az emlékek, én és a múltam!

Patetikus vagyok, állapítja meg józan önkontrollal, de aztán belenyugszik ebbe is, van az emlékekben valami ünnepélyesség, mint az évfordulókban, névnapokban vagy születésnapokban, számot ad magának az ember, s ez lám, ha jól meggondolom, negyedszázados ünnep, a születésnap minden évben eljön, de számadásra ezek közt a falak közt legalább huszonöt éve nem került sor.

Felhúzza a karóráját, széket visz az ágy mellé, ráhelyezi az óráját, megcélozza a falnál az ágyat, az ágy elé vetett birkabőrt, hogy minél kevesebb lépéssel elérje, eloltja a villanyt, néhány szökkenéssel a bárányбőrön van, lesöpri talpáról a homokszemeket; majd holnap előkaparom a bőrönd aljáról a papucsomat, határozza el, biztosan elhoztam, aztán elmerül a dunyhahalom alatt, belesüpped az óriás párnába, kényelmesen kinyújtóztatja tagjait, és behunyja a szemét. Nagyon hamar aludni fogok, határozza el, és zsibongó fejét oldalra fordítva megkeresi az ablak homályos négyszögét, az utcai lámpa némi sugarat lövell az üvegre, a fák hegyére, látni kezdi az üveget és a kevéske befogható kinti világot, lombot és tornácoszlopot, s talán a távolabb álló kútágast is. (Valamikor, gyermekkorában is ez a látvány ringatta álomba.) Jót fogok aludni, olyan igazit! s csak jó későn fognak fölserkenteni a napsugarak. Arra van kelet, éppen szemben az ablakkal, a kis ház és a kazlak között fog felbukkanni a nap kerek képe, és ide fogja zúdítani meleg sugarát.

Könnyű álma volt. Halványan emlékszik rá, erőlteti egy kicsit az agyát, hátha felidézhetné a tarka képeket, valami sokszínűre emlékszik, virágokat látott, de lehet, hogy festményt, talán tarka öltözékeket (nem volt kellemetlen, az biztos), de nem áll össze agyában az emlékkép. Nem erőlködik hát, hanem lehunyt szemmel nyújtózkodik, kényelmesen elhelyezi tagjait, tulajdonképpen félig még az álom mezsgyéin jár, pontosan tudja, hogy még nincs egészen ébren, azért is van az, hogy nem tud visszaemlékezni az álmára, no, majd később, arcán forróságot érez; mi ez? — csodálkozik (de nem túlságosan), meleg a kályha, dönti el, aztán kipattan a szeme, és éberen felnéz a plafonra, azonnal rájön, hogy nem pesti lakásában aludt. A mennyezeten tenyérnyi széles csíkokat fedez fel, a régi meszelés kimutatja, hol voltak a gerendák, emlékszik rá, amikor stukatúrral fedték el a keresztgerendákat, s a mestergerenda felülre került, a padlásra, a háború utáni évben hozta rendbe az apja a szobát (ő nem nézi tovább ezeket a gerendákat! — mondta), Öreglacival és Baráz áccsal bevakolták a mennyezetet, s lám, a vékony vakolatréteg mostanra megrepedezett, a régi gerendák helyén sötétebbre piszkolódott a mész, s pontosan látni az egykori famennyezet körvonalait.

A nap forrón tűz be, nem is lát ki az ablakon, mert

vakítja a fény, megdörzsöli a szemét (mint gyerekkorában, ha serkent), gépiesen lelép a bárányb[illegible]re, aztán mezítlábosan végigmegy a szobán, a pitvaron, és csíkos pizsamájában fénybe mártózva áll meg a tornácon. Ismét ásít, és nyújtózik. A nyári konyha kéménye feketén kojtol, anyám már ügyköd[illegible], mosolyodik el, biztosan szalonnás rántottát süt, meg árpakávét főz, a konyha ajtaja felé csoszog, élvezi meztelen talpával a hűs téglákat meg a harmatját hullató füvet; mintha a tengerben gázolnék, jut eszébe az az őszi utazás az Adria partján, amikor Abbázia (hogy is mondják ezt ma? Aha, Opatija) szikláit csodálták három napig, végigtalpalták a plázst, amely kilométereken át csupa homok, s a parton délszaki növények és századeleji nyaralók, gazdag villák.

Már érzi is a kávé szagát; jó reggelt, lebbenti meg a függönyt; iszol pálinkát? — fogadja az anyja a szöglétes üveggel (ez tán Papóval egyidős, ez az üveg, ebben volt mindig a pálinka, szilvapálinka vagy barack, mikor mit főztek a főzdében), meghatottan fogja markába az üveget, beleszagol, az anyja sürgeti: húzd meg, siess, apád meg ne lássa, nem szabad neki; isten éltesse, emeli meg az üveget, és jót húz belőle, torkát égeti az erős szesz; miből van ez? — krákog utána fejcsóválva; vegyes gyümölcs, a téeszből kaptuk; de jól megy! Már még pálinkát is főz a téesz? Ajaj, de mennyit! A fövő árpakávé illata egyre erőszakosabban tolul az orrába, odalép hát a tűzhelyhez, s nézi a nagy, kék csőrös edényt, zománca még hiányosabb, mint valamikor, de meg a lecsorduló és ráégett kávé miatt is alig-alig látszik a zománc eredeti színe. A hab éppen nagyot pöffen az edényben, barna hullámot lök féloldalt, aztán gyorsan emelkedni kezd. A kanálért nyúlt, és megszokott mozdulattal alákavar a barna habnak, majd gyorsan körözve alul-

ról felfelé keverni kezdi a fövő folyadékot, megakadályozva, hogy kifusson; látom, hogy ezt még tudod, somolyog az anyja mellette, szája elé tartja a kezét, hogy eltakarja foghíját, ez a mozdulat új, ezt az öregség hozta, állapítja meg szánalommal, bár anyja most frissebb és élénkebb, mint tegnap volt, úgy látszik, a reggel kedvez az öregeknek, még tán a hallása is jobb ilyenkor, gondolja, mert tegnap észrevette, hogy mennyire roszszul hall már az anyja.

Üthetem már a tojást? Ráér, inkább iszom még egy kortyot, s amikor kikrákogja magát, megkérdezi: apám hol van? A málnát kötözi, ezen a héten még egyebet sem csinált, de hát ráér, semmi dolga nincs; megyek megnézem, aztán majd jövünk.

De nem megy le a kertbe, a nyári konyha végében fölfedezi apja suszterszékét, a napfényes fal elé viszi, ráül, és behunyt szemmel élvezi a simogató sugarakat, mintha könnyű ujjak matatnának a bőrén, alányúlkálnak a pizsamának is, a falnak veti a hátát, de a fal még nem melegedett föl, elhúzódik hát tőle, pislogva kinyitja a szemét, a romlott drótkerítésen túl észreveszi az apját. Az apja nem veszi észre, legalábbis nem adja jelét, hogy meglátta volna, fakult kék zubbonyában (ezt még gépész-kovács korában viselte, mindig olajos volt, az anyja nem győzte mosni, épp eleget morgott is érte) lassú mozdulatokkal motoz a málnaerdőben, igaz, vállig sem ér ez az erdő, s a ritkás, világos héjú pálcikák úgy veszik körül a benne dolgozgatót, mint szőke szőrzetű kézfejen a szőrszálak a sétáló rovart. A málna cserjéje ilyenkor még csupasz, és élettelennek látszik (jó méteres ceruzaszálak), némelyik megdőlve, felső kis ágacskáival egymásnak támaszkodva, ahogy a tél összekuszálta őket. Apja le-lehajlik egy földre konyuló ágért, fél mar-

kában összegyűjt hat-nyolc szálat, szépen eligazítja őket, mint a virágot szokás vázába rakás előtt, kék zubbonya felső zsebéből óvatosan előhúz egy másfél araszny rafiát (ezeket nyilván munka előtt leszabva rakta a zsebébe), a rafiagubancot visszanyomja a helyére, közben szája sarkába fogja a kiválasztott egyet, hogy utána úgy középtájon átkösse az egybefogott szálakat. Mögötte szikár csokrokként maradnak el a megkötözött szálak, no ez még eltart neki néhány napig, állapítja meg, a fele ha megvan, s ismét behunyja a szemét, megnyitja mellén a pizsamakabátot, és élvezi a napfényt.

Régebben is volt a kerítés túlsó oldala mellett néhány sor málna, de azzal soha senki nem törődött, testvéreivel ők szemecskélték le róla a vérvörös bogyókat, összemaszatolva vele kezüket, képüket, a kert jó részén krumpli volt meg zöldség, répa és petrezselyem, öklömnyi karalábék (ebben a földben sosem nőtt meg rendesen a karalábé), de a vasárnapi húsleveshez mégis megvolt a háznál, ami kellett, s a krumpli is korábban elvirágzott, mint kint a földeken. Azelőtt az apja nem babrált volna effélékkel, mint most ez a málnakötözés, jól elszaporította, gondolja, de hát nincs egyéb dolga, s valamit csak csinálnia kell, az öregség akkor éri utol megföllebbezhetetlenül az embert, ha már semmit sem csinál, megérti hát az apját, s mégis szomorú sajnálkozás lepi meg. Nagy munkák és kemény feladatok, szervezés, építkezés, egy egész nagy család irányítása töltötte ki az apja életét, azelőtt meg a Papóét (míg meg nem rokkant), a családfő valóságosan is igazgatója volt annak a maroknyi embernek, amely természettől fogva (mint család) a keze alá került. Ott, ahol most az autója áll, a sárga agyagba vágódva mély (hol poros, hol sáros) keréknyomok tanúskodtak arról, hogy naponta járt ki s be a szekér (sőt a

szekerek), állatok potyadéka száradozott a keréknyomokon, az istállóban lovak, tehenek, növendékek, az aklokban kocák, süldők, de még birka is néha, hangjuk barátságossá tette a portát, s most mindezek helyett csak az ólmos lassúságú matatás maradt az apjának a málnabokrok közt. Elmúlt, motyogja maga elé, visszahozhatatlanul elmúlt, s bár itt látszatra minden a régi (ha egy kicsit kopottabb és romlottabb is), istálló, ólak, aklok, töppedt szalmakazal, van egy rakás széna is, csutkakúp, trágyadomb, az egész mégis élettelen, csupán megmeszesedett váza a voltnak. A ház, pislog ki a sugárzásból, talán a ház változott a legkevésbé, de az is csak komorságot áraszt, hiába locsolja fénnyel a nap, elvesztette igazi arcát, az élet folytonossága megszűnt benne, nem lakják fiak, unokák, akik majd a meghalók helyére állnak, akik a távozók helyett újakat szülnek, igen, koporsó ez a ház, két öregem koporsója, akik magányosan és dideregve húzódnak meg benne, mint őszi pók a maga szőtte gubóban, csakhogy ebből a gubóból nem jön elő tavasszal új élet, ebben elpislan egyszer a két öreg lángja, és velük a semmibe omlik egy generációkat éltető parancs, egy mindeddig érvényes élet és munkaforma törvénye. A fiakat, unokákat, akárcsak az ökörnyálba zárt pókpetéket, széthordta a szél más törvényű tájakra.

Agysejtjeivel pontosan felfogja ezt a mindent elborító reménytelenséget, s mert érti, át is érzi, szánakozik hát fölötte, hogy mindjárt továbblendítse a gondolat: hiába itt már a szánakozás, az csak szépít és emlékezik, ez másként nem történhetett, hiszen a pusztulás is lényege az embernek, a lét a nemléttel tréfálja meg, s ezt emberi módon csak úgy lehet elviselni (ha már tudnia adatott a felismerés), hogy szembenéz vele.

Hát nem jösztök enni? — rebben fel anyja szavára; megyünk, máris megyünk, mondja, feltápászkodik, s kiált az apjának: kész a reggeli, jöjjön apám; ráütöm a tojást, igyekszik vissza a konyhába az anyja. A csurgóban álló régi vederből meglocsolja az arcát, prüszköl a hűs víztől, nedves ujjával elrendezi a haját is; csak így szappan nélkül? — lép melléje az apja, s ő is öblíti a kezét; minek koptatnánk feleslegesen? — tréfálkozik, eléri őket a rántotta illata, s előbb az apja, aztán ő (ahogy az már illik) belépnek, és helyet foglalnak az asztal mellett.

Öreglaci apja, meg a Papóé is természetesen (bár ők gyerekként soha nem emlegették másként dédapjukat, mint így, hogy: Öreglaciapja, talán mert Öreglaciéknál élt, a legidősebb fiánál), az csínált úgy, mint most az apja. Majdnem százéves volt (ő maga négynél nem több, amikor az öreg meghalt, nem is tudta, mert neki nem mondták, és a temetésre sem vitték el), ha néha náluk evett, ő is így törölte le egy kenyérdarabkával bajuszáról a zsíros szaftot, mint az apja, a mozdulat egy pillantás alatt feltámasztja benne az emléket, mintha Öreglaciapja ülne az asztalnál. Őt idézi a fehér madárszárny formájú bajusz, a fekete árkokká mélyült sok ránc az apja állán, nyakán; a kék eres fehér homlok, a ritkássá vált haj; ez csak étkezésnél tűnhet fel, mert máskor kalap fedi el a védtelen homlokot. Lám, dédapja már majd félszázada meghalt, s mégis itt ül vele szemben, az unokájába költözött, az ő apjába, lehet, hogy bennem is élnek ők, s ha majd apám sem él, s én leszek a vén, rajtam ütnek ki az ő vonásaik.

Magában elmosolyodik, íme, saját lélekvándorlási hipotézise, ez azonban igen valóságos föltételezés, hiszen

az élet nem másként megy tovább, mint a fiakban. Ő viszont inkább Papóra fog hasonlítani, már gyermekkorában azt mondták, olyan a járása, mozgása, mint Papónak; lóra termettünk, te lurkó, mondta ilyenkor Papó, megsimogatva unokája fejét, majd megládd, hogy téged sem vet le a ló, ha huszár leszel. (Kissé ívelt alsó lábszárukra célzott ezzel; diákkorában eleget restellte, főleg a lányok előtt, ezt is a nagyapjától örökölte.) Apja meg a saját nagyapjához hasonlít, úgy látszik, a második generációra ütnek vissza legjellegzetesebben a tulajdonságok, ahogy a keresztezett malacnál is, röhinti el magát befelé gúnyosan, ha fehér mangalicát fekete kan búgat fel, harmada ha tarka lesz a malacoknak, de ha tarka kocát tart meg az ember ezek közül anyának, annak már vagy csak ilyen, vagy csak olyan malacai lesznek; eszébe jut Mengyelejev keresztezési sémája, nem emlékszik pontosan a törvényszerűségekre, de biztos benne, hogy mostani fölfedezését aláírná Mengyelejev is; no hiszen, gúnyolódik ismét önmagával, jó kis fölfedezéseket teszek én itt, ahelyett hogy tömném a fejem.

Öreglaciapjának akkora pipája volt, hogy a háromlábú széken ülve leért a lába előtt a földre. Fölfelé szélesedő, vörösessárgára szívott, drága csibukpipa volt ez, fél marék dohány belefért, az öreg órákig ült mozdulatlanul, lehunyt szemmel, s csak onnan lehetett tudni, hogy él, mert a pipa néha apró kis füstgomolyagot pöffentett. Miska bátyja nagy ravasz volt, ő maga háromnégy évesen sem alábbvaló persze, mert amikor Miska a markába nyomott három-négy száraz tyúkganajt, menj oda, s rakd a pipájába, ő ártatlanságot színlelve (s kegyelmet remélve, hiszen ő volt a „kicsi") odasettenkedett a pipa mellé, és beleszórta a vöröslő kráterbe a fehér-szürke kis görbe tojásokat, s futott is el mindjárt;

Miskával ól mögött, szalma mellé megbújva várták a hatást, nem is maradt el, mert néhány pöffentés után Öreglaciapjának megrándult az orra, sebesen verdesni kezdett a bajusza, köpködve kiborította a pipa tartalmát, és az anyjukért kiáltott: Julcsa! ezek a büdösek megint betettek valami szart a pipámba. S amit ők aztán az anyjuktól kaptak! Kergette őket körben a kazal körül, kút körül, ami a keze ügyébe került, utánuk vágta, ők meg nem bírtak a röhögéstől magukkal, végül lekuporodtak a földre, mint pitélő kedvű kakas előtt a tyúk, s az anyjuk, már maga is nevetve, jól eldöngette őket.

Öreglaciapja aztán nem jött többet hozzájuk, neki csak jó idő múlva tűnt fel, s amikor Miska azt mondta, meghalt, még nem értette pontosan a szó tartalmát; elment? — kérdezte a bátyját; el az, mert vitték; hová vitték? Hát a temetőbe; s ott mi lett vele? Ej, de buta vagy, csóválta a fejét Miska, de végül is megmagyarázta: ástak neki egy gödröt, mint a döglött macskának, s abba betemették. Ezt már megértette, s elborzadt attól, hogy valaki csak úgy a föld alatt lakhat, s attól kezdve Öreglacira szállt minden bámulata, szájtátva hallgatta történeteit (mindig az apjával hozakodott elő, hogy miféle dolgok estek meg vele), hogy esett bele a csordakútba, de nem süllyedt el, mert fenntartotta a bő gatyája, máskor meg belement a tűzbe, de még a haja sem pörkölődött meg, mert táltos hatalma volt, minden állatot kimentett az égő hodályból, Öreglaciapja ugyanis híres juhász volt, egész évben szinte, kora tavasztól az első hóig kint járt a nyájjal a határban, a messzi nagylegelőn, bojtárja is volt persze (Öreglaci többnyire), de csak szombatról vasárnapra kellett a bojtárnak a nyájnál lennie, amíg Öreglaciapja hazament tisztálkodni, megenni egy fél kenyeret, hozzá kéttenyérnyi szalonnát, mert ő

aztán egész héten nem evett a legelőn, csak a fél kenyérre és a kéttenyérnyi szalonnára jókat ivott a csordakútból.

Alighanem Öreglaciapja volt a legrégebbi ember, akit láttam, gondolja végig magában a dolgot (s ismét fölfedezi apjában a dédapját). Apjának hátul meglehetősen hosszú most a haja, ritkás hajzatát minek nyíratná túl gyakran, épp be lehetne fonni, ahogy merev kis varkoccsá fonta fehér haját a dédapja, igen, ez volt rajta a legkülönlegesebb, soha másnak nem látta így befonva a haját, Öreglaciapja volt az egyetlen, aki ezt a réges-régi szokást még érvényben tartotta. Azóta tanulta, s csak akkor értette meg, micsoda régi évszázadok jobbágyhajviseletét szemlélhette ő néhány éves korában, ez is a múlté örökre, gondolja, az a néhány mozdulat, amellyel befonja haját a férfi; hát nem nevetséges? Azt találja nevetségesnek, hogy ilyen hiábavalóságokon jártatja az eszét.

Öreglacinak volt egy meséje (nyilván az apjától hallotta, és az is a még előbbi ősétől), amit ő szűzeredeti formájában őriz agya tekervényeiben (jóllehet azóta a történelem megvilágította előtte a mese igazi értelmét, de a történelem valósága szikár unalom ahhoz képest, ahogy a mese az eseményeket megőrizte), mondhatni betéve tudja Öreglaci egész történetét, de még a beszéd fordulataira is emlékszik, olyanok voltak benne, hogy „azvótámanagyidő", meg: „hűahétfánfütyölősitneki" és más effélék. A mese maga arról szólt, hogy az ő családjuk réges-régi őse, akit valami okból Keserves-Kovácsnak hívtak (de a Kovácsoknak mindnek volt ragadványnevük, Öreglaci családját Kese-Kovácsoknak hívták, őket az apja mestersége miatt Kétszer-Kovácsnak), s ez a Keserves-Kovács jobb keze volt annak a Dóró had-

nagynak, aki lázadásba vitte hat falu népét. A lázadást úgy hívták, hogy Dóró-lárma, ennek az elnevezésnek olyan varázsa volt, hogy gyermekfejjel is azonnal el tudta képzelni az emberi sokaságot, amint felgyülemlenek a Lopó-halom körül, fenn a dombon ez a Dóró hadnagy a kék-fehér mezejű, török fejet a kardja hegyére tűző címeres zászlóval harcra tüzeli az embereket, s az ő Keserves-Kovács nevű ősük bivalyhangon elbődül: „Hegyibe!" — ahogy az Öreglaci vékonyka hangján felidézni próbálta; persze mind, akik Öreglacit hallgatták, nem a vékony hangú, hanem a dörgő csatakiáltást hallották (ahogy az valóságosan is elhangzott valamikor), s végigélték a Dóró-lárma harcait, majd pedig a nyomában következő megpróbáltatásokat. Mert hiszen a Dóró-lármát leverték a császár seregei.

Leopold császárról jó néhány történet szólt (eleget csodálkozott iskolás korában, hogy Leopold császárról a könyvekben egy szó sem esik, talán azért is tartotta sokáig Leopoldot is mesének, mit tudta ő, hogy Lipót néven jó néhány Leopolddal találkozott a történelemkönyvében); a legérdekesebb történet az volt, hogy egyszer valami Nicky gróf nyert használati jogot a határ jó részére (a bécsi udvartól), talán mert érdemeket szerzett a szabadlegények elleni csatában, s ez a gróf a törzsökös hajdúnemességet is adózásra, szolgáltatásokra fogta; erre küldöttség indult a császárhoz, Leopoldhoz. Borzasztó szegénység uralkodott akkor a háborúk és járványok miatt, gyalogosan indult hát el a küldöttség, vaskazettában vitték a régi kiváltságlevelet, amely a fejedelem aláírásával biztosította jogaikat, a kazettához három kulcs járt, de csak egyszerre nyithatták fel a három kulccsal a ládikót, tizenhét ember vitte a ládát, de egyik sem tudta, melyik háromnál van a kulcs, s az a három sem

tudta a másik kettőről, hogy ki másikaknál van a másik két kulcs. Trappolva mentek fel Bécsbe, ahogy régebben hazafelé jöttek, miután felhajtották a marhát Bécsbe. (Öreglaci azt is megmutatta, hogy kell trappolni, két kezét keményen összekulcsolta a gyomra táján, aztán furcsa nagy léptekkel, egyik lábáról a másikra billegve szaladni kezdett, olyan volt, mint a sérült szárnyú gém, ha menekülni próbál, hosszú lába nem akar hajlani, s kénytelen egyikről a másikra billenni, ha előre akar haladni. Öreglaci szerint így jutottak el Bécsbe a küldöttek hetednapra; ez lóháton is szép teljesítmény.) (Ők aztán az udvaron, ahol senki sem szólt rájuk, megpróbálták a trappolást, billegtek, szökkentek, csak éppen nem haladtak, s mindig nevetség lett a dolog vége.)

Leopold császár persze új kiváltságos levelet adott a hajdúknak, Nicky gróftól megvonta a robot jogát, s egy ideig békesség volt megint. Vajon tudnék-e trappolni, ötlik eszébe Öreglaci darabos mozgása, s úgy érzi, ősei tapasztalati úton szerzett különleges találmányával van dolga, igenis kevés fáradsággal lehet a térdek behajlítása nélkül, csupán a test lendületétől hajtva szaladni. Érzi testében a furcsa mozgás apró mozzanatait, pontosan kidolgozza a mozdulatok egymásutánját, s a belelendülés kezdeti fáradtsága után belejön a tempóba, könnyedén és gépiesen halad előre. Nem beszélt bolondságot Öreglaci, dönti el magában, akár Bécsig is el tudnék így szaladni.

Láttad már a kecskét, fiam? — rebben fel apja kérdésére; miféle kecskét? — csodálkozik; akinek a tejét iszod, bök a csészéjére az apja; így kávéval nem vettem észre; erősebb tej, mint a tehéné, magyarázza az anyja, nem tudunk mi már tehénnel bajlódni, a tej meg jólesik, hát vett apád egy kecskét. Majd megnézem, feleli, s le-

hörpintve a kecsketejes kávé utolsó kortyát, cigarettát keres, de persze nincs a pizsamája zsebében; az ablakban találsz, mondja az apja, öcséd hagyta itt, de nekem nem kell, fű van benne, nem dohány. Az ablakban csakugyan talál egy doboz külföldi illatosított cigarettát; Pestről hozta Fiasanyi, folytatja az apja, olyan dobozzal hozott, amiben egy tucat csomag volt, Apjasanyi meg mind elosztogatta, hogy ő a szagát sem állja, pedig a szaga nem rossz, anyád azt mondja, ha régen ilyen cigaretta lett volna, még ő is rákapott volna. Eredjen már, göcög az anyja, miközben csörömpölve rakja a csészéket a mosogatóba, miket kitalál. Tudom, mondja ő, Sanyinak a menyasszonya kapja ezeket, mert a lánynak az apja disszidált, s kocsiszámra hozza a lánynak a cigarettát, amikor hazalátogat. (Sanyi náluk lakik Pesten, egyetemre jár, kiváló eszű fiú, Danival meg Kisedittel hetente kétszer vagy háromszor matekozik, mert az ő gyerekeinek nehezen megy ez a tárgy.) Elmegyek az apjukhoz is, mondja, tavaly volt fent, azóta nem láttam; el is mehetsz, csörömpöl az anyja, megnézheted az új házukat, valóságos palota, hallottam róla, s láttam a kocsiját is, az, fiam, van ennek mindene, úgy látszik, mégiscsak bevált a téesz, böki ki, de mindjárt érzi, hogy ezt nem kellett volna, apja még sértésnek veheti, de nem, az öreg mintha mosolyogna egy csöppet, s végül azt mondja: én megjósoltam, Sanyi még fújt ellene, amikor én már megjósoltam. Hisz tudod.

Ő aztán tudja...

Akkoriban elég gyakran megfordult itthon, előbb azért, mert elválván Zsókától, meglehetősen magányosnak érezte magát, felvállalt egy tanulmányt, a paraszti rétegeződés felméréséhez egy részletterületet kutatott, s bár nem akart saját szülőfalujában dolgozni, mégis

hazavágyott, s a közeli falvak közül választott ki egyet, így aztán a tanulmány ügyében is több ízben megfordult szüleinél, néhányszor itthon is aludt. Aztán megismerkedvén Edittel (Edit városi lévén, nem sokszor fordult meg addig vidéken, talán csak nyaralni, de számára a nyaralás közben megismert falusi ember és a séták során megcsodált állatok egyaránt kuriózumok voltak, szerelmük első korszakában őmiatta, hogy annyit beszélt régi életéről, Editben erős kíváncsiság támadt a falusi élet iránt) többször is hazautaztak, minden rokont végiglátogattak, nagyokat barangoltak a határban, tanyákba, téesz-majorokba kukkintottak be, Edit itta a merőben szokatlan világ sokféle zamatát, s éppen azokban az években (az 1956 utáni esztendőkről van szó), viharok csendesülvén, szenvedélyek felengedvén, némi kis falusi konjunktúra is kezdődött, amelynek lényege nemcsak a régi téeszek megerősödése volt, hanem az egyéniek átmeneti boldogulása is (mielőtt ismét megkezdődött volna a szervezés), Edit olyan békés, mondhatni ódon, szerinte: bukolikus hangulatot tapasztalt (ez az Edit kifejezése volt, irodalmi élményei reminiszcenciája), hogy nyaranként, egymás utáni két esztendőben is, míg a gyerekek meg nem születtek, csak ide vágyott, nem óhajtott máshol nyaralni, mint itt. (De persze néhány nap után azért mégis elpályáztak a közeli fürdővárosba, mondván, mégiscsak kell ázni egy kicsit, ha már itt a nyár, de azt gondolván titkon és külön-külön: azért ez a primitív élet nem nekik való.)

Ott volt azon az estén Öreglaci két fia, az agglegény és kissé lassú gondolkozású Józsi, s a fiatalabb Mátyás, aki a gazdaságot vezette, és természetesen Öreglaci (a

közös gond hozta őket ide, mert egyébként nem nagyon tartották a rokonságot, talán csak azzal, hogy Öreglacinak elnézték a bolondériáját, hogy nem otthon, hanem őnáluk tölti napjait), jelen volt Sanyi, saját öccse, s mivel véletlenül betoppant, jómaga is, összesen tehát hat férfi. (Asszonyoknak az ilyen fontos tanácskozásokon semmi helyük nem volt, azok hát a konyhában rakták a szót, pogácsát sütöttek, s azon melegében beadták a férfiaknak.)

Az ő apja és Öreglaci (helyette persze Mátyás) egyforma felszólítást kaptak, a Hazafias Népfront helyi bizottsága személytelen aláírással, a levél sarkán nemzetiszínű nyomtatás volt, igen díszes és tekintélyes levél volt (különösen a mondandóját is figyelembe véve), mert az volt benne, hogy a következő napokban agitátorok, üzemi munkások fognak érkezni, hogy „helyiségünkben" (így!) megszervezzék a nagyüzemi mezőgazdaságot, immár véglegesen lerakják a szocialista mezőgazdaság alapjait. „Kérjük (szólt a levél utolsó mondata), fogadják szívesen az oly nehéz és felelősségteljes feladattal bekopogtató városi elvtársakat."

A két szakasztott egyforma levél kiterítve feküdt az asztal közepén, ők pedig az asztal körül ültek, akárha valami nagyon különleges étel volna az asztalon, tisztelettel vegyes borzongással néztek a papírokra; ez a végítéletünk, mondta Mátyás, mire Öreglaci felfortyant: mikor beszéltek veled utoljára így, hogy „kérjük", meg hogy „tisztelettel"? Ha apámnak a hang is számít, amikor vágóhídra viszik, legyen vele boldog; igenis az vagyok, lehet, hogy énnekem nincs ellenedben szavam, én már csak vén bolond vagyok, akinek ajtó megett a helye, most mégis azt mondom, ha már a *kérjük* járja, akkor eszünk nélkül csináljuk, amit mon-

danak. Hiszen maga akkor is esze nélkül csinálta volna, amit mondtak, amikor az járta, adod a disznót? adod a tehenet? adod a búzát? maga a gatyáját is odaadta volna. Oda én, ha az erősebb kéri! Az nem lehet erősebb, akinek nincs igaza, mert miféle igazuk volt nekik, amikor visszakérték a földet, amit pedig néhány évvel előbb maguk adtak a szegénységnek?

Így csapott össze először Öreglaci a fiával (Józsi, száraz fekete arcával, hol ide kapta a tekintetét, hol oda, úgy rémlett, mindig annak ad igazat, aki beszél, de hát Józsi soha nem szólt, és ha szólt, sem gondolt vele senki), mindnyájan várták az ő apja vélekedését. Te nem adtad oda a földet, Mihály, ez tény, de mert apád odaadta volna, hát inkább magad vetted el tőle, ne szólj most közbe, mert nem ítéllek én meg, csak a tényeket kívánom elősorolni, én, látod, se be nem vittem, se a fiamnak oda nem adtam, nálunk egyetértés volt, mivelhogy tőlünk nem kérték a földet, ami kellett nekik, szó nélkül elvették, s ami maradt, azt nem engedték bevinni, nem kellettünk nekik. Mert mi kulákok voltunk, nem kellettünk mi magunk, pedig mi mentünk volna, a fiaimmal egyetértésben. Hát akkor most mért nem megyünk? amikor szépen hívnak? minek akkor a sok beszéd? menjünk eszünk nélkül! — mondta ismét Öreglaci izgatottan. Sándor ekkor szólalt meg először, éppen ezt kell megbeszélnünk, dehogyis megyünk eszünk nélkül, nagyon is össze kell szedni a sütnivalónkat, hogy úgy menjünk, ahogy a legjobb; mire gondolsz? Sándor akkor kifejtette, hogy menni fognak, mást nem tehetnek, de a legjobb állatokat meg kell tartani, szerszámokat, szekeret meg kell tartani, ha másként nem megy, szétszedve, mintha használhatatlan vol-

na, de még a trágyát is szét kell dobálni a kertben, hogy az is hasznot hozzon.

Nagyon hamar kiderült, hogy ezen sincs vita: csak, amit muszáj, azt viszik, Mihály azt mondta, a pucér verebek összebújnak, szita sem kell rájuk, nem repülnek el, hát ő nem akar pucér veréb lenni, zsírosbödönnel lép be, s kenyérnekvalója is van akár két esztendőre is, neki nem fog felkopni az álla, akármi következik, ha pedig másként nem megy, otthagyja az egészet, és elmegy városi munkára. Ő ekkor szólt először (nem érezte teljes jogú tanácskozó társnak magát, hiszen kívülálló lett belőle az elmúlt másfél évtizedben, sőt bizonyos fokig: ellenlábas; mi jogon térítgethette volna a családját arra az útra, amely elől néhány éve még maga is elvágta őket? Lelkiismeret-furdalás nélkül nem szólhatott); megkérdezte: mondhatok-e valamit? Az apja némán bólintott, Sanyi pedig azt mondta: ne bolondozz, bátyus, mégiscsak többet láttál, tanultál, mint mi, hogy a fenébe ne hallgatnánk meg? Erre mind bólogattak, és figyeltek (megható volt, ahogy várták a véleményét, azok után is, amit ő elkövetett ellenük), nem beleszólni akarok, kezdte ő, hiszen nekem már semmi dolgom a földdel, s különben is úgy látom, hogy itt már nem biztatásra van szükség. Én csak annyit mondok, hogy a pucér verébség már a múlté, nem a szegénység viszi oda és tartja egybe az embereket, hanem a jó lehetőség, hiszen a politika nagyobb önállóságot ad a szövetkezeteknek már csak a saját érdekében is, kevesebbet vesz el, mert tudja, hogy csak akkor kap többet. Most már csakugyan azon múlik, hogy milyen szorgalommal és mennyi ésszel gazdálkodnak.

Ezen mind elgondolkoztak, s ha bizonytalankodva is, elfogadták a véleményét, Sanyi helyeselt rá legelőbb;

az apja megrázta a fejét: még ezt is aláírom, csak azt nem hiszem, hogy kódisok és vályogvetők tudják majd, hogy mit kell csinálni, márpedig azok ülnek a bakon, s amíg odafent erre is rájönnek, mert bizonnyal rá fognak jönni, addig mi hatszor pucér verebek leszünk. Igazában ettől tartottak mindnyájan, s ha valamiben bíztak, az a sok magukfajta régi gazdaember volt, akiket most mind hívtak, s akiknek előbb-utóbb szavuk és súlyuk kell hogy legyen a közösben, akkor pedig nagy baj nem lehet.

Emlékszik, ő aztán némán ült közöttük a hosszú estén, hol hallotta, hol nem a vitájukat, eszébe jutott egész gyermek- és ifjúkora, a szigorú és jól szabályozott munka, amely kitöltötte életüket, jómódot biztosított nekik, a rend, mely a föld erejéből fakadt, annak kincseit előteremtette, kötelességeket és ragaszkodást parancsolt rájuk, s most mindez egyik napról a másikra fel fog bomlani, egészen másfajta berendezkedés szerint fogják vallatóra a földet, ami kevesebbel és többel is fizethet, s ha már változtatnak az eddigin, jó volna, ha igenis többel fizetne. De arról meg volt győződve, hogy nemcsak a kubikosok és a vályogvetők, hanem a jó gazdák is alkalmatlanok arra, hogy a föld igazából megnyíljék számukra (Öreglaci úgy mondta ezt, hogy Rákosi fejedelem olyannak adta a kezébe a lakatot, aki nem tudja kinyitni), fiatalok, tanult és tudós új vezetők kellenek majd ide, futott előre a gondolata a jövőbe, miközben öccse energikus arcát fürkészte, talán ő, igen, Sanyi még lehet ilyen vezető, ő még hajlandó tanulni, és benne meg fog ragadni a tudomány, meg a nála is fiatalabbakban, bárcsak már ott tartanánk, sóhajtott fel.

Hát neked meg hol jár az eszed? Még elfújsz itt ben-

nünket! — szólt rá Öreglaci, te csak ne búsulj helyettünk, minden el lesz boronálva; ni csak! de hetyke lett apám, csóválta a fejét Mátyás, s talán hosszú évek óta most nevetett rá először az apjára. Nincs már köztük a föld, gondolta ő mosolyogva, már megbékélhetnek. Most meg mosolyog, csóválta a fejét az apja (a döntés után fölengedett a hangulat), s Józsi is elvigyorogta magát, és végre megszólalt: az angyalát látja, attól van ilyen jókedve.

Öreglacinak megvette a bort és az illatosított pipadohányt, megcsodálta az új boltot, a talpig üvegezett ablakokkal, az önkiszolgáló polcokkal (az van kiírva, hogy ABC, szebb üzlet, mint amiben ő vásárolni szokott Zuglóban), s most áthaladva a főtéren, szemügyre veszi az óriásdarut, panelházat építenek, most a harmadik szintet rakja a gép, vajon hány emeletes lesz a ház, töpreng, ha túl magasra rakják, eltörpül mellette a torony, pedig elég magas náluk a torony, emlékszik a régi történetre, a jó polgárok azt mondták, legalább egy méterrel magasabb tornyot akarnak, mint ami a szomszédban van, s meg is lett, amikor aztán a megyei urak az avatáson egy kicsit nagyollották a tornyot, s megkérdezték, mért kellett ekkorát építeni, azt mondták a büszke polgárok: „mert tőtt!" — azaz telt rá. Mosolyog magában, egyenes gerincű, büszke emberek a földijei, nem lehetett őket soha lepipálni, vereséget, megaláztatást képtelenek voltak elviselni, ahogy az én öregem is. Szomorúság járja át (mintha hideg hatolna a csontjáig), igazából csak attól féltette az apját a nehéz időkben, hogy a büszkesége nem bírja elviselni a sorsot, és végez magával, hányszor álmodott is effélét, de

valami belső tartás, igazának tudata talán, megerősítette apját (és másokat is), a méltatlanságok leperegtek róla, a forrófejű dac helyett méltóságteljes büszkeség szállta meg, az áldozatvállaló Krisztusé, s minden hivalkodás nélkül elviselte az embertelenséget, csupán önmaga emberségének melegében. Reszketett pedig mindenki, az uborkafára kapaszkodott hatalmasságok egyre osztogatták csapásaikat, s úgy tettek, mintha tapsolásnak hallanák a fogvacogást. Lehet, hogy ilyen voltam én is? — szegezi magának a kérdést, és egyelőre nem tud (meg nem is akar) válaszolni.

Az otthon a Csuka-házban van (így irányította el az apja), de hát ő is emlékezett rá, járt már arrafelé évekkel ezelőtt, s látta, hogy az egykori dzsentri porta némileg átrendezve, felújítva öregeknek ad otthont. Emlékszik Csuka ügyvédre, de az öreg Csukára is, aki még maga is felült a bakra, nemcsak a kocsi bakjára, hanem a szekér gyeplője mögé is (hajtani nagyon szeretett), mesélték az öregek, hogy nagy erejű ember volt, s maga is megfogta a szerszám nyelét (megmutatta a napszámosoknak, mennyire kell haladniuk kaszálásban, kapálásban), de az is igaz, hogy rendesen fizetett.

A szociális otthon kapuja nyitva, élelmiszer-szállító autó pöfög az udvaron, jó néhány bámész öreg előtt húst cipel be egy munkás a raktárba, aztán kenyeret és jókora befőttesüvegeket; csak el ne ejtse, öreganyám, mondja a sofőr egy néninek, aki segít az üvegeket bevinni; nem először csinálom, mondja az öregasszony, s mindjárt egy másik is nyújtja a kezét üvegért, egy bicegős férfi is odalép, de a sofőr annak nem ad; hisz menni sem tud, öregtestvér, nevet harsányan a gépkocsivezető, erre az öregember méltatlankodva masírozni kezd le s fel, még hogy én nem tudok! Ezt nézze meg,

a vigyázzmenetet is levágom én, ha muszáj; egyre többen bámulják a színjátékot, s biztatják a masírozót, mutasd meg neki, Vili! Vége a pakolásnak, egy kék köpenyes férfi aláírja a menetlevelet, s a kocsi kihátrál az udvarból, a Vili nevű öregember még mindig masírozik, lihegve ütögeti a talpát a vörös salakra, elég volt már, Vili bácsi, mondja a gondnok. (Megismeri, s tudja róla, hogy ő a gondnok, bár húsz éve nem látta ezt a férfit, megőszült és összement, pocakja lett és lúdtalpa, de az arc és a tekintet a régi, tanácsházi írnok volt régebben, avanzsált, gondolja, hiszen itt gondnok, némelyek igazgató úrnak szólítják, tehát főember, vezető.)

Őt a nevén szólítja, amikor megmondja, hogy kit keres, én is megismerem Szabó urat, viszonozza a gesztust, Szabó mosolyog, hiszen felnőtt ember nem változik sokat, de maga még jószerint gyerek volt, amikor elkerült innen, de a fajtáját nem tagadhatja meg az ember, az rajta van az arcán, nekem különben is jó szemem van az ilyesmihez, már megbocsásson, hogy ezt mondom, de állatbecslő voltam hét évig, talán emlékszik is, hogy Paksusos Szabónak hívtak; emlékszem, mondja ő, egy kis öregasszony kíváncsol mellettük; jaj, a Lacika! — mondja, hívom máris a Laci bátyját, őt keresi, igaz? Őt, lepődik meg az öregasszonyon, aki éppen olyan, mint valamennyi öregasszony, csak egy kicsit még romosabb, rozzant vállát bicegve lendíti előre minden lépésnél; ki ez? — kérdezi suttogva Szabót; nem ismeri meg? A villanyos mérnök anyja; a Hadasé? — képed el; mért csodálkozik? Maga a mérnök is itt élt öt éven át, megrokkant, s az anyjával együtt bejött ide, nagyon jól találták magukat, itt volt, aki gondozza őket; de hát ilyen úri népek? — csodálkozik még mindig, a gond-

nok legyint, itt már nem számít, ki volt odakint úri nép, ki meg csavargó, idebent mind egyformák, csak az életük az övék, de az is többnyire már csak kölcsönben van náluk, mert mi visszatartjuk őket, kint már rég meghalt volna a többség, itt még élnek valameddig, békében, a kinti bajok nélkül.

Bentről kiáltásokat hallani: Öreglaci! Na lám, itt is úgy hívják, hogy Öreglaci, mosolyodik el magában, s miközben a gondnok beszél, szemügyre veszi a zöldre festett ajtókat, éppen belát a tágas ebédlőterembe, ahol néhány lakó ebédhez terít, a kövezett járdát nézi, a gondosan elgereblyézett ágyásokat, bennük néhány tő muskátli, nyilván most ültették ki őket a szabadba, hátul fölfedezi a faépítményt, négyajtós, komoly alkotmány, ezt is gondos kezek festették zöldre, s rá fehérrel minden ajtóra a két kis kört, a házikó rendeltetésének jelképét, a drótkerítésen túl többen dolgozgatnak a konyhakertben, gereblyéznek, vetnek, saját kertjük van, zöldség, gyümölcs megterem itt, ami kell, gondolja, s látja, hogy szépen meg vannak permetezve a fák, de még a kert végében levő ribizlibokrok is. Látja, dolgoznak, duruzsolja a gondnok, de hát ez élteti őket, amíg érzik, hogy tudnak valamit mozdítani, addig belátják, hogy szükség van rájuk, van itt száz éven felüli aszszony, aki érmelegítőket köt, mert azt hiszi, hogy még mindig háború van, és hogy a fiainak elküldheti a melegítőket a frontra, nem akar meghalni, mert szerinte az ő munkája nélkül megfagynának azok a drága katonák odakint a fronton, persze azért abba is beleegyezik, hogy télire kiadjuk az érmelegítőit az otthon lakóinak, boldog és büszke ilyenkor, csak attól fél, hogy nem jutnak el a frontra a melegítők, hiszen az efféle príma hol-

mit már a vasúton ellophatják, nem beszélve a katonai raktárakról...

Öreglacival egész csoport férfi és nő jön feléje; no, én megyek a dolgomra, üljenek le itt a kerti székeken, búcsúzik a gondnok, Öreglacit ketten is támogatják, mert nagyon bizonytalanok a léptei, de a szeme jó, mert egyszer csak megáll, még jó hat-hét lépésnyire van tőle, látszik az arcán, hogy felismeri őt, megremeg konya bajusza, beesett arcát felfújja, majd mélyet lélegzik, és vékony fejhangon felkiált: te vagy, kisöcsém?! Isten hozott! Félrelöki támogatóit, és egyetlen iramodással ott terem előtte, átöleli, és nem bír magával, csak zokog, nyöszörög; ejnye, na, motyogja ő meglehetősen sokára (mire meghatottságát le tudja gyűrni), nézze már, mit hoztam, egy kis bort, meg pipadohányt, pipázik még? Vagy eltiltotta az orvos? Engem a pipától? Hova gondolsz? — csattan fel Öreglaci, s mintha semmiféle meghatódás nem teperte volna le az előbb, fürgén leülteti őt, majd a barátait is, akik néma csoportként kíváncsolnak, ez az unokaöcsém, mutatja be őt széles gesztussal; ismerjük, hiszen ismerjük, mondják néhányan, mások meg annyit mormognak: isten éltesse, fiam; Öreglaci közben a boros üveget szorongatja, szagolja, mintha dugón át is érezhetné a bor illatát; hát ebben nem sok részünk van, de amúgy mindenünk megvan, én mondom neked, ezt jól kitaláltad, adjatok már valami bicskát, hadd szúrom ki ezt a nyavalyás dugót, s mindjárt két bicskát is nyitnak előtte, sőt elveszik az üveget, hogy kisegítsék Öreglacit, ő meg a pipadohányt veszi ekkor szemügyre, megropogtatja a színes papírt, hitetlenkedve többször is megcsóválja a fejét, majd a pipáját szedi ki a zsebéből, ölébe helyezi a dohányt, a pipát kiveri a markába, s leszórja a földre a fekete hamut; tépd fel,

fiam, nyújtja feléje a dohányt, aztán megtömi a pipáját, magához inti az egyik üveget nyitogató öreget, tömj rá te is, Siteri, ilyet még nem szíttál; igaz, öcsém? Lehet, mondja ő egy kissé feszengve a nagy öröm láttán; csavarhatok én is? — nyúl a dohányért az előbbi masírozó; hogyne, komám, csak csavarj, egyezik bele Öreglaci, hát mi újság felétek, fiam?

Megvagyunk, dadogja, majd néhány mondatot kinyög a feleségéről és a gyerekekről, hogy miféle iskolába járnak, és miként tanulnak, Öreglaci pöfékelve hallgatja (lám, ő megkérdezte, hogy vannak az enyémek, apáméknak eszükbe sem jutott, tán azért neheztelnek, hogy Edit nem jön haza velem újabban, idegennek érzik), jólesik elmondani róluk, hogy megvannak, a gyerekek rosszak, hiszen az a rendje, fiam, a gyerek legyen rossz, addig egészséges, amíg rossz, a malac is elejti fülét-farkát, ha beteg, hát látod, itt vagyok én már otthon, ezek a barátaim, nézz ide, Julis, ez az unokaöcsém, városi úr, professzor; ugyan! Az én nem is leszek — restelli a neki adományozott címet, de Öreglaci sértetten legyint, te csak beszélj, tudom én, amit tudok, egyszóval ez itt Julis, a feleségem, isten és ember előtt, mert ez engemet jobban gondoz, mint annak idején Bözsi nénéd, nyugodjék, ez engem kimos a mocsokból, mert bizony én már jóformán magamtehetetlen vagyok, fiam, itt nálunk az a rend, ha valaki az igazgató úr előtt kijelenti, hogy férj és feleség lesznek ezentúl, az áldását adja rájuk, hát úgy nézz erre a Julisra, ennél jobb aszszonyt én el sem tudok képzelni. Mindenki bólogat, aki csak ott ül, Vili meghatottan köpködi ajkáról az illatos dohány szálait a kissé lomposra sikerült cigarettából, Julis meg szipogva elrejti az arcát, görcsös ujjai feketén és darabosan fekszenek ráncos arcára, fekete kendője

csücske remeg a visszafojtott sírástól; jól van, értem én, motyogja ő is meghatottan; akkor erre iszunk, rikolt Öreglaci lelkesülten, és átveszi az üveget meg az egy poharat, amelyet valaki a konyhából kerített, Öreglaci tölt, és először neki nyújtja: egészségünkre, fiam; ő megízleli a bort; a maguk egészségére és a boldogságukra! Köszönöm, fiam, isten-isten! — emeli meg Öreglaci a poharat, és lehajtja, utána hosszan mammog, és átszellemülten cuppog, majd tölt a Juliskájának is, aki nem akar inni: dehogynem iszol, hiszen magunkra iszunk; vedd el már, Julis, mit kéreted magad, mondja egy másik öregasszony is, fényes protézise beszéd közben csattog a szájában, Julis erre szabódva belenyal a borba, és továbbadja, sorra mind kóstolják; Öreglaci utánatölt: mind igyatok az egészségemre, vagy amire akartok; mire másra akarnánk? — rikolt Vili; megismered ezt a Vilit? — kérdezi tőle Öreglaci közel hajolva, de a csendben persze mindenki érti a szavát; nem tudom így hirtelen, motyogja ő, és elpirul, ej, de rövid az eszed, hát a Kosonczi százados úr, a hadkiegészítő parancsnoka, Vili erre feláll, vigyázzba kapja magát, a te parancsnokod is, fiam, vagy nem voltál levente? De voltam, na látod! Irtózatosan zavarja a jelenet, a nyalka százados alakja és régi arca megképzik előtte, pattogva lépdelt a kiképzések alatt a sportpálya szélén, időnként megszólította valamelyik oktatót, de egy-egy fiút is, katonásan pattogott a szava, ahogy parancsot adott: hátra arc! indulj! Bármilyen barátságosan kérdezett is előbb, a vége mindig ez a kemény parancsszó lett, úgy is hívták Kosonczit, „Hátraarc százados", de még az apja is, aki a hadkiegészítőn szolgált hónapokig, amikor behívták pótkiképzésre.

A borosüvegben még kotyog valamennyi, amikor

visszakerül Öreglaci kezébe; hol a dugó? — kérdezi, s amikor a kezébe adják, belenyomja az üvegbe, ez még később jó lesz, de hogy a dohánynak mennyire örülök, fiam! Ilyet nem szív manapság az ember; hej, azelőtt! — sóhajt fel az egykori százados, Mirjámot meg Memphist szívtam, előtte meg Koronitást, amíg szivaroztam, de szerettem a virzsinia dohányt is, a pucerom mindennap megtöltötte nekem a száz hűzlit, az el is ment, tele volt a ház finom virzsiniaillattal, efféle szaga volt neki, mint ennek a pipadohánynak, de néhány éve még a fiam is küldött illatos cigarettát; mikor is volt az, öt éve? Nincs annak még annyi, szólal meg valaki; lehet, hogy nincs, közelebb hajlik hozzá, és úgy súgja, disszidált a fiam, kocsija van, igazi aranyszőke gyermekei, színes fényképeket küld minden karácsonyra, szeretné, ha kimennék hozzájuk, tudja, fiam, azt írják, svimbád is van a kertjükben; de hát hogy mehetnék? Nem bírtam én soha a repülést, oda meg csak repülővel lehetne menni, s különben sem állja a bőröm a vizet, minek hát nekem az a svimbád? Vörös keze fejét odatartja a szeme elé, hosszú, mocskos körmével megkaparja a táskás bőrt, lehet, hogy allergia, az orvosok sem tudják, mondja magyarázatul, ha nem vakarom, nem fáj, csak tudja, álmomban nehéz megállni, akkor nem tudom, mit csinálok; le szoktuk kötni a kezét éjszakára, szól bele Juliska, s mindjárt el is restelli magát, de itt senki nem rója meg, amiért belekottyantott a férfiak beszédjébe, Kosonczi pedig a homlokára koppint, várjunk csak, egy idézettel is szolgálhatnék, ami idevág, keresgéli a szavakat, majd felvillan a tekintete, Heine azt mondja: „Nichts dauert ewig, Der schönste Christ wird schäbig" — ért valamit németül, fiam? Meglehetősen, mondja ő mosolyogva, de én egy kicsit

másként emlékszem; álljon meg a menet! — jön elemébe Kosonczi, s táskás homlokbőrét vakargatja, fogadom, hogy maga is *zsidót* tud; igaz? Hát nézzétek! A végén még Jaszinak lesz igaza, tudja, fordul ismét hozzá fürgén, lakott itt velünk egy árva izraelita, az utolsó bőrös zsidó, akit ismertem, ez még járta az utcákat annak idején, és azt kiabálta: „Thalubőőőőr, vanieladóóóó!", hát ez a Jaszi nagyon olvasott ember volt, ő mondta mindig Heinét, könyv nélkül tucatszámra tudta a versét, de hát én is olvastam egyet-mást életemben, s fogadtunk, hogy kinek van igaza, úgy, hát maga is azt mondja, fiam, hogy *Jud?* Szegény öreg Bőrös Jaszi, most nyeri meg a fogadást, amikor már nem kaphatja meg tőlem a legközelebbi tortaszeletet?

A Heine-hamisítás — egy barátja szerint — időnként óriási mértéket öltött, tőle hallotta ezt a két sort is, amelyet szerinte a hitleristák készítettek (az a forma, ahogy Kosonczi a két sort idézte), állítólag Heine csúfolta a kereszténveket, azért írta ezt a két sort, holott a források szerint erről szó sem lehetett, Heine a maga szellemes és elfogulatlan módján bizony saját fajtájáról tette e lakonikus megállapítást. Próbálja felidézni barátja műfordítását (nem emlékszik, hogy ezt más is lefordította volna): „Semmi sem tart örökké, volt szép zsidó s lett öreggé." Az eredeti két sor persze sokkal erőteljesebb, ez a fordítás túl finom, talán jobb nyersen fordítani, valahogy így! „a legszebb zsidó is vén koszos lesz", ránéz Kosonczi fekete körmeire, a vörös és fehér bőrlebernyegeken ülő mocsokra, de nézhet bárkire itt, az öregség tisztátlansága mindőjüket ellepi (ha különösképpen nem piszkosak is), az öregség maga is tisztátalanság, a romló test, a tág pórusok, a ráncok mélyén megülő faggyú, az odvas szájban bűzlő fogcsonkok, a

belül bomlasztó betegség, ha más nem, az elhasználódás doha, s az ezekhez járuló loncsosság, ócska göncök, édeskés vizeletszagot árasztó holmik lígnek-lógnak a kitüremlő csontokon, ó, de fertelmesen igaza volt annak a Heinének!

Hát én megyek, áll fel, hiszen mindjárt ebédelni kell menniük, mondja, s bár tartóztatják (közelébe férkőznek, és megérintik kezét, ruháját), valójában már elbocsátották. Becsöppent egy kis időre az őket éltető fluidumba, mint akvárium vizébe a csibor, körbecsodálták, megtapintották, de mindjárt el is eresztik, hiszen nincs neki itt helye, ő csak egy idegen rovar itt, ez itt nem az ő vize — még.

A szomorú értelmű szócska, ez a MÉG kíséri kifelé a köves járdán, beköszön a gondnoknak, kezet ráznak; remélem, meg van elégedve a kedves rokonával; igen, nagyon emberi módon élnek itt; mindenki ezt mondja, nyugtázza szavait a gondnok, tudja, jönnek ide autóval fiúk, testvérek, jobb népek, külföldi rokonok, drága ajándékokat hoznak, járt itt már egyetemi tanár, de híres bokszmenedzser is, hagytak itt már táskarádiót és összecsukható esernyőt, de mindenki elégedett volt. Gúnyos ajkrándítással teszi hozzá: még meg is csókolták a rokont, de nálunk, kérem, központi vízvezeték van, búcsúzás után meg lehet mosakodni; na, isten áldja! — fordul sarkon ő hirtelen, nem is annyira dühösen, mint inkább furcsa szégyenkezéssel. Még hallja, hogy mögötte az ebédlőben élénken megcsörrennek az evőeszközök, s eleven zajgás tölti meg a termet.

Elmegyek a boltba, mondja az anyjának ebéd után, adhatna valami szatyrot; szatyrot, fiam? Nincsen minékünk szatyrunk; mivel szokott bevásárolni? Kosárral, azt adhatok; elneveti magát: jó lesz kosár is, hadd nézzenek meg az utcán; a fenébe is, csak nem indulsz el kosárral a karodon, mint valami némber? — morog az apja, de akkorra már előszed valahonnan egy ócska szatyrot az anyja: ezt még ti hagytátok itt valamikor; valóban, ismer rá, zöld műanyag háló, volt ebből vagy három-négy, különféle színűek, Berlinben vették, Edit egyre mondta, hogy a zöld eltűnt, hol hagyhatták el, lám, megvan, igaz, mocskos egy kicsit, de ki az ördög nézi azt, fogja hát, és indul. Ne verd kőtségbe magad, fiam, mondja az anyja, van a háznál, ami kell; nem úgy van az, mormogja, mégsem élhetek a nyakukon csak úgy. Az apja nem szól semmit, csak pusmog, aztán utánamegy, és a kisajtóban utol is éri: egy kis édes bort hozhatnál, nem magam miatt, de anyád azt megnyalja, másfélét nem szeret, sose áldoz rá, pedig reszket érte; jól van, majd hozok, legyen nyugodt.

Az ABC áruház izgatja a fantáziáját, meg az új házakat is meg akarja nézni, az apja mondta, hogy a vasút utcájában egész csoport bérház épült, nem olyan nagyok, mint amit most építenek a főtéren, de szépek azok is, kijjebb meg villák vannak, egész raj, Sanyi is

ott lakik, hát majd ha megy Sanyihoz, megnézi a villákat is. Itt, az ő utcájukban alig változott valami, minden házat, sarkot megismer, még azokat is, amelyeket kipofoztak az utódok (mert ezekben már nyilván másik generáció lakik, mint az ő idejében), a páros ablakokat a házak végén kettős ablakra cserélték, csillámló kvarcitszemekkel kevert vakolat díszlik a homlokzatokon, sárga, zöld és piros színek uralkodnak az egykor meszelt házvégeken, egész ügyes modernizálásokat fedez föl, s mindjárt következtet is a ház régi lakóiról (gyermek- és iskolatársairól), hogy most kik is lakhatnak a házban. Nyilván van fürdőszoba bent, a kisebbik szobát vagy a kamrát megosztják, ismeri az efféle átépítéseket, a nagyszobát — feléjük nagyháznak hívják — lepadlózzák, talán parkettázzák, s lakják is (a régiek nem aludtak ott, legfeljebb ha vendég jött, vagy beteg lett valaki, az orvost mégiscsak illően kell fogadni, pláne a papot, aki haldoklót jön vigasztalni), belát szinte a házak belsejébe, s örül, hogy megváltoztak ezek a házak, de persze a személyek is, más igényű és más életmódot kívánó új generáció lépett elő, akik valamiért itt maradtak, mert ahonnan a fiatalok elkerültek, ott maradt minden a régiben, mint az ő szüleinél is. Majdnem biztosan meg lehet állapítani, melyik házban élnek fiatalok is, melyikből mentek városra, vagy építettek maguknak máshol, ezek a házak elhagyatottak, omladozók, és az udvarok még most is magukon viselik a gazdálkodás nyomait, jóllehet kihalt az istálló, üres az ól, s nincs friss szénakazal az udvaron.

Mielőtt kiérne a főutcára, egy pillanatra megáll egykori elemi iskolája előtt. Mintha összement volna az épület, a kapu rácsos ajtaját azonban nemrég festhették, csak a festék alól is előtűnő repedések mutatják, hogy

nagy idő telt el azóta, amikor naponta bement ezen a kapun. Most is iskola, állapítja meg, kisegítő iskola, olvassa el, tehát a gyépések járnak ide, az ablakon belát, térkép van a falon, mint annak idején, néhány gyerekfej is látható az ablak közelében, majd a tanító alakját is fölfedezi, ahogy a padok közt járkál. Közelebb lép az ajtóhoz, és beleskel a rácskapun, régebben fekete salak borította a meglehetősen szűk udvart, most sima és keményre döngölt a talaj, a sok gyermeklábolyanná tette, mint a házak döngölt padlatát, ezen még ostorcsapót is jobban lehet játszani, rémlik föl emlékezetében legkedvesebb játékuk. Ezen a sima földön semmi elesni, legföljebb gurul az ember, de a salakon térdüket, könyöküket horzsolták véresre, neki is látszik még egyké esés nyoma, mert a salak beleheged a sebbe, és olyan lesz gyógyulás után, mint a tetoválás, fekete pontok és cirmos kis vonalak őrzik meg a salak kormát a bőr alatt.

Ő szeretett az ostorcsapó végére állni (nem sokan szerettek, féltek, hogy túl nagyot esnek), ügyesség és bátorság kellett hozzá, nyolcan-tízen megfogták egymás kezét, az első fiú, a húzó, rendszerint erős és tapasztalt gyerek, szaladni kezdett kígyózó vonalban, húzta maga után az egybekapaszkodottak láncát, kígyózott a sor, a húzó ravasz kanyarokat csinált, gyorsított és megtért, hogy végül az ostor végén kapaszkodó (két kézzel is kapaszkodó) csapó, szinte a levegőben repülve próbálja megtartani egyensúlyát. Jó volt nagyon, motyogja maga elé, ahogy visszaemlékszik a rohanás lendületére, a finom libegésre (mert néha valósággal levegőbe lendítette a sor a csapónak állt fiút), érzi tagjaiban a könnyed, de mégis egész erőt kívánó száguldást, az én fiaim nem ismerik ezt a játékot, pedig ez az igazi, persze néha jól eltaknyoltam, ismeri be, s mindjárt utá-

na teszi, azért mégis jó volt. S az is jó volt, ha elrepült az ember, s leszakadva az ostorról, tehetetlenül gurult, s vágódott neki a deszkakorlátnak, az esésben is volt művészet, úgy mondták, jól esni — kunszt, s ő tudott jól esni. (Bár azóta estem volna mindig olyan ügyesen, ha fölhemperedtem, mert csapónak állítottak mások, bólogat gúnyosan, miközben továbbindul.)

A boltban élvezettel válogat az önkiszolgáló kosárba, italokat, édes kekszet, süteményeket, néhány csokoládét, kakaót vásárol, és főleg kávét. Mióta eljött Pestről, nem ivott feketét, majd megfőzi az anyja kis lábosban, jó lesz az törökösen is, eszébe jut, hogy van a főtéren egy presszó, a régi könyvkereskedés helyén, látta már régebben is, oda be fog lépni egy duplára, fizet és indul, mert egyből összefutott szájában a nyál. (Hogy mennyire tud hiányozni az embernek, amit megszokott!)

Azelőtt itt nem volt presszó, és nem ivott itt feketét senki, talán csak az urak, ha ugyan azoknál is megvolt ez a szokás, ő nemigen járt efféle társaságba, tehát nem tudja, de elképzeli, hogy azok talán ittak kávét. Nem lehetetlen, mélyed el emlékeiben, hiszen Iza néni is kávéval kínált, elmosolyodik, és szájában érzi első feketéjének ízét, a kissé hígra főzött, de mégis keserű ital szokatlan zamatát. Első szerelmét kísérgette azon a tavaszon, a copfos, szőke Katinkát, egy asztalos lányát, két osztállyal járt nála lejjebb a lány, s minden második nap zongoraórája volt Iza néninél, a papagájruhákban feszítő vénlánynál. (Egyik tanárának nővére volt ez az Iza, s ha sétára indult, nem győztek magukban kuncogni, mert a tanár öcs miatt semmiféle hangoskodásról nem lehetett szó, Iza mindenkit beárult, aki szemtelenkedett, megjegyzést tett vagy nevetett.) Katinkát min-

dig a magas, kátrányos kapuig kísérte, s míg tartott az óra (kintről jól hallotta a klimpírozást), ő le s fel sétált a kis utcában, benézett a kerítéseken, a gazdák udvarába, egy artézi kút volt a sarkon nem messze, ott mindig sokan álldogáltak, kék és piros kannákkal, mások vedrekkel, a víz meg lassan csurdogált, aztán némelyek előre próbáltak tolakodni, egymásnak koccintották mázas kannájukat, mert a saját edényüket kívánták a sugár alá tartani, szitok és morgolódás járta, neki ez fenséges élvezetet jelentett, míg Katinkára várt. Aztán persze jött a lány, és most meg hazafelé kísérte el, kis utcákon, minél nagyobb kerülőket téve, de nem is egészen hazáig, hogy ne lássák meg a szülők az udvarlót. Iza néni viszont minden romantikának nagy barátja volt, s miután megleste érkezésüket az ablakból, majd kifaggatta Katinkát őróla, a következő napon Katinka által meghívta. (Máskor is bement ezután, s Iza néni rumos cukrot tett eléje, leültette az ódon terítőjű díványra, míg Katinka a leckét játszotta.)

Első látogatásakor kávéval várta őket. A földig lógó, súlyos abroszon apró fehér szalvéták álltak, rajtuk kis csészék előkészítve, amelyeket Iza néni ibriknek nevezett (ezen Katinkával mindig halálra kuncogták magukat), az illatos kávét megilletődötten szürcsölték, miközben Iza néni nagyokat kacarászott, pajkos megjegyzéseket tett rájuk, kérdéseket is, amelyekre mindjárt ő maga felelt: aztán megfogjátok egymás kezét, aranyoskáim? — kérdezte, affektáltan picire zsugorított ajakkal, majd mindjárt félrefordította az arcát, és pajzánul lesütötte a szemét, mint aki illetlen dolgot kérdezett, s izgalommal telt finom pihegéssel válaszolt magának: persze, kis drágáim, mért ne fognátok meg egymás kezét, ah, wunderschöne Liebe! — tette hozzá mé-

labúsan, de aztán mindjárt lerázta magáról a gond pici felhőjét, ismét nagyot trillázott, és újabb kockacukrot tett a kávéjukba; de hiszen már megittuk, mondta ő teljesen fölöslegesen; natürlich, csilingelt Iza néni, ártatlan őszinteség! — lelkendezett, majd megmagyarázta, hogy a cukor felissza azt a néhány cseppet is, ami az ibrik alján maradt, s az a legjobb az egészben, wunderbar! — cuppogott, bekapva saját csészéjéből a kávés sarkú kockacukrot ...

Egy Škoda fékez le mellette, hórihorgas férfi ugrik ki a kocsiból, és máris szorongatja a kezét: szevasz, öreg, kerestelek már otthon, anyád mondta, hogy boltba mentél, na, mondom, a legkisebbet küldik a boltba, úgy kell azt, mi az, megismersz tán? mit bámulsz olyan hülyén? Ez az átlátszó kék szem, a világosbarna tüskefrizura, mély ráncok az ajak mellett, aha, ha kikerekíti az arcot, amilyen huszonöt éve lehetett; Mackó! — kiált fel, hogy a fenébe ne ismernélek meg!?

Mackóban persze nincsen semmi mackós, pusztán a neve miatt kapta diákkorában ezt a csúfnevet, mivel Medveynek hívják, hülye név, ötlik hirtelen az eszébe (volt egy korszak az életében, amikor a nevek származását kutatta, majdnem csalhatatlan biztonsággal ismerte föl a csinált neveket), Medvei apja annak előtte Medvegy volt (ez legalább értelmes szláv szó), elég lett volna belőle a medve is, de neki kellett a végére az *i*, jobban mondva az ipszilon, emlékszik, Mackó minden év elején vitába szállt a névsort készítő tanárokkal, mert minden esetben megjegyezte neve bemondása után: ipszilonnal kérném, tanár úr; mi az, hogy kérnéd? — nézett rá ilyenkor Pinku, a latintanár, erős szemüvegét az orra hegyére csusszantva, nem vagyunk vendéglőben,

ahol lehet csalamádéval meg uborkával is kérni a pörköltet.

Már aznap este, amikor megjöttél, tudtam, hogy itthon vagy, valaki látta, hova fordul be a kocsi, hadar Mackó; micsoda Sörluk Holmesek vannak itt! — jegyzi meg ő; erre Mackó harsányan hahotázik: Karinthy, ha jól csalódom, mert azért mi itt vidéken is művelődünk, majd meglátod, öregem, micsoda bulik vannak szűkebb pátriádban; ha jól tudom, állatorvos lettél, szúrja közbe Mackó szóáradatába a kérdést, mint óriás fatönkbe favágó az éket; persze, intézi el röviden Mackó, és mondja tovább a csábító szöveget: kérlek, te nem ismered az elnökünket, irtó stramm gyerek, megsúgom neked, intéző volt ifjú- és bohó korában, de erre fedőt, amúgy jó káder, az apja takaros középparaszt volt, s a front után az apjával gazdálkodott, háromszorosan túlteljesítették a beadást, az elvtársaknak szakmányban leesett az álluk, de hát mi tesz a tudományos gazdálkodás; föl is fedezték, és miután beléptették az apját, őt elvitték egy állami gazdaságba, hogy néhány év múlva, mielőtt a téesz kifingott volna, hazakunyerálják a Gyurkát, csináljon már valamit. És csinált? Naná, fafütyök! Ez megint Mackóra vall, mindig ilyen hebrencs volt, és ókori frázisokat, pliocénkori „benyögéseket" alkalmazott rendszeresen, mintha gombnyomásra köpködte volna magából a jópofaságokat. (Volt állítólag egy ludovikás főhadnagy nagybátyja, aki kiokította ezekre.) Akkora kanmurikat szoktunk tartani Gyurka bácsinál, hogy a végén taligával toljuk haza egymást, s olyan jóízűen hahotázik, hogy neki kell támaszkodnia a Škoda oldalának, képzeld, egyszer valóságosan is taligán toltuk haza Gyurkát, át a piacon, a rendőrőrszem a veszett nótázásra, dühösen ránk világított a zseblámpájával, az-

tán csak szalutált, jó éjszakát, Éles elvtárs, mert az öregnek van ám akkora tekintélye, hogy még a rendőrnek is gombóc akad a torkán a meghatottságtól, ha látja, akár taligán keresztbe is (ismét óriási hahota), szóval, az öreg nevében közvetítem a meghívást, ma este légy szíves tedd tiszteleted, ha nincs jobb dolgod, az új soron az első villa, megismered, mert a legnagyobb az összes közt, majdnem minden héten fogadást ad az öreg, így mondjuk, Gyurka-féle fogadás, a törzsgárda jön magától, ha pedig valami fontosabb személy van a láthatáron, azt meghívjuk. Én fontosabb személyiség vagyok? — kérdez rá Mackóra mosolyogva, mert jólesik neki a meghívás, kíváncsi erre a fogadásra, meg az emberekre is, akik lám, ilyen nagystílűen élnek, szórakoznak, legalább kirángatják egy kicsit abból a penészszagú magányból, amelybe belecsöppent. Nyomatékosan kér a Gyurka, nem éli túl, ha nem jössz el, ezt még a miniszterhelyettesnek sem üzente, aki felénk járt tavaly, pedig attól egy egész beruházás függött, annak csak két szót írt egy névjegyre; névjegyre? — képed el ő; persze, Gyurkának irtó úri allűrjei vannak, így szól a névjegye: „Okl. gazda, aranykalászos főinstruktor, agronómus és okl. állattenyésztő, a leninemgétéeszelnökeésmegbízottfőagronómusa ecetera ecetera, telefonszám és postafiók."

Ezen valóban elképed, Mackó meg élvezi csodálkozását; micsoda nagyképűség, mormogja; persze marha nagyképű az öreg, lelkendezik a találónak ítélt kifejezés hallatán Mackó, de amúgy stramm fickó, majd meglátod, eljössz, ugye? Hány órakor? Úgy fél nyolckor.

Mackó mindenfélét beszél, mintha bekapcsolt magnetofon szövegelne a torkában, két nagy ezüstfog látszik az alsó metszőfoga mögött, teljesen szimmet-

rikus, állapítja meg, akárcsak a magnó letapogatója, elképzeli, hogy a két ezüstfog előtt surrog a vörösbarna magnószalag, valahol az íny vonalában, a két váll táján pedig, a zakó tömése alatt forog a két tekercs, s hátul biztosan ott lógnak a drótok is, és valami láthatatlan konnektorba kapcsolódnak be, onnan kapja az energiát a gépezet, de vajon hol a gomb, amivel ki lehetne kapcsolni? Aztán észbe kap, és elveti képtelen hasonlatát, mintha gondolattal is megsérthetné régi iskolatársát. (Bár valószínű, hogy szóval sem lehet Mackót megsérteni, ő nem az a fajta, emlékszik rá, hogy két főiskoláról is kidobták, mert az apja vitéz volt, talán kulák is, mire ő beverekedte, jobban mondva bedumálta magát a harmadikra, ahol aztán remekül boldogult; öregem, mondta egy véletlen találkozásukkor, ez a nekem való szakma, az állatok, komám, nem hazudnak, nem köpik szembe az embert, és főleg: nem káderezneknek!) Elmosolyodik, jól van, öreg, de most már engedj, anyám várja a pakkot; tudod mit, fogja karon Mackó, hazaviszlek; ugyan, néhány lépés az egész, de meg dolgod lehet; nekem, öregem? én mindig nyakig vagyok munkával, úgyhogy fel se tűnik, ha nem csinálom, mert valami mindig elmarad (nagy formátumú hahota), de akkor viszont engedd meg, hogy érted menjek, jobb is, ha nem jössz kocsival; úgyse mennék, szúrja be ismét az éket; én viszont mehetek olyan részegen is, hogy hátulról kitámasztják a fejem és bökdösnek, hogy el ne aludjak, engem ismernek a rendőrök, de neked azért nem ajánlanám; hát jó, szólj be, jobb is, ha nem egyedül kell beállítanom, stimmt, öregfiú, viszlát! — és elporzik.

Elég korán érkeznek, ezt Mackó megjegyzéséből érti meg: hohó, még csak a paragrafusrágónk van itt, mutat a villa előtt parkoló Renault-ra; az ki? — érdeklődik; nyilván ismered, Berencsi Dódi, vagy kettővel járt fölöttünk; aha, tanítottam az öccsét; a Tibikét? — harsánykodik Mackó, tudod mi lett a Tibikéből? Nem én, kapaszkodj meg, megyei főállattenyésztő, bent kuksol a tanácsnál, ötödik emelet 509-es szoba, úgy bizony, főnökünk, az egész frekvenciának ő a főnöke, jó fej, azt mondja, olyan magasan van a szobája, hogy paraszt őhozzá még nem tette be a lábát, amíg nem az irodaházban volt a hivatala, üptre jártak hozzá a panaszkodók, de most senki, nem tudják kezelni a liftet, érted? Hát nem marha jó?! Bólogat és mosolyog Mackó szövegén, miközben kiszedik a kocsiból a virágcsokrokat és a csokikat; a hölgyeknek, ugyebár, mondja Mackó, részedre is beszereztem, amit az illendőség megkövetel, rá se ránts! Telik a zsebpénzemből, a háztáji állatokat is én orvoslom, s azért mindig dugnak egy-egy százast...

Eszébe jut a Berencsi ház, a tekintélyes vasrács, a magas orgonasövény, a lépcsős terasz, az üvegezett tágas veranda, ahol egy nyáron át készítette fel a kis Berencsit francia pótvizsgára. Első alkalommal maga a méltóságos asszony fogadta őt nagy virágos pongyolában, és kétszer annyit ígért az eredményes foglalkozásért, mint amit ő kérni mert, aztán unalmas és tikkasztó délelőttöket töltöttek Tibivel a fülledt verandán, Tibike nővérei (mindkettőt ismerte látásból, ikrek voltak, és a fölötte levő osztályba jártak, szépek voltak és flancosak, szinte elrepültek a gőgtől), mindig olyankor tájban keltek fel, amikor ők már franciáztak, s mikor melyik lány vitte ki pongyolája szárnya mögé rejtve az

éjjeliedényt. Ő pirulva nézett ilyenkor másfelé, Tibi annál inkább üvöltött: rohadt, lusta dögök, most viszitek ki azt a büdös bilit, jó, hogy nem nyomjátok az ember orra alá; fogod be, Tibike?! — sziszegtek rá a lányok vörösen, és kislisszoltak a porcelán edénnyel, hogy később körbeüljék a lugas asztalát a mamával és Dódival, s teázzanak. (Dódi nagy teniszes volt, ilyenkor már fehér porcelán nadrágban feszített, majd ment sietve a pályára. Látta eleget a labdát ütögető elegáns fiúkat és lányokat, Tibi nővéreit is, ha arrafelé csavargott, a kerítés hézagai előtt leskelt ott mindig egy csomó fiú, akiknek nem adatott meg, hogy labdába üssenek, legfeljebb labdát szedni mehettek be, mindig volt erre is vállalkozó, hívták őt is, de nem volt hajlandó más után szedni a labdát.)

Úgy, a Tibike ilyen nagykutya lett? — motyogja kissé kesernyés szájízzel, Dódi meg a jogászotok! Jó kocsija van! Csakis, kivárta, amíg márkát vehetett, marha fifikás a barátunk; ezek szerint tudod, hol volt a házuk? Volt?! De mindjárt rá is jön, hogy a főtér mellett épülő panelház éppen azon a területen van, ahol a Berencsi ház állt; tudom már, lebontották, mondja; ez az, öregem! a tanács kártalanította Dódit, mert ő örökölte a házat, miután kétszer elvették tőlük, egyszer, tudod, óvoda volt benne, de aztán mind a kétszer visszakapták, félmilliót kapott ő azért a házért, úgy fölértékelték neki, persze, fogja suttogóra a hangját Mackó, ide is csurrant abból a félmillióból meg oda is, de megérte, nem igaz, öregem?

De, nagyon is igaz.

Mire a bejárathoz érnek, éppen megáll egy újabb kocsi is az övék mögött, egy régi Wartburg, szörnyen ütött-kopott és hangos; ez meg Kakás, várjuk meg, ő

vette meg a régi kocsimat, de ahogy én a fickót ismerem, nagyon hamar meglesz ennek is a Fiat, arra fáj a foga, majd mesélek róla, súgja oda, mert a fiatal férfi már a lépcső alján jár; szia, Kakás, ez itt volt osztály- és bunyótársam; tudom, nyújtja a kezét a férfi, Kapás vagyok, expárttitkár, jelenleg ősi foglalkozásomba, tanárnak száműzve. Te is egyből kiadod magad, nevet Mackó; mit csináljak, öregem, még mindig jobb, ha megelőzlek, mint ha te káderezel le; isten az atyám, állati klassz fickó vagy, csóválja a fejét Mackó, és megnyomja a csengőt.

Nyolc lépcsőfokon jöttünk fel, állapítja meg magában, s látja a lépcsőn túl, hogy az alagsori helyiségeken is függöny van, ott lakik Gyurka apja, anyja, de a felesége is, veszi észre a pillantását Mackó, és mivel valaki közeledik az ajtóhoz belülről, csak súgva meri befejezni: a felesége gyógyíthatatlan beteg, a többit később. Már második későbbre halasztott pletyka, gondolja, de mindjárt megállapítja, hogy kíváncsi a folytatásukra, ha már benne vagyok, megnézek és meghallgatok mindent, s (miközben egy Terikének szólított, kissé túlpirosítózott középkorú nő befelé tessékeli őket a földig üveg ajtón át a tágas fogadószobába, ahol óriás asztal áll mindenféle étellel és itallal megrakva), hozzáteszi: és megeszem, megiszom, amivel kínálnak, de ha ennél a Terikénél csak egy fokkal fiatalabb nőt hoznak elém, abba is belevágom a villámat. (Igen elégedett hirtelen született elhatározásával, s mindjárt összegezi is: ma este kirúgok a hámból.)

Terike a Gyurka bácsi húga, súgja neki Mackó; mindjárt jön Gyurka, tűnik el egy oldalajtón Terike, amúgy csinos a nő, Mackó azonnal tudósít az idevágó pletykáról: jön mindjárt Fábián is, a főagronómus, aki-

nek Gyurka egy ezressel emelte meg a fizetését, csak abba ne hagyja Terike művelését, óriási, ahogy lefesti Gyurka a helyzetet (utánozza), a betyárját! Ha nem kapja meg rendszeresen a férfiadagját, vénlányos tempókat vesz fel, ájuldozik, jobbra dől, balra dől, a feje fáj, a dereka fáj, de ha valaki jól bedörgöl neki, olyan csirkepaprikást főz, hogy megnyalom utána a kisujjam, hát megéri nekem azt az ezrest, ez a marha Fábián úgysem ért máshoz, legalább ennyit tegyen meg, inkább a mezőre soha ki ne tegye a lábát, hisz úgysem tudja megkülönböztetni az árpát a búzától. Koporsókészítő segéd volt, szól közbe Kapás, a legképzettebb káderek egyike. (Ez most gúnyolódik?)

Még el sem kezdődött a muri, máris zúg a feje a sok szótól, annyi személyről hallott hirtelen egész regényre való pletykát (mind nagyon valóságízű természetesen!), hogy már abbahagyná, ha nem kecsegtetné az asztal s főleg a sok márkás ital. Innen is látja, hogy csak konyakból van három-négyféle, a legmenőbb márkák, Kapás oda is lép és tölt, de előbb benyomja a magnó gombját (beatzene, de elég színvonalas); tudod, mért hívjuk Kakásnak? — hajlik hozzá Mackó, mert főkádert akartak belőle a megyénél, elvitték tőlünk iskolára, a Szovjetbe két évre, de ahányszor hazajött, mindig hozott egy számológépet, és elpasszolta valamelyik környékbeli téesznek. Vették, mint a cukrot, hiszen a párttitkárjuk árulta, meg kellett is, nem is volt drága, de mire minden téeszt elláthatott volna, valaki fölfedezte a nagy bulit, és kapott Kakás egy állati fegyelmit, éppen hogy ki nem zárták, de sem funkció, sem kiemelés, sem iskola tovább, gyerünk csak haza, öregem! Erre bezsongott, és otthagyta az apparátust, akkor már legyek szimpla

tanár, mondta, ha fejes nem lehetek, azóta Kakás ő, mivel bekakázta magát. De nyakig.

Rólam pletykálsz, nyavalyás? — lép mellékjük Kapás a telt poharakkal, pedig most akartam elmondani, tudod, jobb szeretem magam; köszönjük, túl vagyunk rajta, mondja ő, egész jól sikerült hangsúllyal; úgy látszik, nem fogok kiríni a társaságból, olyasmi lesz ez az este, mint ha nálam összejönnek a barátok, mind értelmes muksó, jó fej, és főleg: van humoruk.

Az órájára néz, még alig két órája jöttek, s máris csaknem valamennyien spiccesek (senkiről sem akarja állítani, hogy részeg), érkezésük után, alig néhány perc különbséggel sorban befutottak a vendégek, először Fábián, a kopaszodó, már nem fiatal, de erős férfi (kissé nagyhangú, állapítja meg róla, az est folyamán nem először), egy másik régi diáktársa is itt van, Hódos Lajos (kettővel lejjebb járt nála), valójában már diákkorában elvesztette szem elől, a háború idején a fiú valamiért kimaradt az iskolából, de aztán, úgy látszik, mégis leérettségizett, és agronómus lett (Gyurka bácsi azt mondja róla: remek szakember, ő dönt minden fontos kérdésben, nélküle sehol sem volnának, szemébe dicséri, s különös, érthetetlen tapintattal bánik vele), egy Jantek nevű tanár van még a társaságban, remek vicceket mond, mindenkit lehengerel szellemes, csipkelődő stílusával (ha jól sejti, rajztanár, valaki említette, hogy sikeres kiállítása volt), és természetesen itt van Terike, gondoskodik a vendégekről, nesztelenül jön-megy, szódát csinál, frissen pirított májat hoz be, italt tölt. (Fábián égő tekintettel követi serénykedését, és ha teheti, melléje settenkedik, egyszer alaposan belemarkolt a nő comb-

jába, mire Terike szenvedélyesen magához szorította a férfi kezét, majd amikor észrevette, hogy ő kileste a mozdulatukat, nyelvet öltött rá játékosan és megrovón, mint valami fruska, s mindjárt kiment a szobából.)

Gyurka bácsi olykor félrevonul a sarokban álló kagylófotelokhoz, magával cipel valakit, és hosszan tárgyal vele, mint most Berencsi Dódival, halkan, de meglehetősen szenvedéllyel vitáznak; látom, az öreget figyeled, hallja maga mellett Mackó hangját; mit gondolsz, miről beszélgetnek? — kérdezi, mert sokért nem adná, ha hallhatná a szavakat, Mackó közelebb húzódik hozzá; kitalálom neked, ha akarod, Gyurka sajátságosan vezeti ezt a mammut kócerájt, ezeken az estéken, amikor etet-itat mindenkit, a beosztottjaitól hol ezt kér, hol azt, szinte baráti szívességként kívánja el, hogy hamar befejezzék a szántást vagy a vetést, persze ha itt van a tanácselnök, akkor tudni való, hogy a kommunális beruházásokról esik szó, ha a megyei banktól valami fejes, akkor mihamar beruházásnak lehetünk szemtanúi, máskor üzleteket köt, s ezt ne add tovább! (ravasz szikrákkal telik meg Mackó szeme) csúszópénz, megvesztegetés, kötbéralku, a leszállítandó áru magasabb osztályba sorolása, ez is mind ilyenkor zajlik le. Láttam némely nyugati filmben, hogy a jobb gyárosok is így csinálják a fényes fogadásokon, s mire eljön a hajnali óra, és mindenki guggon csúszik a konyaktól, pezsgőtől, világraszóló üzleteket ütöttek nyélbe, egyszóval, édes komám, ezt nevezik világszínvonalnak.

Isznak. Aha, bólogat megértőn, s érzi, hogy könnyedén libeg a feje, a megszabadító részegség könnyelművé teszi ítéletében (de ez most nem zavarja, bár pontosan tudja, miről van szó), kuncog, és csóválja a fejét: valóban remek fickó az öreg, nagy pszichológus; ezt

aztán én meg tudom állapítani, stimmt, öregem; helyben vagyunk, pszichológus, ez illik rá a legjobban, hallom, hogy te is ebben a szakmában ügyködsz újabban; körülbelül, mormogja válaszul, de végy hozzá még néhány más szakterületet, például szociológiát és szociálpszichológiát... azt hiszem, ma este itt nagyszerű következtetéseket vonhatok le, ami itt, körülöttem fortyog, maga a legsűrűbb társadalmi valóság, hallatlanul érdekes. A kissé felületes, de annál lelkesebb szakmai tiráda Mackót kissé kibillenti kedélyéből, távolba meredő tekintettel szórakozottan bólogat, persze, persze, mondja, neked ez remek tanulmány, hát csak szedjél mindent begyre, aztán majd folytatjuk... Egy nő lép be, úgy látszik, ez vonta el végképp Mackó figyelmét.

A nő, ahogy bemutatkozás közben megállapítja (Beának mutatkozik be), semmiképp nem lehet több harmincnál, az a fajta, aki egyik pillanatról a másikra húsz évvel tud idősebbnek látszani koránál, egy homlokráncolás, egy szájbiggyesztés villanásnyi idő alatt tapasztalt némberré, sokat látott nagyvilági nővé teszi, hogy a másik pillanatban ártatlan és csodálkozó szemű tizenhat éves lány legyen, ami megint csak túlzás, mert azért legalább huszonhat megvan. Mit gondolsz, hány éves? sodródik melléje Dódi egy tányérral, vörösre pácolt fácáncomb és áfonya kis kupaca látszik a tányéron, fene tudja, motyogja; na de mégis, látom rajtad, érdekel; tudod mit? az hogy érdekel, tág fogalom, ahogy így elnézem profilból, egy csepp hasa sincs, tehát mégis inkább a húszhoz van közelebb, mint a harminchoz, vagy pedig tornázik a nő, nagy divat ez manapság, főleg a színésznők körében; szóval? — faggatja agresszíven Dódi; szóval, el tudok vele képzelni egy éjszakát, ha erre vagy kíváncsi; köszönöm, öregem, megér-

tetted a kérdést, talán még a szituációt nem teljesen; miféle szituációt, kérdezi nem túlságosan nagy érdeklődéssel, mert a nő mozdulatait követi, ahogy puha léptekkel, mondhatni táncléptekkel, csípeje finom ringatásával halad előre (valóságos huri, gondolja), kecses és könnyed mozdulattal emeli tányérjáról ajkához a falatot, majd a korty italt, mintegy mellékesen, de mégis olyan rutinnal, mint az orvos, aki ezredszer adja be ugyanazt az injekciót, úgy látszik, oda sem figyel már, cseveg közben, de azért a legkisebb eltérés a milliméternyi pontosságtól azzal járna, hogy nem találná el a vénát, és felszisszenne a beteg. Úgy látom, a szituációt is kezdem érteni, mosolyodik el, s hirtelen megérzését néhány gyors képpel támasztja alá: Gyurka bácsi gáláns hódolattal és kissé régimódi gesztussal, derékban meghajolva próbálja valamire rávenni Beát, Mackó tőle szokatlan szigorral mélyíti tekintetét Bea profiljára, számon kér és bűvöl egyszerre (mint a féltékenység megszállottja), Fábián lopva Terikére les, s mivel Terike éppen háttal áll neki, egy partizán módszerével lerohanja titokban a színre lépett újabb nőt, mint sűrű fegyverropogás, záporoznak Bea izmos és kecses hátulján szemének szikrái (míg Terike ismét feléje nem néz); szóval, mi a szituáció? — szögezi neki a kérdést Dódi, s mivel nem is igyekszik palástolni mohó kíváncsiságát, ő nevetve válaszol: elárulod magad, öregfiú, akárcsak a többiek, mind imádjátok ezt a klassz kis cicát, igaz? Ördögöd van, öregem! Hát ennyire meglátszik rajtunk?! De nem látszik miatta elkeseredettnek, inkább kis büszkeséggel húzza ki magát: ami azt illeti, nem szégyen az, ha fejjel esik a férfi egy igazi bomba nőbe, amilyen Bea, Gyurka már fele királyságát letette a lába elé, de a nő csak nevetett; ezt

hogy érted, ezt a fele királyságát? — kérdezi meg Dóditól; szóról szóra, a nő biokémiát vagy mit tanult, de csak segédpatikusságig vitte, azt is otthagyta, akárcsak a férjét, de Gyurka azt mondta, megválasztatja főállattenyésztőnek, tízezer havi jövedelemmel, és a helyettesévé teszi, ha csupán havonta egyszer nekiadja egy éjszakáját. Havi egy éjszakáért? Ez igazán meglepi, nem annyira szokatlanságánál fogva, hanem mert túl aszketikusnak ítéli a kívánságot, amely egy éjszakával beérné, hiszen a nő valóban bájos és kívánatos, kifejezetten szexis (ahogy manapság mondanák). Mackó, ha nem látnád rajta, mukkanni sem képes a közelében, folytatja Dódi, hülyén bámul rá, ugrál az ádámcsutkája, egyfolytában iszik, míg csak az eszméletlenségig le nem részegedik, mikor melyikőnk visszük haza, a csendes és halálos imádatnak ezt az őskori fajtáját én még embernél nem tapasztaltam; és te? — néz Dódi jól ápolt kezére s a kisujján aranyfoglalatban szerényen meghúzódó gemmára (van kultúrája a hapsinak, ez a modern foglalat! nyilván csináltatta erre a kivételesen szép római kőre); én is ostromlom a nőt, vallja be, talán nem is teljesen eredménytelenül, mint a többiek mind, de mi az a kézszorongatás és kézcsók, amelyből csak lustán vonja el a kezét, még ha közben a szemét is lehunyja, ez igazán csak dédapáinknál számítana közepes sikernek. Ma az efféle, enyhén szólva félsiker (hiszen csak én élvezem), a magunkfajta, öregedés határán levő férfiak vigasztalódása, akik még egyszer és utoljára el akarják hitetni önmagukkal, hogy érdek nélkül, magukért képes szeretni őket egy fiatal és művelt nő. Persze a valóságban az egész egy kalap szart sem ér.

Nono, illetlen kifejezésed zavarja ellágyulásomat, melyet egy csodás kebel látványa okoz, egyébként is ma

már színpadjainkról is kiküszöbölik az ilyen naturalista kifejezéseket, hát légy szíves és a jövőben uralkodj magadon. Óriási! — üvölt fel Dódi, s hadonászva figyelmet kér, ő nem tudja, csak sejti, hogy most őt fogja a figyelem középpontjába állítani, és hogy ez talán nem is lesz fenntartás nélkül kellemes a számára, mégis örül, mert Bea is ráveti a tekintetét (talán ha kétszer történt ez a bemutatkozás felületes kis mosolya óta), s most lát benne először némi kíváncsiságot, annyit csupán, amennyit egy tárgy érezhet, az őt körültapintó ujjhegyekben. Dódi tovább üvölt (pedig a rajztanár még a magnót is kikapcsolja, teljes tehát a csend): a Titkon És Teljes Nyíltsággal Beát Imádók Körébe bevehetjük a barátunkat is, mert bár egyelőre csak előttem, de olyan költői bókot ejtett el Beának általunk is gyakran, de korántsem eleget dicsért egyik legkecsesebb tartozékára, amely érdemessé teszi őt a Kör tagságára. Éljen! Óriási éljenzés, harsány hahota és poharak csendülése, Bea egy picit megemeli feléje a poharát; hiteget az ócska kis dög, állapítja meg magában fanyarul, ismerem a fajtádat, de csak vigyázz, egyelőre neked még semmit sem mondtam, és én szemtől szemben csak akkor mondok valamit, ha biztos vagyok a meghallgatásban, én potyára nem imádok senkit, ezt megtanultam a nagybetűs Élettől, persze a poharát azért ő is megemeli a nő felé, ez a gesztus még nem vallomás, s különben is csak viszonzása a nő mozdulatának. Aztán folytatódik az élénk beszéd, és megszólal újra a magnó is.

Már Dódi is Bea körül döng, négy férfi főzi egyszerre, egymástól kapják el a szót, egyik szellemesebb kíván lenni a másiknál, hogy learassa Bea elismerését, pláne finom kis kacaját. Fábián most őrá pislog, fede-

zi fel ebben a pillanatban, aztán meg is indul feléje, már meg ez fogja kiönteni a szívét előttem, ez a Terikét fogdosó, de Beát imádó falánk állat, hirtelen nagyon józannak érzi magát, a konyak a torkáig kúszik a nyelőcsövében, de már semmiféle kábulatot nem okoz; megengeded, kérlek, lép hozzá Fábián a konyakosüveggel; éppen ez volt az eszemben, tartja ő oda a poharát, Fábián teletölti a sajátját is, körülményesen lehelyezi az üveget az asztalra, félretolva előbb néhány üres tányért, aztán koccint vele, krákog, szemlátomást zavarban van, nem tudja, miként kezdje, pedig már jó előre elkészíthette magában a mondatot, amivel indítani akarja a beszélgetést, látszik rajta, hogy még egyszer átgondolja, de most végre kinyitja a száját: nevetségesek vagyunk, igaz? Megvetsz bennünket. Felemeli az ujját: csak ne mentegetőzz, látom rajtad, hogy te más vagy, más nagyságrendben mozogsz, hogy ezzel a mai kifejezéssel éljek; nem értem, mire gondolsz, motyogja zavartan, iszom-eszem, tréfálkozom veletek, jól érzem magam, nem tudom, mért kellene megvetnelek benneteket? Fábián ismét krákog, kopasz feje bőre is elvörösödik az igyekezettől, amellyel lelket próbál verni előbbi megállapításába, úgy értettem a dolgot, hogy te itt nyilván nagyüzemi vezetőkre számítottál, az úgynevezett falusi értelmiségre, a szocialista mezőgazdaság erős kezű irányítóira, s mit találtál? Egyszerre, mindkét szemöldöke fölött úgy gyűrődnek meg a ráncok, hogy szabályos kérdőjel formájúak, alatta Fábián két szeme a két pont; kérlek, igyekszik mentegetni őket, ez magánélet, mindenki szokott szórakozni, a legkiválóbb vezető is beseggelhet, ez nem mond ellent annak a kívánalomnak, amit említettél, Fábián azonban egyre izgatottabb: fölöslegesen mentesz föl bennünket,

igenis, ocsmány alakok vagyunk, én talán a leginkább, mert én vallom, ami a többieknek eszükbe sem jut, hogy a magánélet nem különbözhet a közéleti szereptől, a hivatás, vagy nevezzük csak egyszerűen foglalkozásnak, szóval a foglalkozás kötelez, egy vezető nem lehet léha este fél nyolc után, mondjuk éjfél után egyig, hogy aztán másnap a hivatalában ismét az a gáncs nélküli főnök legyen, amilyennek mindenki tiszteli, nincs bennünk két ember, és ha én éjjel link alak vagyok, két nőt kívánok, s amelyiket kevésbé, azért eladom a becsületem is, hogy lehetek én ezek után holnap karakán gyerek?! Fújtat és remeg, úgy megszorítja a karját, hogy kis híján felkiált; ne borulj ki, öregem, próbálja nyugtatni, de Fábián ettől még inkább kiabál: te csak ne légy elnéző, azt hiszed, nem látom az arcodon, hogy értesz mindent, vess csak meg nyugodtan, engem elsősorban, ehhez ragaszkodom, érted?!

Rendben, morran fel, mert unja már Fábiánt, a többiek is mind feléjük néznek, nem értik, miféle vita lehet éppen kettejük közt, közben úgy érzi, hogy ez a Fábián mégiscsak különb annál, mint amilyennek látszik, ennek legalább önkritikája van, persze mit ér az afféle szigor, amely a megvallott elvekkel szemben cselekszik (bort iszik, vizet prédikál), mert Fábián ezután is tovább falja majd pillantásával Beát, de ha Terike a színre lép, neki a combját is megcsipkedi (jobb híján), s maga bevallja: mert kifizetődő.

Bántja valami? — rebbenti fel Bea hangja; nem, semmi, motyogja, s érzi, elpirul a homloka, annyira örül, hogy a nő észrevette gunnyasztását (maga sem tudja, mióta ül itt gondolatok nélkül, behúzódva a kényelmes

fotel mélyére), homályosan régóta kerülgeti valami hiányérzet, de csak most érti meg, hogy ez a hang és a hang gazdája hiányzott neki. Kissé kábán erőlteti a szemét, Bea félig oldalt, félig szemben, de egészen a közelébe húzódva ül (csak bizalmas viszonyban levők ülnek le így egymás mellé); megbántotta valaki? — aggódik a nő, talán ez a vaddisznó Fábián? Azt hiszem, félreismeri őt, kél azonnal Fábián védelmére, Bea erre elmosolyodik, s ő megrebbenő szemmel nézi a mosolyát, a tökéletes ajakvonalat és a hibátlan fogsort (csak meg ne lássa rajtam, hogy mire gondolok!), Bea csóválja a fejét: ha azt hiszi rólam, nem tudom, mennyivel vadabb disznó Fábiánnál a többi, akkor téved.

Nem értek valamit, kezdi ő óvatosan (nem szeretne csalódni Beában), maga mégiscsak ebben a társaságban tündöklik, az ő imádatuk teszi magát még vonzóbbá, nem tudom, hogyan beszélhet így róluk; nem akarok mentegetőzni, hevül fel Bea hangja, de én nem tettem úgy, mintha kirínék ebből a társaságból, sőt jól érzem magam benne. Most jobb, hogy önmagát is ócsárolja? Bea hallgat egy kicsit, aztán megvonja a vállát, igazából őket sem ócsárlom, csak beszélek; én meg szívesen hallgatom! Látja, azért ültem le maga mellé, hogy őszinte legyek, elegem van az örökös színjátékból, de az istennek sem akar sikerülni, igazán kétségbeejtő! (Ő vár, tudja, hogy nincs szükség biztatásra, s Bea egy idő múlva folytatja.) Úgy kapaszkodom beléjük, mint fuldokló a szalmaszálba, gonddal készülök ezekre az estékre (mint színésznő a fellépésére), s ha nem veszélytelen is éppen és nem túl erkölcsös is a játék, amelyet a ő kívánságukra és a magam kedvére játszom velük, engem mindenesetre kiránt örökös tépelődéseimből. Mi az ördög? tépelődései vannak? — csóválja meg tréfás

együttérzéssel a fejét; ne gúnyolódjon! Nem gúny ez, inkább kíváncsiság; Bea szomorkásan fürkészi: nincs magának elég ideje az én mesémet végighallgatni; látja, hogy van, ez a fotel elég kényelmes, talán ki sem tessékelnek belőle, de akár az utcán, a csillagok alatt, a harmatos füvön állva is meghallgatom. Mindenre képes vagyok magáért.

Nem tudom, mikor gúnyolódik, és mikor beszél komolyan, tétovázik Bea; vegyen komolyan! — mondja ő, félek, maga is azt hiszi, hogy az udvarlására vágyom; persze az sem volna baj, ha hinni tudnék magának, rajtuk átlátok, nem nehéz, mert nem tudnak uralkodni magukon, mohó udvarlásukat természetesnek veszem, s élvezem a hitegető nő szerepét, mivel a szerep egybeesik igazi énemmel, a visszautasítással, de nem akarom, hogy magával is elkezdjük ugyanezt a játékot. Rendben, egyezik bele ő, vegyük komolyan egymást.

Terike korhelylevest hoz be, örömujjongással fogadják, a sok húsétel és a még több ital után a forró, savanykás leves valóban javít a közérzetükön. Terikét nem engedik ki, a rajztanár táncolni kéri (Jantek egész este alig mozdult el a magnó mellől, mintha csak arra szerződtették volna, hogy folyamatosan gondoskodjék a mindenkori hangulathoz illő zenéről), Dódi Beát viszi el mellőle, aztán mind sorban táncolnak a két nővel, az idő azonban jóval éjfél után jár, egyre kókadtabbak, többen kimennek szellőzködni, a tánc is abbamarad, Terike és Fábián eltűnik (végleg, mert már nem látja őket újra ezen az éjszakán), Gyurka bácsi és Jantek a rádió mellett kuporog: valamilyen magyar adást keresnek a világűrben, de nemigen találnak. S ekkor ül ismét melléje Bea.

Unatkozik? Nem tudtam, mi bajom, de most, hogy

kérdezi, teljesen nyilvánvaló. Most még mondja azt is, hogy nélkülem unja magát, s akkor én már itt is hagyom; erre kíváncsi vagyok, azért hát bevallom, maga nélkül csakugyan unatkozom, nos, mért nem megy el? Bea a halántékát masszírozza (nem látszik rajta fáradtság, talán csak a szemében egy kis szomorúság); szavamon fogott, nem megyek el, itt akarok ülni maga mellett, ha erre volt kíváncsi, nem bánom: elhiszem, vagy inkább: vártam, hogy ezt mondja, és jól is esik. Mégiscsak egészen normális nő tud maga lenni, ha akar, mondja Beának; inkább abnormális tudok lenni, ha nagyon akarom, de mostanra elfogyott az erőm; nem látszik magán; hagyja a bókokat, nem vagyok olyan hangulatban, hogy visszautasítsam őket; igaza van, nincs szükségünk bókokra. De mégis: milyen hangulatban van?

Bea egy kicsit hallgat, aztán megfogja a kezét: sajnos, irtó rossz kedvem lett, nyilván bennem van az ok, de már máskor is megfigyeltem, hogy jókedvű társaságban bizonyos idő után óhatatlanul előveszi az embert a szomorúság, ok nélkül magányosnak érzi magát, nem tud tovább együtt nevetni a többivel, csömört érez, megérti talán... Csodálkozom magán, kezdi ő fejcsóválva, néha olyan logikusan gondolkodik, mint egy jól képzett kompjúter, megállapít valamit, hogy aztán mindjárt kijelentse (géphangot utánoz): „az összefüggést nem értem, kérem másként feltenni a kérdést!" Mintha nem maga mondta volna, hogy folyton játszik, mint egy színésznő (élvezi is a játékot, csakúgy, mint jó darabban a színésznők), aztán kijelentette, hogy egy idő után elromlik a kedve, csömör fogja el, nem élvezi a színtársulatot, akarom mondani, a társaságot. Mit gondol, több órás játék után az a színésznő nem fárad bele? Maga pedig egyszerűen megunja az alakoskodást! Miért

mondja hát, hogy ok nélkül romlik el a kedve? Igaza lehet, suttogja Bea, s csak most engedi el a kezét (ő furcsa sértődöttséget érez emiatt), lehetséges, hogy máskor is, hogy folyton csak szerepet játszik az ember? Elég gyakran rákényszerülünk, helyesel, és bele is szokunk. De azért túlságosan ne keseredjen el, várjon, hozok valami italt.

Fog egy üveget, és két poharat, majd visszaül Bea mellé. Ha a játéktól megcsömörlött, akkor most csak az őszinteség segít, ha attól elromlott a kedve, ettől visszajöhet, szeretném látni, hogy megint mosolyog, tölt, és Bea elé tartja a poharat, proszit! Bea halványan elmosolyodik, talán ez is segít, ez is, de elsősorban az őszinteség, különben már megállapodtunk, hogy komolyan vesszük egymást; nem felejtettem el, bólint a nő, akkor mégiscsak el kell mondania azt a hosszú mesét; hiszen ha csak mese volna! Bocsásson meg, maga nevezte így, muszáj? De látszik a szemén, hogy beleegyezett, cigaretta után nyúl, ő tüzet ad neki; előbb kérdezni szeretnék valamit; jó, csak kérdezzen, gyújtja meg ő is a saját cigarettáját, közben fürkészi a másik arcát (nem tud másként hozzákezdeni, állapítja meg), egy kicsit még szokatlan neki szerep nélkül, pőrének érzi magát, de a mohó közlésvágy ott ül az arcán, s nem csupán kérdezni akar, hanem kitárulkozni (meg is sajnálja hirtelen: mi minden lehet lefojtva ebben a gyönyörű testben? Ki lehet az oka, hogy egy ilyen nő önmagába zárva hurcolja kérdéseit, gondjait, holott egy gyöngéd szó vagy együttérző kézszorítás elég volna a kitárulkozáshoz?); halljam hát azt a kérdést!

Maga délelőtt a szociális otthonban járt, igaz? (nem erre számított); igen, ott jártam. Nem sokkal maga után voltam ott én is, a gondnoktól tudom, hogy van ott va-

lakije; magának ki? — kérdez közbe, Bea felemeli az ujját, hogy várjon: különben az anyósom van ott (ebből megtudja, hogy férje is van, vagy: volt?), egész este a nyelvemen volt a kérdés, de valahogy nem illett ide, a kagylófotelok és a süppedős szőnyegek, a márkás italok és a sikeres férfiak társaságába, mire gondolt és mit érzett ott? Ennyi a kérdés? Ennyi.

Bea láthatólag megkönnyebbült, lehunyja a szemét, mégis egész lényéből várakozás sugárzik, ujjai közt mozdulatlan a cigaretta, parázsából szabályos hullámvonalban iramodik a füst fölfelé, és csak fönt, Bea arca előtt kuszálódik össze, a nagybátyám van ott, mondja, a fiai már réges-rég kitudták a vagyonból, én még gyerek voltam akkor, Öreglaci sokat volt nálunk, talán apámnál is jobban szeretett, képzelheti, milyen borzasztó volt abban a környezetben látni, ahol mindnyájan egy-egy hullát hurcolnak magukban. Gondolatom legfeljebb annyi volt, hogy jobb nekik ott, hiszen gondolnak velük, a társadalomtól pedig szép, hogy gondoskodik az öregekről. Sablon persze, de más nem jutott eszembe.

Az sem, vonja fel a szemöldökét Bea, hogy a társadalom rombolta össze a családot, tette öregségükre fölöslegesekké ezeket az embereket? Még szép tőle, hogy tesz értük valamit! Erre is gondolhattam volna, csakhogy én nem vagyok ilyen dacos, én megérteni szeretem az embereket, nem gyűlölni, s mivel ez a mi (olyan, amilyen) társadalmunk azokból az emberekből áll (akik nem kisangyalok), akiket én többnyire meg is értek, a társadalmat is próbálom efféle erényei miatt túl nem becsülni. Egy kicsit bonyolult lelke van magának, dühösködik Bea, az önzőket, kapzsikat, szeretetleneket én csak gyűlölni tudom (gyorsan közbeszól): nem a társa-

dalom engedi őket olyanná lenni? Vagy olyannak maradni? Azzal, hogy kijelöli (elvi alapokon!) az anyagi boldogulás majdnem gátlástalan módjait? Épp ezért gyűlölöm a társadalomnak ezeket a túlhaladott vonásait! Túl sok a gyűlölet magában, érdekes módon a nőknél ez fordítva szokott lenni, inkább a megértés több bennük, de hát maga okos nő, ezért maga szívesebben gyűlöl, én meg (mivel aránylag eszes férfi vagyok) igyekszem inkább megértést tanúsítani. Megalkuvás! — legyint Bea (egészen tűzbe jött), nem is akar változtatni azon, ami rossz? Ha lehet, és ha érdemes! — húzza fel szkeptikusan a vállát (jó lesz részleteznem, mert még megutál, gondolja); kezd gyűlölni, igaz? Ne csúfolódjon! Látom a szemén, gyűlöl, most gyűlöl! De higgye el, csak azért, mert nem ért, embert énszerintem nem szabad gyűlölni, meg kell érteni, s már sehol sincs a gyűlölet. Bármilyen gaztettet követ el valaki? Mindig van valami indítéka, oka, érdeke, s ezeket többnyire nem ő teremti meg magának, hanem a társadalom, vagy nem hallott még a társadalmi determináltságról?

Ne kenjen mindent a társadalomra! — csattan fel Bea; az egyén felelős a tetteiért, persze, ingatja ő a fejét gúnyosan, erről meg nekem van egy mesém, de az is hosszú! Én is mindig önállóan döntöttem, úgy akartam dönteni! S amikor a legszebb szándékok vezettek (meg a társadalom legszebb eszméi), akkor követtem el életem legnagyobb gazságát, de akkorát, hogy ha teljesen magamra vállalom, rég fellógattam volna magam. Miket beszél?! — szörnyülködik Bea; bocsásson meg, egy kicsit túlzásba vittem, törli a homlokát remegő kézzel, csak annyit akartam megértetni magával, hogy én nem politikusként nézem az embereket, mert akkor hivatalból gyűlölnöm és dicsőítenem kellene valakiket (azt

mindig megmondják, hogy kiket így és kiket úgy), én a saját fejem után megyek, és azt próbálom kibogozni, mi a cselekedetek mozgató rugója (ez sokszor a gyűlölet maga!), ezért hát megértem, ha az emberek érzéseit oly gyakran legyőzik az ösztönök, ha vágyaikat az érdek kormányozza, megértem a fiatalt, ha terhére van az öreg (ez nem jelenti azt, hogy egyetértek vele!), megértem azt is, aki megveti ezért a másikat (hiszen nem megérteni akarja), s megértem az öregeket is, akik (néha talán siránkozva), de mégis normálisabb körülmények között élnek a többi öreggel együtt, mint ha maradnak saját családjuk romjai között. Bea még ellenkedne, de csak erőtlen kérdése van: maga szerint hát nincs más megoldás, mint az öregek kivetettsége? Ez nem megoldás, ez következmény. Maga, mint a társadalom sejtje, nem vállalja anyósa gondozását (nyilván más a dolga), a társadalom hát gondjaiba veszi az öreg sejtet a fiatal helyett. Ez a képlet. Ezek után mondhatom, hogy imádom magát?

Bea fölnevet: hát ide lyukadt ki?! Végre nevet! Csak ezért mondta, hogy imád? Ha ezért mondtam volna, most úgy érezném, hogy kinevet, de én csak azt mondtam: nevet! Megint kiforgat, inkább elhiszem, hogy komolyan mondta; pedig még mindig nem mondtuk el egymásnak a mesénket, nem tudom, magát kihez köti a sorsa és a szerelme, így hát imádatom pusztán teoretikus jelenség, hamar visszakozik; vagy csak bóknak tekintsem, amit mondott? Nem tudom, maga szerint mi a bók, szerintem a bókban udvariaskodás van és némi túlzás, azzal a szándékkal, hogy a bókoló elérjen valamit a másiknál, én viszont egyszerűen csak őszinte voltam, anélkül hogy bármit akarnék magától, amit maga nem akar, vagy nem akarhat.

Ördöngösen fénylik a szeme, figyeli sóváran, de még mindig nem tudom, van-e valakije, hogy akarhatom-e őt magát? Hiszen ha a szemének hinni lehetne! Olyan, mint a mágnes, magához vonz, delejessége behatol a sejtjeimbe, a vérembe (szinte remegek bele!), de a másik pillanatban eltaszít, mintha hirtelenében megfordultak volna a mágnes pólusai, nem tudom, mit gondol, mit akar, csak azt, hogy kívánom. Nos, öregem, elég hamar devalváltad az imádatot kívánásra, mosolyodik el önmagán gúnyosan; azt várja tán, hogy felajánlkozzam? — szisszen rá Bea, látom az arcán, hogy kinevet, buta tyúk, gondolja, miért nem mondod, hogy szabad vagy, hogy te is akarod... ?! Elég! — fogja meg Bea csuklóját, én őszinte voltam, erre maga gyanúsítgat? Tapintatos voltam, mert nem rohantam le, s burkoltan valóban kérdeztem effélét, erre maga válasz helyett színjátékkal felel?! Mindig legyőz, hajtja le Bea a fejét; de miért kell magának a szó? Ha sodorja valami az embert, nem latolgat, nem kérdezősködik; helyes, vág a szavába, és feláll, akkor most elmegyünk innen; úgy van, bólint Bea, a teraszon már dereng a hajnal, fogják egymás kezét; nem is köszöntünk; nem baj.

Bejössz hozzám? Ha akarod! Ha nem akarnám, nem kérdezném, hadd kérdezzem én: bemehetek hozzád? Ha akarsz! Ha tudnám, hogy senkit sem zavarok, nem is kérdezném. Bea mosolyog, képzeld, most mit beszélnek! Sok képzelet nem kell hozzá, elrontottuk a játékukat; gondolod? Bea megáll a vasrácsos ajtónál, kulcsot keres a táskájában, szerintem még rámenősebben fognak játszani (ha ugyan lesz alkalmuk rá), ha eggyel elmentem, úgy gondolják, megnőtt az esélyük; nem

nőtt meg? Már szemtelenkedsz is? hamar kezded! Bekulcsolja maguk mögött az ajtót, orgonabokrok közt állnak, a keskeny járda mellett rózsabokrok bókolnak; itt már lehet, súgja, és átöleli a nyakát, arcát az ő arcához szorítja, isten hozott minálunk, leheli a nyakába, a forró lehelet átbizsereg rajta, a könnyű ujjak a nyakán birizgálnak, a selymes haj az orra alatt csiklandoz, s mégsem érzékisége horgad fel, hanem ellágyuló szeretethullám önti el, mint amikor az ember messzi útról tér haza, s karjába kapja, akit oly régen nem látott; azt sem tudom, kicsoda, hogy ki lakik még ebben a házban, férj, gyerek, szülő? Nem is érdekel, vele jöttem, hozzá jöttem, s ez épp elég a boldogságomhoz.

Meg sem csókolsz? — hajtja hátra a fejét Bea, de, hajlik a szájára, Bea csók közben kuncog, aztán megharapja; mi volt ez, te őrült? Fáj? Mindig harapsz? Nem mindig, de most kutya vagyok, s mivel kerítésen belül a tolvaj, beleharapok, gyere!

Néhány lépcsőfokon mennek föl, Bea megint kulcsot keresgél, ő közben az orgonasövény fölött kinéz az utcára, a hajnal megsápasztotta az árva utcai villanyokat, idelátszik Gyurka bácsi háza, a túlsó oldalon a harmadik, még mindig világosak az ablakok, álmosan hunyorognak, ha folytatják, a végén ott fognak elbólintani a kagylófotelokban vagy a szőnyegen, gondolja, áporodott szeszbűz gyülemlik majd fölöttük; tessék, jó uram, lépjen be! Fehér falak és ajtók fogadják, az egyik ajtó nyitva, villanybojler vörös szeme pislant rá, ott van a fürdőszoba, gondolja, friss mészillatot érez, mélyet szippant belőle, Bea nevet: nemrég festettek, ugye klassz? Megfogja Bea vállát, maga felé fordítja: legalább címszavakban tájékoztass, kik festettek, és ki lakik még itt, mert gondolom, te itt laksz; Bea kuncog: ép-

pen hogy én nem lakom itt; csak most? Igen, néhány hét az egész, cseréltünk; ők laknak nálam Pesten, én addig itt őnáluk; te Pesten élsz? — csodálkozik (bár nem is csodálkozik); az anyámék háza ez; tehát mégiscsak itt laktál; most sincs szerencséd, mert itt már nem, apámat máshonnan helyezték ide; mi az apád? Tanár, nyugdíjas, de még egy éve sincs, hogy nyugdíjba ment; értem; dehogy érted! Válok a férjemtől, s mivel ez egy kicsit megviselt, anyuékat felköltöztettem a gyerekekhez; gyerekek? remélem, van fél tucat; kettő van, öreg családanya vagyok, tízéves a nagyobbik; fiúk? Fiúk; nekem is két fiam van; meg egy lány, teszi hozzá Bea, és behúzza a szobába. Mindent tudok rólad, és te kíváncsi vagy még valamire?

Hogy mért haraptál meg. Bea nevet, maga mellé vonja a heverőre, más kérdésed nincs? Fáj, valóban nagyra sikerült; bocsáss meg, öleli át anyásan, s apró csókokkal gyógyítja alsó ajkát, vannak ilyen hülye dolgaim; miért váltok el, mormogja, őt is haraptad? Féltékeny vagy!? Feláll mellőle, sértett és kétségbeesett. Visszahúzza, ne haragudj, hülyét kérdeztem.

A redőny alsó részén néhány csík szűri be a hajnali világosságot, Bea hanyatt fekszik, s ő ráhajolva a nyakát csókolgatja, érzi a verőér finom lüktetését, a bőr forróságát, a nyakszirt pihetincseinek tüdőtágító illatát (frissen csépelt szalmának van ilyen illata, gondolja); kérsz kávét? Hogy jutott éppen most eszedbe? Vagy valami mást? Téged egyedül, bolond, hát itt vagyok, de ha kávét főzöl, nem leszel itt; te is ott lehetsz; jó; feltámogatják egymást, de amint állnak, teljes testükkel összeölelkeznek, a kígyózva remegő női csípő vérbe borítja az agyát, Bea lihegve, elerőtlenedett lábbal huppan le ismét a heverőre; istenem, ebből már nem lesz kávé,

suttogja, féktelen hévvel zuhannak egymásba, csókjuk (az első önfeledt csók) elakasztja a lélegzetüket, lecsuszszan egymásról az ajkuk, lihegnek és kétségbeesettek, hisz nincs idejük a vetkőzésre, Bea nyöszörög és hullámzik a csípője, a tanácstalanság hosszú pillanatokra mozdulatlanná teszi őket, aztán Bea könnyeit érzi az arcán, az elernyedő test megrémíti; most mindent tegyünk tönkre? — kiált benne egy hang, ezt nem akartam, éppen elsietni nem akartam! Dühödten tépi le derekáról a nadrágot, s amikor ismét maga mellett érzi Bea testét, felsiklik a combján az ujja, félretolja a párás hajlatból a nylonnadrág keskeny kantárját, szétsimítja a selymes bolyhokat, Bea torkából kuncogó kis nevetés bukik elő; most főzzük a kávét, bolondos, zuhan arcra a nyakánál, s közben a sima csusszanás, ettől egy pillanatra megdermednek; megint harapsz? Bea a nyakizmához szorítja nyitott száját; nem akarok harapni, várj még! Így most csuda jó, ő csókot kutat, de a csók nem tart sokáig, egyre hevesebben lélegzenek, ringatja őket a belső lüktetés, kitikkadt ajakkal zihálnak, s aztán még sokáig úgy maradnak mozdulatlanul.

Most pedig zuhanyozni fogunk, mondja Bea, meg kávét főzünk, mosolyog ő, együtt! Mit együtt? Hát a kávét főzzük együtt, az természetes; de zuhanyozni is együtt fogunk; képtelen ötlet, ül fel Bea, de kétségkívül vonzó; képtelen mint ez az egész; én vagyok képtelen? Te is, azáltal hogy létezel, és hogy léteztél már tegnap is, nekem pedig halvány sejtelmem sem volt rólad. Vetkőzz te is, ugrik fel Bea, s borzasan, kipirultan kapcsolgatni kezdi a ruháját, húzkodja a harisnyáját, ő nézi és tudja, hogy a nők mind így vetkőznek, de ez most mégis más, elviselhetetlenül szép; mit bambulsz? — pillant rá Bea, hű, de mafla képet vágsz! Ő megmoccan, hogy ismét átölelje, Bea a szeméből olvas, mert rákiált: hallod, ide ne gyere! megmondtam, hogy most zuhanyozunk, ragadok a kosztól, konyak üt ki a bőrömön, és cigarettafüst-szagú a ruha is rajtam; de hisz azt leveszed, csak egy kicsit engedj oda, mondom, hogy nem! Ógvamógva ő is vetkőzik, Bea közben megnyitja kint a csapot, állítgatja a zuhany sugarát, sziszeg, motyog hozzá, ő végre megszabadul a gönceitől, odaáll a fürdőszoba ajtajához, csak kombiné van rajta, állapítja meg, egyáltalán nem asszonyos a hátulja, két gyerek után megereszkedik a nők combizma, Bea húsa kemény, gömbölyű és nyúlánk a combja; igazán lányos az alakod, mondja; tessék? — néz rá Bea csodálkozva; persze, te

nem tudod, hogy odaát Gyurkáéknál, amikor megláttalak, először azt hittem, hogy lány vagy, az alakod után; hízelegsz, de nem esik rosszul, a zuhany gégecsövét leakasztja a kis kampóról, enyhős, azt hiszem, így a legkellemesebb, mássz már be a kádba, hadd vizezzelek be, de előbb fogd meg ezt a vacakot, s míg ő tartja a rózsát, Bea leengedi magáról a kombinét, karikaként marad a kövön a könnyű kelme, s ahogy belép a kádba, két kis orsóként libben meg a melle, kiegyenesedve pedig megfeszül, és hetykén irányítja feléje a rózsás udvarú gombocskákat, ő hol ide, hol oda irányítja a vízsugarat, bőrükön pezsegve záporozik a langyos sugár, ide a markomba, kéri Bea, s meglocsolja az arcát, megint! Most meg a szájába is vesz vizet, ráfröcsköli őrá, ahogy a strandon a viháncoló gyerekek, szappanozz be! — utasít tovább, a rózsát közben felakasztja a kampóra, lábukat veri közben a víz, csúszóssá és habossá válnak, próbálja átfogni Beát, de most valóban kicsúszik a karja közül; már megint mi ütött beléd? — dohog Bea, legalább várd meg a végét, el is fordul, hogy ne legyen szemben, csúszós gömbölyű hátsó felét tartja oda, közben az arcát is szappanozza, ő meg ismét felajzottan tehetetlenkedik, hátulról átfogja Bea keblét, az a mozdulatokra síkosan fickándozik; na! leszappanoztad már magad? — úgy kérdezi ezt, mint a gyereket szokás, szigorúan és anyásan; persze, kezdi sikálni a mellét, vállát; akkor jöhet a víz, rendelkezik tovább, csapkod, prüszköl, egyenként tartja oda kezét, lábát, hogy lesuhogjon bőréről a szappan, aztán ártatlanul felnéz: hát te?

Óriási frottírkendőbe burkolózik, ő is lezuhanyoz, kapkodva és ügyetlenül, kiles a másikra, szemébe folyik a hab, szétprüszköli a vizet, majd valóságosan is rájön a prüszkölés, mert az orrába is jutott a habból, ne han-

goskodj, hé! — nevet Bea, s egyik kezében a fürdőlepedő, a másikban egy frottírköpeny, törülközz, és aztán vedd fel ezt; kicsi lesz, nézi a női frottírköpenyt; ne félj, nyúlik ez, folyton nyúlik, nekem lassan már talpig ér, minden mosásnál nagyobb lesz, megyek a konyhába. Ő pedig alaposan ledörzsöli magát, bebújik a köpenybe, a könyökéig kilóg belőle, de a hossza tűrhető, és az övet is át tudja csomózni a derekán.

Mire kimegy a konyhába, a kávéfőző már bedugva, Bea a szobából kiált ki: vigyázz rá, mindjárt megyek, nyitva persze minden ajtó, beles a szobába, Bea ágyal, a szétdobált ruhákat rakja rendbe; irtó rendes vagy, mondja az ajtófélről; nem méssz? — s egy díszpárnát dob feléje, ő beugrik a vécébe; olyan, mintha otthon volnék, nem ott otthon persze, hanem itt itthon (egészen új, mégis nagyon régen ilyennek képzelt otthon ez), mintha már nem először állnék ugyanilyen kagyló előtt, két szeretkezés közt, elfintorítja az orrát, mikor jutottam én el a kettőig? Sátoros ünnepkor! (Ha Zsóka ivott, mert egyébként az első heves szerelmi csata kifárasztotta, Editnek viszont elvei voltak e téren, a higiéne, mondta, a higiéne szabályai szerint alaposan irrigál az ember, fiam, s mire ismét egymás mellett feküdtek, a „higiénéjük" passzívvá és közömbössé tette őket.)

Kijött a kávé, hány cukrot kérsz? Attól függ, mekkora a kávé; normális nagyságú; akkor hármat, de már keserűn belehörböl, csak aztán oldja fel a cukrot; jó? Kiváló minőség, mint temagad, már megint látom a combod, int a szteppelt pongyolára, lehet így kávézni? Lehet, mondja teljes nyugalommal Bea. Akarunk aludni? — néz fel aztán az üres csészéből; persze, hörpint ő is egy utolsót. Utána majd alszunk.

Utána...

Utána fekszenek egymás mellett, és élvezik a csendet; alszol? — kérdezi Beát; nem, mért aludnék? Hogy olyan csendben vagy; veled nem zavar a csend, de azért ha akarsz valamit mondani, mondjad; nem akarok, úgy is jó. Később mégis Bea szólal meg: mindenfélét gondol persze az ember, ki is mondhatná, mert nincs titka a másik előtt, de ha nem mondja, akkor is jó, ugye nem vagy féltékeny a gondolataimra? Nem hiszem... csak attól tartok, zavarna, ha mindent tudnék rólad; ezt hogy érted? Most például régi szerelmeimre gondoltam...

Mintha körtáncot járnék velük, mind idegyűltek körém az első lányok, fogják egymás kezét, és fogják az én kezemet is, én három személyben vagyok velük a körben, az egyik énem olyan ötéves forma, tizenöt a másik, és talán tizennyolc a harmadik, az elsővel sokat hintáztunk, de előbb a hintáról: volt egy diófánk, vastag, erős ágakkal, arra kötötte a bátyám a hintát, láncból és kötelekből, régi istrángokból fonta, de azért a hinta jó erős volt, s ha hintáztunk, nem nyikorgott, így hát semmi sem zavarta az énekünket. Mit énekeltetek? Az üveg almát, azt én is tudom, énekeljük el, jó? Egy üveg alma, két üveg alma... (közben a combjukkal egybefonódnak, és ringatóznak a gyermekdal ütemére), tíz üveg alma, tizenegybe befordult a kis királyné lánya, hova mégy, te kis királyné lánya, port szedegetni, minek az a por, vályogot csinálni, minek az a vályog, házat építeni, minek az a ház, kisfiúknak, kislányoknak benne játszogatni...

Két bolond vagyunk, mondja Bea, aztán hogy volt tovább? Jött Copfos a szomszédból, így hívtam, mert kedveltem a copfját, irtó vastag két hajfonata volt, sze-

rettem megrángatni, erre bőgött, akkor megsajnáltam, és ez volt a szerelem. Szép szerelem, nem mondom, az hát! De van tovább is, csak nem liliomtiprás? De, szóról szóra; erre kíváncsi vagyok! Amikor többen voltunk, addig hintázott egy, amíg az üveg almát elénekeltük, akkor csere, de azon a napon csak ketten voltunk Copfossal, és békén megegyeztünk, hogy együtt fogunk hintázni. A deszkára egymással szemben ültünk fel, a combunk egybekapcsolódott, mint nekünk most, a hintát kissé nehezen tudtuk lendületbe hozni, eléggé egymásba fészkelődtünk közben, s úgy is maradtunk. Amikor már szépen lengett a hinta, emlékszem, meglepett valami különös, álomszerű érzés, egyre jobbnak ígérkezett, de Copfos is hasonlóan élvezhette a dolgot, mert mind a két kezével átfogott, vállamra hajtotta a fejét, és még inkább hozzám szorította magát. Ez nekem kapóra jött, hiszen én is erre vágytam; és? Gondolhatod! Az első érzéki mámor, aminek akkor nem hogy a nevét, de a létezését sem tudtuk, zsibbadozott a combom, mégis nagyon jó volt úgy, távolról furcsa lüktetés indult el arrafelé, ahol a legjobban összeszorultunk Copfossal, a lüktetés erősödött, majd teljesen letaglózott, elernyedt a kötélbe kapaszkodó két karom, de szerencsére már utolsókat libbent a hinta, s utolsókat csippentett forró csőrével belém az a madár, amelyet azután még sokáig ölbeli szép madárnak neveztem. Látod, már akkor megcsaltál, suttogja Bea, mert én egyedül és álmomban éreztem először ilyet, zsibbadt öklömet a combom közé szorítva ébredtem, és még sokszor megtörtént ez, vágytam rá, hogy megint ilyet álmodjak, de nem tudtam pontosan, mit is álmodok ilyenkor, azt hittem, csak álmában érezhet ilyet az ember.

Csend telepszik rájuk. A combjuk még mindig össze-

kapcsolva, talán már zsibbadnak is, mégsem változtatnak helyzetükön, Bea puha, nedves csókokat helyez a felső karjára (érzi a foga síkos sövényét is); te, aztán meg ne harapj! Pedig arra készülök, kuncog; miért jó az neked, ha harapsz? Kényszerképzet, de nálad nem vált be, csak morogsz érte. Volt egy szerelmem, aki a harapástól lett férfi; hát miért nem szólsz, hogy azt akarod? különben mi volt ez a dolog a harapással? szeretném hallani. Az én körömben eddig csak két férfi állt, ez, akit haraptam, a második volt (az első a férjem, és sokáig azt hittem, én leszek az egyetlen asszony, aki soha más férfival nem fekszik le, csak az egyetlennel, de nem így lett, megutáltam, rám jött a hideglelés, ha csak a kezemet érintette, akkor átruháztam minden vágyamat arra a személyre, akit a legjobban tiszteltem, sőt csodáltam), egy tudós, a neve nem fontos, friss szellem volt, de egészében is fiatalos, s csak amikor kettesben maradtunk, hogy megtörténjék, ami az eszménykép és az imádó tanítvány között végül is meg szokott történni, sírva fakadt, hogy ő már képtelen mindenre. Dühömben és szégyenemben megharaptam (valósággal őrjöngtem), eszeveszetten marcangoltam, s egyszer csak azon vettem észre, hogy birtokba vesz. Az örömtől és a gyönyörűségtől nyüszített, akár a kutya a csontnak, s mivel bennem akkorra már nevetségessé vált minden addigi érzelem (s csak a komikus helyzetet élveztem, nem a férfit), újra és újra megharaptam, csupáncsak kísérletből, ő mindannyiszor erőre kapott, mintha életelixírt itattam volna vele; és? mi lett? Végül belejött, és túl sokat haraptatta magát. (Esküszöm, nagyon untam már, és csak akkor haraptam, ha ő akarta.) Rosszul lett, mellőlem vitte el a mentő. Azóta béna a fél oldala.

Hát nem vagyok én szörnyű és szerencsétlen alak?

Kis meggondolás után válaszol: ha még egyszer megharapsz, kénytelen leszek azt hinni, hogy meg akarsz gyilkolni. Bea felkacag, és nekiugrik: nesze! S ő, mintha Bea harapása valóban bűverővel bírna, felajzottan hatalmába keríti, erőszakosan és súlyosan nehezedik föléje; nem azért haraptalak, te őrült! nyögi Bea, igazán csak tréfából; nix tréfa, mormogja ő, de ekkor már Beának is elcsuklik a szava: jaj istenem, pihegi, gyere, gyere, most! S alig csendesedik le zihálása, újra mélyet és szakadozottat lélegzik, szájába fúrja az öklét, azt harapja, ő pedig hiába siettetné saját gyönyörét, lekésik megint, Beának már folyik a könnye, hátravetett fejjel, kitikkadt ajakkal nyögi, hagyd abba, mert belehalok; nem hagyom! ne hagyd!

Ébredj, hétalvó! — hallja távolról Bea hangját; mi van azzal a másik két lánnyal? Miféle két lánnyal? — néz fel kábultan; aki a körben áll veled, az a tizenöt éves meg a másik; ja? — dörzsöli a szemét; idd meg, ettől felébredsz; konyak? — pislant fel óvatosan, a redőny néhány résén széles csíkokban süt be a nap, bevonalkázza a paplant, és vörösre festi a pohár alján szerénykedő konyakot; kevés, állapítja meg; nem kapsz többet, amíg nem beszélsz; aztán meg elalszol itt nekem újfent, esküszöm, hogy nem, s a karja alól Bea combját nézi (ahogy törökülésben trónol nem messze tőle, félig a paplan alá húzódva); no jó, töltök még egy picit, csurran az ital; mi az, megint elaludtál? — csodálkozik a hangja, aztán félrehúzza a karját, észreveszi leskelődő, éber pillantását; pimasz! — ráhúzza combjára a takaró szélét, ő erre felkönyököl, és kihörpinti a konyakot; szép min-

den porcikád. Nem kezdjük elölről! Röviden ismerteted a fenti két személyt, aztán főzök. Korog a gyomrom.

Nem jutnak eszembe, ásít ő huzakodva; dehogynem! — parancsol Bea, no jó, morgolódik, és felül, de előbb felelj: ez a szegény öreg muksó, akit eszméletlenre szerettél, mire kellett neked? Bea sírósan pislog, a pohár aljából hátravetett fejjel a szájába csurgatja a néhány csöpp italt, aztán csuklik egyet; nem tudom, de ne kínozz vele, nem azért mondtam el; pardon! — húzódik ő vissza a takaró alá, még a fejét is betakarja. Koppan a pohár a padlón, majd melléje csúszik Bea, bent a takaró alatt érzi forró suttogását: hülye voltam, bolond voltam, becsaptam őt is, magamat is, mert azt hittem, hogy *az* szerelem. Belehajszoltad magad, állapítja meg a paplant fölhajtva; ühüm, hunyja le könnyes szemét Bea.

A könnyed nem elég sós, a híg könnyeket nem szeretem, hova mégy? — kap utána; hozok sót, kaccant Bea, de persze nem megy, elhelyezkedik mellette, embrióként összekucorodva, szóval, a második, az hogy volt? Kedves tőled, hogy ennyire érdekel; ne gúnyolódj, kezdd! Ez a második: Katinka volt, folyton zongoraórára kísérgettem, költő lettem mellette, piros tintával verseket írtam neki, amelyben Angyalkának szólítottam, mindig akkor adtam oda neki a verset, amikor elváltunk, s ő viszonzásul szegfűjét nyújtotta át a hajából. (Egész gyűjteményem volt préselt szegfűből.) Megizélted? — kotyog ki a hóna alól Bea; ó, te alantas gondolkodással megvert némber! Hát nem érted, hogy ez a szerelem maga a költészet volt, a tiszta lángolás, az éteri imádat? Göcöcö, jön megint a mélyből, majd méltatlankodva: hé, ne nyúlkálj, inkább elhiszem! De hogy meg se csókoltad?! Igenis, megcsókoltam, épp erről akarok beszámolni; halljuk! Elkapta a száját? Nem kapta el, az

állára sikeredett! Nem, mert éppen eltaláltam, utána megpofozott! Várj, még nincs utána; ugyan! De bizony, az első volt, nekem is, neki is (ma sem kételkedem benne), de mindjárt műremeknek sikerült. Te! Te nagyzoló fajankó! Bea tigrisként veti rá magát, valósággal leteperi, hátraszorítja a kezét, úgy bukik a szájára, hogy összekoccan a foguk, aztán szelídül hevessége, csúszkálva kutazkodik jobb és bal szája csücskén, hogy végül mégis középen állapodjon meg, ujjaival a hajába túr, egész testével simul és remeg, fokozatosan kapcsol szenvedélyesebbre, valóságos bemutatót rendez a csókból (mint az oktató, aki elméletben mindezt az előbb már összefoglalta), neki meg csiklandani kezd a torka, s csak azért nem nevet, mert Bea rátapadt teljesen, de most megsejt valamit Bea is, egy picit megemeli a száját, úgy kérdez bele a csókba: mi van, kitikkadtál? Hanem amikor ő lerázza magáról, és nevetni kezd, elképedve mered rá; teljesen meg vagy húzatva! Röhögsz itt, ahelyett hogy élvezkednél?!

Elmehetnél profi oktatónak; ne félj, majd fogok is szervezni egy munkaközösséget; nem rossz ötlet, beveszel tagnak? Megfontolás tárgyává teszem, istenem, de szép lesz! (játszik tovább) a bemutatóhelyiségünk falán lesz néhány láthatatlan lyukacska, kívül ülnek majd a kukkolók (kedves örcgurak), tessék, kérem, mondom majd én, milyen árú jegyet parancsolnak? Egy obulus: smár alsóneműben, kettőért már vetkőzés és lezuhanás a pamlagra, háromért viszont a továbbiak is láthatók, szenzációs attrakció! Foglaljuk el, kérem, a helyünket, mert kezdünk. Akkor következünk mi, pontos koreográfia szerint, Bea pisszeg, szájára helyezi a tenyerét, és ő folytatja: minden garast megbecsülünk, nagyon szerényen élünk, mélyen vallásos nevelést adunk csemetéink-

nek, s idejekorán visszavonulunk nem túl nagy, de minden kényelmet biztosító lakunkba. És mikor akarsz szülni? — veti fel ő a kérdést, ha folyton csak bemutatózunk, nem lesz rá időd, vagy addig helyettest állítasz be? Figyelmeztetlek, akármilyen csiricsáré nőszemélyt nem vagyok hajlandó elfogadni.

Bea hallgat, szeme befogva; nem is nevetsz? — kérdi tőle, de válasz most sincs, csak nem mentem túl a határon? — ijed meg, hiszen ő is benne volt a játékban. Sokára megszólal Bea: arra a harmadik lányra mégsem vagyok kíváncsi, azzal nyilván lefeküdtél, hát nem vagyok kötöznivaló bolond: játékból mondod, hogy mással fogsz helyettesíteni, s már ettől elfog a féltékenység. Jó, nem játszunk többet ilyen butát.

Nekem az anyósom van az otthonban (úgy folytatja az órákkal előbb elkezdett mondatát, mintha közben semmi sem történt volna, lehet, hogy még mindig Gyurka bácsi kagylófoteljában ülünk? — hunyja le a szemét, Beának a hangja is olyan, mint hajnalban, kissé fénytelen és fontoskodó, az érzéseire vagyok kíváncsi, azokról próbáljon képet adni, mondta), Kola János volt az apósom, két éve halt meg, s így hívják a férjemet is, talán ismered. Több Kolát ismertem, egy Jánost is, volt ott vagy három fiú, mind kisebbek, mint én, a Morgókút felé laktak; pontosan, hagyja rá Bea, már súlyos beteg volt az öreg, amikor először hazahozott engem János, neki jönnie kellett, én meg ragaszkodtam az utazáshoz, legalább halála előtt ismerjem meg az apósom. A vonaton egyre ingerültebb lett, nem értettem, hogy miért, csak amikor leszálltunk az állomáson: egy nő várta, a szomszédjuk, özvegyasszony, néhány évvel idősebb Jánosnál, később megtudtam, ő rontotta meg alig tizenöt éves korában, sosem tudott tőle szabadulni

(szép nő, egyszerű, de van benne valami vonzerő), bűvöletében tartotta Jánost, ha itthon volt, egyből mászott be a nő ágyába. Ezért nem jöhettem én soha vele ide.

Anyósom tudott mindent. (A nő mellettünk küllőfelezett, először azt hittem, rokon, de mégis gyanús volt, hogy aztán véletlenül meglássam őket lopva csókolózni.) Annyira hatalmában volt János a nőnek, hogy nem aludt otthon, én egész éjjel sírtam, az anyósom bejött hozzám, elkínzott volt, öreg, de a sok nehéz munka és a rengeteg fájdalom, amit végigcsinált, keménnyé és szigorúvá tette; ne sírj, lányom, mondta, attól nem lesz jobb, az asszony sorsa a fájdalom, fájdalommal szüli a gyerekeit, fájdalmat okoz az ura, s később azok is, akiket fájdalommal hozott a világra. De én úgy nevelem őket, hogy ne okozzanak fájdalmat, csattantam fel, tőle pedig nem fogom eltűrni, hogy ilyen undorítóan megcsaljon; nyugodj meg, lelkem, csillapodj! — s jólesett a simogatása, olyan volt, mintha anyám ülne mellettem, aztán elkezdte: apátok is megcsalt engem, folyton megcsalt, de a férfi mind ilyen, hagyni kell, hadd járja el a bolondját, aztán úgyis visszajön, és alázatosabb lesz, mint volt, visszajön hozzád a te urad is; de nekem nem uram! — dühödtem meg ismét, másképpen van már ez is, ő nekem férjem, és egyenjogúak vagyunk; úgy, úgy! — bólogatott minden gúny nélkül, hiszen megértett, de úgy gondolta, én még nem tudhatok valamit, amit ő tud, s ezt akarta nekem megmagyarázni; nézd, lányom, te most így érzel, először én is háborogtam, meg tudtam volna ölni, de aztán megértettem, hogy nem lehet szavam se, ő ül a bakon, neki kezes a ló és a napszámos; gyerek, asszony az ő szolgája, s ha állat és ember fölött jól uralkodik, akkor benne nem lehet hibát keresni. Aki előparancsolja a földből az életet, és mindőnk szájába

kenyeret ad, az nagyobb úr annál, hogysem felérne hozzá a panaszunk. Én mégsem tűröm el, motyogtam megdöbbenve és kétségbeesve, hiszen nem volt erőm megmagyarázni, én mennyire másként gondolom (különben azt felfogtam, hogy az anya menti a gyermekét, felmenti minden bűne alól), el szerettem volna kurgatni az ágyam mellől a dohos és álnok vénasszonyt, de homályosan megértettem az igazát, s ódon hősiessége mellett pillanatra eltörpült az én fájdalmam. A nyakába borulva sírtam ki magam.

Megbocsátottál a férjednek? — kérdezi egy idő múlva Beát. Nem tudom, lehet, hogy az lett volna a vége, de nem volt idő és alkalom arra sem, hogy beszéljünk, hogy meghallgassam a kimagyarázkodást, mert az apósom meghalt, hónapokon át folyt az öröklési processzus, a két bátyja is előkerült, végül minden elintéződött, azzal jött haza, eladtak mindent, s haszonélvezeti jogként befizettek a szociális otthonba egy örökösödési részt, az anyjuk öreg és beteg, egyik menye sem kötelezhető ápolására, csak így lehetett hát megoldani az ügyet. Akkor borultam ki: önzők vagytok, brutális állatok, feleségetek, anyátok csak annyi, mint a kutyátok, ha szebbet láttok, azt simogatjátok, s ha öreg és beteg lesz, kiviszitek a telepre, hogy kíméletesen csendesítsék el benne az élet szikráját. Szóval, marakodtatok? Nem. Idegösszeomlással sokáig a kórházban voltam, hiába altattak, még álmomban is sírtam, amikor bejött hozzám, nem értettem, miféle idegen férfi ül az ágyam szélén, hülye bűntudattal pislogott rám, idétlenségeket motyogott, s még csak gyűlölni sem tudtam, egyszerűen megszűnt bennem. Minden! Addigi közös életünk, a szerelmünk, és ő maga is megszűnt létezni.

Ideges nevetés tör rá Beára, aminek sírás a vége; ne

beszélj most, simogatja, becézi gyöngéden, látod, nem szabad még felidézni ezeket, túl frissek az emlékeid; hát örökké fojtsam magamba? Egyszer csak el kellett mondanom! Már ott, Gyurka bácsiéknál elhatároztam, hogy elmondom, éreztem, hogy neked el lehet mondani, látod, már meg is nyugodtam, semmi bajom, a könnyein át mosolyog, a csók alatt hüppög még, de valóban megnyugszik, mert piciket harap megint, érezni a moccanásain, hogy várja, ő kérdezze meg: újra harapsz? Kuncog: tudok nagyobbat is, aztán eltolja magától, és szenvedéllyel hadonászni kezd: képzeld, mit üzent szegény a fiának; kicsoda? Az anyósom, nem volt szívem megmondani neki, hogy külön vagyunk, hogy sértődötten elhurcolkodott, mert van neki Pesten is valami macája, csodálatos az anyai szív, egy kendőt és néhány csokoládét vittem neki; ő küldte? — könnyezte meg az ajándékot, és úgy simogatta, hogy meghatódtam tőle; mondd meg neki, lányom, hogy nagyon jó itt nekem, köszönöm, hogy ide beszereztek engem, itt orvos van, fürdőzés van, tévézés esténként, soha ilyen úri dolgom nem volt, köszönöm neki, hogy ide juttatott engem. Látod, ezért kérdeztelek, te mit éreztél ott, hiszen szegény öregasszony mindezt komolyan gondolta, hálás a jó soráért, idegen menyeknél hogyan is terhelkedne, neki valóban jobb így. De hát egy gyerek számára mégis miért nem elviselhetetlen, hogy öregségére magára marad az anyja?! Ez megfoghatatlan és kibírhatatlan! Megint rád fog jönni a sírás, hallgass inkább, nézd, én vagyok a gumipofájú ember, hááá! láttál már ilyen félelmetes szörnyet? nevess már!

Bea kint főzőcskézik a konyhában. Víz csorog, zsír serceg, edény csörren; hű, gondolja, micsoda meló folyik odakint, és mosolyog magának, fél könyökre támaszkodva rágyújt, belebámul a füstbe, amint az csíkokra szakadva gomolyog a redőnyökön behulló napsugárban, eljátszadozik a fényekkel és a füsttel, ő most kint serénykedik, én meg várom, hogy majd szólítson, de ki is mehetek, ha akarok; nem szeretem, ha néznek, olyankor mindig elvágom az ujjam, biztosan ezt mondaná, ha pedig ciccegve mustrálnám sürgő-forgó alakját, netán még nyúlkálnék is, a kezemre csapna: ejnye, hát már főzni se hagyod az embert? (de azért nem dobná ki, egy mellékes mozdulattal nyilván hozzá is dörgölődne, csak hogy ezzel is cukkolja), és szigorúságot mímelve dolgozna tovább, mint aki tudomást sem vesz jelenlétéről. Mintha mindez már megtörtént volna köztük, sok-sok vasárnapon ugyanígy, azokat a szavait is hallja Beának, amelyeket őelőtte még sosem mondott ki, de ő azt is tudja, hogy mit miként mondana, milyen helyzetben hogy reagálna, ismeri a hangsúlyait, mint egy csodálatosan megkomponált zenekari műnek, amelyet már többször végigélvezett (s persze mindig fölfedez benne valami újat, meglepőt és nagyszerűt, de sosem jön semmi váratlanul, mert csak olyan jön, ami illik oda, ami méltó az egészhez), talán már dél is van, gondolja, kikászálódik az ágyból, kiles a réseken, de csak az orgonabokrot látja, néhány feketére száradt orgonát (nemrég virágzott el), eszembe sem jut, hogy el kellene mennem, s nem is csodálkozom, hogy nem jut eszembe. Így természetes: itt vagyok, és itt is maradok. De meddig tarthat ez? Az idő (ahogy tegnap éjjel kiszaladt a talpa alól) most hirtelen megrohanja, s ismét a hátára kapja; sietnem kell, motyogja, de mivel is? Hát a boldogsággal,

ami itt körülvesz, egyszeriben nagyon törékenynek tetszik neki a valóság, mint az egy éjjelre kifeslő kaktuszvirág vörös kis szirma, az idő egykettőre lesorvasztja az én friss virágomat is, lehetetlen, hogy soká tartson. Hogy is tarthatna soká? Hiszen nekem is külön családom van, asszony, sőt asszonyok (egymás után szültek neki, de mindegyik azóta is folyamatosan van, ha csupán az élet természetes kényszerével, de mégis van), gyerekek, lakás, munka, barátok, a saját ágya az emeleti szobában, könyvei, papírjai, egy egész világ, s Beának ugyanez külön: más személyek, más bútorok, más lépcsők, amelyekre ő eddig nem tette a lábát, s hogyan tehetné ezután, mi jogon? Ennek a bolondszép éjszakának a jogán? Mire kötelezhet egyetlen éjszaka? Hiába libbentek egymás karjába a véletlen szellőjén, mindaz, ami eddig voltak (hiszen mögöttük egy fél élet, Beának mondjuk nem egészen fél), boldog és keserves évek, szerelmek, szenvedélyek, bűnök és betegségek, az idő sejtjeikbe kövesedett lenyomata, két külön élet! vajon összekötheti-e őket egyetlen nap, a sok évhez képest ez a semmi kis idő? A felrakódott évgyűrűk alól hogyan bújhatna ki egy gyenge és törékeny rügy, mint amilyen az ő szerelmük? Képtelenség!

Hát te? Mit állsz itt a szoba közepén? — lép be hirtelen Bea. Nem is tudom, nem vettem észre; mit, hogy itt állsz? — kuncog tréfára várva; azt, hogy nem feküdtem vissza, eltalált egy lövés, motyogja; miféle lövés? Egy gondolat, hogy meddig tarthat ez? Tétován levegőben a két karja, hitetlenség és reménytelenség egész tartásában, Bea érti azonnal, védő két karjával átöleli: istenem, de buta vagy! Nem mondtam, hogy egy perccel sem fogunk előre gondolni? A mi időnk áll, jövő pedig nincs, bezártuk az ajtaját; nem is mondtál ilyesmit, sze-

rencsétlenkedik; de gondoltam, s ez annyi, mintha mondtam volna; igaz, hagyja rá meggyőződés nélkül.

Szótlanul esznek, ímmel-ámmal, egy pillanatra megsajnálja Beát, milyen jókedvűen sütött-főzött (konzervből zöldborsóleves, még nokedlit is szaggatott bele, utána krumplis rántotta, azt mondja Bea, ez az ő találmánya), s ő még csak meg sem dicséri az ételt; irtó finom, vagy mondtam már? — idétlenkedik (maga is érzi, milyen hamis hangon), örülök, mondja a tányérjának Bea, ő is érzi, gondolja, milyen könnyen megroppan két összesodródott ember szerelme, kínnal megszolgált órányi boldogsága, nincs közös múltunk, s ami volt, másokra tékozoltuk, hamarabb kellett volna találkoznunk; miért beszélsz erről? — könyörög Bea hangja (úgy látszik, hangosan mondta ki a gondolatát), elég egy szó, egy önkéntelen gondolat, hogy lerombolja a gyorsan támadt illúziókra épült szerelmet. Bea arcát fürkészi, a világosság apróráncokat rajzol a szeme sarkába, nem a harmincegynéhány év szarkalábjai ezek, inkább az átvirrasztott éjszakáé, az elcsigázó szerelemé, még szebb a nő, ha halvány árok tanúskodik a szeme alján a szenvedélyről, a boldog órákról; de hát mit tudhat ő az én eddig volt szerelmeimről? Különösen a harcaimról? Honnan tudhatná, micsoda pálya van mögöttem a földes háztól, a penészes nyomorúságtól az egyetem és a politika keserves iskoláin át mai énemig, amellyel (talán már megkésve) élvezni tudom szellemét és szerelmét egy ilyen nőnek? (ha csak néhány órára is, mert óhatatlan a meghasonlás a csúcsok után, az én tüdőm már kevés emelkedőt bír, hosszú utána a zihálás), rokkant vagyok és vérmocskos (nem láthatja), de vajon fölfedhetném-e mindezt előtte, anélkül hogy végképp leromboljam a lelkében magamat, amilyennek felületesen meglátott?

Nincs újrakezdés, nem lehet ismét tiszta és sértetlen az ember, önáltatás az egész.

Mire gondolsz? Hiszen ha megmondhatnám! S Bea most nem erőszakos, hallgat, némán rakosgatja az edényeket, szörpöt kever, és kávét készít, hosszan matat a főzővel, hol a vízből vesz el, hol a kávéhoz présel még egy keveset, ő pedig magába roskadtan állapítja meg: hát nem nevetséges, hogy ennyire sajnálom magamat? Hiszen lehettem volna boldog (ahogy nem lettem az), bukkanhattam volna húszévesen az egyetlenre, akivel az eredendő bűn nélkül nemzhettem volna fiakat, aki mellett kín nélkül ér el a szép öregség, s minden, ami vele jár, a bölcsesség és a nyugalom (ez igencsak ikertestvér), de ehelyett két boldogtalan nő mellett váltam boldogtalanná, ők gyilkoltak, én is őket (közben egy világ fordult ki a sarkából körülöttünk), s amikor úgy érzem, hogy elegendő tapasztalás tesz alkalmassá a szépre (ami fiatalon és szerencsés körülmények között önkéntelenül alakulhatott volna ki), képtelen vagyok elfelejteni mindazt, ami megsebzett, kínokat okozott, a félelmeket, amelyek dudvaként nőttek ki a lelkemben, hogy most beárnyékolják a feltalált boldogságot.

Szörpöt isznak és kávét, mégis bódult, amikor feláll. Elérzékenyülten öleli át Beát: ugye, nem haragszol? — kérdezi; miért haragudnék? — képed el a nő; hogy elhittelek, s hogy hitegettelek; miket beszélsz már megint? Szeretlek, csak ezt kívánom a tudtodra adni; mondhatom, ügyesen teszed, szipog Bea, s görcsösen egymásba kapaszkodnak. Valaki zörög az ajtón; ki az? — kiált végre Bea; én vagyok, Mackó, igyekszik nem kiabálni Medvey, megnyitják előtte az ajtót, rosszat sejtenek, Medvey nem is lép be, ne haragudjatok, könyörög a hangja, nem szívesen zavarok, az édesanyád rosz-

szul lett, néz szinte szégyenkezve rá, mintha csúnyát mondott volna, elvitte a mentő. De hát mi baja? — nyöszörgi halálraváltan; szél érte, úgy mondják, szóval, agyvérzés; megyek...

Bejössz velem az irodára, onnan tudsz telefonálni, mondja Mackó, amikor beülnek a kocsiba; jó, hagyja rá, s magában még örül is, hogy Mackónak ennyire helyén van az esze, tudja, hogy most telefonálnia kell. Persze, de hova is? — hökken meg, a saját íróasztala van előtte, rajta jobb kéz felől a telefon, ha munka közben megcsörren a készülék, le kell tennie a tollat, jobb volna bal kézről a telefon, de nem ér odáig a zsinór, mindegy, legyint magában, azért mégiscsak jó, hogy egyáltalán van telefon, az ember sok mindent el tud intézni egy ültő helyében. Mackó hangja duruzsol a fülében: Bán doktor visszament a rendelőbe, azt mondta, ha egy órán belül hívjuk, még bent lesz; igen, mondja ő, Bán doktor... Nem ismered? Igaz, csak pár éve került ide; tudom, hozzá járnak anyámék, de hát mi történhetett, hogy ilyen hirtelen? Lassan letisztul agyáról a kábultság, sietve végiggondolja a félig meghallott mondatokat, amelyek lényege ennyi csupán: az anyja rosszul lett, és bevitték a városba. Igen, Bán doktort fel fogja hívni, és tőle megtud mindent.

Kiszállnak, virágágyak közt haladnak, aztán néhány szobán mennek át, mindegyikben irodisták dolgoznak, köszöntik őket, ő kissé félszeg bólintással fogadja, bemegyünk a Gyurka bácsi szobájába, ott nyugodtan beszélhetsz, az öreg úgysincs most itt; Rózsika, szól hátra az elnöki szoba ajtajából, legyen szíves beadni a vonalat; máris, doktor úr! Tágas, szőnyeges, világos szoba, fé-

nyes az íróasztal lapja, néhány levél van rajta szétszórva, a telefon picit csörren; megvan a vonal, veszi fel a kagylót Mackó, halló! Mindjárt átadom, csak megvárom, amíg kapcsolják, kérem Bán doktor urat, vár, aztán ismét hallózik; szervusz, Imre, kérlek, itt van Kovács Laci, tudod, akinek az anyját az előbb nézted meg, beszélj vele, parancsolj, nyújtja feléje a kagylót, halló, itt Kovács. Szervusz, kérlek, nagyon sajnálom, hogy ilyen kellemetlen véletlen kapcsán és csak így telefonon kellett találkoznunk, de hát remélem, hamarosan barátilag is összejövünk, tudod, kisváros ez, itt mindenki tud mindenkiről, én is tudok felőled, s a feleségem nevében is mondhatom, szívesen látnálak egyik este, igazán örülni fogunk... A doktor hangja szapora, stílusa választékos, lendülete lehengerlő (mindezt úgy állapítja meg, állva a telefondrót egyik végén, hogy a mondatok tartalmát csak részben fogja fel, inkább a formát és a stílust érzékeli), de hiszen ő nem erre kíváncsi, amiről ez itt darál neki, egy kis szünetet kivár, aztán megszólal: igen, kérlek, rendben, de tulajdonképpen szeretném tudni... Persze, már mondom is, régi betegem az édesanyád, ismerem az esetet, előrebocsátom, olyan erős a szíve, mint egy olajszivattyú, s meglehetős jó a kondíciója is, ilyen esetben a folyamat megtérül, az elpusztult sejtek szerepét átveszi egy másik sejtcsoport, nem szabad rosszra gondolnod, hány éves is a mama? Ha jól emlékszem, nincs még hetven; nincs, motyogja ő; hát akkor igazán reménykedhetünk (típusduma, gondolja, miközben a doktor magyaráz, azt ő is pontosan tudja, hogy miként veheti át a vérrel roncsolt agysejtek munkáját egy másik agymező, annyit ő is tanult a dologról), de mégis, ha megvizsgáltad, kérlek, kezdi bátortalanul, talán megállapítottad, milyen mérvű ez a hogyishívják,

bénult-e valamije? Igen, a bal oldala, részben szerencse, mert a jobb agylebenyben lévén a vérömleny, a bal könnyebben áll át, a beszédszervek is bénultak, de ez többnyire teljesen megjavul, persze csak idővel. Ez megint csak vigasztalás, így szokott kezdődni, aztán hamarosan jön egy másik vérzés, és... hangosan csak annyit mond: köszönöm, addig is köszönöm; ja még annyit, kérlek, folytatja kapkodva az orvos, láttam a kocsidat, gondolom, be akarsz rohanni a kórházba, ha annyit kérhetnék: ma már ne menj, csak holnap, holnap délután. Addigra már ott is többet tudnak mondani, keresd Kollár főorvost, jó barátom, ő mindenben eligazít, hát kérlek, akkor búcsúzom, hívj fel alkalomadtán, a vizitedre feltétlen számítunk; kézcsókom, mondja ő, a viszontlátásra. Leteszi a kagylót.

Rágyújtasz, komé? — nyújtja felé a cigarettacsomagot együttérző hangon Mackó, kék szeme most különösen gyermeteggé teszi, az arcvonásaira igazított szomorúság két ráncot húz a szája sarkába, olyan, mint a megbántott gyerek, akinek mindjárt eltörik a mécsese. Rágyújtanak, fújják a füstöt, Mackó egy nagy, zöld üveghamutálat tol kettejük közé; hát öregem, így van ez, az öregek elmennek, aztán ijedten rájön, ezt nem kellett volna mondania, ez így nem túlságosan vigasztaló, gyorsan helyesbít hát, az én anyám is, kérlek, egyik napról a másikra; mikor történt? — kérdezi ő szórakozottan, hatodik éve, éppen így, tavasszal, azt mondják, az ősz viszi el a betegeket, megette a fene, mindegy az, ha ősz, ha tavasz, ha valakinek eljött az ideje, az megy. Hm, krákog hosszasan, s hangot vált: már az este szerettem volna beszélni veled, ha most nem volna terhes, néhány szó erejéig; kérlek, parancsolj, néz rá közömbösen; Mackó kacsint: az angyalát, jól kicsípted a nőcit; tessék? — csodálkozik

rá, aztán megérti, ja Beát? Mi már hónapok óta ostromoljuk, és semmi, te meg az első alkalommal meghódítod, anélkül hogy rászálltál volna, ne félj, kifigyeltük! A nő bukott rád, hiába! Városi csuporba városi kanál való, göcögve nevet, őt hirtelen ellepi az indulat: remélem, ezt nem gondolod komolyan? Miért ne? Bizony hogy komolyan gondolom! Hiába vagyunk mi értelmiségiek, mezőgazdasági szakemberek, mégiscsak falusi tahók maradunk mellettetek, a város még a szagát is megváltoztatja az embernek, egy olyan nő, mint Bea, persze hogy megérzi ezt, egy pillanatig sem csodálkozom, hogy téged szúrt ki, sőt őszintén örülök neki, láttam, hogy nézett rád; most meg? Hogy elhoztalak? Bizony isten sírt, az a nő a kiskutyád, ha nem vetted volna észre. Hagyd, mormogja, fölösleges erről beszélnünk, ez a városi szag pedig egyenesen butaság tőled, mert miféle szaga lehet a városi embernek? Mivel jobb a benzin- és a koromszag, mint mondjuk az istállószag, ami viszont ma már jószerint nincs is, ha jól vagyok tájékozódva. Legfeljebb földszag van, meg dúsan terített asztalok illata, vagy ez nem elég jó neked?

Eredeti vagy, ahogy szerénykedsz, ingatja a fejét Mackó. Persze mindez mellékes, nem is ezt akartam én, inkább kérdezni szeretnék valamit, te mégis jobban benne vagy a dolgokban, adjál nekem tanácsot! Mégpedig? — szeretné siettetni a másikat, mert föl sem tételezi, hogy amit kérdezni akar, egy szemernyivel is különb lesz annál, mint amiket az előbb itt elmondott neki, kérlek, azt mondták, lépjek be a pártba, mit gondolsz, megtegyem?

Meglepődve bámul Mackó arcába. Szorongó kíváncsisággal várja válaszát egy férfi (bár most is inkább annak a félszeg kisfiúnak látja, aki valamikor volt),

s nagy horderejű döntés előtt kér tőle tanácsot (de hát miért épp tőle kérdezi, elvégre mit tud ő róla? Huszonöt év óta talán ha kétszer találkoztak futólag és felületesen váltottak szót, mit tudhat ő a motivációkról, amelyek miatt Mackónak meg kell gondolnia a dolgot?); hogyan adhatnék én tanácsot teneked?

Te mégiscsak, ugye, kezdi dadogva Mackó; mi vagyok mégiscsak? — fintorítja el a száját, anélkül hogy kimondaná akadékoskodó kérdését, Pesten élsz, jobban benne vagy (mi az ördögben vagyok én benne? A magam kátyújában!), mégiscsak régen párttag vagy, ugye (régen volt az, öregem, meglepődnél, ha megmondanám az igazat), hát szóval... tudod, hogy én csak nehezen tudtam befejezni a főiskolát, mert ugye kulákok voltunk, igaz, mindjárt az elsők közt fölmentettek minket, bocsánatot kértek, hogy tévedés volt, apám rokkantsága miatt nem tudta megművelni a földet, évekig bajunk volt emiatt, hisz sem felest, sem bérlőt, de még napszámost sem lehetett kapni, csak emiatt tettek listára bennünket; butaság, motyogja ő elvörösödve (akaratán kívül tolakszik arcába a vér, várja, hogy Mackó mindjárt azt mondja: elvégre ti is így voltatok valahogy, szerencsére mást nem tudhat és nem mondhat, de ezt sem kívánja hallani), ezt a régi kulák dolgot már szóba sem szabad hozni, legjobb, ha ezt magad is félretolod a tényezők közül; igen, kérlek, krákog ismét Mackó, nem is ezért említettem tulajdonképpen, hanem pusztán emberileg, megértesz? Emberileg! Ugyanis én egy kicsit még mindig félek; kitől félsz? — bámul rá a másikra; hát ugye, mentegetőzik felhúzott vállal, megértheted, egyszóval a kommunistáktól félek, hevesen löki ki magából a mondatot, s láthatóan megkönnyebbül, mihelyst kimondta, nyikorogva nevet melléje, hát nem

istentelen fonák helyzet, hogy még mindig félek, amikor pedig odahívnak?

Most már ő sem térhet ki, őszintének kell lennie, ez a gyermekien kék szemű és gyermetegül naiv fiú mégiscsak sorstársa, lelki testvére; értem, hogy miért tőlem kérded, néz rá jelentőségteljesen; na ugye? — könnyebbül meg Mackó (úgy látszik, tapintatból nem mondta ki mégsem, amit mindketten gondoltak, de amit most neki ki kell mondania), én akkor voltam a pártban, amikor apámat listára tették, és azokban az években benn is maradtam, nem fogom részletezni, hogy milyen áron, nem kívánhatod tőlem, hogy erről beszéljek; nem, isten ments! — emeli fel a kezét Mackó, már az maga, hogy ezt megemlíted, irtó nagy dolog tőled. A fene udvariaskodna meg! — dühödik fel ő végképp, az a sok szörnyűség, amit akkoriban elkövettem az elveim nevében (eleinte hittem ezekben az elvekben, később pedig már mindegy volt, mit hiszek, mit nem, mert rajtam már az sem segített volna, ha bűnbánóan feltúrom apám földjét az orrommal), végül kívül sodort a párton, s most sem vagyok párttag, kénytelen vagyok megmondani neked, hát így aztán miféle tanácsot adhatnék én neked?

Öregem, értelek, csillan fel Mackó szeme, nem vagyok én olyan buta, hogy a példálódzást is meg ne érteném, köszönöm is, amit mondtál; a nyavalyát érted te! A példálódzásom nem arra vonatkozik, hogy te most a párt ellen dönts, sőt ha igazán értenéd a példámat (anynyiból, amit mondtam, nem értheted), tudomásul vennéd, hogy én nem vagyok ellene, ha valaki ma elveinek megfelelően belép a pártba, és vállalja mindazt, ami ezzel jár, de csak az elveinek megfelelően! — hangsúlyozom, sőt az érzéseinek is! Ezt pedig egyedül te döntheted el. Amit én kiérzek a szavaidból, hogy félsz, és bi-

zonytalan vagy, el kell hogy gondolkoztasson, én aztán tudom, mit jelent idegenként (ha nem is renegátként) egy tábortűz mellett ülni valakikkel, s minden pillanatban attól tartani, hogy fölfedezik köpenyed alatt a másik tábor egyenruháját, vagy csupán az övékétől elütő, mondjuk civil gúnyát. Nem hiszem, hogy ma viszont ne melegedhetne az ember nyugodt lélekkel a tüzük mellett, elvégre ma egy kicsit másféle ez a tábortűz, mint régebben volt, és még az is becsülettel tarthatja a tenyerét a tűz fölé, aki néha rámordul a tűzrakóra, hogy nem úgy kell a tüzet rakni. Látod, megint csak példabeszéd sikeredett, mosolyogja el magát, de ez talán már világosabb volt valamivel.

Mackó meghatottan nyel, irtó jól kifejezted magad, mégiscsak jó, hogy megkérdeztelek, de a fenébe is, most még bizonytalanabb vagyok, talán csak a félsz tűnt el belőlem, sem attól nem félek, hogy lemondjam a dolgot, sem attól, hogy közéjük kerüljek, végtére azok is csak olyan emberek, mint én, nem volnék hát idegen én annál a tűznél, ahogy te fejtetted ki az előbb, csak azon lamentálok még magamban: kellenék-e nekik, ha mindezt tőlük is megkérdeztem volna. Tudod, telik meg ismét gúnyos szikrákkal Mackó kék szeme (mint amikor Beáról beszélt az imént), az ember borzasztó takony tud lenni (ha már benne vagyok, elmondom ezt is), tudod, hogy apám a szovjet bevonuláskor rokkant meg, állatokat hajtottak a harcoló csapatok után, tél volt, kilenc napig volt úton, beleszámítva hazafelé is az utat, szalmában, erdőben, majdnem mindig a szabad ég alatt háltak, hát az én öregem már nem volt túl fiatal, és nemigen bírta, attól fogva beteg volt, meggörbült a gerince, na de nem is ezt akarom mondani, hanem magamat. Amikor főiskolára kértem felvételt, azt írtam az élet-

rajzomban, hogy apám a fasiszták elleni ellenállás áldozata, tudod, ez akkor jól hangzott, később mégis kitették a szűröm, majd jöttek a zavaros idők, s ismét visszavettek, állatira feldobott a politika engem is (mint üldözöttet), és azt szónokoltam a diáktanácsválasztáson, hogy apámat az oroszok tették nyomorékká (ebben persze volt is némi igazság, de hát huszonöt embernek semmi baja nem esett, mert elviselték a hideget), s most meg, látod, amikor beadtam az életrajzomat (mert kérték, és beadtam, hát mit csináljak?), most meg azt írtam, hogy apám, a háború idején szerzett betegsége ellenére, az 59-es szocializálás idején elsőként vitte be kevéske földjét a téeszbe. (Mert a többit még 52-ben leadta, azért csak akkor, mert két évig nem akarták elfogadni tőle, de erről egy szót sem írtam, s egy kicsit magam is elhittem, hogy így igaz.) Na, a nyavalya törje ki az ilyen szar alakot, amilyen én vagyok, csap a levegőbe kétségtelen felszabadultsággal Mackó, akkor menjünk, hazaszállítalak, úgyis arra visz az utam.

Végigmegy a vörös téglajárdán (most is számolja a lépteket), a nyári konyhán éppúgy meg-meglibben a fakó függöny, mint tegnap, ott is lehetne az anyja, szeretné, ha ott volna, várja is, hogy megpillantja, ha a függönyt félrevonja; hol eshetett össze? — rándul bele a kérdés, és egy pillanatig állva marad a függöny előtt, attól fél, hogy anyja sárga arcát pillantja meg a dikón, ahogy tegnapelőtt délután, érkezésekor, már akkor is olyan volt, mint egy halott, de hiszen még most sem az, kiált fel hangtalanul, a konyha üres, az apja sehol, pedig itthon kell lennie (hol volna máshol?), ekkor hátulról, a műhely felől egyenletes kalapálást hall.

Mit kalapál, apám? De az apja nem hallja a kérdést, görnyedt apró alakja a kalapácsolás rezdüléseire rángatózik, egy pillanatra arra gondol, hogy a szívrohamnál rángatózik így a test, aztán megpillantja a kasza vékonyra kopott pengéjét apja előtt, kaszát kalapál, állapítja meg, de mi a fenének? Az apró ütések egybefolynak, a hosszúkás kis műhelyben avas olajszag keveredik a nedves föld és a fal dohos szagával, a fújtatóhoz lép, csupa por a harmonikaráncokba igazított bőrszerkezet, ezzel sem dolgoztak évek óta, megsejti, hogy az apja felnézett a munkából (talán mert egy pillanatra kihagy a kalapács), csak én vagyok, mondja, aztán nézdegél tovább, az apja meg ismét veri a kasza élét, a fogók, kalapácsok

rozsdásan lógnak szögükön a falon, az üllőn egy ócska kék csupor áll, benne tengeriliszt, a darászsák az üllő fatuskója mellett nyitott szájjal, ebből szitált anyám puliszkának valót, tapint bele a csuporban álló lisztbe, a tuskón megpillantja a szitát is, de régen ettem puliszkát! Nagy forró gombócokat szaggat az ember a tányérba (a hideg forralt tejbe mártott kanállal), aztán szed még tejet a gombócok tetejére (egy kis fölét is), minden falathoz vesz egy kevés pillét, a szájban aztán elomlik és egybekeveredik a forró massza a hideg tejjel és a zsíros pilledarabbal, csodálatos ízeket lehet így kikeverni, az arányoktól függ, melyik íz válik uralkodóvá (háromfélét eszik az ember és háromszor háromféle ízt tud előállítani); minek kalapálja ki a kaszát? — kérdezi.

Az apja még üt néhányat, aztán fölegyenesedik, a derekát nyomkodja, barna, repedezett ujjai közt a kalapács fényesre koptatott sárga nyele (nyilván akácfából készült), beszólt a brigadéros, hogy vágjam le a lucernát, mert a jövő héten haza akarják szállítani; miféle lucernát? Van a réti földön egy tábla lucerna, aki kért, kapott belőle ötven vagy száz ölet, haza is szállítják vontatóval; aha, háztáji; beleszámít, bólint az apja, a tengeri annyival kevesebb, habár újabban nem sokat számolgatják, egy időben még a kertet is felmérték; csak nem számították be azt is? — lepődik meg; azt azért nem, de felmérték, meggondolták, hát mit szólsz anyádhoz? Még mindig a kezében csüng a kalapács.

Hogy történt? Felkelt, a tejet megmelegítette, de láttam rajta, hogy baj van, mondta is, hogy ő nem eszik, nem kívánja, nem vagy jól? — faggattam, de csak hümmögött, még a sparhelt mellett is leült, aztán ledőlt a dikón, és hörögni kezdett, a szomszéd gyereket szalasztottam az orvosért. Rémes! Hát, fiam, ez várható volt,

nekünk már minden nap ajándék; hogy mondhat ilyet, apám, nem öregek még annyira. Nem egyforma az ember, fiam, én is, ládd, már akkora vagyok, mint egy gyermek, megértünk mi mind a ketten.

Erre nem tud mit mondani, áll báván, és nézi apja kezében a kalapácsot, a kikalapált kaszát, a behulló világosságban mint apró fogazat rajzolódik ki a kasza egyenetlen, kopott élén a kalapács fokával okozott minden ütés, szépen megkalapálta, mondja, a keze még biztos apámnak, hja, fiam, ezt nem lehet elfelejteni, csináltam eleget, meg is tapintja a fűrészes élt, az ilyennel sokáig lehet kaszálni, jól fog és csak idő múltán kopik meg ismét, akkor meg fenni kell rajta; mennyi a mi lucernánk? — kérdezi; ötven ölet írattam, elég az a kecskének, hol voltál?

Félt ettől a kérdéstől, mert hiszen mit lehet rá felelni; az elnöknél voltam, mondja tétován, hiszen mondtam, lesz egy kis mulatság; mondtad, mondtad, de anyád el sem tud olyat képzelni, hogy valaki legalább hajnalban haza ne jöjjön, én is mindig hazajöttem hajnalban, persze részegen, te nem rúgtál be? Kétszer is, próbálja tréfával elütni a dolgot, Beát mégsem mondhatja meg, az apja csóválni kezdi a fejét: ez azért nem volt azelőtt, hogy másnap is mulasson valaki, de hát ez ilyen elnök. Azt mondják, ez részegen is többet ér, mint más józanon, hiszen ad is mindent, pénzt, terményt, pálinkát bőven, nincs arra panasz, de minek férfiembernek agyonsanyargatnia magát az itallal? Mert sokszor megtörténik az efféle, hallani a szóbeszédet; ne adjon maga a szóbeszédre, mordul fel, mert azt sem akarja, hogy az ő kései hazajövetele miatt most meg az elnököt áztassa el (teljesen oktalanul), a végén már nem ott voltam, teszi hozzá, az elnöknél a vacsora és az italozás még éjjel

véget ért (ennyivel tartozik az igazságnak, még ha nem ért is véget az italozás Gyurkáéknál, amikor ő elment onnan), baráti meghívásra máshova mentem, s még aludni is tudtam. Jól van, nem kérdezek én semmit. Csak hát anyád miattad is izgatta magát.

Még ez is, hogy én vagyok az oka! De nem mondja ki, amit gondol, hiszen azt is tudja, az apja nem vádolja. Némán nézi, ahogy az öreg visszaékeli a kaszát a nyélre; kár beleütni az éket, mondja hirtelen elhatározással; miért volna kár? — néz fel az apja; mert betesszük a kocsiba, és úgy megyünk kaszálni; ne bolondozz! — csóválja a fejét, de valami élénkség költözik a tekintetébe, úri kaszálás lesz az, hallod; ezek szerint beleegyezett, gondolja, még tán fel is vág majd vele, el-elmondja komájának, szomszédjának, ha szóba kerül a dolog: a fiammal mentünk ki autón, hogy levágjuk azt a kis sarjút a kecskének, hát hiszen, ha megengedheti magának az ember, hallja a mondat hangsúlyát is, de aztán, ahogy az apja arcába néz, elrestelli mindjárt föltételezését, nem fog ő már dicsekedni ezzel sem. Ettél már? Nem vagyok éhes, tőlem akár mehetünk is.

Pedig már megolajoztam a biciklit. Annyi baj legyen! A vénséges vén bicikli ott áll a műhely sarkában, valamikor fekete volt a zománca, kék csíkozással, most meghatározhatatlan a színe, a zománc alaposan megkopott rajta, a rozsdafoltokat apja egy kis olajjal semlegesítette, a vázon ott lötyög a két bőrcsat (mint két karóraszíj), azokkal lehet a kaszát felfogatni a gépre, a kormányon apja rongyos szeredása, kiáll belőle a fenőkő vége meg egy üveg nyaka, víz van benne, de az is lehet, bort akart magával vinni az öreg; a szeredást betegyük a kocsiba? Tegyük, megszomjúhozhatunk (tehát mégiscsak bor van az üvegben), a kasza pengéjét az apja hozzá-

kötözi a nyélhez; hát akkor mehetünk, megjárjuk egykettő, biztatja az öreget; gyerünk hát, nyitom a kaput, apróz előtte az apja; én meg addig begyújtom a motort. Zárd be a házat is, fiam.

Tovább már nemigen kéne menni, mondja az apja, puha még a föld, elsüllyedünk; nem cséplőgép ez, ügyeskedik a kormánnyal, és a dűlőút füves szélén halad; igaz, gumija van, nyugszik bele az apja, de azért kicsavart nyakkal egyre nézi a kocsi oldala mellett a talajt; húzza le az ablakot, jobban kilát, mosolyog ő; látok én így is (nyilván nem tudja, hogyan kell lecsavarni az ablakot), ahol ni, a lucernás! Vagy öt-hat sovány akác őrködik a dűlő mellett, s túl rajtuk látni a lekaszált táblát (csak néhány parcellán áll még a lucerna), olyan az óriási tábla, mint egy keresztbe-kasul bemintázott füzetlap; ki hosszában, ki széltében állt bele a magáéba a kaszával; ez a második ablak, ez a miénk, mutatja az apja. Megáll az akácok mellett, kinyitja mindkét ajtót, mert csak így tudja az ülések közé helyezett kaszát kiemelni, az apja már igazítja is fel a kaszát a nyélre; már majdnem mindenki levágta, mondja közben, még éppen nem késtünk el vele; nem leszünk utolsók se, válaszolja ő, és egy marék friss növényt emel az orrához. Csak meg ne kóstold már, mondja az apja.

El kellene kérnem tőle a kaszát, sajnálja meg, ahogy beleáll a karóval jelzett parcellába, de félek, hogy nem sikerülne, mikor volt az, hogy kaszát adtak a kezembe? Igaz, ő jószerint nem is kaszálhatott, ha arattak, ha szénát vágtak, mindig az apja és valamelyik bátyja fogta föl a rendet, két kaszás elég még aratáskor is, elég munkájuk volt a kaszások után nekik, a többieknek (az

anyjuk nem szedett markot, főzött bent a tanyában), Öreglaci (amikor már velük volt) kötelet font, nagyon tudott kötelet fonni, ők meg az öccsével kötötték a kévét, húzták-vonták a kévéket, és rakták a kereszteket. Kaszálni neki már nem kellett (igaz, az iskola miatt is azt mondták: te már nem leszel paraszt, mit erőlködsz? Az apja még azt is utánatette némi éllel: nem szokta a cigány a szántást), de persze tud ő azért kaszálni, éppen az előbb mondta az apja, amit megtanul az ember, azt nem felejti el, mégiscsak el kéne vennem tőle a kaszát, hiszen alig bírja. A nap már lefelé hajlik, messze földön egy teremtett lelket sem látni, akik ma kaszáltak itt, már rég végeztek, és hazamentek, a napnak azonban jó ereje van, apja vékony karján görcsösen megfeszülnek, szinte pengve ugrálnak az izmok, nem is izmok, inak már, szárazzá aszalódott vékony izomkötegek, herseg a lucerna, finoman fekszik el a kasza alatt, valami madár köröz felettük, le-lezuhan reptében egészen az apja feje fölé, az öreg felpillant, aztán vállat von, és tovább húzza a kaszát, egyszer csak megáll, a kaszaheggyel odapiszkál a sarjú közé; mi az? — lép oda ő is, szétdúltam a fészkit; miféle madár ez? — néz a kétségbeesetten röpködő madárra; fürj, két tojása, ládd, épen maradt; nem visszük haza? Hiszen záp lehet, alátesszük a kotlósnak, anyád csak bámul majd, hogy miféle csirke kelt ki az ő tyúktojásaiból; ha megéri; persze hogy megéri, holnap meglátogatjuk; az jó lesz, a két szeplős tojás a markában még meleg, takard be, s ha más nem, beadjuk Békás Molnárnak; mért adnánk be neki? (ismeri Békás Molnárt, aki a fiaival mázsaszám szedte a békát a laposokból, vadvizekből és jó pénzért eladták, már házat építettek belőle!), csak nem fürjjel kereske-

dik mármeg? De bizony, s ez az igazi üzlet, kocsija is van belőle. Ismét nekilendül a munkának.

A lucernáson túl halom üti fel borzas fejét a lapos táj fölé, olyan púpja van, hogy nem tudja megszántani a gép, jól látni, ahogy szétválik a domb lábánál a szántás fekete csíkja, s kihagyja a púpot. Akár valami gumós nagy szem, gondolja, felülről nézve éppen olyan lehet, a római szobrok szeme van így kimunkálva, külön a mandula alakú szemnyílás, s középen a kúpos szemgolyó, csakhogy ezen zöld dudva bolyhodzik (zöld hályog a szemen, folytatja a hasonlatát); mi a neve ennek a halomnak, kérdi az apját, amikor az visszatér a renden; ez, fiam, csak őrhalom, errefelé őrhalom majdnem mind, más nevük nem volt ezeknek; aha, érti meg, Juszuf (egykori magyar tanárja, aki nagy néprajzos volt) sokat mesélt nekik arról, hogy néhány évszázada még idáig kijött a Tisza, az egész rét víz alá került, s nemcsak őszi áradáskor meg a tavaszi zöldár idején, hanem egy-egy zivataros nyáron is (ha Medárd esős volt), akkor ezeken a dombokon őrség figyelt a Tisza irányába, s ha jött a víz, riasztották a pásztorokat, s azok tüstént terelték a nyájakat, gulyákat a magasabb homokos részekre. Adja egy kicsit, hadd próbáljam! — nyúl a kaszáért.

Az apja éppen pihen, orrát fújja, két orcáján piros foltok jelzik felhevültségét; nem való ez neked, fiam, mondja; maga már épp eléggé elfáradt; gyenge kasza ez, szabódik tovább az apja; csak nem képzeli, hogy elfelejtettem, le tudok tán vágni két rendet; ez már annyi sincs, mutat a még lábon álló lucernára; hát hiszen próbáld, ő pedig megmarkolja a szerszámot, az izmait hozzákészíti a lendülethez, érzi, hogy karjában van az alkalmas mozdulat, finoman suhint, jól lenyomja a kés

tövét, mert nem akar magas tarlót hagyni, a lendület vége azonban megbicsaklik, a kasza hegye belefúródik a földbe, hallja a tompa pattanást. Még eltöröd! Az istenit! már el is törtem.

Nézik a kasza lefittyedt hegyét, olyan arasznyi forma darab törött le, nem egészen, mert a besodrott perem még tartja az acélt, de semmi kétség, egy mozdulat kell, hogy leessen a kasza hegye; nagyon be volt már kopva, mondtam én, hogy gyenge jószág már ez, mentegeti az apja, ő meg nem lát a dühtől; az istenit, a nagyon jó istenit! — motyogja, hát már egy kaszavágást se tudok tenni, vagy mi?! A hétszentségit! Tehetetlen ember káromkodik, veszi el tőle a kaszát az apja, lába közé fogja a nyelét, aztán letöri a fityegő darabot a pengéről; még az kell, hogy megszidjon, morog tovább; dehogy szidlak, nevet fel az öreg szárazon, de kifejezetten jókedvűen, mintha bor tüzelné a mókára, göcög, rázza a fejét, szippant az orrán, és megint csak nevet; káromkodni jobban tudsz, mint kaszálni; az istenit! — mondja megint jobb híján, de maga is elneveti magát: hogyan lehet ilyen ócska vacakkal dolgozni? Hát láttad! Márpedig én befejezem, adja ide! Hallod, ez most veszélyes, a végén még a lábodba vágod; annyira idétlennek néz? Várja csak ki a végét! Én ráérek, pusmog féloldalt az apja, ő pedig minden idegszálát megfeszítve vigyáz, hogy a kasza jól álljon a kezében, ne forduljon se le, se fölfelé, az első csapások után belejön, a kasza csonka hegye egy kicsit mintha akadna, de nem túlságosan, erősebben kell markolni, gondolja, s azon veszi észre, hogy végigért a renden, zihálva megáll, kifújja magát, nézi, ahol elhaladt, no, lehetne egyenletesebb is, de tény, hogy levágta ezt a sort, a homlokáról lecsapja a verejtéket, nekilendül ismét, az apja a

rend másik végén áll, szótlanul figyeli, már nem nevet, végig kell vágnom hibátlanul, de hát még egyszer csak nem fog a földbe szaladni a hegye? — aggódik, akad ám, de nem hagyom úgy kiszaladni a lendületet, mindig lefékezi a végét, most már egyenletesebb a tors is. Lüktet a halántéka, szemébe folyik a verejték, hunyorog, nem akarja abbahagyni, az orra hegyén is csepp ül ki, fölfelé fúj egyet, hogy a csepp eltűnjék onnan, na végre! Kiizzadtál, fiam, nem kellett volna; dehogynem kellett! Csak segíthetek magán ennyit.

Némán ácsorognak még a rendek között egy darabig. Nem említik többet a kaszát (a letört hegyet az öreg a kezében tartja, kést vagy efféle vágó szerszámot még csinálhat belőle), egy kicsit megrugdossák, fellazítják a rendeket (ahol túl vastagon áll a lekaszált növény), aztán az alkonyuló eget nézik, apja szétszedi végül a kaszát, hümmög valamit, hogy jó lesz már ez neki így is, elég lesz, ameddig ő él, még jobb is, hogy rövidebb lett, elég már akkora rend neki, amit ezzel lehet vágni, ő meg leül az akácfák tövén, és rágyújt. Kér egy bagót? Adjál.

De az öreg nem gyújtja meg mégsem, a mellénye zsebébe csúsztatja a cigarettát; ha megvárnál, átballagnék a juhászokhoz, jövök mindjárt (a dombon túl látni a két nagy karámot), gomolyát ígért Káldi; megvan még az öreg? Meg az, ő itt a gazda még mindig, nem tudnak helyette jobbat, az úgy ellet, hogy nincs elhullás, pedig a fogával harapja el a köldökzsinórt, amikor meg ez a Medvey barátod elletett két fehér köpenyes segéddel, hiába volt a nagy büdös tudomány, mégis volt elhullás. Amit a régi juhászok tudnak, azt nem tudja még az orvos se, anyád túrót akar gyúrni, azt mondta, szereted a juhtúrós galuskát, megcsinálja,

míg itthon vagy; de apám! — néz rá megdöbbenve, miket beszél itt? Az apja furcsa merev mozdulattal szakítja el az arcáról a pillantását, aztán halkan motyogja: ejnye, már megbocsáss, egy pillanatra, ládd, elfelejtettem, mi van szegénnyel, de hát ilyen a vénember esze, borzasztó rövid. Restelkedik, látszik rajta, s kínos neki is, hogy figyelmeztette, majd csak rájött volna maga is az öreg, hogy rosszul szólt; a gomolyát azért csak hozza el, jó az kenyérrel, de meg szaggatok én olyan galuskát magának, hogy na, s túrót is gyúrok rá, kapor biztosan van a háznál, meglátja, elgazdálkodunk mi addig is, amíg anyám magához jön annyira... Nem fog az már főzni, legyint az apja, s megindul a keskeny csapáson a hodályok felé.

A lemenő nap fénye elfolyik a földeken, a szántás jókora rögein elakad, és árnyékot vet, hosszú fekete foltok tarkázzák be az egész domblábat, most törték fel ezt a darabot, nézi meg figyelmesebben a domb környékét, fű volt itt, ebbe már az idén nem fognak vetni, ahhoz későn van, aztán közelebb sétál, s fölfedezi a kiszórt műtrágya fehér gyöngyszemeit, végigsimít ujjával egy lapos és kemény rögön, tiszta szik, állapítja meg, jól meg kell sózni, hogy valamit teremjen, de sok baja is volt az idevaló embereknek a szikkel! Az ő földjük jó része is ezen a réti sziken volt, igaz, nem volt friss szik, talán csak a két kis lapos, ahol, mint az asztallapon, abroszként kifehérlett a sziksó a száraz nyári hónapokban, ezt a két kis szikfoltot legelő vette körül (épp az ő földjük csücskénél kezdődött a nagy legelő, onnan nyugat felé, és lefele délnek is, majdnem a Tisza bugyráig legelő meg legelő terjedt, biztosan ma is legelő

még, hiszen azt feltörni lehetetlen, minek is, jó fű terem rajta, ha nem száraz a nyár, bár egy út menti darabot rizsnek megárkoltak, idefelé jövet látta is a rizsföld ablakait), a szántójuk a magasabb részen volt, arra valahol a hodályoktól jobbra. A hodályoktól talán el is láthatna a régi tanyáig (vajon áll-e még?), a víz itt nem ártott annyit, mint az alacsonyabb részeken, de a szárazság sem tudta kiszívni a földben megbújó talajvizet (a kútjukban mindig egészen fent volt a víz), jó terméseik voltak, szikár magyar búza, nem túl sűrű, de erős gazú, nem dőlt az meg, pedig néha vállig ért a szára, akkora asztagokat raktak belőle, mint a legmódosabb parasztházak, szépeket, oválisokat, magasba nyúló tetővel (nem lehetett arról létra nélkül egyszerűen csak lecsusszanni a földre, mint a kisebb asztagokról, amilyeneket a másik határrészben raktak a gazdák). A domború oldalú, csupa kalász tetőzetű asztagok aztán nyugodtan várhatták a cséplőgépet (amikor az apja cséplőt vett, maguknak akkor is legutoljára csépeltek), volt olyan medárdos nyár, hogy sok tanyában kicsíráztak az asztagok, az ő apja és Öreglaci azonban olyan mesterien rakták meg a magukét, hogy abban az eső nem csinált kárt, de a szél sem tépázta meg.

A villám, az volt a legnagyobb veszély. Egyik évben a villám is beütött. Szerencsére már jórészt elcsépelték a búzát, a második nagy asztag alja felé jártak (ő kévét adogatott, olyan tizenhat éves forma siheder volt), szempillantás alatt rájuk jött az eső, mondták az öregek, Majos bácsi, a bandagazda legkivált, hogy ezt nem ússzák meg, irtó fekete a magja, jószerint tető alá futni sem volt idejük, mert az utolsó pillanatig nyomták a gépbe a kévéket, az öreg Majos a cséplő alá vetette az üres zsákokat, a nagy ponyvát átdobták a tele zsákokon,

s rohantak az istálló felé (mert a tanyába nem szívesen megy be a cséplőmunkás), ő is az istállóba tartott, a lányok fejükre borított szoknyával szaladtak előtte, barna lábuk szárán fényesen folydogált a lezuhanó özönvíz, az alsószoknya egy pillanat alatt átázott rajtuk, és megmutatta idomaikat. Zsófi, a bandagazda unokahúga (az apja katona volt), a vihar alatti párás félhomályban akkor húzódott oda őhozzá először, vizes tincsei közül somolyogva pislogott rá, és ázottkutyaszagot árasztott, meg még valami erős, izgató illatot, amelyet ezután mindig megérzett éjszakánként a lányon, amikor az hozzábújt a szalmában, és csaknem erőszakkal magára húzta őt, csináld már, te málé, sziszegte, s aztán nagyokat nyikkanva viselte el az ő hevességét. Nyikorgott, akár az ócska sezlon, hű, de régen volt!

Igen, a tűz! Az istállóajtó négyszögében a félbemaradt asztag, a cséplőgép és a ponyvával letakart zsákhalom látszott, kissé hátrább a szalmakazal s mögötte a szürkésfekete ég, amelyet a villámok cikornyái hasogattak pillanatnyi szünet nélkül, mintha tüzes faágak szikráztak volna fel a gomolygásban, csakhogy fejjel lefelé, megvolt a törzsük, a vastagabb ágak lefelé futottak ebből a törzsből, és sok apró gallyacskára bomlottak, egy-egy óriási ágbog felvillanása után feléjük görgött a mennydörgés, a vastag szálú eső is mintha ettől a dübörgő hangtól libbent volna meg ilyenkor, hogy bőséges sugárban öntözze az istálló falát, be-becsapva olykor az ajtón is. A villámfény és a csattanás között eltelt másodpercek (Majos bácsi kiszámolta, hány kilométerre csapott le a villám) a vihar közeledtét jelezték, a magja hamarosan fölöttük tombolt, a villanásokat immár azonnal heves dördülés követte, a szikrázó fények egyfolytában betöltötték a párás istállót, aztán valaki fel-

kiáltott: a kazalba csapott a villám! Az ajtóhoz tódultak, egymás hátára gyúródtak, egy-egy villanás aztán a félősebbeket visszakergette a sötét sarkokba, a lányok szipogva sírtak, ha eddig féltek, hát most megrémültek (Zsófi olyan erővel szorította a kezét, hogy nem tudott tőle megszabadulni), a férfiak azon tanakodtak, kimehetnek-e, tudnak-e tenni valamit a tűz ellen, hiszen a kazal sűrű füstöt pipált, a heves zápor elfojtotta a lángokat. Az eső elveri a tüzet, mondta valaki, nem ér az semmit a villámnak, akkora tűzgolyó az, amit nem olt el az eső; miféle tűzgolyó? — faggatták az öreg Majost; a villám tűzgolyóként esik le, lemegy egészen a kazal aljáig, és egyszer csak kilobban a tűz alulról, mint a fáklya, azt eloltani már nem lehet. Nézzétek, most gyulladt meg! — kiáltotta egy legény (rudashordó volt, borzasztó erős fiú), a kazal fölött akkora füstgomolyag lebegett, mint maga a kazal, de az alját már vörös és sárga lángok taszigálták fölfelé, ekkor rohant be az apja, csorgott az arcán a víz; emberek, hát nem tehetünk semmit? — kérdezte kétségbeesetten; semmit egyelőre, mondta Majos bácsi; megvert az isten, elég mindenem! — csikorgatta a fogát az apja, aztán könyörgőre bicsaklott a hangja, istenem, ne engedd, hogy leégjen a tanya és az asztag; isten abba nem szól bele, mondta Majos bácsi, az eső már inkább, csak az ég le, amibe a villám ütött, de az tövig, a többit az eső nem engedi kigyulladni. Úgy is lett, semmi más nem égett le, csak a szalmakazal.

Amilyen hevesen tört rájuk a vihar, olyan gyorsan meg is szűnt, az ég egyik széle ismét kék lett, mintha félretolta volna valami óriás kéz a felhőket, a kékség szemlátomást húzódott fölfelé az égen, az eső még esett, de aztán elállt, kitocsogtak a sárba-vízbe borult szérűre, ak-

kor már egyetlen hatalmas lánggal égett a kazal, nem messze tőle füstölni kezdett a törekrakás is (éppen arra hordta a tüzes pernyét a szél); no, a török is odalesz, jegyezte meg Majos bácsi. A nagy lángok elmúltával a szél is csöndesedett, a pernye szerencsére kifelé szállingózott a tarló irányába, a tűz forrón perzselt, nem lehetett megközelíteni. Jó távolságra ott álldogáltak mind, és ázott gönceiket szárongatták, a forróság jólesőn sütötte őket, a lányok kuncogva tartották kendőjüket a kazal felé, mintha az előbb nem ők sikoltoztak volna, Varga Pista (az a nagyon erős rudashordó) eltűnt a tengeriföld irányában, majd hosszú karókra tűzött kukoricacsövekkel tért vissza; mit csinálsz? — kérdezték tőle a lányok; tengerit sütök, kértek belőle? Hiszen oda se tudsz menni, hogy megsüsd, csodálkoztak a lányok, Majos bácsi a fejét csóválta: te, ha leég a hajad, én hazaküldelek, a jóistennek se kellesz kopasztott fejjel; ne féljen, mártotta vízbe a fejét és a kalapját Varga Pista, aztán mint a dárdát, két kézre fogta a rudat, megiramodott, bele a forróságba, a vöröslő szalmafalba beledöfte a kukoricát, és rögtön visszafutott. Még vagy három ilyen dárdát helyezett el a tüzes szalmába, és nem sok idő múlva vissza is rántotta őket a tűzből, egyenként dobta le a feketén füstölő-gőzölgő csöveket a lányok előtt a fűre, sózzátok meg és ehetitek, a legnagyobbat hagyjátok meg nekem. Különlegesen finom íze volt annak a sült kukoricának, azóta is emlékszik füstös zamatára. (Dagadtra ették magukat sült tengerivel, mert később, ahogy a kazal töppedt, már vacsoraidőben, mind sütöttek egy-két csövet, akkor már oda lehetett menni a pernyébe burkolózó tűzhöz.)

Azok a nyarak a tanyán! Gyermekkora legszebb pillanatai (a ki tudja azóta mivé lett) tanyához kötik. Mihelyst az iskolát befejezték, öccsével ők is kimehettek a tanyára, a tágas pitvarban háltak a széles dikón, a téglából rakott tűzhely mellett, akármilyen nyár volt, éjjel jólesett a tűzhely meszelt falából áradó meleg, a bátyjai kint aludtak az istállóból nyíló kamrában, szülei meg a tanya egyetlen szobájában, bár az anyja gyakran bejárt piacolni, a benti ház körül is sok dolga adódott (csak az aratás és a cséplés kívánta meg itt kint is a háziasszonyt), az apja és a bátyusok napközben kimentek a földre kaszálni, kapálni, ők meg az öccsével (rájuk bízatván a tanya) minden rosszaságot elkövettek, a tanya körül termő fákról barackkal tömték tele magukat (meg zöld szilvával), verébfészkeket fosztogattak, vadméhekre vadásztak, ürgét öntöttek, a lajtorjával betámasztották a tanya ajtaját, és lementek a szittyós tóhoz békát nyúzni, fürdeni, tutajt építeni, s ha más tanyákról barát is adódott, fölülmúlhatatlanok voltak ötletekben.

A Nyárádi-tanya volt a szomszédjuk, az út megkerülte a módos tanyát (valamikor Nyárádi ügyvéd apja elöljáró volt, s tekintélye és pénze révén elérte, hogy földjeit megkerülje az út, az éles kanyart azóta is őrzi a táj), az ügyvéd tanyást alkalmazott, Siterinek hívták a tanyást, volt annak vagy hat gyereke, közülük egy fiú és két lány játszótársuk volt, Jóska vele járt iskolába, Julcsi egy, Kati két évvel volt fiatalabb nála. Nagyon jól megértették egymást ezekkel a Siteri gyerekekkel, s ha azoknak libát, pulykát, disznót kellett is őrizniük, vagy tehenet legeltetniük, azért a játékra maradt idő. A két lány elvállalta őrzésre a teheneket is (persze hozni kellett nekik lopott almát, szilvát vagy gömbölyű kavicsokat a kapózáshoz, amit a két lány a legszívesebben játszott

a fűben ücsörögve, a feldobott kavicsokat hol egyenként, hol párosával a tenyerükkel vagy a kezük fejével kellett elkapni, volt valami szabálya a játéknak, de ő azt soha nem tudta megtanulni, mint ahogy a lányok más játékait sem, mondjuk az ugrálóst, a keresztalakban felrajzolt kis négyzetekben való ugrálást, helyette ők bicskával kijelölt körben országrablóst játszottak, a határvonalat mindig a földbe állt penge által kijelölt irányába húzták meg, ő mindig el tudta rabolni Jóska országát, csak Sanyival, az öccsével nem bírt, annak minden dobása pontos volt), a fiúk aztán nekivágtak a határnak. Ha éppen csúzlijuk volt, madarakat lődöztek, meg békákat a zsombékosokban, pecáztak is az érben, bár halat nemigen sikerült fogniuk (kis halak voltak különben is), tejes kukoricát loptak, tűzön megsütötték, Jóska a madártojásokat feltörte, és ha tiszta volt a sárgája, megitta azonmód.

Egy nyáron szikfüvet gyűjtöttek, ezt Siteri bácsi munkának tekintette, és zsákokat meg fából készült sűrű fogú gereblyéket adott a gyűjtéshez (olyan volt, mint egy hatalmas fésű), ők felkutatták a sárga virággal ellepett réteket, átfésülték azokat, s a gereblye fogai közt fennakadó szikfűvirágot zsákba gyűjtötték, majd a patikában eladták. Ő egyszer Sanyi nélkül ment szikfűvirágot gyűjteni, s megegyezett Julcsival, hogy az ő zsákjába rakja, amit gyűjt (maga készítette fésűvel dolgozott), s Julcsi megígérte, hogy egyes-egyedül az ő felesége lesz, ha majd megnőnek, de addig is hajlandó volt a bokorban papást-mamást játszani vele (azért a bokorban, mert így látta a nővérét is egyik-másik legénynyel), azt persze nem tudták pontosan, mit kell csinálniuk, de Julcsi tanácsai alapján végül is kialakult a dolog. Julcsi hanyatt feküdt felhúzott szoknyával, ő pe-

dig föléje kucorodott (mintha lovagolna), és hosszas próbálkozás után egyszerre és egymást levizelték, s ez az egymásból jött meleg borzongással töltötte el őket, s meg is fogadták, hogy erről senkinek nem beszélnek, még a testvéreiknek sem, ez egyedül az ő titkuk marad. (Az is maradt, és később, amikor már értették gyermeki játékukat, ha találkoztak, elpirulva köszöntötték egymást, soha nem említették egymásnak sem a dolgot, de félszeg vágyakozás élt bennük, hiszen ők már régtől ismerték egymás testét.)

Évekkel később (már a háború alatt) selyemhernyótenyésztésre hívták fel őket az iskolában (némelyik fiú már azelőtt is tenyésztett selyemhernyót, ők úgy hívták: selyembogár), irkalapra rakott petéket szerzett, a lap olyan volt, mintha szürke és barna mákszemek ragadtak volna rá egészen sűrűn, több ilyen lapnyi petét vett (ha jól emlékszik, néhány ponyvaregényért), cipősdobozokban keltek ki az apró hernyók, a dobozba rakott eperfalevélen úgy nyüzsögtek, mint állott vízben a szúnyoglárvák, csakhogy ezek órák alatt megették az eperleveleket, csupán a levelek sokágú erezete maradt meg, az öccsével alig győzték tépdesni az eperfák levelét, zsákszámra hordták haza, a dobozok pedig egyre kisebbnek bizonyultak, végül (mivel az iskola is befejeződött) biciklin jókora ládában kitelepítették az egész tenyészetet a tanyára. Az apjuk különben is egyre veszekedett velük, hogy a ronda hernyók már teljesen ellepik a házat, ha némelyik kimászott a dobozból (éhes lévén), s apjuk meglátta, rájött a hányhatnék, az anyjuk meg nevetett, hadd csinálják, pénzt kapnak majd érte; ezekért? — kiabált az apja, hacsak én nem adok nekik pénzt, hogy ne lássam a bogarukat (lassan lecsillapodott), egy pengőt kaptok, ha bedobjátok mind a budiba; még

csak az kéne! — mérgelődött meg az anyja, hogy mind az ember fenekébe másszon, végül hát kivitték őket a tanyára, a tyúkólba, kitakarították (úgysem tartottak a tanyán tyúkot, csak libát és kacsát), és az út menti fákról hordták ezután az eperlevelet. A hernyók gyorsan nőttek, kis ormányukkal fürgén rágcsálták a levelek élét, még a levél ropogása is hallatszott (foguk is lehetett, különben nem hallatszott volna a finom fűrészelés), néha egész testük hullámzott, ahogy továbbhaladtak, sok kis kúpszerű, szőröcskékkel benőtt lábukkal jól megkapaszkodtak, úgy kúsztak a levél élén, órákig el tudta nézni őket. A gubózás különleges látvány volt (előbb néhányszor megvedlettek a hernyók, lassú kínnal kibújván száraz bőrükből, hogy a kis hártyás hengereket aztán el kelljen takarítani alóluk); az ujjnyira hízott bogarak abbahagyták az evést, tétován emelgették vaksi fejüket, mintha keresnének valamit, ekkor tettek be nekik szalmát, s a hernyók egy jó kis zugot választva maguknak, testük köré előbb néhány tartószálat szőve, körbe-körbe kezdték hálózni magukat. Fokozatosan fogytak, ahogy húzták a farkuk végén levő szemölcsből a szálat, s folytonos bókolással készítették maguk köré az egyre sűrűbbé váló selyemhálót, amely végül derékban karcsúsított kis gubó lett (leginkább a földimogyoró burkához hasonlított), fehéres sárgák, krémszínűek voltak, némelyik valamivel sötétebb árnyalatú, ők pedig a kész gubókat összegyűjtötték (néhány nap múlva hallatszott, hogy zörög bennük a bábbá keményedett hernyó), ekkor motollát készítettek, s gombolyítani kezdték a leforrázott gubók selymét. Akkora motringokat gombolyítottak, amekkorába az öklük körülbelül belefért, napokig tartott ez a munka, nehéz volt a szál végét eltalálni, s még nehezebb szakadás nélkül le-

fejteni a szálat, végül összegyűlt a tiszta dobozokban a nyolcas alakúra kötött selyemmotringok egész garmadája, aztán bevitték a gyűjtőhelyre, ott egy kedves hölgy patikamérlegen mérte le a selymet, s nagy pénzt fizetett érte. (Akkor volt először zöld tízpengőse, kettő is egyszerre, amíg az apja el nem vette tőle, képtelen volt elhinni, hogy nem lopta: méghogy a bogaraidért kaptad, ki a nyavalya ad azokért pénzt? De mikor mondom, hogy legombolyítottuk Sanyival, és megmérték, arra adták a pénzt, heveskedett igaza tudatában; az apja csak hitetlenkedve morgott.)

A gubókat nem mind forrázták le, a nagyobbakból megtartottak néhányat, azok aztán tavasszal előkerültek a sötét fiókból, a napos ablakban hamarosan kinedvedzett a végük, közben ugyanis a bábból lepke lett, s a lepkék váladékukkal kimaratták börtönüket (a váladék nyilván feloldotta a selymet, csodálatosan van ez kitalálva, gondolja), s hófehér lepkék jelentek meg a dobozban, plüss potrohukat meg-megremegtették, aztán társat találva egybeforrtak, a nászból az egyik lepke megfogyva és halálraváltan került ki, a nőstények pedig kövéredni kezdtek, nehezen vonszolták magukat, mindegyiknek külön doboz járt, az aljára helyezve egy irkalap, amire aztán sorra petyegtették mákszemnyi petéiket, furcsa alakú ábrákat rajzolva ki a sokezernyi kis pettyből. (Egy-egy ilyen levél pete sokat ért, legalább egy ponyvaregényt, csak a Zane Gray-ekért kellett két levél petét adni. Most is kiadtak egy Zane Grayt, jut az eszébe, nemrég látta egy könyvesbolt kirakatában, jó volna megvenni, vajon most is úgy tetszene, mint akkoriban? Hegyek közt kóborló, többnyire menekülő, vadonokon át meg át harcoló cowboyokról szóltak ezek a könyvek, s nemcsak a banditákkal, hanem a farkasok-

kal és más vadakkal is meg kellett küzdeniük a hőseiknek.)

Az apja még mindig nem jön. Úgy látszik, még most fejik azt a juhot, amelyiknek a tejéből a gomolyát fogják csinálni, csóválja a fejét, és ismét rágyújt. Nem kellemetlen itt üldögélni az alkonyatban, hűvös sincs, a frissen vágott lucerna illata könnyűvé teszi a lélegzetet, illatos minden, háta mögött az akácfa törzse is, meg a bokrosodó búza itt a másik táblán, a domb irányából a föld illata éri el, csupa jól ismert, de csaknem elfeledett illat. Utóbb már hiába idézte fel a határ képét, a gyermekkori emlékeket, illatokat soha nem érzett, a színek fakóvá, a növények egysíkúvá váltak az emlékezetében, talán csak a vörös égalja indított meg benne néha halvány képzeteket, ez az egész, amit itt most ismét teljes valóságában érez, úgy rémlik, örökre kipusztult belőle. Legalább még egyszer érzem ezt is, motyogja. Arcok és események, jelentéktelen és groteszk emlékek kísértik egyre-másra, ez a Julcsi is, csóválja a fejét, de szép volt kislánynak! Azóta ötgyerekes anya (ha jól tudom), s neki sem igen jut eszébe a szikfűgyűjtés. A selyemhernyó pedig? Ez a régimódi anyagot termelő nyomorult kis rovar? Amikor a műanyagok korát éljük?

A nagy legelő végtelen és egyhangúnak tetsző térsége fölött finom alkonyi pára vibrál. Óriási kihalt tenger, gondolhatná, aki a legelőt nem ismeri, de járna csak benne napfénynél, tikkasztó nyárban, megtudná, mennyi élet nyüzsög a ritkás füvek, a kis csomókká magányosodott perjebokrok, a mély és keskeny repedésekben hangtalan csörgedező zöld erek világában, de még a szik apró hómezőin is élnek rovarok, s kidugják

a fejüket furcsa és torz kis növények, le akarják győzni az édeskés port izzadó tisztásokat.

A nagy legelő jó néhány település határát kötötte egybe, ahogy a térképet megidézi az agyában, látja, mint állnak egybe a legelő foltjai az állatjárások végtelenül kanyargó csíkjai mentén (le egészen a Hortobágyig), egy-egy csordakút környékére három-négy irányból is összefut a marhák lába taposta hullámos, széles út, messze vidékről erre kanyarodtak a legeltető pásztorok (bérletük idegen határba is beengedte őket, régi könyvekből olvasott ezekről a dolgokról), járt feléjük is egy nagy gulya, a gulyás az ő kútjukból itatott néhány napig, aztán haladt tovább. A gazda is megjelent egyszer náluk (a tanyájukban hált), mert a gulyását kereste, aki akkor már több napi járóföldre lehetett, ez egy Puskás nevű ember volt, szekéren jött két jó lóval, bejárta a tanyát, megnézte az állatokat, sokáig álldogált az őrhalmon, a kaszára érett búzát megmorzsolta a tenyerén (ők éppen aratáshoz készülődtek, itt volt mindenki, aki kezét-lábát bírta a családban), akkor ez a Puskás azt mondta az apjának: azt hallottam én magáról, hogy ügyes ember, tán kovácsmester is, hát én magának egy cséplőt felajánlok, kazánnal együtt, ezen a nagy határon eljárhatna vele tanyáról tanyára, hisz kevés itt a cséplő, sok a gazda; és mibe kerülne ez á gép? — nézett nagyot az apja; majd megegyezünk, legyintett Puskás, nem sürgős. Én azzal jövőre már nem járok, a gulyámat eladtam, mert új gépet veszek, már meg is van róla a szerződés, jövőre én már az újjal csépelek.

Bementek a tanyába. Puskásnak bora volt demizsonban, az anyja tojást sütött, egész szakajtó tojást felütött, a demizson bort az apja és Puskás megitta a te-

méntelen tojásra, s mivel éppen este lett, lefeküdtek, és reggelig aludtak; na, aludtunk rá, mi lesz a válasz? — kérdezte hajnalban Puskás, amikor kijött a házból, az apja ott kalapálta a kaszát; megnézem a gépet, mondta az apja; akkor én erre jövök visszafelé három nap múlva, és a gépet meg lehet nézni. Csakugyan három nap múlva, reggel még alig múlt, Puskás megállt a dűlőn, de ott maradt a bakon ülve, nem ment be a tanyába, várt, s mivel az apja meg Puskást várta, fogta a tarisznyáját, és magával intette Mihályt: te leszel már annak a gépnek a gazdája, te vagy úgyis a legidősebb, és te tanultad ki a gépészkovácsságot is. Hadd menjek én is, könyörgött ő, míg apja arra várt, hogy Mihály befogja a lovakat; hiszen elférsz, bólintott az apja, így hát ő is velük mehetett gépet nézni, éppen azon a napon, amikor a búzát kezdték volna vágni, ez mutatta, mennyire fontos lett apjának a gép, hogy az aratást is elhalasztotta miatta. No, mentek ők a két szekérrel, az apja elöl ült Puskással a másik szekéren, ő meg Mihály mellett a bakon, amikor meg elunta, a szekérderékba vetett szalmába kucorodott, és onnan nézte a végtelen legelőt, a rajokban pattanó szöcskéket, a szikfoltokat, aztán meg a teljesen tiszta nagy kék burát a feje fölött, amelyen néha madár tűnt fel, egészen magasan gólyák köröztek (bár Mihály azt mondta, az a rétisas), gyakran libbentek a levegőbe a tarka libucok, fehér mellényüket mutogatva alacsonyan siklottak el fölöttük, Mihály bátyja a bögölyöket csapkodta a lovak farán, némelyiket a csapó végével le is ütötte, ilyenkor elégedetten mormogott maga elé: a rohadt pőcsik anyádat! — s leste a következőt (pőcsiknek nevezik feléjük a bögölyt), a nap egyre hevesebben sütött, forró áramlatokba kerültek, mint amikor sekély vízben meleg sodrás

éri el az embert, a puha szellő olykor orrukba kavarta a szikes tisztások hófehér porát, amitől a lovak prüszköltek, de nekik is el-elcsavarodott az orruk, a perzselt fű tiszta szénaillatot harmonikázott fölfelé, látszott is, ahogy elnézett a tikkadt mező fölött, hogyan libeg a levegő a száraz fű fölött, aztán távolban tornyokat láttak, jobbról is, balról is, majd a tornyokat ismét nem látták, de beértek egy nagy tanyába, amelyen túl óriás tábla búza és kukorica díszlett.

Ő mindjárt, szekérről szállva, összebarátkozott Puskás fiával, dicsekvős, nagyszájú gyerek volt, elővezette a lovát is, hogy megmutassa, miként szokott ő lovagolni, később a nagy tanya végében álló moslékosdézsából pálcákkal három teknősbékát halászott ki (a moslékban éltek és növekedtek), fekete cirmos hátukon a moslék undokságai megtapadtak, tétován és lustán próbáltak elmászni a napról, kis fejükön fénylettek a pikkelyek, kerek szemükkel pislogtak, a Puskás fiú meg nagy nevetések közepette versenyre nógatta őket a botjával. (Persze eszükbe sem volt versenyezni.) Aztán a fiú bevezette őt a házba, kis drótkerítéses virágoskert állt a ház előtt, a lépcsős tornácról városiasan lepadlózott előszobába léptek, aztán két szobán át bejutottak a legbelsőbe (mindkét szobában szép bútorok álltak, de elhanyagoltság látszott és por, a szőnyegek és terítők mocskosak voltak, itt-ott egy dézsa, üveg, lószerszám a padlóra vetve, ahogy éppen kézre jött, anyám meghalt tavasszal, mondta a Puskás fiú vigyorogva (ez különösen visszataszítóvá tette), a belső szobában megmutatta neki a kincseit, sokágú szíjból font ostorokat, színes bojtokkal, kanászkürtöket akkora tülökből, hogy akkorákat ő azóta sem látott, szépen megfaragva az oldaluk, sok üveggolyója is volt a Puskás fiúnak, csak az a baj,

mondta, hogy nincs kivel játszani, vele játszana, ha volna rá idő, ő beleegyezett, hátha el is nyerhet az üveggolyókból; komolyra nem játszom, mondta a fiú; akkor nem! — dacosodott meg ő is, azzal otthagyta a fiút a kincseivel. (Ez a belső szoba különben kamrahelyiség volt, később visszaemlékezett rá, mekkora sonkák, oldalszalonnák, kolbászszálak lógtak a rudakon, hány és miféle ládákban, zsákokban állott ott a bab, borsó, lencse, rizs és liszt, attól volt hát olyan szag ott, mint a vegyeskereskedésben, jött rá utólag.) Akkorra az apja megegyezett Puskással.

A cséplőgép szürke, kopott szerkezet volt, ágasfákra erősített tető védte eső ellen, poros volt és mocskos, itt-ott fényesre és simára kopott a fája (ahol a szalma kijön belőle, meg ahol állandó érintésnek volt kitéve, például a zsákolónyílások mentén), kívül pedig, a szabad ég alatt egy magas kéményű fekete gőzkazán ácsorgott, rozsdás nagy kerekei jó mélyen belesüppedtek a földbe, nem úgy festett ez a két gép, hogy valamiféle hasznos munkára képesek volnának. (Ősszel aztán érte mentek, és hazahúzatták a gépet, be a házhoz, az udvarba, ahol nyárig azon dolgozott az apja és Mihály bátyja.) Az apja nem győzte nézni, fogdosni a gépet, egyre kérdezgetett Puskástól, és hümmögve vette tudomásul a választ (őszerinte az apja sem értette a legtöbb választ), aztán bementek a tanyába ebédelni, nagy asztal körül ültek, töklaskaleves volt (egy kövér, aranyfogú asszony tálalt, Puskásné testvére lehetett, ahogy a szavakból kivette, ő maga nem ült az asztalhoz), a leves után pedig főtt csülök és sódar került az asztalra, bicskaheggyel ették a férfiak (ő ugyan nem, avas volt, és édeskés bűzt árasztott); na, megvan a gomolya? — reb-

ben föl apja lépteire, egészen besötétedett. A gomolya az első ülésen savanykás juhszagot áraszt, miközben hazafelé tartanak.

A ház előtt, egészen az árokpartra húzódva egy kocsi áll, rávilágít a reflektor; ez meg Sanyi, mondja az apja, megállnak a hídon; nyissam a kaput? Jó, Sanyi segítsen; akkor én ki se szállok, válaszolja, hagyja azt a kaszát, bent majd kivesszük, az apja bemegy a kapun, ő meg látja, hogy a drótkerítés mögött most áll fel a kispadról Sanyi, kezet fog az apjával, nyilván anyámat kérdi, mert beszélgetnek egy kis ideig, ki kéne szállnom és odamenni, gondolja, de már nyitják is a kaput, ketten kétfelé húzzák a kapu szárnyát, ő kettejük közt behajt, megáll a gyepes úton, aztán leállítja a motort. Akkorára Sanyi már a kocsi mellett áll, isten hozott! — mondja.

Átölelik egymást, zavartan, fél karral, az arcuk összeér, én is borostás lehetek, akárcsak ő, ugyanazt érzi, mint én, serceg egymáson a szakállunk, állapítja meg, ugyanakkor szokatlan gyengédség szállja meg, talán anyjuk betegsége hat rájuk, nehezen moccannak ki az ölelésből, végre Sanyi szólal meg: te már meg se néznél, ha én nem jönnék a helyedbe. Készültünk apámmal, igaz, apám? — fordul az öreg felé, aki ott álldogál mellettük, és sűrűn bólogat, de hát közbejött a lucernakaszálás. Meg anyám elesettsége, mormog Sanyi.

A ház felé tartanak, az apjuk nyitja a pitvarajtót, felkattintja a villanyt; miért nem a konyhába megyünk? — kérdezi Sanyi minden gúny nélkül; vendéget itt fogadunk, tesz széles karmozdulatot az apjuk, üljetek le, na! Hozom a bort, s már emeli is ki a demizsont a

sarokból; hiszen nem ihatok, nevet Sanyi; azért kínállak, de meg amennyit te megiszol, attól nem mégy a fának, poharat is rak az asztalra, még mindig állnak, fürkészik egymást (pedig egy éve sincs, hogy Sanyi fent volt náluk Pesten, Kissanyit vitte fel); sovány vagy, nyúzott, mondja az öccse; mintha csak anyámat hallanám, válaszol ő, a három kis pohár apja tenyerén, a fekete repedések az ujjak hegyén olyanná teszik az elejük táruló tenyeret, mintha mintás tálca volna, az öreg kitölti a bort, és feljebb emeli a tenyerét, na isten éltessen benneteket! Anyámra igyunk, mordul Sanyi, most őrá kell gondolnunk először; hát akkor hozza jóra a dolgát a mi Urunk, mormogja az apja; anyánkra! — emeli meg ő is a poharat, aztán felhajtják a bort.

Üljünk hát le, mondja Sanyi. Cigarettát kínál, gyújtót gyújt, nagy füstöt bodorít, aztán maga elé néz egy ideig; mit mondott az orvos? Az apjára néz, de ő válaszol, az apja is ráint a szemével, hogy ő jobban tudja, Sanyi hát átviszi a tekintetét őrá; lehet azt tudni, mit gondol egy orvos? Mert amit mond, azt úgysem lehet elhinni; mégis, valamit csak mondott, s ez jó orvos, fiatal; azt mondja, nem volt súlyos, s remélem, ebben igaza van, szeretném elhinni, hogy megjavulhat, ezt a kis bénaságot még kiheveri a szervezet. Az elsőnél így szokott lenni, bólint Sanyi. Úgy legyen, tölt megint az apjuk, és emeli a poharát.

Majd én hazakormányozom a kocsidat, mókázik az apja, ha te nem mered (egészen kedvre kapott, nem a bortól, inkább a szótól, hogy az elsőből vissza szokott jönni az ember); az jó lesz, bólint Sanyi; tán el nem tudnám kormányozni ezt is? Ahogy elkormányoztam az én masinámat, vagy nem kormányoztam el? Kakaskodik, csóválja a fejét Sanyi (úgy beszél vele, mint valami

gyerekkel), megiszik két pohárral, és máris kakaskodik (az apja pedig nem sértődik meg a hang miatt, mintha még tetszene is neki a megjegyzés, tovább mókázik, s közben látszik rajta, hogy komolyan gondolja); megtanulnám én egykettőre az autót is, ahogy a gőzgépet megtanultam, pedig arra se tanított senki, aki eggyel tud bánni, az a másikkal is elboldogul; persze! — kapcsolódik be ő is a tréfálkozásba, elvezetné apám a Moszkvicsot is, ha az is csak öt kilométeres sebességgel cammogna; mért, te!? — pattog az öreg, a kazánnak így, szép lassan fordítottam a kerekét, ennek egy kicsit gyorsabban kéne, így, ni, mutatja. Mind nevetnek. (De enélkül most igencsak siralmas volna köztük a hangulat, érzik hát mindhárman, a legmegfelelőbb mederben folyik a beszéd.)

Egy idő múlva Sanyi körülnéz a pitvarban (előszobában, téli konyhában, ezt is lehetne mondani), a kredencen áll meg a tekintete; hallja, én éhes vagyok, nincs valami kéznél? Már hogyne volna! — ugrik az apja, látjátok, de málé vagyok, ilyen az ember asszony nélkül, hej, uramisten! Nyitva a kocsi? Persze, hagyja rá, Sanyi meg csodálkozik, csak nem ott tartja a kolbászt? Dehogynem, azt is, de főként a gomolyát; hozza már! — biztatja ő is, az öreg pedig pár pillanat múlva eléjük helyezi az óriási gomolyát. Akkora, mint egy kenyér, nézi Sanyi, jó, hogy mondod, mert kenyér is kéne, igaz? Ismét indul, a nyári konyhába, hozza a kenyeres kast, fölemeli a tetejét, egy öklömnyi kenyércsücsök van benne; ezért kár volt behozni az egész kast, állapítja meg ő maga, Sanyi visszaviszi a demizsont a sarokba; na, ebből elég volt, mert apámmal aztán nem fogunk bírni; netene, mióta vagy te itt a gazda, ahol tudtommal még én vagyok az? Jó, nem szóltam semmit, de a bort ak-

kor is elteszem, mert nem bírom nézni. Hát akkor együnk!

A gomolyából cikkelyeket hasítanak ki, szép likacsos a belseje, jóízű is, aztán, hogy a kenyér elfogy az utolsó morzsáig, abbahagyják az evést, most már hozhatja a vacsorát, jegyzi meg Sanyi. Tán nem volt jó? — csattan fel az apja; jónak jó volt, csakhát... húzza a szót Sanyi; ennyivel érd be, utasítja rendre a fiát az öreg, otthon ehetsz szakadásig, jobban is telik, mint nekem a kis nyugdíjamból (közben látja Sanyi arcán a meghökkenést, észreveszi, hogy túlment a határon, hiszen a fia csak tréfálkozott, ő meg, lám, komolyra fogta a hangot, sőt sértegeti a tréfálkozót, gyorsan utánateszi hát), láthatod, hogy nincs több kenyér, edd a gomolyát túróval. Ugyan, elég volt, mondja Sanyi, adjon inkább még egy fél pohár bort. Na ugye?!

Kiülhetnénk a kispadra, mondja Sanyi az újabb cigaretta füstjében, apám addig elpakol legalább, meg kiszedem a kaszát a kocsiból; jó sora van magának is, hogy kocsival jár kaszálni, kötődik tovább Sanyi, de a választ már nem hallják, mert a ház végében elhelyezkednek a kispadon, előttük anyjuk néhány tő virágja, árvácska és kenyérmorzsa, az ujja közt eldörzsöli egy kis ágát, és az orrához emeli, erős tiszta illat csapja meg; ezt sem szagoltam ki tudja mióta, jegyzi meg, Sanyi némán bólint, aztán mégis megszólal: azt ne hidd, hogy én sokat ráértem kenyérmorzsát szagolgatni. Valamikor pedig az egész tenyerünket bedörzsöltük vele, mondja ő, hiszen kölykök voltunk, akkor még ideje volt a játéknak, azért néha nem árt leülni egy régi kispadra, és megszagolni az ujjunk végén a kenyérmorzsa szagát, vajon változott-e valamit; ez nem, mormogja Sanyi, mi annál inkább. De emlékezős hangulatban vagy!

— néz rá később fürkészve; ne csodálkozz rajta, én húsz vagy inkább huszonöt éve nem gondoltam kispadra, kenyérmorzsára, illatokra meg erre az utcai villanyra, amelyiknek a fényében itt ülünk. Mint a kirakatban, igaz? — nevet fel Sanyi, mert éppen elmegy két fruska a járdán, és kuncogva, visszalesve figyelik őket, ne oda bámulj, szól rá Sanyi, inkább mesélj, mi újság? Asszony, gyerekek, Kissanyi?

MÁSODIK RÉSZ

A város már közel, kétszer is áthaladnak a sorompó nélküli sínen; itt megy a vonat, ha vasúton jön az ember, mutatja az apjának, de sokat megjártam ezt az utat! Hiszen hazajöttél, eleinte még hazajöttél, mormogja az apja, ő rákapja a tekintetét, de az apja kifelé bámul, nem akart bántani, gondolja, s valóban igaz, hogy csak az első két egyetemi évében járt haza, aztán egyre ritkábban, majd egyáltalán nem... Azt sem csodálnám, ha szemrehányást tenne, megérdemelném, persze most már mindegy, elmúlt! Amin mi átmentünk, épp elég annak a terhét gondolatban is elviselni, nemhogy még újra szóba hozni, de nem is mond semmit az apja, s elvágja ő maga is a gondolatait. Nézze, az az egyetem!

Bal kézről, a magas erdőbe ágyazva vörös tetők látszanak, hosszú, szabályos téglalapok, a lombját bontott erdőben a vakító éggel a háttérben így messziről is felemelő látvány, oda lehet képzelni a tetők alá a hatalmas épületeket, amelyeket ő annyira jól ismer, hiszen négy évet töltött azok közt a falak közt, valami új épületet is felhúztak, veszi észre oldalt a magas betontömböt, igaz is, olvasta, hogy az új kar (a TTK, ami az ő idejében alakult, de akkor még a régi épületben működött, szúrós illatokat küldve fel a laboratóriummá alakított alagsori helyiségekből a felsőbb filoszi régiókba) vadonatúj épületet kapott; abban tanulnak a vegyészek és a

fizikusok, mondja az apjának, aki közömbösen néz kifelé, s ha látja is az új épületet, nem fogja fel, mért fontos az őneki, hiszen annyi nagy házat, irodát, lakást építenek manapság, eggyel több vagy kevesebb, az neki édesmindegy. A város felé kanyarodunk, itt is bemehetnénk a klinikákhoz, de látni szeretném a várost, úgy jövünk ki majd megint ide. Az apja ráhagyja; te tudod, fiam.

Még egy pillantásra visszafordítja a fejét (egy szekér mögött vesztegelnek), nézze azt a furcsa tornyot, anyám nem hitte el, hogy templomtorony az, amikor elkísért a beiratkozáskor; emlékszem, hogy együtt voltatok, néz vissza az apja is, jó helyre szegődtetett, valami úri népekhez, eleget mesélt róla, igaz, emlékszik vissza, valódi főúri népek voltak (nem egyszerűen úri népek), a nemes kiskéri Kéry család, nem is értem, hogy sikerült kifogni éppen őket, hiszen egymást érték a kiadó szobák azon a környéken, s mi véletlenül hozzájuk toppantunk be. Nézze már, lepődik meg, ahogy ismeretlen széles útra érnek (négyemeletes házak közt haladnak), hiszen itt lebontották az egész negyedet, ez itt vadonatúj utca, nem volt meg régen; a végén még eltévedsz, mormogja az apja; ha nem vigyázok, az is megtörténhet. Észrevesz egy trafikot: várjon, veszek cigarettát.

A trafik egy félig lebontott épületben van, az új út keresztben szeli át a régi kacskaringós utcákat, a trafikot azonnal megismeri (ezt sem hagyják itt, amikor majd az új házak közötti térséget rendezik, most még mindenütt az építkezés törmeléke, nagy földtúrások, bontott anyagok halmaza), ha kiszaladt cigarettáért, rendszerint ebbe a trafikba jött, tehát ez a kis utca fut ki

a térre, ahol Kéryék laktak, s ahova őt második egyetemi napján az anyja „elszegődtette".

Az anyja egyik rokonánál szálltak meg (távoli rokon volt, ő addig nem is látta őket), az asszony, Erzsi néni, az anyjánál valamivel idősebb nő, egy férfiszabóhoz ment férjhez a városba, s nem is annyira a távolság miatt nem tartották a rokonságot, mint inkább a kósza hírek miatt, hogy Erzsi néni férje tüdőbajos, és a gyerekek is azok, mert ahova egyszer ez a betegség beteszi a lábát, onnan nem lehet kívül tenni a szűrét. Az anyja már a vonaton kioktatta, miként viselkedjék, semmit el ne fogadjon, ne igyon, és ha megcsókolják, az arcának ahhoz a részéhez hozzá ne érjen, míg majd meg nem mossa, rettentően félt a tüdőbajtól, ő pedig magában lemosolyogta anyja aggodalmát (bár maga is viszolygott a beteg családtól); nem lehet aktív a bajuk, mondta ingerülten az anyja utasításaira, hiszen akkor klinikára vinnék őket; de nagyon értesz hozzá, sziszegett rá az anyja, te csak vigyázz mindenre: ahogy megbeszéltük.

Hát vigyázott. Az udvarról nyíló helyiségben volt a szabóműhely, éppen olyan gőzökkel és szagokkal, mint minden más szabóműhely, ő mégis úgy képzelte, hogy a tüdőbaj szagát érzi, és aprókat lélegzett, nehogy túl mélyen hatoljanak tüdejébe a bacilusok, bent pedig, a belső szobákban (mert két szép belső szoba volt), a bútorokra kent fényesítőpaszta szagát, ami elkeveredett a szekrények tetejére rakott télialma illatával, képzelte a bacilusok szagának (nagyon szívesen fogadták őket, kínáltak is kávét, süteményt), s csak az anyja egyenes utasítására evett néhány fehér, omlós kiflit, igazság szerint ízlett volna neki, de a szokatlan íz megint csak fölös gyanakvást ébresztett benne. (Birsalmalekvár volt a süteményben, s ropogott a foga közt.) A végén persze

este visszatértek ide, mert nem találtak albérletet (idő sem volt rá, a beiratkozás délutánig eltartott), az anyja nem utazhatott haza, kénytelenek voltak itt megszállni. Azt az alvást, amit itt csaptak! Az anyja lefekvés előtt óvatosan megnyitotta az ablakot, és a habfehér ropogós párnára zsebkendőt helyezett, te is tedd az arcod alá a a tiszta kendődet, mondta neki, ami biztos, biztos, neki (ha eddig is nem irtózott volna), ettől végképp elment volna a kedve az alvástól; akkor már alszom inkább a jászolban, szalmában, motyogta, és csak jó sokára nyomta el a buzgóság.

Az egyetem környéki villaházak kerítésén sok cédulát láttak, de mindegyiken az volt, hogy két lánynak vagy két-három fiúnak van kiadó szoba, ő pedig egyedül volt, és egyedül szeretett volna lakni, egy helyre mégis bementek, kiderült, valami professzor lakott a házban, s a felesége mutatta meg a szobát, tiszta és tágas volt a szoba, lehet egy személynek is, mondta, de olyan árat említett, amitől anyjának elállt a szava, ő tudott csak kinyögni annyit, majd még visszajövünk, s ahogy tanácstalanul ődöngtek később a téren, lemondva a megfelelő szobáról, meglátták a kiírást egy tekintélyes házon: „Leinformálható egyetemista fiút és lányt keresünk családi keretben." Azt hogy értik? — bökött anyja a leinformálható szóra; tudakozódni akarnak felőlünk; azt megtehetik, nyugodott meg az anyja, neki viszont a mondat másik fele ütött szöget a fejébe, mert miféle családi keretre gondolnak ezek? Bemenjünk? — nézett rá az anyja, ő csak a vállát emelte meg.

Igazán elegáns volt a lakás, ódon bútorok, díszes nagy ebédlőasztal, cikornyás tálaló, plüss rekamié és ülőgarnitúra az ebédlő egyik felében, beljebb pedig a nyitott ajtón át további nagy szobák látszottak, az anyja

a meghatottságtól szólni sem igen tudott (hogy az ő fia ilyen helyre kerülhet), csak sikerülne, ez látszott a mozdulatain, igyekezetén, a félszeg kuporgásában, ahogy a fotel szélén ült, persze sokat nem hagyták őket beszélni a háziak, egy idősebb, fekete hajú, égő szemű nagysága és egy fiatal szőke nő (előrehaladott terhes volt, elszélesedett csípővel, lágy mozgással), azt fejtették ki egymás szavába vágva, hogy ők nem olyan népek, akik albérlőre vannak berendezkedve, de sajnos, a helyzetük nem a legrózsásabb (az apa meghalt, a nagy fiú is magas rangú katona volt, éppen börtönben, ezt a világ legtermészetesebb hangján említették; hol lehetett volna 1946-ban egy kormányzósági beosztású tiszt? Nem igaz?), ők tehát arra gondoltak, hogy családtagként fogadnának ide egy fiút és egy lányt (mivel egy fiam és lányom van itthon nekem is, Dóra, mutatott a terhes szőke nőre a hölgy, ő már asszony, csupán szülni jött haza), de csak olyan fiú jöhet (egy lányt már találtak), aki be tud illeszkedni a családba, és akit ők is szívesen vállalnának saját családtagjuknak.

Feltűnés nélkül vizsgálták arcát, öltözetét, anyja paraszti feketéjét (ami ellen végül is nem volt kifogásuk, az egyszerű emberekben nemes lélek lakozik, jegyezte meg később Kéryné), és tapintatosan érdeklődtek tanulmányi szándékai felől, milyen karra és szakra iratkozik be, ó, szóval már meg is történt, igazán nemes választás, látszott rajtuk, hogy elégedettek, minden faggató él nélkül kitudták az otthoni körülményeket is, nekünk is volt családi birtokunk, jegyezte meg Kéryné, szegény jó atyám azonban túlságosan belemerült az úri életbe, és a birtok elúszott; ó, nem birtok ez a miénk, csak egy kis földecske, szerénykedett az anyja; föld, föld, sóhajtott Kéryné, mégiscsak föld, bár megvolna a

miénk is, de másként volna; anyu, hogy mondhatsz ilyet, csóválta a fejét a lánya, épp elég bajunk van birtok nélkül is; te ehhez nem értesz, legyintett méltóságteljesen az idős hölgy, és mindjárt megmondta (mintegy mellékesen), hogy mennyi lesz a hozzájárulás. Az anyja nem találta soknak (megkönnyebbült, és boldog mosollyal nézett szét ismét a lakásban, mint aki már megnyugodhat, hogy a fia méltó környezetbe kerül), hiszen akkor rendben is van a dolog. S ő még aznap estefelé átvitte a bőröndjét Kéryékhez, tehát beköltözött.

Jól elmaradtál, nézi az apja a cigarettáscsomagot a kezében, ennyi idő alatt már gyufát is vehettél volna; vettem is, nevet, ráismertem arra a trafikra, magyarázza, valamikor is itt vásároltam cigarettát, tudja, amikor azoknál a Kéryéknél laktam, nincs messze az a ház, kíváncsi lettem rá, megvannak-e még vajon. Csak nem mentél be oda is? Nem, de jó volna majd benézni...

A város központja nem sokat változott, állapítja meg, ahogy beérnek a főútra. A villamos ugyan középen megy, s kétoldalt az autósor, de hát így lesz a kisvárosból nagyváros, ráadásul minden sarkon forgalmi lámpa (ez lassítja a közlekedést, mert itt közel vannak egymáshoz a sarkok), a mozi, a szálloda, a bank, a nagytemplom, tulajdonképpen minden a régi, de mert a kocsi mégiscsak szalad, még rövidebbé válnak a távolságok, a hajdan gyalogosan rótt út összemegy, siralmasan szegényesnek tetszenek az egykor tekintélyesnek látott házak. Hanem a tér nem változott, egy kiskocsma volt az egyik sarkában, ahol néhányszor jól beittak a barátokkal; ihatnánk valamit, mondja az apjának, és máris keresi a parkolóhelyet, de nem lát táblát, odaáll

hát a fák alá egy másik autó mögé, a padok ugyanazok, mint régen, csak frissen vannak festve, a kiskocsma cégére viszont eltűnt, helyette új portál fényeskedik, s büfé van kiírva nagy üvegbetűkkel, bemennek és szétnéznek; mit inna, apám, kérdezi; amit te; annak nem hiszem, hogy örülne, mert én narancsszörpöt fogok inni; jó lesz az nekem is; nem inkább fröccsöt? Nem jók a kocsmai borok, rázza a fejét az apja; rendben, von vállat, és beáll a sorba. A magas asztalka mellett szopogatják a narancslét; nem rossz, hümmög az apja, tudod te, mi a jó; örülök, hogy ízlik; még sosem ittam ilyent; megvárhatna kívül, leül addig a padra, beugrom egy helyre. A kocsit lezárja, s még visszatekint az apjára, aki csakugyan leül a padra, mintha otthon volna, s éppen a háromlábú székén kívánna pihenni egy keveset.

Majdnem szemben a ház, de itt nem lehet átmenni, elindul a zebra felé, közben ráismer a cipész cégtáblájára, néhány lépcső vezet le az alagsori helyiségbe, többször sarkaltatta a cipőjét ennél az Ágostonnál, úgy van, most már a nevére is visszaemlékszik, leült a vendégszékre (a suszter nevezte így), és levette a cipőjét (tulajdonképpen évekig csak egy pár használható cipője volt), s amíg a mester kezelésbe vette a lábbelit, elbeszélgettek, Ágoston bicsérdista volt, jámbor, lófejű ember, s őt is (valószínűleg minden kuncsaftját) rá akarta venni, hogy a jövőben ne egyen húst. Le kéne néznem hozzá, vajon megismer-e még, de zöldre vált a lámpa, hát megy tovább.

Kéryéknél három hónapig lakott. Valamikor december közepén költözött el a vasutashoz (az a ház is itt van nem messze), de alig töltött ott egy hetet, kezdődött a karácsonyi vakáció, s ő hazautazott az ünnepekre,

már nagy hó volt, amikor ismét megjelent új lakosztályában, egy szekrényekkel kettéválasztott szoba nagyobbik felében (a szekrények mögött volt a vasutas éléskamrája), a vasutas pedig a kisebbik, elülső szobában lakott, ritkán volt otthon, s ha éppen kedve tartotta, szólította őt, hogy tanulni szeretne (az volt a lakás bére, hogy ő felkészítette vizsgára a vasutast az ötödik és hatodik osztály anyagából), szegény baggadozva olvasott, a betűket összekeverte, de aztán elég jól belejött, és le is vizsgázott a következő évben.

Az idős Kéry méltóságos asszonyt Dóra mamának kellett szólítaniuk (egy szintén első éves bölcsészlány lakott még ott, Vali nevű, de alig tartózkodott velük, az egyetemre is elvétve járt, különféle betegségekre hivatkozva hetekre hazautazott a szüleihez egy közeli községbe, ahol az apja régebben főjegyző volt), ő már első este beilleszkedett a családba (ezt a család minden tagja elősegítette közvetlen és szívélyes modorával), a Babynak becézett nagylány tegezte, és kétoldalt egyből arcon csókolta; úgysem volt még Laci nevű testvérem, mondta nem minden célzatosság nélkül, Dóra mamára kacsintva, aki csak így, családi keretben volt hajlandó elviselni az albérlőt, a fiú pedig, lopva cigarettával kínálta őt, Futyunak becézték (már nem is emlékszik az igazi nevére), nála három évvel volt fiatalabb, gimnáziumba járt, de többnyire lógott az iskolából, csavargott, és kétes üzleteket kötött, német és orosz cigarettát szerzett (ennek különösen Baby örült, aki szenvedélyes dohányos volt), de volt úgy, hogy egy pisztollyal jött haza (állítólag borotvapengékért cserélte), amit aztán a családi tanács elveszejtésre ítélt, hiszen ebben az időben különösen veszedelmes volt fegyvert rejtegetni.

Ők Futyuval az ebédlőben elhelyezett két rekamién háltak, s a belső szobákban a nők (legbelül Dóra mama Valival), így hát semmi ribilliót nem okozott, hogy Baby késő este folyton kijött hozzájuk (hálóingben), azt mondta, fél a sötétben (Dóra már régen aludt ilyenkor), s odakéredzkedett Futyu mellé, aki a kis lámpa fényében éjfelekig ponyvaregényt olvasott. Baby persze folyton mocorgott, valamiket sugdosott Futyunak, és kuncogott, de mivel Futyu csak morgott, hagyj már olvasni! Baby csipkedni kezdte. A végén rémesen összegabalyodva birkóztak, tépték egymást, Baby vinnyogott, Futyu szisszegve kínozta, lerúgta a takarót, és felhúzva Baby hálóingét, a mellét csípte, a szőrzetét marokra fogva cibálta, majd ledobta a rekamiéjáról Babyt, aki szipogva (és minden gátlás nélkül), odabújt őmellé; ugye, befogadsz, ez a vadállat teljesen tönkretesz, te nem bántasz, igaz? S mivel ő valóban nem bántotta, meglepődve és zavartan húzódott el a forró és párás női testtől (valami különleges kölni illata érződött rajta), Baby végül is maga nyomult egyre közelebb hozzá; te nem félsz egyedül feküdni? — kérdezte forró leheletével; mért félnék; csak úgy, dugta a lábát az övé alá Baby, majd megfogta a kezét, és odavitte az előbb megtépázott helyekre; fáj ám, sutyorogta, úgy megcsípte ez a nyomorult, ő pedig a forró és sima bőrtől elvesztette minden józanságát; ejnye, hát ne bomolj, tolta el ekkor a lány, nem tudom, mit képzelsz rólam, hallod? Nyughass! — s a végén mindig lehűtötte (mert ez a játék jó néhányszor ugyanígy végbement), sértettségét nem látszott tudomásul venni, békésen és nyugodtan szedte mellette a lélegzetet, majd egy nagy ásítás után motyogva kikászálódott mellőle: na én akkor megyek! (Ő pedig mindig elhatározta, hogy a kö-

vetkező alkalommal nem engedi ilyen simán elmenni, de Baby sosem engedett.)

Végül nem is ezeket az éjszakai játékokat (ezek inkább izgalomban tartották), hanem az üres és szertartásos életet unta meg, amelyben mindnyájan úgy mozogtak, mint beteg halak az akváriumban, álmatagon tengett-lengett egész nap a család, egyik szobából ki, a másikba be, apróságokon gyakran összekaptak (Dórát tapintattal kezelték, mivel ő szülni fog), de Dóra mama villámló szeme rendet csinált, valójában mindig a következő étkezést várták, ez a konkrét ceremónia tartotta egybe ezt a furcsa, zilált családot (ő éppen akkor tervezte meg tudatosan és célszerűen a jövőjét, hogyne érezte volna hát kínosan magát ebben a bezápult tojásban?). Az étkezések pontos időben folytak le, a nagy ebédlőasztal mellett mindenkinek megvolt az állandó helye, a lányok terítettek nagy gonddal és fölösen gazdag evőeszköz-garmadával, ilyen tányérkák, olyan tányérok, többrendbeli porcelán csészék, ezüst cukortartó, ezüst evőeszközök, körberakva velük a tányér (ő sokáig nem tudta, mikor melyik evőeszközt illik használni, mindig megvárta, melyikhez nyúl Dóra mama, mert Futyu például nem törődött a renddel, és összevissza használta a különféle kanalakat és villákat, meg is rótták érte), s amikor mindnyájan elhelyezkedtek az asztal körül, Dóra mama kiáltott, Zsuzsi, a cseléd (vagy Juli, már nem emlékszik rá, csak az étkezéseknél látták, mert a konyhában lakott, és takarítani is másik asszony járt a házhoz) bevitte tálcán az ételt, lehelyezte Dóra mama elé, majd kiment.

Az étkezések egy szakaszában (miután Dóra mama szedett, és szigorú pillantással végignézte, hogyan és mennyit szednek a többiek, vegyél még, neked jól kell táplálkoznod, elég már, háborús időkben nem tömheti

tele magát az ember, efféle megjegyzésekkel irányította a műveletet), körülbelül az étkezés közepe táján Dóra mama kis sóhajjal félretolta a csészéjét (vagy a tányérját), nincs étvágyam ma, mondta (mindig ezt mondta), s kérdezgetni kezdte őket, mi újság az egyetemen, hogy megy a tanulás, minden átmenet nélkül szegény elhalt férjét emlegette (ő szegény már nem érte meg ezt, tán jobb is neki, mondta, hogy mi az az *ez*, mindnyájan értették, és azt is sejtették, miért jobb így a megboldogultnak); azt mondod, bál lesz? — nézett aztán Babyra; csak nem képzeled, hogy elengedlek? Amikor itt húzódik a front a városban; de mama, figyelmeztette halkan Dóri lánya, a front már régen nincs a városban, sőt egyáltalán nincs front; te engem ne oktass, csattant fel Dóra mama, tudod te egyáltalán, mi az a front? Szegény apád megmondaná, ha élne: mindaddig itt a front, amíg az ellenség itt van. Ez megint teljesen érthető volt, és mindnyájan némán tudomásul vették Dóra mama szavait, talán csak Futyu nem, aki éppen valamit morgott a tányérja fölött, Baby meg visszasziszegett (nem mégy a bálba, juszt se mégy! Akkor is megyek!), végül persze egymást kezdték rugdosni az asztal alatt, Baby (szó szerint) vonítani kezdett, Futyu (ismét szó szerint) röhögött, amire Dóra mama fel akart csattanni, de már csak a lélegzetvételre volt ideje, mert kínba torzult arccal hátravetette a fejét, és a szívéhez kapott; gyorsan, vigyük a heverőre, mondta ilyenkor Dóri, Baby és Futyu békés egyetértésben lefektették Dóra mamát a rekamiéra; hol a szívcseppje? — kérdezte a megszokott izgatottsággal Dóri; hát a helyén, nyúlt Futyu a tálaló sarkán álló orvosságosüvegért, s előbb Dóra mama orra alá tartotta, majd a homlokára is cseppentett belőle, amit Baby fürgén elkenegetett.

Majdnem minden étkezés így végződött, képed el még

ma is a Kéry család csodabogárságán, a konyhaajtón kopog; itt laknak még Kéryék? — kérdezi az idős nőtől, aki éppen készül valahova, elegáns sötét ruhában, kalapban; de hiszen maga Lacika! — kiált fel; én, izé, igen, de tulajdonképpen nem is tudom... motyogja zavartan; ó, istenem, Lacika, fáradjon be, micsoda komoly úriember lett magából, tessék erre, ugye nem ismer rá a lakásra (előszoba, oldalt fürdőszoba és konyha, majd egy nagy szoba), leválasztottuk a lakást, még a méltósága életében, üljön le, az uram mindjárt jön (hiszen ez a Zsuzsi, Juli vagy hogy is hívták, ismeri fel a gondosan kikészített középkorú nőben az egykori főzőasszonyt), őket szerette volna meglátogatni, nagyon kedves magától, de hát hol vannak ők már! Hol, csak nem haltak meg mind? Dehogyis, legyint a nő, Dóra mama az igen, ő még ötvenhatban meghalt, Dórika három gyerekkel és a főmérnök férjjel, Baby két aranyos kislányával és orvos férjével mind kimentek külföldre. Ötvenhatban? Alig temették el a méltóságát, mert úgy szeptember táján halt meg, jöttek az események, s azok mentek, mintha a szél vitte volna őket; hát Futyu? — jut eszébe a fiú, ó, a Futyuka, az nem ment el, pedig előtte is börtönben volt, tudja, az a gyilkosságot kivéve mindent elkövetett, hazajött a börtönből, tudja hogy volt, kiszabadították magukat, de ő ugyan nem megy sehova, azt mondta, s tudja, micsoda ember lett abból azóta? Vendéglője van, hogy is hívják az ilyet? Gebines? Az, így mondják, kocsival jár haza, tündérszép felesége van, ő ápoltatja az anyukájuk sírját, ide hozzánk száll meg, ha jön, az minden hónapra háromszázat küld nekem a sír gondozásáért, de hát annak a bőre alatt is pénz van.

Az apja ott ül a padon, nagyon jól elüldögél ott, gondolja, és megkerülve a tér közepén álló szobrot, beoson a kis utcába, ha már benne vagyok az emlékezésben, megnézem Kósát, vajon hány osztályt végzett el, meddig jutott a szamárlétrán (mert a vasútnál aztán mindenkinek külön szamárlétrája van), a bejáratra nem ismer rá, mert új vasrácsos kapu áll a régi deszkakapu helyén, a vasrács mögött virágoskert, valamikor itt nagy udvar volt, s a hátsó házban lakott Kósa, ez az mégis, a hátsó ház nem változott, csak éppen kitatarozták, az első ház úgy ki van vakarva, hogy nem lehet megismerni, az omladozó vakolat, a szürke, ódon formájú ablakok helyett ikerablak díszlik a ház elején és sokszínű csíkokba rendezett vakolás (régi cívisház volt); egy Kósa nevű vasutas lakott itt, mondja a csengetésre előbukkanó fiatalasszonynak (a hátsó házból jött elő), vajon mit tudhatnék meg róla? Kósa? — ízlelgeti a nevet duzzadt ajka közt a fiatalasszony, én ilyen nevűről nem is hallottam; pedig abban a házban lakott, amelyikben most maga lakik; nahát! Az igazán régen lehetett, mert ott egy ideig nagyapáék laktak, én a szüleimmel az első házban, de nagyapáék meghaltak, és én meg férjhez mentem, jaj istenem, sír a gyerek, néz hátra tanácstalanul, mert nem tudja, mit tegyen, hogy udvariatlannak ne tartsák, viszont segíteni meg úgysem tud; köszönöm, mondja ő, majd megismétli, köszönöm a felvilágosítást, ez nekem éppen elég.

Tehát ez az Ili lánya, néz a távolodó asszonyka után, hasonlít is egy kicsit, főleg a duzzadt ajka hasonlít, elmosolyodik, ha tudná ez a kis nőszemély, ki vagyok, akár az apja is lehetnék... A fenébe is, mit állok itt, kap észbe, mert az asszonyka, karján a kisgyerekkel a küszöbön áll, mindjárt elindul a kapu felé, azt hiszi, akarok még

valamit, gyorsan elfordul hát, s nem messze, a kis piac sarkán leül egy árva padra.

Akár az apja is lehetek, ötlik bele a gondolat, és egészen kimelegszik tőle, úgy ül, mintha nagy terhet cipelt volna, remegő lábszárral, az, hogy őneki valahol (nemcsak ebben a régi cívisházban, hanem többfelé is, ahol asszonyt vagy leányt ölelt), talán nem is egy gyereke lehet, akikről nem tud, hiszen ennek a lánynak az anyját is (már akkoriban, hogy elköltözött Kósától), mondhatni örökre elveszítette a szeme elől. Ili kimaradt az egyetemről, nyilván férjhez ment, lehet, hogy férjhez kellett mennie, próbálja tovább rakosgatni a mozaikot, el lehet képzelni, hogy Ili terhes lett tőle, s az apjáék gyorsan férjhez adták (ezért maradt ki az egyetemről is), ez a lány körülbelül húszegynéhány éves, azt mondja, hogy: negyvenhét tavaszától negyvennyolc januárjáig (vagy februárjáig, mondjuk), ha akkor született, annyi mint... körülbelül olyan idős ez a lány.

Élvezi a számolgatást (bár mélyen belül megveti magát érte, hogy efféle gondolatokkal játszadozik), izgalmas a föltételezés, hogy íme, a legidősebb lányát látta most. Ili előtt nem volt olyan helyzetben, amiből gyerek származhatott, de Ilivel úgy voltak együtt, gyakorlatlanul és hevesen (s néhány héten át többször is), Ili előtt jószerint nem is érintkezett nővel, egyrészt, mert szűzek voltak, és nem bántotta őket, másrészt, ha ügyetlenkedett is néhányszor erdőben, padon alkalmi ismerőssel, az ilyen félig sikerült szerelmeskedéseknek rendszerint nincs következményük. Az biztos, szép és gusztusos kis nő. Még jó, hogy nem az anyja jött ki! — vigyorog maga elé, és rágyújt egy cigarettára.

Akkoriban ő meglehetősen elhanyagolta a szerelmet (sok gondja és munkája adódott az egyetemen), kifejlő-

dött benne valami kisebbrendűségi érzés a nőkkel kapcsolatban, talán éppen Baby csalogatós játéka és visszautasító magatartása juttatta erre az álláspontra, hogy várnia kell még, műveltté válni, levetni a falusi szokásokat (a parasztszagot, így fogalmazta meg akkor), hogy olyan vonzóerőt tudjon gyakorolni a nőkre, ami a karjába kergeti őket (mert nem egyetlenre vágyott), s Ili volt az első, ő segítette elmozdulni a holtpontról. (A nőgyűlölő póz valójában mindig is idegen volt neki.)

Ili más szakra járt, csak látásból ismerte. Amikor beköltözött Kósához (az kiutalás alapján lakta az udvari kis házat), mindjárt az első reggelen találkozott Ilivel (akkor mutatkozott be persze); maga az új lakó? — nézett rá megilletődötten a lány, mondta Kósa úr, hogy diákot fogad, aki tanítja majd; ez a diák én volnék, s együtt indultak az egyetemre. Aztán hetekig nem találkoztak, s ez lehetett véletlen is (később Ili bevallotta, hogy kerülte a találkozást, mert félt a szerelemtől, jobban mondva a viszonzatlanságtól, ő ugyanis meglehetősen ridegen vagy legalábbis felületes kedélyességgel bánt Ilivel), de ő maga sem kereste a találkozást, mert jelentéktelen, unalmas kis békának ítélte meg Ilit. S hogy épp egy ilyen kis béka lett az ő első mély testi élményének oka és célja, szinte megfoghatatlan!

Szép, tavaszi este volt, jó nagyot sétált a hosszú könyvtári kotlás után (amíg Kéryéknél lakott, hozzászokott, hogy a könyvtárban tanul), illatos volt a Nagyerdő, végig az úton rügyeiket bontogatták a hársfák, Ili lépett eléje, amint a kaput kinyitotta. (Nyilván lesett rá.) Maga az? — kérdezte, mintha nem éppen őt várta volna; dehogyis, a dorogi répacsősz; Ili fölnevetett: jókedve van, akkor biztos beleegyezik; mibe? Kérek valamit; tessék; szombaton este zsúr lesz nálunk, ugye eljön?

El, egyezett bele azonnal, még örült is magában (különben is unta már a sok tanulást), úgysem volt még zsúron, legalább ezt is megtapasztalja. És ezt az Ilit is meg kellene már tapasztalnom, jutott az eszébe, hiszen itt van kéznél, s mindjárt ki is próbálta egy kis rögtönzött csatározásban, vajon nehéz lesz-e valamire menni vele; persze még nem ígérem biztosra, kezdte, lehet, hogy haza kell utaznom; ó, ne, most ne menjen haza, úgy örülnénk, ha ott lenne; kik örülnének? Hát anyu például; értem, maga ezek szerint nem. A ház ormán pislogó kis villanykörte fényében is jól látta, hogy Ili elpirult, a keze remegett, ahogy tétován az arcához emelte: jaj istenem, hát persze, hogy én örülnék, én hívom, na! Ha ezt akarta. S zavarában befutott a házba.

Szombaton persze ott volt. Rendbe szedte magát, és amikor már régen verték bent a házban a zongorát, átsétált, Ilinek egy üveg orosz kölnit vitt (a vasutas szerezte az állomáson átutazó katonáktól), Ili bemutatta őt a társaságnak (az anyjának is, akit ő addig nem látott, mert béna volt az asszony, biciklikerékre szerelt hintaszékben üldögélt most is), s igen hamar megérezte, hogy ez az egész az ő kedvéért van. Két fiú és két lány volt ott rajta kívül, mind ismerte őket az egyetemről (látásból), a szőnyegekkel és sokféle terítővel díszített szoba közepén az óriási ebédlőasztalon rengeteg ínyencség volt felrakva; akkor parancsoljanak, gyerekek, mondta Ili anyja, együtt a társaság, fogyasszák, ami a legjobban ízlik (vadpecsenyétől kezdve pácolt sonkán keresztül a sokféle tortáig igazán bőséges volt a választék), addig én zenét szolgáltatok. Az egyik fiú odagurította az asszonyt a zongorához, s az kissé alacsonyról kutatva a hangokat, de elég hangulatosan játszott (néha közbeszúrt valami megjegyzést, vagy kínálgatózott), míg ők ettek, trécseltek.

Később táncoltak. Ő természetesen Ilit hívta fel, de mivel a párok nem változtak, egy idő múlva kérte Ilit, üljenek le, túl nagy a meleg; talán az ablakban szívhatnának egy kis friss levegőt; a nagy nyüzsgésben úgysem tudnak beszélgetni, félrevonultak hát a súlyos függöny mögé (nagy beugróban volt az ablak, vastagok voltak a ház falai), kikönyököltek az utcára, nem messze égett egy lámpa, csendes és néptelen volt a környék; milyen pici keze van, találta meg az ürügyet, hogy megfoghassa Ili kezét; no, most megpróbálom, tudok-e hatással lenni egy nőre, határozta el, Ili keze remegett az övében, és szaggatott lélegzete is arról árulkodott, hogy nem lesz nehéz dolga. (A fene vigye el, gondolta, legalább nehezebben menne!) Csaknem megrémült a lány tekintetétől, amelyben nem egyszerűen megadás, hanem kifejezetten alázatos könyörgés ült; kár, hogy nem vár meg, amikor az egyetemre indul, útközben annyi mindenről beszélgethetnénk, mondta kapásból; lehet, suttogta Ili; ebből egy értelmes szót nem fogok kihúzni, fintorgott magában, na mindegy, gyakorlatnak talán jó lesz, ha más nem, szóra bírom; beszéljen magáról, parancsolt rá a lányra (valóban parancs volt a szava, nem kérés, de ez legalább használt), Ili romantikus lelke megnyílt előtte, lassan legyőzte remegését, és tűrhető stílusban mondta el, milyen verseket szeret, milyen részeknél mereng el, ha regényt olvas, milyen életre vágyik. És milyen fiúra szokott gondolni? — kérdezett közbe ő; nem mondom meg; aha, már pajzánkodik is, fejlődés, gondolta magában; pedig rém kíváncsi vagyok, súgta érzelmesen; hohó, csak el ne pilledj megint, próbáljuk más oldalról, s utánozni kezdett különféle típusú fiúkat: magácska a világ legaranyosabb teremtménye, kiskegyedtől elhágy az erőm (utánzott is), ehhez mit szól, kissé régimódi szép-

tevés, de általában hasznos; nem, nem, rázta a fejét kuncogva Ili (tetszett neki a játék), akkor más: öö, izé, valami fontosat akartam mondani magának, izé... ööö, tudja, néha egy kicsit szórakozott vagyok, hol is hagytam el? Ili már nevetett, és csak rázta a fejét, hogy ez sem az ő típusa, akkor talán ez: a szívem tűzben ég, mámoros vagyok, a maga iránti szerelmem sodor, repít magával, mint a szélvész, hegyeket tudnék megmozgatni, sziklákat elgörgetni; hahh! jaj istenem, de jól csinálja, de most már ne mondja tovább, mert fáj a hasam a nevetéstől (még buta is, gondolta), inkább magáról beszéljen, magáról sosincs szó? (Nyilván úgy értette, hogy most a saját nevében valljon szerelmet, abból nem eszel, kisanyám, döntött ő.) Bólintott, jó, elég a butáskodásból, annyi komoly dolog van, amiről beszélhetnénk, nézze például azt a szemközti házat, ahogy így ráesik az utcai lámpa fénye, egy expresszionista festő ecsetjére való, ismeri az expreszszionistákat? (üres mosoly), nem baj, vagy látja a macskaköveket? Micsoda romantikus hangulatokat hordoz egy ilyen kis macskaköves utca, költőben kit említhetnék itt...? Közben, mintha véletlenül történne, kezét a lány kezére tette, aztán megfogta a karját, hogy jobban megmutathasson neki egy fényfoltot odakint, átfogta a vállát (a lámpaoszlopról magyarázott valamit), s amikor Ili egy kissé előrehajolt, ő a másik kezével a keble előtt gesztikulált, így folyamatosan érintette keze hátával a lány kemény keblét (érezte, milyen veszettül dobog a szíve, de talán a lélegzete is elállt), a lány fölött beszélt, és forró leheletét a hajába fújta, ezt is csak — úgymond — véletlenül, hogy végül szörnyen meglepődjön, mert Ili hirtelen kiegyenesedett, könnyes volt a szeme, fájdalmas a tekintete; miért kínoz, mondja?

Ili másnap bekopogott hozzá (a vasutas nem volt ott-

hon); anyu küldött egy kis kóstolót; örült a túrós bélesnek, jobban mint Ilinek, de azért megkérdezte: maga miért nappal jön hozzám? Ilinek tágra nyílt a szeme, néhányat csuklott is, aztán szó nélkül kiment; csak ne remegne mindig, mintha fázna, nézett utána, s azt hitte, most megsértette, mégsem csodálkozott, amikor késő este ismét bement hozzá. Egy picit kaparászott az ajtón, a kis előszobából belátott a szobába, ahol ő az ablak előtt, az ágyon heverészett, a ház ormán égő lámpából esett be oda néhány kósza fénysugár, Ili egyenesen az ágyhoz lépett, némán megállt előtte, pongyoláját széttárta, előtűnt formás teste, feszes két melle; anyu? — kérdezte ő; alszik, akkor jöjjön ide, s helyet csinált Ilinek.

Persze Ili mégiscsak kísérleti bárány volt, kipróbálta rajta a szerelmi játékokat, a testi érintés éterien finom formájától kezdve a szenvedélyes egyesülésig mindent. Néhány hét múlva már arra is rá tudta venni, hogy ellenálljon, kéresse magát, megmutassa valóságos női egyéniségét, amelyet a szerelem első szakaszában Ili feladott. A végén olyan volt, mint egy feleség, állapítja meg cinikusan (anyád mindig alszik, hát az sosincs ébren? — kérdezte egyszer ingerülten; de, felelte ekkor Ili, ő már régen ébren van ilyenkor; milyenkor? Amikor én kijövök), az anyja beleegyezésével, sőt felügyelete mellett szerettem a lányát. (Közösen hasznosították az Ilinek mondott, de neki címzett anyai tanácsokat, Ili suttogva mesélte, miket mondott neki az anyja, hogy mire kell vigyázni, mit szabad és mit nem.) Nagy szerencsém van, hogy nem Ili jött ki, csap a levegőbe, és feláll a padról, állati szerencsém van! Ez a lány viszont egészen csinos, tetszik nekem, aztán észbe kap, nana, öregem, és ha a te lányod? Hogy is mondja a költő? Vérnősző barom. Ebben maradunk.

Azóta vége a vizitnek, mondja az apjának, amikor bekanyarodnak a kórház útjára, most elkaphatjuk azt a főorvost, minek várjunk délutánig? Hiszen ha beengednek, motyogja az apja, látja, a kapun bejutottunk (igaz, egy mentőkocsi után slisszoltunk be, a portás még tisztelgett is, fene tudja, mit gondolt, miféle fejes ül a kocsiban); várjál csak, még nem vagyunk anyádnál! A kis táblák eligazítják, megy a nyíl irányában, és megáll a nagy, több emeletes pavilon előtt, sok kocsi parkol itt, valamelyik a főorvosé lehet, gondolja, talán az a piros Renault, a többi kocsi rangban mind lejjebb van a Renault-nál, s ha az orvosok megtartják a társadalmi illemszabályokat, csak az lehet a főorvosé; jöjjön csak nyugodtan, vonja magával az apját, aki megilletődötten tiblábol mögötte, belépnek a talpig üveg előtérbe, kórházszag fogadja őket, és valami halk búgás, rácsokat lát a fal bizonyos pontjain, hiszen itt klímaberendezés van, állapítja meg; nem rossz hely ez, súgja az apjának, látja, milyen modern minden? Az, fúj nagyot az apja, mert az izgalom és a szorongás elapasztotta a lélegzetét; üljön le itt, én megkérdem.

Üvegfalú, tágas irodaszobák vannak jobbról, se porta, se portás? Csodálkozik, de aztán fölfedezi, hogy a legelső üvegszobában egyensapkás idős ember ül, éppen telefonál, most leteszi a kagylót, kinéz rá a folyosóra, egy szürke mikrofonhoz beszél, idekint hangszóró közvetíti a szavát: kit keresünk, kérem, s int, hogy az üvegfalon levő rácsba beszéljen; Kollár főorvos urat keresem, mondja ő; még tart a vizit, foglaljon helyet, tizenöt perc múlva távozni fog, akkor majd szólok, hogy rá várakoznak. Köszönöm.

Leül az apja mellé, most jó volna rágyújtani, de nem tudja, vajon szabad-e itt dohányozni, olyan tiszta min-

den, sehol egy porszem, valahonnan árad a friss levegő, nyilván nem szabad füstöléssel tönkretenni ezt a tökéletességet, a széles műbőr kanapé karfáján azonban észreveszi a hamutartót, olyan, mint a gépkocsikba épített kibe csukható kis szerkezet, úgy látszik, mégis szoktak itt dohányozni, keres valami tiltó feliratot, de semmiféle táblát nem lát; akár egy bank előszobája is lehetne, suttogja az apjának, ekkor a recsegő mikrofonhang azt mondja: rágyújthat, uram, látom tanácstalan, az idős portás mosolyog rá a fülkéből; köszönöm, bólint feléje, és rágyújt. Megkönnyebbülten szívja le a füstöt.

Egy hosszú folyosóra látnak, amelyet nappali fénybe borít a neonmennyezet, a széles gumiszőnyegen hangtalan léptekkel megy el olykor egy-egy ápolónő, lát egy tolókocsit is, amin a műtőbe szokták tolni a beteget, de a kocsi most üres, megborzong, a kórház különben is mindig idegenkedéssel és borzongással tölti el (sőt áhítattal), az apjára les, aki szinte moccanatlanul ül, óvatosan szemléli a falakat, a csillogó üvegfelületeket, az üveg mögött látható személyeket, a különös bútorokat, a műkő vályúkba telepített óriási délszaki növényeket, valósággal letapogatja a képet, pontról pontra, mint valami műszer. Azt a három hetet, amit kórházban kellett töltenie, soha nem felejtheti, álmában átéli, ha ébren nem is gondol rá, olyankor lucskosan ébred, bekapcsolja ágya mellett a rádiót, az egykagylójú fülhallgatót a füléhez nyomja, és igyekszik elkapni az időjárásjelentést, vajon déli front jön-e, mert azt szokta az idegrendszere megérezni, s ha valóban bemondják, déli, délnyugati szél, akkor megnyugszik, nincs semmi baja, csupán a front, az operáció nyoma rémesen sajog ilyenkor, de szó sincs bevérzésről, sem újabb fekélyről, bolondság.

Az nem volt ilyen modern kórház, ahova őt beszállí-

tották perforációval (ötvenöt őszén), még éjszaka megoperálták, ő valami rémületes álomnak ítélte, ami estétől másnap délig vele történt, a szédülés, a véres hányás, a hideg fürdőszobakő, amelyre ő tulajdonképpen nem akart lefeküdni, biztosra vette, hogy ez is álom, mint ahogy a hordágy is, amelyen libegtette egy hát a kerti úton, a párbeszéd az éles reflektor alatt egy nővel és egy férfival, a férfi orvos volt, mert azt mondta; kénytelen vagyok belenyúlkálni a hasába, nagyjóuram; egy pillanatig humorosnak tartotta a mondatot, micsoda képtelen ötlet, hogy az ő hasába valaki belenyúlkáljon; csak nyugodtan, nemzetes uram, válaszoltam, de mintha a válaszát a doktor nem hallotta volna (ez is álomra vall), mert mindjárt utána megjegyezte: utólagos engedélyével természetesen, de megnyugtatom, örülni fog neki, egy abszolút szobatiszta gyomrot fog visszakapni; nagyon örülök, mondta (vagy csak gondolta), s mindjárt megnyugodott, elvégre az mégsem járja, hogy az ő gyomra ne legyen szobatiszta; az meg milyen? — kérdezte meg (vagy akarta), s másnap délben arra ébredt, hogy egy nagyon fiatal és csinos nő pofozgatja.

A kórház a legteljesebb kikapcsolódás, ötlik az eszébe, ő például napokig semmire sem gondolt, csak várta a fiatal nőt (akit imádott), hogy itassa és etesse, meg körülötte tevékenykedjék, még az sem zavarta, ha arcát, testét törölgette holmi vattacsomóval, mert hűsítette és frissítette a tisztálkodásnak ez a csecsemőkhöz alkalmazkodó formája, amire pedig lassan eszébe jutottak a dolgok, az elmúlt események, az volt a benyomása, hogy az egészet valami könyvben olvasta, nagyon érdekesnek találta, de idegennek és valószerűtlennek, hiszen az egyetlen valóság a fehér falú szoba volt számára, a fehér ágynemű, az üveges csengésű zajok, a visszhangos kop-

panások. Később, szobatársait is felfedezvén, odafigyelt a szavakra, ágytál, hashajtó, injekció, altató, efféle kifejezések kaptak jelentőséget a tudatában, figyelmesen latolgatta a panaszokat, mérlegelte fontosságukat, kérem, állandóan fel vagyok fújódva, gennyezik a sebem, a végbelem nem zár rendesen, de azt mondják, lehet rajta segíteni, hogyne, persze, természetesen, s érezte, hogy mindez neki is rendkívül fontos, de mértéktartó maradt a véleménynyilvánításban (elvégre nem sérthette meg más érzékenységét, ha nem értett is egyet valakivel), mint ahogy igyekezett nagyon szerényen kifejteni a véleményét, amikor a negyedik napon belázasodott, gyógyszert hiába kért (krízise van, mondták a szobatársak), egy fehér spanyolfalat vontak az ágya köré (pontosan értette, miről van szó!), s amikor egy-egy percre kitisztult az agya, szövögette a beszédét (amelyet hosszan tervezgetett és javítgatott magában), valamiféle furcsa védőbeszéd volt ez, a szobatársairól úgy gondolta, hogy ők az ülnökök valami bíróság pulpitusán (bár azt is tudta, hogy csupán kórházi betegek azok is), elvtársak, kezdte, itt rendkívül fontos dologról van szó, hogy pontos legyek, alapvetően fontos probléma előtt állok, azt hiszem, meg fogok halni, ami ugyan hihetetlen, de igen nagy a valószínűsége, ugyanis a körülmények, ezek a soha nem érzett illatok, furcsa, szivárványos színek, ez a folyton szemembe folyó tüzes spirál, amit már gyermekkoromban megfigyeltem, ha nagy lázam volt, mindez arra enged következtetni, hogy hm... igen, nos, kérdem én, vajon mivel érdemeltem meg az elvtársaktól, hogy ezt tegyék velem? Vigyék innen ezt a lepedőt, hallják!? Ekkor már üvöltött, legalábbis ő azt hitte, a szobatársai a krízis elmúltával megmondták, hogy hu-

szonnégy óráig egyfolytában nyöszörgött, ami néha olyan volt, mintha dúdolt volna.

Nem ez a főorvos, fiam? — rebbenti fel gondolataiból apja szava, egy fehér köpenyes férfi lép be az üvegfalú fülkébe, ő kérdőn a portásra néz, aki figyelhette őt, mert rázza a fejét, hogy nem az, akit ők várnak, a folyosón közben nagy a nyüzsgés, némi beszédzaj ki is ér hozzájuk, de a léptek tompák, majdnem hangtalanok, olyan, mintha vízzel telt medencében mozognának az alakok, az ajtók is hangtalanul nyílnak, lassan mindenki eltűnik a folyosóról, kis kocsit tol ki egy nővér tányérokkal, aha, ebédelni fognak, vajon melyik teremben fekszik anyám, mit fog enni, lehet, hogy nem is tud enni? A főorvos úr kéri, hogy fáradjon be a földszinti 4-es szobába, hallja meg a portás szavát (a hangszóróból), hirtelen kapcsol, hogy ez neki szól, várjon meg, mondja önkéntelenül az apjának, rosszat sejt, nem akarja, hogy az apja ott legyen, s míg meglendíti maga előtt az üvegszárnyú ajtót, rájön, hogy képzelődik, hiszen a főorvos nem tudhatja, ki keresi, ő nem mondta meg senkinek, és ha a portás beszólt is telefonon a főorvosnak, nem mondhatott nevet, tehát nyilván nincs szó semmiféle rossz hírről, akkor pedig az apja is bejöhetett volna, mindegy.

Kollár főorvos úr? Az vagyok; önhöz utasított Bán doktor. Megmondja a nevét és az anyja nevét, s mivel a főorvos szótlanul néz az arcába, makogva részletezni kezdi, hogy kiről van szó, idős asszony, agyvérzéssel hozták be tegnap; nem ismersz meg? — szólal meg végre a főorvos, és mosolyogva csóválja a fejét, hát annyira megvénültem? Hát, tulajdonképpen nagyon ismerős... vagy (teszi utána kínnal, mert semmire sem emlékszik), ami viszont a vénülést jelenti, én sem fiatalodtam azóta, mióta is? — pislog, s próbál keresgélni agya

panoptikumában, valamivel fiatalabb és soványabb arcot keres, mint amilyet lát, dús hajat ültet a sima koponyára, leveszi róla a szemüveget, de nem, a szemüveg csak maradjon (már kapcsol az agya, beugrik a kép), Páternoszter! Igazán te volnál? Persze, öregem, nahát! Ismét megragadja a másik kezét: ezt a véletlent! Hogy vagy mindig?

Először is, anyád jól van, nem komoly, csak egy kis érgörcs volt, egész kis területet érintett a dolog, épp az előbb faggattam ki felőled, mert rád gondoltam, hasonlít hozzád; hozzám? Elvégre az anyád, önkéntelenül azonosítottam a neveteket; szegény anyám, gondolja meghatottan (vagy én vagyok a szegény, hogy az arcom megtalálható az övében, amikor pedig én is alig ismertem meg, annyira megöregedett!); ülj le, öregem, invitálja a fotelhoz Páternoszter, parancsolsz? — tartja eléje a cigarettásdobozt; köszönöm; mesélj magadról, én azóta sem láttalak, hogy elcipekedtél a kollégiumból, bocsánat, akkor már diákszállónak hívták, akkor nősültél vagy mi; igen, az első feleségemmel akkor... szóval már második is van vagy talán többedik is? Nem, csak második; és te, neked hány volt eddig; ó, én megmaradtam az elsőnél, az ördög tudja, hogy sikerült, magam sem akarom elhinni, talán mert nincs időm semmire (hirtelen témát vált), akkoriban hallottam rólad utoljára, amikor leköszöntél, igen? — hűl el az ő szájában a szó, a másik nyilván meglátja arcán a kellemetlen árnyékot; jó, ne mondj semmit, ha még most is kínos számodra a dolog, hát nem volt lakodalmi menet, motyogja, egyszer csak nem ment tovább, összeomlott bennem minden (érzi, hogy üresen zörögnek a szavai), kiborultam, aztán egy perforáció; műtöttek is? — örül a hazai témának a doktor, és ismét felcsillan szemében az

érdeklődés; persze, kivágták a harmad gyomromat, de azóta nincs panaszom, hol kopogjam le, és te? Simán doktor lettél, jelenleg főorvos, klassz ez a kórház; no, nem ment nekem sem egészen simán, legyint Kollár. Apropó, mikor változtattad meg a neved, mert ha most is Ocsenásnak hívnának, azonnal megismertelek volna; amikor diplomáztam, kérlek, de már meg is bántam, az Ocsenás jobb, mint a Kollár, a fene se tudja, hogy bukkantam rá erre a jellegtelen hülye névre, s nemcsak te ismertél volna rám azonnal, hanem az emberek is jobban megjegyeznék, Ocsenás, az ugye nem terem minden bokorban.

Öreg Páternoszter, csóválja a fejét, a humorod a régi, remélem megengeded, hogy én csak így szólítsalak; parancsolj, kérlek, egy kis konyakot? Kösz, nem megy, kocsival vagyok, meg apámmal; aha, hogy van az öreg? Tűrhetően, egy kicsit megvénült ő is, anyám valóban jól van? Jobban, úgy értem... őszinte leszek, komolyodik el Kollár kerek képe, most még kiheveri, de vigyázni kell a vérnyomására, azt mondja, sosem vizsgáltatta magát, hát persze, te messze vagy tőle, s ki mondaná, hogy menjen orvoshoz, az egyszerű embereknek egyszerűen nincs vérnyomásuk, nem tudnak róla, hogy a vérnyomást meg kell méretni, különösen, ha öregszik az ember, de most majd te is beszélsz Bánnal, a zárójelentésben megírom én is, hogy mit adjanak neki, azt szedje rendszeresen, néha menjen be vizsgálatra, mert bizony, öregem, ezek után valami komolyabb is elképzelhető.

Egy kis csend telepszik rájuk, eloltják a cigarettát, mindketten érzik, hogy nincs tovább beszédjük egymással, a következő húsz évre ez megint elég lesz, hej, azok a régi nagy idők, sóhajt fel Kollár; bizony, bólogat ő is

mélán, volna mit beszélni róla, ha egyszer belekezdenénk, de nem is akarlak feltartani; ugyan, ne butáskodj! De látszik rajta, hogy menne már, leveszi a köpenyét: ambulanciám lesz a klinikán, előbb egy kapkodós ebéd, nem panaszkodom, néha meglehetősen zsúfolt vagyok, nem jössz a klinika felé? Hát, kinézek majd az egyetemre, de anyámat szeretném előbb látni; hűha, néz az órájára Kollár, sietnem kell, de te hova sietnél? Négyre gyertek vissza, látogatási időben, akkor nyugodtan beszélhettek édesanyáddal, s benézhetsz hozzám megint. Fél ötre visszajövök.

Most hova? — kérdezi az apja, amikor beülnek a kocsiba, ő még int Kollárnak (aki egy Trabantba száll be, és előttük kihajt a kórházból); ez volt a főorvos? Ez, régi barátom; dicsérte anyád, pusmog az öreg, hát beszélt vele? — lepődik meg (most már érti, miért fogadta olyan nyugodtan a közlését, hogy majd délután visszajönnek). Kis úr bekísért; miféle Kis úr? — esik mindjobban csodálkozásba; a portás, megismertem, pedig van annak harminc éve, hogy elkerült otthonról; nahát, magának is egy régi ismerős, nekem is, jó jel, és anyám? Hogy néz ki? Sárga, bólint az öreg; na de mégis, tényleg tud beszélni? Az apja erre elmosolyodik, azt mondta: apjukom, ezt megértettem, de amikor azt kezdte mondani, hogy rendes ember a főorvos, nemigen értettem, selypít valahogy, mint a gyerek. De hát ilyenek vagyunk már mi, egykettő négykézláb fogunk járni, előbb három láb, anyádnak már meg is van a bot, aztán az sem lesz elég, jön a négy láb; de jól el tud nevetgélni a másik baján! Nem a más baja ez, te, erősködik az öreg, az enyém egye-

dül, mert az anyád baja is az enyém, mit gondolsz, ki fog rá mosni, főzni? He?

Ő viszont képtelen ezen nevetni...

Megebédelünk valahol, mondja egy idő múlva, amikor már a klinikák felé járnak. Az erdő harsány tavaszi illata betör a kocsiba, valahogy megbékül a gondolattal, hogy mindennek így kell lennie, ahogy van, elvégre nem történt semmi rendkívüli, s hogy apja így beszél, az csak attól van, hogy... (az volna a baj, ha másként beszélne); úgy látszik az ember öregségére óhatatlanul bölcs lesz, mert mi más ez, mint bölcsesség, számolni a tényekkel és nem handabandázni, sőt némi derűvel leplezni a kilátástalanságot. Mert az ő öregeinek az élete bizony csupa kilátástalanság.

Mégis marad benne valami furcsa ingerültség az apja iránt, talán a nyugodtsága zavarja, igaz, őt sosem izgatta fel semmi, amikor a földet akarták kihúzni a talpa alól és a házat elvinni a feje felől, ő akkor is nyugodt volt; fiam, mondta, a föld megmarad, a földnek teremni kell, azt az urak nem tudják véghezvinni, amit a paraszt véghezvisz, fenyegetés az csak, hogy kell nekik a földem; de ezek nem urak, mordult rá az apjára; hát micsodák? Elvtárs urak! Egykutya! Csakhogy ez még dologtalanabb népség, haszontalan emberek, már megbocsáss (ezt miatta tette hozzá), nem eszik olyan forrón a kását, a téeszcsét csak csinálják meg, én meg maradok magamnak, amíg a kezem bírom mozdítani, éhen nem halunk; de apám, ott könnyebb lenne magának is, épp eleget gürcölt életében; én másnak nem dolgozok, hallod-e; hogy magyarázzam meg magának, hogy ott sem másnak dolgozna, hanem magának; ezt nekem csakugyan nem tudod megmagyarázni, mert látom, amit látok; de hát (kezdett neki más oldalról az agitációnak), a maga kis nadrágszíján

meg sem tud fordulni a traktor (az első kollektivizálási kampánynál ez volt az alapvető jelszó; erre az öreg); ne is forgolódjon az én földemen semmiféle traktor, megfelel nekem a ló is; erre már nem tudott mit mondani. De meg is lett a makacsság böjtje, az apját nemsokára listára tették, s ő emészthette magát, az élete csaknem derékba tört az öreg miatt. Ehh, a fenébe ezekkel a hülye emlékekkel, legyint, régen volt, nyomorult és nyomorító korszak volt, zátonyra futott a házasságom, kiátkozott lettem, és kilyukadt a végén a gyomrom is. Megfizettem az árát, gyerünk enni!

A régi vendéglő helyén raktárt talál, ettől még ingerültebb lesz; ahelyett hogy építettek volna ide modernebbet, még ezt a régit is megszüntetik, bemegyünk az egyetemre, ott a büfében kapunk valamit, aztán meleget majd eszünk a városban.

Amikor először járt ezen a téren, forró szeptember eleji nap volt, a villamosról szálltak le az anyjával, szinte óvakodva lépdeltek át a téren, mintha attól tartottak volna, rájuk szól valaki, hogy mit mászkálnak itt, ugyan mi dolguk lehet nekik ez előtt a nagy palota előtt? Először a szökőkútnál nézelődtek, majd az épület széles homlokzatát csodálták meg, a hatalmas ablakokat (néhol könyvesszekrények látszottak nagy, komoly könyvekkel); menjünk hát be, noszogatta az anyja; persze hogy bemegyünk, s miközben elhaladtak a tarkán öltözött fiúk és lányok közt, akik a bejárat körül ácsorogtak, ő arra gondolt, megmondja az anyjának, üljön le a szökőkútnál a padra, és várja meg ott, csak nem akar a sarkában lenni, amíg beiratkozik? Aztán bent elkapta anyja pillantását, ugyanaz az áhítat ült az arcán, amikor felemelte szemét a magas lépcsősorra és a hatalmas oszlopokra, mint vasárnaponként a templomban, még a kezét

is összekulcsolta a melle alatt, fekete kendője csücskét zavartan megigazította, és szipogott, mintha a pap valami meghatót mondott volna a szószékről, szegény, szánta meg, őneki ez felérhetetlen, ő itt lépni sem mer, csak áhítatos lélekkel hálát adni istenének, hogy láthatja a helyet, ahol a fiából urat csinálnak (eleget mondta, hogy urat akar a legkedvesebb fiából), s ez a legkedvesebb fiú akkor úgy állt ott, mint Napóleon a bizonyosra vett győzelem előtt, ezután itt minden az enyém, én ide mindennap beléphetek, jogom lesz hozzá, hogy megtömjék a fejem sokféle okossággal, s amikor majd évek múlva kilépek innen, úrnak fognak szólítani.

Megáll az épülettel szemben, éppen a szökőkút előtt; járt már itt? — kérdezi az apját, aki csak pislog; miért jártam volna? Igaz, semmi dolga nem volt itt; én viszont négy évig ebbe a házba jártam; úgy, ez volna az egyetem? Azt hittem, szálloda. Mosolyog rajta; kiszállunk, és bemegyünk; én inkább maradok, majd innen nézegetek, mondja az apja; dehogy nézeget innen, belülről is nézze meg, noszogatja az öreget, fél talán? Nem én, csak hát nem való vagyok én ilyen helyre; ne beszéljen bolondot, jöjjön! Végigmennek az apró kockás terecskén, a kövek között satnya fű ütötte fel a fejét, a bejáratnál most is ácsorognak fiúk és lányok, olyanok, mint akkor, gondolja, talán a szoknyájuk rövidebb valamivel, egy-egy formás lányon megtapad a szeme, s elmosolyodik megint az apján, mert az éppen félrekapja a szemét egy kissé hányavetin ülő lány combjáról; milyen lehet öregen és parasztul effélét látni? — ötlik fel benne a kérdés, vajon tudja-e értékelni a fiatal formás női húst? Ugyan, még fiatalon sem tudhatta, hiszen az ő világukban sosem volt divat a meztelenség, még a házastársak sem láthatták egymás testét, legfeljebb a férfi meztelen felsőtes-

tét munkában, a nő térdtől felfelé a válláig láthatatlanságra volt ítélve, azt hiszem, szegény anyám akár néger is lehetett volna a ruhája alatt, apám azt sosem tudta volna meg, eszébe jut a groteszk beszélgetés (talán egyszer az életben beszéltek efféléről az apjával, amikor Zsókától válófélben volt); aztán muszáj az a válás, fiam? — fürkészte az öreg; muszáj, apám; s mi okból? Sok oka van annak, motyogta zavartan; a legfőbbet halljam; mit mondjon, amit nem utasíthat el az apja, akasztófahumora végül kisegítette; nem illünk össze a feleségemmel, bökte ki; hogyhogy, kapta fel a fejét az apja; hát testileg; nocsak, tán nincs luka; van éppen, somolyodott el, de azt mondja, hogy őneki nem jó; már micsoda nem jó neki? Amit vele művelek. Az apja elgondolkozott egy kicsit, aztán hümmögve megcsóválta a fejét; bolond világ ez a tiétek, fiam, hol volt azelőtt ilyen? Ki kereste azt, hogy jó-e az asszonynak az a bizonyos, vagy nem jó, én ládd, soha nem kérdeztem anyádat, úgysem mondta volna, hát mit kérdezzem, mégis megvagyunk a mai napig is. Persze, te tudod a magatokét. Mást aztán nem mondott később sem a válására, sem az új feleségére, jól kitaláltam, mit mondjak neki, de azért még most is elpirul, ahogy apja válaszára gondol, anyjával kapcsolatban (az ember szemében az anyja nem úgy nő, mint más); kit keresnek? — szigorúskodik a portás (fiatal ember), csak látogatóban, mondja ő, lent van még a büfé? — kérdezi; lent, von vállat a férfi, és nem szól többet, de szigorúan néz utánuk. Ez még kidobott volna bennünket, ha hagyjuk, kuncog az apja.

A büfé nem sokban különbözik más büféktől, az apja itt már otthonosabb, megáll a magas asztalka mellett, és nézelődve várja, hogy ő mit visz oda, talán csak az alsó csarnokból nyíló hosszú folyosók zavarják, ahol idegen

szavak díszlenek az ajtókon. Itt van a quaestura, ide irányították őt is, amikor a beiratkozás helyét kereste, aránylag hamar eligazodott mindenben (az anyját végül mégis kikísérte a padhoz, hogy ott várjon rá, ment az szegény sietve kifelé, a templomból is jólesik kimenni a tiszta napfényre), egy hangoskodó fiú akaszkodott rá, Darabos Feri, mindjárt az első ablaknál; öregem, tudod egyáltalán, mi a nyavalyát kell ezekbe a rubrikákba írni? (nem tudta), majd csak megmondja valaki, nem igaz? (úgy lett), már a beiratkozáshoz is akkora ész kell, ami csak az egyetem elvégzése után lehet az embernek, odanézz! Micsoda nőci, egyem meg a kis csészéjét (így hangoskodott Feri órákon át, csapongva a rubrikák és lányok lába között, mint valami szédült légy, de a végén lepecsételt indexszel léptek ki az épületből, végül is együtt sikerült elintézniük a dolgot); eljössz hozzánk? Persze hogy el! döntötte el Feri mindjárt helyette is a kérdést. S amikor az anyját bemutatta, őt is cipelte magával harsogó vidámsággal.

Egy ócska kis utcában, egy még ócskább házban lakott Feri, ő meglepődve fedezte fel az utca nevében barátja nevét: hogy lehet ez? — kérdezte újdonsült barátját; rólam nevezték el az utcát, egyszerű, nem? — hahotázott Feri; ne bolondozz! Előlegezett bizalom, öregem, az emléktábla már készül is, Darabos Ferenc, zseniális liliomtipró és hangyászsün (ez utóbbit mozdulatokkal magyarázta meg, ujjait egy bokorba szorította, az orra alá dugta, és megszimatolta, majd cuppogatni kezdett rajtuk); nagy hóhányó vagy, nevette el magát ő is, aztán az anyját figyelte, aki nem értette Feri hülyéskedését, igazából boldog elégedettséggel lépett be a körbeépített, rozoga ajtókat mutató udvarra (hogy a fiának, lám, már barátja is van a városon), ő elborzadt ettől a földbe süp-

pedt szegénységtől, amit itt látott, még az ő otthoni viszonylatukban is nyomorúságos volt (közben az anyja abban reménykedett, hátha még szállást is kaphatnának az új barátnál), az anyja szeme nem akadt meg a doblott, penészes falon, nem szúrta orrát a dohos bűz; anyu, üvöltött be Feri kintről a szobába, itt van egy barátom az anyukájával; kicsoda? — hallották bentről a sírós hangot, az asszony egy hintaszékben ült, pokróc volt a térdén, a pokrócon ordenáré folt (az egész lakásban rendetlenség, szétdobált könyvek, tányérok, evőeszközök, poharak); együtt iratkoztunk be; nahát! — nevetett fel erőtlenül az asszony, Darabosné vagyok, ernyedten nyújtotta fel nekik a kezét, meg kellett volna csókolni, érezte meg a mozdulatból az asszony szándékát, mihelyst elengedte az ujjait, s a zavaros szemekben felsejlő méltatlankodás is erre engedett következtetni, menjetek ki a ház elé, vigyél ki széket, Ferike, affektált tovább, kapcsold be nekem a rádiót, kiáltott ki rögtön, ahogy elhelyezkedtek a lötyögős lábú hajlított székeken, majd pár perc múlva ismét szólította a fiát, kapcsold ki a rádiót, Ferike, s amikor Feri ismét kint volt, ő megkérdezte tőle: beteg anyukád? A fenét! Egy kicsit dilis, más baja nincs, s mindjárt valami adomát kezdett mesélni, ő meg pirulva képedezett az anyja előtt, meg a másik anya előtt, aki bent nyilván hallotta a fia megjegyzését. Aztán sietve el is búcsúztak; itt sem laknék, meg aztán bolondok ezek, mondta az anyjának az utcán, az anyja nem szólt semmit, csak kapkodta a lépteit mellette. (Visszatértek a tüdőbajszagú rokonhoz, és szállást kértek éjszakára.)

Megviselte és feldúlta ez a nap, miféle emberek vannak ebben a városban? Miért kell itt is penészes odúkban, bacilusszagú szabóműhelyekben ücsörögnie? Med-

dig lesz idegen és elérhetetlen számára az a tiszta világ, amelybe vágyik, s amelyikbe ugyan megváltotta a belépőjét, de amelyik egyelőre nem fogadja be őt, hiszen idegen és megragadhatatlan itt minden, az egyetem óriás oszlopai és termei, végtelen könyvármádiája éppúgy, mint a belváros fényes kirakatai mögött magukat mutogató szép holmik, a valóság egyelőre a macskaköves girbegurba utca, a penészes odúban lakó barát és ebben a másik utcában a csípős gőzt kojtoló vasaló. Nagyon akarta, hogy végképp kiláboljon a hínárból, amely nem akarja elengedni, felfelé akart lépkedni (az a széles lépcsősor az egyetem nagy csarnokában jelkép is volt számára), de egyelőre úgy érezte, hogy nem bírja feltenni a lépcsőre a lábát, akárcsak rémálmában, amikor moccanni sem bír az ember. Mégiscsak akkor szakadtak el az első kötelékek, az otthonomat elhagytam, az itteni odúkat lehetőleg kerültem, aztán elszakadt a többi kötél is, szegény öregem, néz az apjára, aki a szörpjét szopogatja, nagyon messze repítette vágya a fiadat. És ahányszor dicsérni kezdte jó szerencséjét, mindig pofára esett...

Keres valakit? — csodálkozik az apjára, aki félretolja a poharát, és kutazkodva pislog a homályba vesző folyosó irányában, kit lát, csak nem ismerőst? A fene ebbe a narancslébe! — mordul az öreg, már az első pohár sem hagyott nyugton, ez meg egyenesen parancsol; értem, neveti el magát, keresünk magának olyan helyet; az apja azonban, úgy látszik, nem ér rá, mert már indul is befelé a folyosóra; honnan tudja, hogy erre van? — ered utána, és egyre kuncog; nem tudok én semmit, nekem már egy sarok is jó lesz, te meg ne röhögj, hanem mutasd, merre van az a budi, mert úgy járok, mint az első választáskor nálunk járt Futvaszarik Apagyi, az már menet közben letolta a nadrágját; tolhatja maga is, nyitja meg a vécéajtót az apja előtt, aztán el ne felejtse meghúzni a láncot; a nyavalyába! — nyög máris az apja, még az ajtót sem húzza be magára, csak miközben ő odaáll a kis csésze elé, és nyugodtan csörgedezni kezd, hallja apja megkönnyebbült motyogását, nem vagyok én annyira falusi, hogy még azt se tudjam. Itt vagy még? Van papírja? Van itt valami újság, csak azt akarom mondani, hogy amikor a tehenészetben megcsinálták az üzemi mosdót, odakint a réti téeszben, az elnök egy hétig egyebet se csinált, mint a vizes budi előtt őrködött, mert senkinek se járt a keze a láncra, hehe! Na, ha nevet, már nincs baj, kint megvárom, jó?

Ebben a sarokban volt az ő hivatala néhány hónapig, áll meg a homályos alagsori ajtó előtt, rágyújt, kibetűzi az ajtón lógó cédulát, takarítószoba, nem sokat változott a rendeltetése, akkor dekorációs szobának használták, s első társadalmi munkája volt, hogy megbízták a dekorációs anyagok őrzésével, zászlók, transzparensek, táblák, nyélre szögezett arcképek (valóságos arzenálja a személyi kultusznak, mosolyodik el), többször figyelmeztették mefeszes társai, hogy az éberségről ne feledkezzék el, a kulcsot csak neki adják ki, idegeneket és illetéktelen személyeket be ne engedjen (egyszer, még őelőtte, a 47-es választások idején több Rákosi-képnek kiszúrta valaki a szemét), hát ő aztán vigyázott (egyszerűen magára zárta az ajtót, és tanult), illetéktelen személyt csak egyet engedett be, de az megérte.

Egy fekete szemű, fekete hajú asszony dolgozott a tanulmányi osztályon, a férje tanár volt a gyakorló gimnáziumban, gyakran látták az egyetemen, mert német lektori órái voltak, de ő akkor is bement az egyetemre, végigosont a tanulmányi osztály előtti folyosón, amikor nem volt órája, mert nagyon féltékeny volt a feleségére (a nőt Csillának hívták, néha még a hallgatók is így szólították, mert lehetett vele barátkozni), nyomott fejű, sajtszagú férfi volt, hallgatóinak állandó gúnytárgya, a büfében néha ő is társalgott vele (közel volt a dekorációs raktár, ki-kiment kiflit, pogácsát enni), egyszer Csilla megfogta a kezét, amikor valami kérvényt adott be éppen: hallgató úr, maga csak bejön ide és máris rohan? Nem látja, hogy unatkozom itt? Igen, motyogta zavartan, magát itt folyton egyedül látni, de hát... arra gondolt, ki az ördög kezdene itt trécselni, a rektori előszobában, az egyetem egyik szentélyében, de hát nem muszáj itt, szorongatta a kezét Csilla, máshol is lehetne, szeret-

nék magának elmesélni valamit; igazán? — csodálkozott ő s még mindig nem értette világosan, mi a nő kívánsága (később a rossz nyelvek tudtára adták, hogy Csillácska valószínűleg fehérmájú nőszemély), a két fekete szem égőn tapadt rá, hívjon meg egyszer abba a maga raktárába (hát erről is tud? — képedt el); a nő, mintha olvasott volna a gondolatai közt, elnevette magát: amikor leltároztunk, egyedül abba a szobába nem engedték be a bizottságot, a kari titkár megmondta, ezt csak a maga engedélyével tehetjük; és? — képedezett ő tovább; nem leltároztunk magánál, majd még egy hallgatótól kérünk engedélyt! kiabált a gazdaságis, képzelje, én meg majd megpukkadtam a nevetéstől. De most már igazán kíváncsi volnék, mi van abban a teremben. Hát lehet...

Tél volt, pattogtak a fűtőtestek (nyáron mindig volt ebben az alagsori helyiségben egy kis nyirok, de a központi fűtés kiszárította a levegőt), barátságos langyosság libegett fölöttük, amikor először heveredtek le a sarokba vetett hullámpapírhalomra (Csilla előzőleg egy Rákosi- és egy Engels-transzparenst állított a szélső ablak elé, s kissé oldalt Sztálin képét, valóságos kis szeparéban szeretkeztek), kint hulldogált a hó, hallatszott az ablak előtt elsiető lábak tompa dobogása, meg ahogy a latyak cuppogott a talpak alatt; tulajdonképpen mit akartál nekem mondani? — kérdezte Csillát; hát ezt, kuncogott a nő.

Amikor bekopogott hozzá (egy kari értekezlet folyt éppen odafönt), meglepődött, mert nem gondolta komolyan, amit Csilla mondott neki néhány napja; tessék, fáradjon beljebb; nem zárja be az ajtót? — nézett vissza a nő, elvégre mindig zárva tartja, vagy nem? De! Enyhe szappanillatot hozott magával, egy nagy lábú aranypók kapcsolta össze a nyakán a ruháját; no, itt valóban nincs

mit leltárba venni, ez a három szék? Meg ez az asztal? — nézett szét, aztán odanyújtotta a kezét: szorítsa meg a kezem, nagyon szorítsa! (ő megszorította) jobban! (ő egy kicsit jobban megszorította, de azért nem túlzottan, hiszen meg tudta volna roppantani a hosszú ujjú kezet), csak ezt akartam, hogy maga megszorítsa a kezem, a másikat is! (megszorította együtt a két kezet), ó, de kár, hogy nem vagyok fiatalabb! Hogy mondhat ilyet? (igazán meglepődött, mert nagyon szép és fiatal volt), ha nem volna férjem, és én is egyetemi hallgató lehetnék, s nem abban az emeletes szent hodályban kellene ülnöm... Akkor mi lenne? — fogta át (kissé bátortalanul) a nő derekát (az sietve nekidőlt); akkor illenék magához. De így? És olyan szomorúan nézett rá, azt hitte, mindjárt sírva fakad.

Ha akarja, megvigasztalom, mosolygott nagyképűen (cinikusan eldöntötte: ha a nő azt akarja, ő nem fog csalódást okozni neki), belül viszont remegett az izgalomtól, egy igazi úrinő, művelt és okos (tanár a férje, és neki is fontos állása van), úgy látszik, belém esett, hát lehetséges ilyen is? Mégsem vagyok alábbvaló, mint ezen az egyetemen bárki, aki mind nyelvét lógatva rohanna ez után a nő után; ha akarná? Hogy valamivel idősebb nálam, hát számít az? Ennek legalább nem izzadtságszagú a hónalja, és nem rágja a körmét, mohón a nő száját kereste, aztán jó ideig képtelen volt bármire is gondolni.

Amikor lassan magához tért a végtelenbe nyúló csókból (csókokból, amelyek szinte egybefolytak), Csilla erősen lihegett, ő meg harmatos homlokát törölgette; hű, de tudsz csókolni, te komisz, ki se nézném belőled; én sem gondoltam volna, hogy így tönkreteszel, bókolt vissza (könnyedén tegezve ő is a nőt); kívánsz, igaz?

Marhául! Bírom az ilyen durva szavakat, várjál (akkor állította a képeket az ablak elé, megnyomogatta a térdig érő hullámpapírhalmot), gyere ide, mondta, s hátat fordított, húzd le a cipzáramat, a csípőjénél is lejjebb ért a cipzár, előbb a melltartó ága tűnt elő, majd a selyemnadrág korca (kombiné nem volt rajta), a ruha előrebukott, két karját kirázta belőle, aztán egy zászlórúdra dobta, a pók visszataszítóan villogtatta arany lábait odafent is, a többit te vedd le rólam!

A nők vetkőztetésében addig semmi gyakorlata nem volt (vagy ruhástul kínlódtak, vagy ágyban bújt melléje eddig, akivel dolga volt), Csilla finoman irányította a mozdulatait, hogy felajzó legyen az egész művelet (saját ruháját is úgy vétette le vele, mintha szertartást végeznének, amely sem nem komikus az ügyetlen és kapkodó mozdulatok miatt, sem nem visszataszító a mohó vágy heves ziláltságától) könnyedén, valósággal ritmikusan vetkőztek, ahogy a selyemhernyó vedlik, testük fokozatosan ismerkedett meg egymással, s ahogy a bőrfelületek megtisztultak a fölösleges holmiktól, úgy forrósodtak át és készítették fel valamennyi érzéküket az aktusra. Amely aztán elszédítette, megforgatta őket (Csilla nem engedte, hogy elsiesse a dolgot, csitította és szabályozta a hevülését, ezt jóval később tudta csak így végiggondolni, sok-sok szeretkezésük után, sőt: más viszonyai idején), a mámor fokozatosan és egyszerre kapta a hátára mindkettőjüket, ez a késleltetett kéj mégis hevesebb és tartósabb volt minden eddig ismert testi örömnél.

Néha összeborzongott Csilla különleges női tudományától. Csilla némely dolgot nem mondott ki, hanem úgy irányította őt, hogy magától jöjjön rá, mi a legjobb, Csilla az ars amatoria mestere volt, állapítja meg. A nya-

valya a szörpödet! — áll meg mellette az apja. Fölrebben; na készen van? — s elneveti magát, jókor szól az öreg is, amikor emlékezete legszebb pillanatait élvezi.

Jöjjön, felmegyünk, nézzen szét, ha már itt vagyunk!

Nézzen lefelé is, de hiába mondja, az apja fölfelé irányított arccal a hatalmas üvegmennyezetet bámulja. Ahogy levette a kalapját, előtűnt fehér homloka, egy satnya őszes tincs ágaskodik fel a többi közül, a szemében áhítat és megrendülés; nem látott még ilyet? — kérdezi maga is meghatottan, mert beleképzeli magát apja helyzetébe, egész életét a föld kötötte le, egy pillanatra sem engedte el a tapadós szik, s ha látott is nagy házakat (inkább csak kívülről), neki a döngölt padlatú paraszthaz, az istálló csípős szaga, a homályból rávilágító tehénszemek jelentették a valóságot, a szél, a víz, a perzselő nap, s öregedő szemébe most belevilágít ez az óriási színes mennyezet, amely valami módon mégis az övé, hiszen a fia ez alatt az égbolt alatt töltötte el négy esztendejét; azok a táblák mért vannak ott? Régi professzorok nevei, mondja ő; erről a Hatvaniról hallottam, ez valami ördöngös ember volt. Most mit válaszoljon erre? Bólint és mosolyog.

Rákönyökölnek a kerengő mellvédjére, és lenéznek az aula kockakő padlózatára, néhány tabló és tárló van körben elhelyezve, valami kiállítás lehet, állapítja meg magában; látja, odalent szoktuk tartani az ünnepélyeket, ha énekeltünk, csak úgy zengett ez az egész mindenség, itt meg körben ezekben a termekben tanultunk, az előadótermekben voltak az előadások, a szemináriumokban készültünk a konzultációra, tartottuk a vitákat, beszámolókat. Nagy sor ez, fiam, motyogja az apja csodál-

kozva és értetlenül, hiszen mit tudja ő, mi az a szeminárium, konzultáció, meg más efféle, látja a széles folyosókat, ajtókat, feliratokat, de hogy ez miként kapcsolható össze a tanulással és a tudással, maga a munkafolyamat rejtve marad előtte (ki is mondja); ez nem kapálás, én ehhez nem értek, itt nekem minden ajtó sekrestyébe vezet, oda csak a pap jár be, ami ott van, az az ő titka meg az istené. Én meg tudom rakni a szekeret trágyával, be tudom fogni a lovakat, és le tudom villázni a szekérről menet közben a ganét, az én tudományom ennyi.

Ne kisebbítse magát, hogy nem érti, attól még, hogy ez nem a maga tudománya, elképzelheti, hogyan tanultunk mi itt, meséltem én annak idején rengeteget, de mivel nem járt itt, el sem tudta képzelni, mi hogyan van, hát most láthatja; hisz látom én, nem mondom, hogy nem látom. Kétségbeesett igyekezettel akarja most, utólag megértetni az apjával, ami már neki is csupán emlék, hogy ettől az igyekezettől aztán önmagában is megnövekedjék annak a négy évnek a súlya, hiszen mégiscsak itt kezdődött az ő másfajta élete, itt fújta meg a szél, ami kiragadta régi világából. Mindenáron azt akarja, hogy az apja megértsen valamit ebből.

Nézze azt az ajtót, most más van kiírva, de akkor ott volt a francia szeminárium; aha, pislog az apja az ajtóra, úgy hívtuk a profot, hogy Monsieur Hanta, mert az annyit tudott beszélni minden leírt szöveg vagy vázlat nélkül, hogy kikészültünk tőle, egyszer két órán át elemzett egy verset, talán három szakasz volt az egész, csak egy levelezőlap volt a kezében, mi csak a képet láttuk, valami templom volt rajta, a lap másik oldalán körben volt néhány emlékeztető szó, arról beszélt két óra hosszat, a torony hol fejjel lefelé állott, hol a földet túrta az orrával, mert úgy forgatta a kezében, mint a csizmadia-

légy a papírcsizmát. Csizmadialégy? — csóválja a fejét az apja, hogy te mikre emlékszel! (Ha Papó játszott velünk néha, ő szúrta tűre a legyet, s tett a lábai közé egy kis papírdarabkát.)

Ültek a szemináriumi teremben, néhány fiú és lány, olvasgattak, mindenki a saját szemináriumi előadásához gyűjtött anyagot (ő főleg a szimbolistákat olvasta, még nem döntötte el pontosan a témát, Baudelaire, Verlaine, Francis Jammes kimondhatatlan élményt jelentett számára), ahogy felemelte tekintetét egy vers finoman lebegő álomvilágából, meglátta a valóságos Zsuzsát, az addig is meg-megcsodált kolléganőt. A lányon piros pulóver volt (egy vastag ajkú, szemüveges lánnyal suttogott valamit az ablak előtt), orsós keble meg-megrezzent a könnyű anyag alatt, tisztán látszott a két kis gomb a hegyén (és hogy Zsuzsa nem visel melltartót, az otthoni lányok sem viselnek, gondolta mindjárt, s elképzelte a művelt polgárasszonyt, Zsuzsa anyját, amint megmagyarázza lányának a parasztnők igazságát: nem szabad idő előtt melltartóba szorítani a keblet, mert az izmok elrenyhülnek), vörös karikák táncoltak a szeme elé, amint képzeletében kirajzolódott a meztelen Zsuzsa keble, s tudta, ha Ili keble szép volt, meg a Csilláé is az (akivel éppen akkoriban kezdődött rövid viszonya), akkor Zsuzsa keble maga a szépség, az élő művészet, a görög szobrok hibátlan tökélye. Az ő számára végképp elérhetetlen!

Üresen nézte ismét a betűket, gépiesen olvasott tovább, de nem értett egy szót sem, mert meglepte az erőszakos kívánság (ami máskor is), hogy őneki mindent el kell érnie, amit megkíván, alkalmassá kell tennie magát, hogy a legszebbet is felérje (mindenben: tudásban és szerelemben), amikor meghallotta a két lány óvatos suttogását. Megérezte, hogy róla van szó, egy pillanatra rájuk

lesett, valóban őt vizsgálta a két lány, az elkapott mondatfoszlány megremegtette, comme Julien Sorel, un gamin aimable... (nemrég olvasta a *Vörös és feketé*-t, lázba hozta Julien sorsa, az a feszülő erő, amely egyre feljebb repítette rangban és társaságban, ahogyan karjába estek a nők, mert érezték benne az ősi paraszti erőt), fülelt hát, magán érezte a másik lány fürkész pillantását is, mintha végigtapintották volna homlokát, rakoncátlan fürtjeit, kissé kreol bőrét (eleget vizsgálta saját arcát a tükörben, tudta, mit lát a kutató szem, s ha mégis kisebbrendűségi érzése volt olykor, csak azért, mert a szellem és a műveltség sugárzását kevesellte tekintetében, azt a tartalmat, amivel hatni lehet, végül is azért volt makacsul kitartó és szorgalmas, hogy ezt a felsőbbrendűnek ítélt képességet is megszerezze); vraimant! un Julien Sorel, il est très gentil, hallotta a vastag ajkú lány hangját, aztán a Zsuzsáét ismét; et moi? ah, ma chérie, je me représente Mathilde... Mais pourquoi Mathilde? C'est une fantasie, un rêve merveilleux... (a másik lány ekkor megcsóválta a fejét); tu es folle, plutôt Mme Renal! millefois Mme Renal! Mais non... ejtette ölébe a könyvét Zsuzsa, és kibámult az ablakon.

Megdöbbentette és feltüzelte ez a kihallgatott párbeszéd, a fantáziája működésbe lépett, ambicionálta, hogy Zsuzsa valóban a hamisítatlan és romlatlan parasztfiút lássa benne, pózokat kísérletezett ki, kissé vadócnak és nyersnek igyekezett hatni, közben társaságban mélyértelmű megjegyzéseket tett, műveltségét fitogtatta, könnyed volt és nagyvonalú, mint aki nem esik hasra Zsuzsa szépsége előtt, akit a kifinomult polgári beauté sem tud kihozni a sodrából, de ugyanakkor jó érzékkel igyekezett feltámasztani a lányban a képzelőerőt (romantikus jellemére épített), hogy az többet, sőt mindent el

tudjon képzelni kettőjük között. Feszült játék kezdődött, egy idő múlva Zsuzsa is észrevette az ő érdeklődését, ha még nem igyekezett is a valóság síkjára terelni izgató és titkos kapcsolatukat, neki elég volt a fantáziajáték, nem úgy persze őneki!

Már tavaszodott, amikor elérkezettnek látta az időt, hogy kezdeményezzen (Csillával összeveszett, ez a bolond asszony egyre azt járta, hogy gyereket akar tőle, még csak az kéne! Talán az urad nevére címezzek egyet!? De persze sosem vigyáztak, őfelőle meg is történhetett, amit az asszony akart); képzeletben már tökéletes művé építette Zsuzsával való szerelmét, kidolgozta minden kis részét (még a szellemes és burkoltan célra törő párbeszédeket is, amelyben Zsuzsa mindig azt válaszolta, ami az ő szándékának leginkább megfelelt), már nemcsak sejtette Zsuzsában a nagy szerelem lehetőségét, hanem valóságként kezelte, ezért hát természetesenek találta volna, ha Zsuzsa megérti a szándékát a cédulára firkált versidézettel (Je fais souvent ce rêve étrange et pénétrant, D'une femme inconnue, et qui j'aime, et qui m'aime, Et qui n'est chaque fois, ni tout a fait la même — Ni tout a fait une autre, et m'aime et me comprend), magában az Ady-fordítás szavait ízlelgette: Álmodom egy nőről, akit nem ismerek... Aki engem megért, aki engem szeret, s a cédulát mintegy véletlenül Zsuzsa könyvére ejtette, miközben elhaladt mellette. Elejtett egy papírt, nézett föl rá a lány, és nyújtotta a lapot, ő elvörösödött (nem vált be a terv, Zsuzsa nem azt tette, amit ő kívánt), csak annyit kellene mondanom: magának szól az a néhány sor, de nem jött ki szó a száján, elvette a papírlapot a lány kezéből, és csak késve motyogta: elnézést, köszönöm — s rögtön kiment a szemináriumból. Jól van így, mormogta maga elé dühösen, ha

csak ilyen otromba módon tudok kikezdeni egy ilyen lánnyal, megérdemlem a sorsom.

Az apjára les, némán áll mellette, kicsire összement arca most olyan, mint a rókáé, nahát, rókaarca van az apjának, ezt eddig nem vette észre, talán a kor hozta ki az előnytelen vonásokat, lehet, hogy öregségemre nekem is rókaarcom lesz? Jöjjön, mondja, a másik szárnyon is szétnézünk.

Volt itt nekem egy társam, azt maga el se tudja képzelni, milyen szegény volt, valamelyik isten háta mögötti faluból került fel, úgy hírlett, egy ügyvéd taníttatta a gimnáziumban, de aztán az ügyvéd meghalt, s a fiú apja is odamaradt a háborúban. Annak még cipője sem volt; hát mibe járt, tán mezítláb? — bámul rá az apja; majdnem, papucsa volt, az apja régi kalapjából varrta neki az anyja, s a papucsban csak egy kis rongy, még csak nem is kapca, azt képzelje el, ahogy ez negyvenhatban megjelent a finom úri csemeték közt a nemezpapucsában, irtó nagy proletáröntudattal, persze, amint megalakult az első kollégium, őt oda felvették, és cipőt is kapott, de vagy két hónapig a papucsban járt. Birtalannak hívták, a profunk, Monsieur Hanta vele külön kezet fogott, ahányszor csak belépett a szemináriumba, üdvözlöm, Birtalan úr, mondta neki, hogy szolgál a kedves egészsége, de Birtalan Zsiga erre egy mukkot sem szólt, csak vihogott maga elé, hogy lám, ő máris úrnak számít, pedig csak kapcás lábbal jár, a profnak meg azért nem fogadta a köszönését, hogy ő egy burzsujnak ugyan nem köszön. Tán komonista volt ez a te Birtalanod? Az volt. És mi lett belőle? Tanár lett, de úgy tudom, még feljebb került, mert legutóbb mintha azt hallottam volna, hogy

tanfelügyelő. Hm, mormog az apja, a tanfelügyelő nagy úr, amikor kisiskolás voltam, hozzánk is jött egy tanfelügyelő. Annak még szakálla is volt.

Tudja még ki mindenki járt ide eleinte? (mert némelyiket bizony kilökték később), járt ide egy barna csuhás barát, mindig vicceltük, hogy nicsak, milyen piros a barátfüle, de valóban piros volt, mert erre elpirult szegény, az ugratásra, aztán meg volt egy valóságos bárónőnk is, aki soha senkivel nem beszélt, óra után szó nélkül kiment a teremből, rágyújtott, majd vissza, délben pedig felszívódott. Senki sem tudta, hol él, mint él, egyszer aztán nem jött többet. Volt egy református lelkészünk is, meg egy középkorú tanítónk, a lelkész egy óriási német motorkerékpáron járt, amit a katonák ott felejtettek nála a frontkor, volt vagy hat gyereke, azt mondta, ha el akarja tartani őket, két állásra is szüksége van, s az idejéből kitelik, hogy elvégezze az egyetemet, a tanítónak meg fél lába volt, mert odahagyta a fronton, de egész jó műlábat csináltak neki még a németek egy hadikórházban, az esernyős bolondról már nem is beszélek, aki festőművésznek képzelte magát, de soha egy képet nem festett, képzelheti, hogy éreztem magam eleinte. De jóra fordult. Persze jóra.

A csodabogár professzorokról is beszélhetne, de nem akarja apjában lerontani az egyetem nimbuszát, Irodalmi Futrinkáról, erről a fürge kis öregről, aki a világirodalom összes regényalakját személyes ismerősként tartotta számon (s megkövetelte ezt a hallgatóitól is). Népiesch-ről, aki több féléven át a népköltészetről adott elő, és furulyával járt be az órára, könnybe lábadó szemmel billegette ujjait a pikulán (ötvenhatban kis híján lecsukták, mert a helyi rádióban ő volt a szünetjel), vagy éppen a Nagy Professzorról: az első szemeszterek-

ben rá is nagy hatással volt különleges filozófiai rendszere (pedagógiát és filozófiát adott elő), de minden furcsasága ellenére is jelentős egyéniség volt, sokat köszönhettek neki.

Egész fullajtárhad vette körül a Nagy Professzort (mind lógó bajuszt viseltek, akárcsak ő), ha megjelent az egyetemen, súlyos testét két botjára támaszkodva vonszolta, már az épület előtt várta néhány nagy bajuszos tanársegéd, a liftet is megindították a kedvéért (egyébként alig használták), a Nagy Professzort tisztelők sorfala között kísérték be a tanári szobába, közben az előadóteremben néhány bennfentes felrajzolta a táblára a Professzor táblázatát (kategóriarendszernek hívták), egymás alá és mellé írt filozófiai kifejezések (úgynevezett értékek), titokzatos és bűvös szavak voltak ezek, amelyek közt „mozogtak", a Nagy Professzor olykor maga is feltápászkodott székéből, s botjával kijelölte bizonyos szavak (értékek) összefüggéseit, mint a vízszintes és függőleges koordináták találkozópontjában fellelhető kifejezések sajátos értelmezését. A népes hallgatóság közül többen párbeszédet folytattak a Professzorral (ők már biztonságosabban mozogtak az értékrendszerben), neki sokáig nagyon tetszett ez a kötetlen filozofálás, próbált belekapcsolódni a gondolatmenetbe, erőltette magát, hogy értelmet leljen a varázsszavakban (mindehhez rengeteg filozófiai dolgozatot elolvasott), s amikor hiába volt a nagy erőfeszítés, mert érteni kezdte ugyan az értékrendszert, de ahogy mindinkább megközelítette, úgy jött rá a rendszer ingatag voltára (csupa elvont és üres hipotézis sült ki a nagy okoskodásból), akkor már csak azt a nagy együvétartozást, a szekta intenzív belső kohézióját irigyelte, amelyben ő végül is sohasem tudta otthon érezni magát. Nesze semmi, fogd meg jól, állapí-

totta meg nem egy efféle vita után, kisszerűnek érezte a tartalmat ahhoz, hogy ekkora közönségsikerre érdemesnek tartotta volna (bár meglehet, nem tudott maradéktalanul belehelyezkedni a gondolati rendszerbe), akkora tömeg látogatta a Nagy Professzor óráit, mint semmi mást, ő többre vágyott, súlyosabb gondolatokra vagy inkább az élethez közelebb eső eszmére. (Ekkor kezdte foglalkoztatni a népi kollégisták csoportja, egy-egy marxista könyvet is kézbe vett, de minden rendszer nélkül, még nem tudta, legföljebb sejtette, hogy itt fogja megtalálni, amit keres.)

Egyelőre francia olvasmányai és irodalmi tanulmányai vették el minden idejét, meg természetesen az irodalmi példákhoz alkalmazott betörési kísérlete (mivel meglehetősen pontosan tudta, hogy mit akar, ő maga fogalmazta meg így), betörni abba a világba, ahol csiszolt és finom az emberek modora, művelt, sőt művészi az érintkezés (épp eleget hallott és olvasott az irodalmi szalonokról, a précieuse-ökről), dehogy akarta ő a précieuse-ök finomkodó stílusát követni; csak a művészetek értése volt a célja, megtetézve azzal a szándékkal, hogy művészi életformát tudjon kialakítani magának, nemes és szép ideálokat kutatott, ezeket egyelőre az irodalomban találta meg, a regényalakoknál és költőknél megfigyelt jellemvonásokat, nemes tulajdonságokat igyekezett a saját mindennapi életére alkalmazni, önmagához formálni. Mégiscsak volt valami fogódzója.

S nem éppen siker nélkül építgette a maga világát, Ili és Csilla után úgy érezte, képes szép és nagy szenvedélyre (meglehetősen középponti helyet foglalt el életében a szerelem, később is még sokáig, s ebben soha nem talált kivetnivalót, hiszen úgy ítélte meg, az ember alapvető emberi elhivatottsága a szerelem, mert az nem

más, mint a fajfenntartás kötelessége, s csak annyival több, amennyivel a naturális szükséglet fölé tudja emelni az ember, éppen a művészi megformálás és átélés révén), készült benne a Zsuzsa iránti szerelem, bár egyelőre még csak otthonra tartogatott, versek hangulatából előcsapódó, magányos óráiban a képzelgéseiben beteljesülő szenvedély volt. Aztán véletlenül a színház hozta össze őket.

Az egyik földszinti páholy pótszékére vett jegyet (nem volt tele a színház, de ez a jegy olcsó volt), az *Othelló*-t játszották, elhatározta, hogy a szöveget figyeli, a nemrég elolvasott drámát, s a benne keletkezett érzéseket szembesíti a színészek értelmezésével, az olvasott szó hatását a kimondottéval, amikor a szomszédos páholyban meglátta Zsuzsát. Teljesen egyedül ült, és önfeledten, kissé megnyitott ajakkal, le-lecsukódó szempillával élvezte az előadást. Ettől kezdve csak a lányra figyelt, a kipirult arc forróságát fizikailag érezte az ujjai hegyében, vágya felfokozva követelte, hogy megszólítsa, és mellette ülhessen. Az első szünetben, még tartott a taps, benyitott a páholyba.

Zsuzsa nem leplezte örömét: maga is itt van? A szomszédban; jöjjön át ide; kinek a páholya ez? — kérdezte a lánytól. Fontos ez? Megnyugtatom, senki sem fogja kitúrni magát, az öreg orvos bácsi, aki ma ügyeletes, a büfében trécsel egész este, én apa kartonjával gyakran ülök itt; nem fél későn hazamenni? Csakugyan nem tudja, hol lakunk? — csodálkozott rá a lány, majdnem szemben a színházzal, engem különben sem rabolnak el; és ha mégis? Mondjuk egy kései trubadúr? Tudja mit? nevetett Zsuzsa, egy olyan igazi trubadúrt még el is viselnék valahogy; akkor most vigyázzon, mondta ő hirtelen ötlettel, s mintha kobzot tartana a kezében, el-

kezdte Sully Prudhomme versét: „Ha tudnád, mily magányban élek — S a bú, a gyász már-már benőtt, El-elhaladnál, drága lélek, Házam előtt. Ha tudnád, hogy derül rajongva — Szemedtől a borús kedély, Föl-fölfigyelnél, ablakomra — Tekintenél." Elég, bús minnesänger, vágott közbe Zsuzsa, aztán kapásból folytatta: „Ha tudnád, hogy nincs hűbb szívemnél — S szeretlek is, keservesen, Talán belépnél, itt teremnél, Én kedvesem." Ő Zsuzsa telt ajkát figyelte, amint a szavakat formálta, ezer ördög tüzelte belülről, csókold meg, a verset csókold meg az ajkán; istenem, suttogta ekkor a lány, milyen mohó a nézése; a verset csodálom, felelte ő, így szebb, mint könyvben olvasva. Ekkor elsötétült a nézőtér, majd felment a függöny, mindketten hallgatagon a színpad felé fordították tekintetüket, jó, hogy félbeszakadt ez a beszélgetés, gondolta, de vajon mondhatok-e még valamit? Shakespeare szavaiba vágni szentségtörés, megvárom, ő szól-e, aztán, amikor már-már nem bírt magával, hogy mégis megszólal, előgyakorlatai jutottak eszébe, szuggerálni fogom, határozta el, nála is sikerülni fog, ha erősen akarom, ő is átveszi a parancsom, ahogy Ili átvette, valami tárgyi kapcsolat kell, okoskodott, rátette hát kezét a lány székének karfájára, most pedig csak rám gondolsz, egy szót sem értesz az előadásból, vágyakozol, és megadod magad, azt akarod, hogy csókoljalak meg, s ezt kifejezésre juttatod, igenis te jelzed, én addig nem teszek semmit, efféle parancsszavakat fogalmazott meg magában, miközben őt magát is elöntötte valami furcsa vibrálás, akárha elektromos töltés halmozódna benne, amely csak a pillanatot várja, hogy szikraként kicsaphasson; parancsolom, hallod?! Akard, amit én! Kissé oldalról és hátulról látta a lányt, sikerül! — villant fel az agyában ebben a pil-

lanatban, mert Zsuzsa megadó sóhajjal behunyta a szemét, mintha egy picit bólintott volna, hogy rendben, engedelmeskedni fogok, aztán lassan visszafordította az arcát (erőlködve szinte, mintha kényszernek engedne), láthatatlan köteleket szakított el, a tenyerét ráhelyezte az ő kezére, aztán kissé hátrahajtva a fejét, megnyitotta az ajkát, éppen az ő arcánál, mintha virág kelyhe nyílt volna meg előtte, oda, a kehely két húsos sziromlevelének találkozására tette az ajkát, de csak az arcuk ért össze. Így maradtak sokáig, ebben a légies érintkezésben, amíg csak meg nem csendesült a lélegzetük. Testi érintés nélkül értem el, amit akartam, jött az első gondolata, jó médium, s én szolgálni fogom, most már fel is adhatom az önkontrollt, a mű koncepciója kész, a tér ezután már a spontaneitásé, nem a gondolatokra fogok koncentrálni, hanem az érzésekre! Puhán játszani kezdett Zsuzsa hajtincseivel, vállát átfogta, majd alig érintve a karját, simogatni kezdte, finom vibráló remegésekbe sűrítette vágyát, hogy felkorbácsolja a másikét is, Zsuzsa ajka ismét megnyílt, szakadozott sóhaja megrezzentette keblét, végül heves mozdulattal felkínálta az ajkát, hogy a hosszú csók alatt furcsa, nyöszörgő dorombolást hallasson. Utána ismét arcukat összeszorítva ültek, lassan lecsillapultak, Zsuzsa lehunyt pillái alól könny gurult át az ő arcára; te sírsz? — kérdezte suttogva; igen, suttogta vissza a lány, hiszen ez olyan gyönyörű!

Váratlanul gyulladt rájuk a fény, kábultan pislogtak, aztán egyszerre nevették el magukat; tetszik a darab? — kérdezte Zsuzsa; az első felvonás jobb volt; komiszkodsz? Mi mást tehetnék, túl világos van; cinkos mosollyal bámultak egymásra; hű de borzas vagy, mondta ő, Zsuzsa a páholy tükréhez lépve megigazította a ha-

ját, ő odaállt mögéje, a tükörbe azt mondta: Zsuzsa, te meg mintha futottál volna, azt hiszem, nem bírok ki most még egy felvonást, tette hozzá; ő meglepődött, de Zsuzsa nagyon egyszerű és természetes volt: itt mégsem játszhatjuk el a második felvonást; úgy érted, a mi második felvonásunkat? Úgy. Később az utcán még folytatta a gondolatot: hevesebb a természetem, mintsem gondolnád; fenyegetsz? — kérdezett közbe, a lány megállt, szembefordult vele: ne tréfálj ezzel, én nagyon fontosnak tartom, hogy tovább is minden szép legyen, az egész, érted? Igazad van, adta meg magát, megértette a lányt, s tudta, hogy most egy hajszállal sem mehetnek tovább; ez mégis inkább a második felvonás volt, jegyezte meg, az elsőt az egyetemen játszottuk; akkor várjunk a harmadikra, búcsúzott Zsuzsa; várjunk vagy tegyünk is érte valamit? Erre nincs válasz, te is tudod.

Hány hét telt el, amíg a harmadik felvonásuk elérkezett? Vagy inkább hány hónap? Mert nyár lett addigra, s őt ismét odébb libbentette a forgószél, otthagyta a barátjánál kapott szobáját, beköltözött az öreg kollégiumba. Minden addigi lakása csak szükségmegoldás volt, hiszen ő nem családban akart élni, hanem társak közt, akikkel szót válthat, vitatkozhat, valamiféle közösségbe vágyott. Igen, az öreg kollégiumot látnom kell, határozta el, muszáj látnom.

Csak szopogassa nyugodtan a borát, mondja az apjának, amikor lenyelik az ebéd utolsó falatját, mindjárt visszajövök, addig elüldögél itt apám, kérhet még bort, ha soká jönnék; el ne késsük a látogatást, aggódik az öreg; dehogy késsük! Legalább másfél óránk van, én egy óra múlva itt leszek, a pincért mégis elcsípi kifelé

menet, a számlát kéri, vigyen még az öregemnek egy pohár bort, azt is számolja hozzá, mondja, aztán fizet, és kilép az étteremből. Ide közel a kollégium, átvág a templom előtti téren, a kis parkban a fák koronája között kirajzolódik a régi épület jellegzetes homlokzata, beles a portára, most is ott ül az öreg, gondolja, másik öreg persze, mint az ő idejében, az efféle portákra mindig jut egy öregember, mégsem megyek be, határozza el, leülök egy padra, és elszívok egy cigarettát.

Mindenáron el akart költözni a vasutastól (Kósa egyre-másra hurcolta haza az állomáson fölszedett nőket; nem kínálja meg, Lacika? — rázta fel nemegyszer hajnali álmából a vasutas, amikor szolgálatba indult; kit? — bámult rá kábán; hát a nőt! Ebből neki elege volt, s akkor még ráadásul Ili is szerencséltette, néha már nappal is), véletlenül összeakadt az utcán egykori diáktársával, Pór Ferivel, aki teológus volt, s az öreg kollégiumban lakott; mért lógatod az orrod? Ha csak egy ágyat tudsz ajánlani, már attól is verebet fogathatsz velem; ágy éppen volna, mosolygott talányosan Feri, és magával cipelte a széniorhoz: hoztam egy madarat, egy gimnáziumban értünk, nincs hova lehajtsa a fejét, s úgyis kevés a tanárképzősünk; lehet róla szó, mondta a szénior, s mindjárt kivágott egy formás kis prédikációt arról, hogyan vezetik jó útra az embereket a lelkipásztorok és természetesen a tanárok is, ha elhivatottak.

Ő már csak a Feri szobájában jutott szóhoz (addig nyikkanni sem mert); te, mi most valami oltári disznóságot akarunk elkövetni, fogta meg Feri karját; csak nem? — csodálkozott amaz; de hiszen te is tudod, hogy én katolikus vagyok, itt meg református még a küszöb is; rá se ránts, kiskomám, legyintett Feri, laknod kell valahol, itt van hely, ki veszi ezt az egészet komolyan?

Hát mindenki, a szénior is miket mondott, motyogta; ugyan, a szénior hülye, amúgy rendes gyerek, épp a minap mondta, hogy amikor őt az apja papnak adta, még nem tudta, hogy más becsületes úri foglalkozás is van a világon, különben te megtanultad a refiben a zsoltárokat, a précesen tudsz énekelni, a többivel ne törődj? Préces? Az mi? Nem érted a szót? Hiszen latint tanultunk, könyörgés, egy kis imádkozás, éneklés, kibírod te is. Azt majd elintézzük, hogy neked ne kelljen szolgálnod (mindjárt megmagyarázta ezt is: nem kell igét olvasni és magyarázni), meg legációba sem küldünk, bár azért kár, jól telezabálja és a sárga földig leissza magát az ember olyankor, de hát ennek lőttek.

Másnap elintézték a hivatalos ügyeket, s ő már harmadnap ott lakott Ferivel egy szobában (a kevés kétágyas szoba egyikében), s mivel elég hamar vakáció következett, nem unta meg túlságosan a szent életet, imádkozásokat, könyörgéseket (a hivatalos formákat, mert egyébként szó sem volt ott valami különleges áhítatról), sőt még élvezte is a nyüzsgést, a közösség szertartásait (az ebéd ceremóniája ódon hangulatot, valami népi egyszerűséget és persze bizonyos mennyiségű komikumot sugárzott, patinája volt a dolognak), de legfőként a gólyaavatás nyerte meg a tetszését, bár naiv és primitív volt az egész, mégis felszabadult és vidám, egyáltalán nem vallott komoly, istenes elveket valló közösségre, inkább tengerifosztásra.

Úgy kezdődött, hogy hívatta őket a szénior (hárman voltak akkor újonnan bekerült lakók), és közölte velük, este színdarabpróba lesz, okvetlen ott legyenek, egyben felavatják őket, ez így szokás, legyenek hát ünneplőben. Este természetesen ott voltak a kijelölt teremben, semmi gyanús jelet nem észleltek (mert homá-

lyos gyanakvás élt bennük, hogy kitolás lesz a dolog vége), szép rendben begyűlt még vagy harminc fiú, minden ugratás és móka nélkül beszélgettek (velük is persze, kifaggatták őket az eddig csak látásból ismert tekintélyes öreg teológusok), aztán belépett a szénior. Most is formás szónoklatot vágott ki az elhivatottságról (ez valóban a vesszőparipája volt), aztán rátért a színdarabra, amelyet nagy nyilvánosság előtt fognak bemutatni, ecsetelte a várható sikert, majd bejelentette, hogy az új hallgatók is szerepet kapnak, egyelőre elpróbálják a kórust, álljatok ide középre, kérte őket, a színidirektor majd ismerteti a szöveget. Egy hórihorgas fiú lépett elő, papírokat szedett elő, hosszasan keresgélt, ez a jó rész lesz, bökött hegyes mutatóujjával az egyik lapra, tehát én vagyok a Lord Major, mondom a szöveget, „Meghalt Stuart Mária", mire ti kórusban megkérdeztek: „Ó, uram, mit tegyünk?" Próba! Figyelem! Meghalt Stuart Mária! — szavalta, majd intett nekik, ők elrebegték: Ó, uram, mit tegyünk? Ez nektek kórus volt? Egek ura, ilyen hanggal, hogy fogtok igét hirdetni? Ilyen torokkal bort inni? Még egyszer, de zengjen ám az a kórus! Meghalt Stuart Mária! Ó, uram, mit tegyünk? — zengték el ők elzengeni valójukat, s mire a hangjuk elhalt a teremben, körben mindenki háttal állt nekik, kissé előredöntött testtel, s ugyancsak formás kórusban adták meg a feleletet: „Nyaljátok ki a fenekünket!" Óriásit nevettek mind (ők maguk is), többen kezet ráztak velük, aztán a széniornál megihattak néhány pohár bort, és ezzel teljes jogú kollégisták lettek.

A kollégiumi kórus akkoriban fővárosi szereplésre készült (országos hírű volt a kórus), a próbákra némelyik társával be-benézett, élvezte a vox humana csodá-

latos tisztaságát, a népdalok szépségét, de igazság szerint a lányok is izgatták a fantáziájukat (néhány társának a kórusból került ki imádata tárgya), a főpróbára egész közönségre való csodáló gyűlt be a refektóriumba, s ő (mint a színházban, megint csak véletlenül) megpillantotta Zsuzsa áhítattal figyelő arcát. A zengő, csapongó hangáradatban melléje lopózott, várt egy kicsit, majd megfogta Zsuzsa karját, a lány rápillantott, aztán bólintott, tovább figyelte az éneket, de ő érezte, mint szorítja magához karján nyugvó ujjait, amikor pedig két szám közti szünetben csak a kórusvezető halk szavait lehetett hallani, odasúgta neki: akartam, hogy te is itt légy. Én is akarok valamit, súgta vissza, gyere! Zsuzsa megtette vele a néhány lépést az ajtóig, ott is sokan álltak, átfúródtak a befelé törekvők közt; gyere! — mondta ismét, a lány szó nélkül követte, fel a kacskaringós kis lépcsőn, a homályos folyosók torkolatánál egy pillanatra megálltak, mert lentről ekkor csendült fel a *Jézus és a kufárok*, hallgatták egy picit, aztán a széles falépcsőre léptek, amely fölvezetett a rácsajtóhoz, be van zárva, rángatta meg tehetetlen dühvel; hova akartunk menni? — kérdezte Zsuzsa reszketve; a szobámba, itt át lehetett volna menni; nem baj, suttogta a lány, hallgasd az éneket! Hallgatták hát mindketten a zúgó, süvöltő isteni dühöt, megborzongtak, Zsuzsa nekitámasztotta hátát a falnak; gyönyörű! Hát nem gyönyörű!? Ne törődj semmivel! Megértette, hogy mit akar a lány, ez a kietlen falépcső, a rideg fal, a vasrács a fejüknél! Ugyanakkor a feléjük hömpölygő ének megrázta, fellobbantotta őket; mint a fiatal állatok! — gondolta ő, miközben ölébe ültette Zsuzsát, a lány szisszenését azonnal elhaló sóhaj követte, ő maga moccanni sem tudott, mert a lány súlya leszögezte, átfogta Zsu-

zsa mellét, ráfektette fejét a hátára, csak a hevesen lüktető, össze-összehúzódó ölét érezte, egy pici nyál csurrant a keze fejére a lány ajkáról; jó neked? — kérdezte meghatottan, a lány csak később válaszolt: nagyon, aztán végre ő is kérdezett: hát neked? Buta, hiszen moccanni sem bírok, de csak maradj, énnekem most egyszerűbb így, motyogta, nem akarta megmagyarázni, de Zsuzsa értette; azt hiszed, így egyszerű? Legalább nálad van zsebkendő? Odanyújtotta neki, s míg rendbe szedte magát, hallotta Zsuzsa suttogását: két csepp vér, ezt a kendőt sem kapod vissza többet, ez a lányságom emléke; a spanyoloknál elteszik a nászi lepedőt, suttogta a lánynak, ez is megteszi; látod, egy lányt kaptál tőlem, gondoltad volna? Hogy őszinte legyek, a részletekre nem volt semmiféle elképzelésem, csak úgy globálisan; tehát erőszak volt? Előre elhatározott szándékkal tetted, nos, ez súlyosbító körülmény. Ami azt illeti, te sem gyanútlanul jöttél el hazulról, hiszen azt mondtad, akartad, hogy találkozzunk, igenis gyanútlan voltam, és különben sem hazulról jöttem. Meggyőztél!

Aztán lent mégis találtak egy mosdót, s mire a kórus elhallgatott, épp visszaértek az ajtóhoz. A nyár aztán kiteljesítette a szerelmüket, a kollokviumok idején napokig nem látták egymást, s ha mégis, verseskötettel sétáltak az erdőn (ahogy ők mondták, a vadonukban), Zsuzsa arcán és ruháján táncoltak a lombok közé beszűrődő fények, zöld volt a lány szeme, lombszagú a csókja, de az erdőben soha nem lettek egymásé, színeket, illatokat, hangulatokat kerestek, hozzáillő versszorokat kutattak fel emlékezetükben, aztán, hogy a kollégiumból is elszállingózott a bentlakók többsége, megvallotta tervét Ferinek, hogy vendéget akar fogadni, az nevetve elszelelt, s ő Zsuzsával birtokba vehette a más-

kor kopár diákszobát (már előre felszögezte az egyik pokrócukat az ablakra), a szél meg-meglibbentette a pokrócot, a fény furcsa játékot művelt, amint be-beszökkent a pokróc széleinél a szobába, rá az ágyukra, amelyen csak egy puha, tarka kockás pléd volt, meg két kemény kis párna, rumos meggyet szemecskéltek (már majdnem ruhátlanul), a jókora üveget otthonról kapta az anyjától; hű, ennél jobbat én még nem ettem, szürcsölt Zsuzsa, és mintha vérrel lett volna tele a szája (össze is kenték magukat a meggy levével, mert ő folyton meg akarta csókolni Zsuzsát, míg az evett), látod, csupa piros mindenem, legalább ezt a kombinét is elteheted az ereklyéid közé, olyan, mintha... ki ne mondd!

Először feküdtek egymás mellett (hiszen azon a falépcsőn szó sem volt efféléről), mégis zavar nélkül váltottak szót, kuncogtak holmi butaságokon, mintha rég összehangolt szeretők lettek volna (magában nyilván Zsuzsa is elképzelte, felépítette az első szerelmi ölelés tervét), akárha mindent pontosan megbeszéltek volna, olyan nyugodtan közeledtek egymáshoz, ízlelgették egymás ajkát, fölfedezték, hogy neki a keze, Zsuzsának a lába hideg (ezen jól elszórakoztak); azért nem kéne sikoltozni, mondta ő, mégiscsak járhat a folyosón valaki; jó, majd vigyázok, játszotta meg Zsuzsa az óvatost, miközben elvakította a napsugár, szorítsd le valamivel azt a vacak pokrócot, nyűglődött; ki ér arra rá, kerítette hatalmába a lány testét, s ettől kezdve már nem is volt fontos a pokróc, Zsuzsa (ruha alatt) annyiszor megcsodált keble előtte ágaskodott, könnyű csókokkal üdvözölte az ismert-ismeretlen tájakat, közben az *Énekek énekét* citálta a foga és Zsuzsa bőre közé ékelődő suttogással: a te két emlőd nyugalma, mint a liliommezőkön legelő két bárány; Zsuzsából mély, szakadozott sóhaj-

tás tört elő, ő pedig haladt tovább lefelé, orrával túrta a meggy levétől pettyes kelmét: köldököd, mint illatozó olajok nyomától síkos szép kerekded csésze; jaj, ne mondd tovább, könyörgött a lány, nem is tudod, mi következik; dehogynem tudom, hasad, mint a zafírokkal kirakott elefánttetemnek drága tündöklése; látod, milyen gusztustalan ez a sor! — nyögte Zsuzsa gyönyörűségtől borzadva, összes ujját belemélyítve az ő hajába; méz csepeg nyelved hegyéről, íny ed édességes, mondta, amikor ismét szóhoz jutott, és megint arca mellett hallotta Zsuzsa zihálását, fogaid, mint most fürösztött tiszta hófehér juhocskák... néhány szóra Zsuzsának is jutott ereje, vele mondta, motyogta, aztán elmerültek egymásba, és szárnyára kapta őket a tikkasztó mámor.

Még most is elfullad a lélegzete, ahogy felidézi az emléket, remegő kézzel kutat újabb cigaretta után, szél kap a fák közé, a frissen ütközött zöld levelek csípős illatot szórnak eléje, csak bele kell kóstolnia, hogy tökéletesen érezze Zsuzsa csókjának ízét (miután elváltak, ajkán maradt a csókok illata), megnézi az óráját, jó lesz indulnom, hiszen azzal, hogy tovább bámulom az öreg épületet, nem jön vissza az a nyár, nem libben ide Zsuzsa. (Szerencse, hogy azóta nem láttam, így csak olyannak tudom látni, amilyen akkor volt.)

Egyszer azt mondta Zsuzsa, beleszőve megjegyzését a közömbös beszélgetésbe: te vagy a házasságom előtti nagy szerelmem, s őbenne akkor elpattant valami. Utána még néhányszor ölelkeztek, de illúziói romokban hevertek, pontosan értette Zsuzsát, akinek ő csak egy lépcsőfokot jelentett a céltudatosan megformált épülethez, a jól berendezett polgári házassághoz (amire Zsuzsa úgy

készült, mint szemináriumi előadásaira), amelyben ő már semmiféle szerepre nem alkalmas, ő csak a házasság előtti nagy szerelemre predesztináltatott.

Feláll, és sietve elindul az étterem felé.

Látja, kár volt nyugtalankodni, korán jöttünk, áll meg a kórház előtt, a kapuban felgyűlve várakoznak a látogatók, még nem engedték be őket; hiába mondod ezt, nem tehet arról az ember, ha rosszat sejt; ugyan, megmondták, nincs semmi baj; én mégis rosszat érzek, közben a parkolóhelyre kormányozza a kocsit; mindjárt beengedik a népet, itt most úgysem lehet behajtani; kiszállnak, a kapun gyúródva megindulnak befelé: látja, máris szabad az út; felfedezi a gyümölcsös bódét, venni kéne valamit, gondolja, s mivel senki sem vásárol éppen, kér egy kiló narancsot, az mindenféle betegnek jó, nem árthat, mondja is az apjának: a narancs csupa vitamin, ezt biztos ehet, a portán integet nekik az öreg, most nem működik a mikrofonja, a nyitott ajtóhoz lépnek, a főorvos úr kéri, hogy menjenek be hozzá; már visszajött? — csodálkozik ő; telefonon kérték be, van annak már egy órája is.

A folyosón az apja meghúzza a zakóját; én anyádhoz megyek; melyikben van? Az az ajtó, mutatja; jó, előbb bekukkintok én is, az ajtó nyitva, látogatók ülnek a székeken, az apja bizonytalanul nyújtogatja a nyakát, ő is keresi az anyja arcát, végigfut az ágyakon; tán nem ez a szoba az, motyogja az apja, itt nem látom, de mégis, sápad el, mert egy idős nő integet feléje, aztán mondja is: elvitték Kovács nénit másik szobába, rohama volt; miféle rohama? — motyogja ő (rohamról szó sem volt); nem tudja ezt a néni, súgja az apjának, le-

gyen csak nyugodt, biztosan kivizsgálják, üljön le, én bemegyek a főorvoshoz. Hát ezért üzent a portással, gondolja, miközben bekopog.

Egy magas, szőke nő fogadja a szobában: Kovács nénihez? Ő csak bólint; mindjárt hívom a főorvos urat, felemeli a telefonkagylót, aztán egyet tárcsáz, halkan megszólal, várják a főorvos urat, aztán kis idő múlva még azt mondja, igen. Leteszi a kagylót, máris jön a főorvos úr, tessék talán helyet foglalni, ő leül oda, ahol délelőtt ült, a nővér még összerendezget valami kartonokat az asztalon, aztán kifelé indul; pardon, mondja, és behúzza maga mögött az ajtót.

A csend azonnal kínozni kezdi, amint az ajtó becsukódik. Két csikk árválkodik a hamutálon, talán még az, amit délelőtt szívtunk, gondolja, a műbőr fotel kicsit nyikordul a mozdulatára, a lehajló felső ablakon könnyű szellő csap be, csak a függöny moccanásán látszik, a telefon süketen üldögél az asztal szélén, a fényes lapon jól látszik az árnyéka, még a telefon is fehér, csóválja a fejét, akkor már az íróasztal meg a bútorok is fehérek lehetnének, de azok nem fehérek, igaz, világos a színük, de a doktorok köpenye fehér, és a betegek arca is az. Rá kellene gyújtani, legalább addig is csinálnék valamit, de nincs ereje a mozdulatot végigcsinálni, micsoda rohamról van szó, és mi az, hogy máshova vitték? Mi az, hogy át?

Jön Páternoszter; sajnálom, öregem, kénytelen voltam... de hát ilyen a betegség; mire voltál kénytelen, kérdezi magában, mert nem akar a másik szavába vágni, nehogy elszalasszon egy szót is; egy kis komplikáció, folytatja az orvos; mind így szoktátok kezdeni, gondolja ismét ingerülten, de azért sem szól semmit, vár, figyelmesen néz a másik arcába, az gondolkozik,

hogyan folytassa, végül a kérdezés mellett dönt; mondd, nem volt rosszul néha, úgy értem, nem ájult el vagy ilyesmi, persze te nem tudhatod, csak most jöttél haza, de talán hallottál róla; nem mondta apám, ilyet nem mondott, szólal meg végre. Ugyanis teljesen váratlanul, hiszen mondtam neked, már tisztának gondoltam az ügyet, epileptikus rohamot észleltünk nála. Tessék? — bámul elképedve, ez lehetetlen, sosem volt epileptikus, tudom, mi az; nézd, öregem, ül le Páternoszter fél fenékkel a bőrfotel karjára, nem ilyen egyszerű ez, van egy föltételezésem, ezt persze még alá kell támasztanom megfigyeléssel, azért is vittük át a készenléti szobába (az mi? — szeretné megkérdezni, de Páternoszter nem enged rá időt), kapott oxigént, a roham aránylag hamar elmúlt, minden műszer készenlétben van, várunk; mégis, miről lehet szó? — nyögi ki félénken a kérdést (hiába barátja Páternoszter, orvos, és az orvos titokzatos hatalmának az emberi élet ki van szolgáltatva); ritka eset, vonja fel a szemöldökét Páternoszter, ettől a homlokán meggyűrődik a sima bőr, eddig csak egyszer volt ilyen a praxisomban, a lényege, hogy az agy valami módon károsodik, egy bizonyos helyen, vérrög, ilyesmi, lényeges következmény nem mutatkozik, legalábbis elhanyagolható a bénaság, jobb kéz, bal láb vagy fordítva, ellenben a megfelelő agymezőben bizonyos hatásokra, főleg a légnyomásváltozásra felléphet epileptikus roham. Jackson-epilepszia, ez a neve, ha egyáltalán fontos a név.

Igen, motyogja, értem, és ez mégis mikorra derül ki, és mi legyen...? Néhány nap megfigyelés, de, mondom, egyébként semmi feltűnő változás, akár beszélhetnél is vele, de alszik, várj, mégis, nézd meg legalább, tudom, milyen érzés a nélkül elmenni, egy pillanat!

A telefonhoz lép, tárcsáz: Kati? Alszik még a beteg? Igen, odamegyünk. Amikor kilépnek az ajtón, Páternoszter megkérdezi: apád is itt van? Itt, ott, int a bejárat felé, de hirtelen nem látja a jövő-menők közt az apját: hívd őt is, megvárlak; sietve megkeresi az apját, nagyon elhagyatottan ácsorog a portásfülke előtt (szót váltott ezzel a Kissel, gondolja, de már megunhatták egymást, Kiss most nincs is a fülkében), jöjjön, szólítja az apját, s az izgatottan kocog utána.

Oldalfolyosó nyílik balra, Páternoszter megáll egy pillanatra, vastag kábelek futnak az ablakok fölé akasztott kis hurkokban, erre vannak a készenléti szobáink, korszerű megoldás, látod a kábeleket? Látom, de nem tudja, mire jók ezek a kábelek, Páternoszter továbbindul, és egy ajtón benyit. Az előbbi magas, szőke nővért látja meg elsőnek, könnyű búgás hallatszik, műszerek villognak, valami piciket kattog, fiatal orvos emelkedik fel egy forgatható székről, kezet nyújt, bemutatkozik, itt a kép, mutat a szögletes képernyőre, kissé elmosódott körvonalakkal (de azonnal felismeri), anyját pillantja meg a kékesen foszforeszkáló üvegen; vérnyomás? — kérdezi mögötte halkan Páternoszter, a nővér felel, azóta nem ébredt fel? Nem, ezt az orvos mondja, minden műszer normális funkciókat mutat; látja? — fogja meg az apja karját, aki ijedten mered a kék üvegre; alszik, motyogja az öreg; alszik, ismétli meg ő is, magában arra gondol, olyan ez a tévéernyő, mint valami ablak, a hullakamrákon is van egy kis ablak, kisebb, mint ez itt, be lehet nézni a hullákra, moccanatlanul fekszik az anyja, magasra polcolt fejjel, de még így is kissé felülről látják, mintha létráról néznének le a halotti ágyra (istenem, dehogy halotti ágy! — rója meg magát ingerülten, hiszen a félig nyitott ajak meg-megmoccan),

mostanában így alszik, súgja az apja, nyitva a szája, ha elalszik; nem ájult el Kovács néni az utóbbi időben? — kérdezi meg Páternoszter (tehát még mindig ott áll mögöttük); nem, nem vettem észre, fordul oda az apja, csak akkor az egyszer; értem, kezdi őket kifelé irányítani a főorvos, hadd aludjon a néni, a szobámban vagyok, szól vissza az orvosnak (közben a nővér eltűnt), holnap délelőttre konzíliumot hívtam össze, mondja már kívül Páternoszter, nyugodjon meg, Kovács bácsi, látja, jóízűen alszik, holnap, öregem, ha úgy fél egy körül be tudnál nézni, beszámolnék a konzíliumról, a hipotézisem reális, de több szem többet lát, és már csak miattad is, hogy biztosak legyünk a dolgunkban, elvégre a régi barátság, ez csak természetes! Közben kiérnek az előcsarnokba; elég a süket dumából, öregem, gondolja dühösen, csak nem pénzt vársz, neked úgysem tudnék a kezedbe nyomni pénzt, vagy talán borítékban is elfogadod? Végül kezet fognak, csak annyit mond: kösz mindent, öregem... addig is... (Hogy ezt mért tette utána, maga sem érti, de annál inkább Páternoszter, ne sérts meg egy barátot, mit képzelsz!?) Akkor holnap!

Most mi legyen? áll meg az apja, amikor kilépnek a kapun. Hazamegyünk, von vállat, de őszintén szólva nincs sok kedve az üres házba hazamenni, Bea mit szólna, ha beállítanék? Örülne, aggódva kérdezné, hogy van édesanyád? Aztán rántottát sütne, lassan felengednének, mosolyogna, milyen is, amikor mosolyog? Egyáltalán: milyen Bea? Tétován keresgél a szeme mélyén, de nem tudja felidézni Bea arcát; mióta elrohantam tőle, eszembe sem jutott, futó kaland ezek szerint, szögezi le, mintha a megállapításnak valami értelme volna, de nem, fizikai fájdalmat érez, úgy vágyik rá, leülni mellé-

je és átfogni a vállát, érezni a haja illatát, de milyen is Bea? Nem tudom, csap a levegőbe, és kinyitja a kocsi ajtaját; üljön be! Az apja rácsodálkozik az ingerült hang miatt, de nem szól semmit; hogy lehetek ilyen hülye, hogy elfelejtem az arcát? Vele voltam, huszonnégy óráig imádtam, szerettem, csókoltam, tenyeremben érzem a bőrét, és nem, az istennek sem látom magam előtt az arcát. A combját! Összefut a szájában a nyál, a combját látja, amint az ágyon melléje ült törökülésben, és ő a takaró alól leste a karcsú, izmos combját; Bözsi nénédhez vigyél, szólal meg szigorúan az apja, én innen addig el nem megyek, amíg valamerre nem dől anyád sora; de hiszen azt sem tudjuk, élnek vagy meghaltak, maga tán nem is ismeri őket; mit tudod te azt? Már meg az apja ingerült, hiszen majdnem minden évben hazajönnek, Bözsi néned a lányával; hazajönnek? — csodálkozik, ezt nem tudtam, mióta meghalt az ura, az egyebet sem csinál, mint a rokonokat járja; azt sem tudom, hogy meghalt az ura, akkor miből él? Mint más szegény ember, nyögdíjból (nevetségesen hangzik az apja szájából ez a torz szó) meg a rokonokból, ősszel egy liba kijárt neki tőlünk is, de anyád tavasszal sem nyugodott, akkor meg ő vitte neki a szalonnát, igaz, csak az avasat adtam oda, pusmog az öreg, a narancsot, ládd, odaadhatjuk nekik, anyádnak úgysem kellett.

Amikor a ház elé érnek, az apja felemeli az ujját: aztán légy hozzájuk kedves; honnan gondolja, hogy nem leszek? Anyád szegény eleget bánkódott, hogy nem maradtál náluk lakni, folyton azt emlegették még tavaly őszön is, hogy hiszen náluk is lakhattál volna, végig, amíg az egyetem tartott, akkor minden más lett volna... Elharapja a mondatot, ő pedig megsemmisülten hallgat; másként lett volna? Akkor talán nem vál-

tozik a világ, ha ő akkor beledugja a szabó rokon homokjába a fejét? akkor nincs téesz, nincs kulákság meg a többi? Vagy mire gondol az apja? Jól van, mormogja csendesen, ne tartson semmitől, hiszen csak a betegségük zavart, hadd el, legyint az apja, az is csak pletyka volt, Bözsi nénéd megmondta, asztmás volt az ura, s a lány is azt örökölte, de a fiú már nem. Nahát, hogy mik derülnek ki! — csodálkozik megkönnyebbülten, s nagyon nevetségesnek érzi akkori félelmüket, főleg amit az anyja produkált a zsebkendővel a párnán, felnevet, azt a mindenit, de buta tud lenni az ember! Aztán ahogy belépnek a konyhába (most is konyha van itt, és zörög a varrógép), megcsapja az a régi szabóműhelyszag, s fordulna vissza máris.

Nagy az öröm, Bözsi néninek teljesen fehér a haja, a gépet a lánya zörgeti, fekete árkos szemealjú sovány nő (akkor még iskolás volt), kiderül, hogy vőlegénye van, jó parti, gyárban főművezető, nem éppen fiatal, de legalább komoly, megállapodott férfi, és hát van lakása is. A narancsnak örülnek, de amikor meghallják, hogy milyen ügyben járnak ők itt, abba sem bírják hagyni a sopánkodást, nahát, istenem, csak már gyógyulna meg, hiszen élhet még, nem olyan öreg, ma már nagy kort megérnek az emberek, ha egészségesek, ő pedig mindig olyan volt, mint a makk, szegény uram, az egész életében beteg volt, mégis elélt hatvanhárom évet, nyugodjon, ha nem fullad, élne az még ma is, de hát a végén már semmi levegőt nem kapott.

Ő nem szívesen beszél a régi dolgokról (mert fölemlegetik, amikor itt aludtak az anyjával), sem a családról (mert kérdezik), mindaz, amit egy hete sincs, hogy maga mögött hagyott, olyan, mint valami régen volt emlék, homályos fátylak fedik el benne a keserű-

séget (de a keserű szorongás megerősödik a mellében, amint a szavak az ő mostani életét, családját kerülgetik, eltolja hát magától az egészet), nem akar rágondolni, inkább ő kérdez, mi van Demeterrel? Ó, annak már két legényfia van, dicsekszik Bözsi néni; mekkorák? Öt az egyik, három a másik, nagyon szép kis felesége van, kutató; és Demeter? Nem tudod? Hiszen igaz is, messze vagy tőlünk, Demeter mérnök, egy a munkahelyük a feleségével, itt van ni, a fénykép. Megcsodálja a fényképeket, aztán hogy teríteni kezdik az asztalt, feláll: én megkeresem a barátomat; miért nem maradsz, lelkem, elalhatsz itt, van hely bőven; köszönöm, a barátomat régen láttam, van vele egy kis beszédem, meg hát én is kutatok (ez is most jutott eszébe, azóta, hogy beült Pesten a kocsiba), gondolom, holnap benézek a könyvtárba is, efféléket dadog, aztán elbúcsúzik, az apja is feláll, ő is kezet ad (komikus, hogy az apjával is kezet ráz); és anyád? — kérdi az öreg; délben pont magáért jövök: jól van akkor. Isten áldja magukat! — és kimegy.

Megkeresem Kumánt, ölt benne testet az elhatározás, miután többször is beugrik agya fényérzékeny lemezére barátja képe, persze más barátaié is, de viszolyogva tolja félre mindegyiket, egyiket sem bírná most elviselni, úgy érzi, túl nagy sebeket vájnának fel a lelkén, ahhoz most nincs ereje (Kumán derűs és naiv mosolya megnyugtatja). Kumán volt első szellemi fia, olyan áhítattal hallgatta az ő okításait, mint senki más, talán benne nem romlott a nimbusza, persze Kumán is tisztában van az ő nyomorúságával, keserves botorkálását együttérzéssel figyelte (amikor ő először beleroppant a politikába, Kumánnal a levéltárban hetekre összezárta őket a véletlen, Kumán a disszertációjához gyűjtött anyagot, majdnem egy hónapig fent volt akkor Pesten), éjszakákat beszélgettek át, s bár Kumán sorsa töretlen, vagy majdnem töretlen volt, megértette őt, és nem érzelmes vigasztalással próbálta őt előrebillenteni a holtpontról, hanem bölcs logikájával, kristálytiszta érvelésével, de legfőként azzal a szégyenlős ragaszkodással (sőt megbecsüléssel), amellyel továbbra is viseltetett iránta. Ez őt meghatotta (néha idegesítette is persze, mi az istent tisztel ez bennem, önmagam pöcegödrébe hullott gyászvitézben, morgolódott magában egy-egy beszélgetés után), és csak később értette meg: mégis Kumán adta vissza emberi tartását.

Valahol az új házakban lakik, emlékszik vissza Kumán magyarázatára (talán három éve kereste fel, amikor valami akadémikusi értekezleten vett részt), még egy kis rajzot is készített az új útról (reggel ezt az utat fedezhette föl, amikor az apjával megérkeztek a városba), ismert helyekhez kapcsolta a rögtönzött térkép nyilait, de hát hol van már az a rajz? Az utca nevére azonban azóta is emlékszik, és a számra is, harminckilenc A vagy B, ott már meg fogja találni. A központba nem hajt be, sejti, hogy ha a szélső utcákon halad, hamarosan kiér az új sugárútra, már lát is néhány útjelzőt, aztán forgalomirányító lámpát, egy új csomópont, ez eddig nem volt, több irányból fut itt össze a vadonatúj bitumen, még pattog rajta az apró kő, egy kicsit habozik, mögötte valaki villogtatja a lámpáját, azt hiszem, egyenesen kell tovább mennem, dönti el kapásból, és mihelyst túljut a keresztezésen, megismeri az utat, feltűnnek a nagy háztömbök. Egyszer áll meg kérdezősködni, a legjobbkor, mert be kell kanyarodnia, lassan halad, előrehajolva keresi a számokat, de a szétszórt házak közt nem tud eligazodni, nem baj, gondolja, itt leparkolok, és megkeresem a házat.

Doktor Tapa Kálmán, mormogja el barátja nevét, doktor, a kis parasztfiú elérte a doktori címet, kinőtt ujjú kopott zakójában félszegen lépdelt az egyetem folyosóján (valósággal lopakodott, mint aki illetéktelenül kerül be valahova), seszínű haja kunkori tincsekben hullott a homlokára, kék szeme ártatlanul nyílt rá, amikor először megszólította (neki akkor már nagy tekintélye volt az intézetben), olyan, mint egy lány, mosolygott rajta kissé gúnyosan, ebből lesz az új értelmiség? Ez még nálam is málébb (néhány éve, amikor nála járt, nem ismerte meg, kigömbölyödött, jovális férfiarc, a

karján felöltő, kezében nyúlszőrkalap, ő csak állt az ajtóban, nézte az idegen urat, aztán lassan, ahogy a kék szemekben kinyílt a mosoly, döbbent rá, hogy ez Kumán, nahát, öregem, gyere be!); a MEFESZ-iskolán, amikor ő gondosan előkészített közbeszólásokkal és formás mondatokkal tüzelte fel a vitát, Kumán szemében fölfedezte a csodálatot (akkor először és azóta annyiszor!), az volt abban a tekintetben: a szívemből szóltál, én, látod, nem tudok kérdezni, nem merek mukkanni sem, de te megkérdezed és kimondod, amit én szeretnék, kérem, hiába tetszik csengetni, szólal meg a szomszédos ajtóban egy nő, a professzor úrék még nincsenek itthon, és nem tetszik tudni, mikor...? Kimennek ilyenkor a telkükre, ó, olyan szorgalmasok, mind az egész család, kapálnak, veteményeznek, most meg hozzáépítenek a víkendházhoz egy szobát, késő este fognak csak hazajönni. Köszönöm.

Majd sétálgat a környéken, gondolja, szép ez a negyed, a régi Sugárutat meghosszabbították, a végében az egyetem főépületét lehet látni, jobbra kijut a jól ismert térre, a hársfákkal szegélyezett útra, ahol annyiszor végigment, sőt egyszer végig is futott. Hiába, ezekkel az új házakkal nem tudok mit kezdeni, a hársfák még ugyan nem virágzanak, de biztosan érezni lehet a virágrügyek gyantás illatát. Felkészül, hogy a jól ismert fűszeres illat fogadja, sietni kezd (már besötétedett, a keskeny utcákban néhol pislog csak egy-egy villany), a homokos úton hangtalanul suhan el mellette egy kocsi, a reflektor díszletté varázsolja a fák mögé bújó házakat, a ritkás lombot libegtető ágak árnyéka játékos kísérőket akaszt a nyomába. Zsókával futottak végig a hársfák alatt, esküvőjük éjjelén (ő nem tudta, hogy Zsóka apja halott), reggel megesküdtek (Kumán

volt az egyik tanú), s jókedvűen váltak el a két tanútól, Kumántól és Matykótól; mi most kies lakunkba térünk, hülyéskedett (valóban meglehetősen kies volt, Zsóka friss kollégiumi igazgatóként kapott egy tágas szobát, kis előszobával, becipeltek két fehér vaságyat, egy ódon íróasztalt, néhány széket, két alacsony kerek fotelt vettek az ócskapiacon, ennyire telt, a raktárból egy ócska stelázsit vittek még be, két napig tisztogatták, s burkolták kék papírral az oldalát, míg valahogy kinézett); és ott mit csináltok, kérdezte Matykó; nászt ülünk, illetve fekszünk; csak este el ne késsétek a lagzit; ne félj! S mégis, mire felébredtek a szűk vaságyban, egymásba gabalyodva és ásítozva, rémülten vették észre, hogy kint sötét van. Már a villamos sem járt, rohanva mentek régi kollégiumukba, ahol a társaság már megevett, megivott mindent.

Hetekig nevették aztán (de még évek múlva is fölfölemlegették, ha találkoztak valamelyik kollégistával), micsoda lakodalom volt az, csak épp az új asszszony és a férj hiányzott, hogy aztán azonnal szomorú arccal sopánkodjanak: amikor meg befutottak mégis, az első tószt után sírni kezdett az új asszony, hogy meghalt az apja, s a lakodalmi gyülekezet megint magára maradt. Még ma is mellében érzi azt a megerőltető futást, itt a hársfák alatt, ez a bódító illat azóta nemcsak ifjúkora sok szép estéjének emlékét kelti föl benne, hanem valami fájdalmas nyilallást is, amit a futás végén a kollégium kapujában érzett azon az éjjelen.

Zsóka a kollégiumalapítók közt volt, ősbartókosoknak hívták a legrégibb tagokat, akik már az első kis épületben ott voltak (egy elhagyott villa volt ez), tataroztak, meszeltek, ócska bútorokat, kaszárnyai ágyakat szereztek és cipekedtek, úgy rendezkedtek be,

ahogy lehetett. Ő járt egyszer náluk, a Zsuzsa-korszakban (amikor Zsuzsát hiába várta az erdőn), összeakadt Birtalan Zsigával, vitába keveredtek. Zsiga hívta be, hogy könyvbeli idézettel bizonyítsa az igazát, ő látta a sivár nagy szobákat, a sok, emeletes ágyat, rajtuk a kockákból összevarrt silány takarókat, a bélét logató biedermeier kanapét, mellette a nem kevésbé ócska klubfotelokat, a törött lábú fàszékeket, s összehasonlítván mindezt az ő öreg kollégiumi szobájával (ahova néhány hete került be), elborzadt a lehetőségtől, hogy kis híján ide is költözhetett volna a vasutastól, ha nem Pór Ferivel, hanem Birtalannal találkozik.

A magyar intézetben és az órákon gyakran látta Zsókát, de csak felületesen ismerte, a lány kevesekkel beszélt, főleg kollégista társaival, Birtalannal és még vagy két másik fiúval, nagyon határozott és magabiztos volt, s ezt nem csupán külső magatartásából szűrte le, hanem egy-egy megjegyzéséből is. Zsóka első szemináriumi dolgozata nagy vihart keltett, József Attila és Radnóti költészetét elemezte, s József Attilát eléje helyezte, nem csupán politikumban, hanem művészi értékben is Radnótinak, amit sokan képtelenségnek ítéltek, még a prof is igen bizonytalanul foglalt állást, maga Zsóka viszont alig szólt bele a vitába, le-lebiggyesztette az ajkát (jól látható megvetéssel), időnként följegyzett valamit, neki az volt az érzése, hogy nem a gondolatot, hanem a felszólaló személyét értékelte a papíron, végül két kemény mondattal vágta el a vitát, az volt a lényege: aki nem képes felfogni az ő koncepcióját, az nyilván nem ismeri József Attila költészetét, aki pedig nem ismer valamit, jobb, ha nem szól hozzá. Neki tulajdonképpen tetszett a lány keménysége (inkább a gőgje, mint a tudása, különös erőt sejtett meg Zsókában, s éppen, ami-

kor már kezdte üresnek tartani a kifinomult széplelkűséget, a női rafinériát, a *polgári beauté*-t, ahogy magában megfogalmazta francia olvasmányai nyomán (ez tulajdonképpen már Zsuzsával való viszonyának virágkorában elkezdődött benne), de Zsókához akkor még nem akart közeledni. (Nem akart? Mód sem volt rá, a lány nem volt barátkozó típus, és sokszor hetekre eltűnt. Birtalantól tudta meg, hogy ilyenkor a marxizmus klasszikusait olvasta.)

A MEFESZ-iskola valamikor november közepén kezdődött. Előzőleg a hetediki ünnepséget nekik is végig kellett fázlódniuk az emlékmű előtt, s ő ekkor még meglehetős cinizmussal szórakoztatta közvetlen környezetét, ezt az egészet a kollégisták találták ki, ha csak ők topognak itt a szobor előtt, nem hallatszik el Moszkváig, efféle szellemességekkel nevettette meg a két lányt; azok a karjába kapaszkodtak, holott mindegyik mellett ott ácsorgott egy-egy jogász is (a jogászok bölcsészlányokat szerettek felcsípni), a jogászok még meg is toldották az ő élceit, végül rájuk pisszegett valaki a kollégisták közül, erre ő feldühödött, de el is szégyellte magát, s néhány nap múlva, amikor Matykó szólt neki, hogy meghívják a MEFESZ-iskolára, még frissen égett benne a szégyen, s azonnal visszautasította az ajánlatot. De Matykó nem ment le a nyakáról (Matykó azon az őszön lett a francia intézetben demonstrátor, s ő tudta róla, hogy szeretné őt gyakornoknak odavenni, ez mégiscsak izgatta a fantáziáját, juhászodott hát egy kicsit), s amikor tovább agitálta, ő a sértődöttet adta. Hiszen ti, kollégisták, mélységesen megvettek minket, meg sem akartok bennünket érteni, miránk csak úgy ránk lehet pisszegni, minket szidni lehet, ahogy most is szidsz, akkor hát mit akarsz? Különben is mit

adhat nekem egy MEFESZ-iskola az unalmon kívül? Hagyj ki engem ebből a dologból! Ez az, látod, villogtatta a szemüvegét Matykó szokatlan türelemmel, azt akarom, hogy ne légy ilyen makacs és szemellenzős, te többre is képes vagy, mint amit egyedül el tudsz érni, neked szükséged van ránk, a mi közösségünkre, hiszen egy akolból jöttünk, kit hívjunk, ha nem téged, egy kis életes tudomány (így mondta, pontosan emlékszik rá) kell neked, mert különben beleragadsz a pókhálós könyvekbe, mit ér a világ összes tudománya, ha valaki szem elől téveszti a házat, ahonnan tanulni küldték, az apját... Majd meggondolom, mormogta ő, mert Matykó az elevenére tapintott, benne is motoszkáltak efféle gondolatok, különben is, az történt, amire vágyott: hívták, nem neki kellett közéjük kérezkedni (amit a büszkesége nem bírt volna elviselni), valójában megnyílt előtte az a szélesebb út, amely felfelé vitt, az ő egyéni kapaszkodását ezután egy egész közösség fogja segíteni, erős, értelmes és bár kicsit gőgös, de nagyon imponáló közösség.

Másnap megint beszélgettek Matykóval, ő előre átgondolt kérdésekkel közeledett a másikhoz, valósággal bekérdezte magát a bizalmába, végül Matykó lelkesülten kezdte fejtegetni a marxizmus alaptételeit (amelyeket a MEFESZ-iskola rendszerezetten fog nyújtani), a politikai gazdaságtanra külön felhívta a figyelmét, az mindennek az alapja, mondta, végül nagy egyetértésben csaptak egymás markába, s búcsúzáskor Matykó még azt is odasúgta neki bizalmasan: terveink vannak veled, barátocskám, számítunk rád, ezt ne felejtsd (nekem is veletek, gondolta ő derűsen), és azt se, hogy a vezetőség a kollégistákon kívül csupán öt-hat fiúnak szavazta meg a bizalmat, köztük neked is, szóval, ez

most elit iskola lesz. Úgy vesszük, hogy közénk tartozol.

Ez az utóbbi mondat sokáig kísérte, át az erdőn, végig a hosszú utcán az öreg kollégiumig, a szavak cirógatták, és a hiúságát legyezték, megszokott cinikus különválása és magányosságvágya is csak enyhe öngúnyra sarkallta; no, oda a szabadságod, öregem, eladtad magad az ördögnek, a végén még káder leszel te is (ennél erősebb megjegyzés nem jutott eszébe), közben persze maga is érezte, hogy turris eburneája amúgy is omladozóban van, már-már levegőért kiáltott, senki méltó ellenfél, akivel összemérhette volna gondolatait, de még csak egy beszélgető társ sem, az ódon szépségek szopogatása után valami friss, erőteljes habzsolásra vágyott, eszmére, legyen az bár kicsit nyers és véres is (a politikát megszabó eszmét ilyennek tartotta), de mégis valami férfias, valami életszagú, hogy kiráncigálja tespedt magányából.

A MEFESZ-iskola idejéből két nagy vitára emlékszik, nem a teremben, a nyilvánosság előtt zajlottak le ezek, hanem a közös beszélgetés után, az erdei úton, amikor kisebb csoportokba verődve indultak haza, a menzahelyiség füstös levegője után (a medikuskollégium menzájában voltak az előadások és viták), jólesett a tüdőt tágító nyirkos levegő, a belső feszültség lassan oldódott bennük (ő legalábbis így volt vele), s ha éppen olyan partnerrel ment, akivel érdemes volt belemélyedni egy-egy problémába, ismét nekilendült, és a nyilvános vitában rejtegetett személyes érveit előkaparva új oldalról közelítette meg a dolgokat. Birtalan Zsigával vitatkozott egyszer ily módon (nem gondosan

mérlegelt kérdésekkel és érvekkel, hanem vak szenvedéllyel, őszintén), a bevett formákon egykettőre túltették magukat, nem várták meg, amíg a másik logikusan kifejt valamit, nem jegyezték a kérdéseket, hanem egymás szavába vágva és legbelsőbb gondjaikat feltárva kiöntötték a lelküket. Birtalan is ezt tette, a szótlan fiú egészen kiborult, azt hiszed, kérdezte, hogy a magam hülyeségeit meg merem kérdezni a többiek előtt? Az őket nem érdekli, csak kigúnyolnának érte, ki a fenének fontos, hogy anyám éhezik a kis testvéreimmel együtt, hogy ismerek egy nyilast, aki most párttitkár, hogy én szépnek tartom a bibliai meséket (így mondta!), a biblia szerintem elsősorban irodalmi alkotás, vagy kérdezzem meg tőlük, miért tetszenek nekem a polgárlányok? Amikor pedig az eszemmel tudom, hogy csak a fizimiskájuk meg a szaguk jobb, mint a káderlányoké, viszont ezek érnek többet? Íme, az én saját kérdéseim, de nincs rájuk válasz a könyvekben, vagy ha van is, egyelőre én nem találom őket, és hiába is mondanám másnak, azok sem találnák a választ, mert az az igazság, hogy mi egyelőre a betűt rágjuk.

Zsiga szónoki kérdései megindították benne is a kérdések áradatát (ettől a tirádától nagyon megkedvelte a primitívnek látszó fiút, hiszen ennek lelke van, állapította meg nem kevés öngúnnyal, jó lesz jobban odafigyelni az emberekre, mert több van bennük, mint amennyit feltételezel róluk önhitt pózodban!); mit gondolsz, kérdezte meg, a marxizmus választ tud adni egyáltalán az ilyen személyes kérdésekre? Hiszen ezen az iskolán is nagy társadalmi és politikai meg közgazdasági kategóriákkal operálunk, osztályok, antagonizmus, kizsákmányolás, ilyen vagy olyan diktatúra, értéktöbblet, hát hol kap itt választ az ember saját kicsinyes kér-

déseire, amelyek persze számára mégiscsak a legfontosabbak? Azt hiszem, mindenre van válasz valahol, csak ki kell ásni őket, morfondírozta Zsiga; igen ám, de ha meg sem lehet effélét kérdezni, te magad mondtad! Épp ez az: mi még sehol sem tartunk, de lehet, hogy éppen az ilyen alapkérdéseket tisztázó fejtágítás juttat el bennünket oda, hogy magunk adhassuk meg a választ; ezek szerint te elismered saját tökéletlenségedet? Meg a tiedet, vihogott Zsiga. Nekem mégsem tetszik ez a nagy skatulyázás, itt mindenkit bele kell gyömöszölni valami skatulyába, és minden társadalmi jelenséget valamelyik kategóriába, itt semminek nincs egyéni arca, itt senkinek nincs se színe, se bűze, mindent elborít a nagy egyhangúság, itt mindnyájan a Németh László jósolta szürke malom pókhálói között vergődünk. Nono, állt meg Zsiga, neked valóban burzsoá nézeteid vannak, ha ennyire félsz a kollektivitástól; ne hülyülj, én nem a kollektivitástól félek, hanem az egyéniség elszürkülésétől, attól, hogy lassan nem lesz jogunk a saját fejünkkel gondolkozni, csak arra lesz jogunk, hogy mindent felaggassunk a kategóriák ágasaira, minden csuprot egy másik ágra, és utána összeverjük a tenyerünket, hogy milyen nagyszerű rendet csináltunk. Látszólag persze, mert hogy belül mi van...?

Hosszan ballagtak szótlanul, mindketten saját gondolataikkal bajlódtak, végül Zsiga kijelentette: én mégsem tudok ennél jobbat, s mégiscsak az a fontos, hogy először a nagy kérdésekben tudjunk rendet csinálni: magunk körül, a világban, s erre egyedül a marxizmus alkalmas; szubjektív idealizmus! — csapott ő a levegőbe, hit, fiacskám, vakhit! Történelmi példák sora igazolja, hogy minden eszme önmagát kiáltja ki a legkülönbnek, de hogy végül is mennyit ér, azt az idő szokta

bebizonyítani. Na most! Minden rendszer egy eszmével igazolja önmagát, már ez is baj? — mordult közbe Zsiga, az eszme a politikai cselekvés fonala, jobb volna talán eszme nélkül? Én nem azt mondom, hanem csupán azt: az eszme lehet gyönyörű, de ha rosszul használják, nem ér semmit. Mi a biztosíték arra, hogy az osztályharc elmélete beválik a gyakorlatban? Hm, ez azért meglehetősen be van már bizonyítva, érdekes, hogy még ezt sem érted, csóválta a fejét Zsiga, s ő ekkor húzódott vissza először a beszélgetés folyamán, veszélyt sejtett, az alaptételeket nem lehet támadni, persze, érthető, Zsiga mégiscsak hithű marxista, s végül is az osztályharc ellen igazán kevés az érv (mellette annál több), ha csak érvnek nem számít az a viszolygás, ami benne is él, az emberi kegyetlenség, ocsmányság visszautasítása, az a fajta szépségimádat és szellemi félrevonultság, amely inkább behunyja a szemét, csakhogy ne kelljen tudomást vennie a csúnyáról. Végül csak annyit mondott Zsigának: én csupán az erőszakot utasítom el, erőszak nélkül kell boldogulnia az embernek; menj a fenébe! — mordult fel Zsiga, ha tőled mindenedet elveszik, ha beletaposnak a piszokba, nyomorba, boldogulj te csak erőszak nélkül!

A másik nagy vitája Zsókával volt. (Először került szemtől szembe a lánnyal, négyszemközt addig soha nem beszéltek.) Zsóka adta elő a politikai gazdaságtant az iskolán, egy-egy előadása olyan biztonságot árult el, és olyan szuggesztív volt, hogy negyedórákra megfeledkezett ellenérzéséről, amellyel az okos lányokat kezelte (a női egyéniségtől idegennek érezte a tudományos ítélkezést, márpedig Zsóka mindig megföllebbezhetetlen igazságokat mondott, valóban nehéz is lett volna az igazságait megtámadni), elnézte, mint fest csíkokat a

levegőbe a lány gesztikuláló kezében a cigaretta parazsa, próbálta a nőt keresni a törékeny alakban (a lány erős orra érzékiségről vallott) fejletlennek tetsző keblét vizsgálgatta (ez is lányos, vagy inkább fiús, semmiképpen nem nőies, állapította meg), aztán ismét magával ragadta a lány mondandója, tudományos tételek röpködtek a levegőben, a mondatok félelmetes pontossággal záródtak, szétszórt gondolattöredékek álltak hirtelen egybe az agyában, sok, addig nem értékelt tapasztalat értelme világosodott meg benne, a társadalmi osztályok ellentétéről szóló (azelőtt meglehetősen leegyszerűsítettnek tartott és viszolyogva fogadott) tétel matematikai bizonyítást nyert, és megtelt a valóság érzékletes képeivel. Igen, szűrte le magában, ez tény: a munkából származó értéktöbblet a profit alapja, s a profit mindenféle kiváltságé, a műveltségé, a jólété, a költészeté és mindenféle szépségé, amit a társadalom aljára kényszerült emberek nem élvezhetnek. De hiszen az én sorsom is ezen a választóvonalon hánykolódik, onnan lentről akarok feltörni abba a másikba, a kiváltságosokéba! Valóban jó volna ezt egy másféleképpen berendezett társadalommal elérni, nem olyannal, amelyik a tömegek nyomorúsága árán emeli fel a keveseket, s ha ezt szocializmusnak hívják, ám legyen!

Végül is Zsókának köszönheti, hogy mindezt tisztázhatta önmagában, Zsóka adta meg a lökést, amely átlendítette elefántcsonttornya magas falán, hogy önmagán kívül eső igazságokat is felismert (és elismert!), s ebben nagy része volt annak az érzelmi töltetnek, amely a lánnyal szembefordította: jó ideig ellenfélnek tekintette, akit a saját fegyverével igyekezett legyőzni. Ekkoriban halomszámra olvasta a politikai irodalmat, és mindent tudni, érteni akart, amit a lány érthet, felkészült a

vitákra, nem naiv kérdésekkel, hanem jól kidolgozott gondolatokkal, dehogy kockáztatta volna a meg nem értett problémákat kérdésbe menekíteni, ahogy a bagoly öklendezi vissza a meg nem emésztett csontokat, ő otthonosan és önbizalommal, mondhatni könnyedén beszélt a dolgokról (szeretett találó példákat előhozni), s elérte, hogy felfigyeltek rá, Zsóka is gyakran rábólintott a szavára, mosolygott, sőt sajátos izgalomba jött, egyáltalán nem volt az a látszata az ő szereplésének, hogy most ismerkedik az egésszel. Gyakorlott harcosnak, jó felkészültségű ideológusnak akarta mutatni magát, és ez sikerült is fényesen.

Egy este, az iskola vége felé, már kint a kapuban, néhány sietős lépést hallott maga mögött; ha megvárnál, jó volna, hallotta meg Zsóka hangját (nem is bűvöltem, mégis utánam jön, gondolta elégedetten), tartsunk együtt, karolt bele a lány természetes mozdulattal (ha nem a lány kezdi, előbb-utóbb ő maga szólította volna meg, de még nem látta elérkezettnek az időt, úgy látszik, hamarabb megért a helyzet, gondolta, ezek a marxisták sietősek), apró, éles kristályokat szitált arcukba a szél, a lámpák fényudvarában finom szőttesként libegett a hó; mi az, megkukultál? — rántotta meg Zsóka a karját, az előbb még ugyancsak elemedben voltál; nem elég neked, hogy megyünk, hogy pilládra esik a hó, s ha ráfigyelünk, még azt az apró neszt is halljuk, ahogy a pelyhek leülnek az ágakra? Hű, de költői tudsz lenni! — lepődött meg a lány, de nem bánom, hallgassuk a hópelyheket, tárta ki a tenyerét maga elé, miközben a másik karjával még jobban belekapaszkodott, sajnos, elolvadnak a hópelyheid, állapította meg egy árva lámpa alatt; ő rátette a tenyerét a lányéra; meleg a tenyered, azért! Óriási természettudományos fölfedezés, vette el a kezét Zsóka,

különben beszélni akartam veled. Gondolom, válaszolta ő; nem biztos, hogy jól gondolod, én az iskoláról akarok veled beszélni; akkor az iskoláról beszélsz, ezt te szabod meg, mivel nem én akartam veled beszélni (az első oldalvágás, a lány egy kicsit megrebbent, de a logika ellen nem lehetett kifogása); most mit nagyképűsködsz? Én? (A második oldalvágás!) Te tételeztél fel rólam az előbb valamit, hogy én, az ördög tudja, mit akarok veled művelni, amikor kijelentetted: félreértettelek, mert te csak az iskoláról óhajtasz velem eszmét cserélni.

Így nem fogunk semmiféle eszmét cserélni, sértődött meg Zsóka, és kihúzta a kezét az ő karja alól; ha nem, hát nem, vonta meg a vállát, és nyugodtan haladt tovább, miközben a lány mellette küllőfelezett. Most felmér, és rájön, hogy nem vagyok könnyen kezelhető, lekezelhető! De ahogy én ismerem, jobb belátásra tér, ennek a lánynak logikája van! S amikor Zsóka ismét belekarolt, magában megállapította: még csak azt sem mondhatom, sajnos, mert ha nincs logikája, akkor most tovább dacol (ha csupán nőként viselkedik); úgy veszem, hogy őszinteség ez nálad, ez a nyerseség is, következetességed eddig is tetszett, miért fordítsam ellened? (Hagyta beszélni.) Csak azért, mert szavamon fogtál? Igazad volt, nem kellett volna hangsúlyoznom azt a szót, félreérthetted. Ez volt tehát az önkritikád, bólogatott ő kissé cinikusan, egy kis stílusérzékkel olyan önkritikát gyakorolhatsz, hogy a másik azt gondolja majd rólad, amit szeretnél.

Hűha! — fordult szembe vele Zsóka, te veszélyesebb vagy, mint amilyennek látszol; csakugyan? Te az őszinteséged örve alatt azt is támadod, ami nem szorul az én védelmemre; a nemjóját! — adta vissza a bókot, félelmetes pontossággal fogalmazol, ez már az előadásokon is feltűnt; nos, épp azt szerettem volna kérdezni, változta-

tott témát a lány, mi a véleményed az egészről. Tehát nem rólam, de az én előadásaimról is természetesen. Tűrhető volt ez a néhány hét.

A lány megint megállt, az utcai lámpa fénykörében úgy rémlett, mintha csalódottság ülne a szemében, még a fejét is megcsóválta, de nem szólt semmit, csak fürkészte az ő arcát, aztán mégis összegezte a gondolatait: sejtettem, hogy elismerést tőled nem várhatunk, de akkor mondj mást, kritikát vagy bármit, ami éppen az eszedbe jut. Furcsák vagytok ti ezzel a fejedelmi többessel, bökte ki első gondolatát (spontaneitásában bízva, hiszen bárhonnan csapást tudott vágni szavaival az őt leginkább érintő problémákhoz); mi az, hogy vagytok? — ingeredett fel Zsóka hangja (aha, már elhagyta ősi nyugalma!), azt mondtad, tőlem ti nem várhattok elismerést; kik? És miért fontos valakiknek éppen az én véleményem, hiszen én csak egy vagyok, ti meg sokan vagytok. Pocsék alak vagy, undorító individualista, jött ki végképp a sodrából Zsóka (ez már a tehetetlenség kétségbeesése, állapította meg fölényesen); ha azt mondod, te vagy kíváncsi a véleményemre, hogy te szeretnéd tudni, mit gondolok erről vagy arról, szívesen válaszolnék, de, már megbocsáss, ez a nagyképű érdekképviselet, hogy valaki másnak, másoknak a nevében kérdezel, vagy éppen állítasz valamit, ez enyhén szólva nem tetszik nekem. Rühelled, igaz? Így pontosabb.

Zsóka szívós volt (és úgy látszik, mégiscsak akart tőle mást is, mint a MEFESZ-iskola bírálatát), gyere forduljunk vissza, vagy nem érsz rá? De ráérek, jobbra tőlük az erdő, balra a villák, belebújva a hóhullás fehér lebernyegébe, sárga fénykockákat hullajtva ablakaiból, néha villamos dünnyögött el mellettük, ők hol egymás mellett, hol megállva valamelyik lámpa fénye alatt szemtől

szembe vívták első csatájukat. Neki meggyőződése, hogy már azon az estén legyőzte a lányt, fölébe került a szellemi viadalon, s így tartotta természetesnek, a nemek párharcában (ez is van olyan fontos, mint az osztályharc), a férfi legyen az erősebb! Egyetemről, kollégiumról, marxizmusról és politikáról, kollektivitásról és individualizmusról vitatkoztak, ő fölfedte Zsóka gyengéit, kéjesen kaparta fel a lány sebek alá temetett individualizmusát, s ugyanakkor megerősítette önmagában a közösség utáni vágyat, hiszen mi tagadás, ez a legkisebb közösség itt, amelyet ketten alkottak (már csak az eszmecsere miatt is, de különösképpen az egymást felfedezés intenzitása miatt), még közelebb vitte őt azokhoz, akik csak fejedelmi többesben tudtak megnyilatkozni.

Te is tudod, miféle zagyvaságokkal fogad ez a mai egyetem jobb sorsra érdemes embereket, lendült támadásba hosszú beszélgetésük vége felé, miért nem az ellen tesztek valamit, ti, kollégisták? Miért húzódtok félre vörös fedelű könyvbástyáitok mögé? Miért csak egy-két embert engedtek magatokhoz, s hagyjátok sorsára a többit? Én például miért kellettem, és miért nem kellenek mások? Azt hiszitek, NÉKOSZ és MEFESZ nélkül senki hozzá sem szagolhat a marxizmushoz? De a ti hozzájárulásotok nélkül nincs is joga hozzá a többinek? Igazad van, mondta csendesen Zsóka, ezen változtatni fogunk, bocsáss meg, rájár a szám a fejedelmi többesre; annyi baj legyen, nevetett fel ő, nincs nekem különösebb kifogásom a fejedelmi többes ellen, az ördög tud eligazodni rajtad, mosolyodott el Zsóka is, a haján fehér csomócskákban ült meg a hó; akkor most titeket, vigyázat, fejedelmi többes! meg fogunk csókolni, mondta, és magához vonta a lányt. Hideg ajkuk hószagú volt, és csak lassan melegedett fel, mint ahogy Zsóka izmos teste is

ellene feszült előbb, míg aztán érezni lehetett megadását, hosszú csók volt, a végén fel is ívelt az intenzitása, de utána ismét közéjük feszült a lány makacssága; ez meg mire volt jó? — kérdezte meglehetős közömbös hangon; ha magadtól nem jössz rá, hiába is magyaráznám, vont vállat ingerülten (nem ilyen fogadtatáshoz volt szokva, igaz, nem is efféle csatározásokkal készítette elő a csókjait); szerintünk a csók a szerelem jele, mondta Zsóka; már megint ez a hülye fejedelmi többes! Az, nem szégyellem, s ha már erről van szó, kifejthetem, hogy mi adunk az erkölcsre, márpedig az erkölcstelenségtől csak a szerelem menti meg az embert; na és? — kérdezte ő cinikus mosollyal, ez a csók talán nem volt eléggé szerelmes neked? A szerelem nemcsak csók, nemcsak testiség, nem hiszem, hogy ne tudnád; és ha tudom? Akkor kénytelen vagyok kijelenteni, hogy erkölcstelen vagy, éppen elég kalandodról tudunk. Kik!? — kiáltotta dühösen, kik és mit tudtok? Azt, hogy a magánéletedben kispolgár vagy a végletekig; te! — ragadta meg a lány kabátját, ha még a magánéletembe is bele akartok szólni, én nem is tudom, mit csinálok; mit? — húzta el gúnyosan a száját Zsóka, velem semmit sem fogsz csinálni, arról biztosíthatlak, s hogy másokkal mit, azt rád hagyjuk, de engedelmed nélkül is meglesz rólad a véleményünk.

Szó nélkül haladtak tovább, a kollégium előtt megálltak; bemegyek, mondta Zsóka, hát csak gondolkozz, kezet nyújtott, a legfontosabbat még nem mondtam: tavaszra új kollégiumba megyünk, mi bölcsészek, szeretnénk, ha közénk jönnél. Persze addig is szívesen látunk, bármikor benézhetsz. Szervusz.

Ő ugyan nem fog Zsókához közeledni, határozta el, igaz, ezt sem ő kezdte, ő nem akart semmit a lánytól, ha már az orra előtt volt, persze hogy megcsókolta (ahogy lehűtötte őt a lány az ideologizálásával, az annyira torz volt, hogy nem is tudott Zsókával harmonikus testi kapcsolatot elképzelni, ahhoz nekem nőiesebb nő kell, legyintett magában), de azért gyakran kapta magát pózoláson (a szemináriumi vitákon meg a kollégiumban, mert mégis bement vagy háromszor-négyszer egy kis beszélgetésre), mindjárt fel is adta a pózt, mert félt, hogy a lány átlát rajta, igazából meg akarta nyerni őt, tetszeni akart neki (azt persze tudta, hogy ezt nem a fizimiskájával érheti el), egymással közvetlenül egy szót sem váltottak, de mindketten tudták a másikról, hogy az is figyel és vár, ő viszont épp ezt a látszatot akarta elkerülni. Tessék a lánynak, bolonduljon bele, anélkül hogy rajta meglátná az érzelem leghalványabb jelét is.

A tél zsúfolt volt munkában és élményben, váratlanul éltanuló jelvényt kapott, Matykó adta át neki a professzor asszisztálása mellett a francia intézetben, hogy egy hét múlva a magyar intézetben nevezzék ki gyakornoknak (fizetéssel, ez volt az első kereső foglalkozása), meglepte a dolog, mert úgy gondolta, hogy nem elsősorban a tudásának szól, arra ugyanis rájött, hogy dicséret, megbecsülés, funkció csak azoknak jár, akikben a kollégisták megbíznak (a pártszervezet döntött minden efféléről, s a pártszervezetben a kollégisták vitték a főszerepet), tehát végül is nemcsak szakmai kádernek számítok, már meg is bíznak bennem, hiába, a népi származás! — ingatta a fejét, ha erre gondolt, s gúnyos ingerültséggel egészítette ki a gondolatot: büszkén viselhetem paraszti származásomat (Zsuzsánál ez csupán az extremitás naiv bájába burkolta őt, itt most egzisztenciális valósággá lé-

pett elő), ahogy a régi arisztokrácia számon tartotta, ki kinek a fia, úgy tartják számon, hogy az apám paraszt, most ez jár kiváltságokkal, előnyökkel, szegény öregem, légy nyugodt otthon, a trágyás kezednek köszönhetem, hogy lehetek valaki, sőt, hogy már vagyok is... Furcsa kettősség kísérte, öngúny és felpiszkált ambíció, néha durván a szemébe vágta önmagának: karrierista vagy? Igen, az vagyok, és büszke vagyok rá; tán nem tetszik? Nem tetszett, de úgy érezte, muszáj építenie maga előtt az utat, ha a korszellem ezt kívánja tőle, éppen tőle. A régi arisztokráciához, burzsoáziához neki semmi köze, de ha már csupa kisszerű, alulról jött karrieristával van körülvéve, még mindig inkább ő legyen gyakornok és bölcsészkari titkár (mert a téli választáson ennek is megválasztották), mint aki műveletlen (elég sok kollégista elhanyagolta az egyetemet, nem tartották fontosnak a szakmai tudást), és megbízhatóságán kívül semmi érdeme nincs.

Mindezek a gondolatok persze mélyen elrejtve éltek benne, őt inkább túlzottan szerénynek tartották, semmint karrieristának, Matykó egy beszélgetésükkor meg is mondta neki: látod, nem fontos az embernek törtetni, hangoskodni, könyökölni ahhoz, hogy elismerjék; ő nevetni szeretett volna harsányan, mit hiszel rólam, te szerencsétlen? Matykó közben tovább duruzsolt a fülébe: megládd, előbb-utóbb a szaktudás lesz a legfontosabb erény, s azok viszik többre, akik tudnak; jó, jó, morfondírozott magában, csak piszkáld fel bennem még jobban a vágyat, és én hajlandó vagyok atyaisten is lenni, ki ha én nem?! Hogy aztán magányos óráiban egyre gyakrabban fogja el a csömör, utálta magát kétarcúsága miatt, a horror vacuum, mint e negatív kéj csúcspontja

már-már kétségbeesésbe kergette, hiába várta utána a megnyugvást, nem tudott megbékülni önmagával.

Néha a versekhez menekült, s ha egy kis időre belemerítkezett is az örök szépségbe, babonás igyekezettel ismételgetve, hogy egyedül a költészet örök, a művészetben megnyilvánuló szellem méltó az emberhez, a másik pillanatban már csak üres szavakat látott maga előtt, már a vers sem tudta lekötni, megfertőzték a külvilág durva eseményei és nyers eszméi, aztán az olvasmányaiban is másféle mondatokra figyelt fel, mint azelőtt, a nagy individualisták (magában így nevezte őket), például Gide is, most arra figyelmeztették, hogy ki kell törnie az embernek börtönné lett önmagából (még ma is pontosan emlékszik erre a néhány sorra, s arra a megdöbbenésre, amellyel fölfedezte ezeket a gondolatokat), hova jut a világ, bámult maga elé, ha már Gide is azt mondja: az önszemlélet olyan szenvedély, amely önmagát szünteti meg. Sartre nyugtatta meg némileg, akinek a választásra vonatkozó elméletét egészen jól összeegyeztette magában a marxizmus szabadságtézisével (erről egy kis eszmefuttatást is kidolgozott, és a kollégisták előtt felolvasta, nagy sikert ért el vele), a szabad választás nem jelenti azt, hogy csupán belső intuícióra választ az ember, mert ha ezt érzi is, tulajdonképpen az őt körülvevő társadalmi valóság befolyásolja. S az az igazán szabad ember, aki tudatosan is vállalja ezeket a külső hatásokat, tehát a valóságtól teszi függővé saját szabadságát. Én is így választok, nyugtatta magát, egyszerűen tudomásul veszem a kényszerű valóságot, szabadon választom, amit választanom kell, hát nem óriási?!

Egy biztos, nehezen adta meg magát...

Téli hónapjainak egyetlen dekorációja egy angol szakos lány volt, Klárinak hívták (ha jól emlékszik), az arcát már fel sem tudja idézni, vékony ajkú nő volt, az egyetlen az életében ebből a fajtából, mert Klári után nem bírta megcsókolni a vékony ajkú nőket, különben Klári asszony volt, de igyekezett a férjével nem dicsekedni (egykori ludovikás tiszt volt, akit fontosabb politikai események idején egyszerűen begyűjtöttek néhány napra), Klára megvetéssel beszélt róla; pipogya alak, mondta, hagyja magát, én belelőnék egyből, aki csak úgy értem jön, képzeld, engedi magát pofozni! Egy ludovikás, egy vitéz, ilyenektől! Nagyon jellemző volt a kis gesztus, amelyet ilyenkor produkált; ezek! — mondta, és a levegőbe emelte nyitott ujjú kezét, ilyen népség! — s még a száját is lebiggyesztette, aztán addig heccelte magát a férje ellen, míg kellő töltetet nem érzett ahhoz, ami ezután következett: hevesen csókolni, harapni kezdte őt, felforrósult, mint a láva, hisztériásan tépni kezdte mindkettőjükről a ruhát.

Néha utálta ezt a buja szerelmet; Zsuzsával való viszonya ekkorára teljesen elapadt, utoljára egy szeptember végi napon volt nála a lány öreg kollégiumi szobájában, de csak civódtak valami butaságon (Zsuzsa egyre inkább ki akarta sajátítani, azt mondta, kezd irtózni durva és idegen gondolataitól, de hát ő mit tehetett? Csak azt mondhatta el, ami felgyülemlett benne), a nemi nyomort semmiképp sem vállalta (a nemiség olyan, mint az éhség, vallotta, s üres hassal nem lehet tanulni), százféle gondja, munkája miatt komoly kapcsolat építgetésére nem maradt ideje, Klári hát kapóra jött (a nő egy véletlen beszélgetés közben csak úgy mellesleg megjegyezte: magával szívesen izélnék egy jót, rendben, egyezett bele ő azonnal), s mivel Klári kikötötte, hogy az egyetemen

senki sem tudhat a viszonyukról (persze a nő otthoni környezetében sem, a férj miatt), elégedett volt a szerencséjével, késő este és titkon ment Klárihoz, hajnalban jött el tőle, s annyi ideje mindig maradt, hogy bemenjen még a kollégiumba és lezuhanyozzon. Ezt legalább nem figyelhetik ki a NÉKOSZ-osok, kárörvendezett magában, ugye szeretnéd tudni, Zsóka kis szentem, van-e valakim? Nem fogod megtudni, még az kéne, hogy rögtön alapos önkritikára szólíts fel (nálunk ez erkölcstelennek számít!), de ha meglátta a lányt, mégis fájó szomorúság lepte meg, s néhány ilyen szokatlan érzelmi hullám után megállapította: mintha a feleségem volna Zsóka, és én megcsalnám őt egy rohadt kurvával. A lány közelében egyszerűen cserbenhagyta önigazoló ideológiája, amit kedvenc hősével, Orgonnal vallott: aki titokban vétkezik, nem vétkezik.

Zsuzsát már csak azért is ritkán látta, mert ő áttette székhelyét a magyar intézetbe, ahol gyakornok lett, s magányos továbbra is, mert bár kialakult itt is egy szűk társaság (akikkel a hosszú szemináriumi olvasások alatt suttogva vagy levelezve hülyéskedni lehetett, mintegy kikapcsolódásként), önmagát senki előtt nem fedte fel. Hogy is tehette volna, ezt a kusza és zavaros világot senki nem érthette volna meg, maradt hát a trécselés, a szellemes csipkelődés. Kecskegida volt a leggyakoribb csevegő partnere, ez a homlokán göndör tincseket és az álla alatt néhány seszínű szőrszálat viselő fiú (még nem kellett borotválkoznia), eleinte csúfondárosságból szólította Kecskegidának, de aztán beleszoktak, a rítushoz tartozott, hogy becenevükön szólítsák egymást (őt Kecskegida Fakutyának nevezte el), Gidácskám, írta ő jegyzetfüzete hátlapjára, mi a véleményed arról a dús keblű hajadonról, aki az asztal másik végén oly igen el-

merült Paul Valéry könnyed, ám bájos verseiben? Kecskegida homloktincsei közé vakart egy ujjal, megnézte magának a dús keblűt, aztán megírta a választ: Fakutyám, te mélységes tévedésben leledzel, nem Valéryt olvassa, hanem a magyar rokokó költészet reprezentánsát (van ilyen egyáltalán?), s különben sincs véleményem a nőről, mert gülüszeme van. Más alkalommal a teremben olvasgató lányok állagának elemzése után Kecskegida ráírta a papírra: oblomovizmus, sőt: szocialista oblomovizmus! Micsoda, te, szarvatlan hasított patájú? Amit itt fecsegünk; hát figyelj ide (lendült bele az elméletgyártásba), aki az oblomovizmust és a szocializmust egymás mellé állítja, feloldhatatlan ellentmondásba keveredik, mert az oblomovság egy hanyatló osztály magatartása, bomlás, semmittevés, hetyegés (amit mi csinálunk most!), a szocializmus viszont épp ellenkezője: erőtől duzzadó új osztály fölemelkedése, tevékenység, harcosság (hogy mást ne mondjak!), kérdezd csak meg hozzáértőktől! Kecskegida hosszan latolgatott válasza megnevettette: stimmt, helyben vagyunk, hát nem vagyok én bomló osztály? (Kecskegida apja gazdag ügyvéd volt, a NÉKOSZ-osok szerint: burzsoá ügyvéd, nem sokkal őutána Gidát is bevették a kollégiumba, miután becsületszavát vették, hogy burzsuj apjával megszakít minden kapcsolatot.) De mért nem engeded meg nekem, hogy szocialista mezben rothadjam ki Oblomov-lelkemet? Én nem hallgattam MEFESZ-iskolát, de ismerem a terminológiát. Akkor zúzasd szét magad lenini módon, írta le ő az újabb választ. Kecskegida erre már nem írt semmit, csak méltatlankodva csóválta a fejét.

Olykor Birtalan Zsigával is űzték ezt a játékot, Zsigának jó humora volt (egyszer francia szeminárium alatt leveleztek négyesben, ő, Kecskegida, Zsiga és Matykó,

aki szintén benne volt a bolondozásban, bár borzasztóan óvatoskodott), s ha ő valami vaskos szellemességet írt le, azon Zsiga önfeledten tudott kuncogni, de úgy, hogy mások is felfigyeltek (a botránkozást és botránkoztatást élvezte, igyekezett hát Zsigát megnevettetni), amikor egy teljes szemeszteren Németh Lászlót adta le a professzor, s ők éjjel-nappal Némethet olvasták, efféle szemináriumi csevegést kezdeményezett Zsigával. Látom, te is belehülyültél már a harmadik útba, írta, nézd meg inkább azt a gusztusos feneket ott, a sarokban! Zsiga mérsékelten elmosolyodott, s anélkül hogy a gusztusos fenékre nézett volna, ezt írta a válaszban: már néztem, légy vele boldog, bár egy fenék sosem lehet gusztusos. Erre ő: nincs igazad, ha a fene fenéket eszik is, az bizony ennivaló fenék, Zsiga most már kuncogott, majd attól, amit önmaga leírt, fennhangon nevetett (többen pisszegtek), egyed! Ez az egy szó volt csupán, hirtelen nem is tudott mit válaszolni, de Zsiga visszakérte a papírt, és hosszan irkált, a lényege az volt, hogy nem szereti Németh Lászlót, a harmadik út különben is hülyeség, olyan nincs; mért ne volna? (kérdezte vissza ő); annyi út van, ahányat akar az ember, jó volna megvívnod most már a belső forradalmadat is, úgy értem, a minőség forradalmát, à la Németh László. Rövid habozás után Zsiga megkérdezte: nektek juttatott földetek van? Nem, megvolt. Mennyi? — érdeklődött megint Zsiga; tizenhét, írta le csodálkozva, nem értve Zsiga gondolatában a bakugrást, a választ aztán megmosolyogta, de még napokig elgondolkozott rajta, az ennyi volt: látod, ezért lehet neked harmadik út, nekem meg ezért nem (és zárójelben, de aláhúzva): mikor adott volna nekünk földet N. L.?

Hát igen, a Zsigáék forradalma valóban megváltoztatta a világot, legalábbis, ami a javak elosztását illeti,

de vajon hogyan tovább? Sokszor maga is meglepődve vette észre, hogy efféle országos gondokon, politikán töpreng (talán éppen Németh László közéleti fűtöttsége adott újabb lökést gondolkodásának); de a nyers erőszakot nem ismerte el, csupán annyit belőle, hogy a földosztás helyes volt. A sajátosan magyar gondolkodók (akiket egyre inkább félretolt a politika, nemcsak Szabó Dezsőt és Németh Lászlót, hanem Veres Pétert is), sőt némileg a régi politika baloldala is keresett megoldást a földkérdésre, ő elismerte, hogy a párt ezt a gondot rövid úton és határozottan letudta, de a harsogó propaganda, az egybehangolt lelkesedés, a naiv frázisok pufogtatása (újságokban, gyűléseken), s ugyanakkor az átlátszó mesterkedés az erőszak, a fonákságok takargatására kételyeket ébresztett benne a módszert illetően. Megismerkedett a marxizmus alaptételeivel (bizonyos fokig filozófiájával és módszereivel is, a dialektikát kifejezetten csodálta, és alkalmas eszköznek minősítette saját munkájában is), óhatatlanul rányílt a szeme az életre, de az üres hozsannázást, a szó szerint vett egyhangúságot (vélemény, éljenzés, kultikus ceremóniák) visszataszítónak találta. A primitív kollektivizmus (lépten-nyomon tapasztalta) valójában formális jelenség, mert hisz jórészt erőszakra épül, nem más, mint egyöntetű helyeslés parancsszóra, s akárhogy hányja-veti is: merénylet az emberi egyéniség természetes fejlődése ellen. Igen, ezt tartotta önmaga számára a legkellemetlenebbnek, hiszen őt is mindinkább beszorították a mozgalmi élet szűk kalodájába (kari titkár lett, kollégiumba agitálták), elvárták tőle a rugóra járó gondolkodást, pedig szerinte az egyéniség formálódásának korszakában ez a legnagyobb veszély. (Nem ok nélkül rugdalódzott ő az uniformizáló erőszak ellen!) Túlméretezett volna az éntu-

datom? Javíthatatlan individualizmusom gátol a feloldódásban? Vagy valóban van körülöttem valami embertelen? — tette fel magának mégis számtalanszor a kérdést. Válaszolni nem tudott, mert mindig más volt a válasz.

Ahogy a világon, úgy magán is egyre nehezebben igazodott el, s minél többet olvasott, vitázott, annál több ágra bomlottak benne a kérdések és természetesen a feleletek, túl sok volt a lehetséges megoldás, még komplikáltabb lett, amiről többet tudott; csoda-e, ha néha megborzadt a tudás természetétől? Ó, naiv tudatlanság, ti boldog lelki szegények! Nektek egyszerű minden, egyarcú és egysíkú az igazságotok, aki meg fegyelmezett akarással, tudományhoz szoktatott aggyal, szigorú logikával belekutazkodik a dolgokba, lassan elbizonytalanodik (mint a hályogkovács, aki bicskával operált), mert az egyszerűtől a bonyolulthoz jutott el, mint valami sokágú keresztúthoz, ahol aztán ember legyen a talpán, aki választani mer. Mert végül is választani kell. A választás viszont nem más, mint szubjektív döntés a sok okossággal kijelölt lehetőségek között. Circulus vitiosus! És ha nem elégszik meg az ember készen kapott igazságokkal, az individuum minőségétől függ, hogy melyiket választja.

Arra eszmél, hogy kitartóan rója a hársfák útját, az illatok, a fény játéka az ágak közt, a járda kockái, az ismerős épületek egyre hajszolják emlékről emlékre; egy órára visszamentem a múltba, minden azonos, nem olyan, hanem azonos, motyogja hitetlenkedve, majd az órájára néz.

Az ablak sötét, vagy nem jó ablakot néz? Bizonyosságot szerezni felmászik az emeletre, de hiába csönget; majd csak hazajönnek! Várok, mást nem tehetek, a bejárattal szemben leülök a padra, akkor nem szalasztom el őket. Szép enyhe este van, a házakat övező park lámpái fényburákat varázsolnak maguk köré, zöldek ezek a burák, s nagy ritkán, ha járókelő halad át a fénybuborékon, neki az a képzete támad, hogy akváriumot lát, amelyben álomszerű libegéssel emberek mozognak. Sok bura alakú akvárium! de ilyen bura a világ fölé boruló ég is (milyen fényesen villognak a csillagok!), s alatta megszámlálhatatlan ember-hal úszkál, hogy sorsát betöltse, létébe értelmet vigyen, s ebbe a gyakran értelmetlennek tetsző küzdelembe belehaljon. Különös lény az ember, tudni akar, s végül mit tudhat meg? Fölérheti ésszel véges életét, s ha egyszer megértette, hogy szelleme csupán porhüvelyének működése, ugyanazt teszi, mint aki nem is gondol effélékre, igyekszik élni: elviselhetővé tenni (szebben fogalmazva: emberivé) véletlen és kurta létét. Ki szépen, ki csúnyán, vagy inkább: hol szépen, hol csúnyán boldogulni akar, mert kitalálta magának és az emberiségnek azt az illúziót, hogy boldogság. Mi mindenre képes az ember ezért a fiktív célért! Őrültségeket követ el, háborúzik, házat épít, és verset ír, de szerencséjére (vagy szerencsétlenségére!) csókol, és fiakat nemz, hogy mire ő belehal a boldogságkeresésbe, legyen, aki folytassa.

Anyám most egy gép szeme előtt hever a kórházi ágyon, másik szobában figyelik őrködő szemek, próbálják megnyújtani az életét; vajon közelébe jutott a boldogságnak valaha is? Mivégre élt? — kérdezhetné a katekizmussal, hogy őt világra hozta? (meg a testvéreit?), Zsóka törött szívvel (alszik talán?) álmodik va-

lami boldogságfélét? Edit? (mióta eljött hazulról, eszébe sem jutott), s mind akiket szeret vagy szeretnie kellene, mért nem boldogok?

Micsoda erős elszánás és akarás élt benne fiatalon, hogy eszményien szép életet építsen magának! Mennyi kínlódás árán jött rá, hogy hiába építgeti önmagát, visszahúzódva lelke zugaiba, egyedüli ember nincs! Aki gőggel próbál tornyot emelni saját magának (ahonnan, elnézhet az emberek feje fölé), az csak romhalmaz között kapirgál! Mennyi ocsmány kis mesterkedés után adta fel magányát, mire rájött, hogy az ember sorsa a többi ember! De becsületére legyen mondva, amikor mindezt megértette, viszolygásai ellenére is az embereket választotta, vállalva a társadalomért való cselekvés minden kockázatát, s remélve, hogy szépségben edzett lelke megmenti a kisszerű emberi vétkektől. Hogy végül mégis fölösen vétkezett? Úgy látszik, a bűnöket is kell vállalnia az embernek, ha ember akar maradni, mosolyog csendesen, szomorkás belenyugvással (ami már majdnem boldogság), igaza van annak a valakinek (már nem emlékszik rá, kinél olvasta), hogy egy idő után az ember szépnek találja a bűneit.

Amikor az új bölcsészkollégium, a Barcsay megalakult (egy tágas villában), néhány hónapig még egy végzős fiú volt az igazgató, Juszufnak hívták a többiek, behívta őt a szűk igazgatói szobába, ahol csupán egy ágy, egy íróasztal, néhány szék és néhány könyv volt; hallottam már rólad, kezdte, ha eddig nem is beszéltünk személyesen, tudok egyet-mást felőled; igen? — lepődött meg ő, és miért jó ez nekünk? (Képtelen volt simulékony lenni, amikor valaki be akart hatolni az ő világába, különösen, ha azt érezte: illetéktelenül kutatnak a dolgai után.) Birtalan Zsiga hívta be, hogy nézzen szét az

új kollégiumban (igazán szép volt az épület, kívül-belül felújítva, a teraszon sütkérezők, az erkélyen lányok (ők odafent laktak), szépen dekorált társalgó, nem voltak óriási képek a politikusokról, mint más hasonló rendeltetésű épületben, csupán egy apró színes lenyomat Leninről, egy József Attila-idézet s néhány más elfogadható jelmondat ízléses kis táblákon, aztán Zsiga bekopogott az igazgatói szobába; itt van a koma, szólt be, Juszuf felállt az asztala mellől, és kezet nyújtott, Zsiga be sem ment, egyszerűen eltűnt, ő arra gondolt, hogy előre megszervezték ezt a találkozást (hallotta, hogy új embereket keresnek maguk közé a NÉKOSZ-osok), de félretolta homályos sejtését, hogy őt itt most, csak úgy egyszerűen be akarnák fogni, mint a vadat, aztán Juszuf kijelentése mégis megerősítette a gyanúját, akarta is meg nem is ezt a várt, de nem keresett beszélgetést, rugdalózott még néhányat, közben tudta, hogy bele fog egyezni.

Szóval, mért jó ez nekünk? — tette fel Juszuf is a kérdést, a kollégisták részéről megválaszolom, mi szeretnénk, ha bejönnél, úgy gondoljuk, közénk való vagy, hogy neked miért jó, ha bejössz, azt neked magadnak kell megválaszolnod. Rendben van, döntött azonnal, bejövök. Juszuf egy kicsit meglepődött a gyors választól (úgy látszik, nehezebbnek gondolta az ügyet, Zsiga vagy más, talán másként informálták), de aztán elmosolyodott: örülök a döntésednek, de valamit kérdeznék; tessék! Miért nem akartál eddig kollégista lenni? Féltem tőletek; Juszuf mosolyogva fürkészte: legalább őszinte vagy, ez egyelőre elég is, nem kérdezem, mért féltél, úgyis sejtem, remélem, egy kicsit még mindig tartasz tőlünk, függetlenül attól, hogy így határoztál; igen, mondta ő elvörösödve; akkor valóban minden rendben van. Felállt, s ő is azt tette, magában csodálkozott, sem-

miféle indiszkrét kérdezősködés (káderezés!), semmi lelkicézés, figyelmeztetés erre, arra, esetleg vizsgáztatás ideológiából? Az ő kissé túlzó kijelentése fenntartásairól inkább megnyugtatólag hatottak az igazgatóra, semmint taszítólag, mindez végül is nagyon tetszett neki; mikor költözöl be? — nyújtotta a kezét Juszuf; mikor lehet? Bármikor; akkor holnap; rendben. Birtalant meg sem kereste, kissé kóválygogva ment ki az épületből, órákig rótta az erdei utakat, töprengett, tervezgetett, de amiben máskor olyan nagymester volt, hogy élete egy-egy szakaszát, eseményét aránylag pontosan előre meg tudta tervezni, az most nemigen sikerült. Beláthatatlan szakaszok, folytonossági hiányok képződtek az elképzelt életszakaszban, s mire addigi otthonában, az öreg kollégiumban a pakoláshoz kezdett, örült előrelátása tökéletlenségének, izgalmakat, szokatlan élményeket remélt.

A legnagyobb szobába került (az ő öreg kollégiumi kétágyas szobája után!), mint valami laktanya, morfondírozott néha magában, ha a felkelés ingerültsége, a sorakozás vécé és fürdőszoba előtt, az egyszerű népfiak (így nevezte őket, anélkül hogy kivonta volna magát a meghatározás köréből), nyers, sokszor ízléstelen megnyilatkozásai olykor a kétségbeesés szélére taszították, órákra elfogta a mélabú, a nosztalgia magányos élete után (mert Pór Feri mellett magányos maradhatott, különben is alig zavarták egymást, napokig nem találkoztak, az egyik többnyire csak alva látta a másikat), de aztán valami mindig túllendítette az érzelmi mélypontokon, a napi munka, a társak, a közösség elemi erejű kohéziója, mindenkiben volt valami megbámulandó (itt nagyon őszintén buggyantak ki az emberek), mindig forrt valami vita, s ugyanakkor mindenki belebújhatott

a könyvébe, gondolataiba, szuverénül lehetett élni, saját színeit senki nem veszítette el, ahány ember, annyi szokás, mindenki saját kifordításra kész batyuját hurcolta, s természetesnek vette, ha a másik belenyúl ebbe a batyuba. Sosem felejti el a ráérős ünnepnapokat, a lustálkodó reggelek hangulatát, amikor nem kellett korán kimászni az ágyból. (Hétköznapokon kora reggel egy óra szilencium volt a közös tanulóban, ami más időpontokban társalgó volt.)

Egyszer Bódor Pali volt a napos, rég ébresztőt kellett volna csinálnia, de hát vasárnap volt és vizsgaidőszak, kint élénken fütyörésztek a madarak, valaki (egy önkéntes sportoló) a röplabdapályán dübögtette a labdát, a lányok nyűgösen lekiáltottak: hagyd már abba! Nem tudunk aludni, a labda erre még jobban dübögött (talán már ketten is voltak a pályán), ő hol elaludt, hol félébren szövögette álomképeit (nyilván lányokkal cicázott, még álmában is ezt csinálta a legszívesebben), Kecskegida nyögve felült az ágyán, és hallhatóan vakarta dús hajzatát a homlokán; mért kelsz fel? — kérdezte Bódor Pali; na mit gondolsz? — vakarta most már a hátát Kecskegida; vidd ki az enyémet is, ásított Pali, lusta vagyok kimenni; lógasd ki az ablakon, böffentett bele Birtalan Zsiga (azt hitték, még alszik), erre Pali elővette a párnája alól a naposkönyvet, felült az ágyban, és írni kezdett, most ráérek, megírom az egész napot előre; honnan tudod, mi fog ma történni? — kérdezte ő; úgysem történik semmi, felelte Pali, majd beledolgozok egy ideológiai problémát, mondjuk ezen a címen: a tunyaság szerepe vizsgaidőszakban, különös tekintettel a proletárdiktatúrára; magadat is beleírod? Hogy az ágyban írtad a naposkönyvet? Azt nem írom, nem volna politikus; szép kis hipokrita vagy! Kovács fiam, te tévedésben

élsz, egy jelentésben nem kell szerepelnie az emberi gyöngeségeknek, csupán az előremutató tényeknek; kirakatpolitika, mi? (a végén mindenkit fölébresztettek a marakodásukkal, Bódor Pali szívesen akadékoskodott mindenkivel, különösen az újakkal), ekkor Zsiga is feltámasztotta a fejét, és ábrándosan kijelentette: láttam, hogy megint paszulyt válogattak a konyhán, pedig én egyszer már úgy ennék egy kis mutymuruttyot is; az mi? — röhögtek többen; mutymurutty, ismételte Zsiga (a nyilván saját maga által kitalált szót), de olyan átélésssel, hogy egyszeriben ízeket kezdtek érezni, mindenki éppen azt az ízt, amire a legjobban vágyott, és a nyáluk is elcsordult a gyönyörűségtől; ezt a mutymuruttyot beleírom a naposkönyvbe, mormogta Bódor Pali, hátha a szakácsné tudja, mi az, és főz; mit főz? — jött vissza Kecskegida; mutymuruttyot; aha, tett úgy, mintha tudná, én egy egész bililavórral igényelek belőle. (A bililavór a fürdőszobaszekrény tetején állt, egykori tulajdonosa itt felejtette, sokat derültek a különleges alkalmatosságon, különösen, hogy legtöbben abszolút tájékozatlanságot árultak el a bililavór használatát illetőleg, no nem az, hogy a használat módját nem értették volna, hanem az értelmét nem fogták fel, az valahogy nem az ő eddigi életük nívójához volt szabva.)

Míg ők Bódor Palival elvi vitájukat szították fel újra meg újra (ha egy kis csend adódott), Zsiga a lába ujjáról kezdte rágni a körmét, erre mind felültek a műveletet megcsodálni, Kecskegida ádámcsutkája fel s le ugrált az utálattól, majd azt mondta: adok egy ollót, inkább azzal csináld; nem kell, köpködte a körmét Zsiga; mi az öregistenért nem kell? — rökönyödtek meg mások is; nem vagyok én kispolgár! — mordult fel dühösen Birtalan, amit megnevettek, de amiben igazat is adtak neki;

nem vagy kispolgár, de legalább megmostad volna a lábad; megmostam, kuncogott Zsiga, mielőtt a cipőm tegnap felvettem, a cipőben nem piszkolódik az ember lába, láttátok volna, amikor papucsban jártam! S ebben megint csak igazat kellett adniuk neki. Hárs Peti közbepisszegett; mi az? — kérdezték; semmi, csak nem tudok gondolkozni, ha ilyen marhaságokat beszéltek; te talán nem marhaságra gondolsz? Nem! Aztán a beállt csendben elmondta azt is, mire gondol, két nagy öklét a feje alá támasztotta, behunyta a szemét, és megnyalta cserepes ajkát, otthon azóta öt sor tengerit bekapált apám, én meg itt fekszem, és nem csinálok semmit. Ez megint elgondolkoztatott mindenkit, még Zsiga is abbahagyta a körömrágást (vagy befejezte?); haza kéne menni már egyszer; minek? — kérdezte Bódor Pali; veszekedni egy kicsit, anyám azt mondja, istentelen vagyok, és hogy nem is jutok én a mennyországba; s te mit mondasz erre, hagyta abba a bejegyzést Pali; megkérdezem, hát maga odajut? Azt mondja, ő igen; erre te? Erre én csak azt kérdezem, miféle mennyország lesz az magának, ahol a fia nem lehet jelen. Aha, jó érv, ismerte el Kecskegida (akinek szintén volt némi vitája a szüleivel), anyád mit mond ilyenkor? Semmit, sír, mint a záporeső. Szerintem lemond a mennyországról, csakhogy veled jusson inkább a pokolba, jobb is ha odajön velem, a vörös pokolba! — hangsúlyozta hátborzongató kedélyességgel Zsiga.

Később sakkoztak az ágyban. Bódor Pali közben elaludt, de mivel más szobákban a napost követelték, néhányan óvatosan ágyastul kiszállították őt a társalgóba, ahol a lányok nagy skandalummal tiltakoztak (nem Pali lyukas gatyája miatt, hanem mert ők tanulni szerettek volna). Nem jár jó idő a sakkra, mondta ő, majd meg-

kérdezte két lépés közt: mondd, Zsiga, miért vagy te Birtalan; csak így, csak úgy, csak sakk, csak, mormogta Zsiga, és valóban sakkot adott, ő nevetett; Tóth Árpád után szabadon; irtó művelt vagy, Zsiga; lebecsülsz? — nézett fel gúnyosan a szemüvege alól Birtalan; nem, dehogy; akkor pedig nem lepődhetsz meg, ha más is tud idézni egy versből (teljesen igazat adott neki, de Zsigával kapcsolatban mégis újra meg újra meglepődött); szóval, miért vagy te Birtalan? Azt jelenti magyarul, hogy proletár, mondta Zsiga, a proletár nem birtalan, hanem nincstelen, filozofálta ő; mit tudsz te a nyelvészethez, legyintett Zsiga, engem nem a nincstől fosztottak meg, hanem a bírástól, ezért lettem én birtalan; tán magad választottad a nevedet? Nem, örököltem a semmivel, mégiscsak haza kéne menni, hogy anyám kimossa a nadrágom, zárta le Zsiga a vitát, és félbehagyva a sakkot (hagyva csapot-papot), felöltözött, és indult az állomásra.

Eltapossa a cigarettavéget, a lába előtt négyet számlál meg, egymás mellé rugdossa, s addig mesterkedik, míg párhuzamosra nem igazítja őket; itt áll mögöttetek a többi is, amit ma elszívtam (legalább egy csomaggal volt), egész szakasz, indulj! — vezényel, és egyetlen pöccintéssel (külsővel) odébb rúgja a négy csikket, megy velük egy kis por is (olyan, mint a füst); igazi ütközetbe küldtelek benneteket, fiaim, ha mást nem, engem egyfolytában gyilkoltok. Innom kéne valamit, az mindig könnyít a tüdőmön is (tágítja az ereket, s a tüdő hörgőiből kiűzi a kátrányos kormot), a fenébe is, nem várom én tovább Kumánt, csak ülök itt, szívom a cigarettát, éhes is vagyok, szomjas is; mi volna, ha mégis elmennék Pirkéhez? Ennél az idegölő várakozásnál az is jobb lesz, Pirke örülni fog, és hát mi történhet? Dumálnak, jól beisznak, aztán lefekszik a vendégszobában (Pirke meghívta őket a találkozókor, azt mondta, mindig lesz szabad szobája az átutazóknak), ha egy kis nyomással fekszik le, hamar elalszik, s dehogy fogják háborgatni holmi emlékek!

Néhány perc alatt odaér az új kollégiumokhoz (vagy most diákszállónak mondják?), hatalmas épülettömbök, sok világos ablak (mögöttük biztosan tanulnak), az erdő friss susogással fogja körül az épületeket (kissé távolabb az egyetem központi tömbje, komoran és elhagyottan,

csak néhány ablakban látni világosságot), hat- vagy hétszáz diák lakik most itt (valami efféle nagy számra emlékszik), az ő idejében viszont alig néhány tucat kollégista volt, csak az orvosnövendékeknek volt tágas az otthonuk (ez állami volt kezdettől, a klinikákhoz tartozott), ők meg villákban zsúfolódtak össze, s nem is álmodtak arról, hogy jó két évtized múlva itt valóságos lakónegyed fogadja be a diákokat.

A két átellenes épület végében hosszúkás betoncsíkokon kocsik parkolnak, beáll ő is, néhány Trabant, Škoda, de van itt Opel és Renault is; még azt is el tudom képzelni, hogy egyik-másik diáknak kocsija van, mormogja, a gondolat mindjárt fel is ingerli, a jó szülők, persze! Mit meg nem adnak a kölykeiknek! Mi még koszlott ruhában, foltos cipőben (Zsiga például nemezpapucsban) jártunk-keltünk a tudomány fölszentelt csarnokában, ezek képesek kocsiba ülni, ha mondjuk táncolni mennek a városba vagy egy kis beatet hallgatni, nekik ez már nem különlegesség: beülni egy autóba... az istenit! De igazságtalan vagyok! — hurrogja le saját magát, honnan veszem, hogy a diákoké ez a sok kocsi? Föltételezem, és mindjárt elméletet kanyarítok hozzá.

Jól kezdődik, indul meg a porta felé; máris ingerült vagyok, mégsem kellett volna idejönnöm; minden lépése egy-egy önszidalom; a kollégium igazgatóját keresem, mondja a portásfülkében ülő idős nőnek; az értekezletre tetszett jönni? Nem én, miféle értekezlet van? Valami vezetőségi, az igazgató úr odament; régen? Épp ebben a percben, nem tetszett találkozni vele? Akkor nem keresném itt; hogy miket is beszélek!? — mentegetődzik a nő, a barátja tetszik lenni? (ő csak bólint) ott van az értekezlet, ahol az a három világos ablak látszik az emeleten, mutat az átellenes épület felé, tessék talán

beszólni érte, én nem is tudom, mit csinálhatnék, telefon ott nincs, ha csak valakit fel nem küldök, sajnálkozik a portásnő, mert láthatja az arcán a kétségbeesést, meddig tart egy ilyen értekezlet? Talán egy órát, tessék megvárni, örül meg a nő, hogy mégis talált megoldást, itt le lehet ülni, vagy odaadjam az irodakulcsot? Azt tetszik mondani, hogy a barátja tetszik lenni, oda lehet adni a kulcsot, előfordul ilyen, az igazgató úr gyakran elmegy, tetszik tudni, de aztán mindig elő is kerül nagyon hamar. Majd kint leülök egy padra, köszönöm.

Megint egy pad, megint üldögélés és újabb csikkek természetesen, csóválja a fejét, amint észreveszi, hogy máris szájában a cigaretta, éppen odalát a három világos ablakra, a pad félhomályban áll, a lombok között éri el néhány fénysugár a fejét büszkén tartó higanygőzlámpából, itt ugyan senki nem fog zavarni, különben sem jár senki (most fedezi fel, hogy eddig senkivel sem találkozott az épületek előtt); sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják, üti meg fülét az ének, semmi kétség, a világos ablakok mögül jön; ez még mindig járja? — csodálkozik, azt hittem, ezt az égvilágon senki más nem énekli, mint őszülő fejű NÉKOSZ-osok egy-egy találkozó vége felé, amikor már elegendő bor van bennük ahhoz, hogy a sztereotip népdalok után a régi mozgalmi indulókat is elkezdjék. Pirke nevel, mosolyodik el magában; holnapra megforgatjuk az egész világot, hangzik el az ének utolsó sora; no, kíváncsi vagyok a többire is, hogy milyen manapság egy vezetőségi értekezlet, egyáltalán: miféle emberek ezek a maiak? A fiaink?!

Úgy fújták a NÉKOSZ-indulót, végig az úton, hogy remegtek bele az ablakok, ő akkor vonult ki először a kollégistákkal, a moziba mentek vattának (így mondták, ha kevés volt a közönség, s diákokat, katonákat telefo-

náltak össze moziba, színházba), pedig szép és érdekes filmet adtak, a Gorkij-trilógiát (de hát a jó polgároknak nem kellett a szovjet film, akármi volt is az!); ismerte, hisz eleget hallotta az indulót, de addig soha nem énekelt együtt a többiekkel. Volt pedig nótázás mindig, ha bent járt vendégként náluk, de ő sosem volt éneklős fajta (nem is énekelt valami tisztán), s röstelkedett, hogy nem tud természetesen bekapcsolódni az énekbe, ha pedig félszegen mégis mozgatni kezdte a száját, az volt az érzése, mindnyájan őt nézik és kinevetik (vagy megvetik), amiért nem szívből énekel, ilyenkor elvörösödött, és abbahagyta a kísérletezést, akkor viszont azt sem tudta, hova nézzen, a tekintetek zavarták (a felszabadult és gátlástalan ének kihevítette a többiek arcát), kis mozdulatokkal követték az ének ütemét, ki így, ki úgy moccantotta az ujjait, a fejét, s a szájuk is groteszkül nyílt, csukódott (ilyenkor az énekszó és a szájmozgás érzékeiben elvált egymástól, mintha a hangorkán valami medencébe zsúfolná őket, ahol erőszakosan csapdosnak a hullámok, s közben itt értelmetlenül mozgatják halszájukat holmi komikus figurák), egy-egy biztató fejmozdulatra vagy szemvillanásra aztán megint fölrezzent, még jobban elvörösödött, s zavart kis gesztussal mutatott valami effélét, hogy nem megy neki az ének (ezt persze lehetett úgy is érteni: ő ezt az éneket nem ismeri, vagy hogy épp most fáj a torka), hanem ezen az őszi estén őt is elfogta az ének lendülete, s egyszer csak belevágott.

Egymásba karolva mentek, négyes sorokban, fiúk és lányok vegyesen, mellette egyik oldalról Zsiga kornyikált veszett hamisan, a másikon meg Kecskegida brummogott, ő egyszerre csak megmámorosodott a hangorkántól, majd a saját hangjától, az ének szilaj lendületé-

től és a mondanivalójától is (hiszen megvetésük a csukott ablakoknak szólt, amelyek mögül nem lehetett kimozdítani a nyavalyás cíviseket, hadd repedjen akkor a dobhártyájuk! Hadd szitkozódjanak odabent, ők bizony ki fogják forgatni sarkából ezt a világot); sej szellők, fényes szellők, fújjátok, fújjátok! — dörgött az ének. Egymás után többször is elénekelték, aztán az *Avanti popolo* következett, mert azt is jól lehetett ordítani, különösen Matykó szólóban kiáltott abasszoréja után a vivátsztalint. Az, hogy végre együtt tudott énekelni a többiekkel (hogy nem hallotta belül a fejében saját félszeg brummogását, hanem kieresztette a hangját, és elvörösödő nyakkal üvöltött), egyszeriben feloldott benne egy csomó gátlást és kisebbrendűségi érzést, egyszer csak már nem elemezte cselekedeteit, nem figyelte önmagát, hanem sodortatta magát az énekhangokban kifejeződő indulattal, először érzett dühödt gyűlöletet azok iránt, akik ellen az indulók szóltak (hiszen addig, ha megértette és megfogalmazta is végre, hogy a társadalom története az osztályok harcának a története, ez valójában át nem érzett, csupán elfogadható teória volt a számára), először érezte maga mögött mindazokat, akiket ők a szegénységből és elmaradottságból kívántak kihúzni, ők maguk: a kollégisták (folyton erről vitáztak, erre a feladatra készültek), apját, anyját maga mellé képzelte a sorba, s hősi hangulat szállta meg, hogy íme, ő most nagyon fontos és nagyon fölemelő dolgot vállalt el. Ez az első nagy érzelmi gátszakadás indította aztán a tevékenységvállalásra, ekkor lendült ki a figyelő és csupán tanulmányozó ember álláspontjáról, megkapta azt a töltetet, ami aztán éveken át vitte-röpítette (eleinte még szokatlan, de nagyon hamar természetesnek vallott) harcaiban.

Persze még ezután sem volt olyan könnyű, elmélke-

dik, sok nótázás kellett ahhoz, hogy ne legyen hamis a hangom (költő módjára fogalmazok, mosolyodik el); hivatásos forradalmárok vagyunk, barátaim, mondta erősen palócos tájszólással Scsevó, s ő gúnyosan állapította meg magában: micsoda nagyképűség! De aztán Scsevó kifejtette, hogy ők az első alulról jött generáció, amelyik szabadon tanulhat, és amit tanul, azoknak gyümölcsöztetheti, akik még mindig a sárba ragadva élnek, s tudatlanok ahhoz, hogy saját sorsukat megváltoztassák (mert amit a forradalom kicsiny csapata értük tesz, az részben ellenükre történik, hiszen saját érdeküket sem képesek felismerni, ezért meg kell váltanunk őket, és éppen nekünk kell ezt megtennünk!); Scsevó érzelmekkel átfűtött megnyilatkozása, s még sok hasonló beszélgetés, őbenne is kialakította a vágyat és az elhatározást, hogy mindezt ő is éppen így akarja, és hogy cselekedni is akar. Kezdte megvetni addigi csonka ambícióit (hiszen csak azért tanult, hogy művelt legyen, hogy szépen és kulturáltan élhessen, csakis önmaga állt ambícióinak középpontjában), végre feszíteni kezdte az új cél, hogy használnia kell, a tudás hatalmával nagy tetteket kell végrehajtania az emberek érdekében (nem tudta pontosan megfogalmazni, miféle tettek lesznek majd ezek), fölemelőnek érezte új elhatározását, s nagynak és nemesnek a társadalom megváltoztatására irányuló célját.

Azon veszi észre, hogy dúdolgat, a régi énekek sorra bukkannak föl benne, egyik a másikból fakad (lehet, hogy a lélek mélyén egybekapaszkodva kövesedtek meg, úgy, ahogy valamikor egyikről a másikra csaptak át?), ízlelni kívánja őket, mohón mindegyiket, a bunkócskát, amelyiktől megborsódzott mindig a háta (hej, te bunkócska, te drága, hej, te eleven fa gircses-görcsös ága), micsoda erő van az ének szavaiban! S a finom hajlítások-

ban mégis mennyi kedvesség! A kép tökéletes plasztikitása, tömörsége! Vagy a sok száz éve halott parasztvezér (akárcsak Dóró hadnagy Öreglaci meséjében), Geier Flórián dala, a föld teremtésének kezdetén... nem volt akkor gazdag és szegény, sej, haj, hahó! és mindjárt nyelvén a másik, amit talán a legjobban szeretett, már énekli is (dörmögve ugyan, és csak befelé): Ábrahám kebele, finom falatokkal van tele, ha a földön éhezel, dögölj meg, a mennyekben majd eszel...! Ha valaki hallaná, hogy itt brummogok, bolondnak tartana. Vagy részegnek. Feláll, mert elaludt a villany a három ablakban.

Emlékszel, micsoda tél volt, amikor elfoglaltuk a Szent László-kollégiumot? Ajaj, öregem, persze, hogy emlékszem, simítja meg bajuszát Pirke (huszonöt éve is éppilyen fekete volt), hallod, te nem öregszel, mondja neki; nézd meg a halántékom! — tölti tele ismét a poharat Pirke; hallottam lentről, hogy fiaiddal a NÉKOSZ-indulót énekled, ez a fiatalság jele! Megtanítom a büdös kölykeit, mosolyog Pirke; szeretnek énekelni? Persze, rájöttem, hogy a közös ének közösségformáló ereje eszköz, énnálam van is mindig nótázás. De azért beatet is gajdolnak, igaz? Tegyék, engem nem zavar, van két zenekarunk is, mi még a kanásztáncot jártuk a két bot körül, ők meg pengetik a gitárt, és ettől érzékenyülnek el, de azért az indulókba is belejönnek, csak látnád, hogy nekitüzesednek! Ezek is olyanok, mint mi voltunk; majdnem! Elég azt mondani nekik, hogy roham a nonkonformizmus ellen, s úgy érzik máris, ők a forradalmárok. Nem gondolod, hogy egy kicsit leegyszerűsíted a dolgokat? — fürkészi barátja arcát. Tudsz jobbat?

Szólok, hogy nyissák ki a vendégszobát, áll fel Pirke, meg hozok valami kaját, addig csak iszogass, van ott bagó is, gyújts rá, én már nem szívom, az asszony miatt, mutat a mennyezetre, most is beteg, de reggel azért gyere le reggelizni hozzánk, reggel még jól van, csak fáradékony, s este hamar ágyba bújik, nótázhatsz is, ha soká jönnék (int az üvegre), a csuhás nótát légy szíves, és gondolatban foglald el ismét a Szent Lászlót, azzal kimegy.

Épp arra készülök, hajt fel egy pohárral, ízlik a cseresznyepálinka (reprezentációs pia, gondolja), rágyújt, könnyű a feje és a melle, már a cigaretta sem köhögteti, lassan valóban rohamhangulatba lendülök, csóválja a fejét, akkor bezzeg nem kellett hozzá inni, fűtötte őket belső hevük, igazuk tudata, majd a romantikus ceremónia, amely ezt a félig illegális akciót kísérte. Titkos és valójában tilos dolgot műveltek (bár megkapták rá a direktívát), spontán politikai akcióként kellett végrehajtani a műveletet, „hogy az egyetemi ifjúság ezzel is kifejezze a reakciós klérus és a vallásos világnézet iránt érzett megvetést". (Előző este még a Mindszentyt támogató papok ellen tüntettek, egy hírhedt legitimista esperes otthona körül kiabálták a jelszavakat, a ködös hidegben egybeolvadt kiáltozásuk párája a fáklyák szikrázó, kojtoló füstjével, igazán félelmetesek lehettek!) Ebéd után röpgyűlés volt, ahol csak annyit tudtak meg: este akció lesz, ezért senki sem hagyhatja el a kollégiumot, szilencium volt vacsoráig, de már a szilencium alatt suttogva tárgyalta mindenki az akciót, aztán vacsora után részletes és pontos tervet készítettek, hogyan hatolnak be a szomszédos villák udvarába, és lepik meg a Szent Lászlósokat, körbefogva az épületet. (Csak a hátsó kerítést nem tudták idejében lezárni, ott két fiú bőröndöstül

megszökött, de ennek még örültek is, mindkettő klerikális beállítottságú, öreg jogász volt.) Megbeszélték előre, milyen lélektani és pedagógiai módszereket fognak alkalmazni a bentlakó fiúkkal, valóságos műsort szerkesztettek, amelyben bemutatkozás után néhány mondattal mindenki elmondja, milyen családból jött (szüleik újgazdák vagy munkások), milyen céljaik vannak azok érdekében, akik az egyetemre küldték őket, mit jelent nekik a tanulás, hogy aztán ugyanilyen bemutatkozásra kérjék a Szent László-sokat, és színvallásra bírják őket, akarnak-e népi kollégisták lenni. (Persze egy kis vérátömlesztés azért volt, mert a „nehéz eseteket" átköltöztették a Barcsayba, s vagy öt fiú meg a Szent Lászlóba költözött át tőlük. Makarenko-puccsnak nevezték az eljárást.)

Aztán elindultak a közelben levő villa felé, kisebb csoportokban szivárogtak át a másik oldalon álló épületig, mindnyájukat borzongató izgalom töltötte el, néma surranások, tompa lábdobogás (a két menekülő eszeveszett zihálása, míg átmásztak a kerítésen), néhány fütty, majd pedig az erőteljes kopogás. Ki az? — hangzott bentről bátortalanul; a népi kollégisták, nyissátok ki! Minek? Beszélni akarunk veletek. Rövid tanakodás odabent, aztán óvatosan megnyílt az ajtó, Scsevó, Matykó és Bódor Pali lépett be elsőként, aztán mind benyomultak a többiek is. A tágas előcsarnokban (tanulószoba volt), csak néhány fiú tartózkodott; hívjatok ide mindenkit! — mondta Scsevó, de nem kellett senkit szólítani, a félig nyitott ajtók mögül lassan beszivárogtak a fiúk (legtöbbjüket ismerték az egyetemről), félénk várakozással álltak meg egy csoportban (talán ha húszan lehettek); szeretnénk megismerkedni veletek, kezdte Matykó, és ahogy előre megtervezték, mind bemutatkoztak (már

akik bent voltak, mert kívül őrség álldogált), majd bátortalanul megszólaltak az őshonosok is (kiderült, hogy többségük parasztfiú, néhányan azt is kijelentették, hogy nem vallásosak, a legitimista összeesküvést pedig mindnyájan elítélték. (Csak később, amikor a két kollégium egyesüléséről iratot fogalmaztak meg, s abban az a kitétel szerepelt, hogy az egyesülést a Szent László-sok kérik, mert el akarják határolni magukat a klerikális reakciótól, akkor derült ki, hogy három fiú mégsem ért egyet velük, mert ezek nem írták alá a fogalmazványt. Egy pakolt, és elment, kettő azonban vállalta, hogy átköltözik a Barcsayba, és néhány hét próbaidő után kéri népi kollégiumi fölvételét.)

Kint járnak-kelnek (mintha most érkezett volna haza egy diákcsoport, lányok élénk csevegését és nevetgélését hallja), ajtók csapódnak, valahol csöng a telefon, tölt magának, és iszik; most már nem gyújtok rá, gondolja, előbb ennék, ha jönne végre Pirke, fölment biztosan, és a saját spájzából hoz valamit, van tán egy kis otthoni szalonnája (Pirke egy közeli községből való), vagy csak konzervet hoz, halat, mosolyodik el, s eszébe jut a szárított tőkehal, amit ellátmányban kaptak (ekkor volt először napos), a száraz és kemény tuskókat (büdös is volt) ijedten bámulták, forgatták, mi a nyavalya ez? Végre a szakácsnő megmondta, hogy tengeri hal, volt már ilyen máskor is, vízben kell áztatni, és csak aztán lehet darabolni, a külsejét ajánlatos lefarigcsálni, hát ők nekiláttak, farigcsáltak (mint ahogy a penészes sódart farigcsálják nyár elején), aztán a szakácsnő hozzákezdett a varázslathoz (mert az volt!), panírozta, sütötte, s ők olyan nagyot zabáltak belőle, hogy napokig emlegette mindenki a tőkehalat, mivel halszagút böfögtek és durrogtattak tőle.

Pirke különben az Abu Korba szövetkezet tagja volt (az arab—zsidó háború hatására adták ezt a nevet szobájuknak az öreg kollégisták), mind az öten alapító tagok voltak, és közülük csak egy járt el az egyetemre, a többi négy funkcióban volt: pártbizottságon, ifjúsági szervezetnél, újságnál dolgozott, az egyetemet mellékes feladatként kezelték, csak ritkán vizsgáztak (ha bírálatot kaptak), Scsevó például jogász volt, s azt mondta, ez mindig is mezeiző szakma volt, minek járjon be éppen ő? Így hát csak a riportjaival törődött. És vajon mikor fejezte be Pirke az egyetemet? Hiszen csak az alapvizsgája volt meg, amikor ő már végzett, pedig Pirke őelőtte kezdte meg tanulmányait. (Az Ős Bartókból hozták magukkal szövetkezetük nevét, állítólag nem is arab szó volt ez az Abu Korba, csak arab mintára csinált szójáték, s azt jelentette: a bokorba, tudniillik a bokorba kellett járniuk a hőskorban, mivel az épület rozoga volt, és sokáig nem működött a vécé sem.)

Végre jön Pirke (csakugyan szalonnát hoz, meg kolbászt, sonkát, főtt tojást); a frizsiderben mindig van efféle csemege, rakja ki Pirke a sonkát egy tányérra, a papírt középre teszi, hogy a tojást arra hámozza, ő nekilát, de olyan étvággyal, hogy ettől Pirke is éhes lesz, esznek hát egymás kedvére (Pirke bort is hozott), jókedvűek, és egymás szavába kapnak, ahogy az emlékek megrohanják őket; úgy látszik, gondolja, ha két régi kollégista találkozik, nem lehet emlékek nélkül megúszni; emlékszel, kezdi Pirke, amikor összemarxangoltuk az exodista tábort? (Nagy híre volt még Pesten is, amikor a kollégisták vitára hívták ki a Nagy Professzor körét, ő tartotta az előadást, amelyben marxista bírálat alá vetette a romantikus elméletet, a Nagy Professzor egész eszmerendszerét, a kategóriáit pedig mint formális játékot és

tudománytalan kompilációt bélyegezte meg. Aztán megütköztek, s éjfélig marxangolták az exodistákat.) Hát te emlékszel, amikor én is beköltöztem az Abu Korba szövetkezetbe? (Harmadik éve végén megszüntették a francia szakot az egyetemükön, a fővárosba azonban csak néhány lány és fiú ment fel, akiknek módjuk volt rá, ő pedig keresztfélévvel felvette a történelem szakot, ambíciói némileg elfordultak tárgyaitól, a NÉKOSZ-munkába és az ifjúsági politikába vetette magát, előbb kari titkár lett, majd az egyesült ifjúsági szervezet kultúrfelelőse, bejárt a városi bizottságba értekezletekre, szervezési feladatokat intézni, s mivel két fiú is megnősült az Abu Korbából, ő közöttük kapott helyet.) Jó kis brancs volt az, mondja Pirke, csak takarítani nem szeretett senki; te söpörtél fel néha, és nem toltad az ágy alá a szemetet; kurva egy társaság volt, csóválja a fejét Pirke, a NÉKOSZ-kritika aztán becsapott, mint valami bomba; az, muszáj volt tanulni; én így is két évet késtem; én meg egyet, feleli, de hát én új szakot vettem fel; én is változtattam vagy kétszer, bólint Pirke, az volt a szokás; emlékszel a hosszú Lajcsira? Előbb medikus volt, aztán jogász, végül bölcsész lett, de azt sem fejezte be, no, valamikor ötvenhat után rákényszerült, mert tanárnak sem vették fel. Előkerülnek régi nevek, események, hű, amikor a választás volt és mi teherautón mentünk vagy öt helyre szavazni, volt cédulánk elég! Egyszer meg május 1-ét rendeztem, amikor kultúros voltam (mondja ő), egész nap evett-ivott és táncolt a nép, volt vagy négy színpad az erdőn, este meg utcabál, emlékszem, tudod, hogy a medikusok később azt bizonygatták, hogy ez után a május elseje után kilenc hónappal ugrásszerűen megnőtt a népszaporulat? Annyi szülésük máskor egész télen nem volt, mint a következő január-

ban (ezen jót nevetnek); és amikor felvételiztettünk? Te megkérdezted a jelöltet: mit csinál az osztályharc? Igazán ezt kérdeztem? (nevet) bizisten nem emlékszem, és mit kellett válaszolni? Azt kellett volna, hogy: élesedik, de hát ki tudott ilyen hülye kérdésre felelni?!

Emlékszel? Emlékszel...?

Egymás szavába vágnak; tudod, öregem, az ifjúságnak mindig kell valami... forradalom vagy lázadás; no, azért nem egészen mindegy, nekünk szerencsénk volt, hogy forradalmi korban voltunk fiatalok; ma talán nincs forradalmi kor? Van, de nincsenek barikádok, az ember is, meg a társadalom is önmagában vívja a forradalmát, én azt mondom, nekünk könnyebb volt, elnézem ezeket a maiakat, keresik az ellenfelet, és csak csápolnak a levegőbe, legfeljebb önmagukat találják el, közben mi kivívtuk magunknak az íróasztalunkat, és óvatos duhajok lettünk; na látod! Kézre esünk nekik, ellenünk lázadnak, ez az ő forradalmuk: a családi unalom nem kell nekik, a nyaralóépítő güzülés nem kell nekik, a megkoplalt Trabanttól rájuk jön a hányinger, és a típusdumától, amivel elárasztjuk őket, a papának pompás irodája és még pompásabb titkárnője van, de ha a fia kérdez valami szokatlant, szidalmat kap, nem magyarázatot, mert megereszkedett a szellemi pocakunk, s lustán moccan bennünk a képzelet, mi csak azt tudtuk, hogy felrakjuk a nyalókát az egyetem valamennyi professzori ajtajára, kikergettük azt a sovány kis pátert, aki reggel hétkor lelkigyakorlatot tartott a Mindszentyt sirató gyöngéd lelkű egyetemi leánykáknak; no, volt ott néhány fiú is! Meg mi, amikor testületileg beszivárogtunk a terembe, az egész kollégium! Csak folytassa atyám, míg valakinek el nem fogyott a türelme, és vitát nem provokált; de

most ki az ellenfél? Hol lehet megtalálni a céltáblát, amibe lődözni lehet?

Te, most mi a fenének marjuk egymást? Dehogy marjuk! Vitázunk, mint régen; de most már ugrik a vérnyomásunk, és megindul a savtermelés a gyomrunk táján, nem nekünk való már ez, helyes, akkor énekeljük el azt, hogy „Koronázni jó, sejdejó, sejdejó, Jöjjön vissza az Ottó, víziló, Elegáns a korona de korona, Ezt mondja a Péhm Jóska, Józsika..."

Pirke felkíséri a vendégszobába, a hosszú folyosó homályos és kihalt, léptük neszét felerősíti a csend, most már mindenen kuncognak, olyan nagy a kedvük, a csuhás nótát dúdolják, majd megállnak; pszt! — mondja Pirke, az hiányzik, hogy én legyek a csendháborító, a kulcs is visszhangosan zörög, de végre bent vannak; megfelel? — kérdezi Pirke; főúri, mondja ő, s benyit a fürdőszobába, külföldi szállodákban van így a fürdőszoba, azt ne hidd, hogy ilyen luxusban forradalmár lehet egy diák; nekik azért nincs ilyen luxus, négyen vannak minden szobában, és külön van a fürdőszoba; akkor is! Itt te nem támasztod fel a NÉKOSZ-t; ha próbálnám se menne, ingatja Pirke a fejét, ha pedig menne, sem engednék — ezen jót mulatnak, aztán Pirke a fél üveg bort az asztalra teszi; ezt meg honnan varázsoltad elő? — csodálkozik ő, hiszen nem volt nálad még az előbb; csiribé, mondtam, s itt lett, hallod, én nem merek bemenni az asszony mellé, megérzi rajtam az italt, és kidob; nem baj, feljössz ide, van egy szabad ágyam; hát akkor szevasz, öreg, s Pirke eltűnik a folyosón.

A kagyló elé áll, ez jólesett, motyogja, hoppá, meghúzni! Nem vagyunk a tanyán! — vigyorog, mert eszé-

be jut az apja szövege, amikor az egyetemi alagsorban kikiabált a fülkéből: az elnök az angol vécé előtt strázsált egy hétig, hogy mindenkit rászoktasson a lánchúzásra, höhő! Ma már nem luxus a fürdőszoba, még annak is van, aki nem használja, nézd csak, meleg víz! Vetkőzni kezd, hogy lezuhanyozik, ma már munka után az a tehenész is zuhany alá áll; hűha, ez én volnék? — mereszti a szemét a tükör előtt, egy kicsit püffedt a képem, vörös a szemem, siker vagyok, mondhatni, merev részeg, ezen röhög (bár nem akar röhögni, érzi, hogy milyen visszataszító ez a nyers göcögő hang a torkában), legutóbb Beával zuhanyoztam, nem mondom, öregem, még mindig szép sikereid vannak, általában mindig jó voltál a nőknél (nagy nehezen enyhősre állítja a csapot, a keze nem akar engedelmeskedni, nevet magán), csak a feleségeiddel nem volt szerencséd, bahh! Ez a házasság intézménye miatt van, ebben már megállapodtunk, a konszolidáció mindenből kiöli a spirituszt; törvényesített viszony? Lapos nyavalya lesz belőle; fürdőszobás kollégium? Nonkomformista hosszúhajúak éneklik benne az indulót beattel felváltva, ilyen ez, felemás, minden felemás, forradalom is, meg nem is, jó is, meg nem is, az istenit!

A meleg víz elállhatott, mert hirtelen jéghidegre vált a zuhanyrózsa, egy pillanatra megdermed, elakad a lélegzete, aztán kiugrik a vízsugár alól, mélyeket lélegzik, és lerázza magáról a vizet, hidegség kúszik a gyomrába, a nyelőcsöve égni kezd, józanul tiszta lesz a tekintete, a fehér csempe közt a fekete vonalak erezete élesen szúr a szemébe, s mire megtörülközik, úgy érzi, hogy teljesen józan és éber, na ebből sem lesz egyhamar alvás! (Ismeri ezt a boros állapotot, amikor a sav marni kezdi,

üres hidegség kúszik az agyába, és az istennek sem tudja lehunyni a szemét.)

Visszahúzza magára a trikót, leül a fotelba, és rágyújt. Az ablakot kinyitja, kint az erdő suhog, erős illatkeverék, a gyantás törzsek erőszakos és a friss levelek csípős szaga árasztja el, ha akkor itt maradok, lehet, hogy most én mentem volna le az igazgatói lakásba Zsóka mellé, rejtegetve magamon a bor szagát (Zsóka is morgott az italért, de talán minden feleség ezt teszi), ha nem kerülök bele a közepébe, fent Pesten, talán nem buktam volna akkorát, itt nyugodtan és laposan élhettem volna (énekeltetném a hosszúhajúakkal a NÉKOSZ-indulót), Zsóka még ma is a feleségem; és?! Akkor jobb volna? Csúfondárosan fölnevet, nagy hülyeség!

Zsókával tulajdonképpen sosem tudtak testileg összehangolódni, valami olyan gátlástalan gátlásosság volt benne (nőben nem is tapasztalt még ekkora ellentmondást), hogy képtelen volt feljutni a csúcsra (néhány kivételes alkalomtól eltekintve), ő, aki a szerelem művészének vallotta magát, s olyan iskolát járt ki, mint kevés más, Zsókával nem ment semmire. Sosem hódolt meg előttem, ilyen volt a természete, mormogja, csak ez lehetett az oka, nem volt elég nőies a jelleme, a nő megadás és önfeladás nélkül képtelen a testi öröm csúcsaira eljutni. Zsóka mindig erőszakos volt (ha táncoltak, ő vezetett), elvei voltak a szerelmi életben is, dolgozz, ne lazsálj! — szólt rá türelmetlenül, miközben ő érezte, hogy nincs még a hevülés alsó fokán sem (előjátékra sohasem volt hajlandó; mit vacakolsz? — kérdezte, izélünk vagy játszunk?), s ha ő elfásultan és gépiesen „dolgozott", ahogy Zsóka kívánta, kifulladásig elfáradtak mindketten, anélkül hogy a mámorig eljuthattak volna.

Az orvos azt mondta (mert tanácsért elmentek nőor-

voshoz), szülés után megváltozhat a helyzet, de semmi sem változott, Zsóka még szikárabb lett (lelkileg), a szenvedélyt inkább játszotta, semmint átélte (s amikor, úgymond, belenyugodott, hogy frigid, egyszer-egyszer megjátszotta magát, hogy neki kedvét töltse, de legtöbbször csak türelmetlenül rászólt: gyerünk! Csináld, mert álmos vagyok). Hiába magyarázta a szerelem fiziológiáját, Zsóka legföljebb nevetett, ha ugyan nem fojtotta belé a szót ingerülten, hagyd a hülye elméleteidet!

Nincs borzasztóbb, mint a kulturálatlan szeretkezés, szögezi le, kész nevetség, ahogy akkoriban felkészült egy-egy estére, valami német vagy francia szerző könyvét búvta (emlékszik a címére: *Nők az orvosnál*), ha fölfedezett valami rájuk illő passzust, valósággal betanulta (s mint a gyakorlatlan háziasszony, kezében szakácskönyvvel) próbálta Zsókát rávenni, hogy így vagy úgy, ezt vagy azt próbálják meg, a vége persze mindig veszekedés lett; én vagyok az oka, kiabálta Zsókának, nincs frigid nő, csak ügyetlen férfi, de ha te semmit nem teszel, én hiába is kísérletezek! Nem vagyok kísérleti nyúl! — kiabált most már Zsóka is. Máskor idézte a híres latin mondatot (Mária Teréziának adta ezt a tanácsot az orvosa): „paeterea censeo, vulvam Sanctissimae Maiestatis ante coitum diutius esse titillandam"; ocsmány kurva volt ez a te királynőd, sziszegte Zsóka, de legalább ne hozakodnál elő vele!

Zsókát tulajdonképpen sajnálja, furcsamód alakult ki benne a ragaszkodásnak ez a fajtája, amikor már nem szerette (nem szerethette!), olyan gyöngéjét ismerte meg, amely gyöngéd és érzelmes sajnálatra késztette, gyógyíthatatlan beteget látott benne, hiszen tudta róla: Zsóka soha nem lesz boldog, valami hiányzik belőle, ami a legnagyobb testi örömre alkalmassá tehetné,

csonka a lelke, s ezért nyomorék a teste is, ez a kívánatos és szép test valami módon béna, sosem tud megszólalni (ahogy a női test meg tud szólalni a mámorban), lélek nélküli hegedű, húrtalan hangszer, és még mennyi hasonlat felbukkant benne, amint elnézte feleségét. Hányszor kísértette meg a kegyetlen gondolat: vajon érdemes így élnie egy nőnek? Nem volna jobb, ha valami történne vele? Véletlen baleset (kiszínezte magában a szörnyű gondolatot, részleteiben kidolgozta, hogy ne legyen kínos és kegyetlen Zsóka elmúlása, könnyedén lépjen át a nemlétbe, hiszen a lét nem kecsegteti legfőbb örömével), aztán észbe kapott, és sírni jött kedve, kínlódva próbálta kitörölni agyából előbbi gondolatait, gyorsan mentegetni kezdte: elvégre a gyerekét szereti, ha néha türelmetlen is vele. (Hiszen öröm nélkül foganta, s csak a fájdalom maradt neki, amivel megszülte, az ilyen anyák talán nem is úgy szeretik gyermeküket, mint mások.) Mit tehettem, s mit tehetett ő? Elváltunk. Kész!

Az idő aztán megölte benne ezt a fájó szerelmet, de megölt benne mást is, azt a képességet, hogy olyan gyöngéden és meghatottan szeressen (ahogy csak saját nyomorék gyermekét szeretheti az ember), ő többé nem szerethet úgy nőt, ahogy Zsókát szerette; amit az idő elpusztított benne a Zsóka-szerelemmel, azt nem érezheti még egyszer.

Zsóka is ott volt azon a találkozón. Edit természetesen nem jött el; mi közöm nekem azokhoz? — kérdezte csodálkozva, s ő igazat adott neki, de Zsóka mégsem vethette ki magából azokat az éveket (ha egymást kiűzték is az életükből), nem haragudtak egymásra, már csak a fiuk miatt is beszéltek (miért ne beszéltek volna?),

értelmes emberekhez illő kapcsolatot tartottak, benne különben is mindig élt a nosztalgia, hiszen boldogok voltak valameddig, s rövid boldogságuk intenzitása olyan elemi erővel maródott beléje, hogy hiába is akarta volna kiirtani magából, s amikor egymás mellé ültették őket az asztalnál (a többiek nagy örömére), jó arcot vágtak a dologhoz, sőt jókedvűen beszélgettek vacsora közben, a hely szelleme hatott rájuk (néhány mondatuk, mosolyuk egy kicsit a régi volt), már-már fölengedett köztük a felszín alatti fagy, amikor Laci vizsgáló szemébe néztek (szinte egyszerre Zsókával), s akaratlanul elröstellték magukat. A fiú (tizenkilenc éves volt akkor) félszegen elmosolyodott, aztán megszólalt: tulajdonképpen elmondhatnátok egyszer, hogy miért váltatok el, vagy még most sem találtok eléggé felnőttnek? Nem lehet azt elmondani, motyogta ő zavartan, Zsóka egyetértően bólintott, Laci pedig megrántotta a vállát, mint aki sajnálja, hogy egyáltalán érdeklődött, s egy pillanat alatt ismét eltávolodott tőlük (pedig ide is azért hozták el, hogy lássa azokat, akik közt az ő legfogékonyabb ifjúságuk eltelt, belőlük lásson meg valamit, s mindjárt elutasították első kérdését, talán mert legszemélyesebb és legzavarosabb problémájukra kérdezett rá), s csak akkor éledt fel megint az érdeklődés a fiúban, amikor a vacsora után a megfogyatkozott társaság abbahagyta a nótázást, és a mai fiatalokról kezdett vitatkozni. Kimegyek, áll föl, megnézem azt a nagytermet, ahol akkor ültünk, muszáj látnom.

Óvatosan lépked a folyosón, mosdók, raktárhelyiségek, betegszoba, a félhomályban nehezen olvassa el a feliratokat, de a böngészés is késlelteti egy kicsit, mert akarja is látni azt a nagytermet (tanácskozóterem és étterem, ott ültek a nagy asztalok körül az ünnepi lako-

ma mellé), meg fél is tőle, ezt szerette volna elkerülni, s most mégis viszi a lába, mint a bűnöst vissza a tett helyszínére, pedig nem a tett helyszíne ez, csupán a tett megértésének a színhelye, Scsevó azt mondta (idézte a verset), elegendő kín, hogy a múltat be kell vallani, valaki megjegyezte, hogy nem kín, hanem harc; mindegy, legyintett Scsevó, így most pontosabb, hol harcolunk mi már? Csak emlékezünk, de az emlékezés a kínlódástól még nem lesz őszinte, csak ha úgy tekintjük, mint harci feladatot; ne hasogassunk szőrszálat, gyerekek, mordult Scsevó (gyárekek, mondta palócosan), s kezdetét vette a dráma, mind ott voltak, akik együtt indultak egykor bevetésre, s most az ütközetek tüze után fölfedték sebüket; ítélünk, hogy megítéltessünk! mondta ki a tárgyalás jelszavát Juszuf, ellenkezőjére fordítva a bibliai idézetet, de éppen ez kellett, odatárni a lelküket a másik elé (ahogy annak idején megszokták), könnyíteni magukon, és ezáltal nehézzé tenni a szívüket, hiszen a mások szeme előtt jobban véreztek a sebek, és kegyetlenül fájtak a bűnök.

Megpillantja a hosszú üvegfalat; ez az, mormogja, ez a folyosó vezet el a nagyterem előtt, itt már villany sincs, csak az égi fények adnak némi világosságot, a széles ablaktáblákon kékeszölden fluoreszkál a csillagfény, s halvány rózsaszínt kever bele a holdsarló, az óriási lengőajtó súlyosan ellenáll a taszításnak, bent a hosszú asztalok most kopáran ácsorognak, tetejükre fordítva a vaslábú székek; mint egy kísértet, úgy járok itt imbolyogva, holdkórosnak nézhetnek (szerencsére alszik körülötte a világ) rágyújt, levesz egy széket az asztalról, majd egy másikat, egymás mellé helyezi őket, négyet, ötöt, hányan is ültek a bíró mellett? — töpreng, Dögöl és Zsiga az egyik oldalon, és persze Hárs Peti, úgy van, hatan

voltak, a másik oldalon is hárman, Ábrahám Laji vol a bíró (ősbartókos volt, a vita elején hozzájuk ült, és megkérték, hogy mint pártatlan fél, hiszen orvoskollégistaként elszakadt tőlük, vállalja el a bíró tisztét), az ügyész pedig Scsevó volt, hét széket kell tehát kiraknom, félkörben, a nagy asztal végéhez (hogy elérjék a poharukat és a hamutálakat), hamutál most persze nincs, a kőre veri a cigaretta hamuját, nem számít, legyint, de legalább a bort magammal hoztam volna!

Már mindnyájan épp eleget ittak ahhoz, hogy elmúljon a vacsora jó hangulata és az első poharak szivárványos jókedve, a fiukkal, lányukkal érkezők lassan kiszivárogtak, ideje lefeküdni a gyereknek, mondták (vagy efféléket, pedig gyerek igazán nem volt, tizenöthúsz éves csemetékkel jöttek, akik mással nem tudtak dicsekedni), ezeknek hiányzik az esti tévé, jegyezte meg valaki, de nem bánták, hogy elmentek, mert aki maradt, az várt valamire (a régi kollégisták, akiket nem csak közös egyetemi éveik, hanem a későbbi harcok is ezer szállal kötöttek össze), valamiféle törzsgárda maradt tehát a teremben, az egyik asztal végére gyülekezve, csendes kérdéseket váltva, s mind várakozva, hogy valaki majd csak elkezdi. Hogy mit, azt nem tudták pontosan, de érezték, hogy a felszínes kézfogások és a vacsora alatti csevegés után el kell jönnie az őszinteség perceinek, amikor mindenki kiboríthatja, ami felgyűlt benne az évek folyamán, Babarci azt mesélte félhangon, hogyan lett buszsofőr, amikor lebukott (ezt a kifejezést használták most is, pedig hát nem az ellenség buktatta le őket, hanem saját harcostársaik, ellenfelekké vált barátok), Bódor Pali a fegyelmijéről beszélt, egymás után hetet kapott, amikor sorozatosan a parasztság sanyargatásáról tett jelentést hivatali főnökeinek (Pali akko-

riban a Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott), Kecskegida ötvenhat után volt börtönben, Pados, az újságíró, előtte (nagy élvezettel tárgyalták meg: ki lakott a küblis szárnyon, ki az angolvécésen), már mind ezekre figyeltek, a keserű emlékek nagy darabokban hulltak közéjük, mint a súlyos kövek; hát, gyerekek, mondta Scsevó (persze most is gyárekeket mondott), nekünk már megvan az az előnyünk, hogy a bűneinket önmagunk ellen követhettük el. Ekkor valamelyik lány (lány?) bátortalanul megkérdezte, mi történt végül is Setával?

A kérdés mindőjüket elnémította (féltek tőle, de akarták egyszerre), tudták, hogy Setáról kell beszélniük, ha a legfontosabbat ki akarják mondani, hiszen Seta az egyetlen, aki már nem lehet itt, de aki mégis itt van, mert Seta az áldozatuk, és egyben a gyilkosuk is, csakhogy Seta nem élte túl, ők meg túlélték, igen; mi történt Setával? — kérdezte meg végre Bódor Pali is, mindőjükhöz címezve a kérdést, nyomozzuk ki! Ő akkor felállt (anélkül hogy valaki is ránézett volna, vagy hogy számon kértek volna tőle valamit): azt hiszem, nekem kell kezdenem, amit tudok, elmondom, kérdeztek vagy a nélkül...? — tétovázott, akkor javasolta Juszuf, legyen bíróság, összehívjuk a kollégiumi bíróságot; rendben, leszek a vádlott (Zsóka ijedten rászólt: minek vádlott? Egyáltalán minek ez az egész...? — és Lacira nézett; mit félted? — súgta oda Zsókának, nagy fiú, hadd kapjon leckét a mi életünkből, elvégre neki tudnia kell! Akkor még azt hitte, csak nyerhet azon, ha a fia mindent hall, és utána fel fog nézni rá) néhány perc alatt megszervezték a bíróságot, kijelölték az ülnököket a bírót, ügyészt és a védőt.

Megállapítom, hogy a tárgyaláson minden illetékes megjelent, a bíróság hat ülnököt hívott meg, a nevüket nem sorolom fel, látjátok őket, mindnyájatok megtisztelő bizalmából jómagam vagyok a bíró, a vádlott álljon fel! Kovács László vádlott, aki önként állt a vádlottak padjára, megkérdezem tőled, hajlandó vagy-e minden kérdésünkre őszintén és meggyőződésed szerint igazul válaszolni? Igen, hajlandó vagyok, mondta ő. Ábrahám Laji beharapta duzzadt alsó ajkát, barna arcbőrén mély ráncok gyűrődtek; azt hiszem, mondta határozatlanul, engedjük meg a jegyzetelést, csakis a tárgyalás szigorú rendje szerint lehet szólni, nem fogok engedni semmiféle csapongást; ezzel egyetértünk, helyes! — mondták többen; azt viszont megkívánom, hogy a feljegyzéseket a tárgyalás végén semmisítsük meg, és mindazt, amiről itt most szó esik a legteljesebb titokban kezeljük. Szavazzunk a tárgyalás titkosságára! Mindenki feltartotta a kezét.

Ábrahám ismét gondterhelt lett; mint látjátok, a vádlott első felesége (volt kollégista) jelen van, ez természetes, de idézhető-e szerintetek pártatlan tanúnak? És jelen van a vádlott László nevű fia, hozzájárulunk-e az ő jelenlétéhez? Szabad elsőnek szólnom? — emelte fel ő a kezét; tessék, Káká, tied az első szó, ült le Ábrahám, a következőkben egyszerűség miatt közismert nevén

szólíthatjuk a vádlottat, a Kétszer-Kovács kezdőbetűi szerint neveztük el Kákának, ha valaki nem emlékeznék. Volt feleségem tanúzása igen fontos, a pártatlan tanúzás kikötését viszont fölöslegesnek tartom; ezt hogy érted? — kérdezett bele Dögól hunyorogva, s feltolta fekete szemüvegét (hátha legalább sziluetteket látna); a vádlotté a szó, figyelmeztette szigorúan Ábrahám, mire Dögól megvonta a vállát, és elnézést kért; aki jelentkezik szólásra, mindig szólítani fogom, folytasd Káká, megmagyarázom, mért nem tartom szempontnak a pártatlanságot. Minket a közösen eltöltött évek a vérségi kapcsolatnál is szorosabban kötnek, olyan közösség voltunk, és remélem, maradtunk, amelyben az ember magánélete elválaszthatatlan a közélettől, minden cselekedetünk közösségünk nyilvánossága előtt játszódott le, és a tettek között nem volt különbség aszerint, hogy mi tartozik a többiekre, mi csak rám, maga ez a tárgyalás is azért lehetséges, mert ma is valljuk, hogy tetteinkről számot kell adnunk. Ne részletezd tovább, szólalt meg Ábrahám, kívánsz még valamit mondani?

Igen, a fiamról. Ő most tizenkilenc éves, alig kevesebb, mint én voltam, amikor kollégista lettem, szeretném, ha megértene valamit abból, ami bennünk lakott akkoriban, ami egybekovácsolt bennünket, és ami máig tartó kötelékkel ide állít a közösség elé, hogy számot adjak (és mindnyájan számot adjunk) valamiről, amit ők alig-alig értenek, mert őrájuk más kor másféle problémái nehezednek; kérdésem van, pattant fel Scsevó. Ágoston intett, hogy tessék.

Te eddig nem beszéltél a fiadnak viselt dolgainkról? Úgy érted, hogy a saját dolgaimról, vagy másról is? Hogyan nevelted a fiadat, ha nem tud mindarról, amiről itt most szó lesz? Egyet-mást elmondtam neki, de

hogyan érthette volna meg, amikor sok mindent magam sem értettem, és nem értek ma sem? Ha valami lényeges dolgot próbáltam kifejteni neki, többnyire rám csodálkozott, mintha kínaiul beszéltem volna, gondoljátok meg: a mi életünk ellentmondásait megérteni nem a világ legegyszerűbb dolgai közé tartozik. Végül is azt szeretném, ha most hallana mindent.

A bíróság Káká kéréséhez hozzájárul. Ki a védő? — kérdezett bele az ülnökök közül valaki, a védő is önként jelentkezett; a védő nem lehet közvetlen barát! — kiáltott Dögól; mi az, hogy közvetlen barát? — ugrott fel Kecskegida, te nem vagy közvetlen barát? Mind azok voltunk és vagyunk; a védő személye ellen van még kifogás? — kérdezte Ábrahám, tehát senki? Akkor folytassuk, megkérem az ügyészt, terjessze elő a vádat. Scsevó felállt, és széttárta a kezét: meg tudnád mondani, miféle vádat terjesszek elő? Az a dolgok rendje, hogy az ügyész előterjeszti a vádat, de hol itt a vád, és ki tudja előterjeszteni? Mit hülyéskedsz? — gurult be Scsevó, akkor nem mondanád meg, hogyan folytassuk? — tárta szét a kezét sértődötten Ábrahám; no jó, elnézést, fújt nagyot Scsevó, ezt valóban át kell hidalnunk valahogy, előbb kérdéseket teszünk fel, s amikor körvonalazható a vád, akkor majd előterjesztem, ki teszi fel a kérdéseket? Az ülnökök vállalkozhatnának sorra, a kérdések célját én, mint ügyész meg fogom határozni. Ebbe mindnyájan beleegyeztek, Scsevó pedig Juszufot kérte meg, hogy az ügyben szereplő személyekről mindent kérdezzen meg, ami az előzményekhez tartozik.

Először magadról beszélj, ülj csak le! — intett Juszuf (lefelé keskenyedő arca az elmúlt húsz év alatt még jellegzetesebben körte alakú lett, a kopasszá vált fényes

homlok eluralkodott az arca fölött, apró füle komikusan mozgott, s a füle tövén levő párnácskák olyanok voltak, mint a mókus pofazacskói) én vettelek föl kollégistának, jól emlékszem, miről beszéltünk akkor, elmondanád most, hogy meddig tartott a félelmed? Miféle félelme volt? — szólt bele Zsiga; majd elmondja, intett rá Juszuf, ő pedig kissé elvörösödve ismét fel akart állni. Mondom, hogy ülve csináljuk, fölösleges folyton felugrálni, mondta Juszuf.

Azt válaszoltam akkor Juszuf kérdésére, hogy azért nem lettem hamarabb kollégista, mert féltem tőletek, ez így több szempontból félrevezető állítás volt; féltél vagy nem? — kiáltott közbe megint Zsiga; attól féltem, hogy nem találtok megbízhatónak, azért eléje mentem a vádnak, olyan szerepet dolgoztam ki magamnak, amely megmenthetett a későbbi gyanúsítástól. Mi volt a szerep lényege? (Juszuf nagyon bölcsen és nyugodtan kérdezett.) Úgy gondoltam, hogy többet érek el egy túlzottan őszintének látszó szerep végigjátszásával, mint ha problémáimmal dadogva kipakolok, az gyanússá tehetett volna, míg a jól kidolgozott szerep nagyon valóságosan hathatott; mit hazudtál tehát és miben voltál őszinte? A félelem megvolt, de csupán egyéniségemet féltettem a merev dogmától és tőletek, persze nem ismertelek eléggé benneteket, s ezért magamban lekicsinylő véleményem volt rólatok, a tömény ideológiát egymásba sulykoló közösség tagjairól. Féltem, hogy a megbízhatóság látszatáért fel kell adnom elveimet; miféle elveket? A lelkiismereti szabadságot, de most utólag be kell vallanom, hogy nem tudtam megőrizni magamat a szuverén cselekvésre, a bennem élő viszolygás ellentétére változott, egyszerűbb volt hinni a tekintélyekben, mint ellene fordulni hibás-

nak sejtett intézkedéseknek, de azt hiszem, ez már későbbi kérdéshez kapcsolódik. Mi volt még?

Egy kő volt a gyomromban, akkoriban nagyon éreztem a súlyát, ez az osztályharc élesedésének az elmélete volt; nem hitted, hogy élesedik az osztályharc? Vagy azt a történelmi korszakot tartottad olyannak, amelyben nem élesedik? — kérdezett közbe Juszuf; az osztályharc tételét akkor már elfogadtam, hiszen hónapokon át faltam az alapműveket, de az osztályharc mindennapos politikai gyakorlatát visszataszítónak találtam; zavart, hogy folytonosan provokáltunk mindenkit, akit kint és bent ellenségnek kiáltottunk ki, tehát éleztük az osztályharcot. Magától, szerinted, nem élesedett? Magától nem így élesedett volna, a hatalmon levő nem provokálhat, ez erkölcstelen! Ez a mai véleményed, vagy az akkori? — végigtörölte izzadt homlokát, bocsássatok meg, egy kicsit felizgattam magam; azt hiszem, ez a mai véleményem; csak az akkori állapotokat ismertesd; úgy szeretném, de az idő azzal, hogy valamit a helyére rak, meghamisítja a régi tudatot; kérdezhetek valamit? — nyújtotta fel a kezét hevesen Bódor Pali; te nem vagy ülnök, tanúként fogunk idézni, hivataloskodott Ábrahám; ne hülyéskedj! ez nem olyan bíróság, hogy mindent csak egyféleképpen csinálhassunk, kérdezz hát! Mi a fenét ismertél el, ha az osztályharcot nem? Ez kötözködés, intette le Bódor Palit Juszuf, megmondta, hogy az osztályharcot bevette a gyomra, csak a provokációkat találta visszataszítónak; megsúgom, ezeket én is, ezért csak annyit kérdezek, provokáltál-e később mégis, és hogy az elveid ellenére provokáltál-e? Akkor már úgy gondoltam, hogy helyesen cselekszem. Elég, ezt lezárhatjuk, talán megvárnád, hogy a bíró mit mond? — mordult

fel Ábrahám Laji méltatlankodva (mert hiszen már néhányszor lehurrogták, holott ő csak szívességből vállalta a szerepét), van még e tárgyban kérdése valakinek a vádlotthoz? Nincs? Akkor mehetünk tovább. Ez azt hiszi, igazi bíró, mormogta gúnyosan Bódor Pali; mi szükség volt erre a megjegyzésre? — csóválta meg a fejét Juszuf, aztán újra feléje fordult.

Térjünk át Setára; mikor ismerted meg? Gyermekkoromtól ismertem; mégpedig? Egy osztályba jártunk az elemiben; mondd a többit is, amit tudsz róla, ne kelljen folyton kérdeznem! Seta törvénytelen gyerek volt, mosónő volt az anyja, az apja pedig állatorvos, ő taníttatta, a gimnáziumba is együtt jártunk; az állatorvosnak volt családja? Nem, illetve Seta már egyetemre járt, amikor az apja megnősült; akkor miért nem vette el Seta anyját? Ez hülye kérdés volt; jó, folytasd; tehát taníttatta, tudjuk, hogy Seta jogász lett, és egy ideig velünk volt a kollégiumban, én talán két hónapig voltam vele a Barcsayban, ő aztán átkerült a többi jogásszal az új kollégiumba. Nekem nincs több kérdésem. Kinek van kérdése? — nézett végig az arcokon Ábrahám. Scsevó felállt.

Nem kérdésem van, emlékszem egy jellemzésére; kinek a jellemzésére? — nézett fel Juszuf; a te meg az én általam Setáról készített jellemzésre; fontos ez? — szólt bele Ábrahám; fontos, mert Seta jelleme fényt derít bizonyos későbbi dolgokra; úgy érted, hogy a cselekedeteire? Igen, Seta, bárhogyan sajnáljuk is, éppúgy nem bűntelen, mint Káká, a halála nem menti fel tettei értékelése alól; ezt nem akarja senki, bólogatott Juszuf, mondd a jellemzést; elég jól emlékszem, hiszen napokon át kínlódtunk a fogalmazáson, Seta nagyon rapszodikus alkat volt, hallatlan gyűlölet élt benne az ellenség

iránt, az életéből persze ez törvényszerűen következett, ösztönös osztályharcos volt, ha szabad így mondanom, épp ellentétes jellem Kákával. Csak ennyit akartam, hogy ezt a szembeállítást ti is végezzétek el magatokban. Igen, ennek jelentősége lehet, bólintott Ábrahám. Kérdezz, Juszuf!

Nézzük tovább a tényeket! Káká, mikor kerültél az újsághoz? Magyarból leszakvizsgáztam, történelemből alapvizsgát tettem, engedélyt kaptam, hogy egy év múlva történelemből is szakvizsgázzak, de én akkor már ifjúsági funkcionárius voltam, és másféle célok vonzottak; miféle célok? Hárman vagy négyen fent voltunk káderezésen, én, Zsiga, Bódor Pali és ha jól emlékszem, Scsevó is, de ő valamivel előbb, engem újságírónak javasoltak, Seta csak a következő évben került Pestre, találkoztam is vele, de már akkor azt mondta, hogy vidékre pályázik, ügyész lesz, vidéken nagyobb szükség van rá, mint Pesten. Mikor találkoztál vele újra? Egy év múlva, nem tudom pontosan, de körülbelül egy év múlva történt, hogy összeakadtam vele, valóban ügyész volt, én egy kártevő peréről tudósítottam a lapot, s ő volt az ügyész.

Hogyan viselkedett akkor Seta? Örültünk egymásnak. A tárgyalás után megvártam a folyosón, azt mondta, már értem küldött, de egy másik újságírót vitt be az irodájába az altiszt, beszélni akart velem; mit beszéltetek? A lakására mentünk, és megkérdezte, mit fogok írni az állatorvosról, miféle állatorvosról? Érthetően beszélj! — szólt rá Juszuf, egy állatorvos volt a vádlott (állami gazdaságban dolgozott), a tárgyaláson bevallotta, hogy Szabad Európát szokta hallgatni, és az imperialisták biztatására követte el a tettét, hogy tudniillik a száj- és körömfájásban elhullt állatokat csak hó-

val kapartatta be a dögtemetőben, így a varjak szét-hurcolták a fertőzést, a járvány továbbterjedt, ő tehát szabotált. Ebben már az különös volt, hogy Seta épp egy állatorvossal állt szemben, aki olyasmi idős lehetett, mint az apja, Seta a tárgyalást mintha unottan csinálta volna végig, hadart és motyogott, egy-egy kérdésre csak épp megemelkedett ültéből, mintha mellékes volna neki az egész, aztán száraz hangon fantasztikusan súlyos büntetést kívánt; mi az a fantasztikus büntetés? — szólalt meg Matykó, nem mondta ki nyíltan, de világos volt, mit akar, ugyanis azt kérte, hogy a szabotázsakció súlyossága miatt statáriális bíróság elé tegyék át az ügyet; volt erre lehetőség? Volt, de nem történt meg, úgy emlékszem, végül is tizenöt évet kapott az állatorvos.

Mit mondott tehát Seta? Eleinte semmit, csak hogy jólesik régi baráttal beszélgetni (nem volt senkije, szép garzonlakásban lakott), látod, nem kellek senkinek, mutatott szét, pálinkát ittunk, s az ital feloldotta a gátlásokat, tréfáltam vele, mi az, hogy nem kellesz senkinek? Nyilván nem mutatod meg a nőknek, milyen klassz lakásod van, ha tudnák, mindjárt kellenél; a hullamosó hamarabb talál feleséget, mint én, mondta nevetve, de csikorgott a hangja, akkor értettem meg, hogy a foglalkozásával lehet valami probléma, kérdeztem, miféle ügyei vannak, láttad, nem? Mint ez a mai! (megjegyzem, abban az évben volt a katasztrofális takarmányhiány, mindenfelé hullottak az állatok, elsősorban a rosszultápláltság miatt, persze ilyen helyzetben a járvány is könnyen fölléphetett), egyszer csak megkérdezte megint, mit fogok írni a tárgyalásról.

Mondtam, hogy megírom, ami volt; persze! — kiáltotta, és lihegett, mintha futott volna, vörös volt az

arca, megírod, amire most szükség van, hadd olvassa mindenki: az ellenség csinálja a bajokat, ha rájuk lesújtunk, nem döglik tovább a tehén meg a disznó, minden gyönyörűen fog menni, nem lesznek koldusok a téeszcsések, nem lesz húshiány; de hát mire gondolsz? Beszélj világosan! — mordultam rá; á semmi, legyintett. Nem mondott mást? Ábrahám felállt, töltött magának, kér valaki? Másoknak is töltött, remegett a keze, megitták a bort, Káká, bocsáss meg, téged nem is kérdeztelek, töltött neki is, kiszárad a szád, ha nem iszol, folytasd akkor!

Seta tehát nem mondott mást. Itt megállunk egy kicsit, szerintem addig nem mehetünk tovább, míg néhány dolgot elvileg nem tisztáztunk, állt fel Juszuf, kinek van egy cigarettája? Hárman is nyújtották feléje a csomagot, nem dohányzom ám, már legalább öt éve, de most kell, mondta, míg tüzet adtak neki. Káká, mondd meg, mire gondoltál mégis? Mit akarhatott mondani Seta? És miért nem mondta? Persze közbevetőleg: te megírtad azt a cikket? Megírtam. Nos, rendben. Tehát, mire gondoltál?

Mert nem lehet, hogy semmire sem gondoltál, tette hozzá kis idő múlva, mindnyájan töprengtek, ő is a cigarettája parazsát bámulta, majd Laci tekintetét kapta el, a fia mintha megilletődötten nézett volna rá vissza, égett a szeme, az arca is kipirult, no, kisöreg, gondolta, most aztán jó kis leckét kapsz, láthatod apádat ebben a félelmetes színjátékban (valami büszkeségféle kerülgette, hogy lám, ők, egykori kollégisták, a forradalom ifjúsága még most is mire képesek, csak ezek a maiak is értenének valamit abból, ami bennük élt, és ami még

most is fűti őket, ha torz és összekuszált lánggal is), én akkor még nem gondoltam, hogy Setának teljesen igaza van.

Állj, szót kérek! — ugrott eléje Dögól, megkapod, lepődött meg a heves hangra Ábrahám, Dögól vizeskék szemével közel hajolva fürkészte őt (ilyen közelről megismert mindenkit, a roncsolt és alaktalan pupillák mintha megmoccantak volna, csupán a szempillája maradt mereven nyitva, csak pislantana már, gondolta aggódva, a szemgolyó felszíne üvegesre száradt; D. Gálkám, kiskomám, kérdezz, s láss belém, szerette nagyon ezt a fiút, akit beteg szeme végül egy telefonközpontba száműzött), utolsó mondatodban két momentum van, amit pontosan körül kell írnod, mi az, hogy akkor még nem gondoltad; mit még nem? — és ha Seta nem mondta ki a problémáját, mégis miben érezted, hogy igaza volt, ha nem is teljesen, mert ezt a szót használtad, igaz?

Dögól ott állt közvetlen előtte, és tágra nyitott szemével rámeredt; mintha két kerek nyíláson végtelen mélységbe látnék, gondolta, belezuhanhatok, ha nem vigyázok, érezte tagjaiban a végtelenül elhúzódó kalimpáló zuhanást; másként úgy magyarázhatnám meg neked, hogy nem mertem elhinni, amit Seta közölt velem, mert féltem, hogy igaz lehet; tehát mégis közölt valamit Seta?! Ha burkoltan is, de kimondta, hogy az ellenségre fogjuk saját hibáinkat, sőt hogy bűnbakokra, akik tehát nem bűnösök valóban; ha ezt mondta, mért nem hitted el? Mert ő félt megerősíteni bennem a kételyeket, hiszen megmondhatta volna, hogy színjáték volt, amit a tárgyaláson láttam, de én akkor elhittem, hogy az igazat láttam; és mikor hitted azt, hogy színjáték volt? Később épp elég ilyesféle színjátékot adtunk elő, hogy azok analógiájára visszamenőleg is ki-

választhassuk, mi volt a hazug színjáték; most a nagy ügyekre gondolsz? Nemcsak azokra, elsősorban a Seta másik ügyére, amiben én megint csak tanú és bűnrészes voltam.

Dögól visszament a helyére, egy kissé rátámaszkodott Matykó vállára, hogy a székét el ne tévessze, Juszuf bólintott, mint aki megállapítja, hogy rendjén mennek a dolgok; befejezted, Dögól? Egyelőre; akkor folytatom én, mi a véleményed magadról, Káká, neked ezek szerint idejekorán megadatott a tisztánlátás lehetősége (mert sokan valóban nem kerültek olyan helyzetbe, s nem voltak exponált személyek, hogy tudhassanak és megértsenek dolgokat), de te eléggé érzékeny voltál, úgy is mondhatnám, allergiás az erőszakra, hogy nem bontottad ki a lényeget?

Bódor Pali lépett megint oda; engedd meg, Juszuf, hogy ezt a kérdést én vezessem le helyetted; miért gondolod, hogy neked kell? — nézett rá Juszuf mosolyogva, azt hiszem, én éppúgy nyakig benne voltam a hit és nem hit, a lelkiismeret és az öncsalás dolgaiban, mint Káká, ha gondolod, vedd át; Bódor Pali féloldalasan állt előtte, úgy nézett lefelé, hogy közben azért az ő arcába leskelődött (mint a bika, ha öklelni készül), egy pillanatra belevágott a gyanú, ez tán bosszút akar állni Margóért, de hiszen nem vettem el tőle, ő dobta el, s még meg is kért, hogy hajoljak le érte, micsoda marhaság, hogy ezt ide keverem! — mordult rá azonnal önmagára (mégis maradt benne rossz érzés Pali iránt, hiszen Pali akkor még hatalma csúcsán állt; lehet, hogy épp ezek a percek indították meg benne is a folyamatot, amelyiknek a végén kiborult, és megutálta saját álszent voltát); mondd, Káká, miben hittél te egyáltalán? Úgy értem, milyen forradalmi elveid voltak?

Tiltakozom! — ugrott fel Kecskegida; tisztelt bíró úr, fordult Pali hirtelen Ábrahámhoz, a védő engem már másodszor akar rendre utasítani, talán kérdezzük meg tőle, hogy haragban van-e velem, vagy csak neheztel rám valamiért? mire ez a rosszindulat, hogy éppen engem nem hagy szóhoz jutni? Ne bolondozz, Pali, mordult rá Juszuf, ha Kecskegida nem tiltakozik, én teszem meg, miféle kérdés volt ez? Kérdés! Mint a többi, kérdezni csak lehet? Majd ő megmondja, hogy mennyire marhaság! Juszuf intett, csak akkor felelj, Káká, ha fontosnak tartod; felelek, bólintott ő, tettünk mi fel egymásnak ilyen kérdéseket elégszer, s feltettük magunknak is, épp ezért nem látok benne semmi sértőt. Kérek egy kis bort...

Juszuf rátette a pohara szájára a tenyerét, Dögól is félrehúzta a poharát, de a többiek mind kértek, még Zsóka is ivott (egy korty után Lacinak nyújtotta a poharát, aki szintén csak belekóstolt a pohárba, viszont rágyújtott, sokat szív a kölyök, állapította meg, pedig mennyit mondtam, hogy ne szokjon rá, még szerencse, hogy a bort nem szereti), Bódor Pali, miután lehajtotta a bort, poharát ismét odatartotta, és úgy állt vele szemben, tele pohárral, hogy nem árt meg neki ennyi bor? (mert talán Pali ivott a legtöbbet, már a vacsora alatt is észrevette), de hát tréningben van, eleget reprezentál; már megint rosszmájú vagyok, megint marjuk egymást, mint a két szomszédos ágyon annak idején, meg azóta is, ahol csak találkoztunk, mennyire szidott, amikor elvonultam a könyvtárba (mint valami menedékhelyre), mi vagy te, apáca vagy beszari kölyök, mit érzékenykedsz? Azt hiszed, mi nem követtük el, amit csak elkövetni engedett jó sorsunk és pártunk? Mit gondolsz, mindenki felszívódhat? Valaki csak elkövette

azokat a hülye törvénytelenségeket? Vagy te nem vállalod? Jobb volna, ha hallgatnál, mordult rá; miért? Mit tudsz rólam? — vigyorgott az arcába cinikusan Pali; nem az számít, hogy én mit tudok, neked kell azt tudnod!

Tehát? — nézett rá Pali újra számonkérőn, tudod, én nem voltam sosem hivő alkat, valamikor, emlékszel, mennyit vitatkoztunk a készenkapásról? Kecskegidával állítottuk fel a szocialista oblomovizmus tételét, azt én később a szellemi készenkapással azonosítottam, tudom, marhaság! Mindig ezt mondtad, én pedig hiába harcoltam ellene, mert egy ponton túl én is alávetettem magam a tekintélynek (ma is azt hiszem, becsületes vezetőkről lévén szó, ez elkerülhetetlen, nem is káros, bízni kell a politikai vezetőkben, akiknek az a dolguk, hogy helyettem is döntsenek), nekem az a bűnöm, hogy azoknak is hittem, akikről gyanítottam a torz szándékot, még ha nemes célt hirdettek is, a jezsuitizmussal sosem tudtam kibékülni, még ha kommunista világmegváltásnak hívták is. Ez leghivőbb korszakomban is zavart, mégis úgy voltam vele: nincs becsületes hit némi kétely nélkül, megharcoltam én azért a kételyekkel súlyosbított hitért, megbecsültem hát, és óvtam magamban, bocsássatok meg, kapott ekkor észbe, úgy látszhat, mentegetőzöm, pedig csak azt mondom: becsületesen hittem. Tőled is megkérdezhetnénk ugyanezt, Pali, nézett Bódorra gúnyosan Juszuf, de most nincs arra idő. Káká más alkat, mint te, add meg neki a jogot, hogy ő is forradalmárnak vallja magát, a maga módján hitt és cselekedett, tebenned kevesebb a gátlás, még most is! — pislantott fel ravaszkásan Palira; ezt mire érted? Gondolkozz rajta, és most ülj le, Bódor sértetten lezöttyent a székre, és felhajtotta a borát.

Azt hiszem, tisztán áll előttünk a képlet, kezdte Ju-

szuf, és hosszan beszélt, kerek koponyája, s oldalt a két tincs sűrű haj különös ellentétben állt fiatalos hanghordozásával csakúgy, mint bölcs derűje a súlyos mondanivalóval. Volt a forradalmároknak egy fajtájuk, akik érzékenyen reagáltak a felismert bűnökre, képtelenek voltak naponta megvakítani magukat, mégis inkább önmagukat emésztették, mint hogy lázadjanak, mert attól féltek, hogy ártanak az ügynek. Ez gyávaság! — mordult bele Zsiga, lehet gyávaság, de azon sem lehet csodálkozni, hiszen aki különvéleménnyel hozakodott elő, azonnal gyanússá vált, azt könnyen félretolták (rosszabb esetben kivonták a forgalomból), akinek egy csöpp esze volt, igyekezett elkerülni azt a látszatot, mintha az övé nem egyezne a központilag kötelező véleménnyel. De az ilyenfajta gyávák még mindig hihettek abban, hogy egyszer azért tisztázódnak, és megint rendben folynak majd a dolgok, úgy érezték talán, valahogy csak ki fogják ezt is böjtölni, hiszen sokkal rosszabbat kibírtak, a saját rendszerüktől majd csak elviselik ezt a komiszságot. Szerintem ez még mindig becsületesebb álláspont, mint azoké, akik gondosan elsajátították az önámító feleleteket, még mielőtt valami kérdésük támadhatott volna, s képtelenek voltak hinni a szemüknek, ha az nem azt látta, ami szerintük a helyes lett volna. Ezek a gátlástalan hipokriták (célforradalmárok), akik nem tekintettek a lábuk elé, mindegy volt nekik, min és kin gázolnak át, ezek voltak a veszélyesebbek! Gondolom, nem kell tovább fejtegetnem, mert hiszen mindőnkben volt egyikből is, másikból is.

Túl elméletiek vagyunk, szólt közbe Ábrahám, akinek már hiányzott, hogy funkcióját gyakorolja, térjünk vissza a konkrét kérdéshez; az elmélet szerinted nem elég konkrét? — nézett rá Juszuf; nem úgy értettem,

jött zavarba a bíró, és elvörösödött, de itt még sok részletezésre váró kérdés van; Juszuf bólintott, aztán felállt, visszahúzta a székét az ülnökök sorába, most már csakugyan az ügyészé a kérdezés joga.

Pirke pogácsát gyűjtött össze az asztalokról, s néhány üveg bort is közelebb telepített (megbontott, félbehagyott üvegeket), mind majszoltak és ittak a borukból, néhányan kimentek és visszajöttek, a széles ajtószárnyak hosszasan lengtek utánuk, aztán újra elfoglalta mindenki a helyét, Scsevó leverte nadrágjáról a pogácsa morzsáit; a bíró összefoglalná az eddigieket? — kérdezte, Ábrahám fölemelte mindkét kezét; mindent a bíró csináljon? Mondd azt, hogy nem tudod összefoglalni, mosolygott rá Juszuf, elvégre nem vagy te jogász; nem hát, csak orvos, húzta fel a vállát Ábrahám komikusan, különben is mit kell itt összefoglalni? Azért nem árt!

Scsevó valamit írogatni kezdett egy papírdarabkára, aztán fölemelte a fejét; itt áll előttünk Káká barátunk, még mindig nem merem azt mondani, hogy: a vádlott, vagy pedig mindőnk vele állunk a vádlottak padján, hiszen, velünk-egy emberről van szó, olyanról, aki a jó ügy szolgálatában forradalmiságát és jellemét eltorzító helyzetbe került, mert a forradalmi célra mondott igenjébe lépten-nyomon beleszólt belső tiltakozása a megvalósítás módszereit illetően. Barátaim, én azt hiszem, mindőnk által megélt határhelyzetekről van szó, választási kényszerek sorozatáról, s abban biztos vagyok, bármit választottunk, a jószándék vezetett bennünket. Ha saját hatalmával kerül szembe az ember, akkor a legtehetetlenebb. Ne szónokolj annyit! — mor-

dult fel ő, a végén azt hiszem, mentegetni akarsz; magát mentegeti, vigyorgott Zsiga, ez különben a védő szerepe, te pedig ügyész vagy, Scsevó, kérdezz!

Egy kis rendszerezés sosem árt, mormogta maga elé Scsevó, anélkül hogy zavartatta volna magát, hogyan menjünk tovább, ha nem jelöljük ki az irányt? Először is azzal kell tisztába jönnünk, hogyan deformálja az embert a hibás társadalmi-politikai gyakorlat, hogy utána áttérhessünk a másik kérdésre: mégis miféle felelősség terheli az egyént a tetteiben (elvégre nem egyformán cselekedtünk, s nem egyformán tudatosult bennünk saját vétkünk), nem egyforma bűn a vakhit a cinkossággal, s az elképzelhető ellenállási módozatok is kétes értékű erények, elvégre miféle hatalom ellen lázadt, aki fellázadt, és mennyit ért az elhatározás, hogy az erőszakot el kell viselni valahogy, ha nem párosult a változtatás megfelelő módjainak keresésével? Mindez tehát tisztázandó.

Matykó jelentkezett; befejezted, Scsevó? Mit akarsz? — dörrent rá Ábrahám, át szeretném venni egy időre a kérdezést, kapcsolódik, amit tisztázni akarok; helyeslem, mondta Scsevó; legyen! — bólintott Ábrahám megnyugodva, Matykó pedig felállt, és közelebb lépett, nem tudok ülve kérdezni, inkább állj fel te is, Káká; köszönöm; izgatottságát nehezen tudta leplezni, ne sértődj meg, kérlek, ha kellemetlen dolgokat firtatok, káderezni fogok; minek az? — kiáltott bele Hárs Peti (talán először szólalt meg a tárgyalás kezdete óta); értsétek meg, nem a mai nézőpontunk miatt fontos ez, hanem hogy az akkori gondolkodásbeli bakugrásokat megértsük. Adjuk meg neki a kérdezés jogát, szólt bele Juszuf is, s mindnyájan várták Matykó kérdéseit.

Káká, azt mondd meg nekem, hogyan befolyásolt

téged apád helyzete? A kulákságra gondolsz? Arra (neki zúgni kezdett a feje, vörös pír lepte el a homlokát, talán még a kezét is), szégyenkezem amiatt, amivé lettem, apámat megtagadtam; most szégyenkezel, de akkor mi volt? Próbáltam megmagyarázni magamnak, hogy nem vagyok ocsmány szemétember, hanem olyan paraszti-kispolgári családból származó forradalmi értelmiségi, akinek meg kell hoznia az áldozatot, hogy szakít a családjával; miért lett kulák apád? A nagyapám patkolókovács volt, kóceráj kis műhellyel, de amikor örökölt a földjéhez, lényegében abbahagyta a mesterséget, apám még megtanulta ugyan mellette a szakmát, de ő már nemigen űzte, mindaddig, míg egy cséplőgépet nem ajánlottak megvételre, régi favázas kis cséplő volt, több volt vele a kiadás, mint a haszon, de nem ez a lényeg, majdnem tizenhét hold és cséplőgép, ez már kulákká tett valakit.

Kecskegida ekkor feltartotta a kezét; úgy tudom, később fölmentették apádat, ez mikor történt? Ötvenháromban; tehát nem kulákként lépett be később? Bocsánatot kértek tőle; miért tették tehát listára? Mert nem lépett be az ötvenes téesz-szervezéskor, megmondták, ha belép, megússza; köszönöm, bólintott Kecskegida, Matykó gyorsan folytatta: ezek szerint törvénysértő módon tették listára? Igen; te mégis megtagadtad? miért? (Nagy csend állt közéjük, mindenki tudta, nem ő az egyetlen, több társuk is így járt, sőt olyan is volt, akinek megmaradt a kuláklistán az apja, mert harmincnál több holdjuk volt, megkereste a szemével Hárs Petit, Pirkét és Padost, mind így voltak valahogy.) Amikor megvolt a NÉKOSZ-kritika (ezzel kezdeném), kiderült néhányunkról, hogy nincs tagkönyvünk, emlékeztek, én akkor ifjúsági munkát végeztem a bizott-

ságban, sok hümgetés, fejrázás után gyors tagfelvétel, akkor írtam le először az önéletrajzomban, hogy apám javíthatatlan kispolgári-burzsoá nézeteket vall, s ez egyenes következménye paraszti-birtokos mivoltának, elemeztem az anyagi helyzetét, s bár egy évvel előbb már felajánlotta cséplőgépét a gépállomásnak (elfogadták, de nem használták, mert javíthatatlannak és ósdinak tartották), én apámat nevelhetetlennek minősítettem, ezt le is írtam, s úgy éreztem, valóban szakítanom kell, ha nem is személy szerint vele, de azzal a paraszti életformával és gondolkodással, amely elleneszegül a nagyüzemnek, hiszen kispolgárisága miatt teszi ezt. Csak ezután került listára apám. Tehát előbb szakítottad meg vele a kapcsolatot? Előbb, de amikor kulák lett, megijedtem; mitől ijedtél meg? Attól, hogy ha ezután hazamegyek, azt a fejemre olvashatják, mint a megbízhatatlanság bizonyítékát, hiszen apám egyik napról a másikra ellenségemmé vált; nem tudtad, hogy jogtalanul tették listára? Ki ismerte ki magát pontosan ezekben a dolgokban? Sem a súlyát, sem a következményeit pontosan nem láttam a dolognak, de meg, mondom, apám gondolkodásával szemben álltam. És később?

Később még írtam néhány önéletrajzot (ezt időnként meg kellett ismételnem), s nem akarván ellentétbe kerülni régi önéletrajzaimmal, a piszkozatot mindig megőriztem, és a következőben egy kicsit mindig továbbmentem, kifejtettem véleményem az osztályellenségről, és bizonygattam, hogy nincs semmiféle kapcsolatom a szüleimmel; tehát elhitted, hogy ez így rendjén van? Inkább: el akartam hinni; magadban tehát voltak kételyeid? Voltak, de nem akartam szembekerülni önmagammal, azzal, amit vállaltam. Ismét Kecskegida szólalt meg: úgy tudom, végül mégis közbenjártál, hogy

apádat levegyék a listáról; igen ez ötvenháromban volt, amikor már biztos voltam benne, hogy hibát követtünk el, a politikában megindult az újraértékelés, felléphettem az érdekében. Sikerült? Igen.

Apád mit szólt, amikor kitagadtad? — nézett rá Matykó a szemüvege alól, de erre nem muszáj válaszolnod; válaszolni akarok, szóváltás nem volt, nem tett szemrehányást, bölcs ember az apám, én vettem rá, hogy ajánlja fel a cséplőgépet, ennek még örült is, hiszen a földdel sem bírt (Mihály bátyám eltűnt a háborúban, a másik bátyám mindjárt a front után Pestre ment, megnősült, gyári munkás lett, én tanultam), az öcsémmel ketten maradtak a munkára, sok volt, de amikor a téeszt emlegettem, azt végig sem engedte mondani, s még mielőtt veszekedhettünk volna, visszautasított azzal, hogy ő megért engem, később is mindig ezt mondta. Mikor mindig? Amikor egyszer hazamentem titokban, mert elviselhetetlen volt a tudat, hogy bajuk eshet (bűntudatom hazavitt), akkor is csak azt mondta, hogy megért, hiszen csak a magam érdekében akartam, hogy belépjen, akkor nem volna most kulák, és nekem sem fájna a fejem. Azt is mondta, kár volt hazajönnöm, hátha meglátott valaki.

És te? Borzasztóbb volt, mintha kidobott volna, hiszen megértett és megbocsátott, amikor pedig azt mondta: ő is, én is a más bűnét nyögjük, a rossz politikáét, kénytelen voltam igazat adni neki. Te a saját bőrödön érezted a törvénytelenséget, miért nem szóltál ellene? Eleinte sokat kínlódtam, de féltem a kiközösítéstől; tehát kényelmes volt a pozíció? — kiáltott oda Zsiga; gondolhatod, milyen kényelmes lehetett! Ne veszekedjünk, gyerekek, utasította rendre őket Ábrahám, tény, hogy a hatalom sok mindenben részesíti az embert, de

nemcsak jólétet biztosít, hanem öntudatot ad és biztonságot a munkában, de az utóbbiakban bizony egyre inkább meginogtam, magamba húzódtam, tétova és bizonytalan lettem, féltem, mint sokan mások, hogy befurakodott ellenségnek tekintenek; hátha nem tekintettek volna? Hátha hamarabb kiderülnek a törvénytelenségek, ha te is fölemeled a szavad? Ugyan, Matykó, hogy tudsz ekkora patetikus baromságot kérdezni? Már ne sértődj meg, de te is tudod, hogy volt akkoriban, a kiközösítéstől való félelem lebunkózta az emberben az erkölcsi lázadást, önkéntes vaksággal büntettük magunkat, sőt még arról is próbáltuk meggyőzni magunkat, hogy tapintatlanság és káros szenvedély másként látni, mint ahogy látni kötelező, hiszen az ügy érdekében sem szabad ildomtalanságokat észrevenni. De egyszer mégiscsak szóltál!? Hiszen épp ez a rossz mechanizmus átka, hogy csak akkor szólhattam, amikor lényegében születőben volt az engedély, csak annyi a mentségem, hogy egy picivel előbb szólaltam meg, mint ahogy megszólaltak mások; ez nem mentség! — emelte föl az ujját Matykó, hiszen te tudhattad, hogy ez fog következni; igazad van, ez sem mentség!

Megállapítottuk, hogy Káká helyzetét alapvetően befolyásolta a kiközösítéstől való félelem, az apja megbélyegzése még hátrányosabb helyzetbe sodorta, hiszen ezzel a tehertétellel kellett folyamatosan bizonyítania, ezek után lássuk, hogyan cselekedett, amikor az élet föltette neki a kérdést... Milyen kérdésre gondolsz, Scsevó? — kottyantott bele Ágoston; a Seta kérdésére gondolok, mert Seta nyilván kérdezett Kákától valamit, talán tanácsot kért, nem tudom, most ezt fogjuk

tisztázni. Ha megengeditek, a továbbiakban én kérdezek.

Mikor találkoztál ismét Setával? Alig fél év múlva, nyár elején, még lábon állt a búza, erre pontosan emlékszem; milyen ügy miatt mentél ismét Setához? Nem Setához mentem, egyszerűen lementem tudósítást készíteni egy ügyről, akkor még nem tudtam, hogy Setának ebben is szerepe van; miféle ügy volt az? Megöltek egy párttitkárt. A hír megjelenése után (csak egy nyúlfarknyi hír volt) azzal küldtek le, hogy a nyomozás súlyos dolgokat hozott ki, tüzetesen elemző írásra készüljek, mert az ellenség egyre ádázabb dühvel szervezkedik, s még a fegyveres akciótól sem riad vissza. Amikor én a helyszínen jártam, a párttitkárt rég eltemették, a pártbizottságon és a bíróságon vettem részt szigorúan bizalmas megbeszéléseken, amelyek az ügy lehetséges összefüggéseit bogozták, sem vádlottat, sem tanút napokig nem láttam, csupán azt tudtam meg, hogy sok a letartóztatott, és hogy az ügy kapcsolatban van Titóék aknamunkájával. Talán volnál szíves részletesebben előadni a dolgot, szólította fel Ábrahám, te meg, Scsevó, kérdezz rendesen! (Mindenkin látszott az ideges türelmetlenség, ahogy a folytatást várták.)

Mikor találkoztál Setával? A harmadik napon, a bíróságon, de előbb egy kihallgatáson vettem részt; miféle kihallgatás volt ez? Külön engedélyt kellett rá kérnem, az utolsó pillanatig úgy volt, hogy meg sem kapom, de aztán értem jöttek egy dzsippel a szállodába, és elvittek az államvédelemhez; ott volt a kihallgatás? Ha azt kihallgatásnak lehet nevezni, egyetlen nagy pincehelyiségben vagy huszonöt férfi állt a fal mellett; miféle férfiak? Parasztok, mint megtudtam, kulákok voltak, a környékbeli tanyavilágból szedték őket össze;

ha ennyi gyanúsított volt, honnan lehetett tudni Pesten, miféle politikai háttere van a dolognak? Éppen hogy ott lehetett tudni, itt csak bizonyítani kellett; ezt hogy érted? Egy koncepciós per közepébe kerültem, úgy!

Aztán? Mi történt ott? Nem is tudnám én ezt pontosan elmondani, hiszen nem értettem, illetve kezdtem érteni, féltem és borzongtam, láttam a fegyvereket, láttam a halálravált embereket (áldottam a sorsom, hogy messze innen a vidék, ahol az apámat is kuláknak szólítják), kiáltások, jajgatás, bár ütést nem láttam, inkább a megfélemlítés eszközeivel dolgoztak, nem részletezem, ha nem kívánjátok; jó, hagyd el, úgyis sejtjük; azt akarták kivenni az emberekből: miféle szervezethez tartoznak, ki volt a vezetőjük, és hogy ki járt át a határon (a jugoszláv határról van szó), és miféle kapcsolatuk van az ellenséggel. Folyton egy nevet emlegettek, valami Jankót, ez nem volt jelen, külön tartották fogva, ez volt állítólag a tettes és a bandavezér, legalábbis ezt kívánták bebizonyítani az emberek szóra bírásával. Kiderült valami? Nem vettem észre, hogy előbbre jutottak volna, amolyan mindennapos munka volt ez, csinálták, mint a favágást, s különben sem volt jelentősége annak, ami itt történt, ez csupán kelléke, velejárója volt a dolognak.

Ezután találkoztam Setával. Nem tudom, mennyi ideig lehettem abban a pincében, pedig én csak a fegyverek mögött álltam, a fegyvert tartók mögött! Mégis borzasztó volt, de az is lehet, hogy éppen az én jelenlétem késztette még nagyobb buzgólkodásra a katonákat (hogy a fentről jött elvtársnak mutassanak is valamit, lám, milyen keményen és határozottan csapunk le az ellenségre), ebben a kóválygó lelkiállapotban pillantottam meg Setát az ügyészség nagy szobájában, ahol

a zöld asztalra üdítő italok és cigaretták voltak felrakva, gondos kezek készítették elő a megbeszélést, amelyet műfajilag nem tudnék másként meghatározni, mint úgy, hogy alkotók értekezlete, tudniillik itt körvonalazták meg a hatóság vezetői és az ügyészségi emberek az egész per lényegét, lefolyását, összefüggéseit, hogy az a lehető leghelyesebb hatással legyen az egész ország közvéleményére. Seta részt vett a vitában? Egyetlenegyszer szólalt meg, nekem csak intett, amikor beléptem, valami olyat, hogy majd még beszélünk, s mivel én is ezt akartam, nem mentem oda hozzá. Mi volt a konkrét terv tehát?

Ez a Jankó nevű kulákfiú, akit két évvel azelőtt fegyverrejtegetésért kilenc hónapra ítéltek, majd sorkatonasága idején (tudjátok, hogy ez inkább munkaszolgálat volt, semmint fegyveres szolgálat) több verekedése miatt újabb négy hónapot kapott, ő a gyilkos, egyben egy titóista banda szervezője, akiket odaátról támogatnak, sőt fegyverrel is ellátnak, valamiféle fegyvereket bizonyítékként be is mutatnak majd a per folyamán, részben Jugoszláviában rendszeresített kézifegyvereket, részben angol—amerikai harci eszközöket; a tárgyaláson láttad ezeket? Láttam, puskák, pisztolyok, kézigránátok voltak ott, meg rádióadóvevő, ahogy visszaemlékszem, Seta éppen ezekkel kapcsolatban tett fel kérdést, hogy honnan erednek ezek a fegyverek. Az ellenség nem adta ide magától, hát elvettük tőle, magyarázta meg a dolgot a hatósági ezredes nemes egyszerűséggel, akkor Seta megkérdezte, miféle más bizonyítékok vannak még; a fegyver talán nem elegendő? — kérdezte az ezredes; mégis, van-e más bizonyíték? Mert mi történik például akkor, ha Jankó visszavonja a vallomását a bíróságon, ilyesmi már történt, csak azért kér-

dezi; nem fogja visszavonni, ingatta a fejét az ezredes, van még valakinek kérdése, elvtársak? — zárta le szigorúan a megbeszélést, miután minden kételyt eloszlatott imigyen.

Az ezredes előbb jött oda hozzám, mint Seta, azt mondta, tudja, egyetemi barátság fűz Setához, beszéljek vele, és vegyem rá, hogy mégis vállalja el a vádló szerepét a perben; nem akarja elvállalni? — kérdeztem; makacskodik, kacsintott, holmi lelkiismereti problémákkal hozakodik elő, pedig az ellenséggel szemben semmiféle gátlása nem lehet az embernek, Seta ekkor már ott állt mellettünk; az ellenséget én éppúgy gyűlölöm, mint az ezredes elvtárs, de hát értse meg, nekem az a szakmám, hogy be is bizonyítsam, ki az ellenség; épp erre kérjük, tett úgy az ezredes, mintha nem értette volna meg Seta célzását, azzal el is búcsúzott tőlünk, de előbb még rám kacsintott, hogy ne feledkezzem meg arról, amit kért.

Még jó is, hogy megkért az ezredes... Az miért volt jó? Mert így hivatalosan is együtt lehettem Setával; miért ne lehettél volna együtt vele? A törvényesség látszata kizárta, hogy a vádló, egyáltalán bírósági személy újságíróval tárgyalhasson, Seta megmondta, utasítást kapott, hogy a per lezárásáig vendéget nem fogadhat a lakásán, de én így fölmehettem hozzá. Seta megmutatta a függöny mögül, hogy ki vigyáz rá; ez terád vigyáz? — képedtem el magam is; miért kell rád vigyázni? Hogy az ellenség meg ne semmisíthessen; nem hiszed? — nézett rám kétségbeesett vigyorral, pedig megmondták, les rám az ellenség, s könnyen meglehet, hogy likvidálni akarnak; állati marhaság! — röhintett fel ekkor Zsiga, mindenki elképedve nézett rá; én ilyet nem is hallottam, restelkedett erre, mit bámultok? Ha nem

Káká mondaná, el sem hinném; szerencséd, hogy tanárként nem kerültél efféle helyzetbe; remélem, másként sem kerültem volna, gondoljátok, mindenki ilyen helyzetekbe került? Hagynátok abba végre a purparlét? — dörrent rájuk Ábrahám; Seta nem akarta vállalni, ott tartottunk, megmondta, miért nem vállalja?

Azt mondta, hogy miért *nem akarta* vállalni, múlt időben mondta, tehát akkor már döntött, hogy mégis elvállalja, ugyanakkor teljes nyíltsággal kimondta, hogy akit el kell ítélnie, nem bűnös abban, amiben bűnösnek fogják kimondani; miben bűnös? — kérdeztem én; abban, hogy kuláknak született; az csak nem bűn? — döbbentem meg; igenis bűn! — ordította Seta (megdöbbenve elhallgattam, és arra gondoltam, akkor most Seta apámat is elítélné csak azért, mert kuláknak mondják, még talán engem is, persze neki az eszébe sem juthatott, ki tételezte volna fel rólam, hogy káderesem a markában tart csupán azzal az egy önéletrajzi mondattal, amelyben elhatárolom magam a kulákszülőktől); elképzelheted, folytatta Seta, mennyire szeretem a kulákokat, de hát ha nem ő tette?! Tehette volna! Épp erről van szó! Nem vállalhatod, mondtam én, az ezredesnek tett ígéretemmel szöges ellentétben, fejembe szállt a vér, és most meg én makacsoltam meg magam, Seta azonban csak a vállát vonogatta, az óráját figyelte, az ablakon kilesett, hogy ott áll-e az őre, bólintott, aztán a rádióhoz ment, bekapcsolta, várt, majd keresgélt egy kis ideig, tudta, miféle betűre kell állítani a skálamutatót, de csak nagyon nehezen lehetett érteni a szöveget, egy hang magyarul beszélt, végre megértettem a szavakat, híreket mondott, furcsa hangnemben, azonnal tudtam, hogy nem a mi rádiónk (ezt egyébként Seta körülményeskedéséből is megérthettem volna); jugó adó,

súgta, figyelj! Mindjárt be fogja mondani, mindennap bemondja már egy hete; mit? Aztán a hivatalos hang közölte, hogy Magyarországon több száz embert letartóztattak, és pert készítenek elő egy olyan ügyben, amelynek a tettese átszökött Jugoszláviába, a bemondó hivatalosan közölte az illetékesek utasítására (valahogy így mondta), hogy a jugoszláv hatóságok letartóztatásban tartják a gyilkost (Bokodi vagy más hasonló nevet mondott), ennek a személynek a vallomásából idéznek, mire egy érdes hang töredezetten (ennek a vidéknek a tájszólásával), elmondta, hogyan ölte meg azt az embert: gyűlölte a háború óta, mert amíg ő katona volt, elszerette a menyasszonyát. Ezután gyűlölködővé vált a hang, elmondta, hogy az az ember a tanyavilág gonosztevője volt, gyűlölte mindenki, mert politikai hatalmát erőszakra használta, ő tehát csak a nép ítéletét hajtotta végre.

Bort kért, és rágyújtott. Csend volt, csak a gyufák surrogása és lobbanása hallatszott, meg a poharak apró csendülése. A végén azt is közölte a bemondó, hogy a jugoszláv hatóságok bizonyos föltételek mellett hajlandók kiszolgáltatni a gyilkost. Seta kikapcsolta a rádiót, és szó nélkül rám bámult; hogyhogy szó nélkül? Nem kérdezett semmit, nem mondott semmit, azt hiszem, várta, hogy megértsem a dolgokat, hogy elhiggyem, vagy ne higgyem el, amit hallottam, de ítéljek én, és mondjak valamit, egyszóval nem akart befolyásolni. Mit mondtál neki? Azt, hogy én nem hiszem el az egészet. Zsiga erre felugrott; igazán nem hitted el? Miért kérdezünk bele? — kiáltott Scsevó, én talán nem tudtam volna ugyanezt megkérdezni? Bocsáss meg, mormogta Zsiga, de egész lényén látszott a megdöbbenés és a felfokozott izgalom, bocsássatok meg, ült le,

de nem vette le a szemét róla; Káká, felelj! — szólt rá Scsevó is.

Abban a pillanatban csakugyan nem hittem el, de őrültül dolgozott az agyam; hogy is? A hang egy primitív emberé, valószerű az is, amit mond, de hát ez az ellenség rádiója! Az az érdekük, hogy félrevezessenek bennünket, bárki, aki hallja, hadd keveredjen meg, de hát mér jó ez nekik? — ötlött fel azonnal bennem a következő kérdés; cui prodest? — mormogta Seta is, mintha csak velem együtt járt volna a gondolatok útján, holott ő többet tudott nálam, és természetesnek vette, hogy a rádió igazat mond. Mi történt aztán? Elvégre mégiscsak beszéltetek? Egész este téptük, kegyetlenül kínoztuk egymást (és önmagunkat!); mikről volt szó, ha valamire visszaemlékeznél, nagyon is emlékszem, a kulákok dolgát kapcsoltuk ki legelőször, Seta kerek perec megmondta, hogy az egész per politikai ügy, szükség van rá, hogy megértse mindenki, kik a nép igazi ellenségei itthon és odakint, Setának az volt a véleménye, hogy Titóék azért veszedelmesek, mert belülről bomlasztanak, kommunistának hirdetik magukat, de rothadtak, márpedig nincs rosszabb a belső (úgy értem: mozgalmon belüli) ellenségnél (felhozta a szovjet példák sorát), ezeknek nem jár könyörület, mondta, s ezt meg kell értenie mindenkinek. És ha a kulákokat elítéljük, hogy leplezi ez le Titóékat? Ezt kell nekem megcsinálnom! És ha nincs meg az igazi bűnös, hát szerezni kell az ellenség közül egyet, kettőt! Ahányra éppen szükség van; akkor miért nem akarod vállalni? — ordítottam rá Setára, már magam sem tudtam, hányadán állunk, én mit akarok és ő mit akar, melyikőnknek miben van igaza, teljes zűrzavar volt bennem. Én mégiscsak jogász vagyok, mondta Seta elgondolkozva, értsd

meg, mint jogász, nem tehetem meg, amit politikusként már hajlandó volnék vállalni; miért választod el a kettőt? — dühödtem meg; nem akarom én elválasztani, de ha magától elválik bennem, akkor mit tegyek, te nagyokos?!

Most már mondd meg végre, Káká, mi lett a vége, ki mit mondott, másként nem tudjuk szétválasztani kinek-kinek a felelősségét, kérte Ábrahám; jó, megpróbálom. Seta már előbb eldöntötte a dolgot, akkor miért állt le veled vitázni és gyötrődni? Hogy megerősítse valamiként magát az elhatározásában, hogy hátha igazolnám én is a döntését, ne maradjon magára a felelősségben, s én eleinte ez ellen rugódoztam, de végül is annyira gyámoltalan és magára maradott volt kínzó problémájával, hogy maga a vitánk, a jelenlétem is könnyített a döntését elviselni (mert ekkor már csupán erről volt szó), ittunk is persze, talán mondanom sem kellene, végül sírva ölelt át, ugye, cimbora, te is úgy érzed, hogy ezt kell tennem, ugye, a forradalom megbocsát nekem? Miért ne bocsátaná meg, motyogtam én is meghatottan és kínlódva, mert aki ártatlan ember ítéletét aláírja, a magáét is aláírja, egyszer úgyis kiderül minden, de az ügyet nem lehet nem szolgálni. Ezután váltunk el. Később észrevettem, hogy engem is kísér egy férfi, a szálloda halljában is mindig láttam, amikor reggel elindultam valahova.

Zsókát szeretném megkérdezni, fordult ekkor Matykó az asztal másik oldala felé; kérdezz! — bólintott Zsóka, tartsunk előbb szünetet, egy kis dolgunk van, kérte Bódor Pali; jó, szünetet tartunk, úgy kell mondani: a bíróság szünetet rendel el, szellemeskedett valaki, de ez már beleolvadt az általános nyüzsgésbe.

A szél megmozgatja a nagy lengőajtót, légvonat hideg árama legyezi körül, zokni nélkül cipőbe dugott lába hirtelen fázni kezd; csak nem lesz vihar? — tápászkodik fel a székről, szemben a hét vasszék elhagyottan áll, egy kicsit összevissza, akárha nemrég álltak volna fel róluk, kint vannak vécén meg ilyesmi, mormogja kábán, nekem is kéne... Előbb mégis a lengőajtóhoz lép, kinyomja, és lenéz az erdőre, a fák izgága módon rázzák boglyas fejüket, de az ég tiszta, a holdfény oldalról sugározza át az erdő fölötti burát, a csillagok mintha megfogyatkoztak volna, a fény tünteti el őket, gondolja, a hold erősen süt, de magát a holdat nem látja, az ablak nem nyílik, karral lehet a felső táblát lenyitni, ma már az ablakok is olyanok, mint a falak, nem lehet kihajolni rajtuk, hacsak nincsenek kitörve, aki emeleten lakik, számoljon ezzel, ismét áthalad az ebédlőtermen, vízcsapot keres, ég a gyomra, és szomjas, nem talál semmiféle csapot; visszamegyek a szobámba és lefekszem, hiszen már éjfél is elmúlt, megnézem az órát, csak el ne felejtsem, ott van az ágy mellett. A székeket hagyja, ahol állnak, ismét kimegy a lengőajtón, végigóvatoskodik a folyosón, és belép a szobájába. Előbb iszik a borból, aztán bemegy a fürdőszobába.

Az órát mégis elfelejtette megnézni, mindegy, legyint, nem akar villanyt gyújtani, a fotelból sem feláll-

ni, a dereka fáj, azon a vasszéken nem esett jó ülés, gondolja; hát mégis odamentem, és elkezdtem a mókát, ahelyett hogy aludtam volna, egy kicsit feldúlt, mégis kielégülést érez, és hát úgysem tudott elaludni, jól van, a bor most a keze ügyében, ebben a fotelban akár el is aludhat, ez elég kényelmes. Mintha odakint villámlana, mégis vihar lesz? Csak éppen felhő nélkül? Ez csak a cifra!

Ti akkor még együtt éltetek, kezdte Matykó Zsóka kihallgatását, mondott valamit a dolgokról otthon? Arra emlékszem, hogy szitkozódott, de ez már hazaérkezése után volt három nappal, hogy nem boldogul a cikkel; említette, hogy miért nem boldogul? Azt nem, szitkozódott egész este, hogy ilyen hülye ügy, meg olyan hülye ügy, miért is őrá bízták, de mást nem mondott. Beszélgettetek akkoriban bizalmasan belső dolgokról? Ne haragudj, hogy ilyesmit is megkérdezek, szóval őszinték voltatok egymáshoz? Itt elsősorban politikai kérdésekre gondolok; Zsóka erre halványan elmosolyodott: igen, mindent megbeszéltünk, tulajdonképpen még akkor is, csak egy kis késéssel; hogyhogy késéssel? Valahogy nehezen oldódtunk fel annyira, hogy kipakoljunk, alkalom kellett hozzá, feszültebb volt a viszonyunk, mint az első két évben, de mindig kinyögtük azért a bajunkat, mert volt elég. Miféle bajokra gondolsz? Én akkor és még sokáig diákotthoni igazgató voltam, ezt tudjátok, az iskola és a diákotthon közt állandó huzakodás volt, a nevelők is borzasztó módon viselkedtek, csak bajom volt velük, legkevesebb talán a lányokkal; tanácsot kértél a férjedtől ezek szerint? Igen, tulajdonképpen ha beszéltünk a dolgokról, az mindig segített. Ő miket mondott el neked? Leginkább én panaszkodtam, hogy keveset van otthon, főleg este

dolgoztak, hülye helyzet volt, nem tudtunk elmenni egy vacak moziba, s amikor kiborultam néha, vigasztalt, és megdumált; mi az, hogy megdumált? Nem akarom őt bántani, de néha az volt az érzésem, jó fiú akar lenni, még azt sem meri bent megmondani, hogy fiatal házasoknak vannak olyan igényeik is, hogy együtt legyenek, ő meg állati okosan leszerelt mindig, hogy az ügy ezt kívánja, ő talán másként oldaná meg a munkaidőt, de kénytelen alkalmazkodni és másoknak segíteni, sok estéje arra ment rá, hogy átírta a mások szar kéziratát, mert ha valaki jó járási titkár volt, azt gondolták, abból jó újságíró is lesz, hát odavitték (ezt így magyarázta nekem), végül megértettem persze, sosem találtam őt vétkesnek, mindig mást lehetett okolnom a helyzetért; ne haragudj, Zsóka, ez inkább a családi életetekre vonatkozik, másra vagyunk kíváncsiak; ha ez neked nem fontos, kérdezz konkrétan! Persze, hogy fontos, de most Seta ügyéről van szó, meg arról, mondott-e valamit a belső vívódásáról. Értem.

Zsóka egy kicsit hallgatott, aztán könnyezni kezdett; mi az ördög lelt? — csodálkozott rá Matykó, hagyjuk abba, azt akarod? Zsóka csak a fejét rázta, hogy nem, ő pedig értette, hogy Zsóka mire gondolt, félt, hogy Zsóka túl érzékenyen nyúl most is a dologhoz; ezt nem kellene elmondanod, szólt oda Zsókának; miről van szó? — kapták fel a fejüket többen is, de Zsóka erőt vett magán; el akarom mondani, érted?! El akarom! Ő erre elhallgatott, Zsóka pedig fölemelte a tekintetét: elmondta, hogy kételyei vannak a politikai vezetők iránt; a vezetőkre gondolt kifejezetten? Igen, Rákosi nevét is kimondta, gondolhatjátok, milyen megrökönyödve néztem rá, énelőttem addig senki effélét nem mondott, s féltem, hogy ezt is megmagyarázza, és meg-

győz, hiszen mindig meggyőzött a véleményéről, nem akarom hallani! — tapasztottam be a fülem, és valósággal őrjöngtem; ne izgasd fel magad, Zsóka, szólt rá Matykó csendesen és megnyugtatón; jó, nem fogom felizgatni magam, s látszott, miként gyűri le ismét a felindultságát, nagyokat szipogott és csuklott (mint mindig, ha sírt, többnyire az ágyban, ha azokkal a hülye szexuális ügyekkel kínozták egymást), erőszakkal levette a kezem az arcomról, úgy nézett rám, hogy féltem, mindjárt megüt, és azt mondta, ha vak akarok maradni meg süket, akkor pusztuljak előle, akkor semmi közünk egymáshoz, ő már nem bírja, hogy éppen velem ne lehessen beszélni az ő szörnyű gyanújáról, kivel, ha nem az élettárssal?! Akkor már megbántam, hogy hisztiztem, meghallgattam, de néma voltam és dacos, nem válaszoltam, hiába kérdezett, valójában persze nem is volt fontos a kérdés, csak a közlendő; miket mondott? Amikről itt már szó volt, csupa ilyesmit: a belső és a nemzetközi osztályharc fokozódásának hamis elméletéről, a provokációkról, ő nevezte így a törvénysértéseket, de a törvénysértés szót csak később hallottam, bántott a szó maga, nem értettem, és nem hittem, Rajkot is említette, hogy Rajk valószínűleg nem volt kém és ellenség, csak elvállalta a pert, hogy lelepleződhessenek az imperialisták, s akkor mondta, hogy Setának is volt egy ilyen pöre, amit ő megírt, és amiről azóta is tudja, hogy ki volt találva propagandacéllal; na látod! Hát ezt igazán elmondhattad volna bőgés nélkül is, mosolygott jóindulattal Matykó; még nincs vége, kiáltott Zsóka, és megint könnyes lett a szeme; én másnap (mert közben gondolkoztam a dolgon) figyelmeztetni akartam, hogy veszélyes ilyen anarchista gondolatokat forgatni a fejében; miért mondod, hogy anarchista? Magamban így

gondoltam; és mit mondtál neki? Amikor este ült az íróasztala mellett, csendesen annyit említettem meg, istenem! Valóban csak jobb belátásra akartam bírni... Mondd már, ne bőgj, az istenit! — kiáltott Ábrahám, Zsóka ettől a hangtól hisztériásan belekacagott a könnyeibe; azt mondtam, hogy nálunk egy elvtársnő följelentette a férjét, mert az ellenséges gondolatokat közölt vele, és hogy azt az embert másnap letartóztatták. Zsóka mereven ült a mondat után, talán azt várta, hogy most sírjon-e, merhet-e sírni, Ágoston lelkesen rábólintott; na látod! Senki sem harapja le a fejed, aztán lassan kapcsolt, az elképedt arcokba bámult; az istenit, de nagy marha vagy, csóválta a fejét meggondoltan Juszuf, de ő persze Ábrahámra sem haragudott, mint ahogy a többiek sem, hiszen harag közöttük nem létezhetett, csak a fájdalom moccant meg mindőjükben, nehézkesen megforgatta behemót testét, de úgy, hogy mindenki a könnyeit nyelte (mint amikor a család valamelyik tagjáról kiderül, hogy súlyos beteg, vagy hogy borzasztó dolgot követett el), a fájdalom együttérző sajnálattal volt vegyes, és nem bántani, hanem simogatni jött kedvük azt, akit, a nyavalya elért, Laci, hova mégy? — kiáltott ő, mert Laci hirtelen felugrott, és a székeket lökdösve kirohant a teremből. Maradj! Majd én visszahozom, tartotta fel őt Scsevó, egy kicsit sír, majd beszélek vele.

Hallották a lépteit, ahogy végigment a folyosón, valahol egy ajtó csapódott (kihalt volt az épület, s a rajtuk terpeszkedő fájdalmas csend hallani engedte a folyosó zajait), Scsevó dörmögése végre elért a fülükhöz, megtalálta, nyugodott meg, mert attól félt, Laci valahova elrohan, amilyen bolondos, aztán csukló sírás és motyogás hallatszott, valóban sír, állapította meg, a sírás megkönnyíti, sokáig csak a dörmögő férfihangot és a ka-

maszfiú meg-megbicsakló sírását hallotta, aztán csend, lassú léptek, majd ajtócsapódás, zúgott a vécé; Zsóka, legalább te ne sírj! Laci miatt sírok, motyogta zsebkendőjébe temetkezve Zsóka, nagyon rendes ember lesz belőle; mégiscsak a fiatok, nyugtatta Matykó, aztán Juszufhoz fordult, sajnos, ezt én idéztem elő; ki fogjuk bírni, ingatta a fejét Juszuf, ha valamit megcselekszik az ember, s végre tud róla beszélni, már túl van a nehezén, csak addig rémes, amíg nem mondja ki; öreg, te a fülbegyónás mellett vagy, igaz? Persze, hogy amellett, bólintott Juszuf meggyőződéssel.

Aztán vége is lett a tárgyalásnak, anélkül hogy tovább követték volna a formaságokat, Ábrahám többet nem ült vissza a székére, hanem mackós járással jött-ment, a régi naiv fickó, gondolta róla, amint elnézte, hogy vált szót ezzel is, azzal is, figyelmesen, tapintatosan, néha megsimítva a beszélő arcát (mint a jóságos doktor bácsi), az ülnökök rendje is megbomlott, néhányan ismét az asztal mellett helyezkedtek el, Zsiga a maga nyers modorában Zsóka mellé ülve kijelentette: most aztán elég a bőgésből! Hanem Kákának nem lett igaza, mégsem való volt ez a kölyöknek; megint meg akarsz ríkatni? — nézett fel Zsóka már-már mosolyogva; szerintem hányt a fiad, folytatta Zsiga, ha én nem az volnék, aki vagyok, még tán én is elokádtam volna magam magunkon! — emelte fel az ujját a hangsúly miatt, erre már fölnevetett Zsóka (de azért is, mert Laci visszatért Scsevóval, semmi különös nem látszott rajta); ha elküldjük, amikor végre őszinte szót remélhet, az talán még rosszabb, nem gondolod? — kérdezte Zsóka Zsigát (ő ott állt mellettük), Zsiga is meglátta Lacit Scsevóval, hirtelen az asz-

talra csapott: én pedig ma este csak neked fogok udvarolni, Kákának elvégre semmi köze már hozzád, igaz? — nézett fel rá gyűrött arcával; persze, hagyta rá ő, Laci közben odajött, és az anyja mögé állt (ő meghatottan másfelé nézett, bort kezdett összeöntögetni az üvegekből a poharába), Laci mintegy észrevétlen mozdulattal megsimította az anyja haját, erre meg neki kellett kiszaladnia a teremből: jó matéria, motyogta részeg meghatottsággal. Mert a részegség is kijött rajta a kibeszélés felszabadultságában.

Később azért, ott az asztalvégen, egy kupacba húzódva, fűztek még néhány megjegyzést a tárgyaláshoz, amolyan bor melletti bölcselkedés volt ez, mintsem megfontolt véleménynyilvánítás, Juszuf az öklére támasztott fejjel igyekezett a pilláit nyitva tartani; Zsóka, hallasz engem? — nézett fel az asszonyra (anélkül hogy pózán változtatott volna); mondjad, mosolygott Zsóka; jól van, már nem vagy elkámpicsorodva, csak azt akarom mondani, hogy aki legalább egyszer nem esik kétségbe önmaga miatt, az nem is ember, aláírod ezt, Zsóka? Aláírom, csak egy a bökkenő; mégpedig? Hogy némelyek nem győznek kétségbe zuhanni elégszer; no, túlzásba persze nem kell vinni, apa! — hallotta meg ekkor Laci hangját (Scsevó mellett ült, s neki úgy rémlett, mély beszélgetésbe merültek); apa, végül is mi lett ezzel a Setával?

Mind odafigyeltek a kérdésre; igaz is, kapott észbe Ábrahám, ez még hozzátartozik a tárgyaláshoz, ez a bíró utolsó kérdése lett volna, kösz, kiskomám, hogy föltetted helyettem, hisz tudjátok, kezdte ő, az újságokban benne volt (akkoriban jónéhányan lettek öngyilkosok a perekben vállalt szerepük miatt), amikor perújrafelvételt rendeltek el, Seta golyót röpített a fejébe; mikor volt ez?

ötvenötben; te meg kiborultál, nézett rá Zsóka keserűen; én már előbb kiborultam, hiszen a lyuk nem egyik napról a másikra keletkezett a gyomromon, bevittek a kórházba, megkéseltek; nagyszerű! — kiáltotta Ábrahám, nem annyira részegen, mint ahogy mutatta (az újra szőnyegre került nehéz témát akarta száműzni); leszel szíves nekem külön is elmondani, hogy is történt, minden kóreset rettentően érdekel; Matykó azonban legyintett: hagyjuk a marháskodást! S mivel izgalmában dadogott egy kicsit (vagy hebegett?), nehézkesen erőlködte ki magából a bölcs gondolatot (mindig szeretett bölcsességeket feltálalni, a másét is úgy, mintha a sajátja lett volna), a bűntudat a lélek halálos betegsége, dedede a testé is, Seta belehalt, te, Káká majdnem, és mimimi is hellyel-közzel. Kinek nem nagyobb legalább a vérnyomása a normálisnál? Ha még tíz másik baja is nincs melléje?

Laci ismét Scsevóval tárgyalt, ért a gyerekek nyelvén, gondolta, mert Laci láthatóan teljesen feloldódott a beszélgetésben, széles gesztussal éppen valamit magyarázott, megkönnyebbülten sóhajtott, mégiscsak jó, hogy itt volt, remélem, jót tett neki; megint Juszuf hangjára figyelt fel, Bódor Palinak magyarázta, aki teljesen elszótlanodva, asztalra fektetett arccal ült (szeméből végtelen szomorúság áradt, ez szokatlan volt, hiszen a szomorkodás nem volt szokása Palinak); nem vigasztalásul mondom, Palikám, hajolt közel Bódor arcához Juszuf, de neked sem ártott, amit itt hallottál; mit izélgetsz engem? — mondta teljesen indulat nélkül Pali, s várta, hogy mit mond még Juszuf, az Zsigára nézett, majd Hárs Petire, de ott volt Ábrahám is (majdnem mind ráfigyeltek megint); furcsa törvényszerűségre jöttem én rá, nem ma este, régen motoszkál bennem, de a ma este

is megerősített benne, hogy tudniillik (itt fölemelte az ujját) az új társadalom nemcsak ellenfeleit, de úttörőit is elemészti, nem egyszerűen úgy, hogy ezek egymást pusztítják el, hanem úgy is, hogy az új rend saját úttörőit véres kezűnek ítéli egy idő után, amikor már nincs szükség a véres kézre, amikor már elég erős ahhoz, hogy erkölcsöt teremtsen és követeljen. Hát hogy a fenébe ne esne kívül az erkölcs körén az, aki utat vágott a rendhez? Sőt néha rossz helyre ütött a kardjával, oktalan és értelmetlen pusztítást okozva ott is, ahol nem kellett volna? Böhöm nagy megállapítás, ingatta lelkesen a fejét Ábrahám, hiába, orvosok közt ilyet sosem hall az ember. De én még mindig nem értek egy csomó dolgot, már ne haragudjatok rám, egy szakbarbár orvosra; mit nem értesz? — emelte meg a fejét az asztallapról Bódor Pali, s mindjárt vissza is ejtette; hogy csak néhányat mondjak — kezdte az ujjait sorra ütögetni Ábrahám (amíg az első kérdést mondta, hüvelykujját egyfolytában kopogtatta a másik keze mutatóujjával), először, hogy Rajk például önfeláldozásból vagy félelemből vállalta magára, amit magára vállalt? Kettő, hogy ki a bűnösebb, aki megölte őt, vagy aki eltemette? Aki beismerte az erőszakot, vagy aki le akarta tagadni? Harmadiknak például Seta, ő volt-e a bűnös, aki aláírta egy ártatlan halálos ítéletét, vagy aki ezt a szerepet kiosztotta neki? Nem Kákára gondolok, hiszen ő is csak kézhez kapott szerepet játszhatott. Elég a kérdésekből, intett rá Juszuf, csak hadd kérdezzen, pislogott fel az asztalról megint Bódor Pali; igaz, hadd kérdezzen a gyerek, úgy okosodik, idézte a régi parasztvicc csattanóját Zsiga, aztán felpattant, és megfogta az ő kabátját.

Tudod, mi a te legnagyobb bajod? Laci is rájuk figyelt, s ő őszintén megrémült, hogy Zsiga most megint vala-

mi oltári nagy marhaságot mond (ami józanul sem elképzelhetetlen nála, hát még részegen), én már régen megmondtam, amikor még az erdei utat tapostuk, az a te legnagyobb bajod... nyögd már ki! — üvöltött Ágoston, én, a bíró kérem! Az a legnagyobb bajod, ingadozott Zsiga, hogy azt hitted, te szartad a spanyolviaszt, pedig elég lett volna hátranézni, hogy... Ki ne mondd, te disznó! — vonszolta el Zsigát a társaság közepéről Kecskegida (aki egy ideig a sarokban bóbiskolt).

Nem az az én legnagyobb bajom, mormogja, és ásítva, nyögve feltápászkodik a fotelból, beveti magát az ágyba (érzi, hogy most már pillanatokon belül aludni fog), bár Zsigának is volt valami igaza, de azért én Saint-Just véleményét vallom (nehézkesen kutazkodik agyában a francia szavak után, az utóbbi időben elszokott tőlük): „les lois sont révolutionnaires, ceux qui les exécutent, ne les sont pas", sajnos, ez az igazság, ha volt is itt belül egy icipici forradalmár, az kiveszett, elkóricált... valahova...

Ez meg mi az ördög volt? — ült fel az ágyban, valami egészen hülyét álmodtam, akkora ökörséget! — motyogja még félig az álom ösvényén tartva a lábát, nyomogatja a nyakát, nyújtózkodik, hunyorog a fényesen tündöklő ablak láttán, csak a mélykék ég látszik, egy kaktuszt döfködtem, egy igazi kaktuszt! Meg is szúrt, önkéntelenül az ujjait vizsgálja, aztán hirtelen kijózanodik, de hiszen azt a kaktuszt valóban összeszurkálta (ő a kaktuszt s nem a kaktusz őt, bár lehet, hogy a kaktusz kezdte), de ha most nem jön ez az álma, soha ebben az életben nem jutott volna még egyszer eszébe az a szerencsétlen hét, amikor ő kaktuszgyilkossággal foglalko-

zott. Ez a tegnapi nagy elmélkedés, csak az lehet az oka; minek is annyit emlékezni?!

De azért (ha már benne van) a kaktuszt ismét maga elé idézi, papsapka kaktusz volt, ha jól emlékszik a nevére (a boltban rá volt írva, amikor megvette, s élvezte, hogy ilyen kelekótya neve van egy kaktusznak, bár igazán hasonlított az alakja a papok sapkájához), a zöld kis gerezdeken erőszakos és tűhegyes tüskék meredeztek, kis bokrokban (jól megfigyelte, volt alkalma rá), amikor Zsókával eldöntötték a válást, és Zsóka elutazott az anyjához, ő egy hétig egyedül volt (egyszerre vették ki a szabadságukat, hogy elutaznak még egy utolsó próbát tenni, talán még megmenthetik a házasságukat, de az utazás előtti estén úgy összeszólalkoztak, hogy végül mindketten céltalannak ítélték meg a közös szabadságot, Zsóka sietve elutazott az anyjához, ő pedig otthon kutyorgott egy teljes héten át, mi az ördögöt művelhetett volna egyebet?), s egyszer csak figyelmes lett a kaktuszra, borzasztó szemtelenül nézett rá a virágállvány alsó polcáról, kissé ferdén ült, mintha hetyke kedvében volna (különben Zsóka kedvence volt, néha odatette a könyve mellé, majdnemhogy simogatta, talán őt meg sem szúrta volna, ha az állat megérzi, hogy szeretik, miért ne érezné meg a növény?), hirtelen feldühödött a kaktuszra, a hamutálon néhány gombostű ötlött a szemébe; na megállj, majd én elintézlek! — költözött bele valami rejtett, bosszúra sarkalló düh (nyilván Zsókára dühöngött), s a gombostűt óvatosan belenyomta a kaktusz kissé ruganyos, de majdnem embertestszerű puhás húsába, még a tű fejét is beszuszakolta az apró sebbe (nem sok nedvesség jött ki a nyíláson, a kaktuszoknak kevés a vérük), és Zsóka távolléte alatt (mintha csak a virág öntözéséről gondoskodott volna a szokásos mó-

don, Zsóka mindig a lelkére kötötte, ha valahova elment: a virágokat mindennap öntözd meg!), mindennap beleszúrt egy-egy gombostűt a növénybe, mindig más cikkely tövére, s folyton figyelte, változott-e az állapota (már a harmadik napon feltűnt rajta egy kis sovány odás, valahogy ijedtebb lett a kaktusz, mintha félni kezdett volna őtőle), a hatodik napra már ráncos és petyhüdt volt a bőre, tüskéi kissé meglazultak (most már valóban meg lehetett volna simogatni is, ha ugyan neki épp ehhez lett volna gusztusa), szemmel láthatólag összement, alacsony és vézna lett, a gombostűfejek előbújtak a sebekből (legalábbis az első három-négy, már visszatolni sem lehetett őket), ezért, mire Zsóka hazaérkezett, kidobta a kaktuszt a kukába. Eltemettelek, verte össze a tenyerét elégedetten (valami kielégített boszszúérzéssel), és aránylag nyugodtan, beletörődve, mondhatni méltósággal viselte el a válás egész procedúráját.

Furcsa, hogy ez most így eszembe jutott, mormog, miközben borotválkozik és mosakszik. Jól elaludtam a reggeli időt, csóválja a fejét, amikor az óráját felcsatolja. Öltözik, és sietve lemegy az irodába.

Az iroda zárva, a portán most egy kislány ül; hol az igazgató úr, kérdezi tőle, a lány jól megnézi magának, aztán a fiókot kihúzza; egy levelet küldött, nyújtja feléje; nem sok vendég lehet, hogy nem tévesztett összemással, mosolyog magában, a lány lesi az arcát, de amikor ő is ránéz, mintha valahova messzi bámulna, legalábbis ezt a látszatot igyekszik kelteni; öregem, írja Pirke, vártalak itt tízig, fölmentem, kopogtam, bementem, de úgy aludtál, hogy erre sem ébredtél fel, el kellett mennem, a feleségem sincs otthon, de a lakáskulcsomat a kislány odaadja, mindent megtalálsz az asztalon, egyél pukkadásig, este pedig várlak vissza, mert gondolom,

hogy nem mégy még el. Ha Pirke tízkor volt fent nála, akkor most nem lehet háromnegyed, bámulja az óráját: istenemre, ez áll! A faliórát keresi, negyed tizenkettő, hogyne aludnék délig, tesz szemrehányást magának, ha virrasztok és töprengek hajnalig, az istenbe is!

Üdvözlöm az igazgató urat, és mondja meg neki, mit is? — töpreng egy pillanatig, meg kéne írnom, de hát nem érek én rá most írogatni; azt mondja meg, hogy ha ma este nem jönnék vissza, néhány nap múlva beszólok, a viszontlátásra!

Az erdőben a fák alatt olyan határtalan vágy fogja el Bea után, hogy szaladni kezd, bevágja magát a kocsiba, és kihajt az erdei körútra, már fél tizenkettő, délre mondta Páternoszter, hogy menjek vissza; hányra pontosan? Rájön, hogy nem emlékszik az időpontra; az én nyomorult fejem, hogy még ezt is elfelejtem! — káromkodik, apám nélkül egyenesen odamegyek, határozza el, azonnal tudni akarom, mi van anyámmal, s ha jobban van, egyből indulunk haza, akár egy órán belül ott lehetek; eszébe jut az az ebéd, amelyet Bea főzött, a kerek zöld borsószemek fényesen gurultak el a tányér széléig, olyan volt, mint egy ételreklám a moziban, Bea mosolyát is látja, mégis eszembe jut az arca, örül meg, s lefékez, mert a kórház elé ért.

Senki fel nem tartóztatja, senki nem kérdi, hova megy (persze úgy siet, mint aki a leghatározottabb ügyben jár, nem úgy, mint valami ügyefogyott látogató), a portás az üvegfülkében mosolyogva tiszteleg: jól van az anyuka, tessék csak megnézni, éppen vége a vizitnek, az anyja a szobában van, ahol tegnap hiába keresték, erőtlenül mosolyog, amikor észreveszi őt, ejnye, a nagy kapkodásban semmit nem hoztam neki, legalább a narancs megvolna, de vissza is szaladhatnék venni, csak benéz-

tem; hogy van, anyám? Jól, biggyeszti le a száját az anyja (az ajakrándulás teljesen ismeretlen és szokatlan, de mielőtt felfoghatná az okát, az anyja kis gesztussal kísérve ismét félrerántja az ajkát), nem tudok rendesen beszélni, fiam; aha, érti meg, ez tehát az a beszélőszervi bénaság, állapítja meg; ez megjavul, teszi utána hangosan az anyjának; tudom, mondta az orvos, hallom, a barátod, büszkeség csillan fel az anyja szemében, s mindjárt oldalt néz a szomszéd ágyra, hallja-e az a másik aszszony, hogy a főorvos az ő fiának a barátja; az bólint, hogy hallja (az anyja ettől igazán boldog); ha valami, ez a büszkeség valóban meggyógyítja, filozofál keserűen, meggyógyítja magát, de akarja maga is; hát akarom én, fiam. Az anyja szemén látja, hogy áll mögötte valaki; az ápolónő? — kérdezi magától, de aztán azt is megérti, hogy nem az ápolónő (valóban Páternosztert pillantja meg, amint megfordul); szervusz, mit szólsz, milyen jól vagyunk? (az orvosoknál is járja a fejedelmi többes, meg persze a gyerekeknél); a jövő héten hazavisszük Kovács nénit, jó lesz? — fogja meg az anyja pulzusát Páternoszter, rövid csend adódik, ő is mintha érezné anyja pulzusát, valami lüktetés erősödik fel benne belül, egy pillantással végigpásztáz az ágyakon, csupa idős nő, nem, egy fiatalt is lát, egészen csinos, úgy fekszik, mint egy baba, vajon mi baja lehet? Rendben, egyenesedik fel Páternoszter (éppen hozzák az ebédet, hangtalanul gurul be a kocsi), most eszünk, aztán bevesszük az altatókat, búcsúzz el, kérlek, indul Páternoszter, ő lehajlik az anyja arcához, megcsókolja a hűvös ráncokat (megint az a benyomása, hogy olyan, mintha nem is élne); isten vele, anyám, fogadjon szót, és várjuk, ha jön, meglátja, milyen meglepetést tartogatok (hirtelen bukott ki belőle, s még nem is tudja, mi lesz a meglepetés, egyszer régen

arra gondolt, amikor a régi tévét berakták a lomtárba, milyen jó lenne ez az ő öregeinek, úgy van, határozza el, veszek nekik egy tévét), utoléri Páternosztert; ebéd után altatjuk, utazz csak haza nyugodtan, talán már a hét végén hazaküldöm; mentővel? — kérdezi ő; természetesen. A főorvosi szoba ajtajában állnak (Páternoszter már sietne, látszik rajta, és nem invitálja, hogy menjen be); hát, öreg, nem tudom, találkozunk-e addig; csak most ne kezdj hálálkodni, természetes, hogy mindent megtettünk, és ezután is... hazaküldjük, s amit mondtam, a gyógyszerezést betartani, szervusz! Köszönöm, szervusz, nyögi ki Páternoszter hátának, aztán kikullog az épületből.

A kocsiban könnyed vidámság lepi el, a kórház szorongása eltávozik tőle, az anyja jól van, nincs nagyobb baj (ez látszik is rajta), hamarosan hazaküldik, Páternosztternél jó kezekben van, most az apjáért bemegy, elköszönnek, és máris indíthat hazafelé. Amint elkanyarodik a templom előtt, az órájára pillant, úgy lesz, ahogy gondoltam, egy óra múlva Beánál leszek.

Azon veszi észre, hogy fütyörészik.

HARMADIK RÉSZ

Harangcsengő, gondolja, miután harmadszor is megnyomja a gombot, a szemével végigkíséri a vezetéket a ház sarkáig, kis porcelán csigákon kúszik el a drót az ajtóig, ő itt megérinti a gombot, s két finom rézhuzalon bemegy az üzenete Beához, a kis harang megszólal, itt vagyok, nyiss ajtót! De miért nem jön már? — kezd nyugtalankodni; nincs itthon! — érti meg, máskülönben már nyitná az ajtót, furcsa sértődöttséget érez, hol az ördögbe lehet? Eszében sincs, hogy várjon! Önkéntelenül a zsebe mélyére nyúl, a kulcsot keresi, de nincs nála a kulcs (egy pillanatra az a benyomása, hogy kizárták otthonról, azért nem vitt kulcsot, mert úgyis várják, tehát ajtót nyitnak bentről), nem hazajöttél, fiacskám, fenébe a hamis képzetekkel! — szidja magát, s akkor észreveszi a kertajtó kulcslyukában a kis fehérséget. Aha, egy papír!

Ujjheggyel óvatosan kihúzza az összesodort apró papírdarabot, csak elszaladt valahova, de gondolt rám, üzent, melegszik meg a szíve, szétnyitja a lapocskát: ezer bocs és egy anyamedve, olvassa az első sort, el kellett mennem néhány napra (különben a baj nem jár egyedül: eldugult a kávéfőző), aztán majd jövök; hogyhogy eldugult? Ez meg mi a fene akar lenni? De máris megérti, és elmosolyodik, kis nyavalyás, mormogja, aztán az aláírást veszi szemügyre, nagy vízfejű betűkkel ez van

ott: Van Dógom (holland üzletember) és a legsarokban egy szám: 512; ezt csak nagy nehezen érti meg, ez a dátum, az ördögbe is! még egy hete sincs, hogy eljöttem hazulról, persze ez tegnapi vagy inkább tegnapelőtti dátum lehet, már azt sem tudom, hanyadika van, úgy elrugaszkodtam a világtól. Mintha valami öntörvényű bura alatt élnék, ahol nem kötelező az időszámítás.

Amikor a kocsihoz lép, egy motorkerékpár rohan el mellette, az meg mintha Sanyi volna, néz a motor után, a hátul ülő is visszanéz, ő az, Sanyi! A motor fékez, majd visszakanyarodik, mellette hirtelen leáll; csak nem engem keresel, bátyó? Dehogynem! — egyezik meg hirtelen a helyzettel (úgyis meg akarta keresni Sanyit, az apja a lelkére kötötte), az itt Jozsó, a szomszédom, amúgy gépkezelő, Nagy József, nyújtja a kezét a fiatal férfi, miután feltolja a motorszemüvegét (ismerős az arc); csak nem Tündér-Nagy? — kérdezi meg; ördöngös szemed van, bátyó, hiszen ismertük az apját, talán őt magát is, volt ott vagy három-négy gyerek, amikor mi szódáért jártunk az öreghez; azok a bátyusok lehettek, mosolyog Jozsó, én már a háború végén születtem. Az apját nem is látta, elvitték, amikor apámékat is (a szomorú témát hirtelen abbahagyja); menjünk akkor? Mehetünk, eredj csak, Jozsó, ebéd után majd beszólok, a motoros kezet fog, és elvágtat; jól repeszt a fiú, szinte félek mögötte, elszoktam már a két keréktől, mi van a kocsiddal? Lerobbant tegnap, Jozsó estére fogja megbütykölni, dugulás, de lehet, hogy a gyújtással van valami, ügyes gyerek, majd mondom, merre kanyarodj!

Ebédeltél már? — kérdezi, amikor kiszállnak, nem? Akkor velünk eszel; nem tiltakozik, mert rettentő éhes, s az ember az öccse hívására nem szabódhat (másnál illem, testvérnél sértés), a kétemeletes kockaháznak sivár

laposteteje van, sorban erkélyajtók látszanak, de erkély nincs, csupán egy falba simuló rács (mint a gulyásleves hús nélkül), de hát amennyibe ez került, azért nem lehet túl igényes az ember (amikor Sanyi Pesten járt náluk, elmondta, hogy a téesz fél vezetősége bérházba költözött, amolyan szolgálati lakások ezek, maga a téesz építette a négy bérház egyikét, Sanyi büszkén mondta, hogy külön hálófülkék vannak a gyerekeknek és természetesen fürdőszoba, a csapból többnyire a víz is folyik, titkolt elégedettséggel mosolygott, elvégre Pesten sincs mindig víz, olvasni az újságban), a lépcsőház eléggé ütött-kopott, porlik a malter, egy hat-nyolc éves ház lehetne jobb állapotban, de hát Pesten sem az a kimondott tökély egy-egy új ház (hivatkozik magában ő is Pestre, ahogy Sanyi hivatkozott a víz dolgában), mit gondolsz, asszony, kit hozok? — lép be Sanyi az előszobába; csak nem a bátyádat? — kukkant ki a konyhából Sanyi felesége; Jesszus! Én meg csak így vagyok, és gyorsan igazgatni kezdi a haját, letépi maga elől a kötényt, isten hozta, sógor! Ejnye, csak nem magázódtok? — csóválja a fejét Sanyi; én nem is tudom, olyan régen láttam, hogy elfelejtettem, mentegetődzik zavartan az asszony (Terike? — próbálja felidézni magában az asszony nevét, Ica? Ili? Nem, mégis inkább Terike, meg kell várnom, amíg a nevén szólítja Sanyi!); már vártuk, hogy jössz, sógor, fáradjatok be a szobába, terítek mindjárt.

Egy kupicával? — nyitja a vitrint Sanyi (nehéz politúros bútorok, homályos üveg mögé bújtatott lámpájú rekamié, csipkékkel teleszórt fotelok, az ember nem mer elhelyezkedni bennük, vajon hogy férték be a szűk ajtón és előszobán át ezek a monstrum bútorok? — töpreng); csak keveset! — kéri az öccsét; ó, semmi ez, ebéd előtt különben is eltűnik az emberben, Manci meg jó zsírosan

kicsit ebben a modern mezőgazdasági nagyüzemben (ezek is a Sanyi szavai) és legalább eltelik az idő.

A fényképeket nézed? — jön vissza Sanyi az ablaktól, miután megnyitotta az egyik szárnyat, a nagy albumba gondos kezek ragasztották be a csipkés szélű amatőr fényképeket; Margitka csinálta, mondja Sanyi; látom (a képek alatt iskolás betűkkel ott olvasható a kép készültének helyszíne és dátuma: „iskolai kirándulás a Mátrába, 1971, május", „Apuékkal Szoboszlón, 1972. szept." és sorra mind hasonlóképpen); jól tanul a kislány? Hála istennek, jól fog a feje, persze Kissanyit utol nem éri, de hát egy lánygyerek mégis más, jár, ameddig bírja, meg kedve tartja, aztán úgyis férjhez megy; hanyadikos? Második szakközépbe jár, tudod, ilyen mezőgazdasági szakközép ez a miénk, Margitka könyvelést tanul (mert tagozatos iskola), majd bedugjuk érettségi után az irodára, megkeresi, amit egy asszonynak illik megkeresni manapság; a feleséged is keres? Tejátvevő, reggel meg este jár be, kétezer fölött van az átlaga; csinálj szódát, Sanyi! — dugja be a fejét az ajtón Manci, ó, azokat a vacak kis képeket nézed? Egy kicsit elviszem Sanyit, mentegetőzik (örül, hogy addig ő legalább a képeket nézi, tehát magára lehet hagyni); hát csak nézelődj, mondja Sanyi, és kimegy.

Valóban rendbeszedte magát, szimatol a levegőbe, mert Manci az ajtónyitással egész illatfelhőt engedett be (a haja megfésülve, könnyű világos ruha rajta, az kirajzolja dús keblét, vastag csípőjét; a zsíros ételek, persze, mosolyodik el gúnyosan), ez a mozdony a beépített lámpákkal! — vizsgálja a rekamiét, ez maga a fölemelkedés jele! Státuszszimbólum, nyúl az annyit használt szakmai kifejezéshez, valamikor szalmazsákon háltak, lábtól feküdtek a barnára festett ágyban (Sanyi majdnem

főz, az felszívja (tehát Manci, örül meg sógorasszonya nevének), hát itt lakunk, néz körül elégedetten Sanyi, kilencedik éve. Engem már nem hívnak az állatok udvarra, istállóba, hogy etessem őket, ha én egyszer itthon vagyok, beülök a fotelbe, és nézem a tévét, vagy olvasok, ha én abbahagyom a munkát, a magam ura vagyok, és ha vasárnap olyan kedvünk van, beülünk a kocsiba, s gyerünk fürdeni, kirándulni, mint más rendes ember.

Gondosan összehajtja a fotel karján levő csipkét, leteszi az asztalra, és ő is leül, apámék felé jöttünk Jozsóval, hallom, jobban van anyám, igen, hamar hazaengedik, bólint ő (magában restelkedik, hogy az anyjáról teljesen elfeledkezett, ha Sanyi nem hozza szóba, annyit nem mondott volna, hogy bakk!), igyekszik jóvátenni a dolgot, és elmond mindent részletesen, a vizsgálatot, az intenzív osztályt, ahol képernyőn figyelik a beteget (Sanyi nem is csodálkozik túlságosan, a tévében már láttam effélét, bólint, ma már csodákat művel a tudomány, s az egészet természetesnek veszi, hogy egy öreg parasztasszonyt intenzív osztályon kezelnek), egy barátomra bukkantam, próbálja megmagyarázni a különös gondoskodást; hallom, apám mondta, siklik át a közlése fölött Sanyi, s máris témát vált, hol az ördögben van ez a lány? — feláll, és kiszólt az ajtón: Margitka nem jött még? Szakkörük van, kiáltja valahonnan messzebbről az asszony (tompa a hangja; aha! — érti meg, törülközik), Sanyi mosolyogva tölt ismét, szépítkezik a drága, a pesti sógora előtt mégsem akar lomposan mutatkozni; egészségünkre! Aztán már igazán nem kérek! — mondja ő; rá se ránts! Ebéd után úgyis kiviszel az üzembe (így mondja!), s a határban nem leheltet a rendőr; helyes, kiviszlek, s még örül is az ajánlatnak; jó lesz szétnézni egy

két évvel fiatalabb nála), sokat rúgkapálták egymást, piszkolták, nyűtték az ágyneműt, a szalmazsák bizony rongyos volt, néha a lepedő is, a rúgkapálástól aztán tele lett az ágy szalmaszálakkal (persze rá se rántottak; mit zavarja a kölyköt egy kis szalma? Csak az anyjuk veszekedett: valóságos disznóólat csináltok az ágyból), hol van már az a szalmazsák!? (ő alszik rajta az apja házában) Sanyi igencsak sértésnek venné, ha szalmazsákon kellene aludnia, este kihúzzák a rekamiét (látszik is a padlón a két csík, amit a kis vaskerekek vágtak be a fába), Manci megágyal (a tévé kékes fényében), úgy van! — ragadja meg hirtelen a jó ideje benne motoszkáló emlékképet, Jánoséknál láttam ilyen rekamiét!

Amikor 1950 nyarán Pestre került, hosszú ideig jóformán tájékozódni sem tudott a házrengetegben (félve ment át az úttesten, pedig hol volt akkor még a forgalom, ami most!), megtörtént, hogy a Körúton (ahol naponta közlekedett) az ellentétes villamosra szállt (ideiglenesen egy diákszállóban kellett lakniuk, míg aztán kapott egy másfél szobás szolgálati lakást, Zsóka veszekedte ki, mert akkor már terhes volt, különben ki tudja, meddig lakhattak volna a sivár diákszobában?), nem volt hát módja János bátyját meglátogatni (de meg kedve sem igen volt hozzá), pedig ott őrizgette pénztárcája kis rekeszében a gyűrött cédulát (ahol néhány szükséges címet elrakott, bármikor előkereshette, hiszen a pénztárcája állandóan a zsebében volt), a cédulán anyja dülöngélő betűivel Jánosék gyáli címe állt. (János nem sokkal a háború után bejelentette otthon, hogy a pártban jelentkezett rendőrnek, és apja minden fenyegetése, anyja rimánkodása ellenére egy szál ruhában

beutazott a városba, később vagy kétszer hazalátogatott, aztán Pestről írt, hogy menyasszonya van, majd később, hogy gyárban dolgozik, mert az apja kuláksága miatt kitették a szűrét, ezt akkor mondta el neki az anyja, amikor ő hazautazott egy este, hogy bejelentse házasságát és Pestre helyezését, amikor a címet is odaadta neki az anyja, az apja dúlt-fúlt, hogy már a második fia hagyja el, mintha ragaszkodást várt volna tőlük, de legalább az egyik vele maradhatott volna, s akkor még listára sem tehetik, majd csikorgósan nevetett, ládd, az haza sem jön, mint te, éjszaka titokban, őt mégis kirúgták, téged meg fölemelnek, csak tudnám, mit ígértél nekik?) Aztán a harmadik pesti évében alakult úgy, hogy mégis kiment Jánosékhoz.

Zsókával akkoriban már napirenden volt köztük a civódás, semmiségeken is összekaptak, Zsóka a kis Lacit hónapokra hazavitte az anyóshoz, a kis munkásházba, nyelvvizsgákra készült, mert a fejébe vette, hogy diplomáciai pályára lép; minek az neked? Csak nem akarsz nagykövet lenni? — gúnyolódott vele; szerinted nő nem lehet nagykövet? Ha elég férfias, mart belé Zsókába, így hát van reményed rá; utálatos, nagyképű alak vagy, fújt Zsóka, s mindketten tudták, hogy közöttük nem lehet többé megértés, annyira különfélék (vagy inkább megszokhatatlanok egymásnak), hogy ők már akkor is civódnak, ha egyetértenek, csupán azért, hogy ellentmondjanak a másiknak. Minden találkozásuk fojtott, robbanásveszélyes jelenet volt közös drámájukból, amelyben a hősök már eljutottak a reménytelen tisztánlátásig. Egy kis képmutatás megmenthette volna őket egymásnak, de a képmutatásra mindketten alkalmatlanok voltak.

Menekült otthonról, Zsókától (akkoriban néhány va-

sárnap délelőtt szó nélkül elment hazulról), és Jánoséknál időzött délutánig, csak azért nem estig, mert bárhol volt is, hamar elfogta valamilyen meghatározhatatlan nyugtalanság és tovább kellett állnia, menni, mindegy, hova.

Jánosék szívesen fogadták, felesége, Ilonka, nyírségi származék volt, négy gyerekkel éltek a falusias külsejű apró házban, amelynek a végéhez János nyaranként hozzá-hozzáépített egy szobácskát, az egyikben nyári konyhát rendeztek be, a másik János mindenes műhelye volt, ahol bútort javított, polcokat, szekrényeket fabrikált, kerékpárt javított, de újrakötözte a régi sezlonok rugóit is, és áthúzta őket, mindent megcsinált, amire a nagy családnak szüksége volt. János gorombakovács volt a Mávagban (miután leszerelt a rendőrségtől, felvették átképzősnek, s talán mert a kovácsmesterség a vérébe ivódott, igen hamar kiváló munkás lett, a nagy munkaversenyekben érmeket, címeket és jutalmakat nyert), nagy szeretettel beszélt a gyárról, ahol szerinte nem volt mese (nem úgy, mint a paraszti munkában), amit ott ők egyszer elvetettek, az kikelt, azt nem vitte el a víz, és nem emésztette meg az aszály, amit itt megcsinál az ember, az meg van csinálva, mondta, széles tenyerét előmutatta; látod, öcskös, ha már ilyen az ember keze (fekete repedések, égésnyomok, a sebhelyek friss bőrén keletkezett újabb piros varak éktelenítették a két kezét), legalább látszatja legyen, minket ez a két kéz jobban ellát, mint tíz hold föld, ebben megterem, ami a családnak kell.

János sokat emlegette a régi otthont, a földet, de csak mint régvoltat, a múlt ködébe vesző rosszat, el-elmerengett egy mondat erejéig a családtagokról; szegény apám, mondta, birkózik azóta is a földdel, aztán hirtelen kijelentette: parasztnak lenni már nem lehet, aki teheti,

menekül onnan, Mihály akaratán kívül kiszállt a buliból (furcsa volt János szájából ez a vagányos kifejezés), te, öcsém, tanultál, jól tetted, megadtuk hozzá, ami tőlünk telt (amikor őt gimnáziumba adták, János volt leginkább amellett, hogy tanuljon, hiszen a földre épp elegen maradnak úgyis), Sanyi? Az bizony otthon veszett, pedig abból itt valaki lehetne, hiszen tudod, milyen ügyes keze van annak, az még a vekkert is szétszedte, s ha apám félig agyon nem veri miatta, biztos össze is rakta volna (egy dobozban sokáig ott volt a szétszedett vekker a kredencfiókban, réz fogaskerekek, csavarok zörögtek a doboz alján, s a kék rugó szétterpeszkedve lógott ki a szerkezet oldalából), ha már gépet tud csinálni az ember, minél többet csináljon, és a géppel végezzen el minden munkát (János a maga módján nagyon is épkézláb gondolatokat fogalmazott meg, szívesen hallgatta), azt hiszed, apánk nem azért vette meg azt a rohadt favázas cséplőt, hogy olyan eszköze legyen, ami többre képes, mint a két keze? Szerette ő a földjét, mégis menekült tőle. (Amikor az aratás napjaiból vette el az apja a cséplővásárlásra az időt, Papó dúlt-fúlt, nem is vagy te igazi paraszt, ha itt tudtad hagyni a kaszára érett búzát, mondta, amikor visszatértek Puskáséktól, a paraszt a kaszája hegyéig tart, mit akarsz te azzal a géppel? Nem parasztnak való az!)

Efféle beszélgetésbe merülve üldögéltek ebéd után Jánossal a nagyobbik szobában, ahol az üveges rekamié állt; a belvárosban vettük, mondta János büszkén, kisiparostól, részletre! Látszott a szemén, hogy ez a hatalmas és otromba bútordarab az ő talapzata, amelyen esténként elhelyezkedve itthon érzi magát az újfajta munkáséletben, csakúgy mint az azbesztruhás, védőszemüveges gorombakovácsok közt, akikkel naponta tucatnyi izzó

vastömböt igazgatnak a gőzkalapács csattanó, ránduló pofái közé, hogy a végén esztergálásra kész óriástengelyeket vessenek az edzőmedencébe, ahol sisteregve nyerik el kékesszürke színüket. (Később járt az üzemben, s látta.)

Ötvenhat nyarán elkerült a könyvtárból, kutatói státust kapott az akadémiai intézetben (akkor már nagy volt a súgás-búgás, nyüzsgés az értelmiségi körökben), kissé meglepődve tapasztalta, hogy megbecsülik, sőt bizalommal fordulnak hozzá vezető beosztású emberek is (egyikük megmondta, hogy tiszteletre méltó a bátorság, amellyel másfél éve feladta funkcióját, szembenézett a tényekkel; tudod, kérlek, hibás politikát szolgálni hittel még csak lehet egy darabig, de aki rádöbben a bűnökre, és mégis tovább csinálja, az nem is ember; jobb szerettem volna tovább csinálni mégis, felelte ő, helyrehozni, amit elrontottunk, de túl erősen tartja magát a „garnitúra", egyelőre hát nem maradt más a számomra, mint a bűnbánás; egyelőre! — emelte fel az ujját a tudományok doktora), valójában azért nem csodálkozott, sőt megelégedéssel fogadta, amikor az értelmiségi forradalmi bizottságba beválasztották. No, nem sokáig tündöklött a boldogságtól, s a nagy tevékenységi láz is mihamar elhagyta, amikor az Országházban, majd meg a szakszervezeti székházban részt vett egy forradalmárgyűlésen, az egyiken vezető politikusok alázkodtak meg a fegyveres demagógok követelései előtt (de micsoda követelések voltak azok! S ha egyet megkaptak, mindjárt megtoldották újabbakkal, ő csak bámult és remegett), a másik gyűlésen pedig nem egyszerűen antikommunista jelszavakkal hozták lázba egymást a résztvevők (meg szovjetellenes kirohanásokkal!), hanem zavaros és ugyancsak kétes programokat hirdetve (mert minden

szónoknak külön programja volt), fasiszta és antiszemita kijelentéseket tettek (két tekintélyes és idős írót lezsidóztak, akik részt vettek a megújulási program propagálásában, majd pedig börtönbe kerültek részvételük miatt), látott pogromot a Körúton és lábbal felakasztott halottat a lámpaoszlopon, elborzadt a Köztársaság téren a föld alatti börtönöket kereső és gépekkel a földet feltúró tömegen, az intézetben aztán egy éjszakai vitán (nem tudtak hazamenni este, mert kijárási tilalom volt, és lőttek a környéken), megmondta, hogy itt már az isten se lát tisztán, a dolgok félresiklottak, nincs megfogható program, sem ilyenre támaszkodó erő, viszont a szélsőséges csoportok egyre világosabb frontot alkotnak, ez pedig minden forradalmi vívmány elsöprése, de anarchia is bőven, válogatás nélküli, öntörvényű likvidációk sora, itt ő már csak arra hajlandó használni a fegyverét, hogy önmagát megvédje.

Felhördültek, vitatkoztak (mások igazat adtak neki, vagy csak hallgattak), hajnalig marták egymást, ő pedig reggel nekivágott, és gyalog kiment Jánosékhoz; meghúzódnék nálatok, bátyus, ha befogadtok, mondta kétségbeesve (Zsókától néhány hete vált el, egy konyhazugban kapott nyomorúságos albérletet, de a holmiját sem vitte oda, csak épp egy paplant, párnát, de Zsókáék sem maradtak a lakásban, a gyerekkel elmentek a nagymamához, Zsóka egy ottani orvossal készült házasságot kötni), János éppen egy ládát szögezett a tűzhely mellett, amikor ő betoppant, már alkonyodott, félhomály volt bent, csak a tűzhely piros parazsa villogott, János némán átölelte, ő meghatottan ütögette bátyja hátát (önkéntelen mozdulat volt és szokatlan, később is sokszor visszaidézte ezt a pillanatot, s bár komikusnak találta, újra meg újra meghatotta, többnyire elmormogta azt a

verssort is: csak testvér marad az, aki egyszer testvér, a baj összehozza az egy test véreit, és megbocsátanak egymásnak mindent); örülök, hogy jöttél, örülünk, nézett a feleségére, itt nyugton megleszel. Tán csak nem csináltál valami marhaságot? — kérdezte meg azért később; nem, mostanában legalábbis nem. János nem kérdezte, hogy azelőtt mit.

Néhányszor azért nekivágott később a városba vezető útnak (a nyári konyhába tett be János egy sezlont, s a régi tűzhelyet kifoldozták, azzal fűtött egy keveset, jól megvolt, olvasott, hallgatta a rádiót, vagy a gyerekeknek farigcsált játékot, kontyos csigát, bigét, amivel ők játszottak annak idején), de soha nem jutott túl messze, mert hol tankok állták el az útját, hol karszalagosok, egyszer be is kísérték valami bizottmány elé, ahol kihallgatták (háromszor is, mindig más személy), s csak estefelé engedték el. Azzal fogadta János (Ilonka mögötte állt szipogva, kezét tördelve), autóval voltak itt érted; ki tud róla, hogy idejöttél? Senki, talán egy-két barátomnak mondtam, hogy Gyálra jövök, de azoknak sem mondtam a címet, ezek pedig címre jöttek, név szerint kerestek; miből gondoljátok, hogy rosszat akartak? Kutattak, mindent megnéztek, szerencse, hogy nem voltál itthon. Akkor este átköltöztették őt a szomszédba (a kert hátulján léptek át az alacsony léckerítésen), egy baptista családhoz került.

Már esznek, amikor megjön a kislány (kislány? a mini szoknya alól akkora comb kalimpál ki, hogy szinte restell odanézni); csókolom, Laci bácsi! (és megcsókolja) Vártuk ám nagyon! (és csillog a szeme, igazi nő, gondolja) Jaj, istenem, de sok baj van ezzel a Piri nénivel,

borzasztó egy ilyen vénlánnyal valamire menni; ne beszélj már annyit, moss kezet, és ülj asztalhoz, szól rá az anyja; tiszta, emeli eléjük két tenyerét Margit (gyerekesen), de azért elmegy a fürdőszobába; ezzel a Piri nénivel örökké meg van akadva, csóválja a fejét Sanyi apai büszkeséggel (ő arra gondol, hogy manapság a tanítvány beszél olyan hangnemben a tanárjáról, mint annak előtte a tanár beszélhetett a tanítványról, szemrehányóan, de azért bölcs megértéssel), Sanyi szörpöt tölt, és szódát nyom a poharakba; igyad, testvér, házi készítmény, Manci nagyon szeret effélével babrálni, mégiscsak más a házi befőtt, látnád a spájzot! Megnézheti, szól közbe Manci, de egyikük sem reagál (Sanyinak elég, ha megdicséri az asszonyt, további tündöklését viszont nem tűri); Margitka, miért szörpöt iszol? — kiált rá az anyja a lányra, előbb levest egyél! De mikor én szomjas vagyok! Elveszi az étvágyad! (de nem vette el, mert Margitka másodszor is vesz a levesből); örülök, hogy végre együtt ülhetek veletek, mondja végezetül, köszönöm az ebédet! Máskor is szívesen látunk, egészségünkre! — mondja Sanyi, igazán nem szép, hogy sosem jársz minálunk, toldja meg Manci, Margit pedig (hogy ki ne maradjon, és hogy bizonyítsa a modern szellemet); meghívjuk Laci bácsit holnapra is, anyu holnap szolgálatban lesz, és én főzök, palacsintát fogok sütni; azt nagyon érti, bólogat jóérzéssel Sanyi; énmellettem megtanul mindent, helyesbít szigorúan Manci, akármilyen modern az a lány, tudjon főzni meg minden. De meg is csinál ez bármit a ház körül!

Ugye holnap is eljön? — folytatja Margit zavartalanul a kérlelést; majd meglátjuk, válaszolja ő mosolyogva; aztán tanulni! ha elmegy anyád, nem a lányokkal viháncolni, dörren rá az apja a lányára, majd feláll, istennek

hála ma is telerakhattuk a kotyeszt, hanem most már gyerünk! Benéztek a telekre? — kíséri ki őket Manci; miféle telekre? Itt nem messze építkezünk; aha, mondta apám, emlékszik vissza, Jozsónak be kell szólni úgyis, hogy nem megyek vele, Lacival megyünk ki az üzembe, magyarázza Sanyi már az ajtóból, minden jót, sógorasszony; vacsorára is bejöhetsz ám, ha nem leszek is itthon, találtok ennivalót a spájzban.

Aztán miféle építkezés az? — kérdezi már a kocsiban; mindjárt meglátod, egy házacska; de minek? Magad mondod, mennyire meg vagy elégedve a bérházzal; meg is, de előre gondol az ember, a lány maholnap férjhez megy; mikor lesz az még? Na, nem is olyan mikor, a ház fel van húzva, két év, amíg rendben lesz, akkor a berendezés, az udvarát rózsával telepítem be, nagy divat a rózsa, nekem meg régi bogaram, ha majd nyugdíjba megyek, lesz mivel szórakoznom, az angyalát! Micsoda messzi tervek, csodálkozik az öccsén, eljön az hamar, Sanyi nevére vettem a telket, de aztán hogy tanul, s igencsak elpályázik tőlünk, marad a lány, annak hagyjuk a bérházat, mi meg átköltözünk az újba. (Fiasanyi tán nem is tudja, hogy telek van a nevén, vagy ha tudja is, nem törődik vele, egy matematikusnak különben sem sok keresnivalója van vidéken, nem lehetetlen persze, hogy lesz, Fiasanyi programozást tanul, s ahogy itt a dolgok fejlődnek!?) Csodálkozom, hogy lemondasz a fiadról, jegyzi meg, aki ilyen messze előre tervez, az beláthatná, hogy programozóra egy mezőgazdasági nagyüzemben maholnap szükség lesz. Mondasz valamit, nyílik el Sanyi szeme, hallod, bogarat ültettél a fülembe, itt kanyarodj, és azon a nyitott kapun be.

Följebb fölfedezi Gyurka bácsi házát (ahol a minap Beával megismerkedett, túl rajta ott van valahol a drót-

rácsos kapu, az orgonasövény mögé bújó házzal, a giling-galang csengővel; vajon nincs-e még otthon Bea? Majd holnap megnézem, vagy talán már ma este, határozza el), hát ez volna az, áll meg Sanyi csípőre tett kézzel a nagy vörös téglaház előtt (a világos palát nemrég rakhatták fel a tetőre), két nagy ikerablak az elején, sarokveranda (ez is üvegezve lesz, látszik), az alagsorba garázslejáró vezet (ajtó még nincs, csak a betonlejtő); te Sanyi, hiszen ez borzasztó pénzbe kerül! Istenkém, mosolyodik el rosszul palástolt büszkeséggel Sanyi, eleget keresek, és hát ma már nem megy el az ember pénze földre, gazdaságra, mit csinálhatnék a pénzemmel? És mit csinál más? — kérdem, épít mindenki, ez a szokás, aki nem épít, arra görbe szemmel néznek, hogy elszórja a pénzét vagy talán bankba rakja, ugyan minek? Nem viheti magával a túlvilágra!

Az ott a Jozsó háza, ő már benne lakik, mutatja Sanyi a szomszédos portát (még nincs a két telek közt kerítés, Sanyi kocsiját is megpillantja odaát, mellette áll Jozsó motorja), arrébb a főkönyvelőé, a főagronómusé, meg néhány részlegvezetőé, párttitkáré, itt épített az egész brancs, de persze épített ide más is, egyszerű gépkezelők, mint ez a Jozsó is, vagy tanár, állatorvos, aki hozzájutott itt a telekhez. (Valóságos villanegyed, impozáns házakkal, s bár nem túlzottan szépek, mégis mindegyik vagyont ér, állapítja meg.)

Hát hallod, mormogja, nem rossz üzlet ez a téesz, ha itt mindenki palotát építhet magának; no, nem mindenki, csak a krémje, emeli fel az ujját Sanyi, a kvalifikált emberek; te is annak számítol? — kérdez közbe ugratva, Sanyi kis rosszallással csóválja meg a fejét: én, öregem, olyan üzemet vezetek, amelyik havonta meghozza azt a milliócskát, világszínvonalon álló technikával bánnak

énnálam az emberek, persze nem láttad, nem tudhatod, nektek odafent halvány gőzötök sincs arról, mi minden van már minálunk, és sokfelé! Jártam néhány üzemben tapasztalatcserén, hidd el, nem kell szégyenkeznem a magam bótja miatt; jó, jó, elég az öndicséretből, elhiszek mindent, örülök is neki, csakhát igazán szokatlan ez az egész, eszembe jutott az az este, amikor vártátok az agitálókat, és nemigen akaródzott... Naivság! — legyint Sanyi, hamarabb kellett volna! De hát tudod, milyen hatökör tud lenni az ember, amíg visszahúzódik a maga petrólámpás kuckójába, el sem tudja képzelni, miféle gazdálkodás megy a nagyvilágban...

Kicsit hitetlenkedve figyeli az öccsét, de ugyanakkor természetesnek veszi, hogy Sanyi ilyen lett, valójában megsejtette ő már azon a régi estén, hogy Sanyiból még lehet újfajta szakember, aki meg tudja nyitni a föld lakatját (Öreglaci szava!), és rendjén is van, hogy minden így alakult. Mégsem érti egészen, hogy mi a friss máz Sanyi lelkén, és mennyi van még a máz alatt abból a régi parasztból, aki annak idején volt, mert hiszen néha elő-elővillan valami a magánakvaló emberből, ahogy az egyenlősdi ellen tiltakozik, de csak azért, hogy igazolja az átlagosnál magasabb jövedelmét, ahogy kivonja magát a többség törvényei alól, ahogy csak a család viszonylatában tervezi meg a jövőjét (a maga jóléte, kényelme és biztonsága lebeg a szeme előtt), szót sem ejt arról, mit jelent az ő „boltjuk" másoknak, a többi embernek, az országnak. (De hát mit várok tőle? Frázisokat csak nem fog itt nekem mondogatni?) Azért valami mintha mégsem volna rendben, a létforma nincs arányban a szellemmel (ez különben megint csak természetes, előbb a lépcsőre kell fellépni, a széttekintés csak azután következik), ámbár jobb volna, ha nem készítenék szocioló-

giát, hanem megcsodálnám belül is az új házat, figyelmezteti magát. Egy ilyenben én is ellaknék, mondja, amikor ismét kint vannak az udvaron.

Jön Jozsó, megyünk, Sanyi bátyám? Eredj csak, mi a kocsival megyünk, de ha nem zavarunk, megnéznénk az óráidat; nézzék csak, pirosodik el a fiú, Jutka megmutatja, a karórájára pillant, nekem muszáj mennem, mert ezek nem haladnak semmire, ha nem vagyok ott, van egy kis gyűjteményem, néz rá a fiatalember, s magyarázón hozzáteszi, ez a hobbym, a régi óra, ha ráérnék, de szívesen megmutatnám, ne beszélj már annyit, hanem eredj, noszogatja Sanyi, és amikor Jozsó elporzik a motoron, átmennek a szomszéd portára, és bekopognak. Tessék!

Fekete hajú, nyúlánk fiatalasszony fogadja őket, a kendőt jöttükre lekapja a fejéről, és a haját igazgatja, ismerős a mozdulat és az arc is, mintha valahol már látta volna; ez persze nem valószínű; most ment el Jozsó, hát nem együtt mentek? — csodálkozik (s elpirul bemutatkozásnál): Nagyné, csak ennyit mond, az órákat nézzük meg, lelkem, mondja Sanyi, a bátyám különben, teszi hozzá; azonnal láttam, mosolyodik el az asszonyka, hófehér fogait kimutatja, nagyon fehér az arca, és nagyon piros formás szája van, Sanyi, amikor belépnek a szobába, megérinti az asszony karját: Jóska nincs itthon? A boltba küldtem, a kicsi meg alszik, nem fordul feléjük, de a nyaka is elvörösödik hirtelen, ő gyanakvón figyeli az öccsét, bizalmas mozdulattal visszatartja Juditot: ne légy olyan pirulós! Mit gondol rólad ez a pesti? Menjél már! — szégyenkezik az asszony, légy csendben! A kiságyban egészen apró gyerek alszik, Judit egy plédet dob az ágyra, hogy a világosság fel ne ébressze a kicsit, lábujjhegyen lép a nagy szoba ajtajához, formás

lábaszárán megfeszülnek az izmok, Sanyi elkapja az ő tekintetét, s apró arcmozdulattal mintha azt kérdezné, na mit szólsz hozzá, csinos mi? A sárgára lakkozott hajópadlón szőnyeg, azon körben szőnyegvédő, és falon, vitrinben, tálalón, mindenütt rengeteg óra, körben az egész szobában, a hófehérre meszelt falon élesen rajzolódik ki a barna öreg ingaórák méltóságteljes alakja, a kakukkos órák tömzsi kis házikója, zománcos számlapú ósdi jószágok lógatják otromba súlyaikat, a vitrinben zenélő órák és egészen apró szerkezetek (némelyik szétszedve, az alsó részen néhány dobozban szerszámok, nagyítók, alkatrészek), a tálalón üvegburás, apró rézgömböket forgató empire óra, különféle Napóleonok; nahát, mondja ő, ezt nem hittem volna!

Odakint ajtó csapódik, Judit kifelé indul; tessék csak nézegetni, megjött a gyerek, szólok neki, föl ne ébressze a kicsit, halkan behúzza maga mögött az ajtót, Sanyi úgy járkál az órák előtt, mintha múzeumban volna, elmerülten nézegeti a szerkezeteket, néha közelebb is hajlik, hogy jobban lássa (mintha csak azért tenné, hogy ő kövesse a példáját), ismét feltámadó gyanúval figyeli az öccsét (lopva persze, mintha ő is az órákat bámulná), észreveszi Sanyi szórakozott tekintetét (mintha zavarát leplezné, és azon járna az esze, mit mondjon); na, megnézted? Mert akkor menjünk, szólal meg hirtelen, türelmetlenséggel a hangjában, átóvakodnak a kis szobán, egy ötéves forma kisfiú ül a konyhaasztal mellett, és csokit majszol; köszönj! — szól rá az anyja, s megtörli a gyerek száját, ha megtiltom is, csokit mindig vesz magának; az árgyélusát! — kapja fel Sanyi a gyereket a levegőbe, a gyerek nevet, az anyja mosolya, de az arca egészben, mintha Sanyit látná akkora korában; tán meghülyültem?! — förmed magára idegesen, hogy a nya-

valyába lehetne ez olyan, mint Sanyi?! Megáll a gondolatnál, és (most, hogy előbbi halvány gyanúját mintha igazolná, amit lát, félretolja a képzelődést), inkább Juditot szemléli, mert Judit mégiscsak rettentően hasonlít valakihez, nem bírja fölfedezni, hogy kihez, talán nagyon régről vagy egészen közelről van benne valakinek az arca, csak tudná, hogy kié (Sanyi közben leteszi Józsit a földre, leül a hokedlire, és a lába közé állítva a fiút, csipkedi, és a haját borzolja, Judit meg pirul ismét, almát kapdos le a kredenc tetejéről; mosok néhány almát, de látszik, csak azért teszi, hogy elfoglalja magát), Judit a sógorasszonyom, ha nem tudnád, mondja ekkor Sanyi ravaszdi fényekkel a szemében (otromba tréfa, gondolja először, így akarja tán tudtomra adni, hogy a szeretője, de hogy az asszonyka előtt? Elképzelhetetlen!), csak aztán gondol arra, hogy Judit a Manci testvére is lehet, mert akkor valóban sógorasszonya Sanyinak.

Hasonlít! — mondja ki önkéntelenül, s mire kimondja, rájön, hogy valóban Mancihoz hasonlít Judit, a szeme állása, a homloka, csak szebb és finomabb kiadásban (ráadásul fiatalabban is!), hasonlít Mancihoz, ismétli meg zavartan, előbb csak néztem, de nem jöttem rá, hát erről nem tudtam, no; annyi baj legyen! — áll fel Sanyi a székről; egy kis almát? — kérdezi Judit (furcsa dac és elutasító harag ül az arcán); most ettünk, mondja Sanyi, ne haragudj, hogy zavartunk (kezet fognak), szia, öcsi! — tartja a kisfiú elé a markát, aki igyekszik jókorát belecsapni, de persze Sanyi mindig elkapja előle a tenyerét (a gyerek nevet, megint kísértetet lát és hall, mert Sanyi valamikor éppígy nevetett, ha Papó eléje tartotta a tenyerét, és elkapta, amikor Sanyi bele akart csapni), Judit a kisfiúval a lépcsőn állva figyeli, ahogy beszállnak a kocsiba, ő megkukulva kapcsol, tolat, majd kikanyaro-

dik az útra, egy pillanatig még látja azokat a lépcsőn, aztán elsuhannak Gyurka bácsi háza előtt, meg a Beáéké előtt, szórakozottan arra néz, de mire eszébe jut, hogy láthatott is volna valamit, talán a nyitott bejárati ajtót, már késő; nincs még az itthon, mondja bizalmasan Sanyi, s amikor ő rákapja a szemét, hahotázni kezd, nagy lókötő vagy, öreg, azt hiszed, nem tudom, hogy miért álltál itt délben?

Hozzátok akkor is benéztem volna, este akartam, mondja ő morcosan, zavarja a leleplezés (de inkább az előbbi gyanú okozta kavarodás a gondolataiban); azt ne hidd, hogy haragszom, egy olyan nő után én is lógóscsikó lennék, ha ugyan szükségem volna rá, hallgat el rejtélyesen; bökd már ki! — néz rá (mert most már biztos benne, hogy nem véletlen gyanú piszkálja, és Sanyi el is akarja mondani); nem hiszem, hogy meg ne értetted volna, miről van szó. Nem értek semmit, mondd, ha akarod, morcoskodik tovább, Sanyi megint nevet; kutya egy természeted van, akár apánknak; hát jó, ez a lány hét éve hozzánk költözött, az anyósomék elhaltak, apósom néhány hónappal anyósom után, már csak ez a vakarék volt otthon, jószerint a temetésen néztem meg magamnak, éppen hogy a tojáshéj nem volt a fenekén, de magamban csak sóhajtoztam, énistenem, ha nekem még egyszer az életben ilyen friss ropogós női személy a karomba bújna, nem mondom én, hogy nem voltunk meg az asszonnyal, de hát fene nagy szerelemről szó sem volt, meg aztán énnekem sosem volt időm kutyálkodni, sem legénykoromban, sem később, valahogy így alakult, mindig csak az az átkozott munka, néha hetekig nem kívántam én az asszony ölelését, öregnek éreztem magam, s akkor ez a fruska teljesen megőrjített. Érted már? Lassíts, és kanyarodj be itt.

Csak most figyel rá, hogy merre járnak (az apjával ezen az úton mentek lucernát kaszálni, tovább mentek persze, végig a rét szélében, most meg rátérnek a bekötő útra, látta az új utat balkézről, az apja, mintha mondta is volna, ez megy az új telepre, de akkor nem figyelt túlságosan), a látvány leköti és elvonja a gondolatait Sanyi elbeszélésétől, feltűnnek a hosszú fehér épületek, távolabb kúpos, kerek bádogépítményeket lát (olyanok, mint a cirkuszi sátrak), Sanyi egy sóhajjal maga is feladja a témát; ezt úgy nézd meg, hogy itt semmi nem volt, mi csináltuk az utat, behoztuk a villanyt, évről évre építettünk a telephez, míg ez lett belőle; hány éve kezdtétek? Hat, ez volt a súlyponti beruházásunk, máshova csak vékonyan adta a pénzt Gyurka bácsi, ezért viszont az atyaúristent is megfejtük, megyét, minisztériumot, fene tudja, hány bankkal állunk törlesztéses viszonyban, külföldi partnerekkel dolgozunk, németekkel, angolokkal, jön a valuta, amit itt látsz, lényegében máris amortizálódott, de már lealapoztunk újabb négy silót is, így hívják az emberek azokat a kúpos bádogaklokat, a szabadalmat megvettük, a gépi berendezés az újakhoz lényegében kész, ami innen bejön ezután, az mind a mi pénzünk, a fűrészporon óvatosan hajts át, szúrja közbe, ő tudja, hogy a széles fűrészporos sáv fertőtlenítésre szolgál, jobbra a kis fehér épület előtt állj meg, ott lefertőtlenítjük a lábunkat, kezet mosunk, és felvesszük a köpenyt. (Mindezt a világ legtermészetesebb hangján mondja, ő meg, bár ismeri az efféle dolgokat, harsogva nevetni szeretne, azon is, hogy mindez csakugyan természetes, de még inkább azon, hogy őnekik természetes, akik valamikor itt mezítláboltak, valahol ezen a tájon gyűjtötték a szikfűvirágot, az út mentén meg az eperfák levelét a selyemhernyónak.)

Folyton az jár a fejében, hogy erre kószáltak gyermekkorukban, valahol a kerítésen túl kanyarog az ér, amelynek bokros hajlatában Siteri Julcsival végigélte első szerelmi meztelenségét, Julcsi tán egy másik téesztelepen gondozza a borjakat (micsoda meglepetés volna, ha itt látná viszont!), fehér köpenyben járnak-kelnek a munkások, Sanyi azt magyarázza, itt mindenki szakmunkás, az újak, akik a fejlesztés miatt évente bekerülnek ide, háromszáz órás szakmunkásképzésen vesznek részt, többnyire fiatalok, de hát ezt meg kell tanulni, ez nem úgy van, mint régen, hogy odalöttyintettük a disznó elé a moslékot! Az irodák és a laboratórium után végigjárják az első istállót, Sanyi az orvosi szobát mutatja, olyan, mint az emberorvosok rendelője, kőlapkás padló, csempefal, fehér üveges szekrény gyógyszeres üvegekkel, fecskendők, sterilizátor, néhány szokatlan alakú, de felismerhető eszköz (elvégre itt sertéseket gyógyítanak, és fektetnek föl a vizsgálóasztalra, szíjakat fedez föl, bizony, egy néhány mázsás anyakoca nem egykönnyen tűri az orvosi beavatkozást, emlékszik, gyermekkorában, ha miskárolni hajtották a süldőket, miféle lejtősre állított létraszerű alkalmatosságra vonták fel a jószágot, fogták a lábait, kötözték oda, hogy az orvos aztán a fodrászokéhoz hasonló nyíróval levágja tenyérnyi helyen a szőrt, mossa le benzinnel az állat mocskos bőrét, vágjon bele a bőrbe és a húsba néhány határozott mozdulattal, nyúljon be valahova mélyen kesztyűs ujjaival, helyezze be ujjai alatt a rövid szárnyú ollót, csippentsen vele, s aztán félredobja az alaktalan kis húsdarabot, végül a görbe tűvel néhány öltéssel összevarrja a sebet, barnásvörös jóddal mázolva el az operáció nyomát, ennyi, amit az egészhez konyít), most épp az inkubátorról beszél Sanyi, egy pillanatra azt hiszi, nem jól

hall, csaknem megkérdezi, hogy kerülnek ide koraszülöttek (gyerekre gondol), aztán rájön, hogy kismalacokról van szó.

Haladnak tovább, szülőszoba, hallja Sanyi szavát, persze, gondolja, ez természetes, bejön és szülésre jelentkezik az anyakoca, humorizál, közben megérti, hogy nem túloz, inkább alatta marad képzelete a valóságnak (a szülőszoba ablakában apró tranzisztoros készülék szól, meccset közvetít), javakorabeli férfi áll az ajtófélen műanyag kötényben, gumicsizmában, kezet nyújt, bemutatkozik (ismerős nevet mond, s ő azonnal tudja is, kiről van szó); ismerem, bátyám; hiszen azért mondom a nevem, hogy megismerjen, mosolyog a férfi; minden rendben, Gábor bácsi? — kérdezi Sanyi; nagyon nem akarnak moccanni a malacok, front lehet, mondja Gábor bácsi, legalább meg tudom hallgatni a meccset; jól van, azzal továbbvonja őt Sanyi, a kutricák már valóban nem különlegesek, csak ezek vasrácsból vannak (amiket ő látott régebben, azok lécből készültek), talán csak az elektromos párnákon van csodálkoznivaló, a néhány tenyérnyi gumimatracokon egy csomóba gyúródva fekszenek a kismalacok (tizenkettő is egy kupacban, van eszük, állapítja meg mosolyogva, a melegre húzódnak; ez azért jó, mert nem az anyjukat nyúzzák, csak enni mennek be hozzá, magyarázza Sanyi (igaz, veszi észre, a koca el van választva a malacoktól); van gyerekszobájuk, humorizál tovább, nagyon belejött, hogy tréfáljon csodálkozás helyett, de Sanyi a tréfára nem reagál, szakszerű kifejezésekkel magyaráz, néha szóba elegyedik egy-egy férfival vagy nővel, akik a posztjukon strázsálnak; mintha itt senki sem dolgozna, mondja is Sanyinak; ez a dolguk, a felügyelet, a víz vezetéken jön, automatikusan nyit a csap, ha az állat az orrával meg-

érinti; és megtanulják? Egyből! — legyint Sanyi, magához való esze a legbutább állatnak is van, vízzel mosatjuk ki alóluk a trágyát, ha látnád, hogy tudják, mi a teendő, állanak figyelmesen, s ha valamelyik hűsölni akar, csak akkor dől le, ha már nincs alatta piszok, de külön is adhatunk rájuk zuhanyt, ha nagy a meleg, vagy ha éppen fürdetés van; fő a higiénia, mormogja ő; ez nem tréfa, csóválja a fejét Sanyi, ha ide beüt a nyavalya, itt milliók forognak kockán; ezzel nem lehet tréfálni, elhiszem.

Aztán csak némán lépdel az öccse mellett, jó fantáziája van, látott is egynémely dolgot életében, nem nehéz megértenie, mi hogyan működik, és mi miért jó, néha mégis felkapja a fejét, és elbámul, az egész pedig alapjában lenyűgözi (ez a legfőbb hatás, amit felismer magán; le vagyok nyűgözve, ismétli meg), az etetés mechanizmusát már könnyedén elfogadja, de amikor kiderül, hogy minden anyakoca egyéni szükséglete szerint kapja az adagját (az optimális összetételt és mennyiséget az állatorvos írja elő), és hogy automatikus adagoló juttatja be a táplálékot az állatok elé, programozó központ is van tehát, ekkor egy kicsit kiborul; most már aztán ne bolondíts tovább! — mordul az öccsére félig valóban haraggal, ha igaz is ez a programozás, mi a jófenére kell? Nem sok a luxusból? Valamikor az a koca megette, amit eléje tettek, és fialt, szoptatott, kész. Sanyi csodálkozva néz, hallgatja, aztán legyint: látszik, hogy nem értesz hozzá; én?! — morran; te! Persze hogy te, azt hiszed, akik itt dolgoznak, nem mind úgy gondolkoztak, mint te, amíg meg nem tanulták a szakmát, ez nem paraszti munka, hát nem bírod felfogni azzal az értelmiségi agyaddal? Ez szakmunka! Aki ezt nem érti, nem tudja csinálni sem, hát ide figyelj! Ezek a kocák, illetve ugyan-

ez a fajta a programozott etetés nélkül húsz százalékkal több takarmányt fogyasztana a nem automatizált istállóban, ez, mondjuk ötszázas törzsállományt számítva (csak mondok egy számot), egyetlen szülési időszakban százezer forint, s akkor még mindig csak száz napot és naponta csupán két forint megtakarítást számoltam, holott ennél többről van szó, s ráadásul ezek a kocák nem nyolcat fialnak, vagy négyet, mint annak idején (ahogy sikerült, meg ahogy szerencséje volt az embernek, nem is számítva az elhullást), a programozott etetés és a tudományos tartás eredménye...

A számokat meg sem tudja jegyezni, ilyen százalék, olyan ezrelék, természetes szoptatás, másrészt elfejés (így) és mesterséges táplálás, aminek az eredménye ez és ez (a kocának nincs is annyi csecsbimbója, hogy rendesen szoptatni tudná a malacait), már összekavarodik benne minden.

Gyár, jut eszébe a szó, néhány cikk, újsághír ötlik fel az agyában: sertésgyár, ez már az, itt az emberi tudomány műveli (meglehetősen visszataszító) csodáit, itt magas fokú termelőeszközökkel húst (és más állati terméket) állítanak elő, mint a csavargyárban csavart vagy a kohókban vasat (és ezt ezeknek az embereknek a gyomra beveszi), ő meg itt nevetgél; jaj de kedves, szép állatok, gondolja magában, némelyiket szeretné megsimogatni (gyermekkorukban egy-egy kedvenc malacukat becézték, fürdették, masnit kötöttek a nyakára, s a kis bolond jószág hűségesen ment velük mindenüvé), ezek az állatok itt elvesztették élő voltukat, tárgyak, termelvények, eszközök (egy kicsit megszomorodik a szíve, utálni kezdi Sanyi százalékait, márkáit és dollárjait, mert jóformán csak valutában számol), amikor meg Sanyi megnyittatja előtte a sátor alakú hizlalda ajtaját, a kör alakú nézőterek

szektoraira emlékeztető, emeletesen elhelyezett rácspadlójú rekeszekben összezsúfolva heverő (álldogáló vagy éppen a vízcsapot szopogató) malacok láttán, a fehér mesterséges fény káprázt ató kalodájától valósággal elrémül; na, miért nem jössz be? Látom innen is, motyogja; nem is bánom, ide nem szabad senkinek belépni, csak a kijelölt ellenőrnek, itt a hizlalás kilencven napja alatt senkinek semmi keresnivalója, a takarmányt csövön juttatjuk be, jobb is, ha nem szolgálok rossz példával, hát szóval láthatod, milyen ez, ha akarod, néhány adatot mondok, hogy megértsd, s már mondja is, ő nem akadályozza meg benne, de nem figyel a szavakra, kába tompultsággal jár a másik mellett, s fog kezet emberekkel.

Elég sok az ismerős, persze csak a középkorúak között, a fiataloknak legfeljebb az apját, nagyapját ismerte, nagyrészt a környéken gazdálkodtak (csakúgy, mint az ő családja), tanyájuk volt, istállójuk, disznóól legfeljebb két kocával, több koca malacát ellátni moslékkal, míg süldővé cseperedtek, aztán kasba rakni és vásárra vinni, eladni őket, az már túl sok munkával járt, csak akinek volt bőven ija-fia vagy cselédje, az engedhette meg magának, aztán volt tyúkól (már ahol volt), a kakas személyes barátja az embernek, csakúgy mint a hízóba fogott süldő vagy a jól tojó öreg tyúkok (amelyek leültek az ember előtt, ha feléjük nyúlt tenyérrel), s akkor most ez itt... nem is tudja, mit mondjon; egyik szemem sír, a másik nevet, találja meg végre a legmegfelelőbb kifejezést, a mesebeli király szavát.

Aztán már csak úgy jár-kél ebben a különleges birodalomban (nagyüzemben), mint a mesebeli király, akit elképesztőnél elképesztőbb mesékkel kell megnevettetni. De ami csak félig sikerül.

A hátsó kerítés közelében gyeptéglákat szabdal egy férfi, a négyzet alakú lapok egymásra rakva mellvédként húzódnak a föld fölsebzett csíkja mentén; ezt a gyepet se háborgatta még ember, mondja Sanyi, üljünk le, és gyújtsunk rá! A gyeptéglák oldalán jól látni a gyökérzet keresztmetszetét, a selymesen megzsendült fűszálak alja fokozatosan fehérré válik, a szálacskák sűrűn egymásba fonódnak, s még lejjebb a hajszálgyökerek finom hálózata barnán gubancolódik egybe, rabul ejtve a talaj rögeit; jó ülés esik rajtuk, igaz? — szív mélyet Sanyi a cigarettából, ez hát az én birodalmam, futtatja végig a szemét az épületeken. Az úton vontató jön errefelé, lucernát hoz, a szárítóba viszi, int Sanyi, jó találmány ez a granuláló (az előbb nézték meg a takarmánygranuláló üzemet, a furcsa alakú építményből most is feléjük fújja a szárító a szénaillatot, itt a lucernából néhány óra alatt lesz széna, s mindjárt őrlik a gépek, majd más tápanyaggal keverve apró szemcséket gyúr a masszából az ügyes szerkezet); száraz anyagként van jelen minden szükséges táplálék, magyarázza Sanyi, a laborban megállapítják pontosan, milyen az összetétele, ezt persze szabályozni is tudjuk, és úgy adagoljuk, tudományos pontossággal! — emeli fel a hangját, ő csak bólint, Sanyi témát vált, hátrabök: ezt a két sor nyárfát tavaly raktuk ide, ezek széltől, hótól védeni fogják az üzemet, préri volt ez, fiam! A fűkockákat hova viszik? (amióta rajtuk ülnek, benne egyre motoszkál a kérdés), egy kis szépítkezés, mosolyog Sanyi, már erre is van igény, önkéntes munkafelajánlás; valóban önkéntes? — kérdez közbe, a lányok javasolták, s a fiatalabbak azonnal ráálltak, hogy az irodaépület környékén, de máshol is a főutak mentén egy kis zöldet kellene csinálni, egy sor betonkocka lesz járdának, kétoldalt

gyeptéglákból zöld csík, és rózsára fáj a foguk, majd szerzek nekik néhány tucat tövet, nemcsak a maga kertjére gondol az ember, igaz? — mosolyog jóérzéssel, kulturált munkahely, jobb munka, így mondják az okosok, hát megfogadjuk; szóval, a tied a gyerek? — bukik ki belőle a kérdés.

Sanyi mélyet lélegzik (várta a kérdést, készült rá, hogy vallomását befejezze, ha már elkezdte): mégiscsak rájöttél, bólogat csendesen, előtted az életem. Soha nem esik erről szó, kinek is mondanám? Jólesett kipakolni, s hát kinek, ha nem a testvérének mondja el az ember? Én azt a kölyköt jobban imádom, mint a másik kettőt, vagy inkább másként, ha nem is jobban (milyen árnyaltan fogalmaz, hogy keresi a legkifejezőbb szavakat! — állapítja meg elismeréssel), tudod, az ember egyszer rádöbben, hogy elmúlt az élete, robotolt, létre is hozott valamit, mert ami itt van, abban benne vagyok, de aztán mégiscsak egy ház, egy kert lesz a világon, ide csak látogatóba jövök, ha jövök, s mi marad? Ha ugyan ők is maradnak, a gyerekek. Öregembernek a gyerekében van a reménye, azokban él tovább, a végén még költeményt mondok itt neked, mentegetődzik zavarral küzdve; mondd csak, érdekel — biztatja ő, azt hiszed, nekem nincsenek efféle gondolataim? Gondolom, hogy vannak, mindenkinek vannak, akinek egyszer benő a feje lágya, úgy a férfikora végére, mert előbb kötve hiszem, mivégre van az ember a világon, és minek gyötri magát a munkával szakadásig, ha egyszer úgyis vége, s nincs tovább? Van erre valami válasz? — néz rá gyötrődve; hát nem könnyű, mormogja ő, s arra gondol, nagyot fordult mégiscsak ez a világ, ha egy középkorú parasztember (mert mégiscsak paraszt), aki új technikára épülő üzemet vezet (tudományos pontossággal!)

egyszer csak az élet értelmén kezd filozofálni, de nem is ám akárhogy, naiv és bárdolatlan paraszti bölcsességgel, hanem gondolkodókat megszégyenítő mélységgel és árnyaltsággal. Tudod, kezdi, az ember rájött, hogy az élet törvényszerű jelenség ugyan, az anyagnak legcsodálatosabb tulajdonsága, de csak sárgolyónk egy bizonyos korszakában lehetséges (jóllehet ez borzasztó hosszú idő), az egyéni élet azonban alig több véletlennél, születtél és vagy, egyszerűen élned kell, mi mást tehetsz hát, ha egyáltalán emberi módon akarod leélni azt a keveset, mint hogy dolgozol, alkotsz valamit, és utódokat hozol létre, akik majd folytatják ugyanazt. Különben hasonlít rád a kölyök.

Sanyi is félretolja a súlyos gondolatokat, elmosolyodik, csak Jutkát sajnálom, azt sajnálom, hogy nem adja magát. Jozsó már a gyerekkel vette el, tudja, hogy a tiéd? — kérdezi meg; hát lehet itt valamit titokban tartani? Tudja azt mindenki, hozzáadtad a lányt, mint régen az urak a cselédjüket valakihez, ha felcsinálták; mennyibe került? (az irigység beszél belőlem! — állapítja meg nyomban); ne bolondozz! — dühödik meg Sanyi; jó, jó, fejre ne állj! Hiszen épp azt mondom, megszerették egymást, az a fiú nagyon becsületesen vállalta Jutka bűnét, mert szereti, és tudja, hogy Jutka is szereti őt, még csak nem is féltékeny (legalábbis nem mutatja), láttad, hogy elporolt ebéd után? Otthagyott bennünket Jutkával, én meg, a gyarló, ácsingózok a fiatalra, kéne nekem az a kemény húsa; csak el ne cseppenjen a nyálad! — gúnyolódik vele; te, ezeknek a fiataloknak erkölcsük van, a szentségit neki! Nem igaz az a sok beszéd, hogy ilyenek meg olyanok, nem mondom, a fiatal könnyen adja magát, ha kedve tartja, de hát ez mindig is így volt, csakhogy régen a föld beleszólt a

házasságokba, ma meg a föld bagó, ezek ha szeretik egymást, nem néznek se istent, se embert; úgy érted, szól közbe, te vagy az isten, de Jutka ezt nem veszi figyelembe? Sanyi rányitja a szemét, aztán nevet egyet; jól rátapintottál, így valahogy, legyeskedek legföljebb körülötte, dongom, mint légy a mézet, de ártani benne nem árthatok, s már bele is nyugodtam. Öreg vagyok hozzá, ez az igazság, miért is kelljek én neki? Néha még a lelkiismeret is elővesz, hogy amikor elém adta magát, tapasztalatlan és meggondolatlan volt, majdnem liliomtiprást követtem el, de legalábbis nemi erőszakot; valóban erőszakoskodnod kellett? Hát, nyomtam a szöveget istentelenül, de hogy nem volt már lány, az is biztos, átkozott kis dög volt, s jól is esett neki, csak akkor sírt a nyakamon, amikor a baj meglett. Mancihoz küldtem, találjanak ki együtt valamit; Sanyi az emléktől valósággal felnyerít, majd megölt az asszony, képzeld! De nem azért ám, hogy felcsináltam a húgát, hanem hogy el akarunk kapartatni egy ártatlan életet, amikor úgyis a családban marad...

Hahotáznak. Két átkozott vén kan disznó! — csóválja a fejét Sanyi, röhögni azt tudunk, de te sem lehetsz alábbvaló (most Beára céloz), a minap én is megnéztem magamnak azt a kis formás hátulját; nana! — mordul ő szemrehányón; jó, jó, attól még semmi baja nem esett, azért hátulról, mert előttem ment, mit tehettem mást? Nem igaz? Sanyi bácsi ráérne egy kicsit? — lép hozzájuk a granuláló gépésze (az előbb megismerkedett vele, egy régi iskolatársának a fia), van itt egy kis probléma, kezdi; Sanyi feláll és indul; mindjárt jövök, szól vissza, ő meg új cigarettára gyújt.

Az öcsém és a bátyám, mormogja, kétfelé hullottak, ez, amelyik paraszt maradt, üzemvezető (Sanyi szavával: kvalifikált szakember), meggyőződött róla, hogy nincs nagyzolás a megjelölésben, Sanyi egy valóságos nagyüzem vezetője, amolyan mérnökféle, János pedig, aki munkássá lett (bár néhány éve művezető), mégis csak egyszerűen: munkás, jó szakmunkás! Két évtizedig fogózta a vastömböket, égett az izzó fém melegében, rángatta karját a gőzkalapács (fáj is a válla, az orvos azt mondja, reuma; mit értenek ahhoz az orvosok, hogy néven nevezzék az ínszakasztó rándítások következményét?), valójában kétkezi ember maradt, mintha az eke szarván és a zsákok alatt mállasztotta volna el az izmait, a parasztról mégis enyhe megvetéssel beszél, már arról a régifajta parasztról, aki ő is volt (a mostanit nemigen ismeri, tán el sem hiszi, hogy ilyen van), boldogan és kiegyensúlyozottan trónol a tévé előtt az üveges rekamiéján, szocialista ember lett mindkettő a maga módján, szocialista polgár, teszi utána, én meg értelmiségi polgár vagyok, mint ahogy mindenki igyekszik polgárrá lenni ebben a hazában. Nana! — figyelmezteti magát, csak ne légy cinikus! Magadról mondhatsz ítéletet, de róluk hogy tehetnéd, hiszen nem látsz beléjük, nem tudod, mi lakik bennük. No, azért sejtem, ingatja a fejét.

Jánost kis híján mélybe-magasra rántotta menekvő félrehúzódása a világtól, majdnem magába gyűrte a szekta (előbb a szabolcsiak otthonról hozott és Gyálra telepített vallásos áhítata, talán jehovisták voltak, majd pedig a baptisták), a félbetört élet, mert hiszen rendőrként akart kiemelkedni a faluból, pap, tanító, csendőr, csak az lehetett úr eddig is, mondta János, amikor az apja káromkodott vele, hogy ne menjen el a háztól; akkor miért ne lehetnék én rendőr? A rendőr a szegények katonája, nem úgy, mint a csendőr volt! — kiáltotta hevesen, valaki ezt így mondhatta nekik a pártban a toborzáson, hamarosan kiderült, hogy a rendőr is tud csendőr lenni, Jánost szerencsére (vagy szerencsétlenségére) akkorra persze kidobták, tótágast állt körülötte a világ, elvett egy szabolcsi lányt, bekerült a Pest környéki „konglomerátumba" meg az üzembe, ahol megtermelte két tenyere, amit a földtől hiába is remélt volna, s visszahúzódott a bizonytalan emberi társadalomtól a szektások énekes, imádságos békéjébe. (Később mesélte János, miután a szektásokat otthagyta, első találkozásaik valamelyikén, hogy micsoda kalandja volt neki velük.) Aztán ötvenhatban, amikor őt magához ölelte a kis konyha félhomályában, nemcsak őbenne gomolygott zűrzavarosan a világ szennyes habja, hanem Jánosban is, aki ekkor már hónapok óta járt a baptisták közé, de ezt megint csak egy idő múlva tudta meg. Amikor ott lakott annál a baptista családnál.

Füzi, jut eszébe a férfi neve, alacsony, sűrű emberke volt, széles vállal, vastag ujjakkal, lapáttenyérrel, a homloka alacsony volt, és keresztben mély ráncok szelték át, mintha egyfolytában súlyos gondolatokkal küzdene, a szeme viszont jámbor ártatlanságot sugárzott. Amikor első este asztalhoz ültették őt is, miután János át-

vitte őt a kertek alatt (Füzinek tizenhét éves forma lánya és tizenkét éves fia volt, a felesége hozzá hasonló tömzsi asszonyka, majdnem fehér hajjal), Füzi intésére mind felálltak (ő is, gondolta, vallásosabb a család a szokásosnál, áldást rebegnek, annyi baj legyen), a családfő halkra fogott, alázatos hangon imába fogott, darabos és naiv monológba (mintha veszett jószágot kívánna a csendes könyörgő hanggal megszelídíteni): itt állunk előtted, akik ilyenkor itt szoktunk állani asztalod mellett, de most velünk van egy embertestvérünk is, akit a többi ember elmart maga közül, akár a keshedt malacot marja el a többi, az erősebb, amelyik közelebb érte a csöcsöt, Uram! (emelte meg hirtelen a hangját, ő ettől összerezzent), tekints le erre a házra, és bocsásd meg, ha napközben szóval, tettel vétettünk ellened, bocsásd meg ennek az embertestvérünknek is a vétkét (vajon miféle vétkekkel ruházta fel akkor őt ez a Füzi?), bocsásd meg, amit ma vagy még előbb elkövetett ellened vagy akár embertársai ellen, és áldd meg az ételt az asztalunkon, őrizd meg házunkat minden háborgattatástól, ámen.

Megszeppenve evett (nem sok étvágya volt, és még kevesebb maradt erre a szónoklatra, vagy imádságramire?), köszönte a kínálást, a halk kérdésekre felelt is, de közben az járt a fejében, miféle mély bugyrai vannak az életnek, a szellemnek, amelybe lehullva (s ott jól érezvén magukat, mert hiszen megbékélten telnek napjaik), pokoli nyomorúságban leledzenek emberek, ezek a Füziék is, nyomorodott lelkű parasztok (munkássá lettek a homok és ki tudja miféle bajok elől menekülve), mi teszi ilyenné az egyiket és mi harcossá a másikat? (harcost épp eleget ismert, illetve csak ilyet ismert, feléjük nem voltak szekták, a vallást az emberek nem vit-

ték túlzásba, talán a nyomor nem volt akkora, hogy ilyen béketűrő jámborrá váljanak), pedig a lány nagyon csinos és értelem csillog a tekintetében, gondolta, meg is kérdezte nyomban: a kislány milyen iskolába jár? Gimnáziumba, jövőre érettségizik, ha Isten jó útra vezeti az embereket, és nem csinálnak megint háborút, vagy más szörnyűséget; az asszony józanabb hangon hozzátette: Ági orvos szeretne lenni, gyermekorvos; adja isten, hogy sikerüljön, mondta ő a családhoz illő kifejezéssel (ettől Füzi könnyesen meghatódott, látszott rajta, hogy mást várt, nem efféle képzete volt egy kommunistáról).

Másnap reggel (a köd leple alatt átóvakodott Jánosékhoz) tanácstalanul kérdezte: mondd, miféle család ez, mitől ilyen szentek? (Jánosnak rosszul esett a kifejezés, hát gyorsan folytatta): nem voltam én még ilyen imádkozós családban, tudhatod, nálunk ez nem volt szokás. Akkor János (mintha csak Füzit hallotta volna, ugyanazzal az alázatosra fogott hangsúllyal) ezt szónokolta-imádkozta neki: öcskös, hogy az ember mikor ismer meg igaz embereket, az a sors könyvében mélyen el van rejtve (magában kuncogott a patetikus és meglehetősen zavaros kifejezésen: nem lehetne mégis kiolvasni abból a sors könyvéből? — kérdezte, de csak magától), én sem tudtam sokáig, hogy ilyen ideális emberek élnek a föld kerekén; hogy érted azt, hogy ideális? (nem tudta megállni, hogy ne kérdezze meg); ideák, azok a szent gondolatok, amelyeket az emberi elme csak akkor fogadhat be, ha megtisztul a földi salaktól, és Isten megvilágosítja számára az Írás igazi értelmét, hát ez a Füzi ilyen ember, ez érti az ideákat, légy vele türelmes, én tudom, hogy te más hiten élsz, de legalább rám való tekintettel meg ne sértsd őket hitükben.

Forgott vele a világ hirtelen elképedésében, mert megértette, hogy János is elszakította magát a földről, felülemelkedett a számára visszataszító és érthetetlen nyüzsgésen, valójában azonban beletaszította magát a naiv lelki béke, a jámbor megadás szakadékába.

Őt sem akarta megsérteni (sem agitálni, emlékezett rá, mennyire megvetette magát, amikor rossz szájízzel, anyja szomorú és szemrehányó tekintetét cipelve jött el hazulról, miután ateista agitációban részesítette őt, csak megríkatta és kétségbe ejtette vele), mint ahogy Füzióket sem rótta meg hitükért, annyit kérdezett hát csupán: miféle szekta ez? Nem szekta, felelte elpirulva János (eszébe juthatott régebbi kalandja a szektásokkal), bevett felekezet, a baptistáké. Az valóban nem veszélyes, gondolta, ez az önként vállalt és keresztséggel szentesített hit puritán és becsületes emberi magatartást ad a hivőknek. (Olvasott erről, mégis bántotta, hogy az ő józan családjuk egyik tagja beleesett ebbe a transzcendens gödörbe.) A megfogalmazás akkor született meg benne, s nemcsak találónak, hanem megnyugtatóan szellemesnek is tartotta, máskor is tapasztalta, ha megalkuvására szellemes meghatározást tud adni az ember, már az maga csillapítja a bűntudatot.

Soha még kínosabb helyzetbe nem került, mint ezeknél a Füzióknél! Összesen három éjszakát aludt náluk, sőt nappal is többnyire ott volt (János szörnyen félt, hogy őérte megint odaáll az autó a kapu elé, hiába mondta, őt senki nem keresheti rossz szándékkal, ha meg mégis, áll elébe; nem úgy, testvér! — emelte fel János az ujját, a bűnöket az Úristen is megbocsátja, hogyne kellene hát megbocsátania az embernek felebarátja bűnét? Ha most ennyire fellángolt a gyűlölködés, nem szabad a baj elé menni, el kell bújni előlük,

aztán majd minden rendbe jön, az Isten ezt nem nézheti sokáig); Füziék Ági apró szobáját bocsátották rendelkezésére (a lány a konyhában aludt), a rádiót áthozta, és hallgatta folyton, meg iskolás könyveket olvasott, nappal megnyitották az ajtót a kis szoba és a konyha között (hogy bemenjen a meleg), s beszélgetett a háziakkal (az asszonnyal egészen jól megértette magát, Füzi meg folyton eljárt hírekért, meg a szomszédba bort fejteni), Ágit faggatta az iskola felől (a lány nagyon értelmes volt, s ha az anyja kiment, felszabadultan beszélt, olyanokat mondott neki, hogy elállt a szeme-szája); tudja, Laci bácsi, ha az iskolában is imádkozni kéne, nem szeretnék iskolába járni; aztán mért nem? Álszent dolog ez az egész vallásosdi; ezt meg honnan veszed? (nem mert helyeselni, elvégre nem tudta, nem sérti-e meg a lányt); honnan veszem, honnan veszem! — dohogott Ági, magának magyarázzam? Vegye azt, hogy mit tanulunk mi ott, és mi ez itthon, amikor még pisilni sem lehet fohászkodás nélkül; pszt, anyu jön! — emelte a szájához a kezét cinkosan, ő meg egyfolytában nevetett egész délután, jókedve kerekedett, s bár a rádió híreiből olyan következtetést vont le, hogy be kéne már mennie a városba, elhatározta, marad még, és szerét ejti, hogy a lányt egyszer alaposan kifaggassa.

Akkor este bement hozzá Ági, csak az apró fekete rádió skálaizzója világított (Szabad Európát hallgatta, s abból próbálta kihámozni, mi a helyzet bent a városban, mert a magyar híradások hiányosak és ellentmondásosak voltak), Ági megállt az ágy előtt, rövid kombinéja alatt asszonyi formákat világított meg a sárga fény; sejtettem, hogy nem alszik, mondta; még nem (maga sem tudta, mire gondoljon); hallgathatom én is? Ha érdekel! Fázom, kulcsolta össze keble előtt a karját, et-

től felhúzódott combján a kombiné; hát bújj be, te kis bolond! — csinált neki helyet a keskeny heverőn (Ági saját fekhelyén, mondta is: meg ne szúrja a rugó, tegye oda a kispárnát, én is úgy szoktam); a lány ártatlansága mellett döntött, fiatal és naiv, gondolta, ebben a családban nem lehet romlott; felerősítsem egy kicsit? — kérdezte, de csak egészen picit, fel ne ébresszük őket! Jól elhelyezkedett mellette (hozzásimult); fázik a sejhajom, ne hagyjuk ki a takaró alól, magyarázta meg kedélyesen a közelebb nyomulást, érdekel ám rettentően a politika, ugrott vissza jövetele céljára (ami őt egy kicsit megnyugtatta, mert addigra átfutott az agyán, mégsem teheti meg a lánnyal az emberszerető és szent család vendégeként azt a bizonyost); egy ideig hallgatták a recsegő hangot (már jól bemelegedtek); a férfiak milyenek? — csapongott újra másfelé Ági gondolata; ezt mire érted? hát hogy mások-e, mint a fiúk; milyen fiúk? Az iskolában; azok milyenek? Azok csak egyet akarnak a lányoktól; igazán? (teljesen paff lett, ki is mondta magában ezt a hülye szót: paff! én most paff vagyok!); a férfiak is olyanok, felelte szigorúan (hátha megijedne, és elmenne mellőle); Ági kuncogott; nem veszem észre, tudja, hogy egy fiúval már nem feküdnénk így? Hogy? Hát csak így.

Őrölt az agya, mint valami bolond malom, ezt értse meg az ember! Ártatlannak látszik, naivnak és gyerekesnek, de a végén nyílt ajánlatot tesz, mégis romlott? Vagy egyszerűen kíváncsi? Rohadt kis kurva, az hiányzik, hogy apádék megtudják, és süljön le a képemről a bőr, szidta magát, s erővel tartotta vissza a kezét (érezte, elhagyja az önuralma); szóval, te nem vagy vallásos? — kérdezte mormogva; egy kicsit azért, az Istenben hiszek; és nem félsz tőle? Miért félnék? A fiúkra gon-

dolok, mondod, hogy azok milyenek, tán már volt is dolgod velük; az más; mi más? Hát a szerelem, azt nem tiltja Isten, eleget olvastam én is a Bibliát, azt sehol sem tiltja, még inkább szépeket ír róla, s apa sem imádkozik ellene; nem? — képedt el; sose nem mondja, hogy (utánozta), Uram, a szerelmet távoztasd el tőlünk, csak az ördögöt emlegeti; csibész vagy, érintette meg a lány karját a takaró alatt, jól kibeszéled magad, tehát ez sem bűn, hogy én most megsimogatlak; ez sem, dorombolt Ági, mert ez jólesik; a fiúkkal is jólesett? — gonoszkodott (meg féltékenykedett, hiszen egyszeriben a magáénak tekintette a lányt); mondom, hogy a fiúkkal nem lehet az igazi! Hát azt is tudod, milyen az igazi? Nem tudom, csak elképzelem; és milyennek képzeled? Ilyennek, mint most, a fiúk szakkörön azt mondják, menjünk félre, hát mi annak a vége? Ügyetlenkedés, semmi más, még jó, ha nem fáj, de az igazi nem lehet csak ennyi! Megpróbáljuk az igazit, de mindenben hallgass rám, határozta el magát, s áldotta jó sorsát, hogy kezére adott egy friss lánytestet, amelynek minden vágya, hogy megismerje a testi örömet (az igazit); mást sem akarok, mint szót fogadni, suttogta reszkető ajakkal Ági, remegett az egész teste, és forrón sütött, ő felajzottan megcsókolta (megszédült bele), és suttogva megkérdezte: mikor menstruáltál? Holnap fogok.

Talán egy óra telt el alig ellenőrizhető önkívületben (közben sercegett a rádió, egy kicsit lehalkította), meghatotta a lány érzékenysége és halk gyönyöre (alig moccant, és bár érezni lehetett, mikor jut a csúcsra, nem adott más hangot, csak valami monoton, időnként magasabbra ívelő dorombolást vagy inkább dünnyögést, akárha sírás készült volna benne), ő hálás volt a bizalomért (amellyel hozzá fordult a lány, mintha csak

tanácsot kért volna), s a meghatott szerelem (a nem keresett és nem remélt fiatal test odaadása) arra késztette, hogy nagyobb örömet adjon, mint amit kap, ezért hát várt (és mivel a lány alkalmas volt rá), nem magával törődött, csak a másikkal (ennyit igazán megtanult az ars amatoriából), s csak akkor oldotta fel gátjait, amikor a lány könnyezni kezdett. Most már tudod, mormogta aztán, nem kell ezután kíváncsiságból akárkivel összeadnod magad! Köszönöm, suttogta Ági, hozzámázolta könnytől nedves arcát, aztán kiszökkent az ajtón.

Boldogan aludt el (nem elsősorban a szerelmi élmény miatt, hanem mert tudta, hogy jót cselekedett, a mai napon is megtettem, ami jót tehettem, mormogta félálmában), aztán világosságra ébredt (mintha abban a pillanatban aludt volna el), valaki van itt, érezte meg csukott szemmel, a fene tudja hanyadik érzékével, felpattant a szeme, és elakadó lélegzettel bámult a családra. Füzi állt jobboldalt, kezében a Bibliája, mellette a felesége, szintén ünnepi ruhában (sötétszürke szövetruha volt), aztán Ágit vette észre, félig lehunyt szemmel (kisírt szemmel), állt ott, és mintha a nevetését igyekezett volna magába visszagyűrni, bal szélen pedig János állt, a köznapi ruhájában ugyan, de azért ő is meglehetősen ünnepélyesen. Mintha a halottaságyam mellett állnának, csikordult agyába az első gondolat, mármár ordítani akart, hogy: nem, én nem akarok meghalni (mint rossz álmában, pontosan tudta, hogy ő nem lehet halott, hiszen él), akkor Füzi síri hangon elkezdte a fohászt (tehát mégiscsak élek, vigyorodott el befelé): Uram, itt állunk e mellett az ágy mellett (erre megint rájött a vigyoroghatnék, helyette biztonság okáért megdörzsölte a szemét, hátha mégis alszik, s ettől fel fog

ébredni), ennek az embertársunknak az ágya mellett (étkezésnél az a szöveg, hogy itt állunk az asztal mellett, fölkelésnél nyilván azt kell mondani, hogy az ágy mellett, de minek vajon ez a kollektív fohászkodás? — faggatta magát értetlenül), aki a mi tudtunk nélkül, de a te szemed előtt, hiszen a te pillantásod elől vajon elrejthetjük-e vétkeinket? Uram, mi Urunk! (ezt megint úgy mondta, ahogy a szónokok mondják azt: elvtársak!); neki már gyöngyözni kezdett homlokán a verejték, mert megértette a szavak irányát, de vajon mi az ördögöt akarhatnak a bűnömmel? (ha ugyan bűn volt), Ágin sem a bűntudat látszik, és különben sem való az efféle bűnökre Isten áldását kérni, bár úgy rémlik, náluk ez a szokás; ki kell várnom! Füzi még inkább elmélyítette marcona homlokán a ráncokat, és folytatta: a te szemed előtt történt ennek a testvérünknek és a mi leányunknak a szerelmi egyesülése, tudjuk, akaratod nélkül nem történhetett volna meg (mi ez? Bűnbocsánat predesztinációs alapon? — vakkantott megint belül egy hang), ezért, Urunk, áldásod kérjük őrájuk és a magzatra, amely megfogan, ha te úgy akarod, s világosítsd meg elméjüket tettükről, töltsd el a szívüket igazi szeretettel, hogy valóságosan is egymásra találjanak, a te akaratod szerint, úgy legyen, ámen!

Azzal kivonultak mind a szobából. Ági visszapillantott, a szája csücskén csalafinta mosoly bujkált (jól látta), de mielőtt behúzta volna az ajtót, visszaszólt: kész a reggeli, lehet jönni; ez meg micsoda cirkusz volt? — ült fel a fekhely szélén, lelógatta a lábát az apró bolyhos szőnyegre, az éjszaka néhány pillanatra megkísértette, s hajlamos volt rá, hogy visszabújjon a takaró alá, és végiggondolja az egészet, de ott kint várják, és nem a reggeli a lényeg, neki ezek után valami kötelezettsége

van itt (csak nem azt akarják, hogy záros határidőn belül vegye el a lányt? Hiszen Ági még iskolás, ő meg családapa, ez nem létezik! A szöveg sem egészen ezt mondta, akkor viszont mit akarnak?) Jó kis felekezet ez, vonta meg végül a vállát, egy kis imádkozással szépen el lehet intézni az Úrnál mindent.

Felöltözött és kiment. Míg mosdott a kis beugróban, s Ági odaadta a törülközőt, suttogva megkérdezte: most mi az ördög legyen, mit csináljak? Semmit, súgta vissza a lány, gyerek úgyse lesz, ez már biztos (kuncogott). Miért nem mondtad meg? Úgysem hiszik, meg mellékes is, elimádkozták a magukét, és kész; elmegyek, mondta ő; Ági bólintott; bocsássanak meg, hajolt meg félszegen az ajtóban, isten velük! János ott várta a kerítésnél.

Egyszer csak mellette áll a férfi, aki a gyeptéglákat szabdalja (észre sem vette, olyan csendes léptekkel ment oda), de rágyújtanék! — mondja bizalmasan, és ravaszdi mosoly ül az arcán (szőke borosta lepi el a képét, vékony az orra, a szeme sarkában finom ráncok, meg a szája csücskén is, ha nem mosolyog is, olyan, mintha mosolyogna, állapítja meg, attól látszik ravasznak az arca, de ismerős! — lepődik meg, fene tudja hanyadszor, mióta itthon van), odatartja a csomagot a másik elé, az kihúz egyet, a gyújtója a markában, már szippant is, rátámaszkodik az ásó nyelére; jó cigaretta, nálunk tán nem is kapni ilyet, illatos! — néz a füst után, itt vettem az ABC-ben, mondja ő, nem túl olcsó; az nem volna baj, csakhát mikor jár az ember arrafelé, a sok rossz dohánnyal meg fölöslegesen rontja a tüdejét; én is azért szívom ezt, ad igazat a másiknak, az ismét mintha moso-

lyogna, az ásót belevágja a földbe, és leül melléje (ahol Sanyi ült az előbb), fogja az ásó nyelét; Siteri József vagyok, mondja kurtán, és hallgat, nézi az ásó nyelét.

Az istenit! Hát miért nem ezzel kezdted? — csapja hátba hirtelen (és ösztönösen, bár meglepődik saját mozdulatától) a mellette lapító, aztán felnevető Jóskát; nem ismertelek volna meg, hallod, pedig ugyanúgy nézel ki a fejedből, mint valamikor, Jóska, Jóska! — csóválja a fejét örömmel, s annak még jobban örül, hogy Jóska olyan jóérzéssel könyveli el az ő kitörését, mintha hájjal kenegetnék; játsszunk országosdit? Itt a bicska! — ugrik fel Jóska, és a nadrágzsebéből előszed egy éppen akkora otromba halefot, mint amilyen gyerekkorában is volt neki; ez tán még a régi bicskád? A fene tudja, hanyadik! Az előbb gondoltam éppen Julcsira (neki elmondhatom), hogy akár találkozhatnék is vele, ha mondjuk itt dolgozna, erre veled hoz össze a sors! Juliska? (nem Julcsit mond). Az nagy nő, a kátéeszben műhelyfőnök, kitanulta a varrást, s most nacsalnik, rá sem ismernél! (az nagyon valószínű). De sok zöld szilvát megettünk mi együtt, hallod! — ül vissza melléje a gyeptéglákra Jóska (de neki nem megy ki a fejéből Julcsi). Úgy tudom, sok gyereke van; Julisnak? Volt annak öt is, de csak három maradt, azok már nagyok; s a férje? Az is meghalt, kehes ember volt, a gyerekek is, az a kettő; asztmára gondolsz? Így mondják az orvosok, de én most is itt lakom, int a fejével a kerítésen túlra; hol itt? Ahol tanyások voltunk, Nyárádi-féle tanya; az itt van? Közel? (jön izgalomba hirtelen). Itt, ahogy ez az út vezet a trágyarakás mellett, én most is ott lakom, azt a tanyát apámmal megvettük, földet ott osztottak nekünk, de csak ötvenhat után vehettük meg a tanyát, akkor lehetett; ráérsz? — ugrik fel ő, menjünk

el oda! (megkívánta a tanyát, mint valami régi jó ízt), Jóska megvonja a vállát: a gyeptégláimtól éppen mehetek, az esti munkamegbeszélésen ma úgysem kell ott lennem, mert nem vagyok szolgálatban; szolgálatban? A gépteremben dolgozom; és mit dolgozol? (szinte gyanakszik, hogy azt fogja mondani: programozok); TMK-s vagyok, amolyan mindenes, azért annyira még nem megy jól nálunk, hogy ne kelljen villanyt szerelni, vasmunkát csinálni, vagy ami éppeń adódik.

Szólni kéne Sanyinak, gondolja, s a kocsi felé nézeget; mehetünk motorral is, ajánlja Józsi, a granuláló mellett áll vagy négy motorkerékpár; jó, egyezik bele, míg berúgod, szólok Sanyinak, hogy jövünk mindjárt, Sanyi már jön is éppen kifelé; elszaladunk Jóskával a Nyárádi-tanyára, talán fél óra az egész; menj csak, nekem úgyis munkaértekezletem lesz, de egy óra múlva itt légy! Jó, s azzal indulnak.

A tanyát megismeri, de nem ismer rá (efféle distinkciót tesz, miközben a nyakát nyújtogatja Jóska háta mögött), csakugyan néhány perc az út, a messziről ágaskodó építmény nem háromszögellési pont, ahogy eleinte hitte, hanem szélkerék (most is meg-meglendül, forog néhányat, aztán lassít újra, de mielőtt megállna, ismét megindul), a tetőn új cserép, a ház kimeszelve szépen, a melléképületek olyan jó karban vannak, hogy újnak is nézhetné őket az ember (ő tudja, hogy úgy nagyjából mindez megvolt), aha, a gémeskút hiányzik, de már látja a zöld kereket, betonlapon áll a szivattyús kút; itt volnánk, támasztja le a motort, és tolja fel a szemüveget Jóska (most is ravaszkásan csillog a szeme, de most büszke várakozást is ki lehet olvasni belőle); te, ez a tanya most olyan, mintha nem is a hatvan hold tartozna hozzá, ami régen tartozott, hanem legalább

kétszáz; nem tanya már ez, csóválja a fejét Jóska; hát mi? Ház, az én házam. De aztán, hogy ő az ólak felől hallatszó malacsivításra figyel, hozzáteszi: apámnak lehet, hogy tanya, de nekem ház. Kinek a faluban van háza, kinek idekint, de itt jobb, az isten se zavarja az embert.

Kerülj beljebb! — irányítja rá a virágágyakkal szegélyezett téglajárdára (éppúgy van rakva, mint náluk a kerti járda, kettő hosszában, kettő keresztben, de az ereszcsorgóban a ház egész hosszában betonlapok fehérlenek), az egykori pitvarajtó előtt oszlopos kiugró, sugarasan kifeszített drótokon indul éppen felfelé a futóka, friss leveleit nyújtogatja, a pitvar kikövezve, benne festett konyhabútor, két gyerek ül a konyhaasztal mellett, leckét írnak; jó napot, mondják, és kíváncsian néznek az apjukra (meg főleg az idegenre); ez a bácsi velem járt iskolába, mikor akkorák voltunk, mint ti, mondja az apjuk; a két gyerek hallgat és bámul; egy kicsit vadak, nevet Jóska lemondón, az anyjuk ilyen vad, az idegenhez még nem szólt egy jó szót, ha bemegy apámmal piacolni, azt mondja az öreg, inkább elkergeti a vevőt, mint fogja (megint jót nevet), mikor volt itthon anyátok? — kérdezi a gyerekeket, majd lenyitja a sütőt, látható örömmel tányért vesz ki, rajta egy csomó sült-rántott valami; gyere be! — indul előtte Jóska a szobába, leteszi az asztalra a tányért; kérdeztem valamit! — jut eszébe, s kiált ki a gyerekeknek; sütötte azt az izét, oszt elment, kiáltja vissza az egyik gyerek; még szerencséje, kacsint Jóska, felcser az állatorvos mellett, teszi hozzá, olyan keze van annak, hogy maga injekciózik, ha cukorbajom lesz, nem magam fogom szurkálni magam, ha a malac meg sem nyikkan, én is ki fogom bírni; de hülye vagy! — neveti el magát ő is,

miket beszélsz összevissza? Hát jókedvem van, na, különben is szeretem a mókát, tudhatod régről, de egyél, ha nem veted meg.

Nézi a tányéron a négyszögletes kis rántott micsodákat, a tetejére fahéjas cukrot szórt Jóska felesége, kivesz egyet, s már a fogásáról, hajlékonyságáról megérzi, hogy rántott gríz; nahát! — indul meg a nyála, ilyet sem ettem gyerekkorom óta, pedig de szerettem! — s fal, nyeli, egyiket a másik után, mintha két napja nem evett volna, Jóska nevetve nézi; hát ezt eltalálta az asszonytárs, ha megmondom neki, süt még vagy két tányérral és berakjuk az autódba; az jó lesz, többre nem ér rá, s csak később restelli el magát, ejnye, majdnem mind felfaltam; egészségedre, örül Jóska a váratlan sikernek, bort vesz elő a vitrinből (mert itt is vitrines szekrény és mozdonyrekamié van, talán nem annyira nagy és nem világítós ablakú, de kétszemélyes, hosszú cakkos karfájú, nehéz fotelok, csak most érkezik rá megnézni), éltessen az isten bennünket! Jó bor, nyeli le egyből, csak egy kicsit savanyú; édeset ettél, azért, apám szerint még édes is.

Aztán mire való az a szélmalom? — kérdezi meg, miután rágyújtottak (Jóska csak most, két szívás közben töm a szájába egy rántott grízt, mammogva válaszol); gyere, megmutatom, de mielőtt kilépnének a szobából, felkattintja a villanyt, látod? Hiszen világos van villany nélkül is; aha, bazsalyodik el Jóska, azt meg elfelejted, hogy tanyán vagyunk? Láttál villanypóznát? Az ám! — érti meg, ezek szerint áramot termelsz; azt hát! — legénykedik Jóska, tévét nézek én minden este; s miért nem a téeszből kapsz villanyt? Hagyd el, nem volt harminc villanypóznájuk. (A legmodernebb Orion tévé tárja rá szemét a sarokból, közepén a villanykörte

sárgásvörös képmása.) Oltsd el, mert kopik az áram; van ott, ahol ez termett.

Az istállóajtóban megáll Jóska, ide senki nem léphet be, sem gyerek, sem asszony, apám pláne nem! (babrálósabb, mint a gyerekek), mert itt olyan dolgok vannak... titokzatoskodik, aztán megnyitja az ajtót (nem osztott ajtó, amilyen régebben az istállókon szokott lenni, hanem egybeszabott), ő azonnal látja, hogy barkácsműhely lett az istállóból, Jóska felkattintja a villanyt, mert csak egy kis ablak van a helyiségen (már ez sem a régi apró istállóablak, csakhogy a kinti fák elveszik a világosságot), körülnéz: gyalupad, satu, fűrészek, gyaluk, vésők, még szorítók is, régi bútorok deszkái, vasak, farönkök; ezt nézd! — mutat Jóska a másik oldalra, valami szerkezetet látni, műszerfalat, kis vörös lámpa villog felül, tölt, mondja Jóska, ha tölti az akkut, ég a lámpa, azért vibrál, mert lelassul, kicsi a szél; ez az akku? — kérdezi (persze sejti, de a nagysága zavarba hozza); csakis, mondja Jóska, együtt bütyköltük a villanyosokkal, akik a gépházban dolgoznak, akku nélkül nem volna folyamatos az ellátás és megfelelő a feszültség, magyarázza, ő meg tovább kérdez: ez mi? az mi? Jóska alig győzi a választ: ez az áramfejlesztő, az a vízszivattyú, a padláson van a tartály, a konyhában vízcsap és a fürdőszobában vízhenger; hol a fürdőszoba? A kis szobából választottam le (mi sem természetesebb!), s ha van elég energia, ott a feszültségmutató, akkor itt kapcsolok, és felnyomatom a vizet a kútból a tartályba. Ha kevés az energia, tekerjük a kereket, kibírjuk, a kölykök egy fél óra alatt telehúzzák a tartályt, még örülnek is neki, szeretik a technikát; akkor miért nem engeded be őket ide? Álljon meg a menet! — emeli fel az ujját Jóska, először is: velem bejöhetnek, nézhetik, mit csi-

nálok, másodszor: meg van nekik mondva, előbb tanulni, jól megtanulni azt a természetrajzot, fizikát az iskolában, aztán jöhet a gyakorlat. Nagy pedagógus vagy, hallod-e.

Most csodálkozzam, vagy nem érdemes? — teszi fel magának a kérdést teljesen fölöslegesen, mert csodálkozik is, meg nem is, főleg örül, tetszik neki, amit itt lát, Jóska is, hogy micsoda ember lett (nyilván szakember, ha nem kvalifikált is); aztán sokba kerül ez neked? — kérdezi meg végül; nem mondom, néha van kiadás, de az, hogy magam csinálom, és olyat csinálok, amit elképzelek, ami még a könyvekben sincs leírva, az megéri, és hát segítség mindig akad, ezeknek a komáknak van gógyijuk, amilyen tahó volt errefelé a paraszt, már megbocsáss, hogy így mondom, de hát magamról is beszélek, mostanra itt úgy kikupálódtunk, hogy megcsinálunk mink mindent. Ide, de nemcsak ide, a téeszbe se teszi be a lábát iparos, kátéeszes, gyári ember, vagyunk mi olyan szakemberek, hogy megcsináljuk, amit kell! Persze, teszi hozzá némi öniróniával, eleinte beengedtük őket, micsoda pénzeket elvittek tőlünk! De csak addig, amíg el nem lestük tőlük a tudományukat, itt van apám, int az ajtóra; jó napot, Siteri bácsi!

Az öreg nem változott, csak éppen öreg lett (neki régebben, amikor még majdnem naponta látta, csakúgy bácsi volt, mint most); hiszen ha tudnám, kicsoda, megismerném, rázza meg a kezét az öreg; hármat találhat, mókázik Jóska, erre az öreg törni kezdi a fejét, leteszi a moslékos vödröt; ha agyonvernek sem tudom; Kovács Laci; a Kétszer Kovács? Az, bólint ő is; formádzik, fürkészi az arcát az öreg, mondom, ha tudom, akkor megismerem. Ha elém állítják öt ember közt

hatodiknak, hogy válasszam ki ezt meg ezt, mint a tévében a kutya, megmondtam volna, formádzik na! Ez az igazság. (Érti, hogy azt akarja kifejezni az öreg: régen látta, és a hasonlóságot csak akkor veheti észre, ha tudja, kihez kell illeszteni a mostani arcot.)

Lassan mennünk kell, mondja ő, de a virágok mellett (és az öreg moslékos vedre mellett), beszélgetnek még egy kicsit; apám nem tud meglenni munka nélkül, mondja Jóska; netene, mordul az öreg, a pénz tán semmi? Nem semmi, de hát ad belőle? Gyűjti a koporsójára, pislog laposan Jóska (nem először teheti, nyilván máskor is mond tréfásan effélét az apjának, jól kiforrott játék ez kettejük között, mert az öreg is mosolyog); ahány koporsót én meg tudnék venni! — legyint, abba az egész vezetőséget el lehetne temetni; miért éppen a vezetőséget? — nevet fel ő is; sosem fog megbékélni velük, vagyishogy a téesszel inkább, a téesz csak arra volt jó neki, hogy SZTK-ra operáltassa meg a sérvét, magyarázza Jóska, mire az öreg félretolja a fiát; mit tudsz te ehhez? Maga, fiam, tán megérti, maga tanult ember, látom én azt jól, igazi úr; még csak az kéne, csóválja ő a fejét; az hát! — kontrázik csúfondárosan Jóska, kérjen csak tőle cigarettát, meglátja, az-e, amire maga mindig ácsingózik (gyorsan megkínálja az öreget, ez egy kicsit kiveri a sodrából, a bajusza fölött húzgálva szagolgatja, csak aztán fogadja el a tüzet, pöfékel, aztán beleszimatol a füstjébe: olyanféle, mormogja), puccer volt az öregem valami ezredes mellett, azóta is keresi azt a fajta cigarettát; olyat már nem csinálnak, borul el az öreg tekintete, azt kezdtem, tér vissza előbbi gondolatához, hogy miért haragszom én rájuk, fenét rájuk! Nem rájuk haragszom én, hanem arra, aki ezt így kitalálta, mert nézzük csak! A téesz épül,

nagyban gazdálkodik, jó pénzt fizet, ez eddig rendben, én ezen a kis tanyán egész nap a malacokkal bajlódok, azt csinálom kicsiben, amit ők nagyban, egyszóval hizlalok; onnan veszi meg a selejtet olcsón, ezt miért nem mondja? — vág közbe Jóska; jól van, onnan veszem, ha egyszer adják, de hát én paraszt vagyok, senki engem soha másnak nem hívott, akkor miért csak ennyi a földem? (körbemutat) Miért csak az a két tucat koszos malac van rám bízva? Miért osztottak nekem kilenc holdat, ha elvették, és nem gazdálkodhatok?

Az öreg egészen feltüzelte magát, szigorúan várja az ítéletét, ő persze eléggé tanácstalanul vonogatja a vállát, Józsi igyekszik kisegíteni, azt szokta mondani az öregem, hogy sosem volt annyi maszek paraszt ebben az országban, mint máma, csak éppen a kertjükben, tanyájukon meg a háztájin gazdálkodnak; tán nem? — veszi át ismét a szót az öreg, maszekok vagyunk föld nélkül, vagyishogy kevés földdel törpebirtokosok, mondták régen, de még annál is törpébbek, mégis mi adjuk az ennivaló harmadát a népnek, igaz-e? Igaz, vakarja ő a fejét, Józsi meg kuncog: látod, még téged is megfog, hallotta a tévében, hogy a háztájiból kerül ki a mezőgazdasági áru harmada, hát ehhez fantizta ki a többit. Fantiztam! Mi az istent beszélsz? — morog az öreg, ezt sem veszi be a gyomrom, hogy az ember gyereke ilyen szókat tanul, de hát ez a világ járja, minden új, semmi sem kell itt, ami nem ÚJ! (mérgesen nagyot csap a levegőbe, és felkapja a vedret) Ez a veder sem kell, mert nem új, csak a húsdaráló kell, amibe elöl bemegy a malac, hátul kijön a kolbász, pfű! (köp egyet) Én akkor se mennék oda dolgozni, ha megölnének!

Ő már csak ilyen! — tárja szét a karját Jóska, amikor az öreg eltűnik a kamrában; de azért látom, jól meg-

vagytok; apám, bólint Jóska, jó ember, de más a gondolkodása, s ő már így veszett, minket nem zavar; remélem, hagyod néha beszélni, támad fel benne a pszichológus; mit beszélni? — csodálkozik Jóska, meg kell hallgatni, amit mond, amit kifantizik (így mondtad!), mert nemcsak igazság van abban, amit kitalál, hanem ha nem beszélhet valakivel, az annyi, mintha nem adnátok neki enni. Jóska mereven áll, látszik, mint záródnak az áramkörök az agyában, a végén elismeréssel csóvál egyet a fején, majd átöleli a vállát: értelek! Mindig tanul az ember (teljesen eltűnt az arcáról a gúnyos, ravaszdi kifejezés), s nem szégyellem, hogy tőled most megtanultam valamit, meg is köszönöm.

Később, ahogy a motorhoz lép, és ráteszi a lábát a kurblira, ismét felemeli az arcát: igazad van, a szentségit! Most már értem, mi a baja néha, mert tudod, én nagyon szeretem az öregemet, s megint egy kicsit csóválja a fejét, hogy miként nem jött ő rá magától is a dologra, holott tulajdonképpen nagyon egyszerű és világos. Berúgja a motort; pattanj, mert Sanyi elátkoz, neki meg, amíg visszadöcögteti a motor, Horatius jut eszébe, mintha ütemre döccennének a kerekek, és pöfögne a masina, nem is tudja, miért jutott eszébe épp ez a két sor, de jólesik elmormolni: beatus ille, qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium (vagy hominum?) paterna rura colit, s próbálja mindjárt magyarul is megfogalmazni: boldog, aki a közügyektől távol, miként régen az ősei, atyai földjét műveli. Egy kicsit gyerekes a fordítás, de hűnek ítéli.

Elgondolkozik Sanyi dolgán, amíg vár rá. Meg nemcsak a Sanyién, hanem a magáén, a bátyjáén, az egész családén. Mivé lettünk ebben a világfordulásban? Szétszórt bennünket a szél, mint oldott kévét, nagyapa, apa, fiú évszázadokon át művelte az ősi földet (ha a magáét, ha a másét), s egyszer csak történt valami (ráunt az idő az emberek békéjére, s háborút zúdított rájuk, hogy aztán a háborúnál is keményebben beavatkozzon az egyes ember kis életébe), másfajta törvények késztették egyben maradni vagy szétválni a családok tagjait, föld, ház nem fogta már egybe a generációkat, öregek dideregnek magukra hagyva régi házukban (vagy térítették őket egybe más magános öregekkel a szociális otthonokba), a közbülsők áradata ellepte a városokat, mert kellett az ember a gépek mellé, s akik maradtak, azok is átformálódtak a rájuk zúduló technikától (beitták az új tudást, mint szomjas föld a vizet), a legfiatalabbak pedig (városiak és falusiak már egyformák), iskoláznak, s ha csak kétkezi munka vár rájuk, az élettől is elmegy a kedvük, nemcsak igényük, hanem birtokuk is a tudás, és a tudás már képtelen ésszerűtlen erőfeszítésre. Bölcs megállapítások, mormogja, de vajon mire megyek velük?

Sanyi sorsában fölfedezi a saját életével párhuzamos vonásokat, ha vektorokra meztelenítve kettőjük pályáját geometriai ábrába rögzítenék, hasonlóképpen futnának a vonalak, mindketten valahol emelkedni kezdtek (más-más ponton), elszaggatták régi kötelékeiket (legyőzték a visszahúzó erőket), átíveltek egy más törvényű koordináta-rendszerbe, ahol aztán olyan ismeretlen erők hatottak rájuk, időnként visszarántva őket, hogy jóformán képtelen meghatározni önmaguk helyzetét. Furcsa régió ez, amelyben élünk, gondol bele

borzongva, fölöttünk kék hidegség (vagy fekete? Az űrhajósok tán jobban tudják), magára hagyottnak érzi magát az ember a szabad térben, de sosem tudja, mikor ütközik meteorba, fél egy kicsit, keres valakiket, mert akikkel közvetlen kapcsolata lehetne, azoktól is óhatatlanul elszakítja valamilyen erő, fogódzók után kaparászik, kezeket keres, megértést és melegséget (közben morajlanak a hajtóművek, a gépek dolgoznak, megszámlálhatatlan kerék pörög, tömérdek lámpa villog, képernyők bűvölete ejti rabul a szemet és a gondolatot), de akik egymás mellett ülnek, sem képesek kinyújtani a kezüket a másik felé...

Kozmikus költészet! — bélyegzi meg csüggeteg gondolatait. De vajon nem így van? Az új erőtérben (amelyben immár pályára leltek), fölfelé lendül minden, de a lélek mélyéről olyan ellentétes energiák törekednek elő, amelyek ütköztetik s folyton félrepöccintik az embert a kívánatos irányból. (Kívánatos? Inkább optimális, így személytelenebb az igény, hiszen az ember gyakran meg sem tudja fogalmazni, mit akar és hogyan akarná.)

János majdnem letérdelt előtte (a kertben, amikor ő átugrott a sövényen); bocsáss meg, mondta, s remegett az egész ember, hogy hagytam magam odacipelni és végighallgatni azt a cirkuszt, istenemre nincs jogom megszégyeníteni téged, amiért melléd bújt ez a rohadt kis dög (no, azért nem annyira rohadt, motyogta mentségül, nem is a lány mentségére, inkább a magáéra), ezeknek az embereknek elvette az eszüket az áhítat, ezek azt is imádkozva viselnék el, ha a házat vinnék el a fejük felől, ezek nem is emberek! János jószerint egyetlen pillanat alatt lendült ki addigi pályájáról, de vajon tudta-e, hogy az ütközés után merre fog haladni? Egy erő megszűnt hatni rá, de miféle más vonzás kerí-

tette a hatalmába? No, erre tud is válaszolni, Jánossal aztán igen szoros kapcsolatba került, bejárt az üzemébe is, tanulmányozni a kisközösségek lélektanát, tehát tudja, hogy János jól találja magát (s mintha ideáit is megtalálta volna) abban a kis embercsoportban, szocialista brigádjában, amelynek már évek óta ő a vezetője. Lehet, hogy csak ennyi? a baptisták keze helyett elég a munkatársakét megfogni? (mert valakikét kell!) Igen, valószínűleg ennyire egyszerű.

Sanyi, a kvalifikált szakember (nem tudja elhagyni ezt a jóízűen gúnyos megjegyzést), messze lendült az apja, nagyapjaféle patriarchatípustól, az öregek sorsa kívül maradt az ő mostani világán (egy kicsit mintha hidegen hagyná a sorsuk, pedig szereti őket, talán csak nem tud mit kezdeni velük az ő racionális erkölccsel átrendezett érzelmi világában), elszakította magát (elég kényszerű ütközés volt) a régi, bezárt életformától, rányílt az értelme erre a tágas, mozgalmas és merőben új munkarendre, amely naponta előzi, hogy bezárja egy mozdonyrekamiéra a tévé elé, egyelőre egy emeleti lakásba, majd később egy maga építette várba, ahol a rózsatövekben leli majd örömét, s már most számol azzal, hogy a gyerekei elszelelnek tőle, fél az öregség magányától, de nem tudja, mit tegyen ellene, hát vigasztalódik (vigasztalódott) valami fiatal szoknyával, a megunt feleség mellett egy időre az is megteszi. És mégis! Tudsz neki jobbat ajánlani? — pirít magára, te, a pozitív jellem! Aki egész életedben mást sem csináltál, mint önmagadat építetted?! Röhögd körbe magad! Hiszen nincs abszolút pozitív jellem, s ha volna is, az éppúgy nevetséges volna, mint amilyen a túlhaladott, te, ellen-Don Quijote!

Tulajdonképpen szép volt (mindent összevetve), ami-

kor ő ütközött (külső vagy belső erőkkel), mert anélkül sehova sem jutott volna (elméleti úton mit sem változik az ember), s a kisülés mindenképpen öröm (intenzitásánál fogva), legyen az csupán testi mámor vagy akár társadalmi tett, ütés más embertől (nőtől, mondjuk), vagy társadalom elleni vétek, valami gaztett a többi ember ellen (nem feltétlenül tudatos!), egyáltalán: minden tette az embernek ütközés, és emberien szép tud lenni, ha másokhoz rossz is, mert minden tett építi az embert, azáltal, hogy megcselekedtük, hiszen csak az ütközés ad módot korrekcióra.

De hát mit tud javítani az ember a pályán, amelyre külső erők lökik? Hol kezdődik a tudatos sorsformálás, hol érvényesülhet az egyéni akarat? Örök kérdése az emberi nemnek! S többnyire azt szűrheti le eredményként: no, megint eben gubát cseréltem. Társakat, szerelmet, munkákat, igyekezeteket, célokat és meggyőződéseket jobbra cserél az ember (legalábbis reméli), mélyíti agya tekervényeit (ez immár nem csupán organikus-biológiai célja, hanem az önmaga építette mesterséges világ kényszere), gépeit építi, és gépei építik őt, néha nem tudja, rá hasonlítanak-e jobban a gépek, vagy ő a gépekre, de mindig újat és jobbat akar, s vajon nem azt mondja-e a leggyakrabban, amikor széttekint: megint csak eben gubát!

Edit! De szép volt (Edit is, meg a csere is!), segített felszabadulni az ötvenhatos nyomás alól (meg ami előtte volt, az alól is), úgy érezte, nem vak szenvedéllyel, hanem okos szívvel választott, s a zaklatott keresés után, amely addigi életét jellemezte, a nyugodt begyűjtés korszaka következik (konszolidációt várt, akárcsak a társadalomtól), s mi lett a vége? Belülre húzódtak a frontok, a lelkében súlyosbodtak a harcok, kívülről gyara-

podott, belülről meg mintha ezzel arányban sivárodott volna (olyasmi módon, mint a társadalom, ez persze nem vád, mentegetőzik mindjárt, hanem megértés! Egy csomó szabad és kellemes jó elfogadása a vele járó veszélyekkel együtt), Edit két gyereket szült, Edit van (és villa van, meg kocsi is van), csak szerelem nincs.

Van továbbá Margó, és van (legalábbis úgy rémlik) Bea, de Margó is csupán hit (ha Bea vele egy időben lehetséges), hogy megtalálhatja még egyszer azt a szerelmet, amit valójában nem talált eddig (valószínűleg fölöslegesen keresi), de kezdetben mindig az az érzése, hogy na, most a markában tartja, most nem menekül, de hát a Margó-szerelem is elröpülőben van, mert most Beánál sejti a kék madarat. Minden szerelem olyan, mint egy csillogó üvegbura, tündökletes és csillagos, mély és tüdőtágító, mint az ég, hogy aztán kiderüljön, túl közel a bura fala, mert bezúzta valamelyikőjük, vagy pedig kívülről törték rájuk, s az üvegcserepek közül épp elég kikászálódni.

Talán öt éve, hogy utoljára együtt nyaraltak Edittel (előtte néhányszor külön kaptak beutalót, vagy a gyerekek miatt nem kaptak), házasságuk első évei óta ekkor látta ismét napfényben Edit bőrét, meg az alakját, és látta mellette a fiatalokét; dehogy! Nem volna igaz, hogy erre gyorsan kiábrándult, egyszerűen: azokat megkívánta, a feleségét nem (de persze esténként megölelte), hogy másnap a fényben újra a nyúlánk lábak irányába ernyőzze a tenyerét, s effélékről filozofáljon (minden különösebb megrendülés nélkül): lám, a civilizációs meztelenséghez a nők többsége nem tud alkalmazkodni, mert ha megengedett ez a meztelen funkcionalizmus, mint a modern művészetben általában, nem volna megengedhető, hogy a nők elveszítsék kívánatos formáju-

kat. Technika dolga, állapította meg nyomban, csakhogy a technikát kevesen tudják még alkalmazni. Azt már tudja az ember, hogy szégyen nélkül keresheti a testi örömöket, de hogy óvja és alkalmas állapotban tartsa magát az örömre (ne egyen, igyon túl sokat, ne szüljön nehezen, ne rongyolja el idegrostjait), azt még nem tudja. Pedig csupán technika kérdése az egész! De vajon az embert nem hagyja-e folyton faképnél saját technikája? Csak győzze utolérni!

Akarsz még látni valamit, vagy mehetünk? — áll meg mellette Sanyi, itt az iroda előtti kis téren már felgyulladtak a neonlámpák, csak most látja, milyen világszínvonalon üldögélt (kesernyés mosollyal nyugtázza saját szellemességét), Sanyi nem érti a némaságát; mi van veled? Nincs tán valami bajod? Hű, de hóka vagy! Ugyan! Csak ezek a neonlámpák. Beülnek a kocsiba, kihajtanak a kapun; bejössz hozzánk? Azt hiszem, hogy nem; persze, megnézed a hölgyikét, vág eléje Sanyi; hát igen, vallja be, de félek, hogy nincs otthon; ugorj fel akkor, várlak, az asszony ilyenkor úgysincs otthon, csinálunk egy görbe estét. Nem volna rossz, ismeri el, de eszébe jut az apja, inkább hazamennék, fáradt vagyok; a nőhöz nem volnál fáradt? Elképzelhetetlennek tartod, hogy egy nő pihentető is lehet? De nem erről van szó, apám egyedül van; egyedül van ő máskor is, legföljebb anyánkkal együtt egyedül, most meg nélküle egyedül, öregeknél nem számít az ilyesmi, megszokták.

Nem szól erre semmit, igaznak ítéli Sanyi racionális megállapítását, mégis hiányzik valami belőle, úgy érzi, épp az, amit csak érez, de nem tud most megfogalmazni; szeretnék vele lenni, ennyi az egész, rég voltam itthon, megértheted; nekem is apám, hogyne értenélek. Tudod, kezd bele a tervébe hirtelen elhatározással, arra

gondoltam, átszervezem egy kicsit az életüket, anyám fekvő beteg lesz egy ideig, orvos jár majd hozzá, mégsem feküdhet a kis házban, amikor lehetne különb helye is, a nagy szobára gondoltam, egy kicsit átrendezem, veszek nekik egy tévét, mégse üljenek-álljanak egész nap és este üresen unatkozva, hogy folyton csak: egészséges lássa a beteget, beteg meg az egészségest, inkább te gyere át tervezgetni, meg néha egy kicsit segíteni; jó, mondja Sanyi komoran, holnap estefelé átmegyek. De tévét ne vegyél, odaviszem a régit.

Hamar hazaér (Bea még nincs otthon), a kis házban ég a villany, de az apja nem megy eléje, maga nyitja hát a kaput, begurul, aztán ismét helyére emeli a kapuszárnyakat; csak nem főz? — képed el, amint belép; dehogynem, mondja ravaszdi mosollyal az apja, jó, hogy hazajöttél, különben hiába csinálnám az egészet (örül, hogy a meglepetés sikerült), a fövő vízről leemeli a fedőt, magasan felcsap a gőz; ez az! mormogja, a kis tálban megkavarja még néhányszor a tésztát, aztán nekiáll galuskát szaggatni (egész ügyesen csinálja, állapítja meg magában), gyorsan, gyorsan, mintha mondaná, ahogyan az anyja szokta, mert a galuskaszaggatás hamari munka kell hogy legyen, különben az eleje szétfő, vagy megkeményedik (az ördög tudja, hogy van ez), meg a kenyér bevetése is kapkodó munka (volt, amíg még az anyja sütött), a szakajtókosár széléig megdagadt tésztát egyetlen gyors mozdulattal kellett a sütőlapátra borítani, de a közepére ám, nehogy lecsorranjon a lágy, likacsos massza (az anyja hátradobta a szakajtót, arra már nem volt idő, hogy letegye), egyetlen jól irányított taszítással a kemence megfelelő sarkába kellett csúsztatni a lapátról a kenyeret (hogy a forróság máris körbeszorítsa, és ne laposodjon-folyjon tovább), aztán hamar a másodikat, harmadikat (ha cipó volt, azt utoljára), a forróságot okádó kemence szájá-

ban arra is kellett vigyázni, hogy a kenyerek ne érjenek össze, kerek formájukat megőrizve kerüljenek le a sütőlapátról, s mihelyst a helyén volt mind, gyorsan feltenni az előtét, hadd süljön a kenyér!

Míg mindezt tüzetesen végiggondolja — látja, apja beleaprózza a vízbe a galuskát, óvatosan alákavar, hogy össze ne ragadjanak, s a víz mielőbb feldobja zuborgó habjain a főtteket; már látom, hogy túrós csusza lesz, nyugtázza végre apja szorgos tevékenységét; most már én is azt mondom, helyezi rá a fazékra a fedőt az apja (félig, nehogy a hab feldobja); eddig nem gondolta volna? Nem, hogy sikerül, mosolyodik el az öreg; a túrót meggyúrta? — próbál ő is valami tevékenységet keresni magának; ott van a kis tálban, int az asztalra az apja; a pirított szalonna szagát érzem, mondja szimatolva, s látja is a serpenyőt a tűzhely hátsó részén; hű, a kapor! Azt meg hova tettem? — ijed meg az apja, még napvilágnál letéptem azt a pár apróságot, amit málnakötözéskor észrevettem, végre előszedi az egymásra dobált késeket, kanalak garmadájából; vágd meg, amíg a szalonnát a lábosba teszem.

A kapor friss szaga felcsigázza az étvágyát, a lábosban újra sercegni kezd a szalonna; dobd bele a kaprot, rendelkezik az apja, közben leszűri a galuskát, majd át is mossa a szűrőn; hallja, nagyon szakszerűen csinálja, máskor is felfogadom szakácsnénak, ne beszélj annyit, tedd bele a túrót is, kavard meg gyorsan! (úgy dolgoznak egymás keze alá, mint amikor patkót kovácsoltak valamikor az üllőn, az öreg mikor melyik fiát fogta be segíteni), a juhtúró nyálkásra válva olvadozik, és elkeveredik a tepertő barna szemcséivel, meg a kapor megfeketült apró szálacskáival; jöhet a galuska? — kérdezi

az apja; jöhet! Úgy kavard, hogy ne törjön össze, alulról, ez az!

Az apja gyorsan két tányért penderít az asztalra; hozhatod! S gyerekes izgalommal várja, hogy szedhessen, majd szájába veszi az első falatot, mammogva megforgatja a nyelvén (mert megsütötte), aztán szétnyomja, s ízleli az ételt (akárcsak ő maga): egy kis só tán kéne rá, mondja. Aztán szó nélkül esznek, ízlelnek, nyelnek, a kezdeti ízlelést a falás váltja fel, majd éhségük csillapodván ismét többet rágnak (már nem is olyan forró), s nyelvük, ínyük élvezi az ízeket.

Hallod, a bort meg elfelejtettem, mondja egy idő múlva az apja, hozom máris (szaladva hozza, mert már úgy érzi, egyetlen kemény tömbben ül a gyomrában a sok galuska), poharat öblít és tölt: isten éltesse! Anyádat is! (a kellemes jóllakottság eszébe hozza a beteget); legközelebb már ő szaggassa nekünk a galuskát, mondja ő, miután megitta a bort, a próféta beszéljen belőled, nyugtázza az apja, aztán még esznek néhány falatot, iszogatnak közben, nem akaródzik felállni tele hassal mosogatni, az apja a lábast vizsgálja; ez jó lesz holnap, nekem már ne tölts, vizet adj! Meg majd egy cigarettát.

Tudja, mire gondoltunk Sanyival? (nem meri azt mondani, hogy ő egyedül) Anyámat mégsem fektethetjük itt a kis házban; hát hol? — néz fel az apja csodálkozva; egy darabig feküdnie kell, amíg megerősödik, orvosságokat kap meg talán injekciókat is, gyakran eljön majd az orvos, be kell fektetnünk őt a nagy házba; nem tudom, mit szól majd hozzá, csóválja a fejét az öreg, de látszik rajta, nem tartja megoldhatatlannak a dolgot, de aztán felüti a fejét, és te akkor hol fekszel? Feküdhetnék éppen abban a szobában is, kezdi óvatosan (már megtervezte alaposan a dolgot), de jobbat tudok;

mégpedig? A kisebbik szoba igazából nincs kihasználva, kamara, de mégsem kamara, mert hiszen az a néhány zsák meg szütyő, az a füzér fokhagyma idekint is elfér a spájzban, ami nem oda való, azt meg máshova kirakjuk, a műhely sarkába vagy a fáskamrába, a földjét feltapasztom, valakivel bemeszeltetem a falát, és berakjuk oda a régi bútort innen a kis ház szobájából. Én meg hol alszom? (Az apját annyira elképeszti a terv, hogy mást hirtelen nem tud kérdezni.) Maga természetesen bent alszik a szobában anyámmal. Éjjel is szüksége lehe valamire, nem maradhat egyedül.

Azt mondod, hogy Sanyival főztétek ki ezt az egészet? — csóválja a fejét hitetlenkedve; hát elsősorban én, vallja be, de Sanyi is hozzájárul, segít majd, néhány délutánja lesz rá, és ami a legtöbb, ideadja a régi tévéjüket, hogy legyen maguknak esténként egy kis szórakozásuk. A tévét? Miféle tévét? (ez mintha izgalomba hozta volna egy kicsit); Sanyiék újat vettek, de a régi is jó még, nem használják, ideadja, de ha nem ajánlja fel, én vettem volna egyet, mert az mindenkinek nagy szórakozás, hát még az idős embernek, pláne ágyhoz kötött betegnek, aki egész nap úgysem csinál semmit. Egy tévé nem volna rossz, réved el az apja, néztem már Sanyinál, meg a szomszédban is, szokni kell, mert sokat kapkodnak benne, anyád nem is nagyon értette, de Sanyi azt mondta, megszokja az ember, mint a mozit, bár mi azt sem nagyon szokhattuk, ha ötször-hatszor voltunk, sokat mondok, de azért szép volt, és a tévé is szép dolog, hogy így kitalálta az emberiség.

Míg apja szoktatja magát a gondolathoz (nem is az átrendezés most már a fő gondja, hanem a tévé, hogy miként lesz az, ha saját maguknak is ott lesz a szobájukban, és ha akarják, bekapcsolhatják), őneki meg az

fordul meg a fejében, hogy Öreglaci is néz tévét az otthonban, pedig amikor először mentek el családilag megnézni a mozit, Öreglaci nem győzött szitkozódni, hogy csalás az egész, a lepedő mögött csinálnak valami hókuszpókuszt, látott ő már efféle bűvészkedést, csupa szemfényvesztés, ennek is elmúlik a divatja, ahogy a cirkusz is tovább szokott állni, ha már megszedték magukat pénzzel, meg effélék. Oszt jó az a tévé? — kérdezi meg az öreg, működik rendesen? Azt mondja Sanyi; miért vett akkor másikat, ha még ez is hibátlan? (már meg ez nem megy a fejébe) Tudja, úgy van ez, hogy mindig jobb, nagyobb képernyős készülék kerül forgalomba, s aki teheti, egy idő után újat vesz. Sanyi teheti.

Sokáig üldögélnek még, mindent meghánynak-vetnek (az apja egészen belelelkesedik, hogy reggel együtt kovácsolnak egy falba építhető vasállványt a tévé számára), a terv őt is annyira felkorbácsolja, hogy amikor bevonul a szobába lefeküdni, úgy érzi, nem jönne most álom a szemére, előszedi a papucsát a bőröndből, meg néhány ív papírt, beviszi magával a szobába (meg a demizsont is), és nekiül tervrajzot készíteni. Lehúzza az asztal fölé a csigás lámpaernyőt, rágyújt, és felvázolja a ház alaprajzát, célszerűen átrendezi a nagy szobát is (hogy a tévét ágyból nézhesse az anyja, de az apja is), megtervez egy olyan vaskonzolt, amelyiket három ponton a falba lehet beépíteni, és a felső részén néhány deszkából asztalt lehet csinálni, amin a tévé kényelmesen elfér, majd a kis szobát rendezi be magának. (A Papó-féle öreg ággyal, szekrénnyel, ami most a kis házban van, de beviszi a díványt is, két széket az ovális asztallal, annak a lábát megrövidíti s a háború alatt a házhoz ke-

rült bélelógató fotelt, amit a műhelyben látott, rendbe hozza s kinevezi dohányzófotelnak.)

A túrós csuszára jólesik apja fanyar bora, jólesik a cigaretta is (a munkálkodás meg egyenesen hiányzott már neki), a tervezés lázba hozza, észre sem veszi az idő múlását, rajzolgat, számolgat, méricskél magában, közben el-elmereng kivihetetlen ötleteken is, de a szándék, hogy fordítson az öregei életén, legalább a közvetlen kis világukat kellemesebbé tegye, nem hagyja nyugodni, a sors így hozta, hogy most megteheti, hát meg is teszi! Tölt, iszik, és új cigarettára gyújt.

Edit a házasságuk második hónapjában megkérdezte tőle: nincs valami hiányérzeted? Mire célzol? — kérdezett vissza (éppen az ágyban heverésztek a vasárnapi ebéd után és egy jól sikerült ölelés után). A kockás pléden (szerelmi plédnek hívták, mert ha napközben egymásra éheztek, ezt a plédet vitték a heverőre), a mellére helyezett hamutálban elnyomta a cigarettáját, kedve lett volna ásítani, a narancssszínű rolettán behulló álmosító fényben szundikálni egyet (Edit modernül berendezett egyszoba-hallos lakása a kiegyensúlyozott szerelmen kívül a kulturált élet, a zenehallgatás, a hosszú olvasások és az otthoni kutatómunka lehetőségét és gyönyörét is meghozta számára): nem ismered a szüleimet, igazán ideje volna meglátogatni őket, fejezte be mondatát Edit. Nahát, neked szüleid is vannak?

Csakugyan nem volt hiányérzete (elvégre téged vettelek el, nem a szüleidet, felelte tréfásan); Edit egyszerkétszer említette, hogy volt az öregeinél, ő ezt természetesnek vette, bár tudta, hogy nincs valami mély kapcsolat Edit és a szülei között, pedig ők nevelték Edit

lányát, Ildikót (vagy éppen ezért), egy szülők által kényszerített korai és alig egy évig tartó házasság fiaskója volt a lány; itt maradtam egy poronttyal, mondta szerelmi kapcsolatuk kezdetén (a vallomások hetében) Edit, a munkát is abba kellett volna hagynom, ha a gyerek rám marad, anyám elvállalta, de főleg azért, hogy könnyebben férjhez mehessek újra, én viszont nem igyekeztem túlságosan, tudod, aki egyszer megégeti a száját! Ildikót persze ismerte, a kislány szombatonként betoppant a pumijával, átvette anyjától az ajándékokat, aztán elviharzott (többnyire lent várta valami fiú; nem túl korai ez? — kérdezte Edittől egy látogatás után; de hiszen már tízéves! — felelte Edit; éppen azért, mert még tízéves; ó, csak pajtáskodás az egész, hova gondolsz?); Edit nem tanúsított túl nagy érdeklődést az öregek iránt, annyit talán megkérdezett Ildikótól: hogy vannak a nagyiék? De a válaszra már oda sem figyelt (különben a nagyiék mindig jól voltak, Ildikó szerint legalábbis), hát akkor most elérkezett a bemutatkozó látogatás ideje, gondolta, de hát ez várható volt; nem szép tőlem, hogy eddig nem akartam látni őket, jegyezte meg; erre Edit hálás csókkal válaszolt. (Úgy látszik, mégis fontos volt neki a látogatás, később bevallotta, azért nem sietett vele, hogy kimutassa feltétlen önállóságát, s büntesse őket első kényszerű házasságáért. A Balatonnál töltött mézeshetek különben is kitöltötték életüket, senkivel nem törődtek, csak egymással, utána pedig lakáscserét hirdettek és kutattak, remélték, olcsón hozzájuthatnak egy nagyobb lakáshoz.)

Béla bácsi (az após) és Franciska néni (az anyós) várta őket, óriási traktával (gyümölcstorta, fagylalt, kávé, likőr, vacsorára pedig töltött káposzta); ebből azt is megértette, hogy Edit nem éppen ötletszerűen vitte ki őt a

szüleihez, előzőleg megbeszélte velük a látogatást. Igazán kellemesen fogadták őt (mint régi ismerőst); kedves fiam, vegyél még Franciska nénéd tortájából, ha be akarsz nála vágódni; kedves fiam, Béla bátyád szivarját meg kell kóstolnod (a szándékot megértette, hogy eltekintenek az apu-anyu vagy más hasonló após-anyósnak kijáró megszólítástól, a kedvesség mögött akkor épp ezért némi távolságtartást gyanított), aztán Franciska néni őszinte megbánását fejezte ki, amiért egy pernahajdert (az ő kifejezése volt) kommendált a lányának, de hát ki gondolta volna? Olyan jó családból származott a fiú (olajos magvakkal kereskedett a papa, bár tőzsdézett is, ezt viszont nem vették számításba), felelőtlen, hazárd fiatalember volt, most már belátja, s örül, hogy ők ilyen nagyszerűen megértik egymást, és hogy végre rászánta magát Edit a házasságra, mégsem való egy fiatalasszonynak facéran élni (ez Béla bácsi pajzán megjegyzése volt, Franciska néni rá is szólt: micsoda kifejezéseid vannak!), többször is sok szerencsét kívántak a házasságukhoz (valahányszor csak koccintottak, a töltött káposzta mellé már jóféle vidéki borral, Béla bácsi büszkén hangoztatta összeköttetéseit, amelyek lehetővé teszik, hogy szőlőből készült borhoz jusson), aztán beviharzott Ildikó (állítólag moziban volt, csak az nem derült ki, addig hol volt a kutya, de ez senkinek sem szúrt szemet); csókolom, anyu, szia, papa (egyből így hívta minden gátlás nélkül), s arcon csókolta. (Kifejezetten dohányszagot érzett rajta, de csak ő.)

Béla bácsi helyeselte az ideát, hogy nagyobb lakásba akarnak költözni (az elkövetkezendő gyerekek, ugye, csippentett a szemével, idejében kell arra gondolni!), de megjegyezte: zöldövezetben lehetetlen megfelelőt kapni; a belvárosban talán sikerül, mondta ő, ugyan;

arról szó sem lehet! — jelentette ki kategorikusan Béla bácsi; apuékhoz nem jövünk, hiába is tetszik agitálni Lacit, kottyantott bele Edit (ebből megértette, hogy már erről is volt szó, de Edit nem óhajtja szülei közelségét, ellenben mindjárt jobban érdekelte a szuterénes, kétszintes ház, amelyet csak futólag vett ugyan szemügyre idejövetelükkor, de már akkor megállapította, hogy ideális lakóhely volna egy nagy család számára); ezt a házat én építettem, pirosodott ki Béla bácsi homloka, elvárom, hogy ezt a házat megbecsüld, mondta szigorúan a lányának; te építetted, amikor még tervező mérnök voltál, de aztán elállamosították, s neked ezt a három szobát hagyták meg bérlakásnak, nem tudom, hova hoznál bennünket?

Nincs vele mit beszélni! — vonta őt félre Béla bácsi, és kifejtette a véleményét: nézd, fiam, én most lakásleválasztásokkal foglalkozom, benne vagyok a dologban, van némi összeköttetésem is, a tanácsi műszakiak az én terveimet egy szó ellenvetés nélkül aláírják, régi szaktekintélynek számítok, minden dicsekvés nélkül állíthatom (ő bólintott), ezt a házat én vissza fogom szerezni tőlük (hogyan? — vonta fel ő a szemöldökét), megvan rá az elképzelésem, s most szabadabb idők következnek, lakásügyi rendelkezések vannak készülőben, óriási konjunkturális lehetőségek vannak (próbálta megint kérdőn felvonni a szemöldökét, de Béla bácsi ezt nem magyarázta meg tüzetesebben), nézd, kezdte számolni az ujján, itt fenn a mellettünk levő két szobában egy nyugdíjas vasmunkás lakik a feleségével, a vénlányukat most sikerült férjhez adniuk, ezt a két szobát én úgy építettem, hogy a lányom majd ide költözhessen, külön fürdőszoba, vécé és konyha természetesen, ezekkel kellene a la-

káscserét megoldanotok, egyszerű emberek, meg lehet velük egyezni. És tessék, Edit hallani sem akar róla!

Ezen ő is csodálkozott (mit zavarhatná őket a szülők szomszédsága? Editnek a lánya is itt volna közel; mi lehet az ok, ami miatt Edit nem akarja? — töprengett), Béla bácsi pedig tovább sorjázva az ujjait és megjegyezve, hogy a szuterén inkább magasföldszint, tökéletes szigeteléssel, ő csak tudja, maga tervezte és építette, említést tett a két magasföldszinti lakóról, az egyik egy háromgyerekes házaspár (a férfi tartja rendben a kertet, falusi származék, persze térítésért), ez a család már a sok gyerek miatt is kényelmetlen, de Béla bácsi öccsének Pest környéki házába talán ki lehetne őket helyezni (igen disztingvált kifejezés, gondolta), a másik földszinti lakónak pedig előbb-utóbb lakásleválasztást fog felajánlani, elvégre Ildikónak maholnap szüksége lesz arra a lakásra.

Mit szólsz a tervemhez? — nézett rá várakozón, ő pedig rövid habozás után (mert végül is a tervnek rájuk vonatkozó része kecsegtető volt) lelkesülten kijelentette, hogy nagyon kézenfekvő az egész, és hát természetes is, ha valaki megépít egy ilyen valóságos kis családi palotát, a saját családját szeretné benne látni; hallod, fiam? — pattant fel Béla bácsi, s magával vonta őt (mint valami bizonyítékot), átloholt a másik szobába, ahol a nők trécseltek, hallod, mit mond a férjed? Hogy természetes és épkézláb terv az enyém, és hogy végre kell hajtani. (Ezt ő ugyan nem mondta, de nem cáfolta meg az apósát, elvégre így gondolta.) Edit enyhe megrovással pillantott rá, mint aki azt kérdezi: képes voltál nélkülem határozni? Hátha nekem is megvannak a magam szempontjai? Ezért hát mégis hozzátette apósa szavaihoz: én persze nem vagyok mérvadó a döntésben (de hogy ne Edit el-

lenállása okozzon csalódást a szülőknek, folytatta): az a lakó nem biztos, hogy egykönnyen rááll a cserére. Azt csak bízzátok rám! — vette beleegyezésnek szavait az apósa.

Valóban nem hajlott a vasmunkás, s másfél évig semmi sem történt, így Edit több ízben kifejthette neki ellenérveit (messze volna nagyon a munkahelye Zuglótól, a lakás elhanyagolt, különben sem elég tágas, a tatarozás is sokba kerülne, meg a fűtés is, a kokszkazán nem működik megfelelően, de a valóságos ok mégis az volt, hogy apját akarnoknak tartotta, aki nemcsak hogy mindenbe beleszól, de borzalmas nézeteivel és stílusával őt kikergetné a világból), de másfél év múlva az élet (illetve a halál) beleszólt a dolgukba. Béla bácsit egy szívroham elvitte, s alig temették el, Franciska néni ágynak esett (talán a bánattól), s most már Edit volt rajta a lakáscserén (azzal, hogy az anyja költözik Ildikóval a kétszobásba), ráadásul a vasmunkással is meg tudtak egyezni. (Ráment az összes spórolt pénzük.)

Akkoriban kezdett efféle tervrajzokkal foglalkozni (amíg a lakáscserék bonyolódtak), később pedig egyre szenvedélyesebben terjesztette ki terveit az egész házra és a benne lakók életformájára.

Franciska néni úgy emlékezett, hogy a ház tervdokumentációja megvan a padláson; ő fogta magát, és felment, hogy megkeresse, sokáig kutatott az ócska bútorok, szerszámok, kacatok és könyvek poros-pókhálós birodalmában, de mielőtt a terveket megtalálta volna (leült elszívni egy cigarettát), szemügyre vette a tágas padlásteret, az erős gerendákat, s megállapította, hogy igen kevés anyaggal manzárdszobákat lehetne itt csinálni,

a sátortető alsó fele legalább hetvenöt fokos lejtésű volt (ha nem több), s hozzá majdnem három méter magasban csatlakozott harminc-harmincöt fokos szögben a valóságos tető, úgy ítélte meg, hogy a tervezésben a manzárdépítést számításba vehették (később meggyőződött róla), hiszen itt üvegfalú műteremlakást vagy tetőteraszt lehetne kiképezni, harmadik szintjét a háznak. Micsoda tágasság, micsoda lehetőségek!

A rajzok birtokában aztán magával ragadta a fantázia (hiszen elgondolásait azonnal ellenőrizhette, s megállapíthatta, mit lehet, mit nem), méretarányos másolatokat készített a ház minden szintjéről, és bár a „magasföldszintet" és a „manzárdot" egyelőre nem bolygatta meg, az ő lakószintjük átalakításánál figyelembe vette, hol lehet falat bontani, hol nem, hova építhetnének alkóvot vagy új térelválasztó falat (az épületgépészeti rajzok megismerése különösen fontos volt: merre mennek a csövek, vezetékek), az ő öt szobából és több mellékhelyiségből álló emeletükkel mindenesetre szabadon tervezett.

Hónapokon át lakberendezést játszottak Edittel (ez volt a tervezgetés első fázisa), esténként az íróasztal mellé ültek, ő többrendbeli alaprajzvázlatot készített a szobákról, mellékhelyiségekről, feltüntetve a méreteket is, a bútorokat berajzolták a szobákba, készült vagy tíz variáció (ezeket megszámozták, és mindegyik elrendezés előnyét, hátrányát följegyezték, mindig tökéletesebb megoldásokat keresve), a saját bútoraikat mind felhasználták, de szabadon bántak a szülőktől „maradt" bútorokkal is (Franciska néni rájuk bízta, hogyan rendezkednek be, csupán azt kérte, legyen egy szobája a kedvenc bútordarabjaival), eljártak bútorüzletekbe, és kinéztek néhány lakberendezési tárgyat, térelválasztót, amelyekre

szükségük volt (ezekről pontos listát vezettek, szabályos költségvetéssel), míg aztán elérkezett a megvalósítás korszaka.

Maga a költözés simán lezajlott, az ő három szobájukat és Franciska néni Ildikóval közös kétszobás lakrészét néhány nap alatt berendezték, de sok mindennel elégedetlenek voltak, rájöttek, hogy az alaprajzra építő képzelet nem láthatja előre a háromdimenziós bútorok összhangját, a formák és az arányok nem elégítették ki őket. Szerencsére a közelben fölfedeztek egy kis asztalost (Edit jött az ötlettel, s gyorsan fel is keresték a mestert), Bónis bácsinak hívták, amolyan javító-átalakító körre szűkült a tevékenysége; hol van az az idő, amikor én újat csináltam? — sóhajtott az öreg első beszélgetésükkör, sebhelyes, rozzant gyalupadjára föltelepedve, míg ők két javítandó biedermeier széken ültek; hamar megegyeztek, az öreg nagy fantáziáról és szakértelemről, sőt stílusérzékről tett tanúbizonyságot, amikor elmondta, miből mit lehet csinálni, majd elment velük a lakásukra, s ott figyelembe véve az ő kívánságaikat, néhány gyors vonással lerajzolta, milyen megoldásokat lehet alkalmazni, hogy lesz a stílustalan tálalóból bárszekrény, az epedás ikerágyból (a két világháború közötti nehézkes német stílus, mondta az öreg, de jó, maszszív darab! Tupírozott kispolgáriság, állapította meg magában ő) két korszerű rekamiét lehet csinálni; ebből aztán lehet! lelkesedett az öreg (s vele együtt ők is, hiszen egy ilyen iparos főnyeremény!), aztán még ő kereste, mit lehetne még egy kicsit átszervezni (ez az öreg kifejezése volt) a két magas, tömör tölgyfából épített üveges szekrényből, amelynek az alsó részében Béla bácsi iratokat, terveket tartott, felül pedig szakkönyveket, lexikonokat és a polgári családokban szokásos irodal-

mat, Bónis mester egy egész könyvesfal elkészítését vállalta, középen némi falburkolattal, ahova mindjárt betervezett egy ülőgarnitúrát is, de a költségekről nem volt hajlandó nyilatkozni; nem lesz sok, mondta és legyintett, ezekkel én hónapokig elszórakozom, magamnak is öröm az ilyen munka, meglátják, velem ki fognak jönni. (Valóban jól kijöttek vele, mondhatni bensőséges kapcsolat alakult ki közöttük, az öreg állandó jelenléte szinte családtaggá avatta őt, aki mindenre tudott tanácsot adni, nemcsak az asztalos szakkérdésekre, s ők néha pirulva ugyan, de egy-egy kis prémiummal toldották meg az összeget, amit az öreg kért.)

A tervezgetés következő korszaka aztán évekig tartó izgalmi állapot volt a számára (az üzemi szociológia, amit csinált, kedvére való volt, a nálunk akkor felemelkedőben levő tudományág első izgalmas kísérleteiben részesként ambícióit kielégíthette), munkája és otthona között erős szálak szövődtek, szívesen kapcsolódott ki az egyikből, hogy belekezdjen a másikba, a lakás és a munkahely kultúrája, mint az idegőrlő városi élethez és a fejlődő technikához való alkalmazkodás elősegítője, témája és állandó kutatási tárgya volt, és saját lakásáról lévén szó, önmaga életébe vágó gyakorlat egyben.

Bónis bácsival közösen méricskéltek, számoltak, rajzoltak, az öreg kis kézikocsiján áthurcolták esténként az átalakítandó bútordarabokat (szívesen segített), aztán, mivel az öreg egyedül dolgozott, részt vett a nehéz darabok szétszedésében és átszabásában (a padláson talált ócska polcokat és tömör fából készült régi szekrényeket is átvitték), Bónis bácsi saját készítésű fűrészgépén deszkát szabdaltak a könyvesfalhoz, élvezte ezeket a késő estébe nyúló közös munkákat, jó érzékkel irányította a fűrészgép plattján a nehéz deszkákat, szekrényoldala-

kat, ajtókat (amelyekből két-három polc is lett), az öreg már csak egy-egy félszóval mondta, mit hogyan csináljon (a fűrészgép furcsa szerzet volt, egy mennyezetre erősített rugó húzta vissza a közönséges fűrészlapot, amelyet alul excenter rángatott lefelé, a deszkát az öreg szorította le a plattra, hogy a fűrész fel ne rántsa, s különösen fontos volt, hogy a lap meg ne szoruljon a fában), a masina jól működött (volt benne valami játékszerű, amit külön élvezett), a helyesen alkalmazott mozdulatok, a célszerű együttműködés jó érzéssel töltötte el, egy-egy vágás után elégedetten csóválta a fejét (mint maga az öreg is), bár őbenne mindig volt egy kis csodálkozás is, mint aki mégsem hitte volna, hogy sikerülni fog, a régi száraz fából finom fűrészpor telepedett az arcára, kezére, az orra lyukába, a politúr vagy a festék erős illatot árasztott, de belevegyült a fenyő (esetleg a tölgy különösen fűszeres) illata, hogy ezekben a régi deszkákban is még mindig ott húzódott a gyanta, ami évszázadokra megóvja anyagukat a szétporladástól (efféle gondolatokkal bíbelődött közben), s a legtöbbször észre sem vette, mennyire eljárt az idő.

Az ő három szobájuk végül is kialakult (olyan lett, amilyet elképzeltek, bár elképzeléseik együtt fejlődtek a lehetőségekkel), Edit az erkélyes szobát kapta, benne néhány kecses stílbútor (íróasztal, ülőgarnitúra dohányzóasztalkával), világosra fényezett, könnyed vonalú bútordarabokból kialakított hálósarok (széles heverő, rajta szőrmetakaró, mellette ágyneműtartó, mind modern bútordarabok), egy nem túl nagy üvegezett könyvespolc, amely a térelválasztó alapzatát képezte, s oldalt a szekrényfal, teljes hosszában (ezt változtatás nélkül vették át, hozzá alkalmazták az összes többi berendezési

tárgyat), mindez meleg hangulatú, női egyéniséghez szabott szobát eredményezett.

Az ő szobájában masszívabb és sötétebb árnyalatú bútorok kerültek. Az új könyvesfal és a nagy íróasztal uralta a szobát, de jól hatottak a klubfotelok és Béla bácsi bőrkanapéja is (újrahúzva matt, antiloptapintású barna műbőrrel), a bárszekrény és a kis beugróba illeszkedő, a könyvesfal folytatásának tekinthető beépített szekrény, ez is mattra dörzsölve. A harmadik szobában meghagyták a tálalót és az ebédlőszékeket (a tálalót ugyan némileg átalakította Bónis bácsi, és középen frizsidert épített bele, sör, bor és Coca-Cola mindig van benne), de az ebédlőasztal helyett egészen sima és kicsi, kihúzható tetejű étkezőasztalt vásároltak, a szoba másik felében pedig a tévé és a zenegép talált helyet, hozzá kényelmes fotelok és a sarokba beépítve egy ívelt, laticell párnás ülőpadka.

Franciska néni és Ildikó jól találták magukat saját kis zugukban, a mama bútorai, két angol szekrénye és tonet támlájú nagy rekamiéja, antik sublódja, foteljai és varróasztalkája megnyugtató benyomást keltettek, még dekoratívabbá tették a csaknem teljesen fehér hajú asszonyt (zsámolyra helyezett lábbal egész nap a foteljében ült, ördög tudja, miket varrogatott, kötött, rádiót hallgatott vagy éppen olvasott), Ildikó pedig tinédzser barlanggá változtatta szobáját (ez nem volt nehéz, mivel Edit néhány, modern lányszobába való bútordarabot vett neki, amikor még a nagy hall sarkában volt Ildikó lakása), Bónis bácsi felnőtt méretűre változtatta rekamiéját, könyvespolcokat készített, amihez Ildikó maga vásárolta meg a lámpáit (a lámpaernyőket saját kezűleg fabrikálta, elég ügyesen és nem is túl rikító ízléssel), valóságos díszpárna-regiment halmozódott a heverőn,

a szőnyegen, a fotelokban, volt persze magnója és sztereo-hangfala is (Franciska mama csodálandó módon nemcsak eltűrte Ildikó ricsajozását a magnóval, hanem szerette, a lány be-beviharzott hozzá: Franci, mit akarsz hallani? Már rég nem hallottam azt a Jonest vagy kicsodát, mondta erre a nagymama, s Ildikó egy perc múlva már Tom Jonesszal árasztotta el a házat), a falak nála tele voltak magazinokból kivágott színes képekkel, reklámokkal, plakátokkal, üveggyűjteménye már nem fért el a polcain, jutott belőlük a sarokba is, egyszóval igazi kamaszkégli volt a szobája. (Ha valamit Edit kifogásolt, Ildikó mindig azt felelte: ez a te kamaszkéglid vagy az enyém? S ezzel el volt intézve. De hogy miért kellettek egy lánynak női aktok, azt soha nem tudta megérteni.)

Arra rebben fel, hogy kint az utcán kutyák marják egymást, üvöltés, nyüszítés veri fel a csöndet, megnyitja az ablakot, és fölfedezi a két marakodót, rájuk pisszeg, de azok éppen csak odanéznek, aztán ismét egymást lesik, ugrásra készen meglapulnak (mint amikor mi, kölykök verekedtünk, jut az eszébe), kiáltani mégsem akar, nézi hát, miként alakul a párharc a holdfényben, az ember jelenléte azonban csillapítólag hat, mert végül is kétfelé sündörög el a két kutya, ő pedig visszaül az asztalhoz, és tölt magának.

A tervek közt talált egy rajzot (amolyan vázlatot), de sokáig nem tudta megfejteni, rakosgatta, újra meg újra elővette (sejtette, hogy kapcsolatban van a gyors vonalakkal odavetett rajz az ő manzárdbeépítési ötletével), míg végül megvilágosodott előtte a „külön terv" (így hívta), éppen, amikor az idő megért rá, hiszen a beren-

dezkedés első szakaszán túl voltak, s megtakarított pénzüket újabb tervek megvalósítására fordíthatták (a gépkocsi-nyereménykönyvön elhelyezett pénz ráadásul szerencsét hozott, akkor nyerte a Wartburgot), Béla bácsi ezen a rajzon későbbre tartogatott s általa immár soha meg nem valósítható vágyát örökítette meg, ő pedig végre minden részletében felfogta ezt a tervet.

Tulajdonképpen nagyon egyszerű volt az egész: az ő harmadik szobájuk belső fala alkóvot zárt magába, az alkóv íve és két támasztóoszlopa be volt építve a falba, a rajz alapján kiszámította az ív támaszkodási helyét, és bizonyságot szerezni tenyérnyi darabon megbontotta a falat (amikor Edit nem volt otthon, aztán rögtön be is gipszelte; mi történt a fallal? kérdezte Edit este, képzeld, lepottyant egy kis malter; ügyesen megcsináltad, vette szemügyre a friss vakolást Edit elégedetten, ő pedig most már biztos volt a dolgában, hiszen fölfedezte a rejtélyes rajz kulcsát), a Franciska mamáék által használt kétszobás lakrész konyhája és a lakásokat elválasztó folyosó olyan önálló hallá kapcsolódhatott egybe, amelyikben falépcsőt lehet építeni (ennek is megvolt a skicce), fel a manzárdhoz. Béla bácsi terve tetőteraszt ábrázolt (épp ott, ahova ő elképzelte), néhány pálma és leander, óriáskaktusz elnagyolt körvonala szegélyezte a teraszt. (Ő aztán mindent egész pontosan kifundált, modern virágbölcsőket s egy tetőteraszról nyíló télikertet, egyetlen óriás műteremablakkal, ahova télire be lehet vinni a növényeket.) Mindig olyen lakás volt az álma, amelynek a halljából falépcsőn lehet feljutni a következő szintre. A lehetőség most megadatott.

Béla bácsi vázlatait és a saját készítésű rajzokat, számításokat dossziéban tartotta íróasztala lezárható fiókjában (nem mutatta meg Editnek, meglepetésnek szánta,

pontos tervvel, költségvetéssel és építési engedéllyel kész helyzet elé akarta állítani), nagyon hitt a tervek megvalósíthatóságában, bár egy kicsit néha maga is elérhetetlen álomnak érezte a nagy felfordulással járó átalakítást (félt a családtagok, főleg Edit ellenkedésétől), ezek persze szubjektív akadályok, legyőzhetők, döntötte el magában és tovább rajzolgatott, fantaziált, néha még Edit jelenlétében is (ha Edit egy-egy este beült hozzá olvasgatni) képtelen volt megállni, hogy legalább ne lássa a rajzokat (úgy helyezte maga elé a dossziét, mintha kutatócéduláit tanulmányozná), persze elmélázó tekintete szemet szúrt Editnek; min ábrándozol? — kérdezte, ő zavartan rebbent fel; semmin sem ábrándozom, motyogta, csak a gondjaim... igazán nem úgy festel, mint akit gondok bántanak.

Pedig valóban egyre gondterheltebb lett, s hogy az átalakítás terve tökéletesedett, úgy támadt benne valami nehezen megmagyarázható nyugtalanság, terveire bámulva mind gyakrabban tévedtek gondolatai kutatási témáira, a tudományos életben és az újságokban, tévében egyre sűrűbben felmerülő urbanizációs gondokra, a tudományos technikai forradalom és a nagyvárosi élet civilizációs ártalmaira, ezeknek éppen lélektani vonatkozásaira; itt élünk ketten Edittel a három szobában, morfondírozott, tágasan és kulturáltan, de velünk lakik a tévé is, amely előtt órákig elüldögélünk, anélkül hogy szót váltanánk, nem érünk rá egymás lelkébe nézni, hovatovább már az is meglepő, ha Edit pongyolából elővillanó combja (vagy éppen a tévékép) okot ad a szerelemre (ami udvarias tájékozódás után csupán jól egybehangolt és néma testgyakorlás).

Ildikó külön életet élt, Franciska mama egyre sivárabb magányba süllyedt (betegeskedett folyton, és panaszko-

dott, egyikőjüknek sem hiányzott a társasága!), külön főzőcskézett magának, Ildikó olykor a barátaival zsúrozott, ilyenkor a környékről is kitiltotta őket, ráadásul ekkoriban hónapokon át folyt a tárgyalás Zsókával, aki férjhez akart menni, hogy Lacit odaadná hozzájuk (a férjjelölt akarta, Zsóka nem, ő szívesen vette volna, Edit viszont kevésbé, bár beleegyezett), még egy sejt volt tehát családjához kapcsolódóban (ha nem is idegen, de mégis szokatlan személy), a megbízhatatlan bejárónők helyett is akartak valami idősebb, egyedülálló nőt keresni, aki a parányi személyzeti szobában elfért volna (a lakás talán tartósan biztosította volna a munkáját is), egyszóval mindent elkövettek életük kiegyensúlyozásáért. Valami mégis hiányzik, állapította meg végül, de nem a még nagyobb luxus! Valami módon jobban együtt kellene élnünk...

Lassan kitisztult benne a kép: nem tudunk együtt élni, minden kényelemmel körülvéve csupán egymás mellett élünk, nem alkotunk közösséget, az egyénisége mindenkinek szabad ebben a körben, vagy inkább csak annak tűnik, valójában a levegőben libegünk mind, akárha a súlytalanság állapotában volnánk, nem kötöz össze bennünket néhány erős szál, ami biztonságot adhatna ennek a már-már parttalan szabadságnak (épp olyan kellemetlen tüneteket érezhetünk külön-külön, mint az űrhajósok, ha kívül kerülnek a nehézkedési erő törvényén), talán valami súlyos talpazatra volna szükségünk, ami egyberántana bennünket. (Mi legyen az? Eszme? Valami aktívabb életforma? Közösen vállalt cél? Vagy újabb személyek, akik vérátömlesztést jelenthetnének a lankatag organizmussá vált család számára?)

Sorra eléje bukkantak kutatási témái, az üzemi brigádokban és idegen családokban végzett felmérései, egy-

egy megállapítás vagy klasszikus igazságú idézet, ilyenek például: „A nagyvárosban az urbanizáció következtében felbomlanak a primér kapcsolatok" — s mindjárt hozzá a marxi idézet (amelyet akkoriban fedezett föl a nem csekély izgalommal olvasott filozófiai levelekben), amely a nagyvárosok megszüntetéséről szól. (De hogyan kell ezt értelmezni? Talán így valahogy: a nagyvárosokba bele kell építeni azokat az önkéntes közösségeket, amelyek biztosítják az egyének szabad fejlődését, mivel az egyéniség kiteljesedésének feltétele és egyben következménye a közösségi létezésmód?) Egyre inkább érezte, hogy az elmélet, amellyel naponta birkózik, és idegen közösségek gyakorlatával szembesít, nagyon is a saját bőrére megy.

Én itt a saját kényelmemmel, a luxus és a technika halmozásával foglalkozom, holott ez önmagában csak ronthat a helyzetünkön (állapította meg), nekünk most nem erre van szükségünk! Iskola, munkahely, speciális kutatási témák burka amúgy is szétválaszt bennünket, s akkor még szaporítsam az itthoni burák számát is? A tévé fölé, a magnózene fölé, az íróasztal és a garázs fölé emelkedő láthatatlan buborékokhoz még építsek télikert-burát? Tetőterasz-burát s ki tudja még, mi mindenfélét? Már nem a tervrajzocskákról volt szó, miközben föléjük görnyedt, hanem valami másról, tetőterasz fölötti magasságról, a saját szobáikba és gépeik közé zárt, de többre vágyó lelkükről, nem az üvegfal nyújtotta kilátást kívánta már, hanem a lélek tág horizontját, igazi életet akart maga körül, olyan embereket, akiket többé-kevésbé vérségi (tehát családi) kapcsolat fűz egybe, de akiket igazából csak a közös világfelfogás, valami közös cél láncolhat össze. Nem begubózni kell, hanem kitárulkozni! — ért el a végső következtetésig, mint valami parancso-

latig, nem újabb falakat kell építeni, hanem a fölöslegeseket kell lebontani!

Kisedit a következő télen megszületett, Laci hozzájuk költözött, Ildikó egy évre (amiből kettő lett) Dijonba ment iskolázni Edit bátyjához, aki a háború idején kint ragadt, mint ösztöndíjas, Franciska mama hirtelen (de nem váratlanul) örökre elaludt. (Annyi minden történt gyors egymásutánban, hogy ha nincs a Kisedit körül feltámadt öröm és aktivitás, nagyon nehezen tudták volna elviselni.) Szerencsére kaptak egy jó bejárónőt is, aki reggeltől estig dolgozott, és mindenről, mindenkiről gondoskodott, ő pedig, talán vigasztalásul, mégis elfogadtatta a tetőterasz és a falépcső tervét Edittel (a kislánya miatt érzett öröm és valami megújult, hálás szerelem feloldotta benne korábbi dacosságát, mindent úgy akart, ahogy ő; csináld kedved szerint, én örülök mindennek, mondta), de az építkezést a következő nyárra halasztotta, hogy az alapos előkészítés és beszerzés minimálisra rövidítse a felfordulást.

Azon a nyáron egy váratlan esemény is közrejátszott abban, hogy alakulgató és dédelgetett közösségkovácsoló tervét közelebb vigye a megvalósításhoz. János bátyja és felesége a legnagyobb fiukkal, Miklóssal betoppant hozzájuk egy vasárnap, ebédtájt. (Természetesen velük ettek, volt bőven, Terus néni vasárnap mindig fölösen főzött.) Jánosék a mezőgazdasági kiállítást nézték meg, és mivel ő csupán egy kártyán tudatta velük házasságát annak idején, jöttek rokonlátni (János mondta így, csóválta a fejét: ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez); Edit szemlátomást örült a dörmögő hangú, tájszólással beszélő sógornak (szebben beszél, mint te, súgta oda neki), a szerényke sógorasszonnyal pedig, aki már ötödik gyerekét taní-

totta meg járni, egykettőre szót értett. (Praktikus tanácsokat húzott ki belőle; tudod, drágám, Ildikó már olyan régen volt kicsi, hogy mindent elfelejtettem, mondta,néhány hónapos korától különben is a nagymama nevelte, majd kacagva szólította őt is tanúnak, amikor Ilonka előadta, hogy náluk a gyerekeknél sosem volt bilizés, két tenyerébe ültetve kitartotta őket az ereszcsorgóba, s végezték a dolgukat takarosan.)

János ebéd után az udvart vette szemügyre, szóba elegyedett a virágágyak közt tevékenykedő alagsori lakóval (Pirigyinek hívták, és szintén a MÁVAG-ban dolgozott), volt nagy barátkozás, amikor kiderült, hogy alig néhány száz méterre dolgoznak egymástól; mintha már láttam is volna az elvtársat kijövet — bemenet, mondtaPirigyi; csak nem fogunk magázódni?—dörrent rá János az alacsony emberkére; ugyan, hozd ki azt a butykost, öcsém, fordult feléje (a bort ő hozta benne), hadd igyuk meg a pertu taszaktárssal (ő sietve és jókedvűenszaladt felalépcsőn, s csípte nyakon a demizsont meg a három poharat,valamimeg magyarázhatatlan jóérzés kerítette hatalmába,János egyetlen perc alatt mosolyt varázsolt ennek a morcos kis embernek az arcára, akivel ő a köszönő viszonyon évekig képtelen volt túljutni), maga is természetesen ütötte oda poharát a szomszédéhoz: szervusz, mondta, s az ráhagyta, hogy szervusz (egy kicsit mintha ellenkedni akart volna, de aztán Jánosra nézett, és megnyugodva mondta ki a pertut), végül egész délutánra szóló beszélgetés alakult ki köztük, behívta őket a lakásába is Pirigyi (még nem volt addig bent náluk), Pirigyiné fánkkal kínálta őket, megmutogatta gyerekei fényképét (azok moziban voltak, különben jóravaló, csöndes három gyerek volt, a két nagyobbik lány), s amikor János megmutatta gyáli háza fény-

képét, Pirigyi ünnepélyes meghatottsággal felállt (ő nem tudta mire vélni a dolgot): János barátom! — reszelte meg a torkát, mintha szónoklatra készült volna, én nemcsak az üzemben kerülgettelek téged mind ez idáig, hanem Gyálon, ebben az utcában is, merthogy veled srégvizavé lakik a testvérhúgom; mi a férje neve? — állt fel János (egy kicsit mintha kapatos lett volna); Mihók, mondta Pirigyi; ismerem, emelte meg a poharát János, isten éltesse a rokonságodat! Ittak; nagyon jól ismerem Mihókot, takaros munkásember. De szerettem volna én is valahol a környékükön lakni! — ingatta a fejét Pirigyi, hogy minél többet velük lehessek, de én ott házat venni nem tudtam; ne tojj be, sárga a paroli! — mókázott János, és megdübögtette a kis ember hátát, te meg az én testvéröcsémmel laksz egy fedél alatt, hát nem mindegy? Pirigyi bátortalanul ránézett (látszott, azt gondolja: hogy a fenében volna mindegy, de restellte ezt mondani), persze, ingatta a fejét Jánosnak, de azért én bármikor elcserélném a lakásomat a házadért, még egy kis spórolt pénzem is volna rá; stimmel! — csapott a markába János egészen váratlanul, aztán átölelte az ő vállát: ha ugyan az én öcskösöm nem tiltakozik a csere ellen.

Dehogy tiltakozom! — rikoltott ő erre (önmaga számára is váratlan lelkesedéssel), ennél jobbat el sem tudnék képzelni! (S valóban úgy érezte, születőben a megoldás: Jánosék ide életet fognak hozni, kiteljesül az életük, a valóságosnál is igazibb alkóvok nyílnak majd a válaszfalakon, olyan család lehetnek így együtt, ami már több is annál a családnál, amilyen az övék volt egykor, azt jóformán csak a robot kényszere tartotta össze, ezt viszont az önkéntes ragaszkodás kapcsolja majd egybe.)

Néhány hét múlva Jánosék ott laktak vele egy födél alatt.

Mikor volt ilyen a reggel? Könnyű izgalom nyitja fel a szempilláját, annyi csupán, hogy kellemes napja lesz, amit már senki nem vehet el tőle, hiszen a nap süt, álma kipihentette, a kedvére való munka pedig várja. Nem zaklató izgalom ez, inkább megnyugtató; a tevékenység vágya buzogtatja a vérét; nem gond sarkallja, hanem dédelgetett terv, amelyet öröm végrehajtani. Gyorsan előkeresi a shortját, belebújik, örömmel fedezi fel a tornacipőjét (minden nyaralásra, kirándulásra bepakolja, de sosem használja), most aztán szükségem van rád, veri össze a gumitalpakat, nagyon új vagy még, most majd egy kicsit használni foglak, az is megeshet, hogy a végén rád sem ismerek.

A kilincset már átforrósította a nap, a fehér fal melegen sugározza vissza a korai fényeket, a téglajárda azonban hűs még, s a harmatos fű néhány lépés után hideg csatakot szivárogtat át a cipő vásznán, a kis ház végénél a dézsában álló esővíz kellemesen frissít, nem melegedett még fel, de teljesen le sem tudott hűlni az éjszaka (a dézsa a nádtető csorgójában áll, ezért a víz sárga egy kicsit, az eső apró nádfoszlányokat, zöld mohadarabkákat mosott ki a tetőből, a dézsa alján barnászöld üledék látszik), sokáig csapkodja magára a vizet, képtelen abbahagyni: ha egy pillanatra mozdulatlanul tárja nedves

mellét a nap felé, máris forró kis gömböcskékké válnak bőrén a vízcseppek.

Ilyen volt valamikor a vakáció első napja, aztán a második és talán a harmadik-negyedik is, nem parancsolt az iskola, mégis könnyebben és hamarabb kelt fel, a játéka várta, az öreg diófa, ágán a kötélhintával, a kincses verme, ahol legkedvesebb holmijait, golyóit, ponyvaregényeit dugdosta, izgatott volt, mégis gondtalan, akárcsak most. (Nyaralások első reggelei, külföldi ébredései lepték meg ugyanezzel a hangulattal, érdekes, hogy nem lehet meghatározni a hangulat fő motívumát, mert minden igaz rá, az izgalom csakúgy, mint a nyugalom, a tevékenységi láz éppannyira, mint a könnyű elengedettség, talán a várakozásteljes öröm, jó dolgok bekövetkeztének a bizonyossága, valami efféle jelzős kapcsolat fejezhetné ki legjobban ezt az érzést.)

Apám már a műhelyben matat, figyel fel hirtelen, meg is látja az apja arcát, ahogy kiles rá; máris megyek, kiáltja, belép a konyhába, és nézi, mit hörpintsen, mibe harapjon; pálinka? Nem kell, utasítja el azonnal magától, s meglátja a tejet, mohón nekiáll, felemeli a vászoncsuprot, érzi, megfeszül a vádlija, mintha nehéz munkának akarna nekiveselkedni, pedig csak a megkívánás görcse szorongatja az izmait, hogy aztán az első kortyok után megereszkedjenek az inai, le is ül hamarjában, nyögve veszi el ajkáról a csuprot, liheg, aztán nyel még néhány kortyot, akaratán kívül csendesedik el torkában a nyelés ingere, néhányat moccan még az ádámcsutkája, végül jólesőn nyalni kezdi a száját. Ilyen jót az életben nem ittam! (Ha szájára vette is valaha a vászonkorsót, az anyja idejében észrevette, és már ütött is. Vászonkorsóból nem ihattak, pedig most látja: ebből az igazi.)

Megittam a tejet, köszön az apjára; csak hagytál any-

nyít, ami nekem elég; hát, ha kevéssel beéri! Nagyon jólesett! Látom, hiszen a hasad is tejes, nevetve csap oda, főleg belül! — s nézi, mit művel az apja. A fújtató már működik, húzgálja meg a (leginkább piszkavashoz hasonló) fogantyút az öreg, nagyot ránt rajta, őket pedig valóságos porfelhő lepi el; phű, a nemjóját! — prüszköl és köpköd, a tej után ez a vacak por! Rég nem használtuk, ne csodálkozz! — mosolyog az apja, látszik rajta, élvezi az ő kényes prüszkölését. (Meg egyáltalán azt, hogy meghúzhatta a fújtató fogóját.) Találtam egy kevés szenet, mutat a fél kosár kokszra, amíg falok valamit, gyújtsd meg a tüzet, a vasakat is megnézheted, int az üllő oldalának támasztott idomvasakra, ennyi a választék, kigondolhatod, miként hozzuk össze.

Vagy három méternyi L vas van különféle hosszúságú darabokban (több ez, mint három méter, araszolja le a leghosszabbat), van itt két U idom, meg néhány egyszerű vasrúd is, jó lesz, mormog, s máris sejti, hogyan kell hajlítaniuk a hosszút, miként fog kapcsolódni keresztben az egyik rövid darab, hogy az asztalka kialakuljon, aztán a támasztótartót valahogy majd hozzáillesztik, ráfúrják csavarral. Sietve csutkát és szalmát hoz be, aztán szítani kezdi a tüzet.

Az udvar hátsó sarkában, a kis köz felől volt a kapu (most be van szögelve, *amakapu*, így hívták megkülönböztetésül az első kaputól, ki tudja, milyen régen ragadt rá a névmás, furcsa szó lett belőle, de ők természetesen használták, amakapun jöjjön be, szomszéd, mondta az apja Lentének, aki még azután is hozzájuk vitte a lovait patkoltatni, amikor már nem űzték az ipart), szekér, ló ide tudott fordulni a műhely elé, ha patkolni kellett, vagy ráfot a kerékre verni, más munkát jószerint nem is vállalt az apja, csak nagyon régen, az ő kisgyermek-

korában, de végül nem az ipar hozta meg a néhány hold áhított földet, hanem az öröklés az anyai nagyszülők után. Még nem érte el a fújtató húzóját, felállt valamire, és szenvedélyesen fújtatott, nézte, mint törnek fel a lángok a vörös parázsból, mint folyják körül a fekete, kékes párába burkolózó kokszot, a fújtató leheletére a lángok egy másodpercre lelapultak, kékesfehér hegyes kis fejüket elfektették a szénen, hogy utána mindjárt felkapják, és virgoncan a magasba libegtessék, mintha meg akarnának szökni.

Eleinte óvatosan húzgálja a fújtatót, a bőrharmonikát néhányszor megcsapkodja, a port egy deszkával félrehörögteti belőle, el a tűz felől, csak aztán veszi el a fújtató nyílása alól a deszkadarabot, s irányítja a levegőt a tűzre. Hát hogy gondolod? — lép be az apja, ő megmutatja, hadd szóljon! — biztatja egyetértően az apja, forgatja egy kicsit a vasakat, aztán a megfelelő pontot kinézve magának, átfekteti azokat a tűzön; piszkálj rá parazsat, mondja, aztán a kalapácsokat teszi a kezük ügyébe, a szögről két régi köténvt szed le, kirázza belőlük a port (de inkább penész az, ami az ócska surcokat ellepte, mint por); nem baj, morfondírozik az apja, jó lesz annyi kis időre, te is vedd magad elé, mert a szikra össze talál csipkedni (nem tiltakozik, ismeri a szikrák természetét, félt is tőlük mindig, még akkor is, amikor az egyik kalapácsot ő forgatta az üllő fölött Mihállyal, az apja akkor már nem fogta be őt); hadd lám, tudom-e még? — táncoltatja meg az öreg a nagyobbik kalapácsot az üllőn, jó már a vas? — kérdi; olyanforma (nem meri határozottan állítani), az apja megforgatja a tűzben a vasat, úgy veszi szemügyre, aztán egyetlen mozdulattal az üllőre penderíti, lekopogtatja róla a vörös pikkelyekké vált rozsdát, majd az üllő szarván hajlítani kezdi,

sújt, fordít, sújt, fordít, lapjára fektetve egyengeti; nem kell egész derékszögbe, igaz? Így már jó lesz, hagyja rá ő; fogd a kisebb kalapácsot, int az apja, verd le a ráncát! — s a meghajlított sarkot odafekteti az üllő közepére, a hajlásban feltüremkedő vasráncot aztán ő üti egyenesre; ne sajnáld! — mondja az apja, vagy melegítsünk rajta? Nem kell, feleli ő, szépen bele fog feküdni a deszka.

Ismét tűzbe helyezi a vasat (most a másik hajlítás következik); fogóval csináld! — szól rá az apja, fogóval igazítja hát el; két támasztót akarsz? Elég lesz egy középre, mondja ő, az apja bólint, a vége annak is vízszintesen megy majd a falba, igaz? Úgy gondoltam, feleli (hiszen az apja jobban tudja, mint ő, hogy lesz a legmegfelelőbb, de azért mindent megkérdez: így jó lesz? Erre gondoltál?) Na, simogasd még egy kicsit, adja át végül a vasat az apja, ő pedig élvezettel kocogtatja a szürkülő, hűlő vaskönyököt. Meghajlítják a hosszú vas másik karját is, lehűtik, pászítanak, a konzolból levágnak valamennyit, a végét ismét a tűzbe teszik, hogy el lehessen lapítani; na, majd te kifúrod a lyukakat, ott vannak a csavarok, én addig kihordom az ágyneműt.

Örül az apja tevékeny közreműködésének, egészen megváltozott, gondolja, amikor hazaérkeztem, vénen és esetten ült a suszterszékén, most meg fürgén jönmegy, a munkát átgondolja, és célszerűen beosztja (éppen most rakja ki a két széket, rájuk fekteti a létrát, s orra előtt összefogva a dunnát, párnákat, mint valami óriás bábot cipelő hangya, botorkálva keresi a lépéseket; csak orra ne essen! — mosolyodik el féltőn, mintha gyerekről volna szó, aztán a létrán eligazítja, püfölgeti az ágyneműt, mint az anyja szokta volt, ha rákerítette a sort egy alaposabb szellőztetésre); kedves kis öregem,

lágyul el, amint újra kiles az apjára, mégsem vagy te annyira vén, hogy a munka fel ne lelkesítsen! Aztán, ha az ágyat félrerakjuk, ki kell fúrni a három lyukat a falban, mormogja, miközben csavaroz és illesztget.

Hát nem különös? Jólesik a munka, a régen és ritkán használt izmok készségesen, sőt: szolgálatkészen bizonyítják, hogy a helyváltoztatáson kívül egyébre is képesek, célszerű tevékenységre tudják mozdítani a karokat, ujjakat, de közreműködik az egész test, ha szükséges, hiszen sújtani nem elég a kar lendülete, az egész testé kell, a fűrészelés sem csupán a kéz és a kar munkája, a váll, a derék, sőt a lábak is munkához állnak, egy csavar megszorítása (mielőtt szerszámmal húzná meg az ember), összehangolt moccanatok valóságos művészete, egyszerű, de mégis komplikáltabb, mint a legtökéletesebb gép összes tudománya, az ujjak kétfelől sajátságos csokorba rendeződnek, fognak, szorítanak, nyomnak és tekernek egyszerre, mintha mind külön programozva volnának (vannak is!), mind tudja a saját dolgát, s anélkül hogy különös erőfeszítésébe kerülne az agynak, okosan teszik a dolgukat, fürgén táncolnak a vas két oldalán, az anyacsavar rátalál a menetre, forog, halad a nyomra talált vaskerék, míg megfeszül, az ujjak egy pillanatra megállnak (mint két kelyhével egymásnak fordított tulipán), hogy aztán szerszámmal sokszorozzák meg erejüket.

Élvezi a munkát, közben a gondolatok szabad csapongását, a figyelem összpontosításának ezt a sajátos fajtáját, amelyet csak a fizikai munka engedélyez: minden pillanatban más mozdulatot tervez meg és indít el az agy, ugyanakkor szabadon kószál, képeket idéz föl a

fantázia, a spontán asszociációk sora emlékeket támaszt föl, hangulatokat varázsol elő, s a munka apró noszogató belső hangjaival egy időben (ezt így csináld, azt meg úgy!) gondolatok indulnak el, és bölcsességek szűrődnek le belőlük, különbek, mint az íróasztal melletti legihletettebb percekben.

A megbontott vályogfal sajátságos illatot áraszt, a falba mélyített kis lyukból a porló agyag édeskés illata pöffen elő, de egy kis nedves földszag is, a valamikor sárba kevert törek hosszúkás toklászkagylócskái mintha csak az imént engedték volna ki szorításukból a búzaszemeket, felidézik a cséplést, vagy inkább csak azt a pillanatot, amikor a töreklyukból előbújhatott az ember, mert ebédre füttyentett a gőzsíp, s hajából, nyakából a bőrére tapadt érdes toklászokat próbálta lesöpörni (nemigen sikerült), s a ház homályos sarkában (ahol az ágyvég állt) tompán dobog a padlat, a fal töve és a tapasztott föld (soha napot nem látván) penészes nyirkot áraszt; valahol a Balkánon jártak egyszer Edittel egy ősember-barlangban, annak dobogott így a talaja, annak a beugróiban volt ilyen nyirkos az agyagerekkel csíkozott homokkő; itt alhatott félmillió év előtti ősöm, mondta Editnek, jó kis zug volt ez, hozott be füvet maga alá, vagy száraz avart, s elvackolódott, biztonságban érezte magát; te mindenbe beleéled magad, mondta Edit finnyásan egy csöpp borzongással (az ő összkomfortos kényelmét még a gondolat is zavarta: hogy lehet az emberrel kapcsolatba hozni az efféle lyukakat?), pedig az ember jószerint a mai napig sem szokhatott el az agyaglyukaktól, ezt itt, aminek a falát most furkálja, ez is agyaglyuk, talán valamivel különb, mint az a barlang volt, de apja és anyja még épp hogy csak kileskelt barlangja vackáról (akkor is csak muszájból), mert amit

kint a többi ember létrehozott, városokat, társadalmat, technikát, az parancsolt: ülj a vaskerekek fölé, fogd a lövőszerszámot! (így vitte el vackáról az apját a háborúba), befektetünk a négy gumikerék fölé (ezt meg az anyjának mondta a minap), vasbeton kalickába viszünk, képernyőn figyelünk, nem hagyunk a magad vackán halódni, segíteni akarunk rajtad (segíteni? Inkább csak kilesni!), igen, ezt a réginél alig különb agyagbarlangot fúrja meg most, hogy egy kis műablakon behozza szüleinek a kinti világot, a szépségét is, hiszen ahányszor eddig kirángatták őket innen, az mindig bajból fakadt, vagy bajt eredményezett.

És vajon más az, ha a falból nem az agyag és a törek szaga tör elő, hanem a vakolat nyálkahártyát égető, meszes pora? Próbálta eleget, maga is törte, vágta, építette a falat, az egyiket megszüntette, hogy a másikat felhúzza, valójában a saját barlangját igyekezett biztonságosabbá tenni, hogy a külvilág ne zavarja, hogy a szomszéd se zavarja, de még gyerek, feleség is csak kopogtatás után léphessen be hozzá. Mennyivel volt különb az ő törekvése•apjáénál, anyjáénál (vagy akár az ősemberénél), Sanyiénál, Siteri Jóskáénál vagy bárkiénél, aki eddig barlangot mélyített a sziklába, vályogfalat emelt, de építhetett tégla- vagy betonpanel falat is? végül csak arra volt jó az egész, hogy volt hova bajával, magányával (testi-lelki betegségével) visszahúzódnia, mert azonkívül, hogy az eső nem veri az embert, és a hideg nem bántja, mi más hasznuk van a falaknak? Örökké csak a falak! Mindig csak a falak! Az ember sérülékeny állat (már a falka tagjaként az volt), csak hogy manapság több sebet kap, több baj éri, többször kíván félrevonulni a sebével, lázaival, vízióival. Egyre több az ember, egyre nagyobb bolyokban nyüzsgünk a föld hátán, s (talán

épp ezért) egyre inkább magunkra maradunk a borzasztó tömkelegben. Csupán azért, mert a sok ember, a többi ember egy pillanatra sem hagyhatja magára azt az egyet, a másikat, épp azért marad folyton magára, akárcsak mind a többi, akivel egybeér a könyöke.

Apám is gondolja a magáét, én is, néz rá az öregre, a végén mégis kialakul, amit csinálunk. Mert együtt csináljuk! A tévépolc a helyén, érdemes leülni egy kicsit és elgyönyörködni benne.

Monori volt a legfurcsább fickó, akit valaha ismert. (Az egyetlen lakó a házukban, aki a népesedő, folyton változó, ágasodó-bogasodó család mellett megmaradt. Idegen volt a szó legszorosabb értelmében, s mégis mintha ő találta volna a legjobban magát a házközösségben.) Monori felesége még élt, amikor a társalgót berendezték. (Mindnyájan ezt tartották a legfontosabbnak, a hallból lefelé is megépítették a falépcső folytatását, a Jánosék lakása és a Monoriék előszobája közötti L alakú kis helyiségbe vezetett le, ahonnan a kazán fülkéje nyílt, a társalgót tehát minden lakásból könnyen elérhették, ide vitte át a saját könyvesfalát, egy hasonlót építettek a szemközti falra, mindenki beadta a könyvtárát a közösbe, fotelok és dohányzóasztalkák egészítették ki a berendezést, itt volt a rádió és a lemezjátszó, a bőséges lemezgyűjtemény, magnetofon, sakkok, kártyák, egyszóval minden, ami a közös szórakozáshoz, művelődéshez szükséges.)

Monoriék mindig utolsónak érkeztek, a fő műsorra, ők Jánossal és Lacival rendszerint a sarokban ültek a kis állólámpa alatt, és kártyáztak, felhallatszott a falépcsőn közeledők kissé bizonytalan lábdobogása; figye-

lem, légiveszély! — mondta Laci gúnyosan, s arra gondolt, hogy mindjárt itt lesz a két öreg, akik őt feszélyezik (ha Laci kártya közben hangosabban szólt, vagy felnevetett, rápisszegtek), ő viszont a valóságos óvóhelyi látványt idézte fel magában (igaz, csak filmeken látott effélét), Monori és felesége úgy jelent meg az ajtóban, ahogy az óvóhelyre érkezhettek meg valamikor, az asszony vállán berlínerkendő (amit sosem vett le), nehézkesen botorkált megszokott foteljáig, a férje támogatta, egy kis táskát hoztak mindig, azt Monori letette a felesége keze ügyébe (keksz, egy üveg víz és különféle gyógyszerek voltak benne, fejkendő a lépcsőház huzatja ellen, talán egy kötött kabát is, ha a berlínerkendő helyett mégis valami könnyebbet akarna felvenni az asszony, szemüvegek és más effélék; bizony, kérem, magyarázta meg időnként Monori a kis bőrönd szükségességét, a mi korunkban már sok baja van az embernek, nagyon kell vigyázni! A cukorbajjal, kérem, nem lehet tréfálni, mert mire észreveszem, bekómálhat itt nekem! De persze soha nem volt szükség sem kekszre, sem kötött kabátra), Monori aztán közéjük ült kártyázni, csak kevés műsort nézett meg; a külföldi képek, azokat szeretem, mondta, olyan, mintha ott is jártam volna valamikor, a többi az nekem nem kell, csupa modern erkölcstelenség!

Monorival kezdettől fogva beszélő viszonyban volt, összeakadtak a ház körül, a kertben, az utcán, mindig barátságosan szót váltottak, Monori a maga módján közlékeny és közvetlen jellem volt; látja? — mutatott a szatyrára, hálóban adják a krumplit, adnák csak ömlesztve, de ne legyen büdös, nem bírjuk megenni a büdös krumplit, a feleségem már akkor szenved tőle, amikor hámozza, mondja, szomszéd, mi lesz ezzel a szocializ-

mussal, ha a krumpli büdös? Szép kirakat, flanc az van! De csimbók van a kenyérben, mócsing van a kolbászban, dióhéj van a bájgliban, de még a vécépapír is milyen? Az rá van írva, hogy hány milliméter széles és hány hosszú, de a perforációja rossz, úgy zuhan ki az egész a tartóból, mint valami kígyó! Én már akkor megmondtam (ez az akkor párttitkár korában volt, erről is beszélt eleget), hogy nem lesz ez így jó, de hát nincs már itt szükség az öregre!

A házközösség gondolata nagyon megragadta Monorit, lelkesülten leült vele tervezgetni; közös mosoda is kell, jelentette ki, a Patyolatban csak szaggatják az ember holmiját, ha a házban lesz alkalmas felszerelés, ketten a feleségemmel elintézzük a mosást, nem piszkolunk mi már sokat, máskor a szalagházat hozta elő (akkoriban kezdtek írni róla az újságok), annak is az az értelme, hogy könnyítsen az emberen, ne kelljen annyit loholni minden után, több idő maradna egy kis társaságra, olvasásra, nem fáradna bele az ember az egész napi lótás-futásba, hogy aztán csak üljön a szobájában s még a szomszédját se ismerje. Tudja, mi volna jó? — ötlött egyszer az eszébe valami (ő biztatta, hogy csak mondja, az öreg egészen belepirult az izgalomba), írok a fiamnak, hiszen folyton kérdezi, nincs-e szükségünk valamire, megírom neki, hogy küldjön egy autót, megteheti, gazdag ember, a kezem alatt tanulta a kékfestő szakmát, akkora textilüzeme van, hogy a miénk elbújhat mellette, valahogy majd kiváltjuk a vámon, fiatal meg, aki vezesse, van a házban elég, akkor néha mi is kijutnánk az asszonnyal a budai hegyekbe. Elvihetjük mi is magukat egyszer-egyszer, mondta ő: nem úgy van az, ekkora házhoz ma már egy autó kevés, nem igényelhetem én a maguk autóját, nyugaton az asszonynak is külön kocsija

van, de a nagyobbacska gyereknek is! Miért ne lehetne így nálunk is? Várjon csak, megírom én a fiamnak! (Nem lehetett lebeszélni róla, várta folyton a választ, s nem annyira a felesége halála roppantotta végül össze az öreget, mint inkább a csalódottság, hogy a fia soha még csak nem is említette a kocsit.)

Monori bácsi nem sokáig bírta a felesége nélkül (az öreg halála után értette meg, hogy mégiscsak az asszony volt az egyetlen fogódzója, akinek panaszkodhatott, érezte, hogy a többiek mind megmosolyogják érte, csak a felesége tudott azonosulni vele, Monorinak a panaszkodás volt az életformája, egyetlen öröme, ami öregségére megmaradt neki, a fiára való panaszkodás sem csalódottságot takart, sirámaival csupán egyetértést szeretett volna kicsikarni másokból.

Néha úgy viselkedett az öreg, mintha megháborodott volna: elcsípett valakit, és soha vége nem szakadó monológja egy részét rázúdította; tudja, fiam, mi a bajuk az embereknek? Mert az emberekben van ám a hiba, nem az eszmében, az eszmét én ma is szentnek tartom, hanem akik szolgálják ezt az eszmét, azok kerültek szembe önmagukkal, mint egykor az apostolok, akik szegénységet fogadtak, de aztán hova lett a halászok semmitlensége a pápák korában? Soha azoknál gazdagabb és hatalmasabb urakat nem hordott hátán a föld, hát így van ez most is, én még szegény halász voltam, prédikáltam, és azzal sem törődtem, ha korog a gyomrom, de a mostaniak csak papíron szociálisták, legfeljebb a hivatalban, mert ha onnan hazamennek, kezdődik a güzülés: a nyaraló, az autó, a lakkcipő meg a nőknek a sok cucc, így mondják, ugye? — nézett rá szúrósan; nekem is azért nem kell a fiam autója, énrám ne mondhassa senki, hogy bort iszok, és vizet prédikálok.

Azért az mégiscsak jó, hogy van már mindenük az embereknek, próbálta ő mentegetni a helyzetet, Monori bácsi bólintott: az jó, ha a munkája után gyarapszik valaki, de abból nem telik ám annyi mindenre, amennyi mindenük ma az embereknek van, hiszen itt vagyonokról van szó! Vagyont pedig a szocializmusban csak lottón nyerni, örökölni vagy lopni lehet, már amilyen szocializmus ez az enyhe rózsaszín valami, amit szocializmusnak csúfolnak. Szegény öreg, elvitte az igazságait másfél méter mélységbe, ők meg „örökölték" tőle a lakást; János fia, Miklós az eljegyzése napján kapta az öregtől a bejelentőt, nászajándékba adom, mondta az öreg (kijárta a tanácsnál, hogy az ő lakásába legyen Miklós bejelentve, mint gondviselője), így aztán Miklós hamarosan odavitte fiatal asszonyát Monoriék hagyatékába.

Miközben elborítják az emlékek, idegei más dúcaiból (az emlékezésé, gyakran észrevette, önálló, a többivel párhuzamos működésre képes), a különféle tevékenységeket irányító központokból folyamatosan érkeznek a parancsok: kalapácsol, tapaszt, cipekedik, szót vált az apjával, szódát spriccel a borhoz, rágyújt (a kezét mocskosnak ítéli ugyan, de nem mossa meg rágyújtásnál, pedig otthon, hiába törli meg szalvétával a kezét, tapadós ujjakkal képtelen szájába venni a cigarettát, most úgy dönt, hogy nem számít!), és folyton dönt sokféle kérdésben: mi hogyan lenne a legcélszerűbb. Megebédelnek (a tegnapról maradt túrós csuszát), kipakolják a kis szobát, a zsákokat, szütyőket egyből kihordja a kis ház kamrájába, a kacatokat, ócska lomokat a fásszínbe, közben az apja azt találja ki, hogy tapasztani, meszelni át

kéne hívni Borcsa nénit; megvan még? — csodálkozik; öreg, mint az országút, bólogat az apja, de még most is eljár házakhoz ezt-azt megcsinálni, virgonc egy öregasszony, talán a sok munkától maradt fiatal.

Borcsa néni már akkor is néni volt, amikor mosni járt hozzájuk, egész nap vízben dolgozó két keze olyan lett, mintha ráncolt selyempapírral borította volna be; megposhadt Borcsa néni keze, mondta ő csodálkozva (talán négyéves lehetett ekkor), s attól kezdve mindig várta azt a furcsa, viszolygó érzést, amelyet a két kiázott kéz idézett elő benne a mosás napjainak estéjére, amikor Borcsa néni lábast véve ebbe a két formátlanná ázott szellemkézbe, lekuporodott vacsorázni a tűzhely mellé. Jó lesz, hívja át Borcsa nénit! — mondja az apjának.

Pihenek egyet, határozza el, lemossa magáról a port és a verejtéket, a nap jólesően szárongatja a bőrét, rágyújt, leül a sámlira az ajtófélen, elnézi a szúrágta mángorlót meg a repedezett citerát (félretette, hogy majd hazaviszi a gyerekeknek), a mángorlón anyja leánykori neve (Vágó Julis), a hozományához faragtatták valami Kékyvel, ez a név van alul cifra betűkkel bevésve, a fél oldala tele szúrágással; miért csak a fél oldalát rágták ki? — töpreng, megfoghatatlan számára, nem is próbálja megfejteni a rejtélyt, a citerát veszi inkább szemügyre, otromba munka, nem igazi citerakészítő csinálta, csak valami kontár, talán csak a téli napokon farigcsáláshoz kedvet kapott cseléd, a fája repedezett, megkopott fenyődeszka, ahol a pengető járt valamikor, látszik a karcolások nyoma, mélyen bekoptatta a könnyű toll a deszkát, mégiscsak használták ezt valamikor (mióta ő az eszét tudja, már ilyen romlottan és húrtalanul hányódott hol erre, hol arra), valami módon rendbe kéne hozni, hátha jönne belőle még hang, no, majd otthon!

Otthon! Ahonnan menekült, hogy felejtse borzasztó fájdalmát, az otthona, lám, egyre többször megkísérti. Jön-megy, emberekkel beszél, téesz-majort látogat, kórházat, diákszállót vizitál (egy hihetetlennek tetsző szerelemre bukkan), most meg dolgozik keményen, s mégis valami folyton és egyre sűrűbben felbolydítja benne az otthon emlékeit: mint valami megduzzadt folyó, úgy suhog át a lelkén egész múltja. Talán így akartam magam is, hümmög, emlékezni egy keveset, a régire, a napfényes gyermekkorra, de úgy látszik, az emlékezés folyama megállíthatatlan, zúdul tovább a habja, hátán élete minden törmelékét eléje hordozza, szeme elé tárja, az elől már hiába is próbálja elfordítani a tekintetét.

Laci is folyton vele van (nem volt még tízéves a fiú, amikor Zsóka hozzáköltöztette és rábízta), éppen Lacit próbálja (nem felejteni) egy kicsit elhallgattatni a lelkében, itthon van hét, nyolc (vagy kilenc?) napja, szót vált azokkal, akik vér szerint hozzátartoznak (meg másokkal is), de eddig nem volt ereje tudtukra adni, mi űzte el őt otthonról, hogy valami szörnyű és érthetetlen dolog történt, hogy Laci már nincs... (Még most sem képes kimondani a két szót együtt, hogy: Laci és halál, önmagának sem képes bevallani, hogy ez a két szó most már örökké egybekapcsolódott.) Valami érthetetlen (de hiszen nincs ennél érthetőbb!) tudathasadással szorítja vissza magában a dolgok végét, valaminek a következményét (épp azt nem akarja elismerni, hogy valaminek a következménye volt, mert hiszen véletlen csupán!), képtelen valóságként kezelni a megtörténtet, s fél beszélni róla, de még gondolni is rá, mintha ezzel segíthetne. (Mint gyermekkorában, ha valaminek a végiggondolásával megakadályozhatónak vélte annak bekövetkeztét, csakhogy most fordítva csinálja: tagadással,

rá nem gondolással próbálja semmissé tenni, ami megtörtént.)

Laci eleven gondolkodású, tevékeny kisfiú volt, szeretett játszani, fára mászni, segíteni (mindent megcsinált, ami türelmet és ügyességet igényelt, kitűnő technikai érzéke volt, a politechnika tanára nem győzte dicsérni), de azért igazi szenvedélye az olvasás volt. Ő hányszor leste meg a könyve fölött messzibe révedő arcot! (Olyan, mint én voltam, gondolta, s örült neki, fantaziál, a világot próbálja összerakni, ilyesmiket állapított meg róla magában.) Titkos fiókjában papírokat őrizgetett (nem háborgathatom a titkait, nem faggathatom a papírok felől, döntötte el, a lelke csücskében mindenkinek vannak apró titkai); gondolta: verseket ír valami kislányhoz, ahogyan ő is azt tette ekkora forma korában, egy szó, mint száz, jól megvolt a fiúval.

Laci gimnáziumi évei (az első három legalábbis) szinte észrevétlenül teltek el, sokat tanult, sportolni járt, néha a barátokkal táncolni, szórakozni, de arra is maradt ideje, hogy segítsen (mindig volt valami átalakítás, átrendezés, építkezés náluk), amikor például a garázst építették s a hozzá csatlakozó kis mindenes műhelyt, Lacit délutánonként csakis a műhelyben lehetett megtalálni. Amikor Ildikó hazajött Franciaországból (váratlanul, a lány csak másfél hónap múlva vallotta be, hogy terhes, amikor már meglátszott rajta, bár agyonszorította a hasát-derekát), Laci sokat időzött nála, bömbölteték a magnót, táncoltak, s bár a fiú két évvel fiatalabb volt a lánynál, ő félni kezdett, rossz vége lesz a dolognak (önmagából indult ki, emlékezett pontosan, milyen volt ő kamaszkorában, Öreglaci szavával élve: meghágta volna a sütőteknőt is; szólt Editnek, mit gondol, Ildikóval nem történhet-e baj (fiúnál ugyan mit számít, de a lány

is az övék!), Edit mégis közelebb van a saját lányához (gondolta), ő talán beszélhetne vele, vagy legalább kifaggatná, felvilágosította-e valaki odakint, hogy egy lány miként vigyázzon (magában nem tiltakozott Laci „kalandja" ellen, elvégre Ildikó nagyon csinos volt, és még csak rokon sem, hiába számítottak a családban testvéreknek, s a majdnem két kint töltött év kész nővé varázsolta); csak nem képzeled, hogy a két kölyök összeszűri a levet? — méltatlankodott Edit; én nem képzelek semmit, vigyorgott ő a beavatottak nagyképűségével, csak azt szeretném, ha vigyáznál a lányodra, írass neki tablettát, ha jobbat nem tudsz kitalálni.

S még ugyanezen az estén beütött a botrány. Ildikó hányt, meg hisztizett előbb, mert Edit az orra alá dugdosta Émeric (így járta náluk, az Imre már nem is volt jó!) levelét a rejtélyes megjegyzéssel, mi ez: „nagyon jól tudja a kisasszony, hogy mért hagyott itt csapotpapot"? És egyáltalán, hol az a bizonyítvány, amit majd utánad küldenek? Szóval, miért jöttél haza lóhalálában? Éppen vacsoráztak, Ildikót felizgatta anyja haragja, levetette magát a heverőre, aztán hirtelen félretartotta fejét, és a padlóra hányt. Edit maga rohant a rongyért, úgy megijedt, de mire visszaért, szörnyű gyanú költözött beléje, s már nem a hányással törődött, hanem Ildikót kezdte tapogatni, a hasához nyúlkált (Ildikó gyanakvó pislogással tűrte egy ideig, majd felült, és dacosan abbahagyta a sírást); hát erről van szó! rogyott le a lánya mellé Edit, és üresen nézett maga elé (ő még akkor sem értette pontosan a helyzetet, bár Lacira minden eddiginél erőteljesebben gyanakodni kezdett, de hát az mindössze hat hét, hogy Ildikó itthon van, az mégsem tapintható, s nagyon hülye képet vághatott), végül Ildikó szólalt meg halk, de kemény sza-

vakkal: itthon akartam elvetetni, de már nem lehetett, ezért jöttem haza, most már tudhatjátok! De nem bánom, azt a férfit én imádni fogom, amíg élek, s ha nem lehetek a felesége, legalább a gyereke az enyém legyen!

Menjetek ki gyerekek! — kiáltott fel hirtelen Edit, de nem várta meg, amíg kimennek, üvölteni kezdett: micsoda hülye romantikus tyúk vagy te? Hát ilyenek a modern lányok? Nyilván nős az illető! Hát az orvostudomány? Hát a tabletta? Annyi eszed nem volt? Csak a pipiskedést értetted, csak a szerelmeskedést? Csak a menő stílust tudják ezek! Megszédíteni a férfit, de hogy vigyázni is lehet, azt már nem tudják! Hagyd, anyu, én nagyon komolyan beszéltem, és te ebbe nem szólhatsz bele. Edit a megfontolt hangra ijedten elhallgatott. (Másnapra átgondolt mindent, és amellett döntött, hogy segíteni fog a lányának, nem fogja bántani azért, ami történt. Hiszen alig járt másként, mint én azzal az első nyomorult házassággal, mondta, amikor kettesben maradtak, legfeljebb nekem volt róla papírom.)

Néhány nap múlva Lacit sírva találta az ágyában, hosszas faggatózás után a fiú bevallotta, szereti Ildikót, de Ildikó azt az idegent szereti, az ő életének hát semmi értelme. Hajnalig beszélgettek, összes diákszerelmét elmondta neki; úgy látta, hogy a fiú megnyugodott.

Jön Borcsa néni; Lacika, istenem! Meglett férfi! — csapja össze a kezét (most már az öregségtől ráncos a keze feje, s nem fehér, mint amikor a mosóvíz kiszívta, hanem a kidudorodó kék erektől és a szeplőktől barna), hogy megnőtt! Azon kéne csodálkoznia, ha annyi idő alatt nem növök meg, mondja ő mosolyogva, s megcsókolja a kis öregasszony homlokát a fehér haj

tövén, Borcsa néni viszont nem változott; nem-e? — mutatja elő csonka fogait megkésett kacérsággal, gondolok is rá, hogy keresek valami jóravaló elvált embert; ha kivárja, míg elválok, jelentkezem én, tréfál ő; Borcsa néni legyint: úriember nem kell; hol itt az úriember? Nézze a kezem, tartja oda a tenyerét (éppen agyagos, a kis szoba padlatát tapasztja), lássam, mennyi mész kell, tér a dologra Borcsa néni, bevizslat a kis szobába, majd a nagyba is, ezt is kéne, hisz mikor volt ez meszelve; lehet, hagyja rá az apja, ha már csináljuk, legyen rendes; jó, megveszem a meszet, s holnap megcsinálom, igazgatja a kendőjét Borcsa néni (ez azt jelenti, hogy már megy is); küldesse csak haza a meszet, a fuvarosnál kifizetem!

Az öreg bundát elfogadnám, mondja Borcsa néni kifelé menet (a régi kopott jószágot kiterítették a napra, az idő alaposan megviselte, a fonákján molyrágások látszanak, színén pedig a hosszú fehér rackatincsek piszkos csomókban tapadoznak egymáshoz, mint mocskos puli gubanca); hisz büdös ez, mondja az apja, meg aztán minek magának? Majd tudom én, tapintja meg a bundát az öregasszony, hej, öreg derekam! (ezt maga elé motyogja, de úgy, hogy hallják a magyarázatát). Ezen még tán aludni is tudnék, a szalmazsák már kemény a csúzomnak; ha érte bemeszeli a szobákat, viheti; addig csak süsse a napocska, bólint Borcsa néni beleegyezően, hálás mosollyal. Legalább ennek is lesz valami haszna, pislog apja a bundára, amikor a vénaszszony elmegy, ki hitte volna, hogy ez még kellhet valakinek? — csóválja hitetlenkedve a fejét.

Odalép ő is, megszagolja a bundát, megütögeti: poros, mondja, de nem penészes, juhszaga van, más büdösséget én nem érzek rajta; hej, fiam, amennyi esőt

pedig ez látott! Sokszor megjárattam a csatakban, istállóban háltam benne, ha ellett a jószág, lovakra terítettem, ha hideg volt, most meg egy vénasszony teríti a dereka alá! Mikor volt az, hogy fiatal menyecske derekát óvta! (S hümmögve, szipogva gyorsan hátramegy a műhelybe.) Lám csak, neki is vannak emlékei, néz az örege után.

Belebotlik a sarokban álló fakutyába; hát te? — néz rá, mintha igazi kutya volna, s eddig csak lapult volna a sarokban némán; ládd, már itt is útban vagy, felveszi, forgatja az öreg jószágot, ez kéne a gyerekeknek, ilyet biztosan nem láttak még, gondolja, de persze ezt nem viheti el, ezt az apja használja, amíg csizmájuk lesz az embereknek, fakutya is lesz, nézi az ugrásra kész faállat szétterpesztett két kis lábát, kerekre tátott száját; vigyorogsz, ugye? — neveti el magát (amíg mindennapos társa volt az ágy alá húzódott fakutya, soha meg nem nézte, legalábbis úgy nem, mint most); jól megfabrikáltak téged, hogy még öregségedre is ilyen virgonc vagy! (észreveszi, hogy az egyik lába újabb, durvábban faragták meg, mint a másikat, nyilván a régi eltört, vagy megkorhadt), jól tartod magad, annyi szent! Csakhogy nekem dolgom van, teszi le a fakutyát, s neki mondja: lenyesem a ház földjét, minél kevesebbet kelljen tapasztani, nincs idő rá, hogy száradjon, holnap be akarok pakolni!

Az agyagot jó keményre keveri (lábbal tapossa, ásónyéllel gyúrja), egy kis gizgazt azért belekever erősítőnek, arra a néhány gödörre jó lesz; majd egy kis híggal előbb megnedvesítem a gödröt, hogy a kemény agyag beleragadjon, s míg hozzálát a végrehajtáshoz, azon morfondírozik, kár, hogy nincs lovunk (talán már az utcában sincs), mert a ház földjének a tapasztásához ló-

ganaj kell, az volna az igazi! Ló a világon sincs, mosolyodik el, mi mindenre volt pedig alkalmatos a ló! Nem csupán társ volt a munkában, és barát (akivel el lehetett beszélgetni, értelmes csillogó szemmel meghallgatták azok az ember szíve fájdalmát, még bólintottak is rá időnként), de patika is volt a ló, mert égésre, sebre lóganét tettek (Papó és Öreglaci más írt el sem tudott képzelni, de őket, a fiúkat, már nem engedte kuruzsolni az apjuk, ha sebük volt), aztán még a házába is bevitte az ember a lócitromot, igaz, csak agyagba gyúrva, amikor tapasztotta a ház padlatát (a lóganajban emésztetlenül maradt vékony növényi szárak szilárdan megkötötték az agyagot, egy ideig még érezni lehetett tapasztás után a furcsa, nehéz szagot, de az idővel elmúlt), anyjuk vödörbe szedette velük a ló alól a friss, sárgásbarna pogácsákat, hogy aztán úgy gyúrja-mancsolja össze az agyaggal, ahogy máskor a tojást gyúrja bele a kelt tésztába (eleget vihogtak rajta, ha látták), de az anyja tapasztása aztán nem is vált fel, s nem omlott-romlott, bírta az időt.

Volt Mihálynak egy komája, Girincsinek hívták, jut eszébe a szeplős kamasz cselédfiú neve (gyerekkora óta nem gondolt ő ezzel a fiúval, örökre kiesett az emlékezetéből, a nevét sem tudja megmondani, ha kérdezik, az emlék azonban most éles képként megjelenik s a képpel együtt Girincsi neve), este az istállóban nagy titokban tetoválást csináltak Mihály karjára (az alkar belső fehér bőrére), ő ott szipogott velük a nagy titkolódzásban, félt és borzongott, a sírás kerülgette; tartsd a lámpát, öcsi, és légy csendben, szólt rá Girincsi (pedig dehogy szólt ő egy szót is!), Mihály lefeszítette a karját a jászol szélére (Girincsi még oda is rögzítette a tehén kötelével), aztán az apró kukoricacsutkavégbe erősített

tűt bele-beleérintve a lámpa kormos lángjába, szurkálni kezdte Mihály bőrét; azt mondod, szív legyen? (Mihály nem válaszolt, csak összeszorította a száját, persze jó előre megvolt az beszélve), lassan kialakult a szív (egy kicsit ugyan féloldalasra sikerült), a tű nyomán apró vérgyöngyök serkentek (később, amikor lemosta Mihály a vérpöttyöket a karjáról, látszott, hogy az apró lyukakban fekete pöttyökként maradt vissza a korom, de éppen ez okozta a tetoválás későbbi kékesfekete színét), hogy is hívják azt a lányt? (pedig tudta) Böske, sziszegte alig hallhatóan Mihály, az hat betű, mormogta Girincsi; a fenét hat! morrant Mihály, csak öt, te isten barma! Hát legyen öt, nem mindegy? Szép félkörben írom fel. (És felírta a tűvel Böske nevét.)

Amikor Mihály karja begyulladt (úgy harmadnapra már a villát sem bírta megfogni), az apjuk rájött a dologra, éktelenül káromkodott, majdnem megvillázta Mihályt, de szerencsére Öreglaci kimentette a keze közül; mit akarsz tőle? Egy legénynek legyen jele, ha egyszer kell neki az a lány; hiszen a lány kellhet neki anélkül is, morgott az apja, állat vagy te, hogy billogot viselsz? (otthagyta őket) Öreglaci pedig szépen megápolta Sanyi duzzadt karját lóganéval. (Egykettőre meg is gyógyult.)

Lacinak is az alsókarján volt a tetoválás...

Nem sokkal azután, hogy Ildikó megszülte a gyereket (az egész család dédelgette a kisfiút, néhány hónapos korától állandóan Jánoséknál volt, Ilonka viselte a gondját), Laci esténként Ildikóval ment el hazulról (tizenhét éves még nem volt a fiú, harmadikba járt, Ildikó meg magánúton készült az érettségire), kedélyes és

ragaszkodó barátság alakult ki közöttük; mintha igazából testvérek volnának, mosolygott boldogan Edit, s a szokásos anyai intelmekkel engedte el őket szórakozni, táncolni (néha azt mondták, színházba, hangversenyre mennek, de ez ritkán volt); nehogy igyatok! Ne maradjatok túl későre! Effélékre figyelmeztette őket Edit, míg egyszer arra figyeltek fel, hogy nem egyszerre jönnek haza (egyszer-kétszer Ildikó ki is maradt, a barátnőjénél alszik, kimerítette a házibuli, kardoskodott Laci Ildikó mellett), valami meghatározhatatlan gyanú fészkelt beléjük (Editbe is, észrevette, hogy éberen figyel), de nem szóltak, míg aztán egy reggelinél meg nem látta Laci csuklóján a kötést.

Mi van a kezeddel? — kérdezte; semmi, mormogta a gyerek; de mégis? (az inge kézelője alól csak a kötés keskeny csíkja látszott ki, inkább fölfelé terjed az a sérülés vagy mi, állapította meg, gondolta, a végére jár); tornázok, na! — mondta türelmetlenül Laci, nem hallottál még olyat, hogy a szertornászok bekötik a csuklójukat? De, hallottam, bizonytalanodott el egy pillanatra, a gyanúja azonban még inkább megerősödött, ez nem csak a csuklód! Ja, legyintett Laci, egy kicsit megütöttem, az is előfordulhat, vagy nem? (Szemtelen volt, felbőszítette.) Azonnal velem jössz a fürdőszobába! Laci arca elkomorult, aztán dacosan felállt: jó, veled megyek.

Az egész család az asztalnál ült, némán hallgatták és nézték végig a jelenetet (talán csak Ildikó sejtette, miről van szó, Edit arcán rosszallás látszott, fölösleges szigorúskodásnak ítélte az ő eljárását), a fürdőszobában Laci mozdulatlanul állt, ő behúzta maguk mögött az ajtót; nos, mire vársz? Vedd le! És ha megmondom az igazat? Látni akarom! (Akkor már tudta, hogy tetová-

lás.) Egy seb el is mérgedhet (próbált gyanútlan és jóindulatú atyaként viselkedni), Laci kigombolta az inge ujját, lassú mozdulatokkal tekergetni kezdte a kötést a karjáról (majdnem a könyökéig ért), de mielőtt a ragtapasszal átragasztott gézt levette volna, felnézett: azért ezt mégsem szeretném megbolygatni, fáj. Akkor nem fájt?!

Laci megértette, hogy ő tudja, mi van a tapasz alatt, elvörösödött, aztán halkan, kérőn azt mondta: szeretnék veled beszélni, apa; most már csak mutasd meg előbb! Laci a három ragtapaszcsík fél oldalát felszakította, a sárgás ultraszeptilpor alól előtűnt a majdnem gyógyult tetoválás három betűje: PFG, fölötte pedig egy szabálytalan háromszög, ami leginkább egy vitorlához hasonlított; ragaszd vissza, mondta, bemegyünk a szobámba. Rágyújtasz? — kérdezte meg; kösz! — vett ki egy cigarettát Laci, úgyis ezt dézsmálom, mosolygott még mindig zavartan, de éppen zavarát elűzendő (ő is szerette volna, ha minden erőlködés nélkül esik meg köztük ez a második nagy beszélgetés); tessék, akartál valamit mondani, rád bízom, mit mondasz el, mert föltételezem, hogy mindent nem lehet. Laci megvonta a vállát; nem akarod, hogy őszinte legyek? De, azt akarom, csakhát holmi titkok lehetnek az ember életében, azokat nem követelhetem: fogadalom, kislány, romantika, mit tudom én? Viszont egy kis tájékoztatást elvárok. Mintha az előbb magad is emellett döntöttél volna.

Tudod, van néhány haver (barát, szúrta közbe; legyen barát, bólintott Laci), irtóra bírjuk egymást, frankón együtt vagyunk (nem próbálnád meg az irodalmi szókincseddel? — ingeredett fel ismét; ezt nem lehet úgy, mondta Laci, megadta hát magát), és főleg van egy lány (gondolom, hogy frankón bírjátok egymást,

próbált kedélyeskedni, Laci bólintott), azért persze nem kellett volna betetoválnod a névjegyét a karodba, mondta majdnem azokkal a szavakkal, amelyekkel az apja ítélte el Mihályt valamikor, Laci mintha mondani akart volna valamit, de ő nem hagyta szóhoz jutni (utólag értette meg, ekkor zárult be előtte a fiú); nem gondolsz arra, hogy egyszer mást fogsz megkedvelni? Vagy akkor a másik nevét is belevésed? Képzeld el, hogy nézne ki az ember két karja öregségére, kedélyeskedett, de meg olyat is hallottam, hogy felnőtt korban szégyellte az illető a tetoválását, egy egész életen át szégyellni, az azért sok, nem gondolod? Hát akkor, apa, tudsz mindent, állt fel Laci savanyú képpel, bocsáss meg, ha ez egyáltalán lehetséges, én pedig mégis elmegyek az iskolába, pedig már azt hittem, ellóghatom a délelőttöt, apai engedéllyel. Azért még beszélünk a dologról! — bocsátotta el a fiát (ő is sietett a munkahelyére), de napközben egyre arra gondolt, mintha az a kölyök mondani akart volna még valamit. Vagy pedig ő akart kérdezni egyebet is. No, majd...!

Néhány hét múlva (az iskolaév vége felé) meccsre mentek Lacival. János néhányszor elcipelte őt magával, megkedvelte a látványt: a zöld négyszögön a színes mezes, lábszárvédős játékosok (a játék izgalma is megfogta), a nézők tarka tömege, a hangorkán, ami időnként betöltötte a stadiont, évente legalább egy meccset megkívánt, de mivel most János a brigádjával kiránduláson volt, ő Lacit vitte magával. Apa, mit szólnál hozzá, ha egyszer valami marhaságot csinálnék? — kérdezte a fiú félidőben (a pohár sörükért tolongtak a sorban); csináltál valami hülyeséget? — kérdezte meg később, amikor kiverekedték magukat a tömegből, és szájukhoz emelték a sört; nem csináltam semmit, szop-

ta le szájáról a habot Laci, csak úgy kérdezem; ne kérdezz ilyen bolondságot! (nem vette komolyan a kérdést, de később ezeket a nem komolyan vevéseket mind felidézte magában); jól játszanak a fiúk, igaz? — s igyekeztek vissza a helyükre. Még egyszer eszébe jutott a fiú kérdése (nagyon kedvetlennek látta), de a drukkolók zaja, később a villamoson a zsúfoltság kiverte a fejéből a gondot, s el is felejtette az egészet.

A férfi, aki a kiskorúak bíróságától jött, félszeg, alacsony ember volt, táskát szorongatott a kezében (tanár lehet, gondolta, miközben a szobájába kísérte, a táskájában dolgozatok vannak), cigarettával kínálta; köszönöm, még mindig nem (azonnal elment tőle a kedve, vajon mit akarhat?), az ön fia a Laci? Kovács László gimnazista? — irányította rá a szemüvegét a férfi (mögötte semmiféle érdeklődést nem fedezett fel). Ezek szerint tisztában van vele; de miért kérdezi? Önnel él a fiú? Úgy értem: az ön apai felügyelete alatt? (most is ugyanaz a kifejezéstelen pillantás a szemüveg mögött) Rutinkérdések, állapította meg, de azonnal megértette, hogy ez valami kihallgatásféle akar lenni (eleinte arra gondolt, hogy szakmai dologban keresi a férfi); velem él, felelte, de most már árulja el jövetele célját! Kérem, bólintott udvariasan a férfi, elöljáróban csupán még egyetlen kérdést: ismeri ön a Punto Franco Galerit? Tessék!? A férfi megismételte a kérdést, de ő nem azért kérdezett, mintha nem jól értette volna a másikat, hanem mert a három betű Laci karján azonnal értelmet kapott. (Meg más titokzatos körülmények. Egy pillanat alatt megsejtett mindent.) Tudom, hogy a fiam a galeri monogramját viseli magán, kérem, mondjon el mindent. (Nagyon nyugodt akart maradni, de belül már mindene remegett, eloltotta a cigarettáját is, hogy a má-

sik ne vegye észre a keze remegését, valami hideg síkosság kezdett benne nyújtózkodni.) Uram, ha megkérhetném, tegye odébb a hamutálat, zavar, vékonyította el az orra hegyét a férfi; bocsánat! — tette le maga mellé a szőnyegre ő a hamutálat; az ön fiának a szerepe nem több az egyszerű galeritagokénál, legalábbis mindeddig nem merültek fel olyan tények, amelyek súlyosabban esnének a latban, fia részvétele különben is csupán érintőleges (hülye kifejezés!) a perben (perben?), az utóbbi időben a Laci gyerek ugyanis kimaradt, nézeteltérése volt a többiekkel, ami csaknem felmenti őt bármiféle elmarasztalás alól (hála istennek! — sóhajtott magában), én csupán a szülőket, jelen esetben a kedves papát figyelmeztetendő vagyok itt (a fene a nyakatekert stílusodba! Mégsem lehet ez tanár, ha az, régen rossz a diákjainak), jobban ellenőrizniük kell a fiút, s talán beszélni vele, igen, nem ártana egy alaposabb beszélgetés, megítélésem szerint legalábbis; de hát elmondhatna mégis valamit erről a ... perről?

A hosszas és körülményes előadásból aztán megértette, hogy a Punto Franco Galeri (mintegy tizenöt fiatalkorú, csaknem a fele lány) az egyik új lakótelep parkjában ütötte fel a tanyáját (hozzájuk nem túl messze), közös kasszát vezettek be mozira, édességre, tánchelyek belépőjére és óvszerek vásárlására (azok a lányok, kérem, egyáltalán nem nevezhetők liliomoknak, s ez a fiúk szerencséje, mondta a kis ember), szerelmi közösségben éltek (a félig kész házakban gyakorta rendeztek szaturnáliákat; nem túlzás ez a kifejezés? — vágott közbe, mire a férfi csupán csodálkozva felhúzta a szemöldökét), a galeri „zárt körűnek ítélhető tevékenysége" akkor változott meg, amikor a vezért, egy nagykorúvá lett fiút, bizonyos Jónást behívták katonának, a helyet-

tese, egy Emőke nevű kiskorú lány ugyanis kivonta magát a galeri törvényei alól (nem volt hajlandó a többi galeritaggal lefeküdni), hát nem különös, kérem? — pislogott rá a férfi, a javulás útjára tért, próbálta ő megoldani partnere dilemmáját, amire az megint rosszallón csóválta a fejét.

Laci és Emőke megszerették egymást (talán akkor tetováltatta magába a három betűt a fiú, gondolta), de a galeri nem volt hajlandó régi jussából engedni, a lányt megerőszakolták, mind sorban! Lacit pedig a lábánál fogva felakasztották egy fára, míg csak könyörgőre nem fogta a dolgot, és ki nem jelentette, hogy Emőkét átengedi. (De hiszen akkor már mindegy volt, a szeme előtt erőszakolták meg mindnyájan, fejjel lefelé lógva nézte végig!) Laci ezután hagyta ott a galerit. És mi más törvénybeütközőt követett el azóta a banda? — kérdezte meg; összesen huszonkilenc sérelmezett tett vallomást, a számuk föltehetőleg nagyobb, de bizonyos rosszul felfogott szeméremből többen nem vallottak ellenük, egyszóval a banda megvadult, kérem, és újítottak, legalábbis így fejezte ki magát a galeri új vezére, bizonyos Zsidónak csúfolt fiatalkorú: fiúkat és lányokat egyaránt magukkal hurcoltak, és több-kevesebb erőszakkal rávették őket, hogy részesei legyenek a csoportszexnek nevezett erkölcstelenkedéseiknek.

Lacival aztán megejtették újabb nagy beszélgetésüket (a harmadikat), s ez valóban alaposnak látszott, Laci pedig őszintének (az is volt, talán csak lelke egyetlen kis zugát nem nyitotta fel, amelyben ez az Emőke húzódott meg); hülye krapekok voltak, apu, hidd el, megutáltam őket, meg a nagyképű csajokat, az egész hülye undokságot! Még mielőtt Jónás bevonult volna, mi már meg akartunk lógni közülük, egymásba estünk

Emőkével, de gyanúsak voltunk, figyeltek minket, és féltünk. Aztán Jónás végre elment, akkor azt hittük, csinálhatunk egy normális galerit; hol van az előírva, hogy csak hülyén lehessen csinálni egy galerit? Jó is lett volna, néhány menő fej volt azért köztünk, majdnem sikerült is, örültünk, az embernek kell a társaság, valakik, akikkel együtt lóghat, akikkel tud szövegelni, mert egyformán gondolkoznak, hiszen érted, te valami ilyesmikkel foglalkozol, nem kell ezt neked magyarázni, és te talán azt is tudod, mitől lesz csorda a bandából, ha egy nagyhangú elkezd hőzöngeni, mert ez történt! Engem fellógattak, a többit nem is mondom, hallottad...

Lacival azon a nyáron együtt nyaraltak (egy ismerősük villáját bérelték ki három hétre), Jánosék is ott voltak, a kertben két sátrat vertek föl a gyerekeknek, Laci volt a parancsnok köztük (ott totyorgott Ildikó kisfia is, akkor kezdett járni): felejthetetlen szép nyár volt, igazi közösséget játszottak (a végén már nem is játszották), ügyeletesrendszer volt takarításra, főzésre, bevásárlásra, gyerekápolásra, volt könyvtáros, aki a nagy szatyor könyvet kezelte (meg a villa tulajdonosának kis könyvtárát: számon tartotta, nehogy egy is eltűnjön, elpiszkolódjon), Edit és Ilonka remek főzőnapokat tartott (versengtek), de a férfiak is beálltak a sorba. (Mihály remek öhönt főzött, ő pedig egy reggel puliszkát, két napig mászkált, míg kukoricalisztet tudott szerezni.)

Laci felszabadult volt, a kisebbek igazi vezére, s ő remélte, ebből az itt kialakult életformából valamit átmenthetnek majd otthonra is, a házközösségbe, s hogy Laci otthon fogja megtalálni azt a társaságot, ami hiányzik neki (legalábbis részben), és főleg, hogy a kettejük között kialakult őszinte viszony elejét veszi annak, hogy Laci megint valami buta ügybe keveredjen.

Sanyi este nem jött, de másnap, alig harangozzák el a delet, dudál a kapu előtt, ő éppen a deszkát szabta bele a tévéállványba, jár-kél a frissmész-szagú házban (Borcsa néni fehér pettyes arccal dúdolgat, a kis házban a fal tövét még egyszer be akarja meszelni, mert ott sok a friss tapasztás); bejössz? — dugja ki a fejét a kisajtón; nem, mosolyog Sanyi, de így te viszont ne gyere ki, majd én becipelem valahogy (a tévére gondol), háttal befarol a hídra, ő a kisajtóból nézi, hogyan nyitja fel a csomagtartót, emeli ki s fogja a melléhez a nehéz készüléket, mégis kiugrik, és emel egy kicsit rajta, így mégiscsak könnyebb; hova tegyük? — kérdezi Sanyi már az udvarban; várj! — a fél oldalát hadd vegyem át, s mindjárt tehetjük a helyére, végigbukdácsolnak a házon, az állvány előtt egy kicsit megpihennek, aztán hórukkra felemelik; a mindenit! — szusszan Sanyi (közben a tévéállványt vizsgálja), ezt ide teremtette a jóisten.

Az apjuk most siet elő (főzőcskézik megint, de épp a szomszédban volt ecetért, kezében a pohár), örömét leplezve nézi az új (neki új) tévét, félrehajtja a fejét, és egy kicsit pislog is (a kutya tesz így, ha valami nagyon tetszik neki); jó lesz? — kérdezi Sanyi, csak le ne szakadjon! Attól ne féljen, kél ő az állvány védelmére, áll ez, mint a Sion hegye, csak éppen be kell még festenem; ne bajlódj azzal is, majd én befestem egyszer; ráér,

mondja az apja, Borcsa néni is mögéjük áll; de gyönyörű! Én jóistenem! — fohászkodja el magát; hát maga is itt van? — néz rá Sanyi, s hirtelen egy csokoládét húz elő, Borcsa néninek nyújtja; ejnye, fiam, nem kellett volna; gyereknek kijár az ilyesmi, mókázik Sanyi; elmenj ám a tréfáiddal! Sanyi mindent megnéz, de nem marad ebéden (otthon jobbat kapsz, von vállat az apja); estefelé átjövök bepakolni, azzal elbúcsúzik.

Ebédig már nem is kezd semmihez, örül, hogy a munka neheze megvan (persze a bepakolás sem könnyű, de azt már élvezet csinálni, hogy mennyit rendezkedett-rendezgetett ő az elmúlt másfél évtizedben! A könyveket különösen szerette rakosgatni, átcsoportosítani, ami persze itthon nincs, talán csak néhány régi kalendárium, egy ütött-kopott Petőfi-kötet és anyja bibliája), jár-kel a szobákban, nézeget, tervezget, mit hova raknak majd, s hogy addig még mit kell megcsinálnia (úgy van! a régi fotelt ebéd után helyrepofozom egy kicsit), elnézi Borcsa néni pepecselését, kimegy a műhelybe, előhúzza a fotelt a lomok közül, vizsgálja alul-felül; no nem veszélyes, gondolja, aztán bemegy a konyhába, hogy lássa, mire haladt az apja.

Az illat felvillanyozza; majd kiesik a gyomrom, mondja az apjának, a leves a fedőt emelgeti, az apja habarást készít; nem tudtam, hogy apám ilyen bonyolult ételt is megfőz, sose láttam főzőkanalat a kezében; nem is azelőtt, fiam, de amióta itthon tiblábolok anyád mellett, folyton nézem, mit főz, hogy csinálja, kérdezem is, mert miről tudnék véle egyébről beszélgetni, ládd, öregségemre megtanított főzni, s nem tette rosszul, mert most szükség van a főzőtudományra. Ő benéz a fedő alá, a jókora kolbászdarabok fel-felvetik magukat a habok közt, ahogy a halak is a felszínre bukkannak időn-

ként; a kolbászt eddig letagadta, mosolyodik el; dugdostam két kicsi szálat, éreztem, hogy jössz (lehet, hogy csakugyan érezte, legalábbis reménylette, melyik szülő nem várja folyton a távolban élő gyermekét?); a paszulyt viszont én találtam meg, büszkélkedik; azt te.

Amikor a kis szobát pakolták ki, az egyik szütyőben zörgő könnyű valamit tapintott ki; hát ez mi lehet? — nyitotta meg a szütyő száját; aszalt paszuly! — derült fel a képe, mutatta az apjának; erről nem is tudtam, jó, hogy megvan, főzünk belőle, örült meg az apja is. Megszagolta a száraz, de szívós kunkori szálacskákat; jó kemenceszaga van, állapította meg, s egy pillanat alatt végigjátszotta gondolatban a zöldbabaszalás szertartását: megszedték a zöldbabot, kocsányát, hegyét levágták (eltörni nem kellett), az anyja üstben főzte meg a tengernyi krémszínű gilisztát, zuborgott, púpos habhegyeket hányt az úszkáló babszálak közt a víz, közben befűtötték a kemencét (ha sütés után aszalták a babot, akkor nem kellett külön befűteni, ami melegség a kenyerek után maradt, éppen elég volt), nem kellett olyan tüzesre kifűteni, mint sütéskor, s amikor a bab megpuhult, viaszosan kifehéredett, az anyjuk leszűrte, és sütőlapáttal beszórta a kemence fenekére, szénvonóval egy kicsit megigazgatta, hogy egyenletesen terüljön el, s az előte bezárása nélkül (hogy a vízpára kiszökhessen) aszalódni kezdett a paszuly. Néhányszor megforgatták az egészet (akár a renden levő szénát), az anyja nagyon ügyesen kezelte a szénvonót (a trapéz alakú, hosszú nyelű falapátot, ami leginkább a kapához hasonlított, mivel a feje derékszögben helyezkedett el a nyelén), s a barnára száradt, csörgő paszulyt aztán szellős vászonzacskóba rakták, s várták rá a telet, hogy a szekrény tetejéről leemelve egy üveg paradicsomlét (s disznótor

után lévén, kolbász is főhessen a levesben), az aszaltbab újra kidagadjon, a szívós börtönbe száradt babszemek megduzzadjanak (némelyik ki is esett fövéskor a hüvelyéből, ezek a szemek a leves aljára kerültek, ő mindig a különálló szemekre vadászott), egyáltalán: a legfinomabb ételek egyike jöjjön létre a fazékban, hiszen minden jó íz megtaláltatott benne. Mint most is. Alig várja, hogy az apja elkészüljön, és ő szólhasson Borcsa néninek. (Aki már megmosdott, és kendőt cserélt, mert elkészült a munkájával.)

A Laci dolga újra meg újra előjön, az ebéd ízei közt és később a rugókötözés, kalapácsolás ritmusához alkalmazkodva fel-felbukkan, mint a búvópatak (ahol a sziklában egy kis rés van, ott előtör, vékonyan csörgedezik, míg végül akkorára duzzad, hogy medret váj magának), így van vele ő is, a paradicsomos aszaltpaszulyleves (az apja külön cseppent ecetet a tányérjába, mire ők ketten egyszerre szidják, hogy nem kell abba ecet), a két vele étkező és tevékenykedő személy, később a régi fotel pora (s közben egy kis vér az ujja hegyén, mert a kalapáccsal ráütött), akár a sziklák, valamennyi időre elterelik gondolatai búvópatakját, de az szívósan keresi az újabb rést, felbukkan megint, és felerősödve duzzad-zuborog.

Laci lelkének volt egy kis zuga (talán maga a fiú sem volt tisztában vele, miféle forgószél támadhat egy ilyen zugolyból), Emőke húzódott meg ebben a zugban, s egy napon kiszólt onnan...

Az érettségire készülés nehéz két hónapjának a vége felé Laci egyik pillanatról a másikra eltűnt. Ildikót faggatták, mit tud róla (együtt mentek el délután), de Ildikó csak vonogatta a vállát; tudom, hogy nem együtt voltatok, kezdte Edit kérlelőn, már egy éve tudjuk,

hogy van valakid, te ahhoz jársz, a te dolgod, felnőtt vagy, látod, sose szóltunk miatta, de az a fiú érettségi előtt áll, az istenért, mondd meg, ha tudsz valamit, az ő érdekében kérjük, hiszen tavaly is így keveredett abba a hülye galeribe, hogy veled járt el, ki gondolta volna, hogy becsaptok minket? (nem volt az becsapás, mondta Ildikó); jó, te sem gondoltál rosszra, a barátaival van, mi is így hittük, de látod, mi sült ki belőle? Csak annyit mondj meg, tudod-e kikkel van, neked csak megmondta.

Ildikó ingerülten felállt, aztán mégis visszahuppant a fotelba, sziszegve lerúgta a cipőjét; irtóra tör ez a nyavalyás! — mozgatta kéjesen a lábfejét és a lábujjait (a selyemharisnyában is teljesen szét tudta terpeszteni a lába ujjait, strandon, nyaraláskor a gyerekek nagyon élvezték, hogy mit tud Ildikó a lábujjaival művelni, ő elmondta a gyerekeknek, hogy látta a cirkuszban a Csodapókot, az egy kéz és jóformán test nélküli nő volt, de a lábfeje ép, s hogy a Csodapók a lábujjával pulóvert kötött; csodapókozz! — mondták ezután Ildikónak, ha azt akarták, hogy terpeszgesse a lábujjait, nagyon élvezték), megbűvölten meredtek Ildikó lábujjaira (bár most nem élvezték a produkciót), várták, hogy megkegyelmez nekik, és elárulja Laci hollétét. Végre Ildikó kegyeskedett abbahagyni a lábujjmozgatást, rájuk nézett, Laci elutazott, mondta, különben levelet hagyott az íróasztalán, magam akartam idehozni, de annyira fáj a lábam! Csodálom, hogy nem találtátok meg. Úgy látszik, a nagy féltésben teljesen meggárgyultatok.

Nem törődve Ildikó pimaszságával, egyszerre rohantak Laci szobájába, a levél valóban ott volt a mappáján, Apunak! — ez állt a borítékon; tépd már fel! —

türelmetlenkedett Edit, ő feltépte. Apu! Kérlek, próbálj megérteni (mi az, hogy próbálj? azok után, hogy minden csirkefogóságát igazán liberálisan kezelte?), és ígérd meg, hogy nem leszel dühös (nem a fenét! ezt hangosan ki is mondta, Edit mögüle lesett a levélbe, olvasd, ne kommentáld!), egy bizonyos ügyben néhány napra vidékre kellett utaznom (kivettem a malacból a spórolt pénzemet, 392 forint volt, hogy tudd), valamit el kell intéznem, higgyétek el, nincs semmi gáz, semmi disznóság (hogy a ti kifejezéseteket használjam), de ezt most valóban muszáj elintéznem. És személyesen. (Úgy értem, nem lett volna elég, ha csak levelet írok.) Néhány nap múlva jelentkezem épen és egészségesen, kezetekre adom magam, s akkor talán többet is mondhatok. (Van stílusa a csibésznek, mosolyodott el önkéntelenül.) Ne izguljatok, és ne kutassatok! (Ildikót se faggassátok, őt különben is előre figyelmeztettem, hogy számíthat egy kis faggatózásra, de hát nem tud semmit a szerencsétlen, elnézést, Ildikó!) Addig is viszlát, sziasztok! Csók! Laci.

Ildikó jött be (mezítláb); na, megírta, hova ment? Muti! — vette ki az anyja kezéből a levelet; igazán lehetnél udvariasabb az anyáddal! — szólt rá ő; hiszen ti már olvastátok! Vagy ismétlés a tudás anyja? (csak kuncogni tudott a lány szellemes pimaszkodásán, a szíve mélyén egy számára tabu, de nagyon is kívánatos nőnek tekintette Ildikót, s hogy valóban nőnek és kívánatosnak, azt elsősorban abból állapította meg, hogy borzasztóan dühös volt arra az ismeretlen pasasra, akihez Ildikó járt), nagy hóhányó a hapsi, tette le a levelet Ildikó, majd kislattyogott, egy szemernyit nem izgatja magát, méltatlankodott Ildikó; de te sem! — nézett rá számonkérőn; nem mondanád meg, mi a fenét csi-

náljak? Álljak talán a fejemre és... ki ne mondd! Utálom a népies kiszólásaidat; kösz, mondta ő kínos vigyorral, aztán hirtelen ötlettel kihúzta az íróasztal fiókját (ezt soha eddig nem tette, semmit sem zárkolunk, de egymás belügyeibe nem avatkozunk! Ezt a jelszót ő honosította meg a családban, mint az egyéniség szabadságának és önállóságának alapvető elvét), s egyből előhúzta (a fizikakönyv alól) a tépett szélű levelet (ismeretlen, kissé elkapkodott, de intelligens írás volt); mit találtál? Újabb olvasnivaló.

A megszólítást és az első sorokat átfutotta; hangosan olvasd! — türelmetlenkedett Edit; szóval, azt írja a lány, mert nyilvánvalóan lány, még meg... hűha! Figyelj! Ez csak Emőke lehet! Hát az a lány még él? Nincs börtönben? Eszed tokja, javító-nevelő munkára küldték, hallgasd: kispofám, írja immár harmadszor (egyszer haverkám szerepelt), azt ne hidd, hogy a nyakadba akarom varrni magam, azért is nem írtam eddig, mert nem akartalak zavarni a tanulásban, tudom, hogy most fogsz érettségizni, amit nekem, remélem, sosem adnak meg az istenek, te persze más vagy, az a nagy tudományos apád nem viselné el, ha nem volna a fiókban az érettségi bizonyítványod (na hallod, ez aztán megtisztel!) meg az anyukád (úgy tűnik, rólad sem feledkezett meg!), akit állítólag imádsz, pedig nem is az igazi; Hűha! Tudtad te ezt? (Editnek könnyes lett a szeme.) Látod, kitől kell megtudnod az igazat? Mindig azt mondtad, Laci téged nem szeret, pedig kifejezetten imád; ne légy undok! szipogott Edit; olvasd tovább! Tudom, őnekik én úgyse kellenék, hát ne is kelljek, de téged azért bírlak, hapsikám, te jó fej vagy, hát elárulom, hogy megtekintheted a fiacskádat (mi az isten?! — hördült fel, Edit kitépte a kezéből a levelet, a

nyakába akarja varrni magát! Éreztem én! — s míg ő elképedten állt, és moccanni sem tudott, Edit olvasta tovább a levelet), a kicsit Lacinak névadóztattam, ilyen helyen nem járja a régimódi keresztelés, de ki bánja, tűrhető kis pondró igazán, nem bőg, majd meglátom, mihez kezdek vele, egyszer már megnézhetnéd, ha rászánod magad... itt nincs tovább, állt meg Edit, mutasd! Aztán megértette, itt volt a cím, Laci letépte, és magával vitte.

Edit megint elbőgte magát, aztán a könnyei közül kinevetett: nagyapa! — mondta csúfondárosan; te meg nagymama! Azért is előbb lettél, mint én! Kínjukban nevettek.

Mégis úgy határozott, hogy felkutatja azt a lányt (nem is annyira Laci érdekelte, mint a lányanya, ha ugyan igaz ez az egész gyereküg, s nem valami csalétek, bár a levél elég őszintének tetszett, de akkor még mindig fennállhat az a lehetőség, gondolta, hogy a gyerek mégsem Lacitól van, ellenben a lány Lacit akarja megcsípni, ki tudja ezeknél a mai körmönfont kis dögöknél? Ha viszont mégis minden igaz, akkor is oda kell mennie), egy óra hosszat telefonált gyámügyhöz, bírósághoz, de nem tudott meg semmit, végül kocsiba ült, és bement a gyámügyi hatósághoz (a kiskorúak ügyei végül is odatartoznak, személyesen csak ki tudja belőlük piszkálni, amire kíváncsi), s nem éppen váratlanul, a folyosón megpillantotta az ő szemüveges kis emberét (könyökvédővel, ezt várta), tudta, hogy csak ügyes taktikával boldogulhat, kitalált hát egy őrült hazugságot; segítsen, uram (könyörgött), tudja, ki vagyok, s a fiamra is nyilván emlékszik, képtelen vagyok

megvédeni ettől a Jónástól, azt a bizonyos Emőkét rajtunk keresi; hogyhogy? — vonta fel a szemöldökét a férfi, szerencsére nem tudja, hol van a lány (várt, hátha a férfi azonnal kiböki, de az csak óvatosan a haja közé kapart egy ujjal, s ugyanilyen óvatosan fürkészte őt, sejtette, hogy valamit meg akar tudni, csak éppen azt nem, hogy: mit), Laci mindeddig nem mondta meg, de Jónás lesi a fiút, félek, ha elcsípi az utcán, kiszedi belőle, odamegy a lányhoz, s valami hülyeséget csinál vele; mit tehetek én? — tárta szét a karját a férfi; könyörgök, azonnal helyezzék át a lányt másik intézetbe, akkor nem találja meg. Nem tehetem, zárkózott el a közreműködés elől a férfi (úgy tett, mintha tehetne valamit, de nem tartaná helyesnek, viszont kibökte a lényeget); uram, tudja, milyen intézet az n-i? Szigorított intézet! Onnan áthelyezni valakit csakis végzés után lehet, s különben sincs más hasonló... Köszönöm! — fordult ő sarkon, és elrohant (csak elképzelte magának, milyen megrökönyödött arcot vág a kis ember), vissza sem nézett; tudom, hol van a lány s ezek szerint Laci is, mondta Editnek, velem jössz? Persze!

Igazán kellemes út volt (az utolsó talán, amelyet a régi úti szokások még végigkísértek, ezek még a Wartburg első útjain alakultak ki közöttük, a bejáratásra kettesben mentek, egy ízben idehaza is, útközben játszottak: egy-egy út menti büfé, benzinkút vagy presszó gebinesének képzelték magukat, kifantaziálták, hogy miként csinálnák a munkájukat, nagyon groteszk helyzetek teremtődtek, és persze többnyire belebuktak a boltba, bármibe vágták is fejszéjüket, ilyen hülye idealisták nem valók üzletvezetőnek, állapították meg nevetve: máskor barkochbáztak, vagy más effélével szórakoztak), most ugyan nem volt nagy kedvük a vidám-

sághoz, a helyzet azonban, amelybe kerültek, épp elég találgatásra adott alkalmat, s végül is Emőkét beépítették a családjukba, a lány „megkomolyodott", Laci természetesen elvette, ő gépészmérnök lett, míg Emőke építészmérnöki tanulmányai után lakások tervezésével kezdett foglalkozni. (Mint egykor Béla bácsi.)

Az intézetben (nagy megrökönyödésükre) nem találták meg Emőkét, két napja megszökött, kérem, tárta szét a kezét az igazgató (nagyon szimpatikus tanárember), kerestetjük természetesen, de hát néha hetekig is elkószál egy-egy neveltünk, és sajnos, épp elég szökés előfordul. És a gyerek? — kérdezte meg Edit, a kislány gyereke hol van? Állami gondozásban egyelőre, az anya, ha egzisztenciát teremt, és kívánja, visszakapja, addig nem adható örökbe, amíg az anya bele nem egyezik; hol találjuk a gyereket? — vágott ő az igazgató szavába (valami azt súgta, ezen a szálon kell elindulniuk, hiszen Emőke a gyereket kívánta megmutatni Lacinak, legalábbis ezt írta); kérem, az intézet címét lediktálhatom, készségeskedett az igazgató, de látszott rajta, hogy csodálkozik: mi az ördögöt akarhatnak ők attól a gyerektől. (A bemutatkozáskor annyit mondtak csupán, hogy a lány családjuk egyik tagjának az ismerőse, s az igazgató nem kérdezett többet.)

A kis városkában (még mielőtt az intézetet megkeresték volna), neki eszébe jutott Pór Feri. A város neve és Pór Feri közt valami összefüggés bukkangatott benne, míg rá nem jött: hiszen itt meg egy barátom a lelkész! Igazán? — vont vállat Edit minden érdeklődés nélkül (ő közben egészen lázba jött, mint a szimatot fogott kutya vagy egy vérbeli mesterdetektív, jószerint megérzései alapján kezdett kombinálni, itt van a gyerek, nyilván ide jött Emőke, vele Laci, ugyanakkor Laci tud

róla, hogy Pór Feri neki barátja, ő még a városka nevét is említette évekkel ezelőtt, amikor diáktörténetekkel traktálta a fiát, eszébe juthatott neki a név, akkor pedig... hátha... éktelen hülyeség persze, de mégis); megcélozta a templomtornyot; hova megyünk? — kérdezte Edit; ide, állt meg a templom melletti kis utcában, bemegyünk a barátomhoz. Edit egy kissé csodálkozva kiszállt, nem szólt semmit, a templomot nézte, a toronyra meresztette a nyakát; zsindelyes torony, nagyon szép, állapította meg, de ő most nem tudott erre figyelni (ő most nyomon volt!). Edit csak bámulja a zsindelyes tornyot, tudja ő, hogy minden templom izgalomba hozza, ha nem túl új; gyere már!

Vártalak benneteket, tárta ölelésre a karját papos ünnepélyességgel Feri (konszolidálódott, pap lett, gondolta, persze nem ezen csodálkozott, hanem azon, amit mondott); hogyhogy vártál? Említették a gyerekek, hogy ti is itt kószáltok a megyében, és hogy minden holmijuk a kocsiban maradt, de majd csak ideértek ti is, igazán kedves fiatal pár (tessék? csuklott Edit, mert csak most kezdte felfogni, hogy kikről van szó); a feleségem adott nekik valami hálóréklit, aludtak is délig, mintha agyonütötték volna őket, épp az előbb mentek el, miután alaposan megtömtük őket, hát meséljetek!

A hivatali szobában ültek, apró helyiség, zsúfolt öreg íróasztal, zsúfolt könyvespolcok (egész sor új biblia, fekete sarkuk az arany betűkkel szemet szúrt, nyilván árulja őket, gondolta); mesélnivaló aztán van bőven, mondta, hiszen egy fél élet óta nem láttalak; ne túlozz, húsz év ma már legfeljebb harmad élet, de inkább negyed; szép a templom, jegyezte meg Edit; műemlék, majd megnézitek, erdélyi fejedelmek tartottak itt országgyűléseket, békét írtak alá benne, a faragott szószék

muzeális érték; látom, büszke vagy rá; hogy az ördögbe ne volnék büszke? De biztosan éhesek vagytok, menjünk át a lakásba, a feleségem majd készít valamit; igazán nem kéne, szabódott Edit; dehogynem, zárta le a kérdést Feri.

A nagy szobában kaptak uzsonnát, kávéztak, Feri felesége, Flóra asszony kedves, finom asszony volt (öt gyereket szült, a két kisebb valahol kószál, mondta Flóra asszony, a nagyobbak meg bentlakók az öreg kollégiumban; ahol mi is laktunk, mosolygott Feri), ők is elmondták családi körülményeiket (persze csak a nagyjából és kissé szépítve, Ildikó a legidősebb, férjnél van, unoka is van persze, Lacit ismeritek; ó, az asszonyka igazán bájos, s amilyen fiatal, olyan kis komoly, mondta Flóra asszony; ők pirulva villantották egymásra a tekintetüket; a két kisebb persze még otthon van, mondta inkább, mint kérdezte Feri; természetesen) közben tűkön ültek (legalább válthattak volna néhány szót négyszemközt! De a régimódi udvariasság házigazdáikat arra nevelte, hogy egyikük mindig velük maradjon, ha a másik halkan elnézést kérve kiment is valamiért); ő a széles rekamiét vette szemügyre, a megvetett, de gondosan eligazított ágyat, a hímzett paplanlepedőt, rajta az araszos GF monogramot (nyilván Flóra asszony betűi) itt aludtak, ebben az ágyban, a „fiatalasszony" és a „fiatal férj", a csibészek! Tudták, hogy kell beállítani egy lelkészhez, persze hogy házaspárt mondtak, s levágták a nagy hantát (jól kifundálták, csak éppen arra nem számítottak, hogy ők valóban ide jönnek, lesz meglepődés, ha visszatérnek, ha ugyan vissza fognak térni); nagyon szépek a festmények, mondta Edit; ősi parókia ez, Edit asszony, dicsekedett Feri leplezetlen büszkeséggel, az ott középen a fejedelem arcmása, vé-

dett kép, mondanom sem kell, a másik kettő pedig, szintén korabeli festők művei, templomunk történetének két legfontosabb eseményét ábrázolják, a békekötést és az azt megelőző országgyűlést; impozáns ez a szoba is, mondta ő (a lakberendező kibújt belőle); nem a mai építkezés szülte, bólintott Feri, tizenhárom méter hosszú és hét méter széles, régi elődeim itt tartották az egyháztanácsokat, az asztal, a néhány megmaradt tölgyfa szék és a pénzesláda abból a korból való, amikor még az egyház volt errefelé a világi életnek is legfőbb mozgatója (vajon értékelték-e a büdös kölykei ezt a történelmi szépségű lakosztályt? — ötlött az eszébe, míg a szobában gyönyörködött); sziasztok, apa! lépett be ekkor Laci (fesztelenül és megjátszott vagy valóságos örömmel); még csak meg sem lepődsz? — mordult rá ő zordul; láttam a kocsit odakint; Emőkét hol hagytad? — kérte számon a „fiatalasszonyt" Feri; hazaugrott egy kicsit (úgy hazudott, mintha könyvből olvasta volna, ő viszont megértette a szavakban megbújó igazat), néhány faluval odébb laknak szigorú szülei, feltettem a buszra, hadd nézze meg őket, egy kicsit náluk is marad, ha meg tudnak bocsátani neki; miért kellene megbocsátani annak a drága kis léleknek? — csapta össze a kezét az éppen visszatérő Flóra asszony; á, hosszú, Flóra néni (olyan nagyképű, amilyen nagy lókötő, kuncogott magában, s leplezetlenül csodálta fia önuralmát és lélekjelenlétét, mert sejtette, hogy a fiatalok közt valami nem éppen kellemesen alakult, ha a lány visszament az intézetbe); megjött az én két kis vadócom, penderítette be a lurkókat az ajtón Flóra asszony (ők kellően megcsodálták az ikreket); akkor talán menjünk át a templomba, mondta Feri (a templomot is megcsodálták); valami nagyszerűt fundáltunk ki vacsorára, kezdte Fló-

ra asszony, amikor visszatértek (de ekkor már nem bírtak magukkal); sajnos, mennünk kell, igazán köszönjük a kedvességeteket, de megígértük egy barátunknak, hogy még sötétedés előtt visszaérünk hozzájuk; szó sem lehet róla! — kardoskodtak Feriék, de végül mégis elengedték őket (nem tehettek mást), s bepakolva Lacit (ment persze magától) elindultak. Hova, fiatalúr? Talán Emőkéhez? Nem, papa, vele már semmi dolgom, mondta furcsa kis grimasszal (itt végre elengedhette magát: fáradtság és összetörtség látszott rajta), menjünk csak haza. Ha ti is úgy akarjátok.

A kocsiban Laci ült hátul (hamar rájuk sötétedett, a fiú ledőlt, s aludt, vagy csak úgy tett); Edit kérdésére, hogy mi van a kisgyerekkel, annyit mondott csupán: megvan, kiköpött Jónás; ezt miből állapítottad meg? — kérdezte ő; hát a füléről, a fülét senki sem tagadhatja le, különben is hathónapos, tette hozzá; és ha hathónapos? — akart biztosra menni Edit; egyszerű számtani művelet, mormogta Laci, hat meg kilenc az tizenöt, én meg csak tizenhárom hónappal ezelőtt ismertem meg Emőkét; hét hónapra is születhet gyerek; ez nem volt koraszülött, megkérdeztem a védőnőt, és hát különben is, a füle...

Lám csak, egy gyerek füle is megoldhat szörnyen kellemetlen csomókat, nem kell hozzá kard, bölcselkedett magában, míg az utat figyelte (alig szóltak hazáig, Edit is többnyire szunyókált, gondolkodhatott nyugodtan); idejött a kölyök egy szóra, elvégre szerelmese azt állította, hogy közös gyerekük van, ment azonnal, még mindig szerette a lányt, bár az is lehet, hogy csak kíváncsi volt rá, és a gyerekre is kíváncsi volt (felelősséget ér-

zett irántuk! Mit kell kisebbíteni az érdemét?), elhozta Emőkét az intézetből (valahogy üzenetet juttatott be hozzá, talán órákat ácsorgott ott, amíg a lány kiszökhetett a kapun, vagy kimászott a magas kerítésen, lepedőből csavart kötél segítségével, épp elég romantikus lányszöktetést lehet receptként megtekinteni moziban, tévében), kifundálta azt a remek mesét Pór Feriéknek, bevetették magukat a műemlék terem kényelmes ágyába, és boldogan szeretkeztek (ez nyilvánvaló), alig aludtak valamit (elvégre fiatalok), s ebédjük elköltése után megtekintették a gyereket, akiről kiderült, hogy „túlkoros"; Laciban feltámadt a gyanú (miközben Emőke éppen azt mondta: tűrhető kis pondró, igaz? Csak tudnám, mit kezdjek vele), félrevonta a védőnőt, és megkérdezte, hogy gondozták ezt a kis koraszülöttet, hogy ilyen remek fickó lett; dehogy volt ez koraszülött, nevetett az ápolónő, a legtökéletesebb csecsemő volt, akit életemben láttam; talán már ott, a gyerek fölött összekaptak, de inkább csak azután, hogy kijöttek az intézetből, Emőke bevallotta (s ha nem, mindegy, Laci már tisztában volt a dologgal), hogy Jónásé a gyerek, de ő csak Lacit szereti (tapasztalhatta az éjszaka is); nekem akkor sem kell a más gyereke, makacsolta meg magát Laci, legalább ne írtad volna, hogy az enyém, ne akartál volna becsapni, ha csak azt írod, hogy látni akarsz, hogy szeretsz, akkor is eljöttem volna, de azt nem bírom, ha valaki hazudik...

Különös, fűzte tovább gondolatait, mennyi ellentmondás feszül ebben a fiatal generációban, pedig mindent megkaptak, amit ők nem (látszólag legalábbis), jómódot, szabadságot fölösen (és tudást is), vagy talán épp az a baj, hogy a jólét elpuhítja őket? A szabadság pedig, ha nem szerzi az ember, hanem kapja, éppolyan

luxuscikk csupán, mint a menő öltözék? De hát végül is, mit kaptak tőlük a fiaik? Eszményeket? (ugyan megviselt és tépett ideák voltak azok, s még ha jószándékkal mocskolták is be eszményeiket, arra már képtelenek voltak, hogy fiaikkal megláttassák eredeti csillogásukat). Talán tudást? (annyi mindent és annyira mást tudnak a világról, hogy mindaz, ami őbennük felhalmozódott, ócska kacatnak látszhat a fiatalok előtt, s látszik is! Duma, mondják, régen úgy volt, most meg így van, s nem hogy az osztályharcról nincs közvetlen élményük, de a közeli múlt is csupán megunt történelemlecke nekik), vagy erkölcsöt kaptak? Példát? (széthulló családok romjai közt vergődnek, régen legalább szolid polgári vállalkozás volt a család, ahol a közös munka és a vagyon az utódok fölnevelésére kötelezte a szülőket, ma legföljebb a közös szerzés maradt érvényben, s micsoda pereskedések egy válópernél! De az utódnevelés albérletbe van kiadva a társadalomnak: napközinek, iskolának, nem utolsósorban a mozinak, tévének és az utcának.) Mit lehet hát a szemükre hányni? Hogy galerikban keresnek valamiféle közösséget? Hogy eszmeellátásuk hiányosságai miatt a cinizmushoz menekülnek? Hogy legfeljebb a nonkomformizmus jelszaváig jutnak el, mivel látható és vívható forradalom nincs az orruk előtt? Hogy vészes unalmukat elűzendő a csoportszexhez menekülnek?

Jó és rossz között hányódnak (mint a maga teremtette civilizációban maga az ember), minden érvényes rájuk és mindennek az ellentéte is, felelőtlenek és felelősek, gyávák és bátrak, szelídek és izgágák (ötvenféle szembeállítás lehetséges!); Ildikó megszülte gyerekét (mert szerette azt a férfit), de utána egyszerűen megfeledkezett róla (Monori bácsi utolsó nagy siráma körül-

belül így hangozott: kilós fattyúkat hoznak a világra, akkora az egész gyerek, mint egy kutyakölyök, mert a szülés nem fontos nekik, ők csak az örömöt keresik), s Emőke is megszülte a gyerekét, még csak nem is kilós gyereket, de hogy mit kezdjen vele, arról halvány sejtelme sem volt (pedig külön kasszája volt a galerinek védekezőszerek vásárlására, de úgy látszik, Emőke feledékeny volt vagy önfeledt), majd valami torz felelősségérzettel apát próbált sikeríteni gyerekének: legyen az az apa, gondolta, akit éppen szeret.

Megvan persze a sémánk, amelyikkel nyugtatjuk magunkat: minden kor ifjúsága lázadt, s mégis beérett, ez a miénk is beérik, és folytatja, amit elkezdtünk (legszentebb hitünk ez, mi volna, ha már ebben sem hinnénk?), úgy gondoljuk, hogy előbb-utóbb megértenek bennünket (saját közvetlen múltjukat), még csak azt sem kérjük, bocsássák meg a bűneinket. Csinálják ők jobban, és kész. Azt reméljük, ha felnőtt korukig mi felelünk is értük, majd csak eljutnak a saját felelősségükig, elvégre a felnőttkoráért mindenki maga felelős, de minden hitünkkel együtt ez a reményünk is fertőződött, sejtjük, hogy ami nincs rendben körülöttünk, az általában nincs rendben a világban: új, de legalábbis a régitől elütő színű és szagú nyavalyák kerülgetik az embert, a saját maga köré épített művilág folyton szaporodó ártalmai. (Amelyeket végül mégis le kell győznünk, ha igényt tartunk az ember névre.)

Keserves út volt, keserves párbeszéd, bár csak önmagával folytatta (Lacival másnap nagy egyetértésben zárták le az ügyet), a vita azonban, a gondolat csatája egyedül őrá maradt.

Laci még egyszer meglepte aztán (alig másfél hónap múlva), miután jó eredménnyel leérettségizett, és sikeresen felvételizett az egyetemre (a villamos szakot választotta), éppen a NÉKOSZ-találkozó nyarán megint eltűnt a fiú. (Nyaralni készültek, s mivel gyanútlanok voltak, nem gondoltak rá, hogy Laci kimaradása mögött ismét szökés van.) Egy sebész barátja jelentkezett telefonon: szevasz, Marci! — örült meg neki, de régen hallottam a hangod! Hiányzott? Olyan értelemben tartom szerencsémnek, hogy nem láttunk-hallottunk: a fene sem kívánja a bicskádat; akkor hát kapaszkodj meg, mert van olyan tagja a családodnak, aki kívánja (azt hitte, csak tréfál); mégpedig? Laci kért meg, hogy hívjalak fel, s elnézést kér, hogy velem üzen, de amíg nem egyeztem bele, hogy segítek rajta, nem akart benneteket beavatni, felidegesíteni; máris a plafonon vagyok! Legalább nyögnéd ki végre, miről van szó; megkért, hogy plasztikai műtéttel tüntessük el a tetoválását, szégyelli, s már különben sem aktuális (egy kicsit megkönnyebbült), s mivel nagyon jól megértem a kölyköt, természetesen befektettem a barátom osztályára, a plasztika, tudod, nem az én asztalom... Teljes tíz percet csevegtek még (folyton visszatérve Lacihoz, de közben éppen Laci valóságos problémáját kerülgetve), végül Marci azzal búcsúzott: ha gondolod, hogy atyai megnyugtatásodra szüksége lehet derék csemetédnek, nézz be hozzá... (Megmondta, hova. S ő úgy érezte, egy kis megrovás volt Marci hangjában, nem is a tetoválás, hanem inkább Laci magatartása miatt, hogy nem mert az apjához fordulni. Hát elég fonák dolog, morfondírozott, hogy az apjának nem szól, hanem egy idegenhez fordul, még ha az a család régi barátja is...)

Szegény kölyök! Később is mindig elfacsarodott a

szíve, ahányszor csak rágondolt: a nyári forróságban pihegtek a betegek, az ápolónők, az orvosok, a kórházra nehéz gőz telepedett (mint egy sterilizátor gőze), az emberre rátapadt az ing, érinteni a más vagy akár a saját bőrét az embernek, gusztustalan és kellemetlen érzés volt, s akkor Lacinak hetekig úgy kellett feküdnie görnyedt mozdulatlanságban, combjához kötött kézzel (hogy a faráról áthelyezendő bőr éppen az alkarjával érintkezzék), valahol a széles kötés alatt egybeforrt a fiú két olyan része, amelynek természet szerint különállónak kell lennie (miután az átplántálandó bőrdarabhoz hozzáforrt a karja, a faráról csak akkor metszették le); olyan volt a megkínzott arcú fiú, mint valami kis gnóm, nyakán nagy gömbökben gyülekezett az izzadtság, hogy aztán a párnára gördüljön, jópofáskodott, hogy baját kisebbítse, és őket (meg persze magát) vigasztalja; megmondtad, apa, egyszer még megunom ezt a bigyót, elég hamar bevált a jóslatod, nem haragszol, hogy Marci bácsit megagitáltam? Ha pénzedbe kerül, elmegyek melózni és megadom; ugyan! Butaságokat beszélsz! De persze, ha nagyon dolgozhatnék leszel, dolgozhatsz, de nem azért, hogy kórházra keress! Nem fáj túlságosan? Inkább viszket. És egy kicsit fárasztó így...

Abban reménykedett akkor, hogy Laci a bőrátültetéssel nemcsak a karjáról tünteti el a galeri nyomát, hanem a lelkéből is, hiszen a fájó műtét mögött olyan elhatározást sejtett, amely csak erős és egészséges lélekből fakadhatott (s lehet, hogy Laci valóban kiheverte a PFG-t, a kis seb sima szélű, tojásdad rajzolatú, fényes oválist hagyott a karján, annyit csupán, mintha egy szappanbuborék pattant volna el a bőrén), mégis egyre zárkózottabb lett, makacs és magányos, ettől kezdve soha többé nem tudott közel jutni hozzá, nem volt ba-

rátságtalan, sem udvariatlan, de valami olyan dac izzott benne, amely megakadályozta az őszinteségben. Laci attól kezdve önálló felnőtt volt, és mindent a saját feje után cselekedett.

Ma már nem tudja megállapítani, és Lacit immár soha meg nem kérdezheti (mert arra számított, egyszer újra megnyílik a fiú, s akkor visszamenőleg is fognak tisztázni néhány dolgot), hogy az a kollégiumi bíróság, amely előtt ő számot adott élete egy korszakáról, s amit Laci végighallgatott, vajon milyen nyomot hagyott benne. Félt is, reménykedett is, de sokáig hasznosnak ítélte Laci akkori jelenlétét, elvégre a fiaknak egyszer mindent meg kell tudniuk és érteniük (még ha eszményrombolás is az ára, már amennyiben ő eszménye lehetett a fiának), az acél tűzben edződik, kell a megpróbáltatás a léleknek is, hogy erős legyen — efféléket gondolt ki, ha olykor titokban Laci zárkózott, komoly (majdnem komor) arcát vizsgálta, vagy ha Laci fürkész pillantását érezte saját arcán; tudsz mindent, hát baj az? Talán képtelen vagy becsülni azok miatt, amiket végigcsináltam és végigkínlódtam? S ha a fiú ismét a messzeségbe irányította pillantását őelőtte ismeretlen konklúziókat kutatva (és találva nyilván), ijedten kapott az arcához: vajon meglátszik-e rajtam a bűnöm? Hogyan látszana?! Tudom, hogy nem látszik! Mégis úgy képzelte (mint a mesében, hogy a fiatal szem bűvös erővel rendelkezik): Laci látja sebhelyektől torz igazi arcomat, s ha megért is, ha nem gyűlöl is, azért mégis irtózik tőlem, mert ez a természetes!

Az apák vétke, mint az eredendő bűn, valami módon átszáll a fiakra, az a komoly tekintet, a tépelődő töprengés csakis az ő bűnének a súlyát tükrözhette (hiszen Laci jószerint nem ért odáig, hogy elkövethesse saját

vétkeit, az egész Emőke-ügy csupán keresés volt, az élet első kitapintása), nincs véletlen! — döntötte el önkínzó elhatározással (hogy az ártatlan pusztulásának fájdalmát az elviselhetetlenségig felfokozza magában), minden véletlen a bűnhődés sorsszerű útja.

Amikor ő hazajött a kollégiumból (az apja kérte: fiam, nem tudom, micsoda bűnöm van énnekem, amiért büntetni akarnak, ha csak ezután nem fogok valamit elkövetni, te talán tudod, s ha volnál olyan jó, és hazajönnél nekem ezt megmagyarázni, mert énnekem nincs nyugtom se éjjel, se nappal), kemény vita pattant ki közöttük; miért vagyok én ellenség? Hiszen senkit nem bántok én! Hagyjanak engem magamra! Éppen ezt nem lehet, apám, próbálta ő magyarázni a helyzetet, senki sem él csak úgy magában ezen a földön, az emberek összetartoznak, azt kérdi, kinek az ellensége? Hát az enyém is, ha így gondolkozik, mert én a maga fia vagyok, és ha magát véglegesen kuláknak teszik, nekem sem lesz helyem tovább azok közt, akik ezt az egész régi világot ki akarják pusztítani; hogy kerülhettél te olyanok közé, akik pusztítani akarnak? Úgy, hogy innen kerültem el maga mellől, s tudom, hogy ennél az életnél jobbat érdemlünk, s azt akarom, hogy a régi eltűnjön, maga miatt is akarom, értse meg...! Végül elment sértetten (és sebzetten, meg sebeket okozva), hogy aztán apja vétkét (vétkét?) magában hurcolva; bűnhődésül bűnöket kövessen el: lázadva a régi ellen és megtagadva apját, valójában önmagát marcangolja és sebesítse, bárkire sújtott légyen.

S most itthon van ismét (helyreütni valamit az elrontottakból?), megcsitult lélekkel próbál cselekedni valamit, de folyton érzi a belül lapító félelmet, minden bűn előfeltételét és következményét, a fiára gondol és ön-

magára, aztán az apjára és önmagára: úgy látszik, a fiak megölik magukban az apjukat, mert minden apa magas küszöbbé válik a fia előtt, akin át kell lépni egyszer, de az apagyilkosságot senki sem heverheti ki. Igaz, ebben az örök drámában túlélik megöletésüket az apák (a régi kemény-kegyetlen világban talán kevésbé volt így), de akaratlanul visszaütnek: ők azonban nem ölhetik meg a fiukat, így hát önpusztító bűntudatot támasztanak bennük.

Vacog a foga saját gondolataitól, hideglelősen borzong. Az apja körülötte térül-fordul, borral kínálja, cigarettát kér, nevetve örül a megújult fotelnak (az anyja valahol egy fehér ágyon fekszik, aki miatt ők itt ketten dolgoznak, majd pedig hárman, mert jön Sanyi mindjárt, hogy helyére hordják a bútorokat), Margó beleül a fotelba, a combja szétnyomódik a huzaton, a fürdőruháján valami kis kávécsöppet fedez fel, a gyerekek ott ugrándoznak a verem körül (ők még nem voltak itt), félve lesnek be a hűvös mélységbe, nyilván tudják, hogy ott lakik a sárkány, Zsóka megy végig az udvaron pongyolában, a fabódé ajtaja nyikorogva zárul mögötte, kifelé viszont Editként lép ki, fintorog; ebbe én belepusztulok, mondja; Laci üget a pöszmétebokrok előtt egy rúdon, ami természetesen lovacska, Öreglaci és Papó pipával, borosüveggel állnak mellette, mind itt vannak most élők és megholtak, fél, hogy valóságos láz kerülgeti, nem csupán a lelki szeme vizionál, kínlódva ül le az árnyékszékre, de végül csak a hányinger jön rá, bort okádik; csak a bor ártott meg, más bajom nincs, különben sem érek rá, ma még nem, be kell pakolnunk a bútort. Holnap már lehet (gyermekkorában szeretett beteg lenni, törvényen és kötelességeken kívülre kerülve csak gondoskodás illette), holnap ágyban maradhatok...

Tökéletesen éber. Egyetlen pillanat alatt ébredt, de nem bír megmoccanni (vagy nem is akar?), megállapítja, hogy hanyatt fekszik, homályosan azt is érzi, hogy minden tagja szabályosan elnyújtva hever az ágyban, de mintha oda volna kötözve valamihez, nem érzi persze a köteléket; belülről tart valami fogva, gondolja, biztosan az izomláz, majd ha mozdulok, akkor fog sajogni mindenem, ismerem az effélét. (Szánkózás, favágás, más szokatlan testi megerőltetés után mindig ez volt, de néhány nyújtózkodás és a friss víz segít.) Két teljes napot dolgozott végig, nem is akárhogy (jólesett), utoljára talán a tetőterasz építésekor ébredt ilyen süketen moccanatlan testtel (esőtől tartottak, hajtották hát a munkát, a betonozást és a lapkák lerakását, a mesternek ő hurcolta fel az összes betont és műkőlapot), az agya azonban éber és tiszta. Emlékszik a lázzal és kókadtsággal küzdő tegnap estére (mégsem lett beteg, azt érezné), és emlékszik az álmára is.

Jó későn (miután mindent a helyére hurcoltak és Sanyi elment), ők a televízió előtt ültek az apjával, kellemes huzat szárította a frissen meszelt, tapasztott lakást, valami német filmet játszottak (magyar hangokkal, az ismeretlen színészek az ismerős hangok miatt mintha arcot változtattak volna, s ha néha jobban a képernyőre meredt, csodálkozott, hogy nem a hangnak megfelelő

arcot látja, mindezt félálomban rögzítette magában), aztán arra ébredt, hogy a fél csupor aludttej félredőlve hideg cseppeket csordít a combjára (fogta a csupor fülét, s álmában is vigyázott rá), az apja fölnevetett, de most nem a tévét figyelte, hanem őt; téged sem kell elringatni ma este, mondta, add a csuprot, és bújj ágyba! El tudja zárni? — kérdezte mormogva; hogy az ördögbe ne tudnám!

Aludt, mihelyst elnyújtózott az ágyon, de nagyon hamar fölébredt, tudta, hogy a borzasztó fáradtság nem hagyja aludni, arra gondolt, hogy néhány évig ebben a kis szobában laktak (úgy emlékszik, Sanyi születésekor, az anyja odaát szült a másik szobában, három nagyocska gyerekkel egy fedél alatt, de mégsem egy szobában), aztán elaludt és álmodott: az ágy alatt sok nikkel tízfilléres fedezett föl, jobban megnézte, hát volt köztük húszfilléres is, annak különösen megörült, a pénzérméken sugáralakban vonalkák keretezték a koronát, élvezettel szedte markába a rengeteg fényes pénzt, erre megint felébredt, és sajnálta, hogy nincs a kezében semmi, arra gondolt, hogy a nikkel tízfilléres a csoda netovábbja volt számára gyerekkorában, a vágyak vágya (hogyne jött volna elő annyiszor álmában ez a pénztalálási motívum! S mindig az ágy alatt bukkant a pénzre), bemehettek érte a moziba, fél marék cukorkát kaptak egyetlen darabért, három tucat színes golyót, két üveggolyót, legalább két használt ponyvaregényt. Mire mindezeket átgondolta, elaludt újra.

A vonaton ült (a háború utáni években tehervagonok jártak), a vagon közepén kályha állt egy vaslemezen, a rossz kályhacsőből és a kályha ajtaján kivilágított a tűz, körben lócák álltak (odacsavarozva a vagon padlójához), valaki szenet dobott a tűzre (bejáró munkások, rossz

szagú cigarettát szívtak), ők is bejárók voltak, az iskolába jártak be a városba, ott volt Mackó meg a sápadt közgazdaságis lány (aki tüdőbajos lett), a sötétben pikulázgató bajuszos Pósa és a kancsal orvostanhallgató (a nevére nem emlékezett), aki boncolószikéjével szokta enni a kenyeret-szalonnát, a vonat váltókon kattogott, meg-megállt, gőzt pöfögött a mozdony, a gőz az ajtó résein bejött a vagonba is; mikor érünk már haza? — kérdezte tőle Laci (ő csodálkozott, hogy került ebbe a vagonba Laci, hiszen ő nem lehet itt!), aztán leszállt (Laci már nem volt vele), ismeretlen falut látott, mégis hasonlított az övéhez, el is indult a széles utcán (ez is mintha idegen lett volna, nem volt kikövezve, homok süppedt a lába alatt), de most már nem diák volt, mert a legújabb öltönyét viselte; mindjárt hazaérek, gondolta, de nem ismerte meg a házukat, mégiscsak idegen falu ez! Ekkor az utca elején rohangálás támadt, egy bőrmellényes ember (olyan, mint Tell Vilmos) felhúzott íjjal rohant feléje, gonosz düh égett az arcán; ezt mégsem kellene! — akarta kiáltani, de nem tudott beszélni, csak remegve meghúzódott a deszkakerítés mellett, a nyíl ráirányult, aztán kiröpült, ez most megölt engem, kezdte hinni a hihetetlent, de nem érzett semmit. Felébredt. Verejtékezett a homloka, sajogtak a tagjai, elfáradtam nagyon, mormogta, azért ez a sok bolond álom, már félt újra elaludni, tudta, hogy az ember az éj különböző szakaszaiban nyolcszor is álmodik (olvasott róla, az álomkutatók megfigyelték, hogy általában nyolcszor kezdenek ideges mozgásba a szemgolyók, s ha egy-egy ilyen izgalmi állapot után felköltik az alvót, az visszaemlékszik az álmára), tehát még hatszor is álmodhatok; nem lesz az sok? Legalább ne ébrednék fel mindegyik után!

Aztán már csak egy álma maradt meg az emlékezetében, világosodott, amikor erre fölserkent (talán ez volt a legrosszabb, ezt is gyakran álmodja), repülőn ült, tudta, hogy hova megy (egy idegen nagyvárosba, de nem jutott eszébe a neve), este érkezett meg a repülő, s ő máris autón utazott a gigászi házrengetegben, valami ismerőse mutogatta a várost (az ismerősét érdekes módon nem ismerte); itt már jártam, igaz, gyalogosan, állapította meg, azon a sarkon túl egy mozi van, és valóban felbukkant a mozi (de közben tudta, hogy nem járt még itt, mint ahogy Angliában sem, pedig a következő pillanatban biztosan tudta, hogy csakis angol városban járhat), valami repkényes alacsony házban volt a múzeum, amelyet megnéztek (múmiák voltak a múzeumban), aztán egy kis utcában gyalogosan ment hazafelé (hirtelen régi pesti lakása utcájában járt), Misi fogta meg a karját (festőművész barátja, aki különleges kozmikus égboltokat fest); vigyázz a fejedre, mondta neki, s amikor ő fölnézett, egy hatalmas égitestet látott lefelé zuhanni; te, ez leesik! — kiáltotta; természetesen! — mosolygott Misi, minden összejött! De azért egy százast adhatnál kölcsön; ő akart is adni, de akkorára Misi eltűnt, viszont az égen dupla szárnyú szörnyeteg gépmadarak jelentek meg, katonák ültek és álltak a lapos fedélzeteken, egész alacsonyan szálltak, s pontosan tudni lehetett, hogy lövöldözni fognak, de ő előbb felébredt. Jó vicc, gondolta, ezeket a gépeket már ismerem, ezektől nem ijedek meg, és hamar elaludt.

Az apja nyitja meg óvatosan az ajtót, s amikor látja, hogy nyitott szemmel fekszik, megcsóválja a fejét; nem mertelek felkőteni, most mondd meg, reggeliznél, vagy ebédelnél inkább? Már annyira késő van? — moccan meg végre (nem is fáj semmije), megyek mosdani! Van

tej? — szól vissza az ajtóból; van, mondja az apja, s ő csapkodni kezdi magára a dézsából a vizet (ahogy mindig, mióta itthon ébred); egy kis eső jöhetne már, mert a mosdóvizem elfogy, végigmasszírozza karját, lábát, megborotválkozik, aztán bicegve, ugrálva szalad a bokorra vetett törülközőért (azért biceg, mert az egyik papucsa tele ment vízzel, persze most ezt is élvezi), benéz a szobába, apja a tévé előtt ül (valaki krétával fizikai ábrákat rajzol a táblára, de a hang nincs rajta a gépen), neki hirtelen kimered a szeme, úgy bámul, mert a másik széken Bea ül, s furcsa, merev mosollyal les ki rá; hát te? — lép be a pitvarba víztől csöpögve (az arcát hirtelen leitatja a törülközővel); az apja a képernyőre meredve megszólal: keres a hölgy, s nézi tovább a fizikaórát; baj, hogy beállítottam? — áll fel Bea, ilyen váratlanul; dehogy baj! Gyere! — vonja magával a kis szobába, örülök, hogy eljöttél, néhányszor kerestelek, de sosem találtalak, aztán hozzáláttam itt egy kis rendezkedéshez, mutat szét; jó mészszag van, bólint Bea (de mintha nem is figyelne arra, amit mond); máris öltözöm, folytatja ő kapkodva, itt már mindennel úgyis kész vagyok, apám — kiált ki, hozza be a tejet, de a vászonkorsóban ám! Elmegyünk valahova, kirándulunk, lógunk a határban, vagy csinálunk bármit, aminek örülnél (már megtörülközött), odalép Beához, és megcsókolja az arcát: szia, vacak! Menjünk talán hozzád? Irtó kipihent vagyok! De Bea csak rázza a fejét (túl hevesen); csak nincs valami baj? De, itt van a férjem. Azért is nem mehetünk oda. Hűha, pislog ő, de nem fogja fel Bea baját (hisz nem ismeri pontosan kettejük kapcsolatát), csak sejti a szomorú szeméből, hogy baj lehet.

Ülj le egy kicsit az új fotelba (büszke rá), felöltözöm, megiszom a tejemet (az apja éppen hozza, lerakja a kor-

sót a kis asztalra, aztán megy vissza a szobába, ül vissza a tévé elé), még az iskolatelevíziót is nézi, új neki, mondja magyarázatul, aztán nagyot iszik, kérsz? Bea csak a fejét rázza, világos kosztüm van rajta; irtó csinos vagy, erőtlenül mosolyog, istenem, de szeretlek! — fogja meg a kezét, és csókolja a finom ujjakat (a szappanillattól Bea kezén sírni tudna, boldog akarok lenni, vele talán még lehetnék, gondolja), mehetünk!

Soká jövök, mondja az apjának, miközben a kaput nyitják (reméli, hogy Beával való együttlétét semmi sem fogja megrövidíteni); majd én becsukom, ne szállj ki! — int az apja, legurulnak a hídról; menjünk erre! Jó, erre is mehetünk, mosolyog Bea, felfelé mennek az utcán, de nem fordulnak be a központ felé, hanem kifelé veszik az irányt, az ismerős házak így a kocsiból olyanok, mintha az egykoriak játékszermásai volnának (erre még nem járt, mióta itthon van), évekig itt mentem minden reggel az ügyvédékhez, mondja Beának, tejet vittem nekik, télen még sötét volt, amikor indultam, ráfagyott a kezem a köcsög fülére, mire iskolába kellett indulni, otthon kellett lennem. Ott szemben az utca végén jött fel a nap, a ködös reggeleken óriás vörös golyónak látszott, akkora volt, mint... nem is tudom, mekkora, azt képzeltem, szembe fog gurulni velem, s ha nem sietek, be kell ugranom előle valamelyik kis közbe, mert ha ideér még a kerítések is lángra kapnak tőle, és ott, az utolsó előtti sarkon találkoztam minden reggel a költővel (azt mondták róla, hogy verset ír szegény, azért szegény, mert adóügyi írnok létére ilyen hiábavalósággal foglalkozik, mint a versírás, de főleg azért, mert tüdőbajos volt, később meg is halt), amikor szembetalálkoz-

tunk, köszöntöttem, jó reggelt kívánok! (gyerek nem köszönhetett szimpla jóreggelttel), ő megemelte a kalapját, és azt felelte: jó reggelt, kisfiam; soha nekem senki nem emelt akkoriban kalapot, meghatott mindig a kölcsönös üdvözlés ceremóniája, s nyáron, amikor már nem hordanak kalapot az emberek, hiányzott nekem a kalapemelés, de azért persze akkor is köszöntem neki, hát mért nem szólsz, hogy ne fecsegjek annyi butaságot?

Elhagyják az utolsó házakat is, az út portalan, de azért eléggé hepehupás, makadámút volt, de bitumennel beborították, nem lehet sietni rajta, de nem akarnak sietni, Beára néz: szomorú vagy, mit tegyek, hogy jókedved legyen? Beszélj, akkor talán nem jut eszembe semmi, míg veled vagyok, gondolni sem akarok őrá; bántott? Hagyjuk, semmi sem fontos, csak hogy együtt vagyunk; rendben! (elhatározza: fecseg, bolondozik, ha kell, a fejére áll, de felvidítja, hallani szeretné a nevetését) Szép vagy és jó, hogy vagy (egyelőre más nem jut az eszébe); Bea halványan elmosolyodik a bókra, a karjára teszi a kezét, valahol keressünk fákat, füvet, mezítláb szeretnék a fűben sétálni. Minden meglesz, mondja ő, s máris tudja, hova viszi Beát (először, mert aztán akár a városba is elmehetnek, ebédelni, vagy valamelyik barátjától néhány órára kölcsönkérni a lakást, mert kívánja Beát), a szőlőskertek után szántóföldek következnek, majd ismét facsoportok, az ott a Fácános, mutat oldalt, még emlékszem rá, amikor egy Siró nevű ember azt az erdőt telepítette, hamar nőttek a fák, megszaporodott benne a fácán, Siró ott vadászgatott a barátaival, nemrég hagytuk el a présházat, ahol a dáridóit rendezte, irtó kanmurikat csapott! Ha erre jártunk Sanyival vagy valamelyik bátyámmal, nyáron dinnyéért, ősszel szőlőért, gyümölcsért vagy a homokbányában homokért,

gyakran láttam ezt a Sirót, egyszer a vadászatukat is láttam, az öve tele volt aggatva lógó fejű madarakkal, a díszes fácántoll a földet söpörte, látod, csupa emlék itt nekem minden.

Bekanyarodik a homokos dűlőre, elhagyja a barackost, s a Fácános végében (mekkorára megnőtt ez az erdő!) megpillantja a kriptát, a félig föld alá épített fehér házacskát, kis obeliszkszerű tornyát (oldalról látni most), apró rácsos ablaka alig van valamivel a talaj fölött, ahol régebben (de látja, most is) porcsinfű, cigánybúza és pitypang nőtt; mi ez? — kérdezi Bea; ez a Siró-kripta, az én Sirómnak a nagyapja építtette, hogy a Sirók mind itt pihenjenek (nekik a temetőben már nem is volt jó!), a magam földjében akarok nyugodni, mondta volt valamelyik öreg Siró, azóta persze az én Siróm is itt alszik (kiszállnak), alul négy és a felső sorban is négy rekesz volt, gyermekkoromban három még üresen állt, hadd lám, jól emlékszem-e? — hasal le a fűbe, egyetlen üres cella van a kriptában (Bea mellette térdel), nem félsz? — kérdezi tőle; mitől félnék? Szép itt ezen a magányos helyen ez a fehér épület. Még a halálban is együtt vannak, három generáció legalább, persze csak a férfiak, ide nő nem tehette be a lábát, a nyugalomnak ára van! Bolond volt ez a sok Siró, egyik bolondabb, mint a másik, nevet Bea, a nevetése visszhangzik; huh! — kiált le ő (ahogy régen is mindig lekiáltottak, s borzongva hallgatták vissza a szavukat); huh! — kiált Bea is, szeretem a hangod, még ha kriptából jön is, ennél különösebb bókot még nem kaptam; mert nem jártál napfényes májusi délelőtt egy fehér kriptánál, várj, hozok egy pokrócot a kocsiból!

Elhelyezkednek a kripta végében, mint a kirándulók, a táj dombként egybeolvad a kripta tetejével, csak az

obeliszk mutatja, hogy ott lent a kripta, nagyra nőtt bokrok adnak árnyékot (a fejüknek), aranyeső és tamariszkusz illatozik mellettük, Bea maga fölé hajlítja az egyik lilás ágat, az éppen kibontotta rózsaszín levélrügyeit; miféle bokor ez? Tamariszkusznak hívják, jó pálcát nyestünk belőle a tanítónak, aki vitt neki, az nem kapott vele tenyerest, keressek neked csigát? Itt mindig sok csigát szedtünk; ne! Maradj mellettem! — húzza magához a fejét Bea, hisz még meg sem csókoltál.

Nem járnak erre? — néz fel később Bea, amikor már alsóban hevernek (azért vetkőztek le, hogy napozzanak, mindketten ezt mondták); kihalt itt minden, feleli, de meg ha erre vetődne is valaki, a kocsi miatt nem jön ide; miért? Tapintatból: ha a kocsiból bokorba húzódnak az urak, azokat nem illik háborgatni, ezt minden paraszt tudja; mi urak vagyunk? Nem vagyunk, mint ahogy ők sem parasztok; akkor mégis ide jöhetnek; és ha idejönnek? Csak láttak már melltartót és olasz bugyit; de értesz hozzá! — fenyegeti meg Bea...

Később mégiscsak napoznak (Bea meztelen marad); ha felkönyökölök, lelátok a kocsira és az útra, mondja ő, ne félj, nem jár erre senki; nem félek, de te ne nézz! Mi az ördög? Utána mindig ilyen szégyellős vagy? Előtte is, de akkor nem gondolok rá; szép vagy, hát ne sajnáld tőlem, hogy lássalak; nem bánom, de igazán hagyj napozni; ne ülj fel, hallod? Erőszakos bestia vagy; egy órája is ezt mondták nekem, súgja Bea az öklének, de erről nem beszélünk.

Ő mégis felül (a hátát fordítja a napnak), Bea nem szól semmit, úgy tesz, mintha aludna, a bokrok közt egy sárga szárnyú madár ül a fészkén, apró, fényes-kék feje látszik csupán, meg csillogó kerek szeme, jön a párja is, ide lebben, oda lebben, aztán énekelni kezd; hallod? —

kérdezi suttogva Beát, nekünk énekel; ne beszélj, mert elröpül; már megszokott minket, s különben is itt a fészke, éppen váltás van náluk; micsoda? — ül fel Bea, és nézi ő is, az egyik kis sárga szárnyú már a fészek szélén áll, hasa alján, kis combjain szétzilált pihéit megrázza, helyre rendezgeti, füttyent egyet, aztán elröppen (megy enni, mondja ő), a másik sárga szárnyú pedig egy közelebbi ágra libben, őket jól megnézi, aztán a fészek szélére ugrik, óvatosan belép a tojások mellé, kiemelinti a farkát, elhelyezi a fészek szélén, vackolódik egy kicsit, aztán behunyja a szemét. Kész, mondja Bea, most rákapcsolja a meleget: harminckilenc fok, ha jól tudom, hadd nőjön a tojásban a fióka, látod, milyen egy anya? Szerintem ez az apa is lehet; egy apa képtelen erre! Gondolod, amelyik elment az is tojó? Lehet, hogy az volt az apa, nem láttam, hogyan ült a tojáson; éppígy, mint ez; jó, nem vitatkozom.

Minél kisebb a madár, annál melegebb a vére, olvasmányaimból legalábbis így emlékszem (Bea most az oldalán fekszik, úgy hallgatja, amit mond), a tyúk például csak akkor emeli meg teste hőmérsékletét, ha elkotlik, szabályos láza lesz, megváltozik a hangja, de még a természete is, vartyog, csíp, rá sem lehet ismerni. Minden tyúk elkotlik? Tudja az ördög! Csak azt tudom, hogy anyám minden reggel dézsába mártotta, amelyik fölöslegesen kotlott, vartyogtak szegények, és csapzottan szaladgáltak a csodálkozó kakasok és libák közt, majd behúzódtak a kert sarkába bánatosan és szerencsétlenül. A nők ilyen szerencsétlenek, ha az anyaságukban akadályozzák őket, suttogja Bea. Látod? — fényesedik ki a szeme, ha nem akarok is, csak erről beszélek; miről tulajdonképpen? János azt mondta, hogy ha elválok, a gyerekeket elveszi tőlem.

Hát erről van szó?! Meg mindenről, ingatja Bea a fejét, aztán lehúzza őt maga mellé, hozzászorítja a testét, arcára fekteti az arcát, és halkan szipogva sírni kezd; ne sírj, próbálja vigasztalni; hadd sírjak, könyörög a hangja, már nagyon hiányzott ez a sírás, azt hittem, veled ezt is lehet, vagy te se engedsz sírni? Jól van, no, simogatja a naptól forró bőrt (megint fel kellene vidítanom!); ez még a tavalyi barnaság? — simít végig Bea hátán, már az idén is ültem kint a kertben; ahol eddig fehér voltál, holnapra olyan lesz, mint a vörös pecsenye, úgy ám! Még ülni sem tudsz rajta! S ha kérdik, miért nem foglal helyet, kedves? Azt válaszolod: ó, semmi, semmi, csak éppen felégette egy kicsit a nap a popómat; bolond! — nevet fel a könnyei közt Bea, veled sem lehet egy jót sírni! Nem, mondja mély lélegzetet véve, a végén még kedvet kapnék tőled; még hogy te? — nevet Bea, aztán meglátja a szemén, hogy komolyan beszél; hát te is így állsz az úr színe előtt? Jaj nekem! (annyira örül, hogy még a sírásról is megfeledkezik) Hiszen akkor sírhatunk együtt! Látod, ezért most még jobban szeretlek, de úgy, hogy belereped a szívem. Hüppög megint, aztán egyre szenvedélyesebben hozzásimul, csókol és harap. (Te! — mondaná, ha lehetne.) Észre sem veszik, hogy a madár megint énekel.

Alszanak a madarak is, mondja később Bea; mi alszunk? Hát nem? Akkora csend költözött belém, mintha aludnék, hiába vagyok ébren, kikapcsolva minden, akkora nyugalom honol testemben-lelkemben, amilyenre mindig vágytam; valamit nem tudsz (ül fel és magára hajtja a pléd sarkát, hogy a nap ne égesse), és én ezt soha nem felejtem el; de hát mit? Amit csak tőled

kaptam meg eddig, a végtelenül boldogító testi örömet... baj, hogy megmondtam? Bolondos! Hogy volna baj? Örülök, és büszke vagyok; látod, ettől féltem, hogy nagyképű leszel! Nem szabad elkapatni a férfiakat az ágyban, ez az idézet egy barátnőmtől származik; jó, vedd úgy, mintha nem beszéltünk volna a dologról, de én meg akartam neked mondani, mielőtt...

Mielőtt? (Várta, hogy valami ilyesmi szó után Bea ki fogja mondani azt a szörnyűséget, amitől szorongva félt az első perctől fogva, nemcsak azóta, hogy ma beültek a kocsiba, hanem attól a hajnaltól kezdve, amikor az orgonasövény mögött Bea csókra nyújtotta a száját.) Mit akarsz mondani?

Nem tudom, hogy mondani vagy csupán kérdezni akarok, de attól félek, hiába is kérdezek, mert te sem tudsz más megoldást, mint amit én mondhatok, hogy el kell válnunk. Sejtettem! Féltem ettől! De nem akartam, és nem is akarom! (ettől a néhány szótól egészen kiszárad a szája), tétován simogatja Beát, lehet, hogy utoljára tartja a karjában? János azért jött, hogy visszakényszerítsen magához, azt mondta, megöl, ha elhagyom. Valóban őrült! De talán mégsem gondolja komolyan, hátha csak fenyeget?

A madár ismét fütyölni kezd (jókedve van, őnáluk minden egyszerű, felváltva költik ki fiókáikat, közösen táplálják őket, eszükben sincs másként cselekedni, mint ahogy azt idegsejtjeikbe örökre beprogramozta a természet, miért nincs valami egyszerű és egyértelmű program az ember génjeiben is lefektetve, hogy ne kellene folytonos dilemmák elé állniuk?!); mit mond, miért nem akar válni? A gyerekek miatt! (tessék! Az ősi ösztön mégiscsak jelenti magát, úgy látszik, valahol mélyen megvan ez a program az ember idegeiben is); mégse

őrült, ha a gyerekek miatt... a gyerekek miatt én egy életen át nézzem őt? És legyek halálosan boldogtalan? Várj csak, ez azért nem ilyen egyszerű, az igazán helyes törekvés, hogy a szülők maradjanak együtt; tréfálsz? — dühödik meg Bea; dehogy tréfálok! Én elváltam az egyiktől, akit már nem szerettem, és együtt élek a másikkal, akit már nem szeretek, a szerelem szempontjából tehát azonos a végeredmény, a gyerekeknek viszont ez az utóbbi a jobb, mégiscsak az apjukkal, anyjukkal élnek együtt; Bea közbevág: és az jó, ha két gyűlölködő szülőt látnak maguk körül? Nem kell gyűlölködni, az kisszerű és túlhaladott magatartás; és ha megszeret valakit az ember? Szeresse!

Bea öltözni kezd, a méltatlankodás ingerültséggel párosul benne, kapkodó mozdulatain látszik, ahogy a szoknyáját összekapcsolja (húzd fel! — tartja oda neki a cipzárat, úgy látszik, ezt mással szereti elvégeztetni), ő is öltözik; kár hogy megharagudtál, mondja; nem haragszom, csak még jobban összekevertél (ha ez egyáltalán lehetséges ilyen esetben, gondolja ő, inkább mást várt tőlem, de hát szabad egyebet mondani, mint amit igaznak érez az ember? Még ha cinikusnak látszik is!), azt mondod, éljek vele boldogan, és legyen szeretőm? — huppan le Bea melléje; és hogy az a szerető én legyek, addig legalábbis, amíg szeretsz; jó kis szereposztás, nem mondom! (gúnyos is, meg kétségbeesett is); a te erkölcsi gátjaid nem korszerűek, jegyzi meg; mi a korszerű? Fogadtasd el velem is! Megpróbálhatom.

A házasság, mint tudod, szerződés, kezdi, amikor az ember rájött, hogy szerződésben kell vagyoni és utódlási problémáit rögzíteni, kialakította a házasság napjainkig érvényes formáját. Csakhogy ma már majdnem minden addigi tartalom kiveszett ebből a szerződésből,

csupán az utódok létrehozása maradt meg, felduzzadt viszont az ember örömigénye, a szerelem intenzitása iránti vágy, ezért ha már nem szeret, és más után kívánkozik, úgy érzi, megbéklyózza a kaloda. Nem is lehet hibáztatni érte, az élet bonyolultságával ez is vele jár, személyisége, szabadságigénye végképp összetörne, ha nem teremtené meg magának a saját kis boldogságát: szeretőt keres és talál. (Ha nem keres is, talál, lásd a mi esetünket!) Mivel én tudom, hogy házasság és szerelem csak rövid ideig esik egybe, valamint azt is tudom, hogy a gyerekek fölnevelése az egyetlen értelme az egésznek, kénytelen vagyok azt mondani: maradjon a házasság.

Bea csóválja á fejét, szipog; csupa csalás az egész világ! És még te is ezt kívánod tőlem! Hát engedjelek el? Legyek kötözni való bolond, hogy a boldogságom ellen forduljak? Ha ez az élet, ezt kell élnünk, ha énnekem egyedül ez számít erkölcsösnek, mit törődöm a mások erkölcsével? Hiszen hovatovább annyi erkölcs van, ahány ember, s ha felelősséggel és mindenki más érdekét is figyelembe véve döntök a dolgaimban, már nem vagyok erkölcstelen! Nagyon tudod fűzni az agyam, gondolkodik el Bea (a múltkor is a dumáddal fűztél be), amíg mondod, úgy érzem, igazad van, de aztán elbizonytalanodom. Megértelek, és nem is szeretném, ha azonnal döntenél, gondold át még egyszer az egészet; szóval, mindenkinek van szeretője? — kérdez közbe Bea; nem mindenkinek, elvégre sokféle megoldás van az igénytelen megalkuvástól a folytonos válásig (ismerek olyat, aki a kilencedik házasságában él, gondolod, hogy van értelme? Mind elvenni, ahányat szeret az ember?); neked is van szeretőd? — bök a mellére, úgy értem, hogy Pesten; nekem is van, nem tagadom, illetve volt, mert most már téged szeretlek; istenem! ennyi az egész?

Most engem szeretsz, hát én vagyok a szeretőd, aztán majd mást, és akkor az a másik lesz... Ez megint tény-kérdés (most megint ki kell mondania, amit gondol, nem lehet következetlen, olyan illúziókat rombol, amelyek dőlte után Bea szabadabb lesz), igen, most úgy érzem, hogy nagyon szeretlek, sőt azt is érzem, hogy örökké foglak szeretni, s ez nem is lehetetlen. Úgy érzed! Mi az, hogy úgy érzed?! — pattog Bea; ezt másként nem lehet mondani: érzem, mivel a szerelmet érezni szokta az ember.

Akkor én is hadd érezzem még egy kicsit, simul hozzá egy idő múlva Bea (ennél okosabbat igazán nem süthetett volna ki), aztán a többit majd meglátjuk, gyere! — ugrik fel, nyújtja a kezét, mászkáljunk! Azt mondtad, mezítláb akarsz járni a fűben; akarok is! (a cipőjét ott hagyja a pokrócon) Kézen fogva csoszognak a fűben, megint bekiáltanak a kriptába, elolvassák a betűket a kripta celláin (arany betűk cirmos márványon), a pattogzó festékű vasajtón kopognak, s utána elszaladnak, mint a csínytevő gyerekek, a dűlő homokjában gázolnak; olyan mint a tengerpart, mondja Bea; voltál te is a tengernél? Voltam.

Menjünk be az erdőbe! — javasolja Bea; jó, de akkor vegyük fel a cipőnket, a pokrócon topognak egy kicsit, aztán cipőt húznak; a strandon is felhúzom a zoknit koszos lábra, jut eszébe az Edit által annyit ócsárolt szokása, Bea csak mosolyog (látszik, hogy nem feleségem, rándul össze gúnyosan a szája), úgyis tele megy itt porral mindenünk, prüszköl, mert a pokrócot rázza (összehajtja, és beteszi a kocsiba), a nyárfaerdő magas, egyenes törzsei közt fanyar illat fogadja őket, a levelek éppen

hogy elődugták világoszöld fejüket a rügyekből; nemsokára virágzik, mondja; micsoda? A nyárfa fog virágzani; azt hogy csinálja? Hű, de városi vagy, hogy még ezt sem tudod, pedig biztosan láttad már, amikor apró fehér gubancok szállnak a levegőben (ne az ökörnyálra gondolj! Az ősszel van különben is), a nyárfák laza vattagubancokat szórnak a szélbe, talán leginkább a pitypang terméséhez hasonlít az övék, finom gyapotszálacskákon függ a mag, s mint apró ejtőernyők, úgy szállnak szerteszét, néha csomóba tapasztja őket a szél, s te csak azt veszed észre, hogy a hajadra telepszik meg a szempilládra, a kezeddel el tudod kapni némelyiket; ismerem őket, mosolyog Bea.

Ott szalad a fácán! — állnak meg egyszerre. Aranyló vörös szín uralkodik a tollán, hosszú farkán, de a barnától a sárgáig, a fehértől a feketéig minden árnyalat ott tündöklik a madáron, büszkén megállt nem messze tőlük, apró fejével csodálkozva szemléli őket (akárcsak ők maguk a madarat); náluk az öltözék is másként van, mondja, a hím visel díszesebb ruhát, a nő az egyszerűbb; lelövik őket? — borzong Bea; most nem szabad, költési időszak van; gyönyörű madár! És finom, jobb, mint a csirke; most miért mondod ezt? Nézd inkább, hogy milyen szép! Sajnos, eszembe jutott róla, hogy éhes vagyok, elmehetnénk valahova; kibírod még? Csak egy kicsit! Nem akarok emberek közé menni, amíg nem muszáj. Gandhi hetekig bírta; de te nem vagy Gandhi; azért néhány órát kibírok még, ha viszont azt mondod, addig maradsz velem, amíg éhezem, én kitolok veled, mert napokig egy falást sem fogok enni; elment a fácán! — súgja Bea, s kutatva leskel. Ott egy kunyhó! Nézzük meg!

Kis tisztáson fából eszkábált vityilló, inkább eső el-

leni menedék, mintsem igazi kunyhó, nincs is ajtaja, de belül tiszta, rönkből ácsolt padok, beásott lábú asztal és illatos széna oldalt, jókora halomban, Bea ráveti magát egyből; még sosem aludtam szénában, nem is jó abban aludni, legföljebb romantikus, válaszolja ő; isteni illata van, szimatol Bea, a haja máris tele van szénával; csak győzzük majd leszedni rólad a sok kis szálat! — s a padra ül le; miért nem jössz ide? Rá akarok gyújtani, s a szénában nem szabad; adsz egy slukkot? Ha kívánod! Meggyújtja a cigarettát, előbb a füstöt fújja Beára, az beleszippant; finom! — s a száját tartja, neki éppen a térdénél van Bea feje, tenyerébe veszi az állát (mint egy kis madár, puha és meleg, gondolja), a cigarettát az ajka közé illeszti; így etettem a csókát, amit Sanyival fogtunk (el volt törve a szárnya, s amikor megértette, hogy nem bántani akarják, elfogadta tőlük a rovarokat, de a szárnya nem gyógyult meg rendesen, náluk épített hát fészket, s később is számított a segítségükre, sőt a barátságukra), kedves kis csókám, mormogja, amikor Bea ismét tenyerébe fekteti az állát; az megint kicsoda? Volt egy madaram, meggyógyítottam, és barátok lettünk; a csóka a varjú rokona, mélázik Bea, olvastam róla, okos madár, és szebb is, mint a varjú, már maga az, hogy nem fekete, sokkal szimpatikusabbá teszi, jó, hogy te ismered a madarakat, meg az állatokat, az állatok nagyon kedvesek, de hát csak a tévében látom őket; és kiránduláson? Kiránduláson annyi ember van, hogy még a madarak is elrepülnek előlük; ó, te kismadár! Csak te el ne repülj! — huppan le melléje a szénába, Bea meghatottan pislog; elhiszem, hogy szeretsz, mondja egy idő múlva (közben azokon gondolkozik, amiről beszéltünk, állapítja meg magában), azt miért mondtad, hogy te is legszívesebben sírnál?

Az illatos gerendának vetett háttal, egymást átölelve ülnek, bent szénaszag, kintről a frissen ütközött nyárfalevelek illata szökik be időnként hozzájuk (senkinek még nem mondtam el, gondolja, őneki el tudom mondani); a fiamra gondolok napok óta, kezdi, nem akartam rágondolni, azért is jöttem el hazulról, menekültem az emléke elől, de aztán annyi gondolat és emlék állt össze bennem, hogy azokban ő is helyet követelt magának, muszáj volt rágondolnom, végiggondolnom mindent, annyira rémséges az egész, hogy félek beszélni róla, te vagy az első, akinek ezt elmondom, sem apám, sem testvérem, sem barátom előtt nem mondtam ki, amit most: meghalt a fiam.

Nem kérdez semmit, csak jobban öleli Bea, vigasztalóan, anyásan (mindenre jó, igazi szerető: barát, anya, kedves és minden, hatódik meg, Margó jut eszébe, Margó is így vette át a fájdalmát, érezte szinte, ahogy magába áramoltatta; lehet, hogy még mindig szeretem? Hogy Margót is szeretem?), aztán folytatja: ötéves lehetett, amikor elváltam az anyjától (úgy gondoltuk, ezt kell tennünk, ha már nem szeretjük egymást), én aztán megnősültem, később az anyja férjhez ment, de a gyerek zavarta őket, örültem, amikor hozzám került, a feleségem nem túlságosan, de aztán megszerette a fiút, Laci buta kamaszügyekbe keveredett (mint a legtöbb kamasz), de jóravaló, okos gyerekként élt közöttünk, próbáltam mindőnk számára otthont teremteni, valami családhoz hasonló, de annál bővebb közösséget... (Te jóisten! Hogy lehet ezt elmondani?) Jókora villában éltünk: az én fiam, az Edit lánya, két közös gyerekünk, odakerült a bátyám is a családjával, s még egy idegen is akadt, az utolsó lakó, aki hajlandó volt részt venni a kommunában, amelyet én képzeltem el magunknak. Ha

már ilyen szedett-vedett az én családom, gondoltam, legyen tartalmas, valami célt és eszményt próbáltam előkaparni, ami egybetarthatná az egészet, közösséget akartam, közös lett a ház minden könyve, a hang, a kép, és a zene mindannyiónk rendelkezésére állt, mert a társalgóban tévéztünk, zenét hallgattunk, magnóztunk (a gyerekek időnként egész kis műsort mutattak be a felnőtteknek, nagyon kulturáltan csinálták), az idegenséget, amely már-már közénk férkőzött, egy időre visszavertük, de aztán lassan széthullott az egész építmény, közömbös lett a ház, a társalgó, közömbösek lettek a személyek, Edit lánya összeállt egy gyárigazgatóval (a porontyát persze hagyta), az igazgató villát épített, oda telepítette a lányt magának, János testvérem lassan elmaradt, mert unta a szórakozásainkat (ő ennyit értett belőle), meg aztán a brigádjával jobban találta magát, a fia megnősült ugyan, s bele is illettek volna a közösségbe, de tágasabb lakást kaptak, meghalt az anyósom és az az öreg, aki idegen volt a házközösségünknek, a két kicsit Edit napközibe adta (a végén már nem vágytam hazamenni: hogy egyedül legyek?!), mert végül Laci is elhagyott, a fiam, akivel (csak hittem!) megértettük egymást.

Bea most sem kérdez, ő az arcán érzi a nő szempillájának verdesését; nem is tudom, miért mondom ilyen hosszadalmasan, unhatod (csak rázza a fejét, hogy nem), de még így sem értheted igazán, hiszen értéséhez megtörténtének teljes ideje is kevés volt, magam sem értek mindent, a töprengésben töltött utóbbi napok után sem!

Laci egyik napról a másikra abbahagyta az egyetemet (minden elhatározásában ilyen gyors volt), nem értettem, de hiába faggattam, annyit felelt: csak! Persze, láttam, hogy növekszik benne valamilyen furcsa dac, vala-

mi tagadás, a szemem előtt zárta-rejtette magába ezt a nekem érthetetlennek tetsző lázadást (mint egy titkolt daganatot), elköltözött a barátjához, egy autószerelő kisiparoshoz (nála alig valamivel idősebb férfihoz), aki társnak vette őt az üzletbe. Miért tanuljak? — mordult rám, amikor faggattam és szidtam, tömjem még négy évig a fejem, hogy kapjak annyit, amit most egy hét alatt összehozok? És a tudás? Az semmi? (alig mertem megkérdezni, tudtam, mit felel, hiszen a műhelyben fél napokat bütykölt, a fiókjai tele voltak különféle szerkezetekkel, szétszedett, átépített rádiókkal, műszerekkel); azt is tudni kell, amiért most pénzt kapok, mondta; hát már neked is a pénz az istened? (képzelheted, majdnem sírtam); kinek nem az? — kakaskodott nekem, csak kezdj el prédikálni, így a kommunizmus, úgy a szocializmus, ha azt akarod, hogy feldobjam a talpam a röhögéstől (ez a hang! Szégyelltem magam, hogy mellettem ilyenné lehetett, meg tudtam volna ütni!), csak annyit mondtam neki: eredj, s boldogulj, ahogy tudsz.

Elment? — kérdezi Bea, és apró csókokkal járja be az arcát; ne csókolj, mert akkor sírni kell; ne szégyelld! Nem szégyellem, de nem akarom. Különben kétszer már sírtam. Rágyújt, a gyufát beletapossa a földbe; úgy, a szénára vigyázz, súgja Bea, s vár némán; a fiókjában kutattam, amikor elment, nem hiszem, hogy kerestem volna valamit, egyszerűen csak az az íróasztal maradt belőle, mint halott után az iratok, levelek, ócska könyvek halmaza (pedig akkor még élt, csak másként, mint ahogy én szerettem volna), jegyzetek kapkodó betűit bámultam értelmetlenül, beleolvastam a könyveibe, képeslapok feliratát böngésztem, apró cédulákat, nekem semmit nem jelentő tárgyakat, furcsa holmikat forgattam a kezemben, egy papírszalvétára ügyetlen kézzel mackót

rajzolt valaki, néhány makk volt egy dobozban, egy gyufásskatulyában a tejfogai (még én böktem ki őket, ha Zsóka engedélyezte, hogy átmenjek hozzájuk, hét volt összesen), már ettől szivárogni kezdett a könnyem, de aztán elállt, mert valami borítékból versek hullottak ki (vagy valami versféle irományok); elolvastam egyiket is, másikat is, aztán újrakezdtem, végül érteni kezdtem őket, keserű fintor volt mindegyik, távollétében és akaratán kívül ezekkel is az arcomba vágott, az egyik valahogy így szólt (majdnem szóról szóra belém ragadt mind): Mi jut eszedbe a kacsa úszóhártyájáról? A majom lábkezéről? A légy szívócsövéről? A sárkány farkáról? És az uborkaállatról? Miért nem jut eszedbe, hogy te ember vagy?

Furcsa vers, mormogja Bea. Ez még csak furcsa, de kegyetlen is, meg csalódott is. Várd csak ki a többit!

A keselyűvel mentem tegnap az utcán (ez az előbbinek a párja, mondja, Laci meg is számozta őket), a keselyűnek térdig érő tollnadrágja volt, a keselyűnek természetesen ez az egyenruhája, a keselyű büszkén viseli a körmeit is, meg a csőrére is büszke a keselyű, de észrevettem, hogy a piros lámpát nem ismeri őkeselyűsége. Rá is ment az autó. Most mondjam azt, hogy: szegény? Aztán figyelj: Mininovella. (Ez volt a címe) X., a híres író ágynak esett, családja gondosan ápolta, az orvosok letagadták előtte a baját, de a hír mégis elterjedt. Már harmadnapon ott állt az ágy mellett a kitüntető bizottság, és a híres író hálóingére rátűzték a medáliát, az aranytoll rendjelet. A híres író erre vágyott, nagyon örült, és köszönte, aztán megértett valamit. Alig tette ki a lábát a bizottság, a híres író meghalt. Mindenki saját halottjának tekintette, és a temetéséről később intézkedtek. A rendjelet kis párnán vitték a koporsó után.

Nevetsz? — kérdezi Beát, nem akarok, várj még azzal a sírással, ezt hallgasd meg! (Ezt tulajdonképpen nem akarja elmondani, hiszen Bea mit tudhat arról a kollégiumi bíróságról, ami Lacit megihlette, mégis kibukik belőle.) Újsághír, a címe: Amnesztia. A Legeslegfelsőbb Igazság perújrafelvételt rendelt el A. és B. ügyében. Megállapította, hogy mindkettőjüket igazságtalanul ítélték el, egyben elrendelte rehabilitációjukat. Az exhumálás és a feltámasztás ünnepélyes keretek közt zajlott le, A-nak magas kitüntetést adományoztak, B-nek, mivel a holttest nem került elő, a családja vette át a megtisztelő emlékérmet.

Sokáig hallgatnak. Kint szél támad, homály kúszik be a kunyhóba, mennünk kell, áll fel Bea, leszedegetik egymásról a szénaszálakat, aztán egymásba kapaszkodva állnak tovább is a kunyhó közepén. Voltak vagy öten, aznap fejezték be az autószerelő műhelyt, álltak a falak, egész nap a téglát hordták, meg ittak, Laci is (de nem hiszem, hogy az ital miatt), csak a szomszéd utcába akarta őket hazavinni, az első sarkon árokba futott az első kerék (gyorsan vette a kanyart), ott állt egy villanyfa, éppen annak ütődött a kocsi bal eleje, ő azonnal meghalt. A többi apró zúzódásokkal megúszta. (Kibukott belőle. Végig tudta mondani. A torka fájdalmasan rángatódzik. Belekapaszkodik Beába, és érzi, hogy folyik a könnye.)

Később szótlanul indulnak a kocsihoz; ne kínozd most már magad, súgja Bea, mielőtt beülnek, a zsebkendőjével megtörli gyöngyöző homlokát és az arcát (mint a gyerekét, aki az imént hagyta abba a sírást), gyújtsunk rá, az megnyugtat! De nagy dohányos lettél! — mondja (még rekedt egy kicsit a hangja), a kocsi gyújtójáról szívja fel a tüzet, mélyet slukkol (Bea is), aztán felváltva

szívják a cigarettát, végül kidobja a csikket s csak aztán indít; engem a külső artézi kútnál tegyél ki, onnan már néhány lépés hazáig (érti, hogy nem akar vele együtt hazaérni); vár rád? — kérdezi: vár. Mást aztán nem beszélnek.

Amikor Bea kiszáll, átmegy a másik oldalra, a nyitott ablakon benyúl, az arcára helyezi a kezét: köszönök neked mindent (ő a tenyerét csókolja), azt hiszem, igazad van abban a dologban, de én nem tudnék kétfelé élni, megértesz? (Érti, hogy mégiscsak búcsú ez, végleges búcsú, ahogy sejtette.) Elengedi Bea kezét; isten veled! Ne felejtsd el, hogy szeretlek.

Bea már a járdán halad (nem mer visszanézni), ő kapcsol, és indul tovább.

Megdöbbenve (és gépiesen) áll meg a hídon. Már amint fordult, szemébe szökött a cédula a kisajtón, kiugrik a kocsiból (az ajtót sem vágja be maga mögött); letaglózva áll a fekete keretes papír előtt, tüzetes pontossággal olvassa az első betűtől kezdve (nagyon jól tudja, mi van rajta), amikor a kék tintával írt névhez ér, egyszerre megzökken az agya (s moccanatlan marad, mint a kátyúba süppedt kerék): Kovács Lászlóné, olvassa mozgó szájjal, gondolattalanul, az agyában hideg vízesés zuborog, aztán a következő sorban: szül. Vágó Julianna. Istenem! meghalt az anyám! De még nem hiszi el, újra elolvassa (pedig már akkor tudta, amikor a gyászkeretet meglátta, a tudás és az elhívás közt mérhetetlen a távolság), az agyában egyre zuhog a víz, érzi, ahogy behatol hideg nyilaival a tekervények közé: Élt 74 évet; tehát már hetvennégy éves volt, állapítja meg minden értelem nélkül, temetése ekkor és ekkor, min-

dent pontosan elolvas, a közömbös és hivatalos szöveget, az álszent frázisokat, amelyek bár idegenek neki, most mégis személyesen hozzá szólnak, mint egy magasból rázúgó hang: béke poraira.

Botorkálva bejut a ház ajtajáig, tétovázik, hova menjen, hol lehet az apja, aztán fölfedezi a zöldes fényt (kint már alkonyodik), belép a pitvarba, az apja fejét és vállát látja a képernyő fényes hátterére rajzolódva, válla közé süppedt nyakkal moccanatlanul ül (mintha a képernyőn látná); te vagy? szólal meg az apja, anélkül hogy megmozdulna; én vagyok; anyádat hazahozták, alig mentél el, jött a hivatalos ember, úgy mondta, a fagyasztóba tették, ebéd után már intézkedtem is, holnap nem, mert vasárnap, holnapután lesz a temetés, láttad a gyászjelentést? Láttam.

Az ernyőn zenekar játszik, egészen halk cirpelést hallani csupán; nem hallgatja, csak nézi? — kérdezi fakó hangon; zavar a ricsaj, mondja az apja; hogy tud most így ülni? — döbben belé a gondolat, amikor fél évszázada mindenben vele volt társa, asszonya, gyermekei anyja (a gyászjelentésen is effélék állnak) halottan fekszik egy óriás hűtőszekrény tepsijében? Vagy ilyen borzasztó egyszerű a megrendülés? Mit is lehet ilyen esetben csinálni? Ő is csak áll, és bámulja a fuvolást, aki hangtalanul püffesztgeti arcát a hangszere fölött, pedig neki anyja volt, nem a felesége, mégsem tud sírni (ma már sírt egyszer); van kint étel, mondja az apja, továbbra is a képre meredve; nem kell, válaszolja, pedig már azt hittük, hogy jobban lesz; én nem hittem, mordul az apja, megmondtam, hogy ez lesz a vége.

Dacos a hangja (mintha haragudna azért, hogy ő bízott anyja gyógyulásában), a fájdalomtól ilyen, gondolja, belül mégiscsak borzasztó fájdalom őrölheti, ugyanaz,

ami lenyomja erre a székre a villódzó fényes üveg elé (hiszen nem érti, s talán nem is látja, amit néz!), ilyen dacos hangon mordult rá az anyjára egyszer, mert az őneki panaszolta, hogy mennyit nyomorgatják őket beadással, pénzbírsággal, azt mondta akkor (mint valami próféta); isten előtt nem való emlegetni a világ hibáit, mert pokolra taszít érte, ő akkor volt először itthon a három év után, s a hírt hozta tulajdonképpen: meg fog változni a sorsuk, próbált is mentegetőzni és másokat mentegetni, a hibákat ember követi el, és ember teszi jóvá, meglátják, minden rendbe jön; ez soha, fiam, sírt az anyja, az apja meg újra megszólalt prófétai modorában (amit talán az üldözések vigaszául vett magára): jaj azoknak, akik gyűlölnek, de ezerszer jaj azoknak, akik a bosszúnak élnek, mert soha nem tudják, hogy mindent megbosszultak-e már. Már ezután énnekem is ezerszer jaj lesz az életem. Megértette az apját, és elborzadt, nem szólhatott, mert tehetetlen volt apja fájdalmával szemben.

Sanyi tudja már? — kérdezi egy idő múlva; szóltál, fiam? — rebben fel az apja; Sanyit kérdeztem, hogy tudja-e már? Volt itt, ő tudja, aztán feláll, egy kissé meginog, de a szék támlájába fogózva visszanyeri egyensúlyát; rosszul van, apám? — ugrik oda; semmi, tolja félre a kezét, s indul kifelé (ő mindenütt megy utána), a kisajtóhoz megy, kinéz az utcára: ez a te kocsid? — kérdezi meg; persze hogy az enyém; nem tudom, mikor jön, motyogja az öreg, tanácstalanul álldogál, aztán ismét visszafelé botorkál; kit vár? — kérdezi ő (mindenütt a nyomában); kit várnék? Hát a fiamat! Reggel korán sürgönyzök Jánosnak, itt lesz az időben; jó, Jánosnak sürgönyzöl, de ő mikor jön már? A szobában állnak, csak a tévé fénye világít, mégis meglátja, hogy az

apja szemében, tág pupillájában zavartság ül, új és elborzasztó kifejezés (látott egy kényszerképzetest, az keresett így valakit); de hát kit vár? — fogja meg az apja karját; Mihályt, ha mondom! De értetlen vagy! De hiszen Mihály... nem mondja tovább, érti már, hogy apját a zavarodás kerülgeti, talán az a néhány perc hozta elő lelkéből a megbomlott emléket, amíg itt ült a képernyőre meredve, a távoli és idegen látvány kavarhatta össze rég elhalványultnak hitt belső képeit; feküdjön le, apám, mondja halkan; nem feküdhetek, amíg Mihály meg nem jön; késő van, most már le kell feküdni, én is lefekszem, próbálja rábeszélni; valakinek csak várnia kell, emeli levegőbe a kezét az öreg, te csak feküdj! Előbb maga! (le kell fektetnem, határozza el, de mit találjak ki?) Mihály nem érhet még haza, ma este már semmiképpen, reggel talán, mondja rábeszélőn (micsoda őrült játékba kezdtem? — lesi az apja reagálását, vajon nem vág-e pofon, hogy be akarom csapni?); az öreg félrehajtott fejjel pislog rá: gondolod? Én azt hittem, még ma este megjön; lehetetlen, lendül bele ő, nyugodtan feküdjön csak le (meggyújtja a pisla villanyt, kikapcsolja a tévét), az ágya meg van vetve, csak éppen le kell vetkőznie, én meg még kinézek egy kicsit, behozom a kocsit, és biztonság okáért a kisajtót is nyitva hagyom, ha úgy akarja, hátha hajnalban korán megérkezik...

Ismét őt fürkészi (az őrültek gyanakvó pillantásával, amikor hiszik is, meg nem is a nagy egyetértést színlelő játékot): te is azt gondolod, hogy reggel megjön? Persze! (a bizonykodása túl harsány, de az apja nem veszi észre a falsot a hangjában) Megvonja egy kicsit a vállát: hát jó, mormogja, akkor jó, s vetkőzni kezd.

A kaput ráncigálja, beáll a kocsival, aztán ismét megemeli a két nehéz szárnyat, a kisajtót nem zárja be (hátha

később az apja megnézi, talán abban a szobában kéne lefeküdnöm, töpreng, elég lesz, ha nyitva hagyom az ajtót, meghallom, ha jár), a konyha felé megy, mert mardossa az éhség, a gomolyát éri elsőnek az asztalon, jó darabot vág belőle, és rágni kezdi (nincs türelme, hogy kenyeret is keressen, az a fontos, hogy valami legyen a gyomrában), az ablakon beles, jól van, már lehúzta a csizmáját. A sajtot falja, felnéz az égre, nagyon fényesek a csillagok, amikor az apja visszajött a fogolytáborból, mert elengedték, Mihályt meg nem, akkor volt ilyen zavart hetekig. De akkor elmúlt.

Lefeküdt már? — lép be a szobába, apja görnyedt hátát látja (kicsivé vált az egész ember), a foltos, régi fehér ing apró foszlányokat ágaskodtat a vállán, imádkozik, érti meg a helyzetet (vajon csak most? Régen nemigen látta imádkozni, csak az anyja ült így lefekvés után az ágyban, míg imáját elmormogta); eloltom a villanyt, kiáltja, hátha áthatolna szava az imádság függönyén, az apja csak bólint, jó éjszakát, mondja ő, és lekattintja a lámpát.

Délelőtt Bea ült ebben a fotelban, rogyik le a maga javította székbe, szerencsétlenkedve fűzi a cipőjét, lábat kellene mosni, de mindjárt le is tesz róla; most én nem mosok lábat! Csak látna Edit... Hallja a nyitott ajtón át, hogy az apja most helyezkedik el az ágyban, nagyot nyög-sóhajt, akkor volt ilyen, amikor hazajött (lehet, hogy most is elmúlik majd róla?); megöltem a fiam! — kiabálta szinte óránként (még éjszaka is), képtelen volt szabadulni az emléktől, aztán csak jó idő múlva tudták meg tőle, hogyan történt a dolog. A gyűjtőtáborban két sorba válogatták a foglyokat, Mihály és az apja ugyanabba a sorba kerültek; mégsem az öregeket és betegeket állítják ki, mondta az apja Mihálynak,

mert akkor nekünk nem egy sorban kéne állnunk (mások azt mondták, az egyik sor megy haza, a másik viszont Szibériába); senki sem tudta, mi az igazság, hogy lehettem volna okos? Azt mondjátok meg! — kiáltotta az apja feldúltan, még mindig jobb, ha nem ketten pusztulunk el, eredj át a másik sorba, Mihály, mondta neki, te legalább hazajutsz (többen átugráltak egyik sorból a másikba, ebbe is, abba is, mindenki reménykedett valamiben), s a vége az lett, hogy Mihályt többet nem látta, őket meg vagonba rakták, és visszahozták Szolnokig, s ott szélnek eresztették őket.

Apja egyhangú horkolása elálmosítja, takaró nélkül fekszik az ágyon, mégis ömlik róla a víz, a kényelmetlen nyirkosság újra meg újra visszarántja az ébrenlétbe, az anyjára gondol, hogy most jeges csövek alatt fekszik, sárga az arca, meztelen a teste, éktelen vágások tarkítják a bőrét, amúgy is sűrű ráncait (mert biztosan felboncolták), végigtapogatja saját testét (néhány órája még Bea testével fonódott össze), elrémül azoktól a metszésektől, amelyeket az anyja testére képzel, ettől elfogja a görcsös zokogás (tulajdonképpen önmagát siratja), ismét elbódul egy kicsit, de felrebben mindjárt, ott folytatja, ahol elhagyta: pedig hogy berendeztem neki a szobát! Sanyi meg ideadta a tévét, hogy elnézték volna ketten, a két öreg! Hát ezt is elkéstem, én mindig elkéstem a jóval (vagy nagyon siettem vele, akkor meg az volt a baj), másból sem állt az életem, mint előreszaladásból és elkésésből, Laci is elnyújtózva fekszik a gödörben; mit kellett volna tennie Laciért, hogy ne kerüljön le oda? Akkor mivel késlekedett? Most két halottat sirathatok egyszerre, éppen azt a kettőt, akiket a legjobban szerettem, hogy fogom ezután elviselhetővé tenni az elviselhetetlent? Halott vagyok én már velük együtt,

senkinek a szeretete föl nem melegíthet (ahogy őket sem); Beára gondol, amint utoljára még letörölte a könnymaszatot az arcáról, hogy néhány perc múlva örökre elhagyja. (A hidegség akkor is csobbant egyet az agyában, régen benne bújik már ez a hideg suhogás, egyszer-egyszer elengedi még, ő a felszínre vetődik, rásüt a nap, s azt hiszi, elmenekülhet a hideg mélység elől.)

Végre mégis érzi, hogy könnyít kínján az álom, átfordul a másik oldalára; Bea, Bea, mormogja az egyetlen nevet, amelyik csak kellemeset hozott eddig a számára (már kihullt sok baja a tudatából, csak Bea neve pislog még benne), aztán hazamegyek, és jön ő is... megtalálom, és minden jó lesz. Persze előbb még itt valami... mi is?... Aha, a temetés, igen, azon még túlesünk (majdnem vidám, mert nem érti persze, mi is az, amin még túl akar esni), aludjunk, és aztán holnap, meg azután... meg még azután nagyon jó lesz minden.

Vége

ISBN 963 15 0658 4

FELELŐS KIADÓ A SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA. FELELŐS SZERKESZTŐ BELIA GYÖRGY. MŰSZAKI VEZETŐ JÁNOSA ISTVÁN. MŰSZAKI SZERKESZTŐ APRÓ TIBOR. A BORÍTÓ- ÉS KÖTÉSTERV PAP KLÁRA MUNKÁJA. A SZERZŐ FÉNYKÉPÉT DEME GÁBOR KÉSZÍTETTE. MEGJELENT 1976-BAN, 26 A/5 ÍV TERJEDELEMBEN. MSZ 5601—59 ÉS 5602—55 SZ 2511-h-7677. 75.1147 — KOSSUTH NYOMDA, BUDAPEST. FELELŐS VEZETŐ: MONORI ISTVÁN VEZÉRIGAZGATÓ.

30,– Ft

csontos gábor

időzavar

Csontos Gábor legújabb, díjnyertes regényének főhőse olyan értelmiségi ember, aki a parasztságból emelkedett az akadémiai kutatóintézeti állásig, vályogfalú parasztházból jutott el három évtized alatt az elegáns budai villába. A regény főhősét egy tragikus családi esemény kilódítja kényelmes nyugalmából, hazautazik évek óta nem látott öreg szüleihez, s ott, a szülőfalujában, a szegényes szülői házban megnyílnak emlékezésének zsilipjei; újraéli gyermekkorát, debreceni diákkorát, pályakezdését, szerelmeit, vívódásait, megpróbáltatásait. Három nemzedék életét — az övét, a szüleiét, a gyermekeiét —, sorsát ábrázolja az író, hiteles légkört teremtve alakjai körül; három évtized társadalmi-történelmi tablója rajzolódik ki a regény lapjain.

Lelkiismeret-vizsgálat ez a regény, egyszersmind az illúziókkal való leszámolás regénye is. Érett írói munka, korszerűen szerkesztett, az olvasó érdeklődését mindvégig lekötő, fordulatokban és tanulságokban gazdag alkotás.

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ